

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÇANAVARLARIN BAHÇESİNDE

Çok satan "Beyaz Şehirdeki İblis" in yazarından

AŞK, DEHŞET VE
HİTLER BERLİN'İNDE AMERİKALI BİR AİLE

ERIK
LARSON

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

CANAVARLARIN BAHÇESİNDE

Soluksuz okunan tarihsel destanların usta yazarının kaleminden, Hitler'in yükselişinin gölgesindeki bir ailenin hikâyesi.

Berlin, 1933. William E. Dodd, Hitler Almanyası'nın ilk Amerika Elçisi olur. Bu yılın, tarihte bir dönüm noktası olduğu anlaşılabacaktır. Chicago'dan iyi huylu bir profesör olan Dodd, Berlin'e giderken karısı, oğlu ve gösterişli kızı Martha'yı da beraberinde götürür. Dodd bir taraftan oldukça kayıtsız kalan Dışişleri Bakanlığına gitgide artan kaygılarıyla ilgili telgraflar yollarken, diğer taraftan da Nazi Partisinin kilit isimleriyle ilişkiler geliştirmek ve göz alıcı davetlerine katılmak zorundadır. Bu sırada kızı, "Yeni Almanya" ile büyülenir ve şaşırtıcı bir şekilde aralarında Gestapo'nun ilk lideri Rudolf Diels'in de bulunduğu birçok kişiyle ilişki üzerine ilişki yaşar. Yıl, uğursuzca karanlığa gömülmektedir ve hem Dodd hem de kızı hayatlarının gittikçe değişip dönüştüğünü fark ederler.

Almanya'nın yeni efendilerinin nefes kesen ve unutulmaz portreleriyle donatılmış olan In the Garden of the Beasts (Türkçe adıyla Canavarların Bahçesinde), Hitler güç kazanırken Amerika'nın neden sessiz kaldığı sorusunu aydınlığa kavuşturan ve gerçekliğe dayanan, çarpıcı anlatıma sahip bir eserdir.

"Larson olağanüstü bir yazar... Yalnızca birkaç çizgiyle karakterler yaratmakta muazzam."

-New York Times Book Review

"Larson'un yeteneği, tarihî bir dönemi heyecanlı bir dokunulabilirlikle sunması ve bunu şaşırtıcı kişiliklerle süslemesidir."

-Washington Post Book World

ERİK LARSON, "Thunderstruck" "The Devil in the White City" ve "Isaac's Storm" adlı çok satan kitapların yazarıdır. Yazar hakkında daha fazla bilgi için ErikLarsonBooks.com'u ziyaret edebilirsiniz.

CANAVARLARIN BAHÇESİNDE

ERİK LARSON

İngilizce'den çeviren: Yedigâr ŞAHİN

HEMEN KİTAP

HEMEN KİTAP - 46
CANAVARLARIN BAHÇESİNDE
ERİK LARSON

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni: Zana HOCAOĞLU

Yayın Koordinatörü: Mehmet DEMİRKAYA

Çeviri: Yedigir ŞAHİN

Redaksiyon: Ferda KÜÇÜKLERLİ

Kapak ve İç Mizanpaj: Nurten ÇİDİK

Baskı: Barış Matbaası

Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 291

Topkapı – İSTANBUL

Tel: (0212) 674 85 28 – Faks: (0212) 674 85 29

Sertifika No: 12431

ISBN 978-975-6178-43-0

1. Baskı: Ekim 2012

HEMEN KİTAP SİS Yayıncılık Ltd. Şti'nin
tescilli markasıdır

HEMEN KİTAP

Merkez: Giyimkent Sitesi D 6 Blok / 59

No: 77-78 Esenler / İstanbul

Tel: (212) 659 58 61 - 62

Fax: (212) 659 02 51

www.hemenkitap.com

e-mail: info@hemenkitap.com

CANAVARLARIN BAHÇESİNDE

ERİK LARSON

İngilizce'den çeviren: Yedigörmüş ŞAHİN

Çevirmenin Notu: Kitabın başlığında kullanılan “Bahçe” Hitler Berlin’inde hükümet erkânının ve diplomasinin konuşlandığı Tiergarten Strasse’a bir gönderme niteliği taşır. Nasıl ki ülkemizde Çankaya dendiğinde yönetim merkezi akla geliyorsa Tiergarten da Alman hükümetinin ve diplomasisinin tamamını çağrıştırır. Tesadüf odur ki Tiergarten’ın Türkçe karşılığı “Hayvanat Bahçesi”dir. Hitler Hükümetinin sebep olduğu kıyım, takındığı vahşi yaklaşım ve medeniyetten uzak politikası göz önünde bulundurulduğunda, ülkeyi yönetenlerin bulunduğu bu bölgenin kelime anlamının ötesinde metaforik olarak da bir “Hayvanat Bahçesi”ne dönüştüğü söylemek çok da yanlış olmaz. Erik Larson kitabına “In the Garden of the Beast (Canavarların Bahçesinde)” ismini vererek bu olguya gönderme yapmak suretiyle güzel bir kelime oyununa imza atmıştır aslında...

*Hayat yolculuğumuzun ortasında düz yolun kaybolduğu
karanlık bir ormanda geldim kendime.*

Dante Alighieri
İLAHİ KOMEDYA
KANTO 1

Das Vorspiel

Prelüd; uvertür, ön söz, hazırlık maçı; ön sevişme; performans; pratik (sınav), ses sınavı; das ist erst das- Bu sadece başlangıç...

Bir zamanlar, oldukça karanlık bir dönemin şafağında, Amerikalı bir baba ve kızı kendilerini aniden Chicago'daki kuytu evlerinden Hitler'in Berlin'inin göbeğine nakledilirken buldular. Orada dört buçuk yıl kaldılar fakat biz hikâyenin konusu olan ilk yılın izlerini süreceğiz; çünkü bu yıl, her şeyin askıda kaldığı ve hiçbir şeyin kesin olmadığı, Hitler'in şansölyelikten mutlak despota yükselişi dönemine rastlar. Bu ilk yıl, meydana gelecek savaş ve cina-yet destanlarının bütün konularını kapsayan bir tür giriş oluşturmuştu.

Dışarıdan bir gözlemci için Hitler'in zorbalaşan egemenliğine ilk elden tanık olmanın nasıl bir şey olduğunu hep merak etmişimdir. Şehir nasıl görünürdü; insan ne duyar, görür, koklardı; diplomatlar ve diğer ziyaretçiler çevrelerinde yaşanan olayları nasıl yorumlardı? Geriye bakınca, o hassas zamanda tarihin seyri çok kolay bir şekilde değiştirilebilirdi. Niye o zaman kimse değiştirmediydi? Neden Hitler ve rejiminin sebep olduğu ciddi tehlikenin farkına bu kadar geç varıldı?

Birçok insan gibi ben de, dönemle ilgili ilk izlenimlerimi, o zamanın dünyasında gri ve siyahın tonlarından başka renge yer olmadığı fikri uyandıran kitaplardan edindim. İki ana karakterim ise günlük hayatın rutin yükümlülüklerini yerine getirirken, kanlı canlı gerçeklikle karşı karşıya kaldılar. Her sabah kırmızı, beyaz ve siyah muazzam bayrakların asılı olduğu bir şehirden geçtiler, siyah üniforma giyen, sıksa SS askerlerinin takıldığı gazinolarda takıldılar ve bazen geniş, üstü açık bir Mercedes'te oturan ve küçük bir adam olan Hitler'in kendisini bile gördüler. Ama aynı zamanda, her gün balkonları kırmızı sardunyalarla bezeli evlerin önlerinden de geçtiler; şehrin devasa alışveriş merkezlerinde alışveriş yaptılar, çay partileri düzenlediler ve Berlin'in büyük parklarından Tiergarten'dan yayılan baharın kokusunu ciğerlerine çektiler. Goebbles ve Göring, onların beraberyemek yedikleri, dans edip şakalaştıkları dostlarıydı. Fakat bu durum, Hitler'in gerçek kişiliğini ortaya koyan en önemli olaylardan biri olduğu anlaşılan ve gelecek on yılın kilit taşı olacak olan bir olay gerçekleşince değişti.

Amacım, dönemle ilgili yeni bir tarih yazmak değil. Üzerinde durduğum mesele daha özel; Berlin'e varmalarıyla keşif, dönüşüm ve en nihayetinde derin bir kederin yolculuğuna adım atan iki ana karakterimin, baba ve kızının, tecrübe ve algıları aracılığıyla geçmiş dünyayı ortaya koymak.

Bu kitapta kahraman yok, en azından *SHINDLER'İN LİSTESİ*'deki türden yok; fakat kahramanlık parıltıları ve beklenmedik zarafetle davranan insanlar var. Bazen rahatsız edici bir doğası olsa da hep bir nüans vardır; kurgu olmayan eserlerin sorunudur bu. – *Şu an*– doğru olarak bilinen her şey bir tarafa bırakılmalı ve bunun yerine benim iki masum karakterime, dünyayı deneyimlerken eşlik edilmelidir.

Bu insanlar, vahşi hayvanlar gerçek yüzlerini göstermeden önce, zor zamanlardan geçen karmaşık insanlardı.

- Erik Larson
Seattle

1933

PERDE ARKASINDAKİ ADAM

“Sürgünde” olan Amerikalılar için Berlin’deki Birleşik Devletler Konsolosluğunu ziyaret etmek bir gelenektir fakat 1933 Haziran’ının 29’unda, Perşembe günü oraya gelen ve o zamana dek Berlin varoşlarında doktorluk yapan New Yorklu 31 yaşındaki fizikçi Joseph Schachno, Konsolosluğun ilk katındaki perdeli muayene odalarından birinde çırılçıplak duruyordu. Vücudunu saran derinin çoğu soyulmuştu... Halk sağlığı doktoru normal iş günlerinde burada, Birleşik Devletler’e göç etmek isteyen ve vize için başvurmuş kişileri muayene ederdi..

Konsolosluğun iki çalışanı gelip muayene odasına girdiler. Bunlardan biri Amerika’nın 1930’dan beri Alman Başkonsolosluğu görevini yapan George Messersmith’i (Kendisinin Alman uçak mühendisi Willy lakaplı Wilhelm Messersmith’le herhangi bir bağlantısı yoktu.) Messersmith yüksek rütbeli Dışişleri çalışanı olduğundan Almanya’da bulunan konsoloslukları kontrol etmekle görevliydi. Yanında Elçi Yardımcısı Raymond Geist vardı. Geist tam da olması gerektiği gibi soğukkanlı, sert, ideal bir asttı. Fakat Messersmith, Geist’in bile solgun görüldüğünü, derinden sarsıldığını fark etti.

Her ikisi de Schachno’nun hâli karşısında şaşkına döndüler. Messersmith, adamın baştan aşağı derisi soyulmuş, canlı bir et yığını olduğunu gördü.

“Eti kanayana dek, türlü şekillerde kırbaçlanmıştı. Gözüm çarpar çarpaz, kendimi son süratle doktorun ellerini yıkamak için kullandığı lavabosuna attım.”

Messersmith’in öğrendiğine göre dayak dokuz gün önce atılmıştı fakat yaralar hâlâ tazeliğini koruyordu.

“Dokuz gün sonra dahi dövüldüğüne dair kürekkemiğinden dizlerine kadar izler taşıyordu. Kalçaları resmen soyulmuş, vücudunun büyük bir bölümü derisizdi. Bazı bölgelerde geriye sadece topak topak olmuş et yığınları kalmıştı.”

Messersmith, durumu dayak atıldıktan dokuz gün sonra dahi böyleyse, yaraların olay gerçekleşir gerçekleşmez nasıl görünebileceğini düşündü. Olay şu şekilde gerçekleşmişti:

21 Haziran gecesı Schachno’nun potansiyel bir devlet düşmanı olabileceğine dair gelen ihbar üzerine birtakım üniformalı şahıs, onu evinde ziyaret etmişti. Adamlar evi aramış, bir şey bulamamalarına rağmen Schachno’yu karargâhlarına götürmüşlerdi. Ondan üzerindeki elbiseleri çıkarması istenmişti. Ardından da iki adam tarafından kırbaçla sert ve uzun süren bir işkenceye maruz kalmıştı. Daha sonra serbest bırakılmış ve bir şekilde eve varmıştı. Olayın hemen ardından karısıyla birlikte kayınvalidesinin evinin bulunduğu Berlin’in merkezine kaçmışlardı. Ayağa kalkar kalkmaz da elçiliğin yolunu tutmuştu.

Messersmith, Schachno’nun hastaneye götürülmesi için düğmeye basmış ve aynı gün ona yeni bir Amerika pasaportu çıkarmıştı. Kısa bir süre sonra karısı ve Schachno önce İsveç, sonrasında ise Amerika’ya kaçtı.

Almanya’nın yerlileri de aynı sert muameleye, hatta çoğu zaman daha kötüsüne maruz kalmışlardı. Hitler’in ocak ayında şansölye olmasından beri, Amerikan vatandaşları dayak yemeye ve tutuklanmaya başlamış ancak bu hiç bu kadar şiddetli olmamıştı. Bu durum, Messersmith için Hitler egemenliğindeki hayatın gerçeğiyle ilgili başka bir ipucuydu.

Bu vahşetin, kısa süreli bir zulmün yarattığı sancıdan çok

daha fazlasını temsil ettiğinin farkındaydı. Almanya’da köklü bir değişim yaşanmıştı.

O, bu durumun farkındaysa da, Amerika’da çok az kişinin bu durumdan haberdar olduğunu biliyordu. Dünyayı, Hitler’in oluşturacağı tehditin büyüklüğü konusunda ikna edemeyeceğini düşünerek gitgide endişeleniyordu. Ona göre Hitler’in Almanya’yı alttan alta ve öfkeli bir şekilde bir işgal savaşına hazırladığı gün gibi ortadaydı.

“Ülkemdeki insanların bunu anlamasını sağlamak keşke mümkün olsaydı.” diye not düşüyordu Haziran 1933’te Dışişleri Bakanlığına gönderdiği mektupta, “Çünkü Almanya’daki bu savaşçı ruhun nasıl bariz bir şekilde körüklendiğini anlamaları gerektiği kanısındayım. Şayet bu hükûmet bir yıl daha yönetimde kalır ve aynı ölçüde mevcut yönde ilerlerse, gelecek yıllarda Almanya’yı dünya barışına tehdit oluşturacak bir pozisyona getirecektir. Bir iki istisna dışında devleti yönetenlerin öyle bir zihniyeti var ki ben ve sizler bunu anlayamayız. Onlardan bazıları psikopatlık vakaları; normal şartlarda muhakkak tedaviye alınırlardı.”

Fakat Almanya’da hâlâ bir Birleşmiş Devletler Elçisi yoktu. Eski elçi Frederic M.Sackett yeni başkan Franklin Roosevelt’in törenle göreve getirilmesi nedeniyle martta Amerika’ya döndü (Tören, 4 Mart 1933’te gerçekleşti.). Bu makam yaklaşık dört ay boyunca boş kaldı ve Sackett’in yerine geçecek kişinin gelmesi en az üç hafta sürerdi. Messersmith, Dışişleri Bakanlığındaki arkadaşlarından göreve getirecek adamla ilgili duyduklarından başka bir şey bilmiyordu. Tek bildiği, elçinin zorba, bozulmuş ve bağınaz bir ortama gireceği ve Amerika’nın menfaatlerini gözetecek ve gücünü gösterebilecek sağlam kişilikli bir adam olması gerektiği idi. Çünkü Hitler ve kabinesinin anladığı tek dil, kuvvetti.

Dedikodulara göre, yeni elçi alçak gönüllü, Büyük Buna-

lım'dan dolayı çaresiz kalan Amerikalı hemşehrilerine Berlin'de mütevazı bir hayat süreceğine dair yemin etmiş biriydi. Öyle ki, yeni elçi eski püskü Chevrolet'ini bile tutumluluğunun altını çizmek için Berlin'e gemiyle taşıtmıştı ki bunu Hitler'in adamlarının her biri şehir otobüsü büyüklüğündeki, devasa ve siyah devriye araçlarıyla fink attığı bir şehirde yapmıştı.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORMANA DOĞRU

1

KAÇIŞ YOLLARI

Dodd Ailesi'nin Chicago'daki hayatını kökten değiştirecek olan telefon 8 Haziran 1933'te, Perşembe günü öğle saatlerinde, William E. Dodd Chicago Üniversitesindeki masasının başında otururken geldi.

O dönemde Dodd, tarih bölümü başkanıydı. 1909'dan beri üniversitede profesörlük yapıyordu. Amerika'nın Güneyi¹ hakkında yaptığı çalışmaları ve yazdığı Woodrow Wilson biyografisiyle tanınıyordu. Kendisi altmış dört yaşında, 1.72 boylarında, griye çalan mavi gözlü, kumral, hoş bir adamdı. Her ne kadar sert bir mizaca sahip gibi görünse de enerjik biriydi ve aniden parıldayıveren bir mizah anlayışına sahipti. Herkesin Mattie diye bellediği karısı Martha'yla, yirmilerinin ortasında olan iki evlat sahibiydiler. Annesiyle aynı adı taşıyan Martha yirmi dört, William Jr. (Bill) ise yirmi sekiz yaşındaydı.

Birbirlerine yakın ve her anlamda mutlu bir aileydiler. Zengin oldukları söylenemezdi; fakat ülkeyi kasıp kavuran Büyük

¹ Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney eyaletleri.

Bunalım¹'a rağmen iyi durumdaydılar. Üniversiteye birkaç adım uzaklıkta, Hyde Park Mahallesi'ndeki Blackstone Bulvarı'nda 5757 numaralı büyük bir evde yaşıyorlardı. Dodd'un Round Hill Virginia'da resmî bir evraka göre "aşağı yukarı" 156 hektarlık alana kurulu olduğu söylenen, her yaz gidip bakımını yaptığı bir çiftlik evi de vardı. Round Hill, sıkı bir Jefferson demokrati olan Dodd'un yirmi bir tane Guernsey düvesi, Bill, Coley, Mandy ve Prens isimli dört iğdiş edilmiş atı, Farmwall marka traktörü ve atlar tarafından çekilen Syracuse sabanı arasında dolaşıp ilgilendiği ve kendisini evindeymiş gibi hissettiği bir yerdi. Eski odun sobası üzerinde Maxwell markalı ev çaydanlığında kahve pişiriyordu. Karısı burayı onun kadar sevmiyordu. Bu yüzden, Dodd burada kendi başına vakit geçirirken, ailenin geri kalan kısmının Chicago'da kalmasından hoşlanmıyor değildi. Dodd buraya, her tarafa saçılmış taşlardan dolayı Stoneleigh ismini verdi ve buradan söz ederken sanki ilk aşkıdan söz ediyormuş gibi gözlerinin içi gülerdi. Şöyle yazmıştı elma hasadı döneminin güzel bir gecesinde: "Daldaki meyveler o kadar güzel görünüyor ki; kırmızı ve tatlı, neredeyse mükemmel. Ağaçların boynu meyve ağırlığından bükük. Tüm bunlar çok hoşuma gidiyor."

Genellikle klişe ifadelerden kaçınan Dodd, gelen telefondan "damdan düşer gibi" diye sözediyordu. Fakat bu, biraz abartılıydı. Telefon gelmeden önce, arkadaşları arasında bunun gerçekleşebileceğine dair söylentiler dolaşıyordu. Dodd'u şaşırtan ve endişelendiren aramanın gerçekleşmesiydi.

BİR süredir Dodd, üniversitedeki konumundan eskisi kadar keyif almıyordu. Tarih öğretmeyi sevdiği hâlde, tarih yazmayı daha çok seviyordu. Birkaç yıldır erken güney tarihinin tam anlatımı olacağını düşündüğü *Kadim Güney'in Doğuşu ve Çöküşü* isimli dört ciltlik eseri üzerinde çalışıyordu.

1 Büyük Bunalım: Batı Dünyası'nın, başta ABD'nin yaşadığı, 1929'dan başlayıp neredeyse 1939'a dek süren, en uzun ve şiddetli ekonomik kriz.

Ama onun da fark ettiği üzere, işinin sorumlulukları bu çalışmasına ayak bağı oluyordu. Yalnızca birinci cilt bitmek üzereydi ve öyle bir yaşa gelmişti ki, çalışmasının yarım kalacağından ve onunla mezara gireceğinden korkuyordu. Ders programını hafifletmek için bölümle görüştüyse de, bu tür durumlarda hep olduğu gibi umduğunu bulamadı. Üniversitede Büyük Bunalım yüzünden beliriveren maddi sıkıntılar ve çalışanların işi bırakması nedeniyle, kendisi her zaman olduğu gibi çok çalışmak, üniversite görevlileriyle ilgilenmek, dersler vermek ve mezun olacak öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kaldı. 31 Ekim 1932’de, kampüs binaları ve arazi-sinden sorumlu bölüme yazdığı bir mektupta, çalışma odasının pazar günleri ısıtılmasını rica etti; en azından haftanın bir gününü, herhangi başka bir engel olmadan yazmaya ayırabilecekti. Bir arkadaşına, bulunduğu durum için “utanç verici” demişti.

Bu memnuniyetsizliğine, kariyer açısından bulunduğu noktadan daha ileride olması gerektiği düşüncesi de ekleniyordu. Karısına bu durumdan yakınırken onun bu denli yavaş ilerlemesine neden olan şeyin, bu alanda daha hızlı ilerlemiş diğer kişilerden farklı olarak, ayrıcalıklı bir geçmişten gelmesi ve bunun yerine elde ettiği bunca şey için çok fazla çalışmasının gerektiğini söyledi. Hakikaten de bulunduğu konuma gelebilmek için çok mücadele etti. Kuzey Carolina’nın küçük Clayton köyündeki anne babasının evinde 21 Ekim 1869’da dünyaya gözlerini açan Dodd, savaş öncesi sınır anlaşmasına sadık kalarak, beyaz güney topluluğunun gençlik kollarına katıldı. Babası John D. Dodd, çat pat okuma-yazma bilen ve sadece ailesini geçindirecek kadar üretim yapan bir çiftçiydi. Annesi Evelyn Creech ise, Kuzey Carolina’nın görece daha soylu bir ailesindendi ve kendi soyundan daha aşağı soydan olan biriyle evlenmeye mahkûmdu. Dodd çifti, Evelyn’nin babasının verdiği topraklarda pamuk yetiştiriyor ve geçimlerini zar zor sağlıyorlardı. İç Savaş’ı takip eden yıllarda pamuk ekimi tavan yaptı ve dolayısıyla fiyatlar da bir

o kadar düştü. Böylece aile, Dodd'un bunları "sıkı adamlar, tüccarlar ve aristokrat efendiler" diye tasnif ettiği Clayton'daki ayrıcalıklı üç kesimden biri olan Evelyn'in akrabası bir adamın sahip olduğu dükkâna karşı borçlandı.

Dodd, ailenin yedi çocuğundan bir tanesiydi ve gençliğini aile topraklarında çalışarak geçirdi. Yaptığı işi onurlu bulmasına rağmen, hayatını çiftçilikle heba etmek istemiyordu ve bu denli fakir bir geçmişten gelen birinin bu yazgıdan sadece okuyarak kaçabileceğinin de pekâlâ farkındaydı. Nitekim çok mücadele verdi. Öyle ki, bazı zamanlar, çalışmalarına o kadar odaklanıyordu ki, diğer öğrenciler ona "Rahip Dodd" lakabını taktılar. 1891 Şubat'ında Virginia Ziraat ve Mekanik Kolejine (daha sonra Virginia Teknik Okulu oldu) girdi. Orada da akli başında ve idealleri peşinde bir duruş sergiliyordu. Diğer öğrenciler, Kolej Müdürü'nün ineğini boyamak ve birinci sınıf öğrencilerini, düşmanlarını öldürdüklerine ikna etmek için düello sahnelemekle uğraşırken, Dodd yalnız ve yalnız çalışmakla meşguldü. Lisans diplomasını 1895'te, yüksek lisans diplomasını da 1897'de, yirmi altı yaşındayken aldı.

Dodd, fakülte onur üyesi olmanın verdiği teşvik ve düşünceli bir amcasının sağladığı burs yardımıyla doktorasını Leipzig Üniversitesinde yapmak üzere, Haziran 1897'de, Almanya'ya doğru yola çıktı. Bisikletini de yanında götürdü. Almanya'da, 18. yüzyıl Amerika'sıyla ilgili bariz belge temin etme zorluğuna karşın, tez çalışmasını Thomas Jefferson hakkında yapmaya karar verdi. Dodd gerekli sınıf çalışmasını yaptıktan sonra, ilgili belge arşivlerini Londra ve Berlin'de buldu. Genelde bisikletiyle birçok yer gezdi ve zaman zaman Almanya'ya yayılmaya başlamış militarizm dalgası karşısında şaşkınlığa uğradı. Bir ara, en gözde profesörlerinden bir tanesi konuyla ilgili bir tartışma başlatmış ve şu soruyu sormuştu: "Birleşik Devletler muazzam bir Alman ordusu tarafından işgal edilseydi, ne kadar çaresiz kalırdı acaba?" Tüm bu Prusya Savaş hevesi Dodd'u derinden rahatsız ediyordu. "Savaş ruhu her yere ziyadesiyle sinmişti." diye yazdı.

Dodd, 1899 Sonbaharı'nın sonlarına doğru Kuzey Carolina'ya döndü ve ancak bir aylık araştırma sonucunda Virginia eyaletindeki Ashland'da, Randolph-Macon Kolejinde öğretim görevlisi olarak iş bulabildi. Burada, Martha Jones adındaki bir arkadaşıyla karşılaştı. Martha'nın babası, Dodd'un memleketinin yakınında yaşayan zengin ve toprak sahibi bir adamdı. İki arkadaş zamanla birbirlerine âşık oldular ve 1901 yılının Noel arifesinde evlendiler.

Dodd, Randolph-Macon'dayken başını sık sık belaya sokuyordu. 1902 yılında *Nation* dergisinde yayımladığı bir makalede, Virginia'daki bir tarih kitabının Güney onuruna hakaret ettiği sonucuna varan ve yasaklayan Müttefik Gaziler Derneğinin başarılı kampanyasını kıyasıya eleştirdi. Dodd gazileri, geçerli tek tarihin, Güney'in "birliktelikten ayrılmasında tamamen haklı olduğunu" belirten tarihin olabileceğini düşünmekle suçluyordu.

Yanıt gecikmedi. Gaziler hareketinde önemli yere sahip bir avukat, Dodd'un Randolph-Macon'dan kovulmasını öngören bir bildirge yayımladı. Okulsa, sonuna kadar Dodd'un arkasındaydı. Dodd bir yıl sonra gazilere tekrar saldırdı. Bu sefer Amerikan Tarih Topluluğu önünde yaptığı ve gazilerin "okullarda, onların kafasındaki yerel vatanseverlik tanımına uymayan tüm kitapları çıkarma" çabalarını yaptığı bir konuşmayla eleştirdi. Ona göre "güçlü ve onurlu bir adam böyle bir durum karşısında suskun kalamazdı."

Ailesiyle birlikte Dodd'un tarihçi olarak önemi artıyordu. Oğlu 1905 yılında, kızı ise 1908'de dünyaya geldi. Gerek maaş artışının rahatlık sağlayacağı beklentisi, gerekse de güneydeki düşman baskısının azalmayacağı gerçeği, Dodd'u Chicago Üniversitesindeki açık bir kadroya başvurmaya itti. Nitekim işe alındı ve 1909'un soğuk Ocak ayında, otuz dokuz yaşındayken, ailesiyle birlikte bundan sonraki çeyrek asrı geçireceği Chicago'nun yolunu tuttu. Ekim 1912'de, köklerinin onu çektiğini hissetmeye başladı ve gerçek bir Jeffersonlu demokrat

olarak saygınlığını elde etmek için çiftliğini satın aldı. Çocukluğu boyunca ona eziyet gibi gelen iş, bundan böyle hem ruhunu rahatlatan bir aktivite hem de Amerika'nın geçmişine dönmesini sağlayacak romantik bir dinlenme yolu oldu.

Dodd aynı zamanda politikaya karşı içten içe ilgisinin uyandığını hissediyordu. Beyaz Saray'ın Oval Ofisi'nde, Başkan Woodrow Wilson'la görüşmek için beklerken bu duygunun farkına vardı. Bir biyografi yazarına göre bu görüşme, Dodd'un "hayatını baştan sona değiştirdi."

Dodd, Amerika'nın, Avrupa'da cereyan eden Büyük Savaş'a müdahale edeceği eğilimleri göstermesi karşısında oldukça tedirginleşiyordu. Leipzig'deki deneyimi, savaşı başlatanın Almanya olduğu konusunda şüphe bırakmadı. Bu durum, Dodd'un iç savaş öncesindeki Güney aristokratlarına benzettiği, Almanya'nın sanayici ve aristokratları olan ve savaş için can atan Junkerleri pek memnun ediyordu. Buna benzer bir kibrin, Amerika'nın kendi sanayici ve militarist elitistlerinde de hakim olduğunu görüyordu. Ordunun bir generali, milleti savaşa hazırlamak amacıyla Chicago Üniversitesini ulusal bir kampanyaya dâhil etmeye çalışınca, Dodd öfkelenerek durumu şikâyet etmek için doğrudan Başkan'a gitti.

Dodd, Wilson'ın yalnızca on dakikasını isterken, Başkan bundan çok daha fazlasını verdi. Dodd o kadar etkilenmişti ki, kendisini sanki bir masalda iksir içmiş gibi hissediyordu. Sonunda, Wilson'un Birleşik Devletleri'ni neden savaşa dâhil etmek istediğini anladı ve ona hak verdi. Dodd için Wilson, modern Jefferson olmuştu artık. Sonraki yedi yıl boyunca çok yakın arkadaş oldular. Öyle ki Dodd, Wilson'un biyografisini bile yazdı. Wilson'un 3 Şubat 1924'teki ölümü üzerine Dodd derin bir kedere kapıldı.

Dodd zaman içinde, Franklin Roosevelt'i Wilson'un dengi gibi görmeye başladı ve 1932 yılındaki bütün Roosevelt kampanyalarına katılarak her fırsatta onun lehine konuşup yazdı.

Dodd'un, Roosevelt'in yakın çevresine girmeye dair umutları olduysa da, akademik bir koltuğun gitgide daha da rahatsızlık veren sorumluluklarından dolayı, bu umutları suya düştü.

ALTMIŞ DÖRT yaşındaydı artık. Ona dair geriye kalacak ve adının zikredilmesini sağlayacak tek şey, kadim Güney hakkındaki çalışmasıydı. Ama sanki, üniversitenin pazar günleri bina ısıtmama kuralı dâhil, evrenin diğer tüm güçleri bir araya gelerek buna engel olmaya çalışıyordu.

Üniversiteden ayrılıp iş işt en geçmeden yazmasına zaman bırakacak başka bir iş bulmayı ciddi ciddi düşünmeye başladı. Aklına, Dışişleri Bakanlığında fazla sorumluluğu olmayan bir işin, söz gelimi Brüksel veya Lahey'de elçi olmak gibi, tam da yerinde olacağı geldi. Böyle bir iş için yeterince saygın olduğunu düşünüyordu. Ama nedense kendisini ulusal meselelerde, gerçekte olduğundan daha yetkin görüyordu. Roosevelt'e, seçim zaferinden önce de sonra da, ekonomik ve siyasi konularda tavsiyelerde bulunmak için sık sık yazıyordu. Seçimden hemen sonra, Beyaz Saray'dan gelen mektup Dodd'un doğal olarak sinirlenmesine neden oldu. Mektupta, Başkan'ın kendisine gelen tüm mektuplara anında cevap vermek istemesine karşın, buna bizzat kendisinin yetişememesinden dolayı, bu işi sekreterine havale ettiğinden söz ediyordu.

Dodd'un, Ekonomi yeni Bakanı Daniel Roper dâhil, Başkan Roosevelt'e yakın birçok arkadaşı vardı. Roper, Dodd'un çocuklarını öz yeğenleri gibi görüyordu. Hatta o kadar yakınlardı ki birbirlerine, Dodd kalkıp çekinmeden oğlunu arabulucu olarak Roper'a gönderip, yeni yönetimin kendisini Belçika'ya ya da Hollanda'ya elçi olarak atayıp atayamayacaklarını sorabiliyordu. Dodd oğluna: "Bu, devletin birine (mutlaka) ihtiyaç duyduğu fakat sorumlulukları az olan bir makamdır" diyerek samimiyetle böyle bir işi sırf *Kadim Güney*'i bitirmek için istediğini oğluna anlattı. "Roosevelt'la görüşmek için can attığım yok; tek istediğim, hayatım boyunca uğraştığım ve elde etmek istediğim amacımın boşa gitmemesi." diyordu.

Kısacası Dodd, yükte hafif pahada ağır bir iş istiyordu. Böyle bir iş, ona saygınlık ve iyi paranın yanı sıra, yazması için bol vakit sağlayacaktı. Üstelik bunu, kişiliğinin diplomat olmaya pek yatkın olmadığını bile bile istiyordu. 1933 yılının hemen başında karısına şöyle yazdı: “Yüksek diplomasiye (Londra, Paris, Berlin) uygun değilim. Bunun sizi etkilediğini bilmek beni kahrediyor. Ne yapayım, yurt dışında vatan için yalan söyleyebilecek ikiyüzlülük ve kurnazlık bende yok. Eğer olsaydı, herhâlde Berlin’e gider, Hitler’e diz çöker ve Almanca’yı yeniden öğrenirdim. Şöyle devam etti: “Bu konu hakkında yazıp neden vakit harcıyoruz ki? Kim gidip, gelecek dört yıl boyunca Berlin’de yaşamak ister ki?”

Oğlunun Roper’la görüşmesinden mi, yoksa yine başka güçlerin müdahalesinden mi bilinmez ama, Dodd’un başına yine bir şey gelecekti. 15 Mart 1933 yılında, Virginia’daki çiftliğinde kaldığı bir sırada, daha önce tanıştığı ve bir araya geldiği, Roosevelt’in Dışişleri yeni Bakan’ı Cordell Hull’la görüşmek için Washington’a gitti. Hull kır saçlı, yarık ve kuvvetli çenesi olan uzun boylu biriydi. Dışarıdan bakınca, bir Dışişleri Bakan’ında olması gereken tüm özellikler onda mevcuttu. Fakat onu yakından tanıyanlar, o öfkelenince bir Dışişleri Bakanı’na yakışmayan küfürler ettiğini ve tıpkı çizgi karakter Elmer Fuff gibi onun da r’leri w’ya çeviren bir tür konuşma engelinin olduğunu biliyorlardı. Roosevelt özel toplantılarda ara ara Hull’ın bu durumuyla ilgili espriler yapıyordu. Bir keresinde Hull’ın “ticaret anlaşmaları”nı şaka konusu yapmıştı. Hull’ın cebinde, en sevdiği devlet gereci olan kırmızı kaleminden her zamanki gibi dört tane vardı. Tam da Dodd’un istediği gibi, Hull’a göre Dodd’un Hollanda veya Belçika’ya görüşme için çağrılma ihtimali yüksekti. O andan sonra Dodd, aniden öyle bir hayatın getiri ve götürülerini düşünmeye koyuldu ve tökezledi. Cep günlüğüne şöyle yaz-

mıştı: “Durumu tüm ayrıntılarıyla düşündükten sonra, Hull’a, öyle bir görevi yapamayacağımı söyledim.”

Fakat ismi ortalıkta dolanmaya devam ediyordu.

Ve şimdi, Haziran’ın o Perşembe’sinde telefonu çalıyordu. Telefonu kulağına götürünce, derhâl hatırladığı bir ses duydu.

BERLİN'DEKİ AÇIK KADRO

İşi kimse istemiyordu. Franklin D. Roosevelt'in yeni seçilmiş başkan olarak karşılaşıacağı en zahmetsiz gibi görünen görevlerden biri, Haziran 1933 itibariyle içinden çıkılması en güç görevlerden biri hâlini aldı. Diğer büyükelçilik makamlarıyla karşılaştırıldığında, göreve yeni atanmış şansölye Adolf Hitler'in liderliğinde, devrim niteliği taşıyan değişikliklerden geçen bir ülkenin merkezi ve şüphesiz hâlâ Avrupa'nın en büyük merkezlerinden biri olan Berlin'in (her ne kadar bir Londra veya Paris olmasa da) herkesin ağzı sulanarak baktığı bir yer olması gerekirdi. Almanya, ya bir diriliş sürecinden geçiyor ya da barbar bir karanlığa gömülüyordu, bu, kişinin nereden baktığına bağlıydı. Hitler'in yükselişinin ardından ülke, devlet tarafından hoş görülen, insanlıktan uzak şiddet kasılmalarına tutuldu. Hitler'in kahverengi üniformalı milis askerleri Sturmabteilung ya da SA –Hücum Taburları– tutuklamak, dayak atmak ve hatta bazı durumlarda komünistleri, sosyalistleri, Yahudileri katletmek suretiyle daha da vahşileşti. Hücum Taburları bodrum katlarında, derme çatma barakalarda ve diğer yapılarda alelacele mahkemeler ve işkence merkezleri tertiple-di. Sadece Berlin'de bile bu “sözüm ona” yer altı barınaklarından elli tane bulunuyordu. On binlerce insan yakalandı ve tabiri yumuşatmak adına gülünç bir isim verilen, “koruyucu neza-

rethane” anlamına gelen *Schutzhaft*’lara yerleştirildi. Bir polisin yeminli ifadesine göre, sayıları beş yüz ila yedi yüz arasında olduğu tahmin edilen mahkûmlar bu nezarethanelerde öldü; geri kalanlar da suda boğulacak kadar tutularak yapılan sorgulamalara ve askıya alınarak yapılan işkencelere tahammül etmek zorunda kaldı. Özellikle Tempelhof Havaalanı yakınlarındaki bir nezarethane nam salmıştı: Berlin’in göbeğindeki yeni, modern, gösterişli bir yapı olan Columbus House’la uzaktan yakından alakası olmayan, karıştırılmaması gereken Columbia House. Bu kargaşa, Yahudi bir lider olan Haham Stephen’in, arkadaşına “Medeniyetin hudutları çoktan çiğnedi.” demesine neden oldu.

Görevi devralmasının üzerinden bir haftadan az bir süre geçmiş ve Almanya’daki zorbalık, vahşetin doruklarına tırmanmıştı ki Roosevelt, 9 Mart 1933’te Berlin’deki makamı doldurmak için ilk hamlesini yaptı. Görevi, 1920 yılında aynı partiden başkanlık seçimine aday olan arkadaşı James M. Cox’a teklif etti.

Övgüler döşediği bir mektubunda Roosevelt “İsminizi Senatoya Almanya Büyükelçisi olarak sunmak istemem sadece benim size olan düşkünlüğüm değil, aynı zamanda bu kilit nokta için tek uygun kişinin siz olduğunuzu düşünmemden kaynaklanıyor. Bu arada, mükemmel bir Büyükelçi eşi olacak karınızla da bu durumu konuştuktan sonra teklifi kabul edeceğinizi umuyorum. Bana cevabınızın ‘evet’ olduğu bir telgraf yollayınız.” diye yazdı.

Cox’un cevabı “Hayır” oldu: Birçok gazete şirketinin de dâhil olduğu çeşitli iş çıkarlarının gereklilikleri onu teklifi geri çevirmeye mecbur bıraktı. Almanya’yı kırıp geçiren vahşeti söz konusu dahi yapmadı.

Roosevelt, o bahar ülkenin tarım dışında kalan alanlarındaki iş gücünün üçte birini işsiz güçsüz bırakan ve millî hasılatını yarıya indiren, gittikçe kötüleşen ekonomik krizin, Büyük

Bunalım'ın önünü kesmek için meseleyi bir kenara bıraktı. Bu sorunu, en az bir ay geçtikten sonra, Woodrow Wilson'un sekreterliğini yapmış ve şimdi de Cleveland Hukuk Bürosu'nun ortağı olan Newton Baker'a işi teklif ettiği zaman gündeme getirdi. Baker da teklifi geri çevirdi. Tanınmış bir iş adamı olan üçüncü adam Owen D. Young da aynı şeyi yaptı. Sonrasında Roosevelt, Demokrat Partinin kilit isimlerinden ve başlıca destekçilerinden olan Edward J. Flynn'la şansını denedi. Flynn eşiyle durumu konuşup “Çocuklarımızın küçük yaşta olması dolayısıyla böyle bir atamayı kabul etmemin mümkün olamayacağına karar vermiş bulunuyoruz.” cevabını verdi.

Bir keresinde Roosevelt, Warburg Ailesi'nin üyelerinden birisine “Bilirsin Jimmy, Berlin büyükelçim olarak bir Yahudi yollasam, bu tam da Hitler denen herifin işine yarardı. İş ister misin?” diye şaka yapmıştı.

Haziranın gelip çatmasıyla beraber son başvuru tarihi yayımlandı. Roosevelt, güçlü merkez Cumhuriyetçi bir grubun ateşli muhalefetine karşısında duran “Yeni Düzeni”nin en önemli parçası olan Ulusal ve Endüstriyel Güçlenme Yasası'nı Senatodan geçirmek adına bütün enerjisini tüketen bir mücadeleye kendini kaptırmıştı. Tasarı ayın başlarında, Kurultayın yaz tatiline girmesine birkaç gün kala kabul edilmenin eşiğine geldi. Ancak tasarı önerilen değişikliklere karşı taaruza geçen ve Senatoyu uzun oturumlar yapmaya zorlayan Cumhuriyetçiler ve Demokratların saldırısı altındaydı hâlâ. Roosevelt kavga uzadıkça, tasarının çuvallamasının daha muhtemel olmasından ya da ciddi bir şekilde sarsılacağından korkuyordu. Kısmen de kongresel oturumların uzamasının, yaz tatili için Washington dışına çıkamaya niyetlenmiş vekillerin öfkelenmesi anlamına geldiği için de korkuyordu. Herkes gittikçe asabileşiyordu. Ülke genelinde 100'den fazla kişinin hayatına mal olan bahardan kalma bir hararet, sıcaklığı rekor bir seviyeye çıkartmıştı. Washington kaynıyor, insanlar kötü kötü kokuyordu. *New York*

***Times* 'ın baş sayfasındaki üç satırlık manşette “ROOSEVELT ÇALIŞMA YILININ SONUNU GETİRMEK ADINA PROGRAMI BUDUYOR; HEM DE POLİÇELERİNİN TEHLİKEDE OLDUĞUNU BİLE BİLE” diye yazmıştı.**

İşin bu kısmında bir çelişki yatıyordu; Kurultay yeni elçileri onaylamak ve finanse etmek zorundaydı. Kurultay tatili yaklaştıkça, Berlin için yeni bir adam seçme zorunluluğu Roosevelt'in üzerindeki baskıyı artırıyordu. Böylece Roosevelt, normalde atanma hakkına sahip seçeneklerin dışındaki adayları göz önünde bulundurmamak zorunda kaldı ki bu yeni isimler arasında en az üç tane rektör ve Manhattan'daki bir kilisede vaftiz papazlığı yapan gayretli bir barışsever olan Harry Emerson Fosdick de vardı. Ancak bunlardan hiç biri uygun görünmüyordu ve bir tanesine dahi bu iş teklif edilmedi.

7 Haziran Çarşamba günü, Kurultayın bir sonraki yıla ertelenmesine günler kala, Roosevelt birçok yakın danışmanıya görüştü ve yeni bir büyükelçi bulamama konusunda duyduğu öfkeyi dile getirdi. Toplantıya katılanlardan biri de Roosevelt'in zaman zaman “Dan Amca” diye hitap ettiği Ticaret Bakanı Roper'dı.

Roper kısacık bir an düşündü ve uzun zamandır arkadaşlık ettiği birisinin ismini ortaya attı: “William E. Dodd'a ne dersiniz?”

Her ne kadar o anda gerçekten böyle düşünüp düşünmediği belli olmasa da, “Fena fikir değil.” dedi Roosevelt. Roosevelt'in yerine getirmeye niyetli olmadığı şeylerle ilgili sözler vermek gibi hiç de hoş olmayan bir huyı vardı.

“Bunu düşüneneğim.” dedi.

DODD diplomatik göreve uygun bir adayın dışında her şeye benziyordu. Zengin değildi. Siyaset açısından etkin değildi, Roosevelt'in arkadaşı değildi ancak Almanca konuşabiliyordu ve ülkeyi iyi bildiği söyleniyordu. Muhtemel bir engel Dodd'un, Birleşik Devletler'in, diğer yabancı devlet meselelerine bulaş-

maktan sakınması gerektiği konusunda ısrar eden ve sayıları gittikçe artan Soyutlama Politikası taraftarı Amerikalıların, diğer ulusları dünya sahnesinde birleştirme fikri yüzünden nefret ettikleri Woodrow Wilson'a geçmişte duyduğu bağlılıktı. William Borah ve Kaliforniyalı Hiram Johnson'ın başını çektiği bu "soyutlama taraftarları" günden güne daha yaygaracı ve güçlü bir hâle geldi. Kamuoyu yoklamaları Amerikalıların yüzde 95'inin Birleşik Devletler'in herhangi bir dış savaşa bulaşmaktan kaçındığını gösterdi. Roosevelt uluslararası müdahale taraftarı olsa da, ülke içindeki siyasi çıkarlarını sekteye uğratmasın diye bunu hep gizledi. Hâlbuki Dodd'un, soyutlama taraftarlarının tepkisini çekmesi düşük bir ihtimaldi. Akıllı başında bir tarihçiydi ve Almanya'yla ilgili ilk elden edindiği bilgi kesinlikle büyük bir öneme sahipti.

Ayrıca o zamanlar, Berlin bir yıl içerisinde dönüşeceği ileri karakol hâlini almamıştı henüz. Hitler Hükûmetinin ayakta kalamayacağına dair yaygın bir inanış vardı. Almanya'nın askerî gücü zayıftı, ordusu Reichswehr'daki yüz bin askerden ibaretti ve bu hâliyle Fransa, İngiltere, Polonya ve Sovyetler Birliği total kuvvetleri bir yana, sadece komşusu Fransa'nın bile askerî gücüyle boy ölçüşemezdi ve Almanya'yı daha önceki yıllarda kasıp kavuran şiddet dikkate alındığında, Hitler tahmin edilenden daha ılımlı bir aktörmüş gibi görünüyordu. 10 Mayıs 1933'te Nazi Partisi Almanya genelinde hoş karşılanmayan; Freud'un, Einstein'ın ve Mann kardeşlerin kitapları gibi kitapları dağ kadar yığınlar hâlinde yaktı. Ancak yedi gün sonra Hitler kendisini barışa adanmış biri olarak beyan etti ve eğer diğer ülkeler isteklerine uyarsa tümüyle bir silahsızlandırmaya gideceğine dair yemin edecek kadar işi ileriye götürdü. Bütün dünya rahat bir nefes aldı. Roosevelt'in karşı karşıya kaldığı ve etki alanı daha geniş olan sıkıntılara rağmen (küresel bunalım, hayatı felce uğratan kurak bir yıl daha gibi), Almanya diğer her şeyden çok daha sinir bozucu görünüyordu.

du. Roosevelt ve Bakan Hull, Almanya'nın en acil sorununun Amerikalı kredi veren kuruluşlarına borçlu olduğu 1.2 milyar dolar olduğunu düşünüyordu. Ancak Hitler rejimi gün geçtikçe ödemeye daha az istekli gibi görünüyordu.

Hiçkimse Hitler Hükûmetiyle etkili bir biçimde baş etmek için gerekli bir kişiliğin nasıl olması gerektiğini pek düşünmüyordu. Bakan Roper, "Dodd"un diplomatik görevlerle başa çıkma konusunda dirayetli olacağına ve toplantılarda tansiyon yükseldiğinde de Jefferson'dan alıntı yapmak suretiyle işleri yoluna koyacağına inanıyordu.

ROOSEVELT, Roper'ın önerisini ciddi ciddi düşünmeye başladı.

Zaman daralıyordu ve ülke derin bir ekonomik çaresizliğe gömülürken, ilgilenilmesi gereken çok daha acil konular vardı.

Ertesi gün, 8 Haziran'da Roosevelt Chicago'yla bir telefon görüşmesinin yapılmasını emretti.

Konuşmayı kısa tuttu. Dodd'a, "Hükûmete ayrıcalıklı bir hizmette bulunmak ister miydiniz bilmek istiyorum. Almanya'ya büyükelçi olarak gitmenizi istiyorum." dedi.

"Almanya'da, Amerikalı bir liberalin canlı bir emsalinin bulunmasını istiyorum." diye de ekledi.

Oval Ofis sıcaktı, Dodd'un ofisi de öyle. Chicago'da sıcaklık 32 dereceyi buluyordu.

Dodd düşünmek ve karısıyla konuşmak için zamana ihtiyacı olduğunu söyledi.

Roosevelt ona iki saat süre verdi.

DODD öncelikle ona teklifi kabul etmesi için ısrar eden üniversite yetkilileriyle görüştü. Ardından daha da yoğunlaşan sıcak yüzünden hızlı adımlarla eve doğru yürüdü.

Derin endişeler içerisindeydi. *Kadim Güney* adlı çalışması, önceliği idi. Hitler Almanyası'nda büyükelçi olarak hizmet vermek, ona yazmak için daha fazla zaman bırakacak ve

muhtemelen de üniversitenin yüklediği sorumluluklardan çok daha az sorumluluk yükleyecekti.

Karısı Mattie durumu anlayışla karşılıyordu fakat Dodd'un tanınma arzusunun ve hâlihazırda sahip olduğundan çok daha fazlasını elde edeceğine olan inancının da farkındaydı. Dodd kendisini karısına karşı borçlu hissediyordu. Yıllardır yanında bulunmuş karısına pek fazla bir şey verememişti. "Benim zihniyetimde bir adama bu dünyada uygun bir yer yok ve bu durum dolayısıyla senin ve çocuklarımız adına üzülüyorum." diye yazdı bir yıl evvel çiftlikten karısına yolladığı bir mektubunda. Mektup şöyle devam ediyordu: "Bu kadar içten, kendini adanmış bir kadının böylesi beceriksiz, daha yüksek mevkilere gelemeyen ve bu yüzden hayatın onu uğraşmaya mecbur bıraktığı zahmetli çalışmaların ürünlerini bile alamayan bir kocaya sahip olması çok üzücü. Hele hele, çok önceden geleceğini tahmin ettiği böylesi kritik bir zamanda. Ben senin başına gelen bir talihsizlik olmalıyım."

Hummalı bir tartışmanın ve evliliklerini gözden geçirmelerinin ardından, Dodd ve karısı Rosevelt'in teklifini kabul etmeleri gerektiklerine karar verdiler. Karar aşamasını kolaylaştıran şey, Roosevelt'in eğer Chicago Üniversitesi ısrar ederse, Dodd'un bir yıl içerisinde Chicago'ya geri dönebileceği konusunda tanıdığı imtiyazdı. Ancak şimdilik Roosevelt, Berlin'de Dodd'a ihtiyaç duyduklarını söyledi.

Saat 2.30'u vurduğunda, Dodd'un kaygıları geçici de olsa sona erdi, yarım saatlik bir gecikmeyle Beyaz Saray'ı aradı ve Roosevelt'in sekreterini işi teklif ettiği konusunda bilgilendirdi. İki gün sonra, Roosevelt, Dodd'un atama konusunu Senatoya sundu ve teklif hemen kabul edildi. Bunu yaparken ne Dodd'un hazır bulunmasına ne de bir gün gelenek hâlini alacak olan bitmek bilmeyen oturumlara gerek duyuldu. Atama basında çok az bir yankı uyandırdı. *New York Times* 11 Haziran Pazar günkü sayısının on ikinci sayfasında bunu küçük bir haber yaptı.

Londra'ya önemli bir ekonomi konferansına gitmek için yola çıkmış olan Bakan Hull, bu konuda hiç söz sahibi olmadı. Dodd'un ismi ilk kez ortaya atıldığında orada olsaydı bile söyleyecek çok az şeyi olurdu; çünkü birim içerisindeki üstleri dikkate almadan direk atamalar yapmak Roosevelt'in idare yöntemlerinden biri hâline gelmişti ve bu tutum Hull'ı çileden çıkartıyordu. Yine de Hull daha sonradan Dodd'un göreve getirilmesiyle ilgili bir itirazı olmadığını dile getirdi. "Çoşku ve atılğanlık sınırlarını da aşıp ara sıra arkadaşımız William Jennings Bryan gibi asıl meseleye değinmeden teğet geçme eğilimi göstermesini saymasak tabi. Bu yüzden Berlin gibi her zaman hassas olmuş ve öyle kalmaya devam edecek olan bir bölgeye becerikli, zeki ve yakın bir arkadaşımı göndermek için önceden düzenlemeler yapmıştım." diye de ekledi.

Daha sonra, işi geri çeviren adaylardan biri olan Edward Flynn, Roosevelt'in, Dodd'u yanlışlıkla aradığı, aslında makamı Yale'de eskiden hukuk profesörlüğü yapmış Walter F. Dodd'a teklif etmeye niyetlendiği gibi yalan yanlış iddialarda bulundu. Böyle bir hatanın yapıldığına dair çıkan dedikodular bir lakabın da ortaya çıkmasına neden oldu: "Fihrist Dodd."

ARDINDAN Dodd hayatının en umut verici haberini müjdelemek amacıyla yetişkinliğe erişmiş iki çocuğu, Martha ve Bill'i yanına çağırdı. Dodd bu serüveni ayrıca ailesini son bir kereliğine bir araya getirecek bir fırsat olarak görüyordu. *Kadim Güney* onun için önem teşkil ediyordu; fakat evi ve ailesini seviyor, onlara ihtiyaç duyuyordu. Noel yaklaşırken soğuk bir aralık gecesinde Dodd çiftlikte yalnızken, karısı ve kızı, Martha'nın bir yıllık eğitimi için Paris'teyken, Bill de uzaklardayken, oturup kızına bir mektup yazdı. O gece kederli bir ruh hâli içerisindeydi. Çocuklarının kocaman adamlar olduğuna inanmakta güçlük çekiyordu; kendi başlarına yola devam etmelerine az kaldığını ve yakın gelecekte karısı ve kendisiyle olan bağlarının kaçınılmaz olarak zayıflayacağını

biliyordu. Hayatının son demlerinde olduğunu görebiliyordu ve *Kadim Güney* tamamlanmış olmaktan fersah fersah uzaktı.

“Canım yavrum, umarım bu söylem seni gücendirmez. Sen benim için çok kıymetlisin, dertlerle dolu dünyada senin mutlu olmanı yürekten istiyorum. Öyle ki seni hâlâ muhtaç, büyümekte olan bir çocuk olarak görmekten vazgeçemiyorum; her ne kadar yaşantının, ilgi duyduğun şeylerin, düşüncelerinin ve olgunluğunun farkında olsam da. Artık büyüdüünüz.” Şöyle devam etti: “Önümüzde uzun bir yol var. Siz daha yolun başındasınız, bense öyle ilerledim ki bu yolculukta, benden dökülmemekte olan gölgeleri sayar oldum, göçüp giden arkadaşlarımı yani. Hayatta kalan dostlarımın da gözü toprağa bakıyor. Yaz ortalarındayız, sonbaharıma az kaldı. Evim, hayatımın neşe kaynağı olmuştur hep. Ancak şimdi hepimiz dünyanın ayrı yerlerine dağıldık. Bu kadar az zamanım kalmışken hayatlarımızın başka başka yönler alacağı fikrine katlanamıyorum.” diye yazdı.

Dodd’un, Roosevelt’in teklifiyle, herkesi bir araya toplama şansı doğdu. Ancak sadece kısa bir süreliğine.

SEÇİM

Milletin içerisinde bulunduğu ekonomik durumu göz önünde bulundurunca, Dodd'un, daveti hemen kabul edilebilecek cinsten değildi. Martha ve Bill iş sahibi olduklarına şükrediyorlardı; Martha *Chicago Tribune*'nin edebiyat editör yardımcısıydı ve Bill de, tarih öğretmeni ve bilim adamı stajyeriydi. Buna rağmen, Bill'in kariyerinde şimdiye kadar takındığı vurdumduymaz tavır babasını endişelendiriyordu. Nisan 1933'te eşine gönderdiği bir dizi mektupta, Bill hakkındaki endişelerini dillendirdi: "William iyi bir öğretmen fakat zor işlerden kaçıyor." Dodd yazmayı şöyle sürdürdü: "Özellikle etrafta araba varsa, dikkati çok dağınık. Onun, çalışmalarında başarılı olması için, Chicago'da araba almayı göze alamadık. Dört tekerlekli bir araba fikri onun aklını başından alır."

Dodd'a göre Martha'nın iş hayatı çok daha parlaktı. Tek korktuğu, onun özel hayatındaki kargaşasıydı. Her ne kadar her iki çocuğunu çok sevse de, Martha onun övünç kaynağıydı (Ailevi belgelere göre, çocukken söylediği ilk kelime "Babacığım"dı.) 1.60 m boylarında, sarışın, mavi gözlü kocaman gülümsemesi olan biriydi. Hem genç hem genç olmayan erkeklerin tutkularını uyandıran, romantik bir hayal gücü ve cıvıltı davranışları vardı.

1930 yılı Nisan'ında Martha daha 21 yaşındayken, adı

Royall Henderson Snow olan, Ohio Devlet Ünivesitesi İngilizce Profesörüyle nişanlandı. Bunun birkaç yıl öncesinde, *Death of a Young Man (Bir Gencin Ölümü)* adlı romanı yayımlanan W. L. River ile kısa bir ilişkisi olmuştu. Martha'ya Motsie diye hitap ediyor ve bağlılığını şaşırtıcı derecede uzun cümlelerden oluşan mektuplarla gösteriyordu. Öyle ki, bir keresinde satır aralarında boşluk olmaksızın 74 satırlık bir mektup yazmıştı. O zaman, bu deneme amaçlı bir düz yazı olarak kabul edildi. "Hayattan tek istediğim sensin." diye yazıp şöyle devam etti: "Sonsuza dek seninle olmak istiyor, senin için çalışıp senin için yazmak istiyorum. Senden başka hiçbir şeyi ve hiç kimseyi sevmek istemiyorum. Seni sadece dünyevi bütün tutkularla değil, aynı zamanda gökteki sürekli ve ruhani aşkla da sevmek istiyorum."

Fakat ne yazık ki, istediği olmadı ve Martha başka bir adama, ona "nilüfer kadar yumuşak ve hafif öpmeler"den söz eden, Chicagolu James Burnham'a âşık oldu. Nişanlandılar ve Martha bu sefer ilişkiyi sonuna kadar sürdüreceğini düşünüyordu. Ta ki, eli kulağındaki evliliğiyle ilgili tüm planları suya düşene dek. Anne babası, Blackstone Bulvarı'ndaki evlerine bir toplantı için, aralarında Büyük Savaş'ın gazilerinden George Bassett Roberts'ın ve New York City Bankasının o zamanki Müdür Yardımcısı'nın da bulunduğu bir takım konuklar davet etmişlerdi. Arkadaşlar ona sadece Bassett diyorlardı. Anne babasıyla, şehrin kuzey varoşlarından biri olan Larchmont'ta yaşıyordu. Uzun boylu, dolgun dudaklı, yakışıklı bir adamdı. Saygın bir köşe yazarı, aldığı terfisiyle ilgili yazarken şöyle diyordu: "Yüzü sinekkaydı sesi yumuşak, konuşması tane taneydi. Eskiden olduğu geri kafalı, bağınaz bankacı veya sıkıcı istatistikçi adamdan eser yok."

Martha ilk etapta onu, diğer konuklar arasında dururken, o kadar ilgi çekici bulmuyordu. Fakat gecenin ilerleyen saatlerinde, onu yalnız başınayken buldu. "Elim ayağım tutuldu." diye yazdı. "Evimizin holünde, seni diğerlerinden ayrı görün-

ce, acı ve sevinç beni etkisi altına aldı. Bu kulağa saçma sapan geliyorsa da gerçekten böyle oldu. İlk bakışta aşkın ne demek olduğunu o an anladım.”

Bassett da aynı şekilde etkilenmişti ve bu sayede uzaktan olmak üzere tutkulu ve kuvvetli bir birlikteliğe başladılar. 19 Eylül 1931’de yazdığı bir mektupta, “Havuzda geçirdiğimiz o öğle sonrası ne kadar güzeldi ve sen, ben mayomu çıkardıktan sonra ne kadar da tatlılaştın.” diye yazdı ve birkaç satır sonra şöyle devam etti: “Tanrım, nasıl da büyüleyici bir kadın!” Martha’nın söylediğine göre, Bassett “Kızlığının masumiyetini elinden almıştı.” Martha’ya “Tatlı balım” ve “Tatlı balım benim” diye sesleniyordu.

Fakat Martha’yı şaşırtmıştı; çünkü o, bir erkekten beklenmeyecek yönde davranışlar sergiliyordu. “O kadar sevdiğim ve sevdiğim hâlde evlilik teklifi almadım!” diye yazmıştı ona yıllar sonra. “Bu beni kötü etkiledi ve ben kurtçukların aşk ağacımı kemirdiğini düşünmeye başladım.” Evlenmeyi ilk isteyen Martha’ydı, o ise kararsızdı. Martha böylece plan değiştirdi Burnham’le olan nişanını sürdürmeye karar verdi. Tabi bu, Bassett’i kışkırttı. “Beni ya seversin ya da sevmezsin ve eğer beni seviyorsan ve çıldırmamışsan, benden başkasıyla evlenemezsin.” diye yazdı Martha’ya Larchmont’tan.

Zamanla birbirlerini yıpratmaya devam ettilerse de, Mart 1932 Martı’nda evlendiler. Fakat uzun süren kararsızlıkları yüzünden, evliliklerini arkadaşlarından bile saklı tuttular. Martha, “Seni çıldırasıya seviyordum ve uzun süre benim olman için çabaldım ama sonrasında, belki de sarf edilen çabanın tükenmesiyle, aşkın kendisi tükendi.” diye yazdı. Düşünlerinden sonraki gün, Bassett affedilmez bir hata yaptı. New York’tan ayrılması ve bankadaki işini bırakmak zorunda olması yetmiyormuş gibi o gün çiçek göndermeyi de unuttu. Bu, Martha’nın daha sonraki değerlendirmesine göre “önemsiz” fakat daha derin bir şeyin habercisiydi. Daha sonra Bassett,

uluslararası bir altın konferansına katılmak için Cenevre'ye gitti ve bunu yaparken, yolculuğa çıkmadan önce, "evlilik ve onları bekleyen coğrafi ayrılıkla ilgili endişelerini" belirten bir telefon görüşmesi yapamaması, hatalarına bir yenisini ekledi.

İlk yılı, New York ve Chicago'da yaptıkları düzenli görüşmelerle ayrı geçirdiler. Ama birbirlerinden ayrı olmaları, ilişkilerine kötü yansıyor. Martha daha sonra, gidip onunla New York'ta yaşaması ve Bassett'in teklif ettiği gibi, onun Cenevre yolculuğunu, balayına çevirmesi gerektiğinin farkına vardı. Fakat Bassett, o zaman dahi kararsız görünüyordu. Bir telefon konuşmasında, evliliklerinin hata olabileceği ihtimalini dillendirdi. "Benim için her şeyi noktalayan oydu." diye yazdı Martha. Ondan sonra, başka erkeklerle, kendi deyimiyle "flört etmeye" ve anne babasının yakın arkadaşı olan ve kendisinin de 15 yaşından beri tanıdığı Carl Sandburg'la bir ilişkiye başlamıştı. Martha'ya, iplikle bağlanmış, ufak ve garip kâğıt parçalarına yazılmış şiir taslaklarıyla beraber iki tutam sarı saçını gönderdi. Bir notunda şöyle yazdı: "Seni Shenandoah haykırışları ve mavi ve belirsiz yağmur fısıltılarından bile daha çok seviyorum." Martha, bu şekilde Bassett'e yeterince acı veriyordu. Ona daha sonra dediği gibi, "Yaralarımı sarmakla ve seni, Sandburg ve diğerleriyle acıtmakla meşguldüm."

Tüm bu sebepler bir gün, Doddların Blackstone Bulvarı'ndaki evlerinde bir araya geldi. "Evliliğimizin neden yürümediğini biliyor musun?" diye yazdı. "Çünkü 23'ümde bile, ailemi terk edemeyecek kadar ham ve güdüktüm. Babamla bahçede ıvır zıvırla uğraşırken, bana, seninle evlendikten hemen sonra, 'Demek küçük tatlı kızım, yaşlı babasını bırakmak istiyor.' deyince, kalbim kırılmıştı."

Ve tüm bu özel hayatının keşmekeşi arasında, babası ona, Berlin'e birlikte gitmeyi teklif etti. Artık seçim yapmalıydı; ya Basset ve bankayla beraber kaçınılmaz olarak Larchmont'ta bir ev, çocuklar ve bahçe ya da babasıyla Berlin ve Allah bilir daha neler.

Babasının teklfi geri çevirilemezdi. Bassett'e daha sonra şöyle yazdı: "Babamla 'macera' yaşamak ile 'sen' arasında bir seçim yapmak zorundaydım. Tercih ettiğim şeyi seçmekten kendimi alamadım."

DEHŞET

Ertesi hafta Dodd, Washington’a giden bir trene bindi, 16 Haziran Cuma günü, Roosevelt’le başkan masasına tepsilerle servis yapılan bir öğle yemeğinde buluştu.

Roosevelt gülümseyerek ve neşe içinde Almanya’nın Amerikalı kredi sağlayıcılarına olan borcunu ödeyip ödemeyeceğine karar verme konusunda yetkiyi elinde bulunduran ReichBank’ın başındaki Hjalmar Schacht’ın (tam adı Hjalmar Horace Schacht’tı) yakın zamanda Washington’a yaptığı ziyaretiyle ilgili bir hikâyeyi ballandıra ballandıra anlatmaya başladı. Schacht’ın dillere destan kibrini alt etmek için Bakan Hull’a kurallara uygun ancak haksız elde edilecek bir zafer için nasıl direktif verdiğinden söz etti. Schacht, Hull’ın çalışma odasına gelecek ve sekreterlik masasının başında bekletilecekti. Hull, Schacht orda değilmiş gibi davranacak ve “Birtakım evraklara gömülmüş gibi yapacak” Schacht’ı orda üç dakika boyunca ilgilenmeden ayakta bırakacaktı. “Dodd”un hatırladığı kadarıyla hikâye böyleydi. En nihayetinde Hull güya aradığı şeyi bulacaktı: Almanya borcunu ödemediği takdirde Roosevelt’in yazdığı kınama notu. Yalnızca o zaman Hull ayağa kalkacak ve notu ona uzatırken konuşunu selamlayacaktı. Bu yöntemin amacı diyor Roosevelt Dodd’a, “Almanların duruşlarındaki

kibri biraz olsun törpülemektir.” Roosevelt planının müthiş işlemiş olduğunu düşünüyor gibi görünüyordu.

Konuşmayı Dodd’dan ne beklediği konusuna getirdi. İlk önce Almanya’nın borç mevzusunu açtı ve durumun ikircikliliğinden sözetti. Amerika bankalarının, kendisinin “fahiş kâr” olarak nitelediği Alman şirketlerine, şehirlerine borç verme ve Birleşik Devletler vatandaşlarına ortak bonolar satmak suretiyle büyük kârlar elde ettiğini biliyordu. “Ancak bizim vatandaşımız geri ödeme hakkına sahiptir ve her ne kadar bunu sağlamak bütünüyle hükûmet sorumluluklarının dışında yer alsa da, olası bir moratoryum’u (Almanların ödemeyi bir çeşit askıya alma durumu) engellemek adına elinizden gelen her şeyi yapmanızı istiyorum. Bu askıya alma kalkınmanın önünü kesebilir.”

Başkan bundan sonra, herkesin Yahudi “sorunu” ya da “meselesi” diye adlandırdığı meseleye değindi.

BU MEVZU Roosevelt’in üzerinde dolanmaması gereken tehlikeli bir zemindi. Her ne kadar Nazilerin Yahudilere olan muamelesinden dehşete düşse ve önceki yıllarda Almanya’yı derinden sarsan vahşetin farkında olsa da, açık bir kınama cümlesi sarf etmekten itina ile kaçınıyordu. Haham Wise, yargıç Irving Lehman ve Kuhn’da Loeb & Company’nin ortağı olan Lewis L. Strauss gibi önde gelen bazı Yahudiler, Roosevelt’in ne düşündüğünü açıkça söylemesini istiyor, Felix Warburg ve yargıç Joseph Proskauer gibi Yahudilerin Amerika’ya girişini kolaylaştırması için Başkan’ı ikna etmeye çalışan daha ılımlı girişimleri destekliyorlardı. Roosevelt’in iki tarafa da gösterdiği kayıtsızlık çıldırtıcıydı. 1933 Kasım’ı geldiğinde, Wise, Roosevelt’i “hareketsiz, tedavisi mümkün olmayan ve hatta onun Yahudi Meselesi’yle başını ağrıtmayacak Yahudi arkadaşları da dâhil olmak üzere herkes için ulaşılmaz.” olduğunu söyleyecekti. “Şimdiye kadar verilen hiçbir muğlak vaat eyleme geçirilmedi.” diye yazdı Felix

Warburg. Daha sonraları ismi yüce divanda geçecek olan, Harvard'da hukuk profesörlüğü yapan Roosevelt'in yakın arkadaşı Felix Frankfurter bile kendisini, Başkan'ı harekete geçirmediği sinir bozucu bir durum içerisinde buldu. Nazi zulmünü açıkça kınamanın ya da Yahudilerin Amerika'ya sığınmasını kolaylaştırmak adına yapılmış küçük bir girişimin siyasal bedellerinin muazzam olacağını tahmin edebiliyordu. Amerika'nın politik vizyonu Yahudi Sorunu'nu bir göç problemi çerçevesinde ele alıyordu. Amerika'nın Buhran'dan kurtulmak için yalpaladığı böylesi bir zamanda, Yahudilerin Almanlarca zulüm görmeleri, ülkede yaşayan mülteciler arasında istila endişesinin artmasına neden oluyordu. Soyutlanma Politikası taraftarları, Hitler Hükûmetinin Alman Yahudilere uyguladığı baskının iç işleriyle ilgili bir mesele olduğunu ve bu nedenle Amerika'yı ilgilendirmediğini savunarak tartışmaya başka bir boyut kazandırdılar.

Amerika'da yaşayan Yahudiler bile meseleye nasıl yaklaşılmaması gerektiği konusunda keskin bir şekilde ayrılmışlardı. Bir tarafta, yürüyüş düzenleme, Alman ürünlerini boykot etmenin de içinde bulunduğu bütün protesto yöntemlerini deneyen Amerika Yahudi Topluluğu vardı. Topluluğun önde gelen liderlerinden biri de 1933'te fahri başkanlığa getirilen ve Roosevelt'in açık bir şekilde konuşmamasından gittikçe daha büyük bir rahatsızlık duyan Haham Wise'di. Başkan'la görüşmek için boşuna uğraş verdiği bir Washington ziyaretinde, Haham karısına, "Eğer beni görmeyi reddederse, geri döneceğim ve önlem alınmasını talep eden Yahudi halkının oluşturduğu bir çığı serbest bırakacağım. Ayrıca başka kozlarım da var kullanabileceğim. Belki de böylesi daha iyi olur, zira daha önce sahip olmadığım özgür konuşma hakkına sahip olurum ve Tanrı yardımcım olsun, mücadele edeceğim." diye yazdı.

Diğer bir tarafta da Amerika Yahudi Komitesiyle aynı

eksende bulunan, daha sessiz bir yol seçen, gürültü patırtılı gösterilerin ve boykotların hâlâ Almanya'da yaşayan Yahudiler için işleri daha da kötüye sokacağından korkan yargıç Proskauer önderliğindeki Yahudi grupları vardı. Bu fikri paylaşınlardan biri de Chicago'da görev yapan Yahudi bir avukat olan Leo Wormser'dı. Dodd'a yazdığı bir mektupta, "Biz Chicago'dakiler Bay Samuel Untermeyer ve Dr. Stephen Wise'in Alman ürünlerine düzenledikleri boykot uygulamasına şiddetle karşı çıkıyoruz." diye yazıyor ve böylesi bir boykotun "Alman Yahudileri üzerindeki baskıyı artırabileceğinin ve durumu şimdi olduğundan daha da kötü bir hâle sokabileceğinin farkındayız." diye açıklıyordu bunu. "Boykotun Almanya'da kişisel çıkarları gözeten ve mantıklı bir tutuma başvurmak suretiyle konuya daha uzlaşmacı bir yaklaşım getirmeye çalışan arkadaşlarımızın girişimlerini boşa çıkaracağını düşünüyoruz. Ayrıca bu boykot, Almanya'nın Amerikan hamillerine tahsil etmesi gereken tahvil borcunu ödeyebilme ihtimalini zayıflatır." diye de ekledi. Böyle bir eylemin sadece Yahudilerle özdeşleştirilerek geri tepmesinden korkuyordu. Dodd'a, "Boykot eğer Yahudiler tarafından yönlendirilirse ve halka duyurulursa, hürriyete indirilen darbe olarak ele alınması gereken konu, sadece Yahudilerin katlanmak zorunda olduğu bir mesele gibi algılanmasına neden olacak ve kafaları karıştıracak." dedi. Ron Chernow, "Warburg Ailesi" adlı kitabında "Nazi medyasının bile tek taraflı ve asla gerçekleşmeyecek bir talep olarak nitelediği çok uluslu Yahudililiğin tehlikeli bir ayrışma nedeniyle yerle bir olduğunu" kaleme aldı.

İki tarafın da hemfikir olduğu bir şey varsa, o da alenen yürütülen kampanyaların Yahudilerin Amerika'ya göç etme oranını kesinlikle artıracığı ve bunun da bir felakete neden olabileceğiydi. 1933 Haziran'ının başlarında, Haham Wise, Harvard'da hukuk profesörlüğü yapan Felix Frankfurter'e "Göçmenlik üzerine yürütülen tartışma Beyaz Saray'a kadar

ulaşırsa, bu durum bizim başımızda patlar.” diye yazdı. Aslında Amerika’da göçmenlik karşıtı ruh, 1938’lerin ortalarına kadar sürdü. Öyle ki Fortune dergisinin yaptığı bir oylamanın sonuçları, katılımcıların üçte ikisinin göçmenlerin ülkeye alınmamasından yana olduğunu gösteriyordu.

Roosevelt’in hükûmet kadrosunun içinde bile bu konuda derin ayrışmalar baş gösteriyordu. Amerika tarihinde kabinede kendine ilk yer bulan kadın olan Çalışma Bakanı Frances Perkins, Yahudilerin Amerika’ya giriş hakkı edinmesi için bir şeyler yapmak konusunda oldukça aktifti. Dâhil olduğu kurum, göçmenlik uygulamalarını ve politikalarını denetliyordu; ancak kimin geçiş izni alıp almayacağı konusunda hiçbir söz hakkına sahip değildi. Bu kararı vermek Dışişleri Bakanlığının ve yabancı konsoloslukların işiydi. İki bakanlık da meseleye çok farklı pencereden bakıyordu. Aslına bakılırsa bazı kurumlarda görev alan üst düzey yetkililer Yahudilere karşı bariz bir öfke besliyorlardı.

Bunlardan bir tanesi de Bakan Hull’dan sonra birimdeki ikinci yüksek mevkiye sahip olan devlet müsteşarı William Phillips’ti. Phillips’in karısı ve Eleanor Roosevelt çocukluk arkadaşlarıydı; Phillips’i müsteşarlığa atayan da Hull değil bizzat Franklin Roosevelt’in kendisi olmuştı. Günlüğünde ticaret hayatından bir iş arkadaşını “Benim Boston’dan gelen küçük Yahudi arkadaşım” diye niteliyordu. Atlantic City’ye yolculuk düzenlemeyi severdi fakat günlüğünün başka bir yerinde “Şehir Yahudiler tarafından istila edilmiş. Aslına bakarsanız cumartesi ve pazar öğleden sonraları sahilin manzarası acayip bir görüntüye bürünüyor; kum görünmez oluyor, bütün sahili yarı çıplak Yahudi kadın ve erkekler basmış.” diye yazmıştı.

Önemli başka bir devlet memuru ve bütün konsolosluk hizmetlerinden sorumlu olan Wilbur J.Carr Yahudilere “kike”¹

1 Kike: Argoda Yahudi. (ç.n.)

diyordu. Rus ve Polonyalı göçmenlerle ilgili verilen muhtıradaki “Rus ve Polonyalılar, alışkanlıklarının tamamında Amerika-lılıktan çok uzak, oldukça kirli ve tehlikeliler.” diye belirtiyordu. Detroit’e düzenlediği bir gezinin ardından, şehrin “tozlu, dumanlı, pasaklı ve Yahudilerle dolu” olduğundan yakınıyordu. O da Yahudilerin Atlantic City’deki varlıklarına değiniyordu. Bir şubat ayında o şehirde karısıyla beraber üç gün geçirmişlerdi ve orada kaldığı her gün için günlüğüne Yahudilerle ilgili hakaretlerle dolu şeyler yazdı. “Broadwalk’a yaptığımız yolculuk boyunca Yahudi olmayan çok az kişi gördük.” diye not düştü ilk günde. “Yahudiler bütün pespayelikleriyle her yerdeler.” diye de ekledi. O ve karısı Claridge Otel’de “çok azının adamakıllı görüldüğü, sadece iki kişinin ceket giydiği, özensiz bir havanın hakim olduğu” Yahudilerle dolu bir yemek salonunda akşam yemeği yediler. Ertesi gün Carr Ailesi akşam yemeği için başka bir otele, Malborough-Blenheim’a gittiler ve orayı çok daha zarif buldular. “Burayı sevdim. Claridge’teki Yahudi atmosferinden ne kadar da başka.” diye aktardı.

Amerika Yahudi Komitesinin yetkililerinden biri Carr’ı “Yahudi-karşıtı, vaatle konuşan ancak Yahudiler adına parmağını kımılatmayan bir düzenbaz” olarak nitelendiriyordu.

Hem Carr hem de Phillips göçmen olmak için başvuranlar arasından hükûmetin sırtına yük olma olasılığı yüksek kişilerin önünü kesen yasayı sonuna kadar destekliyordu. 1917 Göç Yasası’nın bir bölümü, 1930 Hoover Hükûmeti tarafından işsizliğin tavan yaptığı dönemlerde göç alımını durdurmak adına yeniden yürürlüğe kondu. Konsolosluk yetkilileri Amerika’ya kimin kabul edileceği konusunda müthiş bir nüfuza sahipti. Çünkü başvuran adayların hangisinin LPC yasası (devletin maddi olarak desteklemek zorunda kalacağı göçmen adaylarının ülkeye alınmasını engelleyen yasa) kapsamına alınıp alınmayacağına karar vermek onların elindeydi. Göçmenlik

yasası, adayların, polisten iyi hâllerini taahhüt eden bir sabıka kaydıyla beraber doğum sertifikası ve diğer resmî evraklarının nüshasını temin etmesini gerektiriyordu. “Düşmanına gidip ondan bir kimlik talep etmek zorunda kalmak oldukça akıl almaz bir şey.” diye aktarıyordu Yahudi bir anı yazarı.

Yahudi aktivistler, yurt dışındaki Amerikan konsolosluklarının her ülke için çok az sayıda vize verilmesine dair gizliden gizliye emir aldıkları iddiasındaydılar. Ki sonraları bu iddialarında haklı oldukları ortaya çıktı. 1933 yılında, Çalışma Bakanlığı avukatı Charles E. Wyzanski, konsoloslukların yasal olmayan yollardan göçmenlere verilecek vizelerin kısıtlanması konusunda emir aldıklarını fark etti. Eskiden verilen vize sayısının yüzde onu kadarına izin veriliyordu. Yahudi liderler polisten rapor tedarik etmenin sadece zor değil, aynı zamanda tehlikeli de olduğunu ileri sürmüşlerdi. Yargıç Proskauer’ın müsteşar Phillips’e yazdığı bir mektupta da belirttiği gibi bu durum “aşılması imkânsız bir engel”di.

Phillips, Proskauer’ın konsolosluğu bir “engel” olarak nitelendirmesine içerlemişti. “Konsolosluk, gelen başvuruların yasaya uygun olup olmadığına karar verirken oldukça yardımsever ve anlayışlı oluyor.” diye hafifçe azarlayarak yanıt verdi.

Proskauer ve diğer liderlere göre bu durumun yarattığı sonuçlardan biri de Yahudilerin Amerika’ya göçmenlik için başvurmaktan hepten vazgeçmesiydi. Aslında vize için başvuran Almanların sayısı 26.000’di ki bu rakam Almanya için ayrılan yıllık kontenjanın bile altındaydı. Bu tuhaf durum Dışişleri Bakanlığında çalışan ve yeni düzenlemelere karşı çıkan yetkililerin istatistiksel bir tartışmaya girmesine neden oldu: Madem vize için bu kadar az Yahudi başvuruyor o zaman ortada nasıl bir sorun olabilir ki? Bu, Roosevelt’in daha 1933 yılının Nisan ayında kabul etmeye razı gibi görüldüğü bir görüştü. Göçmenlik Yasası’nda esneklik tanınırsa,

bunun Mecliste mevcut kontenjan sayısının ciddi bir şekilde aşağı çekilmesinin teklif edilmesiyle sonuçlanacağını farkındaydı.

Dodd’la yediği öğle yemeği boyunca Roosevelt, oyunun ne kadar hassasça oynanması gerektiğinin bilincindeydi.

“Alman otoriteleri Yahudilere utanç verici bir şekilde yaklaşıyor ve bu ülkedeki Yahudiler bu konuda oldukça endişeli. Ancak hükûmetimizi ilgilendiren bir mesele değil. Zarar görme ihtimali olan Amerika vatandaşlarımız dışında kimse için bir şey yapamayız. Onları korumalı ve onların zulme maruz kalmamaları için gayrî resmi yahut şahsi bütün olanaklardan faydalanmak da dâhil elimizden gelen her şeyi yapmalıyız.” dedi Roosevelt.

SIRA teknik meseleleri konuşmaya geldi. Dodd, 17.500 dolar olarak belirlenmiş bir maaşın yeterli olacağı konusunda ısrar etti. Bu, Buhran dönemi için oldukça yüksek ancak Avrupalı diplomatları ve Nazi memurlarını ağırlamak için oldukça düşük bir meblağdı. Dodd için bir prensip meselesiydi bu: Ülkenin geri kalanı açlıktan kırılırken, bir elçinin har vurup harman savurmasına göz yumamazdı. Ona göre bu aynı zamanda belirsiz bir konuydu. Diğer elçilerden daha kötü bir sağlık durumuna sahip olduğundan istese de müsrif bir hayat süremezdi.

Ona “Oldukça haklısınız.” dedi Roosevelt. “Bir iki general daveti ve eğlencesinden başka masraflı herhangi bir sosyal faaliyette bulunmanıza gerek yok. Berlin’deki Amerikalılara hak ettikleri itina ile yaklaşmayı ve Amerikalılarla bağ kurmak isteyen Almanlar için de davetler tertiplemeyi deneyin. Bu maaşın size yeteceğini ve görevinizi yerine getirirken kendi imkânlarınızdan fedakârlıkta bulunmanız gerekmeyeceğini düşünüyorum.”

Vergilendirme ve askerî kesintiler gibi birkaç mevzuda konuştuktan sonra görüşme sona erdi.

Saatler ikiyi gösteriyordu. Dodd, Beyaz Saray'dan çıktı, birkaç yetkiliyle görüşmeyi ve Başkonsolos George S. Messersmith tarafından ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmış harekât raporlarını okumayı planladığı Dışişleri Bakanlığına doğru yol aldı. Raporlar pek iç açıcı görünmüyordu.

Hitler, siyasi bir antlaşma aracılığıyla atanmıştı ve altı aydır şansölyelik yapıyordu. Ancak mutlak bir otoriteye sahip değildi henüz. Almanya'nın seksen beş yaşındaki başkanı Mareşal Paul von Benneckendorff und von Hindenburg hâlâ şansölyeleri ve kabinelerini atama, görevden alma anayasal hakkını elinde bulunduruyordu. Düzenli ordunun, Reichswehr'in hâlâ başkana bağlı olması da eşit derecede önem taşıyordu. Hindenburg'un aksine Hitler ve delegeleri oldukça gençti. Hitler daha kırk dördünde, Göring kırkında ve Joseph Goebbels de otuz altısındaydı.

Hitler'in kestirilemez davranışlarını ve hükûmetinin Yahudilere, komünistlere ve diğer muhaliflere ettiği zulmü gazetelerden okumak bambaşka bir şeydi. Zira Amerika'da bu haberlerin abartılı olduğuna, modern hiçbir devletin bu şekilde davranmayacağına inananların sayısı oldukça fazlaydı. Dodd, Dışişleri Bakanlığında rapor ardına rapor okudu. Messersmith bu raporlarda Almanya'yı demokratik cumhuriyetten süratle acımasız bir diktatoryaya dönüşen bir devlet olarak tanımlamıştı. Messersmith hiçbir detayı atlamamıştı. Uzun yazma alışkanlığı çok önceleri ona bir lakap takılmasına neden olmuştu: "Kırk sayfa George." Hitler'in atanmasının hemen ardından yaygınlaşan şiddetten ve Almanya'daki hayatın her alanında uygulanan sıkı denetimden söz etmişti. 31 Mart'ta üç Amerika vatandaşı kaçırılmış ve Hücum Taburlarının işkence merkezlerine kapatılmıştı. Orada kıyafetleri soyulmuş ve geceyi soğukta geçirmeye zorlanmışlardı. Ertesi sabah, şuurlarını kaybedene kadar dayak yemiş ve ardından sokağa atılmışlardı. Birleşik Devletler Uluslararası Basın muhabirlerinden biri ortadan kaybolmuş; ancak aynı muhabir Messersmith tarafın-

dan yürütülen bir soruşturmanın ardından sağ salim serbest bırakılmıştı. Hitler Hükûmeti, Almanya'daki Yahudi mağaza, hukuk bürosu ve muayenehane gibi bütün kuruluşları bir günlük boykot ilan etmişti. Kitap yakmalar, Yahudileri işten çıkarmalar, Hücum Taburlarının sonu gelmez marşları, Almanya'nın tek özgür basın organı üzerindeki baskılar, Messersmith'e göre büyük ölçüde "hiçbir ülkede göremeyeceğiniz kadar" hükûmetin kontrolü altında gerçekleştiriliyordu. "Basına uygulanan sansürün haddi hesabı yok." diye yazmıştı Messersmith raporunda.

En son raporlardan birinde Messersmith'in fark edilebilir ölçüde daha iyimser bir ton kullanması Dodd'un içini rahatlattı. Messersmith şimdi de raporunda Almanya'nın daha durağanlaştığına dair işaretler gördüğünü ve bunda büyük ölçüde güveni artan Hitler, Göring ve Goebbels hükûmetinin payı olduğunu rapor ediyordu. "Sorumluluk duygusu partinin önde gelen liderlerini şimdiden büyük ölçüde değiştirdi. Bütün işaretler gittikçe daha ılımlı olduklarını gösteriyor." diye yazmıştı.

Ne yazık ki Dodd, Messersmith'in iyimser değerlendirmeler yapmaktan vazgeçtiği mektubunu asla okuyamadı. Messersmith mektubunu "Kişisel & Gizli" damgasıyla direkt Müsteşar Phillips'e yollamıştı. 26 Haziran tarihli mektup, tam da Dodd Ailesi Berlin'e doğru yola çıkmışken Phillips'in eline ulaştı.

"Raporumda partinin önde gelenlerinin gittikçe daha makul olduğunu belirtmeye çalıştım. Ancak orta rütbeli liderler her zamankinden daha da radikal. Asıl önemli mesele yüksek rütbeli liderlere ait makul politikaların kalabalıklar üzerinde etkili olup olmayacağıdır. Bunu başarmaları mümkün değilmiş gibi görünüyor; zira aşağı tabakadan gelen baskı artıyor. Göring ve Goebbels artık o kadar da ılımlı görünmüyor. Dr. Goebbels'in günlük konuşması, devrimin yeni başladığı ve

şimdiye kadar yapılanların sadece bir uvertür niteliği taşıdığı yönünde.” diye aktarıyordu Messersmith.

Rahipler tutuklanıyordu. Messersmith’in şahsen tanıdığı Aşağı Silezya’nın¹ eski başkanı toplama kamplarına kapatılmıştı. Nazi Partisinin orta ölçekli liderleri arasında yükselen bir paranoya seziyordu. Öyle ki bu durumu “Güvende olmanın tek yolu herkesi hapse atmak.” diye ifade etmişti. Ülke gizliden gizliye ve saldırgan bir tutumla kendini savaşa hazırlıyordu ve herkesin düşman olduğu, Almanya’nın bütün dünya karşısında savunmasız kaldığı algısını yerleştirmeye çalışıyordu. “Hitler’in barışçıl niyet sözlerinin hepsi kandırmacaydı ve amaç sadece Almanya’nın yeniden silahlanması için zaman kazanmaktı. Asıl yapmak istedikleri şey, Almanya’yı daha önce hiç görülmemiş bir biçimde savaş aracı hâline getirmek.” diye uyarıyordu Messersmith.

DODD hâlâ Washington’dayken, kendi adına Büyükelçilik tarafından düzenlenmiş bir partiye katıldı ve ilk kez orada Wilbur Carr’la karşılaştı. Daha sonraları Carr, günlüğünde Dodd’la ilgili bir şeyler çiziktirdi: “Hoş bir espri anlayışına sahip, tatlı, ilginç ve mütevazı bir şahsiyet.”

Dodd, Batı Avrupa meseleleriyle ilgilenen Dışişleri Bakanlığı Şefi Jay Pierre Moffat’la bir telefon görüşmesi yaptı. Moffat da Carr ve Phillips’le Yahudi nefreti ve göçmenlikle ilgili sert bir tutuma sahip olmak konusunda aynı fikirleri taşıyordu. Yeni Büyükelçi için Moffat ilk izlenimlerini “Fikirlerinden oldukça emin, kendini zorla, didaktik olmaya çalışarak ifade ediyor ve altını çizdiği noktaları dramatize etmeye eğilimli. Beni tedirgin eden tek şey, bir elçiliği dört kişilik bir aileyle ve böyle bir maaşla döndürmeye çalışacak olması ve Berlin gibi hayatın çok pahalı olduğu bir yerde bunun altından nasıl kalkacağı. Bu konu beni aşar.” şeklinde aktarıyor.

1 Aşağı Silezya: Prusya’da bir bölge. (ç.n.)

Carr ve Moffat'ın günlüklerinde değinmedikleri bir şey vardı ki o da birçok kişi gibi onların da Dodd'un atanması ile ilgili duydukları şaşkınlık ve memnuniyetsizlik hissiydi. Onlarınki sadece belli bir aile şeceresine sahip adamların girmeyi talep edebilecekleri başka bir dünyaydı. Bir çoğu St. Paul's, Greton gibi aynı kolejde okumuş; oradan da Harvard, Yale ve Princeton gibi okullara geçmişlerdi. Müsteşar Phillips, Boston'ın bir yığın devasa Viktorya Dönemi yapılarının bulunduğu Back Bay civarlarında büyümüştü. Yirmi bir yaşından beri ekonomik anlamda bağımsızdı ve daha sonraları Harvard Üniversitesinde vekillik yaptı. Dışişleri Bakanlığındaki akranları da zengindi ve yurt dışındayken geri ödeme kaygıları olmaksızın kendilerine ayrılan fonlardan yüklü harcamalarda bulunmuşlardı. Bunlardan biri de Hugh Wilson'du. Diplomat, arkadaşlarını övmek adına "Hepsi oldukça seçkin bir kulübe mensup olduklarını hissedebiliyordu. Bu his onlarda çok hoş bir birlik ve beraberlik duygusu uyandırıyordu." diye yazmıştı.

Kulübün standartlarıyla karşılaştırılınca Dodd bir kilise faresi kadar fakirdi.

ARDINDAN valizini toparlamak ve düzenlenen çeşitli veda partilerine katılmak için Chicago'ya döndü. Karısı, Martha ve Bill'le beraber Round Hill çiftliğinde son bir kez daha kalmak için Virginia'ya giden bir trene bindiler. seksen altı yaşındaki babası John nispeten daha yakın olan Kuzey Carolina'da yaşıyordu. Ancak John her ne kadar çocuklarıyla beraber olmak istese de Dodd, Roosevelt'in yeni büyükelçiyi mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda Berlin'de görmek isteyebileceği gerekçesiyle babasını ziyaret etmedi. Babasına atamasından ve ülkeden ayrılmadan önce onu ziyaret edemeyeceğinden söz ettiği bir mektup yazdı. Mektuba bir miktar para ilaştırdı ve şöyle dedi; "Hayatım boyunca senden uzakta kaldığım için özür dilerim." Babası, hükûmetin bu denli onurlu bir görev verdiği oğluyla ne kadar gurur duy-

duğunu belirten bir cevap yazdı hemen. Ve sadece ebeveynlerin nasıl kullanacaklarını bildiği, suçluluk duygusunu azaltan ve bütün planları değiştirebilen bir merhemle oğlunun yaralarını sardı ve “Yaşarken seni bir daha göremesem bile, nefes aldığım son ana kadar senle gurur duyacağım.” diye yazdı.

Dodd planını değiştirdi ve 1 Haziran Cumartesi günü karısıyla beraber North Carolina’ya giden bir yataklı trene bindiler. Ziyaret sırasında babasıyla beraber, kentın simgesi hâline gelmiş yerleri dolaştılar. O ve karısı son bir kez, veda ediyormuşçasına memleket toprağına dokundular, aile mezarlığını ziyaret ettiler. Orada Dodd 1909 yılında ölmüş annesinin kabri başında durdu. Çimlerin üzerinde gezinirken, İç Savaş’ın alıp götürdüğü, aralarında General Robert E. Lee’nin birlikleriyle beraber Appomattox’ta teslim olan iki atasının da bulunduğu araziye geldiler. “Ailenin Talihsizlikleri” ve hayatın nasıl tehlikelerle dolu olduğunu hatırlatan anılarla dolu bir gezinti oldu. “Oldukça kederli bir gün” diye yazmıştı günlüğüne Dodd.

O ve karısı Virginia’daki çiftliğe geri döndüler ve oradan da New York’a geçtiler. Martha ve Bill ailenin transite yükletip Berlin’e götürmeye niyetli olduğu Chevrolet’sini kullanıyordu.

DODD bundan sonraki birkaç günü de ailesiyle geçirmeyi tercih ederdi; ancak Bakanlık Dodd’un Almanya’nın borcuyla ilgili birkaç banka yöneticisiyle ve Yahudi liderlerle yapılacak olan toplantılara katılması konusunda ısrar etti. Dodd’un bu konularla uzaktan yakından alakası yoktu. Amerika ve Almanya, basınının bu toplantıları Berlin’de yaratabilmeyi umduğu tarafsız izlenimi yerle bir etmek amacıyla çarpıtılabileceğinden korkuyordu. Yine de kendini toparlamaya çalıştı. Fakat günün sonunda elinde kalan tek şey Charles Dickens’in “Bir Noel Şarkısı” kitabındaki gibi tekrar eden hayalet ziyaretleriyle karşı

karşıya kalmak oldu. Ünlü Yahudi bir aktivistten Dodd'a gelen mektupta 3 Haziran Pazartesi gecesi iki grup tarafından ziyaret edileceği, bunlardan ilkinin saat 8.30, diğerinin saat 9.00'da geleceği bildirilmişti. Toplantıları, Dodd'un New York'taki uğrak mekânı Century Club'ta gerçekleştirilecekti.

Dodd ilk önce, çok daha sonraları Citibank diye adlandırılacak olan New York National City Bank ofisinde bankacılarla buluştu. National City Bank ve Chase National Bank'ın Almanya'daki bonolarda yüz milyon dolara sahip olduğunu ve bu noktada Almanların dolara otuz sent faizle ödemeyi teklif ettiğini bilmek Dodd'u şaşkına çevirdi. "Çok şey konuşuldu; fakat benim, Almanya'nın borcunu açıkça askıya almasını önlemem için elimden gelebilecek her türlü şeyi yapmam konusu dışında hiçbir karara varılmadı." diye not etmişti Dodd. Bankacılara acımıyordu hiç. Almanya'daki hisse senetlerinin yüksek yatırım oranları gözlerini kör etmişti. Öyle ki savaş âşığı, siyasi arenada dönecek bir ülkenin borcunu ödemekten cayabileceğini göremiyorlardı.

Aynı akşam aralarında Amerika Yahudi Komitesinin baş finansmanı ve sessiz girişimlerinin destekleyicisi Felix M. Warburg ve daha gürültücü Amerikan Yahudi Kongresi lideri Haham Wise'ın da bulunduğu bir grup Yahudi lider planlandığı gibi toplantıya katıldı. Dodd günlüğüne; "Bir buçuk saat boyunca tartışma devam etti: Almanlar sürekli Yahudileri öldürüyor, Yahudiler intihara teşebbüs edecek kadar zulüm görüyor (Warburg Ailesi'nde böylesi olayların meydana geldiği rapor edilmişti.) ve Yahudilerin bütün malları ellerinden alınıyordu." diye yazdı.

Toplantıda, Warburg üç hafta kadar önce Frankfurt'ta iki aile büyüğü Moritz ve Kathie Oppenheim'in intiharına gönderme yapmış olmalıydı. Sonraları "Hitler rejimi kuşkusuz hayatı onlar için bir azaba çevirmişti ve artık ölmek için can atar hâle gelmişlerdi" diye yazacaktı.

Ziyaretçileri Dodd'a, Roosevelt'e resmî bir müdahalede bulunması için baskı yapması konusunda ısrar etti. Ancak Dodd buna karşı çıktı. "Hükûmetin resmen bir müdahalede bulunamayacağı konusunda ısrar ettim; ama Alman Yahudileriyle Amerikan Yahudilerine yapılan haksız muameleyi ve eziyeti engellemek adına şahsi nüfuzumu kullanacağıma dair konferansdakilere güvence verdim."

Dodd, Boston'a giden gece 11.00 trenini yakaladı ve 4 Haziran olan ertesi sabah, kente erkenden varmasının ardından Roosevelt'in de yakın danışmanlarından biri olan arkadaşı Albay Edward M. House'ın evine kahvaltı ve toplantı amacıyla arabayla bırakıldı.

Geniş kapsamlı bir tartışma sırasında Dodd, elçiliğe atanma yapmak konusunda Roosevelt'in ilk tercihi olmaktan ne kadar uzak olduğunu fark etti. Bunu öğrenmek oldukça aşağılayıcıydı. Dodd günlüğünde atanmasıyla ilgili "fazlasıyla kendini beğenme" eğilimlerinin hepten önünü keseceğini not düştü.

Konuşma sırası Almanların Yahudilere uyguladığı şiddet meselesine gelince, Albay House, Dodd'a "Yahudilerin çektiği çileyi azaltmak için" elinden gelen her şeyi yapması konusunda ısrar etti ve ayrıca "Yahudilerin Berlin'de ekonomik ve entelektüel anlamda etkin olmasına -ki uzun süredir öyleydiler- izin verilmemeli." diye de bir ikazda bulundu.

Aslında Albay House Amerika'da yaygın olan, Almanya Yahudilerinin başlarına gelenlerden kendilerinin sorumlu olduğuyla ilgili bir kanıyı dillendiriyordu. Dodd aynı gün ailesiyle beraber New York'a dönerken, Charles R. Crane'nin Park Avenue'daki dairesinde akşam yemeği yerken bu fikrin çok daha bağnaz bir şekliyle karşı karşıya geldi. Crane, sıhhi tesisat malzemeleri satarak zengin olmuş bir aileye mensup olan yetmiş beş yaşındaki bir hayırseverdi. Crane belli başlı Ortadoğu ve Balkan ülkelerinde etkin olduğu söylenen bir Arap edebiyat alimi ve Dodd'un Chicago Üniversitesinde görev aldığı birime cömert bağışlarda bulunanlardandı. Rus tari-

hi ve Enstitüsü kürsüsü açılması için üniversiteye para hibe etmişti.

Dodd, Crane'nin Yahudi dostu olmadığını zaten biliyordu. Dodd'a atanma konusunda tebriklerini yolladığında birkaç öğütte bulunmuştu: "Yahudiler, savaşı kazandıktan ve Rusya, İngiltere ve Filistin'de at koşturduktan sonra Almanya'yı da ele geçirmeye çalışırken yakayı ele verdiler. İlk kez bir geri püskürtmeyle karşılaştıklarında çılgına döndüler ve dünyaya sel gibi yayılıyorlar. Özellikle de Alman karşıtı bir propaganda uygulayan Amerika'da. Bütün davetleri geri çevirmenizi size şiddetle tavsiye ederim."

Dodd, Crane'nin Yahudilerin içinde bulundukları zor durumdan mesul olduklarıyla ilgili söylediklerine katılıyordu. Ancak Berlin'e geldikten sonra Crane'e "Yahudilere yapılan gaddarlığı onaylamadığını, Almanların şiddeti haklı gösterecek gerekçelere sahip olmadığını" yazdı. "Tanınmış üst düzey Almanlarla gayri resmî olarak görünme şansı edindiğimde, onlara büyük bir sorunları olduğunu fakat bununla nasıl baş etmeleri gerektiğini bilmediklerini dürüstçe söyledim. Yahudiler Almanya'da yeteneklerinin onlara izin verdiğinden çok daha önemli ve kilit mevkilere sahipler."

Akşam yemeği boyunca Dodd, Crane'nin Hitler'e övgüler düzmesini dinledi ve Nazilerin, Almanya Yahudilerine yaptıklarına hiçbir itirazı olmadığını gördü.

O akşam Dodd Ailesi ayrılırken, Crane Elçi'ye küçük bir öğüt daha verdi: "Bırakın Hitler işini yapsın."

ERTESİ sabah, 5 haziran 1933 saat 11.00'de Dodd Ailesi rıhtıma giden bir taksi tuttular, gemileri The Washington'a bindiler ve Hamburg'a doğru yelken açtılar. Geçici olarak Avrupa'da ikâmet etmek için gemi yolculuğu yapacak olan oğlu Franklin Jr.'ı uğurlamaya gelen Elenaor Roosevelt'le karşılaştılar.

Onlarca muhabir de gemiye akın etti ve Dodd'u, karısı ve Bill'i güvertede yakalayıp köşeye sıkıştırdı. O sırada Martha gemide başka bir yerdeydi. Muhabirler sorular yöneltiyor ve Dodd Ailesi'ni "Hoşça kal" dermişçesine el sallayarak poz vermeye teşvik ediyorlardı. İstemeyerek de olsa, poz verdiler. Dodd, "O vakit Hitler selamına ne kadar benzediğini bilmeksizin ellerimizi havaya kaldırdık." diye yazdı.

Fotoğraflar küçük çaplı bir yaygaraya neden oldu; zira Dodd, karısı ve oğlu, Hitler selamı veriyorken görünüyordu.

Dodd'un endişeleri birden alevlendi. O dakikada Chicago'yu ve eski yaşantısını terk ediyor olmaktan korkmaya başladı. Geminin halatları çözülürken, aile Martha'nın daha sonra "tarifi mümkün olmayan bir kederdeydik ve kötü bir şeyler olacağına dair bir şeyler öngörüydük." diye aktardığı şeyi yaşadı.

Martha ağlıyordu.

İLK GECE

Martha, takip eden iki günün çoğunda, kendisinin deyimiyle, “hiç durmaksızın ve duygulu” bir şekilde ağlamayı sürdürdü. Endişelendiğinden değildi ağlaması çünkü Hitler Almanya’sında yaşamın az çok nasıl olabileceğini aklından geçirmişti. Ağlamasının nedeni daha çok, geride bıraktıkları, söz gelimi insanlar, mekânlar, arkadaşlar, işi, Blackstone Bulvarı’ndaki evlerinde sahip oldukları ailevi huzur, sevimli Carl, kısacası Chicago’daki “vazgeçilmez” hayatı oluşturan her şey içindi. Veda partisi tam olarak bunları hatırlatıyordu ona. Sanburg ve başka bir yakın arkadaş olan Thornton Wilder arasında oturuyordu.

Acı dinmeye başlıyordu. Deniz sakin ve günler güneşliydi. Martha ile Roosevelt’in oğlu beraber takılıp dans ediyor ve şampanya içiyorlardı. Birbirlerinin pasaportlarını inceliyorlardı. Birininki onu “Birleşik Devletlerin Başkan’ının oğlu” diye tanıtırken, diğerininki onu “Birleşik Devletler’in Almanya’daki Özel ve Mutlak Yetkili Elçisi, William E. Dodd’un kızı” diye daha bir afili tanıtıyordu. Babası, onun ve erkek kardeşinin günde en az bir saat, A-10 numaralı kabinine gelmelerini ve kendisi Almanca okurken onu dinlemelerini istiyordu. Böylece, en azından dile birazcık aşinalıkları olacaktı. Beklenmedik şekilde vakur görünüyordu ve Martha babasından alışık olmadığı bir asabiyet sezdi.

Fakat onları bekleyen maceranın mahiyeti, Martha'nın endişelerini sönükleştiriyordu. Dünya siyasetiyle ilgili fazla bir şey bilmediği hâlde, Almanya'da cereyan eden durumu tasvip etmiyordu. Ona göre "Hitler, Charlie Chaplin'e benzeyen bir palyaçoymuştu." Amerika'daki diğer birçok insan gibi o da, Hitler'in pek fazla tutunamayacağını ve kimsenin onu ciddiye almayacağını düşünüyordu. Yahudi meselesindeyse kararsız bir tutum sergiliyordu. Chicago Üniversitesinde okuyan bir öğrenci olarak, mezun olmamış öğrenciler arasında Yahudilere yönelik nefreti gösteren sinsî propagandalara şahit olmuştu. Martha, üniversite profesörlerinin birçoğunun bile Yahudi meslektaşlarının ve öğrencilerin başarılarına içerlediğini fark etmişti. Kendisi ise olaya şöyle bakıyordu: "Ben bu meselede hafif Yahudi karşıtıydım ve bana göre Yahudiler, Yahudi olmayanlara göre beden itibarıyla daha az çekici ve onlarla yaşamak pek istediğim bir şey değildi." Aynı zamanda, Yahudilerin genel itibarıyla harika olduklarının yanı sıra, zengin ve tezcanlı oldukları fikrini benimsediğini de fark etti. Bu fikirleriyle, 1930'larda yeni yeni ortaya çıkan, uzmanlar tarafından uygulanan "halkın görüşü oylaması"yla belirlenmiş ve birçok Amerikalının sergilediği tutumu o da gösteriyordu. Bir ankete katılan insanların %41'ine göre Yahudilerin "Birleşik Devletlerde gereğinden fazla güce sahiptiler"; başka bir ankete katılanların beşte birine göre de "Yahudilerin Amerika'dan sürülmesi gerekiyordu" (Bundan yıllarca sonra, 2009'da yapılan bir ankete göre, Yahudilerin gereğinden fazla güce sahip olduklarını düşünen Amerikalıların oranı %13'e düşecekti.).

Martha'nın bir sınıf arkadaşı, onu Scarlett O'Hara'ya benzetmiş ve "mavi gözleri, solgun ama temiz bir cildi olan, tatlı, sarışın, fevkalade bir kadın" olarak betimliyordu. Martha'ya göre kendisi yazardı ve eninde sonunda, kısa hikâyeler ve romanlar yazarak bu alanda bir kariyer yapmayı umuyordu. Sandburg onu bu konuda teşvik ediyordu. "Gerekli bütün

özellikler sende mevcut. Vakit, yalnızlık ve sıkı çalışma bu iş için her zaman gerekli olmuş nitelikler. Sende, yazarlığın âlâsını yapabilecek kabiliyet var.” diye yazmıştı Martha’ya. Sandburg, aile Berlin’e gitmek için yola çıkar çıkmaz, ona gördüğü her türlü şey hakkında not almasını” tembihledi ve... Ama her şeyden önce ona, “gidip Hitler denen adamın neyden yapıldığını, beyninin nasıl çalıştığını, kemiklerinin ve kanının neyden oluştuğunu öğrenmesini” istedi.

Thornton Wilder da tavsiye vermekten geri durmadı. Martha’yı, gazetelerde çalışma konusunda uyardı. Çünkü ona göre, bu tür “ayak işleri” onu yazarlık yapmaktan alıkoyacaktı. Martha’ya, “etraftaki şeylerin nasıl görüldüğünü, siyasi bir hengamedeki insanların fikir ve dedikodularını” not alabileceği bir günlük tutmasını öğütledi. Onun yazdığına göre bu, gelecekte, “Martha için ve özellikle de kendisi için hayati önem taşıyacaktı.” Martha’nın bazı arkadaşlarına göre, Martha da ondan hoşlanıyordu fakat gerçekte, Thornton’nun gönlü başkasındaydı. Martha’ysa, onun fotoğrafını kolyesinde saklıyordu.

DENİZE açıldıklarının ikinci gününde Dodd, Washington’un güvertesinde dolaşırken tanıdık bir yüz gördü. Bu, üç gün önce tanıştığı Yahudi önderlerinden biri olan Haham Wise’tı. Bunu takip eden bir haftalık yolculuk boyunca, ikisinin Almanya hakkında en az “altı-yedi kez” konuştuklarını, Wise, arkadaşı ve başka bir Yahudi lideri olan Julian W. Mack’e bildirdi. Dodd, “Oldukça cana yakın, samimi ve haki-katen güvenilir biriydi.” Wise’ın dediğine göre.

Dodd, kişiliğine uyacak şekilde, zamanın çoğunda Amerikan tarihiyle ilgili konuştu ve bir konuda Haham Wise’a şöyle dedi: “Jefferson ve Washington hakkında, gerçekleri pat diye anlatamazsınız. İnsanlar ilk önce bunun için hazırlanmalı.”

Bu, “haftanın rahatsız edici tek notu” diyen Wise’ı şaşırtmıştı. Kendisi şöyle diyor: “Eğer insanların Jefferson ve

Washington gerçeğine hazırlanmaları gerekiyorsa, (Dodd) bulunduğu mevki itibariyle, Hitler hakkındaki gerçeği öğrenince ne yapacak?”

Wise konuşmayı şu şekilde sürdürdü: “Ben ona, kendi ülkesi ve Almanya için yapabileceği en yararlı hizmetin Şansölye’ye gerçeği söylemek olduğunu ve ona, Hristiyan ve siyasi fikrinin de dâhil olduğu, kamu görüşünü bildirmesi gerektiğini söyledikçe, o tekrar tekrar, Hitler’le konuşmadan bunu söyleyemeyeceğini; eğer bu fırsat eline geçerse de, ona karşı dürüst olacağını ve her şeyi açıklayacağını söyledi.”

Gemide yaptıkları onca konuşmadan Wise, W. E. Dodd’un, kendisini, Amerikan liberalizminin Almanya’daki uygulayıcısı olduğunu düşündüğü sonucuna vardı. Wise, Dodd’un son dediğini alınıladı: “Eğer başarısız olursam, durum gerçekten vahim olacak; hem liberalizm hem de Başkan’la birlikte benim de temsil ettiğim her şey için vahim olacak.”

Bu düşünceyle Dodd hakikaten, ondan gözlemci ve rapor-tör görevini bekleyen elçilik işine daha fazla anlam bindirdiğini gösteriyordu. Ona göre, muhakeme yoluyla ve iyi örnek teşkil etmekle, Hitler ve hükûmeti üstünde ılımlı bir etki kurabileceğini ve aynı zamanda Amerika’ya da tecrit politikasından uluslararası politkaya geçme noktasında yardımcı olabileceğini düşünüyordu. Dodd’a göre en iyi yaklaşım, ön yargı taşımadan olabildiğince empati kurarak Almanya’nın, kendisine dünya tarafından haksızlık edildiği düşüncesini anlamaya çalışmaktı. Öyle ki, Dodd’a göre Almanlar bir parça haklıydılar. Günlüğüne, Hitler’in tahammül edemediği Versay Antlaşması’nın, “savaşları bitiren tüm antlaşmalar gibi birçok konuda haksızlık ettiğini” yazmıştı. Kızı Martha anılarında daha açık bir şekilde, Dodd’un bu antlaşmaya çok “üzülmüş olduğunu” belirtti.

Tarih öğrencisi olduğundan beri, Dodd hep insanın doğuştan gelen aklına inanmış, özellikle de Nazilerin Yahudilere

karşı olan zulmünü durdurma konusunda mantığın ve ikna yeteneğinin üstün geleceğine güvenmişti.

Arkadaşı olan Dışişleri Bakanı Yardımcısı R. Walton Moore'a, "sadece resmiyette varlığı olan biri olmaktansa" istifa etmeyi tercih edeceğini söyledi.

DODD Ailesi Almanya'ya 13 Temmuz 1933'te vardı. Dodd, ailenin karşılanmasıyla ilgili bütün hazırlıkların yapıldığını düşünme gafletinde bulundu. Elbe'nin yukarısına doğru yaptıkları bezdirici ve yavaş gemi yolculuğundan sonra, Hamburg'da karaya çıkınca, elçilikten hiç kimse, bırak onları Berlin'e götürecek özel ve şahsi otorayını, bir tren rezervasyonu bile yapmamıştı. Konsolosluk Danışmanı olan George Gordon onları rıhtımda karşıladı ve hemen ünlü "Uçan Hamburglu"nun hiç benzemeyen, eski ve geleneksel bir trenin vagonlarının güvenlik ayarlamalarını yaptı. Berlin'e yolculuk iki saatten fazla sürdü. Ailenin Chevrolet'si başka bir soruna neden oldu. Bill Jr. arabayı Berlin'e sürmeye karar vermişti fakat arabayı gemiden indirip Almanya yollarında sürmek için, önceden gerekli kâğıt işlemlerini halledemedi. Bunu halleder etmez Bill yola çıktı. Bu arada Dodd, aralarında Yahudi bir gazete, Hamburger Israelitisches Familienblatt, yazarının da bulunduğu gazetecilerin sorularını yanıtlıyordu. Bu gazete, bu toplantının hemen sonrasında, Dodd'un ilk görevinin Nazilerin Yahudi zulmünü durdurmak olduğunu vurgulayan bir makale yayımladı. Dodd tam da böyle bir çarpıtmaya maruz kalacağından korkuyordu.

Akşam üzerine doğru, Dodd Ailesi, Gordon'dan hoşlanmamaya başladı. Elçilikteki ikinci en yetkili şahıstı ve sekreterlerin, stenografların, dosya ve şifre kâtiplerinin ve çeşitli başka çalışanların, toplamda yirmi dört kişinin sorumlusuydu. Önceki yüzyıla ait bir aristokrat gibi giyinen, bastonu olan, "sert ve kibirli" biriydi. Burma bıyıkları, al ve kabarık bir cildi ve bir memurun "oldukça sinirli mizacının göstergesi"

dediği bir lekesi vardı. Martha'nın tarif ettiğine göre "kesik kesik, nazik ve yukarıdan bakan" bir konuşma tarzı vardı. Ne ailenin sıradan hâline üstten baktığını ne de ailenin yalnız, yanında hizmetçi ve şoför getirmemesi karşısında hissettiği rahatsızlığını saklıyordu. Eski elçi Sackett, zenginliği ve Berlin'de bulunan evindeki on hizmetçisiyle tam Gordon'a göre biriydi. Martha'ya göre ailesi, Gordon'un gözünde, "onlarla muhtemelen tüm yetişkin hayatı boyunca yakınlaşmaktan uzak durduğu bir sınıfın insanlarını" temsil ediyordu.

Martha ve annesi, rıhtımda "hoş geldin" niyetine verilen çiçek buketleri arasında, aynı vagonda yolculuk ediyorlardı. Martha, Bayan Dodd'un o dakika, kendilerini bekleyen "görev ve hayat tarzı değişikliklerin"i kara kara düşünmekten, tedirgin ve üzgün olduğunu anımsıyordu. Martha başını annesinin omzuna koydu ve çok geçmeden uykuya daldı.

Dodd ve Gordon ise başka bir kompartımanda oturuyor, elçilik meselelerini ve Alman politikasını konuşuyorlardı. Gordon, Dodd'a, tutumluluğun ve sırf Dışişleri Bakanlığının ödediği maaşla yaşamının, Hitler Hükûmetiyle bağ kurulmasının önünde bir engel teşkil edeceğini söyledi. Gordon ona artık profesör olmadığını hatırlattı. Dodd bundan böyle, sadece kaba kuvvetten anlayan kibirli bir rejime karşı görev yapacak olan önemli bir diplomattı. Dodd'un hayata olan bakışı değişmeliydi.

Tren, sevimli kasabalardan, öğle güneşinin yaprak yaprak parlattığı ağaçların kapladığı vadilerden geçerek, yaklaşık üç saatte Berlin'e vardı. Son olarak da Spree nehrinin şehrin merkezinden geçtiği bir noktada bulunan Berlin Lehrter Bahnhof'a¹ girdi. Berlin Gar'ının merkezi olan en büyük girişlerinden bir tanesi, etrafındaki bütün yapıların üzerinden kubbesi ve kemerli pencereleriyle yükselen bir katedral gibiydi.

Dodd Ailesi peronda, onlarla tanışmayı isteyen, aralarında

1 Bahnhof: Almandada tren garı. (ç.n.)

ellerinde fotoğraf makineleri ve flaşlar bulunan gazetecilerin ve Almanya Dışişleri Bakanlığında gelen görevlilerin de bulunduğu büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Güçlü bir duruşu olan, makul kilo ve 1,60 m boylarında olan, tarihçi diplomat George Kennan'ın daha sonra "sevimsiz, kelimeleri uzatarak konuşan ve çabuk sinirlenen biri" olarak tasvir edeceği bir adam öne çıkarak kendisini tanıtmaya başladı. Bu, Dodd'un Washington'dayken okuduğu sonu gelmez rapoları yazan Dışişleri görevlisi olan Başkonsolos George Messersmith'in ta kendisiydi. Martha ve babası onu o anda hemen sevmişlerdi ve her ne kadar bu ilk izlenimlerini tekrar gözden geçirmeye mahkûm olduysalar da, Messersmith'in prensip sahibi, dürüst ve de iyi bir dost olacağı hükmüne vardılar.

Messersmith bu ilk iyi niyete karşılık vererek şöyle yazdı: "Dodd'u ilk görüşümde sevdim, davranış ve yaklaşımlarında pek sade biriydi." Fakat Dodd'un "kırılgan olabileceği izlenimi verdiğini" eklemekten de geçmiyordu.

Bu kalabalık arasında, hayatlarının gelecek yedi yılında önemli bir yere sahip olacak iki kadınla da tanıştılar. Bunlardan bir Alman, diğeri Almanya'nın en asil ve bilgili hanedanına mensup birisiyle evli olan Wisconsinli bir Amerikalıydı.

Alman olan kadın, "Auntie Voss" müstear ismiyle çok saygın bir gazete olan Vossische Zeitung'da sosyete yazarlığı yapan Bella Fromm'du. Bu gazete o zaman Berlin'de iş yapan iki yüz gazeteden biriydi fakat hemen hemen hepsinden farkı, hâlâ tarafsız gazetecilik yapabilmesiydi. Fromm ihtişamlı ve güzel bir kadındı. Kara, yay misali kaşların hemen altında bulunan tıpkı iki oniks taşı gibi fevkalade gözleri vardı. Göz kapakları da, gözbebeklerini, bilgi ve şüphe saçacak şekilde hafifçe gizliyordu. Yahudi olduğu göz önünde bulundurulursa, Nazi Partisinin üst düzey üyeleri dâhil, şehirdeki siyasi çevrede olan hemen hemen herkesin güvenini kazanması azımsanacak bir başarı değildi. Fromm, Hitler Hükûmetinden

yetkili bir kaynağın, kendisini Reich’ın gelecekte yapacakları hakkında uyardığını iddia ediyordu. Messersmith’in yakın arkadaşıydı ve kızı Gonny, ona “amca” diye sesleniyordu.

Fromm, Dodd Ailesi hakkındaki ilk izlenimlerini günlüğüne kaydetti. “Martha zeki ve genç Amerikalı kadının mükemmel emsaliydi. Elçiye gelince, bir bilge gibi duruyordu. Sade ve keyifli espri anlayışı hoşuma gitti. Dikkatli ve titiz biri. Leipzig’deyken Almanya’yı sevmeyi öğrendiğini ve tüm gücünü kendi ülkesiyle Almanya arasında samimi bir dostluk kurmak için harcayacağını söyledi.” şeklinde yazdı.

Şöyle ekledi: “Umarım kendisi ve Birleşik Devletler Başkanı harcadıkları çaba sonucunda hayal kırıklığına uğramazlar.”

Amerikalı ikinci kadın ise, Berlin’deki, Amerikalı Kadınlar Derneğinin vekili olan Mildred Fish Harnack’tı. Narin, çekingen, kırılgan ve sarışın biriydi; yani beden itibarıyla Fromm’un tam tersi. Martha ve Mildred hemen birbirlerinden hoşlanmaya başladılar. Mildred daha sonra şöyle yazacaktı: “Martha, kararlı ve yetenekli biri. Hayatı anlamak için çok çabalıyor. Bu yüzden birbirimizin ilgisini çekti.” Mildred sanki, ruh ikizini bulmuş gibi şöyle tasvir ediyordu Martha’yı: “Yazmaya sıkı sıkıya bağlı bir kadın. Yazarken yalnız kalmak, büyük bir engel teşkil eder. Fikir fikri doğurur ve yazarlık aşkı bulaşıcıdır.”

Martha da aynı şekilde etkilenmişti Mildred’tan. Martha şöyle yazdı Mildred için: “Onu görür görmez ilgimi çekti.” Kuvvet ve nezaket Mildred’tın üzerinden akıyordu. “Konuşurken ve fikirlerini paylaşıırken acele etmez. Vakur, griye çalan kocaman gözlerle sessizce dinler, söyleneni tartar, değerlendirir ve anlamaya çalışırdı.”

KONSOLOSLUK Danışmanı Gordon, Martha’yı, ona eşlik etmesi için görevlendirilen bir protokol sekreteriyle bir arabaya bindirdi. Bu araba onları, Doddların oturup kiralaya-

cakları uygun bir ev bulana kadar kalacakları otele götürecekti. Anne babası, Gordon, Messersmith ve karısıyla ayrı bir arabaya bindi. Martha'nın bindiği araba, güneye yönelerek Spree nehri üzerinden şehir merkezine girdi.

Chicago'nun keskin hatlarını anımsatan uzun ve dümdüz bulvarlar gördü; fakat benzerlik bu kadarla sınırlıydı. Chicago'da her mesai günü, içinden geçtiği gökdelenlerle kaplı çevreden farklı olarak, buradaki binaların çoğu genellikle alçak, yani en fazla beş veya altı katlıydı; ki bu da şehrin düz dokusunu daha bir geniş gösteriyordu. Binaların çoğu bir hayli eski, sadece bir kısmı yeni, camlarla kaplı, düz çatılı ve kıvrımlı cepheliydi. Bunlar, Naziler tarafından komünist, itibarsız ve kaçınılmaz olarak Yahudi yaftasına mahkûm edilen Walter Gropius, Bruno Taut ve Erich Mendelsohn'nun eserleriydi. Şehir heyecan ve hayat doluydu. Şehirdeki katlı otobüsler, S-Bahn¹ trenler ve zincir eğrilerinden mavi kıvılcımların saçıldığı, parlak göz alıcı renklerle boyanmış tramvaylar vardı. Yere sıfır, çoğu siyah renkte olan arabalar gürültüyle yollarından geçiyordu. Geri kalan arabalar alışılmışın dışında tasarımlara sahip, kırmızı, krem rengi ve koyu maviydi: Sevimli Opel 4/16 PS, kaput amblemi yaya yerleştirilmiş ok olan Horch, yere sıfır, siyah ve kenarları kromlu meşhur Mercedes. Joseph Goebbels'ın kendisi bile, yazılarda, en gözde alışveriş caddesi olan Kurfürstendamm'da teşhir edilen şehrin bu canlı havasından söz edilmesinden etkilendi. Fakat yazdığı bir makalede bu durumu övmektense, şehrin “batakılık” caddesi diyerek yerd. Şöyle yazmıştı burası için: “Tramvayların zilleri çalıyor. Otobüsler kornalarının çalınmasıyla tangırıyor. Her tarafta insanlar, her tarafta insanlar. Taksiler ve şık özel arabalar cam gibi asfaltta vızıldayarak geçiyor. Havada parfümlerin ağır kokusu... Fahişeler modaya uygun, aldatici, renkli kadın çehrelerinden gülümsüyorlar. Sözde

1 S-Bahn: Almanya'da şehir içinde ulaşımı sağlayan demiryolu sistemi.

adamlar, parlayan tek gözlükleriyle bir o yana bir bu yana yürüyor. Sahte ve değerli taşlar göz kamaştırıyor.” Ona göre Berlin, günah ve ahlaksızlığa batmış bir “taşlar cenneti”ydi ve “yüzlerinde gülümsemeyle bir mezarın içine doğan” insanlarla dolup taşıyordu.

Genç görevli memur şehre ait çeşitli birçok simgeye dikkat çekiyordu. Martha, görevlinin sabrını zorladığından bihaber, soru üstüne soru soruyordu. Yolculuğun hemen başında her dört köşesinde altmış metre yüksekliğinde kuleleri olan, Karl Baedeker’in meşhur tanıtım rehberlerinden birinde “cafcacflı İtalyan Rönesans stili” olarak betimlenen tarzda inşa edilmiş, devasa Silezik bir kumtaşının üstten baktığı açık bir alana gelmişlerdi. Burası Reichtagsgebäude’ydi. Almanya’nın yasama organı, Reichstag, dört ay evvel, bina ateşe verilmeden önce toplantılarını burada düzenliyordu. Aktif bir komünist olan Marinus van der Lubbe adındaki genç Hollandalıyla birlikte, suç ortaklığı yaptığı şüphesiyle dört kişi daha tutuklanarak, kundakçılıktan yargılandı. Ancak ortalıkta dolaşan yaygın bir dedikoduya göre Nazi rejiminin kendisi bu işi, olası bir Bolşevik isyanı çıkmasın diye gözdağı vermek için tezgâhlamıştı. Bu sayede, sivil özgürlükleri kısıtlamak ve Almanya’daki Komünist Partisini ortadan kaldırmak için büyük destek alacaktı. Gelecek dava, Berlin konuşmasıydı.

Martha ise şaşkıındı. Haberlerin etkisiyle görmeyi umduğu manzaranın tersine, bina el değmemiş gibiydi. Kuleleri hâlâ duruyor ve cepheler tertemizdi. Araba oradan geçince kendini bağırmaktan alamadı: “Hadi ya. Ben buranın tamamen yandığını düşünüyordum! Bana göre hiçbir şeyi yok. Söylesene, ne oldu burada?”

Martha, bu ve bunun gibi başka çıkışların düşüncesiz olduğu sonucuna vardıktan sonra, görevli memurun ona yaklaşıp, “Şşşit! Genç hanım, konuşmadan sessizce oturmayı öğrenme-

niz gerekiyor. Fazla konuşmamanız ve o kadar soru sormamanız daha iyi olacaktır. Burası Amerika değil. Öyle aklınızdan geçen her şeyi söylememelisiniz.” demesine neden oldu.

Bundan sonra, Martha yolculuğun sonuna kadar çitını çıkarmadan oturdu.

BOL gölgeli ve sevimli Bellevuestrasse’da bulunan Espande isimli otellerine varır varmaz, Messersmith bizzat ayarladığı yerleri, Martha’ya ve Martha’nın anne babasına gösterdi.

Martha büyülendi, Dodd hayretler içerisinde kaldı. Burası, kocaman avize ve şöminelere ve camla kaplı tavanlara sahip iki avlusu olan, Berlin’in en zarif otellerinden bir tanesiydi. Avlulardan birisi olan Palmiye Avlusu, çay danslarıyla ve Berlinlilerin ilk defa Çarliston dansı yapabilecekleri yer olması itibarıyla ün salmıştı. Greta Garbo ve Charlin Chaplin bu otelde kalmışlardı. Messersmith, 116’dan 124’e kadar numaralandırılmış odaların bulunduğu katın tamamı olan kral dairelerini tutmuştu. Burada, özel banyosu olan geniş çift kişilik bir oda, tek kişilik yatak odaları, bir oturma odası ve bir de konferans salonu mevcuttu. Karşılama odalarının duvarları saten brokarla kaplıydı. Daire, hayırlı olsun dileyenlerin gönderdiği çiçeklerden etrafa yayılmış baharimsi kokularla kaplanmıştı. Martha’ya göre içerisi, “orkidelerden, kokulu nadir zambaklardan ve akla gelebilecek her renkteki ve çeşitteki çiçeklerden geçilmiyordu.” İçeriye girer girmez, “hayretler içerisinde bakakaldık!” diye hatırlıyordu Martha.

Fakat böylesi zenginlik, Dodd’un hayatı boyunca bağlı kaldığı Jefferson ilkeleriyle bağdaşmıyordu. Messersmith, “Dodd gelmeden, mütevazı bir çevrede bulunan, mütevazı bir otelde kalkmak istediğini belirtmişti.” diye yazdı. Messersmith, Dodd’un olabildiğince dikkat çekmeden ve sıradan bir hayat yaşamak istemesine anlayış gösterse de, Alman yöneticilerin ve Alman halkının bunu anlamayacaklarını biliyordu.

Bunun başka bir nedeni de vardı. A.B.D. diplomatları ve

Dışişleri Bakanlığı mensupları hep Esplanade'da kalmışlardı. Bunun aksini yapmak protokole ve geleneğe karşı gelmek olurdu.

AİLE otele yerleşti. Bill Jr.'ın Chevrolet'yle otele varması daha vakit alacaktı. Dodd bir kitap alarak yatak odasına geçti. Martha hâlâ neye uğradığını şaşırmış hâldeydi. Hayırlı olsun dilek kartları, daha fazla çiçekle gelmeyi sürdürüyordu. Annesiyle etraflarındaki refaha şaşırıp kalmış şekilde oturuyorlardı ve "tüm bunların karşılığını, hayatlarının sonuna kadar çalışmadan ödemenin mümkün olmayacağını düşünüyorlardı."

Gecenin ilerleyen saatlerinde aile bir araya gelerek, akşam yemeği için otel restoranının yolunu tuttular. Dodd burada, yıllar önce öğrendiği Almancasını tekrardan kullanmaya başladı ve yalın tavrıyla garsonlarla şakalaştı. Martha onun için şöyle yazdı: "Muhteşem bir ruh hâlindeydi." Daha çok, dünyada yüksek mevki sahibi kişilerin ve Nazi yöneticilerin otoriter tutumlarına alışkın olan garsonlar, nasıl karşılık vereceklerini şaşırdılar ve Martha'nın itaatkâr diye niteleyeceği bir tavır takındılar. Yemek güzeldi fakat klasik Alman usulüne göre yapıldığı için ağır olmakla beraber, yemekten sonra yürümeyi gerektiriyordu.

Dışarı çıktıktan sonra, Dodd Ailesi sola döndü ve Bellevuestrasse boyunca, ağaçların gölgesinde ve loş sokak lambalarının ışığında yürüdü. Loş ışık Martha'ya, Amerika'nın kırsal kasabalarının geç saatlerdeki uyku hâlini anımsattı. Ne bir asker ne de polis gördü. Gece yumuşak ve hoştu. Kendisi, "Her şey huzurlu, romantik, garip ve nostaljikti." diye yazdı.

Yolun sonuna kadar yürümeye devam ettiler ve küçük bir alanı geçerek, Berlin'in Central Park¹'i olan Tiergarten'a girdiler. İsim, bire bir çeviri yapınca, "hayvan bahçesi" ya da

1 New York'ta 340 hektarlık bir park.

“vahşi hayvanların bahçesi” anlamına geliyordu. İkinci anlamı, geçmişe bir gönderme taşır çünkü daha önce bu bahçe, kraliyet ailesinin avlandığı bir yerdi. Fakat burası artık, ağaçların, yürüyüş yollarının, bisiklet sürme alanlarının olduğu ve Brandenburg Kapısı’ndan, zengin kesimin oturduğu ve alış-veriş merkezi olan Charlottenburg’a kadar heykellerin kapladığı 250 hektarlık bir alandı. Spree nehri, bahçenin kuzey sınırından geçiyordu; şehrin en meşhur sirki de güneydoğu köşesinde bulunuyordu. Britanyalı bir diplomat şöyle yazmıştı: “Tiergarten’da, küçük lambalar, küçük ağaçlar arasında titreyiyor ve çimler ateş böcekleriyle sanki yere binlerce sigara izmariti atılmış gibi parıl parıl parıldıyordu.”

Dodd Ailesi, yol boyunca doksan altı heykelin ve aralarında Büyük Frederick’in, çeşitli küçük Fredericklerin olduğu Prusyalı liderlerin ve Ayı Albert, Çocuk Henry ve Tembel Otho gibi bir zamanların kahramanlarının büstlerinin sıralandığı Siegesallee’ye (Zafer Bulvarı) geçti. Berlinliler bunlara Puppen, yani oyuncak bebekler diyordu. Dodd hepsinin geçmişini tek tek anlatarak, otuz yıl önce Leipzig’de edindiği engin Almanca bilgisini gösteriyordu. Martha babasının kafasının o gece başka hiçbir şeyle meşgul olmadığını görebiliyordu. O gece için şöyle yazdı: “Almanya’da geçirdiğimiz en mutlu akşamlardan bir tanesi olduğundan eminim. Hepimiz sevinçli ve huzurluyduk.”

Babası Almanya’yı, Leipzig’deyken, odasına genç bir kadının her gün canlı menekşeler getirdiğinden beri sevmişti. Şimdi bu ilk gecede, Zafer Bulvarı boyunca yürürken, Martha da ülkeden hoşlanmaya başlamıştı. Şehir ve genel itibarıyla atmosfer, hiç de haberlerin söz ettiği gibi değildi. “Medyanın ülkeyi kötülediğini anlamıştım ve insanların samimiyet ve cana yakınlıklarını, tatlı ağaç ve çiçek kokulu yumuşak yaz gecelerini ve caddelerin huzurunu duyurmak istiyordum.”

Bunlar meydana gelirken, takvim 13 Temmuz 1933’ü gösteriyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ REİCH'TA EV AVI

6

BAŞTAN ÇIKARMA

Berlin'deki ilk günlerinde Martha soğuk algınlığı nedeniyle hasta oldu. Toparlanmak için Esplanade'de yatarken Sigrid Schultz isimli Amerikalı bir kadın tarafından ziyaret edildi. Daha önce 14 yıl boyunca Martha'nın *Chicago Tribune* 'deki patronu adına muhabir olarak Berlin'de görev almıştı, şimdi de derginin Avrupa temsilciliğini yapıyordu. Schultz, 40 yaşlarında 1.62 m boylarında (Martha da aynı boylardaydı) sarışın, mavi gözlü bir hanımdı. Martha'nın da tarif ettiği üzere “gür altın saçlı, tıknaz bir kadın”dı Schultz. Ufak tefek olmasına ve çocuk gibi parıldayan çehresine rağmen, Schultz muhabirlerle ve Nazi subaylarıyla ısrarcı bir tutumla, dobra dobra ve tamamı tamına korkusuzca ahabplık yapabiliyor olmakla nam salmıştı. Verilen bütün davetleri kayda alıyor, Goebbles, Göring ve diğer Nazi önde gelenlerinin düzenlediği partilerde hazır bulunuyordu. Göring onu “Chicago'dan gelen ejdarha” diye nitelemekten sapıkça bir zevk alıyordu.

Schultz ve Martha ilk önce havadan sudan konularla ilgili

gevezelik ettiler ancak çok geçmeden konuşma “Hitler’in şansölyeliğe gelmesinin ardından geçen altı ay boyunca Berlin’i tecrübe ettiği hızlı dönüşüm”e yerini bıraktı. Schultz, Yahudiler, komünistler ve Nazilerin devrime muhalifmiş gibi gördüğü herkese karşı yaptığı zorbalıkla ilgili ortada dolaşan söylentilerden söz etti. Bazı durumlarda kurban Amerikan vatandaşları olmuştu.

Martha, Almanya’nın tarihî bir dirilişin tam ortasında olduğu fikrine karşıydı. Meydana gelen olaylar ülkeyi ele geçirmiş olan vahşi bir istegın yanlış ifade edilmesinden başka bir şey değildi. Berlin’e gelişinin birkaç gün ardından Schultz’un ifadelerini doğrulayan herhangi bir olaya rastlamamıştı.

Ancak Schultz işkenceleri, “insanlık dışı” kamplarda yapılan keyfi tutuklamaları, Nazi milis güçleri kontrolündeki şehrin her yerine açılmış geçici nezarethaneleri, daha resmî olarak bilinen, şimdi ise toplama kampı olarak bildiğimiz, hapis-haneleri konu alan bir haber yayımladı. Toplama Kampları Almancada *Konzentrationslager* yahut KZ diye tabir ediliyordu. Bu kamplardan biri 22 Mart 1933’te açılmıştı ve varlığı, eskiden bir tavuk çiftliği çiftçisi (sahibi) olan 32 yaşındaki Münih Polis Amiri Heinrich Himmler tarafından bir basın toplantısında su yüzüne çıkarıldı. Kamp Münih’ten kısa bir tren yolculuğu kadar uzakta olan sevimli Dachau köyündeki eski bir mühimmat fabrikasına kurulmuştu. Bu fabrika artık yüzlerce (kimse tam olarak bilmiyor) muhtemelen binlerce tutukluya ev sahipliği yapıyordu ve yakalananların çoğuna yöneltilmiş belli bir suçlama yoktu. Daha çok *Schutzhaft*, yani “ihtiyati (koruyucu) tutuklama!”nedeniyle burada tutuluyorlardı. Ancak buradakilerden hiçbiri Yahudi değildi. Tutuklular daha çok komünistlerden, Liberal Sosyal Demokrat Parti üyelerinden oluşuyordu ve hepsi çok katı disiplin kurallarına tabiidir.

Martha, iyimserliğini mahvetmeye çalışan Schultz’a ol-

dukça öfkelen-di ancak aralarında gazeteciler ve diplomatların da bulundu-ğu çok çeşitli çevrelerden kişilerle temasta bulundu-ğunu göz önünde bulundurarak Schultz'un çok kıymetli bir arkadaş olabileceğini gördü ve onu sevmeye başladı. Dostça ayrıldılar. Fakat Martha'nın, çevresinde meydana gelen devrimin yerini, yeni ve güçlü bir Almanya'ya bırakabileceği kahramanca bir dönem oldu-ğu konusundaki inancı yine de sarsılmadı.

"Schultz'un anlattığı her şeye inanmıyorum. Biraz fazla abarttığını ve histerik oldu-ğunu düşünüyorum." diye yazacaktı Martha sonradan.

Martha otelinden dışarı çıktığında ne şiddete tanık oldu ne korkudan büzüşmüş kimseyle karşılaştı ne de herhangi bir baskıya maruz kaldı. Şehir oldukça keyif vericiydi. Goebbels'in lanetlediği her şey Martha'ya zevk veriyordu. Otelin doğusuna doğru yaptığı kısa bir gezinti yolunu serin, yemyeşil Tiergarten'dan Potsdamer Platz'a düşürdü. Potsdamer Platz, Avrupa'da ilk kez Berlin'de dikildiği söylenen beş köşeli sokak lambalarıyla dünyanın en hareketli kavşaklarından biriydi. Berlin'de sadece 120.000 araba vardı ancak kovanına üşüşen arılar misali hepsi birden bu kavşakta toplanmış gibi görünüyordu. İsteyenlerin, Josty Cafe'nin dışarı koyduğu masalarından birine oturup bu araba ve insan girdabını izlemeleri mümkündü. Ancak garsonların büyük kovboy şapkalarıyla çalıştığı vahşi Batı barı dâhil on iki restoranda altı bin kişiye servis yapabilecek kapasiteli, beş katlı gece kulübü olan Haus Vaterland; saat başı müşterilerine mekânda yıldırım, gökgürültüsü ve gerçek ipek giyen kadın müşterilerinin yaygara kopartmalarına neden olan yağmurdan oluşan fırtına deneyimi yaşatan Rhinland Wine Terrace da Potsdamer Platz'daydı.

Ziyaretçilerden biri "Ne kadar da enerjik, insanın sabaha kadar çıkmak istemediği, romantik, harika bir mekân! Berlin'deki en mükemmel yer." diye yazmıştı.

Çalışmak zorunda olmayan, parasal sıkıntılar yaşamayan,

canlılıktan yoksun bir evlilikten yeni kurtulmuş yirmi dört yaşındaki bir kadın için Berlin oldukça ilgi çekici bir yerdi. Birkaç gün geçmeden Martha kendini, *New York Evening Post* için haber toplayan, arkadaşlarının Knick (biblo) diye bildiği, ünlü Amerikalı gazeteci H.R Knickerbocker'la bir çay içmek için sözleşmişken buldu. Knick, Martha'yı namı kötü, Eden Otel'i'ne götürdü. 1919 yılında ateşli komünist Rosa Luxemburg, Tiergarten'a götürülüp canına kıyılmadan önce tam da bu otelde öldüresiye dövülmüştü.

Eden'deki Çay Evi'nde Martha ve Knick dans ettiler. Knick kızıl saçları ve kahverengi gözleriyle kısa ve çelimsiz bir adamdı. Martha'yı pistte büyük bir beceri ve zarafetle yönlendiriyordu. Konu kaçınılmaz olarak Almanya'nın durumuna geldi. Knickerbocker da Schultz gibi Martha'ya ülkenin politikası ve yeni hükûmetin özellikleri ile ilgili bilgi vermeye çalıştı. Martha pek alâkadar olmadı ve konu değişti. Bütün dikkatini etrafındaki Alman beyefendi ve hanımlara vermişti. "Onların komik, zorlama danslarını izlemeyi, anlaşılmaz ve gırtlaktan gelen dillerini dinlemeyi, sıradan el kol hareketlerini, doğal davranışlarını, çocuksu yaşama sevinçlerini" seviyordu.

Şimdiye kadar tanıştığı Almanları, Paris'te eğitimi sırasında tanıdığı Fransızlardan çok daha fazla sevmiştir.

Fransızların aksine Almanlar "hırsız, bencil, sabırsız, soğuk ya da katı değillerdi." diye yazmıştı.

MARTHA'NIN iyimser bakış açısı Almanya'yı, özellikle de Berlin'i dışarıdan ziyaret etmeye gelen kişiler tarafından da paylaşılıyordu. Çoğu gün birçok semtte şehir her zamanki gibi görünüyor ve işler her zamanki gibi yürüyordu. Unter den Linden 1'deki Hotel Adlon'un önünde puro satan işportacı her zamanki gibi purolarını satmaya, Hitler de oteli yok sayıp yakın civardaki Kaiserhof'ta kalmaya devam ediyordu. Almanlar, bir çoğu at sırtında, her sabah Tiergarten'a üşüşü-

yorlardı. Geri kalan binlercesi de trenlerle ya da Wedding, Onkel Toms Hütte gibi semtlerden tramvaylarla şehir merkezine geliyorlardı. İyi giyinimli bay ve bayanlar Romanisches Kafe’de oturuyor, kahve ve şaraplarını içiyor, puro ve sigaralarını tütürüyor, Berlinlilerin ünlendikleri Berliner Schnauze ya da diğer bir değişle “Berlin Çenesi”yle çene çalıyorlardı. Katakombe Kabare’sinde Werner Finck tutuklanma riskine rağmen rejimle dalga geçmeye devam ediyordu. Bir gösteri sırasında, izleyicilerden biri ona, “Pis Yahudi” diye sataşmıştı ve “Ben Yahudi değilim. Sadece zeki görünüyorum.” cevabını almıştı Finck’ten. İzleyiciler katıla katıla gül-müşlerdi.

Güzel günler hâlâ güzeldi. “Güneş parıltıyor ve Hitler şehrin efendisi. Güneş parıltıyor ve onlarca arkadaşım hapiste ve belki de ölü.” diye yazmıştı Chistopher Isherwood *Berlin Hikâyeleri*’nde. Hakim olan olağanlık çıldırtıcıydı.

“Bir dükkânın vitrininde yansıyan aksimle göz göze geldim ve gülümsüyor olduğumu fark etmek beni dehşete düşürdü. Böylesi güzel bir havada gülümsememek elde değil ki.” Tramvaylar olağan seyrindeydi, tıpkı caddeden gelip geçen yayaların, onun etrafını saran her şeyin olağan seyrinde olduğu gibi. “Birinin geçmişten, olağan ve hoş olarak hatırladığı bir an ile ilgili duyduğu aşinalık ve benzerlik hissi gibi garip bir hava var; tıpkı çok güzel bir fotoğraf gibi.”

Hâlbuki görünenin altında, Almanya’nın günlük yaşantısının iliklerine kadar işlemiş hızlı ve köklü ihtilal sürecinden geçtiği gerçeği yatıyordu. Bu sessizce ve ilk bakışta fark edilmeyecek bir şekilde gerçekleşmişti. Çünkü ihtilalin özünü *Gleichschaltung* yani “Koordinasyon” diye adlandırılan bir hükûmet politikası oluşturuyordu. Bu politika vatandaşları, devlet bakanlıklarını, üniversiteleri, kültürel ve toplumsal kurumlarını Nasyonel Sosyalizm inanç ve yaklaşımlarıyla aynı çizgide buluşturmayı hedefliyordu.

“Kordinasyon” şaşırtıcı bir hızla hayata geçirildi hatta bazı yaşam alanlarında yasal düzenlemeler gerekmez. Çünkü *Selbst-gleichschaltung* yani “kendiliğinden koordine olma” diye bilinen bir olgu nedeniyle Almanlar, Nazi yönetiminin boyunduruğu altına seve seve girmişlerdi. Değişim rüzgârları Almanya’da o kadar hızlı esmiş ve o kadar geniş bir alana yayılmıştı ki ticaret ve tatil için ülkeden ayrılan Alman vatandaşlar döndüklerinde etraflarındaki her şeyi değişmiş olarak buldular. Bir zamanlar arkadaşları, müşterileri, hastaları, müvekkilleri olan insanların anlaşılması güç bir şekilde başkalaştıkları bir korku filminin ortasındaymış gibi hissetiler kendilerini. Sosyalist olan Gerda Laufer “Arkadaş diye bellediğim, uzun zamandır tanıdığım insanların bu kadar kısa sürede bambaşka bir şeye dönüşmüş olmaları beni derinden sarstı.” diye yazmıştı.

Komşular asık suratlılaşmıştı; Hücum Taburları -SA- ve bir postane memurunun kuruluştaki bulmak daha kolay olsun diye uydurduğu kısa adı Gestapo’yla bilinen oluşum GEhime STAtsPolizei’ya gelen ihbarlarda gereksiz çekememezliklerden kaynaklı olaylar baş göstermişti. Her şeyden haberdar olmasıyla ve kötü niyetliliğiyle Gestapo’nun nam salması iki nedene dayanıyordu; ilki hükûmeti sadece eleştirmenin bile hapse atılmak için yeterli olduğu bir siyasi iklimdi. İkincisi ise sadece hizaya sokulmaya ve iş birliğine can atan insanların değil, aynı zamanda şahsi ihtiyaçlarını karşılamak ve hasetlerini gidermek amacıyla Nazi duyarlılıklarını kullanan kalabalıkların varlığıydı. Nazi kayıtlarındaki bir araştırma, gelen 213 ihbarın % 37’sinin politik ayrışmalardan değil de şaşırtıcı biçimde gereksiz kişisel sorunlardan kaynaklanan sürüşmeler yüzünden yapıldığını ortaya çıkardı. Söz gelimi, Ekim 1933’te manav çalışanlarından biri, üç fenik tutan para üstünü almakta ısrar eden aksi bir müşteriye ihbar etmişti. Görevli, kadını vergilerini ödemediği için şikâyet etmişti. Almanlar

birbirlerini öyle büyük bir zevkle ihbar ediyorlardı ki Nazi memurları, hangi durumlarda polise ihbarda bulunmaları gerektiği konusunda halkı daha seçici olmaya davet etti. Hitler'in kendisi bile Adalet Bakanına "muhabirlik ve alçaklık devrinde yaşıyoruz." şeklinde konuyla ilgili fikrini beyan etmişti.

Koordinasyonun temel taşı da Yahudileri memuriyetten resmen mahrum bırakan "Ari (Aryan) bendinin" devlet memurları kanununa ilave edilmesi oluştuyordu. Ek düzenlemeler ve yerel düşmanlık; Yahudilerin avukat olamamasına, doktorluk yapamamasına neden oldu. Bu kısıtlamalar Yahudiler için ağır ve acı olmasına rağmen, bu durum turistler ve diğer sıradan gözlemciler için çok fazla bir şey ifade etmiyordu. Bu, kısmen Almanya'da çok az sayıda Yahudi'nin yaşamasından kaynaklanıyordu. Ocak 1933 itibarıyla Almanya'da yaşayan 65 milyon insanın sadece yüzde biri Yahudi'ydі. Büyük bir çoğunluğu büyük şehirlerde, ülkede geri kalan diğer insanların gözüne batmadan yaşıyordu. Bunların sadece üçte biri (160.000 kişi) Berlin'de ikâmet ediyor fakat şehrin 4.2 milyonluk total nüfusunun yüzde dördünden bile daha azını oluştuyordu. Çoğu, ziyaretçilerin pek de yolunun üzerinde olmayan birbirine yakın semtlerde kalıyordu.

Öyle ki birçok Yahudi, olan bitenlerin gerçekten ne anlama geldiğini kavramakta güçlük çekiyordu. Elli bin kadarı neler olup bittiğini fark etti ve Hitler'in şansölyeliğe yükselişini takip eden birkaç hafta içerisinde Almanya'yı terk etti ama büyük bir çoğunluğu Almanya'da kalmayı sürdürdü. Aslına bakılırsa, 1933 yılı devam ederken, on bin civarında göçmen geri döndü.

"Yahudilere verilen gözdağını neredeyse hiç kimse ciddiye almıyordu. Hatta birçok Yahudi, Nazilerin Yahudi-Karşıtı söylemlerini sadece bir propaganda aracı olarak görüyor ve iktidarı ele geçirip halkın desteğiyle donandıklarında bu söy-

lemi bırakacaklarını düşünüyordu.” diye yazmıştı Yahudi bir yazar olan Carl Zuckmayer. Her ne kadar Hücum Taburlarının söylediği popüler bir şarkı “Bıçağımdan Yahudi Kanı Akarken” adını taşısa da, Dodd Ailesi Berlin’e geldiğinde Yahudilere uygulanan şiddet azalmaya başlamıştı. Olaylar ara sıra ve kuytu köşelerde cereyan ediyordu.

“İkna edilmek kolaydı. Görünüşte günlük hayata dair birçok şey Hitler’in iktidara gelmeden önceki zamanlardaki gibiydi. Yahudiler üzerindeki Nazi saldırıları çabucak gelip geçen, ardından ürkütücü bir sessizlik bırakan yaz fırtınalarına benziyordu.” neden bu kadar Yahudi’nin Almanya’da kaldığını açıklayan tarihçi John Dippel böyle yazmıştı bir çalışmasında.

Koordinasyon Kampanyası’nın en görülebilir işaretlerinden biri de aniden ortaya çıkan *Hitlergruss* yani Hitler selamıydı. Başkonsolos Messersmith’in 8 Ağustos 1933 tarihli raporunda geniş yer verdiği bu konu, yabancılar için oldukça yeniydi. Messersmith Hitler selamının, yüksek rütbeli görevlilere askerlerce verilen selama benzemesi dışında, modern dünyada eş benzeri olmadığından söz etmişti. Bu uygulamayı eşsiz kılan şey, herkesin bu selamı vermek zorunda olmasıydı, hatta en sıradan karşılaşmalarda bile. Esnaf müşterisini selamlıyor, öğrenciler öğretmenlerini günde birkaç kez selamlamak mecburiyetinde kalıyorlardı. Tiyatroda sahnelenen performansların ardından yeni bir gelenek olarak izleyiciler ayağa kalkıyor ilk önce Alman Millî Marşı “Deutschland über Alles”i (Almanya Her Şeyin Üzerindedir) daha sonra Hücum Taburlarının, adını komünistler tarafından öldürülen ve Nazi propaganda kahramanı hâline getirilen SA subayı olan bes-tekârından alan marşını “Horst Wessel Lied”i (Horst Wessel Şarkısı) söylerken selama duruyorlardı. Halk, Hitler selamını, sürekli selama durmak suretiyle komik bir hâle düşecek kadar heyecanla benimsemişti. Öyle ki devlet dairelerinin koridorlarında en düşük rütbeli kuryeden en yüksek dereceli memura kadar herkes birbirini selamlıyor ve birinin çalışma odasına varması çok yorucu bir işe dönüşüyordu.

Messersmith selama durmayı reddediyor, sadece esas duruşta kalmakla yetiniyordu fakat bunun herhangi bir Alman için yeterli olmayacağını da biliyordu. Bazen ayak uydurması konusunda üzerinde büyük bir baskı bile hissediyordu. Liman şehri Keil’de katıldığı resmî bir öğle yemeğinin kapanışında bütün konuklar ayağa kalkmış, sağ ellerini ileri doğru uzatıp önce ulusal marşı, ardından “Horst Wessel Şarkısı”nı söylemişlerdi. Messersmith kendi ülkesinin marşı “Star-Spangled Banner” çaldığında nasıl yapıyorsa öyle, saygıyla ayakta durmuştu. Aralarında birçok Hücum Taburu (SA) askerinin de bulunduğu konukların çoğu dik dik ona bakmış ve kendi aralarında kim olduğunu çıkarmaya çalışarak fısıldaşmışlardı. “Olay, bir grup akıllı insanın olduğu kapılar ardında gerçekleştiği için kendimi şanlı hissediyordum. Eğer açık alan toplantılarından ya da gösterilerinden birinde meydana gelseydi, şüphesiz kim olduğum sorulurdu ve kötü muameleye maruz kalırdım.” Messersmith, Amerikalı ziyaretçilere selamlama ve marş söylemenin gerektiği durumları önceden tahmin etmeye çalışıp mekânı terk etmelerini tavsiye ediyordu. Ara sıra Büyükelçi Dodd, ona şakasına “Hitler Selamı” verdiğinde bunu hiç de komik bulmuyordu.

BERLİN’DEKİ ikinci haftasında Martha sandığı kadar da geçmişinin gölgesinden kurtulamadığını fark etti.

Gelişini gizliden gizliye “Berlin’deki görev” diye nitelendiren ve Martha’yı geri kazanmayı uman Bassett, Martha’nın kocası, şehre geldi.

Hotel Adlon’a girişini yaptı. Birbiriyle sayısız kere karşılaştılar ancak Bassett beklediği göz yaşlarının ardından gelen bir barışmayı elde edemedi. Daha çok arkadaşça karşılandığı bir kayıtsızlıkla karşı karşıya kaldı. Daha sonraları: “Parkta yaptığımız bisiklet gezintilerini hatırlarsın. Çok cana yakındın ancak aramızda bir şeylerin değiştiğini sezmiştim.” diye yazmıştı.

Basset ziyaretinin sonlarına doğru ağır bir nezleye yakalandı ve bu her şeyi daha da berbat hâle getirdi. Hastalık, tam da Martha onu ayrılmadan önce son bir kez ziyaret edecekken yataklara düşürdü.

Berlin'deki görevinin başarısızlıkla sonuçlandığını Martha odasına girdiği anda anlamıştı. Çünkü Martha, kardeşi Bill'i de yanında getirmişti.

Martha, Bassett'in bu durumu su katılmamış bir zalimlik olarak yorumlayacağını biliyordu. Bıkmıştı artık. Bir zamanlar sevmişti onu ancak ilişkileri çok fazla yanlış anlaşılmalara ve tutarsız zorunluluklarla doluydu. Martha'nın daha sonra ifade edeceği gibi bir zamanlar aşkın olduğu yerde artık "küller" vardı ki o da yeterli değildi.

Bassett anlayışla karşıladi; "Haklısın, seni kim suçlayabilir ki?" diye yazdı.

Ona yenilgisini kabul ederek çiçekler yolladı. Buketeleştirilmiş not "Benim güzel ve sevimli eski karıma" şeklinde başlıyordu.

Amerika'ya, Larchmont New York'a, çim biçtiği, arka bahçesindeki kızıl gürgeniyle ilgilendiği, akşamları içkisini içtiği, grup yemeklerine katıldığı varoş hayatına ve her gün bir trenle gidip geldiği bankadaki işine geri dönmek için yola çıktı. Sonradan:

"Bankadan gelen mektuplarla uğraşan, çocuk büyüten bir banka ekonomistinin karısı olarak mutlu olabileceğinden hiçbir zaman emin olamamıştım." diye yazdı.

MARTHA'NIN Sigrid Schultz'la olan tanışıklığı çok geçmeden meyvesini verdi. Schultz, 23 Haziran 1933'te Martha için bir "Hoş geldin" partisi düzenledi ve aralarında Hearst Haber Servisi için muhabirlik yapan Quentin Reynolds'ın da bulunduğu en yakın bir grup arkadaşını partiye davet etti. Martha ve Reynolds bir çırpıda bir birleriyle kaynaştılar. Her ne kadar inatçı, kurnaz ve kuşkucu olmakla nam salmış olsa da

Reynolds iri, neşeli, kıvrıkcık saçlı, gözlerinde her an kahkaha atacakmış gibi bir ifade bulunan bir adamdı.

Beş gün sonra Esplanade'deki barlardan birinde kardeşi Bill'le beraber Reynolds'a rastladı. Schultz gibi Reynolds da herkesi ve telaffuz etmesi zor bir isme sahip olan Ernst Franz Sedgwick Hanfstaengl'in de aralarında bulunduğu birçok Nazi subayını tanıyordu. Hanfstaengl, Hitler'in sırdaşlarından biriydi. Amerikalı bir anneden doğan ve Harvard mezunu olan Hanfstaengl, Diktatör'ün sinirlerini yatıştırmak için geceleri ona piyano çalmakla tanınıyordu. Mozart ya da Bach'tan değil çoğunlukla Wagner, Verdi, Liszt, Grieg biraz da Strauss ve Chopin'den çalardı.

Martha onunla tanışmak istiyordu; Reynolds bir muhabir arkadaşı tarafından tertiplenen ve Hanfstaengl'in da konuk olarak davet edildiği partiye Martha'yı da beraberinde götürme teklifinde bulundu.

GİZLİ ÇEKİŞME

Dodd her sabah Esplanade'den ofisine kadar yürürdü. Bu, parkın güney sınırını oluşturan Tiergartenstrasse'de (Hayvanat Bahçesi Yolu) on beş dakika süren bir gezintiydi. Güney yönünde çoğu büyükelçiliklere ve konsolosluklara ait olan yemyeşil çimenlikli, demir çitlerle çevrelenmiş köşkler; kuzey yönünde ağaçları, heykelleri ve sabah gölgesinin mürekkep gibi dağıldığı patikalarıyla bizzat parkın kendisi sere serpe uzanıyordu. Dodd park için; "Ömrümde gördüğüm en güzel park." dedi ve bu kısa gezinti, gününün en sevdiği kısmı hâline geldi. Ofisi, aralarında "Bendler Blok" diye adlandırılan, düzenli Alman ordusu Reichswehr'in garnizonu olarak kullanılan, alçak, sönük, üçgen binaları içeren yapıların da bulunduğu Bendlerstrasse isimli parka çok yakındı.

Berlin'deki ilk haftalarından birinde ofisinde çekilen bir fotoğrafta Dodd geniş, ince işlemelere sahip bir çalışma masasında, arkasında dalgalanan bir duvar halısıyla, solunda ona belki de beş adım kadar uzak, büyük, dallı budaklı bir telefonla görünüyordu. Resimde gülünç bir şey göze çarpıyordu; belirsiz çehresi, yakası sıkı sıkıya bağlı ve bembeyaz gömleği, briyantınli ve keskin bir şekilde ayrılmış saçlarıyla Dodd kameraya haşın bir ifadeyle bakıyordu, onu çevreleyen

gösterişin gölgesinde kalıyordu âdeta. Fotoğraf, Dışişleri Bakanlığında, Dodd'un atanmasından büyük bir hayal kırıklığı duyan kişiler arasında oldukça büyük bir eğlence konusu oldu. Müsteşar Phillips, Dodd'a yolladığı bir mektupta; "Arkanızda asılı devasa duvar halısı ile masanızın başında otururken çektiğiniz bir fotoğraf elden ele dolaştı. Oldukça etkileyici görünüyordunuz." diye yazdı.

Dodd her seferinde büyükelçilik geleneklerinden birini çiğniyormuş gibi görünüyor, en azından danışmanı George Gordon böyle düşünüyordu. Dodd, hükûmet yetkilileriyle yapılacak bir görüşmeye yürüyerek gitmek konusunda ısrar ediyordu. Bir keresinde yakınlardaki İspanya Büyükelçiliğine bir ziyarette bulunmak için, Gordon'ı da kendisiyle beraber yürümeye zorladı. İkisi de Jaketatay giymiş, ipek şapkalar takmıştı. Durumun yarattığı manzarayı Thorton Wilder'a anlatmak adına Martha, Gordon'ın "felçli gibi sarsıla sarsıla koştuğunu" yazdı. Dodd bir yere araçla gitmek istediğinde, Reich yetkililerinin binmeyi tercih ettiği Opelleri ve Mercedesleriyle aşık atmayacak olan ailesinin Chevrolet'sini kullanıyordu. Sade takım elbiseler giyiyor ve yersiz şakalar yapıyordu. 24 Haziran Pazartesi günü muazzam bir günah işledi. Başkonsolos Messersmith, Gordon ve kendisini Esplanade Hoteli'nin karşı sokağındaki bir binanın ilk iki katında hizmet veren Amerikan Konsoloslukundaki ofisinde, Amerikalı bir milletvekilinin de katılacağı bir toplantıya davet etmişti. Dodd, Messersmith'in ofisine Gordon'dan önce geldi ve birkaç dakika sonra telefon çaldı. Messersmith'in yaptığı telefon konuşmasının sonundan Dodd, Gordon'un toplantıya gelmeyi reddettiğini anladı. Nedeniyse tamamen bir gücenmeydi. Gordon'a göre Dodd kendisini ve sahip olduğu mevkiyi daha düşük rütbeli bir adamın düzenlediği toplantıya katılmak suretiyle "küçümsemiş"ti. Dodd günlüğüne izlenimlerini, "Gordon, aşırı titizliğin son raddesine kadar gelmiş, çalışkan bir kariyer adamı" şeklinde aktarmıştı.

Dodd itimatnamesini (yani referans mektuplarını) Başkan Hindenburg’a diplomatik protokolün gerektirdiği gibi hemen sunamamıştı. Çünkü Hindenburg hastaydı ve Doğu Prusya’nın Neudeck bölgesinde bulunan konağına, sağlığına geri kavuşabilmek için, yaz sonuna kadar geri dönmek üzere çekilmişti. Bu yüzden Dodd resmî olarak büyükelçi sayılmıyor ve bu dönemi elçilik telefonlarının temel işlevleri, telgraf kodları, tipik hareket saatleri, diplomatik yazışmalar için kullanılan zarflar gibimevzulara aşina olmaya çalışarak değerlendiriyordu. Bir grup Amerikalı muhabir ve yirmi tane Alman muhabirle bir araya geldi. Korktuğu başına gelmişti, kendisinin “Almanya’ya, Yahudilere yapılan yanlışları düzeltmek için” geldiğini iddia eden İbranice yazılmış belgeyi, *Hamburger Israelitisches Familienblatt*’ı bu muhabirler de okumuşlardı. Dodd onlara “kısa bir tekzip” mektubu diye tanımladığı şeyi okudu.

Almanya’daki hayatın tadını çabucak çıkarmaya başladı. Berlin’deki ilk çalışma gününde, Hitler’in kabinesi yeni bir yasayı onayladı. Bu yasa 1 Ocak 1934’te yürürlüğe girecek olan, çeşitli fiziksel ve ruhsal sorunlar yaşayan insanların kısırlaştırılmasını onaylayan “Kalıtsal Hastalıklıların Züriyetini Engelleme Kanunu” diye bilinen yasaydı. Elçilikte ve Messersmith’in konsolosluğundaki çalışanların, gelen ve giden mektupların devlet gözetimi altına alınmasına göz yummak konusunda, Alman yetkililer tarafından ikna edilmiş olduğunu öğrendi. Bu durum, Messersmith’i Amerika’ya açılmadan ulaşması gereken en hassas yazışmaları garanti altına almak amacıyla ekstra önlemler almaya itmişti. Başkonsolos, kuryelere mektupları Amerika’ya gidecek ve rıhtımda Birleşik Devletler yetkililerince karşılanacak olan gemi kaptanlarına elden teslim ettiriyordu.

DODD’UN ilk olarak kendine görev biçtiği şey, başkâtip ve ikinci kâtip, çeşitli memur, dairenin dışında çalışan elçilik çalışanlarının kimin neyi yapıp yapamayacağını öğrenmeye

çalışmaktı. Daha ilk anda elçilik çalışanlarının işle ilgili alışkanlıklarının hiç de uygun olmadığını fark etti. En yüksek rütbelileri bile her gün kafalarına esen vakitte geliyor, golf oynamak ya da ava gitmek için belli aralıklarla ortadan kayboluyorlardı. Çalışanların neredeyse tamamı Berlin'in güneybatısındaki Wannsee bölgesindeki bir golf kulübüne üyeydi. Büyük bir çoğunluğu Dışişleri Servisinde gelenek olduğu üzere, ekonomik bağımsızlığa sahip zengin kimselerdi ve hem kendi hem de elçiliğin paralarını bol bol harcıyorlardı. Dodd uluslararası telgraflara ne kadar para harcandığını öğrenince dehşete düştü. Mesajlar uzun, saçma sapan ve bu nedenle gereksiz derecede pahalıya patlıyordu.

Personel raporlarındaki notlarında Dodd, kilit çalışanların kısa bir tasvirini yazdı. Konsolosluk Danışmanı Gordon'un karısının "çok yüksek bir maaş" aldığını ve Gordon'un da kapris yapmaya meyilli biri olduğunu gözlemledi. "Duygusal. Almanlara karşı fazla düşmanca davranıyor... Öfke nöbetleri oldukça sık ve bıktırıcı olmaya başladı." Elçiliğin başkâtibi de oldukça varlıklıydı, Dodd onunla ilgili gözlemlerini "adamin ne renk çorap giyeceğine karar vermek isteyen tiplerden" diye çiziktirdi. Resepsiyon odasıyla ilgilenen kadın Julia Swope Lewin'in işe hiç de uygun olmadığını, çünkü "tam bir Alman düşmanı" olduğunu ve bunun "Alman ziyaretçileri karşılayan bir görevli için hiç de iyi bir özellik" olmadığını notlarına ekledi.

Dodd aynı zamanda büyükelçilik duvarları dışında kalan politik sahaların da gerekliliklerini öğrendi. Messersmith'in iş dışındaki dünyası bir yaz gününde, bulutsuz masmavi bir göğün altında, pencerelerinin dışarısında canlanıverdi. Her yerde garip renk kombinasyonlu bayraklar vardı; kırmızı zemin üzerinde kalın beyaz çember olan ve içinde de siyah "kırık haç" -yani *Hakenkreuz*- bulunan bayraklar. "*Gamalı Haç*" kelimesi henüz elçilik içerisinde tercih edilen terim

hâline gelmemiştir. Dodd, yürüyüşleri sırasında karşılaştığı adamların çeşitli renk üniforma giyme nedenlerinin önemini de öğrendi. Görünüşe göre her an her yerde olabilen kahverengi üniformalılar Hücum Taburları yani SA üyesi; siyah üniformalılar daha küçük ancak daha seçkin bir kuruluş olan Schutzstaffel ya da SS üyesi; mavi üniformalılar ise düzenli polis birlikleri üyesiydi. Dodd aynı zamanda gücü artan Gestapo ve genç lideri Rudolf Diels'dan da haberdar oldu. Diels esmer, fidan gibi, yüzündeki yaralara rağmen yakışıklı sayılan bir adamdı. Yüzündeki yaraları üniversitedeyken, bir grup Alman gencinin erkekliklerini kanıtlamak amacıyla sustalılarla girdikleri bir kavgaya katıldığında almıştı. Görünüşü adı bir filmde oynayan alçak karakterlere benzese de, üstleri Hitler, Göring ve Goebbels'in aksine Diels sağlam, yardımsever, akıllı bir adam olduğunu kanıtlamıştı Messersmith'in fikrine göre.

Diğer birçok şey de dâhil edildiğinde, Dodd bu yeni yaşamının umduğundan çok daha ayrıntılı ve karmaşık hâle geldiğini gördü.

Hitler Hükûmetinden derin fay hatları geçiyordu. Dodd, makama Hindenburg tarafından atandığında, Hitler 30 Ocak 1933 tarihinden beri şansölyelik yapıyordu. Hindenburg kendisini kontrol altında tutabilceğine inanan önemli muhafazakâr politikacılarca yapılmış bir anlaşmanın parçası olarak göreve getirilmişti. Ancak Dodd, Berlin'e geldiğinde, Hindenburg'la ilgili bu umutların boşuna olduğunu çoktan anlamıştı. Hitler'in iktidarına karşı gelebilen bir tek, daha çok "Eski Beyefendi" lakabıyla tanınan Hindenburg kalmıştı. Dodd'un Amerika'dan ayrılışından birkaç hafta önce kamuoyuna, Hitler'in Protestan Kilisesi üzerinde kurmaya çalıştığı baskıyla ilgili duyduğu rahatsızlığı belirten bir açıklama yaptı. Kendisini "Protestan bir Hıristiyan" olarak tanımlayan Hindenburg, Hitler'e yazdığı bir mektubunda, "kilise iç işlerinin özgürlüğü konusunda duyulan

endişe”yle ilgili ona uyarıda bulundu. “Eğer bu gidişat devam ederse ulusal birliğimizin zedelenmesinin yanı sıra, bunun en ağır sonuçlarına bizim insanlarımız ve anavatanımız katlanır.” demişti. Yeni bir şansölye atama anayasal hakkını elinde bulundurmakla beraber Hindenburg düzenli ordu Reichwehr’e de komutanlık yapıyordu. Hitler, ülke tekrardan kargaşaya düşmeye başlarsa, Hindenburg’un hükûmeti görevden alıp sıkıyönetim ilan edebileceğini biliyordu. Eski bir arkadaşı ve müttetiki Albay Ernst Röhm tarafından komuta edilen SA’nın gelecekte istikrarsız olması en muhtemel kuruluş olduğunun da farkındaydı. Hitler, SA’nın gittikçe amacından sapmış, disiplinsiz ve radikal bir güç olduğunu da görüyordu. Röhm onunla aynı fikirde değildi: Kendisi ve Hücum Taburu askerlerinin Nasyonal Sosyalist Devrim’in gerçekleşmesinde vazgeçilmez bir unsur olduklarını düşünüyordu ve bu yüzden devrimden sonra ödül olarak ülkenin düzenli ordusu Reichswehr dâhil bütün askerî gücünün kontrolünü talep ediyordu. Ordu bu beklentiyi mide bulandırıcı bulmuştu. Şişman, aksi, eşcinselliğini kabul etmiş ve tastamam bir sefahat düşkünü olan Röhm, ordunun saygı gösterdiği hiçbir askerî özelliğe sahip değildi. Yine de büyük bir hızla büyüyen, bir milyon adamı olan bir orduyu yönetiyordu. Düzenli ordu bu sayının sadece onda biri kadardı ancak çok daha iyi eğitilmiş ve silahlarla donanmış askerlere sahipti. Kavgaya patlak vermek üzereydi.

Hükûmetin başka bir yerinde Dodd, yeni ve daha mütevazı bir kırılık bulduğunu düşünüyordu, en azından “Uluslararası liderliğin büyük oyununu oynayan ergenler” diye nitelendirdiği Hitler, Göring ve Goebbels’le karşılaştırıldığında. Ancak daha alt kadrolara, bakanlıklara baktığında umut ışığı görebiliyordu. “Bu adamlar Yahudilere yapılan zulmün bitmesini diliyor ve Alman Liberalizminden arta kalanlarla el ele vermek istiyor. Buraya geldiğimiz ilk günden bu yana bu gruplar arasındaki çekişmeler devam ediyor.” diye yazdı.

Dodd'u bu değerlendirmeyi yapmaya büyük ölçüde iten şey Almanya'nın Dışişleri Bakanı Konstantin Freiherr von Neurath'le ilk karşılaşmalarından biriydi. Dodd daha sonra, en azından şimdilik, Bakan'ın daha ılımlı bir grubun üyesi olduğunu sezinledi.

15 Haziran Cumartesi günü Dodd, Tiergarten'ın doğu yakasına paralel uzanan cadde olan Wilhelmstrasse'deki bakanlık binasında Neurath'a bir ziyarette bulundu. Önemli birçok devlet dairesi Wilhelmstrasse'de konuşlanmıştı ve böylelikle bu caddenin adı Alman Hükûmeti'nin tamamına atıfta bulunmak için bir yol hâline geldi.

Neurath, gümüş renkli saçları, koyu renk kaşları ve ona babacan rolleri canlandıran aktör havası veren yer yer ağarmış bıyıklarıyla oldukça yakışıklı bir adamdı. Martha da yakın zaman içerisinde onunla tanışacak ve onun içindeki duyguları saklayabilme yeteneğine şaşırıp kalacaktı: "Yüzü tamamiyle ifadesiz, deyim yerindeyse Poker Suratlı." Dodd gibi Neurath da sohbetler eşliğinde yapılan yürüyüşlerden hoşlanıyordu ve her yeni güne Tiergarten'da yaptığı bir gezintiyle başlıyordu.

Neurath hükûmette kendini ayıltıcı bir kuvvet olarak görüyor ve Hitler ve partisini kontrol etmek konusunda işe yarayabileceğine inanıyordu. Eş rütbeli birinin de dediği gibi "Nazileri eğitmeye çalışıyor ve onları daha ılımlı ulusalcı bir rejimde işe yarayacak ortaklarından biri hâline getirmeye uğraşıyordu." Neurath aynı zamanda Hitler Hükûmetinin eninde sonunda kendi ipini kendisinin çekeceğine inanıyordu. Yardımcılarından biri: "O her zaman, sadece ofiste kalır, görevini yapar ve yabancılarla kurduğu bağlantıları muhafaza ederse, bir uyandığında Nazilerin gitmiş olduğunu göreceğine inanırdı." diye yazmıştı.

Dodd bunun Neurath'ın "en makul" değerlendirmelerinden biri olduğuna inanıyordu. Bu değerlendirme aynı zamanda Dodd'un Almanya'da cereyan eden olaylar karşısında müm-

kün olduğunca tarafsız kalma kararını da destekleyen bir değerlendirmeydi. Dodd, Hitler'in kabinesinde de kendisiyle aynı fikri taşıyan adamların olabileceğine inanıyordu. Arkadaşına yazdığı bir mektupta şöyle demişti: "Hitler de bu akıllı adamların kuyruğuna takılacak ve daha ılımlı bir duruma gelecektir."

TAM da ertesi gün öğlen saat 1.30'ta, Dodd'un doktorasını yaptığı şehir olan Leipzig'de, Philip Zuckerman isimli genç bir Amerikalı, Alman karısı, karısının kızkardeşi ve babasıyla beraber bir pazar gezintisindeydi. Yahudi oldukları da göz önünde bulundurulduğunda, 140.000 Hücüm Taburu askerinin şehre akın ettiği, marşlar söylediği, talim yaptığı, içip tantana çıkardığı bir haftada böyle bir şey yapmaları pek de makul değildi. O pazar öğleden sonra, neredeyse her binadan dalgalanan kırmızı, beyaz ve siyah renkteki Nazi bayrakları altında, şehrin göbeğine doğru dalga dalga akan muazzam bir geçit töreni başladı. Saat bir buçuk dolaylarında bir grup SA subayı oluşumdan ayrıldı ve Zuckerman Ailesi'nin de tesadüf eseri aynı yerde yürüdüğü Nikolaistrasse kavşağına saptı.

SA müfrezesi geçerken, kuyruğun arka sıralarındaki bir grup adam Zuckerman Ailesi'nin ve akrabalarının Yahudi olabileceklerini düşünüp hiçbir uyarıda bulunmadan etraflarını sardı, hepsini yere serip şiddetli bir tekme ve yumruk yağmuruna tuttu. Sonra da yollarına devam ettiler.

Zuckerman ve karısı ağır şekilde yaralandı, öyle ki ikisi de önce Leipzig sonra da Amerikan Konsolosluğunun da olaya müdahil olduğu Berlin'de hastaneye kaldırılmak zorunda kaldılar. "Zuckerman'ın belki de asla geçmeyecek olan iç zedelenmeden de muzdarip olduğu aşikâr" diye yazdı Başkonsolos Messersmith Amerika'ya saldırıyla ilgili yazıp yolladığı raporunda. Birleşik Devletler'e Zuckerman için maddi tazminat talep etmek zorunda kalabileceklerini ancak Amerikalı olmayan karısı için resmî hiçbir şey yapılamayacağını bildirdi.

“Kadının hamile olduğunu, aynı zamanda ona da uygulanan saldırının ardından hastaneye gidip birkaç aylık bebeğini aldirmek zorunda kaldığını belirtmek oldukça üzücü” diye ekledi Messersmith. Bayan Zuckerman geçirdiği operasyonun ardından bir daha asla çocuk sahibi olamayacaktı.

Bu tür saldırıların sona ermiş olması gerektiği düşünülüyordu; hükûmetin verdiği hükümler kısıtlama konusunda teşvikte bulunmuştu. Hücüm Taburları pek de aldırımıyormuş gibi görünüyordu.

Olayla ilgili diğer bir raporda Messersmith: “Yahudilere saldırmak SA askerlerinin en çok keyif aldıkları hobileri hâline geldi ve insan kendini böyle basit ifade etmekten alıkoymuyor ama av hayvanlarından mahrum olmaktan da hiç hoşlanmıyorlar.” dedi.

Onu çileden çıkartan şey, içeriden biri olarak, bu ve bunun gibi Yeni Almanya’da meydana gelen diğer olayları kendisinin fark edilebilmesi ancak ülkeye gelen ziyaretçilerin Hitler rejiminin gerçek yüzünün görememesiydi. Evlerine dönen Amerikalı turistler memleketlerinde okudukları gazetelerdeki dehşet dolu haberlerle (dayaklar, geçen bahar yapılan tutuklamalar, kitapların yakılması ve toplama kampları gibi haberler), Almanya’da gezinirken geçirdikleri eşsiz vakitler arasında hiçbir bağlantı kuramıyor ve şaşkına dönüyorlardı. Bu ziyaretçilerden biri olan Milwaukee doğumlu radyo yorumcusu H. V. Kaltenborn, Dodd’un Almanya’ya gelişinin kısa bir süre ardından Berlin’e karısı, kızı ve oğluyla gelmişti. “Yorumcuların Kralı” diye bilinen Kaltenborn, Columbia Broadcasting Service’ta (Columbia Yayın Servisi) çalışıyordu ve Amerika’da oldukça ünlenmişti. Hatta o kadar ünlenmişti ki sonraki yıllarda *Mr. Smith Washington’a Gidiyor*’da ve *Dünyanın Durduğu Gün* gibi bilimkurgu-korku filmlerinde küçük rollerde oynamıştı. Almanya’ya gitmek için yola çıkmadan önce Kaltenborn, Dışişleri Bakanlığına gelmiş ve Başkonsolos Messersmith’in raporlarından bazıları okuma şansı

edinmişti. O zamanlar raporların abartıldığını düşünüyordu. Berlin’de geçirdiği 4-5 günün ardından Messersmith’e hâlâ kendi fikrinin arkasında olduğunu ve raporların “yanlış ve abartılı” olduğunu söyledi. Messersmith’in yanlış istihbarat almış olabileceğini öne sürdü.

Messersmith oldukça şaşırdı. Kaltenborn’un iyi niyetli olduğu su götürmezdi ancak böyle bir şey söylemesinin nedeni “Alman asıllı olmasıydı. Almanların her gün, her saat Berlin’de ve ülkenin her yerinde yaptıkları şeyleri yapıyor olabileceğine inanmak istemiyordu.”

Bu Messersmith’in daha önce defalarca fark ettiği bir problemdi. Almanya’da yaşayanlar ve yeterince dikkatli olanlar coğrafyanın üzerine derin bir karanlığın çöktüğünü ve derinlerde bir şeylerin değiştiğini görebileceğini düşünüyordu. Dışarıdan gelen ziyaretçiler bunu göremiyorlardı. Messersmith raporun bir yerinde bu durumun, hükûmetin “Almanya’ya gelen Amerikalıların ülkeyle ilgili iyi fikirler edinmesi” için bir kampanya başlatmasından kaynaklandığını düşünüyordu. Bunun da kanıtını 31 Ağustos’ta Hitler’in Gençleri tarafından pataklanan Samuel Bossard’ın garip tavırlarında buldu. Bossard hemen Birleşik Devletler Konsolosu’yla beraber yeminli bir ifade vermiş ve Berlin’deki birçok muhabirle konuyla ilgili oldukça öfkeli röportajlar yapmıştı. Sonra aniden konuşmayı bıraktı. Messersmith, Amerika’ya dönmeden önce Bossard’ı nasıl olduğunu öğrenmek için aradı ve Bossard’ın konuyla ilgili konuşmak bile istemediğini fark etti. Messersmith kuşkulandı ve soruşturma yaptı. Propaganda Bakanı’nının Bossard’ı, Berlin’de, Potsdam’da gezdirdiğini ve saygıda kusur etmediğini öğrendi. Messersmith’in de fark ettiği üzere gayretler meyvesini vermişti. New York’a varışının ardından yayımlanan bir habere göre Bossard: “Eğer Almanya’daki Amerikalılar bu tarz saldırılara maruz kalıyorlarsa bu tamamen yanlış anlaşılmalardan kaynaklanıyordur... Birçok Amerikalı,

Almanya’da meydana gelen değişiklikleri anlamakta güçlük çekiyor, münasebetsizce davranıpsaldırıda davetiye çıkartıyor.” şeklinde açıklamalarda bulundu. Bir sonraki yıl Almanya’ya döneceğine dair yemin etti.

Messersmith, Almanya’daki Rotary klubüne yasaklama getiren hükümet kararının iptal edilmesinin ardında becerikli bir elin varlığını sezdi. Kulüp sadece açık kalmaya devam etmeyecek; daha da ilginç Yahudi üyelerini de bünyesinde bulundurabilecekti. Messersmith’in de kendisi Berlin Rotary Kulübündeydi. “Yahudilerin Rotary üyeliklerinin devam ettirildiği gerçeği, dünya üzerindeki diğer Rotary Kulüplerince propaganda aracı olarak kullanıldı.” diye yazdı. İşin aslı Yahudi üyelerin çoğu işten çıkarılmıştı ya da mesleklerini icra ederken oldukça güçlüklerle karşılaşıyorlardı. Messersmith raporlarında Yeni Almanya’da neler olup bittiğini ziyaretçilerinin anlamasının nasıl imkânsız olduğu konusunu tekrar tekrar vurguluyordu. “Almanya’ya gelen Amerikalılar kendilerini hükümetin etkileyiciğiyle çevrelenmiş olarak buluyorlar ve o kadar hoş vakit geçiriyorlar ki durumun gerçek boyutlarını fark etmeye çok az fırsatları oluyor.” diye yazmıştı.

Messersmith, Kaltenborn’u raporlarının doğruluğunu kanıtlayabilecek Berlin’deki birkaç muhabirle temas hâlinde kalması konusunda teşvik etti.

Kaltenborn teklifi geri çevirdi. Bu muhabirlerin büyük bir çoğunluğunu tanıyordu. Messersmith gibi onlar da ön yargılıydı Kaltenborn’a göre.

Seyahatine devam etti. Çok kısa bir süre sonra görüşlerini tekrardan gözden geçirmek zorunda kalacaktı.

PUTZİ'YLE TANIŞMAK

Martha, Sigfrid Schultz ve Quentin Reynolds'un yardımıyla, Berlin sosyetesinde kendine bir yer edindi. Zeki, çekici ve güzel olduğu için, yabancı diplomat heyetindeki genç çalışanların gözdesi ve günün zorunlu işleri sona erdikten sonra düzenlenen Bean partileri ve bira geceleri olarak bilinen gayrı resmî partilerin en çok rağbet gören konuğu oldu. Aynı zamanda, yirmi civarındaki gazetecinin bir araya geldiği, sahipliğini bir Almanın ve Belçikalı karısının yaptığı Die Traverne'deki gece toplantılarının müdavimi oldu. Restoranda bu grup için bir köşede her zaman büyük bir *Stammtisch* (müdavimlerin masası anlamına gelir) ayarlanırdı. Schultz'un da aralarında bulunduğu grup üyeleri gece on gibi gelir ve bazen bir sonraki günün sabah dördüne kadar kalırlardı. Grup bu vesileyle bir şöhret elde etmişti. Christopher Isherwood *Berlin'e Veda* kitabında şöyle yazdı: "Restorandaki diğer tüm insanlar onlara bakar ve konuştuklarına kulak misafiri olmaya çalışırdı. Veleve ki onlara bir tutuklanmayla ilgili detay veya yakınlarıyla röportaj yapabileceğiniz bir zanlının adresini vermek isteseydiniz de, masadan biri kalkar, restoranın dışında, caddede sizinle bir aşağı bir yukarı yürür, ancak öyle konuşurdu." Masada bazen de yabancı elçiliklerin sekreterleri ve Gestapo başkanı Rudolf Diels de dâhil olmak üzere

birçok Nazi basın memuru bulunuyordu. Gruba daha sonra dâhil olan William Shirer, Martha'yı "güzel, neşeli ve ateşli tartışan" bir katılımcı olarak oldukça değerli buluyordu.

O zamanlar rağbet gören şey kartvizitti. Kişinin sahip olduğu kartvizit, kişinin karakterini ve görüşünü veya nasıl algılanmak istediğini yansıtıyordu. En büyük ve en görkemli kartvizitler kaçınılmaz olarak Nazilerindi ve genelde kalın Tötonik fonda basılıydı. Almanya prensinin oğlu, iyi huylu genç bir adam olan ve Amerika'daki Ford montaj fabrikasında çalışan Prens Louis Ferdinand, üzerinde sadece isminin ve unvanının yazılı olduğu, en küçük kartvizitlerden birine sahipti. Babasındaysa, bir tarafında kendisinin fotoğrafı diğer tarafının da boş olduğu, prensliğe uygun süslenmiş kocaman bir kartvizit vardı. Kartlar çok amaçlı kullanılırdı. Kartlara karalanan notlar yemeğe, davete çağırmaya ya da daha başka amaçlara hizmet ediyordu. Soy ismin üzerine çizmek, arkadaşlık, ilgi ve samimiyet anlamına geliyordu.

Martha çok sayıda kart topladı ve hepsini de sakladı. Yakında talibi ve arkadaşı olacak Prens Loius'den, tabi ki Sigfrid Schultz'tan ve Martha ve ailesi Berlin'e yeni gelirken, onları platformda karşılayan Mildred Fish Harnack'tan aldığı kartlar bunlardan bazılarıydı. Basın Birliği'nin bir muhabiri olan Webb Miller kartına, "Eğer yapacak daha önemli bir işiniz yoksa, benimle akşam yemeği yiyin." diye yazdı, otel ismini ve oda numarasını da ekleyerek.

SONUNDA, ilk kez yüksek rütbeli bir Naziyle tanıştı. Sözleştikleri üzere, Reynolds onu İngiliz bir arkadaşının," çok yenildiği ve fazlasıyla içki içildiği" partisine götürdü. Vardıktan sonra, bir tutam kömürkarası saçlı olan dev bir adam içeriye, Martha'nın kendi deyişiyle "müthiş bir hâlde" daldı ve kartını sağa sola, özellikle de genç ve güzel olan alıcılara dağıttı. 1.92 m boyuyla orada bulunan bütün erkeklerden daha uzun duruyordu ve rahatlıkla 150 kg ağırlığındaydı. İzleyen

bir kadın onu “inanılmaz garip görünen, devasa bir kukla” diye tasvir etti. Gürültülü partide dahi sesi tıpkı yağmurda duyulan gök gürlemesi gibiydi.

Reynolds, Martha’ya bunun Ernst Hanfstaengl olduğunu söyledi. Kartında da belirttiği gibi, kendisi resmî olarak Nasyonel Sosyalist Partisi’nin *Auslandspresechef*’iydi (yani, dış basın şefi). Fakat bu iş sırf göstermelikti ve ciddi hiçbir yetkisi yoktu. Hitler bu işi Hanfstaengl’i ilk zamanlarda birçok kez evinde ağırladığı ve kendisiyle olan arkadaşlığını göstermek amacıyla bir sus payı olarak vermişti.

Tanıştırılırken, Hanfstaengl Martha’ya, “Bana Putzi de.” dedi. Arkadaşları, tanıdıkları ve şehrin bütün gazeteceleri tarafından uluslararası olarak da kullanılan çocukluk lakabıydı.

Martha’nın şimdiye kadar hakkında pek çok şey işittiği dev, buydu. Telaffuzu güç, hecelemesi zor soy ismine sahip şahsiyet, pek çok muhabir ve diplomatın gözdesi, başkalarınınsa, ki bunlara, ona karşı “içgüdüsel olarak antipati” duyan George Messersmith de dâhildi, hiç hazzetmediği ve güvenmediği biriydi. Messersmith onun için şöyle yazdı: “Kesinlikle güvenilir birisi. Ağzından çıkan tek bir kelimeye dahi inanmamak gerek. Alt etmek istediği ya da saldırmaya niyetlendiği insanla çok yakın bir ilişki kurmaya çalışır.”

Martha’nın arkadaşı olan Reynolds, Hanfstaengl’i ilk başta sevmişti. Reynolds, onun diğer Nazilerden farklı olarak, “Amerikalılara dostça davrandığı”nı söylüyordu. Hanfstaengl, normalde yapılması neredeyse imkânsız olan röportajları ayarlamayı teklif ediyor ve şehrin muhabirlerine karşı, “gayri resmî, dostane ve sevecen” biri olarak davranıyordu. Fakat zamanla, Reynolds, Hanfstaengl’dan hoşlanmaz oldu. Reynolds bu durum için, “Putzi”den gerçekten nefret etmek için onu tanımanız gerekiyordu. Tabi bu, daha sonra gerçekleşti.” dedi.

Hanfstaengl çok iyi İngilizce konuşuyordu. Harvard’dayken bir tiyatro grubu olan Hasty Pudding Club’a (Sabırsız Pudding

Kulübü) üyeydi ve bir oyunda, Gretchen Spootsfeiffer isimli Flemen bir kız rolüyle, izleyicileri kendisine hayran bırakmıştı. Sınıf arkadaşı olan Theodore Roosevelt Jr.'la, Teddy Roosevelt'in en büyük oğlu, tanışıyordu ve Beyaz Saray'ın sürekli ziyaretçisi olmuştu. Bir rivayete göre Hanfstaengl, Beyaz Saray'ın bodrumunda öyle bir sertlikle piyanoyu çalıyormuş ki, sonunda piyanonun yedi teli kopmuş. Büyünce, ailesinin New York'taki sanat galerisiyle ilgilenmişti. Burada evleneceği kadınla tanışmıştı. Çift, Almanya'ya göçtükten sonra, Hitler'le pek yakınlaştı ve nitekim kendisi, yeni doğmuş adı Egon olan oğullarının vaftiz babası oldu. Çocuk ona "Dolf Amca" diye sesleniyordu. Hanfstaengl, Hitler için piyano çalarken, diktatör göz yaşlarını tutamazdı.

Martha, Hanfstaengl'dan hoşlanıyordu. Martha'nın, üst düzey bir Nazi'den beklediği "küstah teşhircilik" onda yoktu. Uzun ve kocaman parmakları olan (ki Martha'nın arkadaşı Bella Fromm bunları "korkutucu şekilde büyük" diye tasvir edecekti) dev gibi, dinamik ve kişiliği radikal uçlarda gezinen biriydi. Martha onun için şöyle yazdı: "Yumuşak, kendini sevdiren bir duruşu ve ustalıkla kullandığı güzel, bazen kısık ve narin, bazen de ortalığı sallandıracak şekilde gür, bir sesi vardı." Her ortamda tüm dikkatleri üzerine çekerti. "Putzi herkese, hatta en dayanıklılara bile, havlu attırabilirdi, ister yüksek sesle, ister fısıldayarak söylesinler, Almanya'daki en güçlü adamdı."

Hanfstaengl da Martha'dan hoşlanıyor fakat Martha'nın babasını adam yerine koymuyordu. Hanfstaengl bir anı yazısında şöyle yazdı: "Elçiliğini kemer sıkarak yürüten ve muhtemelen borçlarını ödemek için maaşından para biriktiren, mütevazı, küçük bir Güney profesörüydü. Nazilerin ihtişamıyla baş edebilmek için sıkı bir milyoner olmak gerekirken, o hâlâ üniversite kampüsündeymiş gibi alçakgönüllü adam ayaklarındaydı." Hanfstaengl çekinmeden, ondan "Papa" (Baba) Dodd diye söz ediyordu.

“Dodd’la ilgili en güzel şey, yeterince tanıyabildiğim, güzel ve sarışın kızı Martha’ydı.” diye yazdı Hanftsaengl. Hanftsaengl onu çekici, neşe dolu ve şehvetli bir kadın olarak görüyordu.

Nitekim bu da ona bir şey düşündürdü.

ÖLÜM ÖLÜMDÜR

Dodd her sabah arşınladığı, güneş ışınlarının alacalı renklere boğduğu, neşe saçan Almanya toprağını onun gibi görmeyen ziyaretçilerle karşılaştı da, tarafsız duruşunu korumaya çalıştı. Onunla aynı fikirde olmayan ziyaretçilerden biri de Belin'deki en ünlü muhabirlerden olan ve tartışma girdabının merkezinde yer alan Edgar A. Mowrer'dı. *Chicago Daily News'e* muhabirlik yapmasının yanı sıra *Almanya Saati Geriye Alıyor* adlı çok satan romanın da yazarıydı. Bu kitap Nazi yetkililerini o kadar kızdırmıştı ki, arkadaşları Mowrer'in ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını düşünüyorlardı. Hitler Hükûmeti onu ülke içerisinde istemiyordu. Mowrer kalmak istiyordu ve Dodd'a gelip bu konuda aracılık yapmasını rica etti.

Mowrer uzun süre Nazi saldırılarının hedefinde olmuştu. Almaya ile ilgili yaptığı haberlerde her şeyi normalmiş gibi gösteren cilayı kazıyıp, altında yatanları ortaya çıkarıp, bu algıya meydan okumak istiyordu. Bunu yaparken de roman anlatım tekniklerini kullanıyordu. Mowrer'in en önde gelen kaynaklarından biri de Berlin'deki baş hahamın oğlu olan doktoruydu. İki haftada bir, Mowrer tekrar eden boğaz ağrısı şikâyeti yüzünden doktorunu ziyaret ediyormuş gibi görünür, doktor da ona Son zamanlarda meydana gelen Nazi taşkınlıklarıyla ilgili yazılı bir rapor verirdi. Bu haberleşme yön-

temi doktor, Mowrer'in takip edildiğinden şüphelenmeye başlayana kadar da işe yaradı. İkili yeni bir buluşma yeri ayarladı: Her Çarşamba sabah saat 11.45'te Postdamer Platz'deki umumi tuvaletlerde buluşuyorlardı. Yan yana iki pisuarı kullanıyor, doktor son raporları yere düşürüyor ve Mowrer da alıp cebine atıyordu.

Putzi Hanfstaengl, Mowrer'in bu kadar şiddetli eleştiriler içeren haberler yazmasının aslında "gizli" bir Yahudi olmasından kaynaklandığına dair dedikodular yayarak yazarın itibarını zedelemeye çalıştı. Aslına bakılırsa, aynı düşünce Martha'nın da aklına gelmişti. "Böyle bir öfkenin ancak ve ancak ırkla ilgili bir hassasiyetten kaynaklanabileceğini göz önüne alarak Mowrer'in Yahudi olduğunu düşünmüştüm." diye yazmıştı.

Mowrer, dış dünyanın Almanya'da neler olup bittiğinin farkında olamamasından büyük dehşete kapılıyordu. Kendi kardeşinin bile yazdığı haberlerin doğruluğuyla ilgili şüpheye düştüğünü fark etmişti.

Dodd'u Tiergarten'a bakan evinde öğle yemeğine davet etti ve bazı gizli gerçeklerle ilgili Büyükelçi'yi aydınlatmaya çalıştı.

"Boşu boşuna uğraştım. Kendisi bilir." diye yazmıştı. Ara ara Amerikalılara yapılan saldırılar bile Büyükelçi'yi hiç etkilemiyordu. "Dodd Almanya'nın iç işlerine karışmak istemediğini belirtti." diye hatırladı Mowrer.

Dodd kendine göre Mowrer'i değerlendirmiş ve "Kendisi de en az Naziler kadar hararetli" diye yazmıştı.

Mowrer'a gelen tehditler arttı. Nazi yönetimi içerisinde muhabire fiziksel şiddet uygulamakla ilgili öneriler geliyordu. Gestapo lideri Rudolf Diels ne zaman Mowrer'in adı geçse Hitler çileden çıktığı için bu konuda Amerikan Elçisi'ni uyarmak zorunda hissediyordu kendini. Diels bir fanatiğin Mowrer'i öldürmesinden ya da "ortadan kaldırmasından"

korktuğunu ve belirli birkaç rütbeli Gestapo adamını, muhabiri ve ailesini korumak için “görevlendirdiğini” iddia etti.

Mowrer’in patronu, *Chicago Daily News*’ın sahibi Frank Knox bu tehditlerden haberdar olduğunda muhabirini Berlin dışında görevlendirmeye karar verdi. Ona gazetenin Tokyo’daki bürosunun başına geçmesini teklif etti. Mowrer eninde sonunda Almanya’dan atılacağını bildiğinden istemeye istemeye de olsa teklifi kabul etti. Ancak hem sindirme girişimlerine boyun eğmediğini göstermek hem de 2 Eylül’de başlayacak olan ve Nuremberg’te her yıl düzenlenen Nazi Partisi törenine tanıklık edip izlenimlerini aktarmak adına ekime kadar ülkede kalma konusunda ısrar etti. “Partinin Zafer Günü” adlı mitinginin şimdiye kadar yapılacak olanların en muazzamı olması bekleniyordu.

Naziler Mowrer’in derhâl gitmesini istiyorlardı. Hücum Taburları, ofisinin kapısında belirliyordu. Arkadaşlarını takip ediyor ve büro çalışanlarına tehditler savuruyorlardı. Washington’daki Almanya Büyükelçisi, Dışişleri Bakanlığına “insanların haklı öfkesi” dolayısıyla hükûmetin Mowrer’i korumak adına daha fazla bir şey yapamayacağını belirtti.

İş bu noktaya gelince muhabir arkadaşları bile Mowrer için endişelenmeye başladı. H. R. Knickerbroker ve başka bir muhabir Başkonsolos Messersmith’e gidip Mowrer’i ülkeden ayrılması konusunda ikna etmesini rica etti. Messersmith bu konuda pek istekli değildi. Mowrer’i iyi tanıyordu ve Nazi tehditlerini görmezden gelen muhabirin cesaretine saygı duyuyordu. Olaya müdahale etmesinin Mowrer tarafından ihanet olarak algılanmasından korkuyordu. Yine de elinden geleni yapmayı kabul etti. Bu “ömrümde yaptığım en zor görüşmelerden birisi”ydi diye yazdı sonradan Messersmith. “Benim de kendisini gitmek konusunda ikna etmeye çalışan diğer arkadaşlarına katıldığımı görünce gözleri doldu ve bana siemle baktı.” Messersmith yine de Mowrer’i gitmeye razı etmenin görevi olduğunu düşünüyordu.

Mowrer “çaresizliğini açık eden” bir yüz ifadesiyle pes etti ve Messersmith’in ofisinden çıkıp gitti.

Durumunu direkt Büyükelçi Dodd’a izah etti. Ancak Dodd da sadece can güvenliği gerekçesiyle değil yaptığı haberlerin diplomatik çevrelerde zaten katlanılmaz olan durumu bir nebze daha zora soktuğu gerekçesiyle de Mowrer’in gitmesi gerektiğini düşünüyordu.

Dodd ona, “Eğer gazeteniz sizi yurt dışına göndermiyor olsaydı duruma ben bizzat el atacaktım... Bu durumu daha da zora sokmadan gidemez misiniz?” dedi.

Mowrer boyun eğdi. Haber yapmayı dört gözle beklediği 1 Eylül Nuremberg mitinginden sonra gitmeyi kabul etti.

Martha sonradan “Mowrer bu öğüdü yüzünden babamı asla affetmeyecekti.” diye yazacaktı.

DODD’UN ilk ziyaretçilerinden bir diğeri ise onun da belirttiği gibi Almanya’nın “belki de en önde gelen kimyagerlerindendi” ve kendisi buna aldırış dahi etmiyordu. Kimyager ufak tefek, kel, dolgun dudaklarının üzerinde seyrek gri bıyıkları olan bir adamdı. Soluk benizliydi ve olduğundan çok daha yaşlı gösteriyordu.

Bu adam Fritz HABER’in ta kendisiydi. Adı her Alman tarafından bilinen ve saygı gören bir adamdı, en azından Hitler’in gelişine kadar bu böyle olmuştu. Hitler dönemine kadar Haber ünlü Kaise Wilhelm Enstitüsünün Fiziksel Kimya Bölümünün başkanlığını yapmıştı. Savaş kahramanı ve Nobel ödülü kazanmış bir bilim adamıydı. Birinci Dünya Savaşı’nda siper kazarken yaşanan sorunları çözmek istemiş ve zehirli klor gazını icat etmişti. Haber Kanunu diye bilinen ve oldukça ölümcül olan $C \times t = k$ formülünü geliştirmişti; gaza uzun süre az miktarda maruz kalma ile kısa süre çok miktarda maruz kalma aynı etkiye sahip olacaktı bu formüle göre. Bu zehirli gazı cepheye taşımak için bir alet geliştirdi ve gaz 1915’te Ypres’teki Fransız birliklerine karşı ilk kez kullanılırken de

bizzat orada bulundu. Ypres'te geçirdiği o gün özel hayatında ona pahalıya patladı. Otuz iki yaşındaki Clara Haber kocasının bu yaptığını uzun yıllar insanlık dışı ve ahlaka aykırı olarak nitelendirmiş ve bunu yapmaktan vazgeçmesini talep etmişti. Haber'ın ise bu durumlarda durup söylediği hazır bir cevabı vardı: Nedeni her ne olursa olsun ölüm ölümdür. Ypres'teki gaz saldırısından 9 gün sonra Clara intihar etti. Zehirli-gaz araştırmasına karşı yapılan uluslararası protestolara rağmen, Haber 1918 yılında havadan nitrojen elde edip böylece çok fazla miktarda ucuz gübre ve tabi ki de barut üretebildiği için kimya alanında Nobel Ödülüne layık görüldü.

Savaşın önce Protestan mezhebine geçse de, yeni Nazi yasaları Haber'i ari sınıfına almıyordu ancak Yahudi savaş gazilerine tanınan bir ayrıcalık dolayısıyla Enstitüdeki görevinden alınmadı. Onun emrinde çalışan bir çok Yahudi bilim adamı bu ayrıcalıktan faydalanamadı ve 21 Nisan 1933'te Haber'e onları işten çıkarma emri verildi. Bu karara karşı çıktı fakat ona fazla arka çıkan olmadı. Arkadaşı Max Planck bile ona soğuk bir teselli verdi. "Derin keder içerisindeki tek avuntum her devrim sürecinde böyle felaketlerin yaşanabileceğidir ve bir şeyler daha farklı olabilir miydi diye hayıflanmak yerine maddenin doğası gereği olan şeylere katlanmalıyız."

Haber, olayları böyle görmüyordu. Arkadaşlarının işten çıkarılmasının ardından başkanlığa devam etmek yerine istifa etti.

28 Temmuz 1933 Cuma günü çok az şansı kalmış biri olarak, elinde Henry Morgenthau Jr. tarafından yazılmış bir mektupla gelip Dodd'tan yardım istedi. Morgenthau, Roosevelt'in Federal Çiftlik Kurulunun (geleceğin Hazine Bakanlığı) başkanıydı ve Yahudi göçmenler için avukatlık yapan bir Yahudi'ydi.

Haber olayları aktarırken "baştan aşağıya titriyordu" diye yazdı günlüğüne Dodd ve Haber'in durumu için "Yahudi zul-

müyle ilgili şimdiye dek duyduğum en üzücü hikâye.”dedi. Haber, altmış beş yaşında kalbi tekleyen bir adamdı ve şimdi de ona Hitler’in Üçüncü Reich’den hemen önce gelen Weimar Cumhuriyeti’nin kanunlarınca güvence altına alınmış olan emekliliği düşürülmüştü. Dodd: “Burada bilimde ayrıcalıklı bir yere sahip olan göçmenlerin Amerika’da yararlanabilecekleri olanakların ne olduğunu öğrenmek istiyordu. Ona yasaların şu anda hiç göçmen kabul etmediğini ve tanınan kontenjanın dolduğunu söyledim.” diye yazmıştı.

Dodd, alınacak göçmen kontenjanını belirleyen Çalışma Bakanlığına yazacağına ve “bu durumdaki insanlara herhangi bir imtiyaz tanınıp tanınmayacağını” soracağına dair Haber’e söz verdi.

El sıkıştılar. Haber kendi durumundan diğerlerine söz ederken Dodd’a temkinli olmasını öğütledi “çünkü sonuçlar kötü olabilirdi.” Böylece, bir zamanlar Almanya’nın en önemli ilim hazinelerinden biri olan küçük, kır saçlı ve sakallı kimyager ofisten çıkıp gitti.

“Zavallı ihtiyar” diye düşündüğünü fark etti ve Haber’in aslında kendisinden sadece bir yaş büyük olduğunu anımsadı. Günlüğüne şöyle yazdı: “Bu tarz yaklaşımlar, uygulamaları böyle zalimce olan bir hükûmete yarardan çok zarar getirir.”

Dodd, Haber’a söylediği şeylerin doğru olmadığını çok geç fark etti. Ertesi hafta 5 Ağustos tarihinde Amerika İş İstatistikleri Bürosu başkanı Isador Lubin’e şöyle yazdı; “Biliyorsunuz ki alınacak göçmen kontenjanı çoktan doldu ve sahip oldukları birçok şeyden feragat edeceğini bile bile Amerika’da göçmen statüsü elde etmek isteyen kusursuz birçok insan var.” Bu yazdıklarının göz önünde bulundurularak, “böylesi kusursuz insanlardan kabul görmeyi en çok hak edenlerden birisi” için Çalışma Bakanlığı tarafından bir ayrıcalık tanınıp tanınmayacağını öğrenmek istedi.

Lubin mektubu göçmenlik ve vatandaşlık komitesi başkanı Albay D.W MacCormack’a ilettili. Albay 23 Ağustos’ta Lubin’e

cevap verdi; “Görünen o ki Büyükelçi bu konuda yanlış bilgilendirilmiş.” dedi. Aslında verilen vizelerin sadece çok küçük bir kısmı Almanya kontenjanı olarak adlandırılan şey kapsamına alınmıştı. Yapılan hata Dışişleri ve Dışişleri hizmetlerinin “hükûmete ekonomik anlamda yük olacak göçmenlerin ülkeye girişinin sınırlandırılması” ile ilgili yaptığı düzenlemenin yanlış değerlendirilmesinden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla, Dodd’a verilen talimatların hiç birinden kontenjanın dolu olduğu sonucu çıkmıyordu.

Haber için artık çok geç kalınmıştı. İngiltere’ye sığındı ve Cambridge Üniversitesinde ders vermeye başladı. Bu güzel bir çözümmüş gibi görünüyordu ilk başlarda; ancak zamanla kendini, köklerinden kopartılmış hâlde, bambaşka bir kültürün ve onu hiç de sıcak karşılamayan bir iklimin ortasında buluverdi. Dodd’un ofisinden ayrıldıktan sonra geçen 6 ay içerisinde, İsviçre’ye iyileşmek için gittiği bir bir dönemde ciddi bir kalp krizi geçirip öldü. Yeni Almanya’da ölümünün yası tutulmadı. Ancak üzerinden on yıl bile geçmeden Üçüncü Reich, Haber Kanunu’nun yeni bir kullanım şeklini geliştirecek ve Enstitüde böcek zehri olarak geliştirdiği tohumların depolanmasında basit bir tütsüleme yöntemi olarak kullanılan bir formülü, siyanür gazıyla karıştıracaktı. İlk önce Ziklon A diye bilinen bu formül Alman Kimyagerler tarafından ölümcül hâle geleceği bir değişime uğratılıp Ziklon B’ye dönüştürüldü.

HABER’LE yaptığı bu buluşmanın ardından bile, Dodd hükûmetin daha ılımlı olmaya başladığı ve Nazilerin Yahudilere yaptığı zulmün gittikçe azaldığı fikrinden vazgeçmedi. New York Century Club’ta görüştüğü, aynı zamanda Almanya’ya yaptığı gemi yolculuğunda yol arkadaşı olan Amerikan Yahudi Kongresinden Haham Wise’a yazdığı bir mektubunda bu görüşlerini tekrardan kaleme aldı.

Haham Wise çok şaşırdı. 28 Temmuz’da Cenevre’den yazdığı cevabında; “Keşke ben de sizin kadar iyimser olabil-

seydim! Yalnız size belirtmeliyim ki son iki haftada Londra ve Paris'teki mültecilerden duyduklarım, bende şartların Almanya'daki Yahudiler için, sizin sandığınız gibi, iyiye gitmekten çok, gün be gün daha vahim ve ağır bir hâle geldiği izlenimini uyandırıyor. Bu izlenimlerimin, Century Club'ta görüştüğünüz diğer arkadaşlarımız tarafından da teyit edileceğine eminim." diye belirtti. Dodd'a, Wise, Felix Warburg ve diğer Yahudi liderlerin New York'ta yaptığı toplantıyı hatırlatıyordu.

Wise kızına yazdığı özel bir mektupta Dodd'un "kandırıldığını" söyledi.

Dodd görüşlerinin arkasındaydı. Wise'in mektubuna cevap olarak: "Burada ofisime akış sağlayan pek çok bilgi kaynağı, bana Yahudi Sorunu'nun çözümüne dair bir istek olduğunu gösteriyor. Tabii ki de hâlâ birçok tahammül edilemez nitelikteki olay da kayda geçiyor. Bu olayların önceki öfke dalgasından arta kalanlar olduğunu düşünüyorum. Mevcut koşullar için özür dileyecek ya da bahane bulmam gereken pozisyonda olmasam da, Hükûmetin izlediği politikada mümkün olduğu kadar kısa bir süre içerisinde, daha ılımlı bir hava yakalamaya dair bir eğilim olacağına inandığımı belirtmekte sakınca görmüyorum." diye yazdı.

"Hükûmetimizin böylesi iç meselelere müdahale edemediğini de biliyorsunuz. Tüm yapabileceğimiz Amerika'nın konuya dair duruşunu belirtip izlenilen bu tarz politikaların yaratacağı nahoş sonuçların altını çizmek olacaktır." diye de ekledi Dodd.

Haham Wise'a açık protestodan yana olmadığını belirtti ve "Benim şahsi görüşüm, daha nazik ve insancıl bir politika izlenmesi konusunda en etkin olacağımız yerler, sözü edilen riskleri görebilen insanlarla yaptığımız gayrı-resmî görüşmelerdir."

Dodd'un gerçekten neler olup bittiğini algılayamaması, Wise'ı oldukça endişelendiriyordu, öyle ki Berlin'e gidip, kızına da mektubunda yazdığı gibi, ona "başka türlü farkında

olamayacağı gerçekleri anlatmayı” teklif ediyordu. O sırada Wise İsviçre’de seyahatliydi. Zürih’ten “Dodd’la yaptığı telefon görüşmesinde, Berlin’e uçuşunu mümkün kılan düzenlemelerin yapılması” konusunda ısrar etti.

Dodd Haham’ın isteğini geri çevirdi. Wise Almanya’da herkes tarafından tanınıyor ve büyük ölçüde nefret uyandırıyor. Fotoğrafları *Völkischer Beobachter* ve *Der Stürmer*’da gereğinden fazla yayımlanmıştı. Wise anılarında; “Dodd, gözden kaçırılması mümkün olmayan pasaportum yüzünden teşhis edileceğimden ve Nuremberg gibi bir havaalanında “nahoş bir olay”a sebebiyet vereceğimden korkuyordu.” diye aktardı. Büyükelçi, Wise’ın bir elçilik görevlisi tarafından havaalanından karşılanıp seyahati süresince onu gözetim altında tutmasıyla ilgili yaptığı çözüm önerisinden etkilenmemişti.

İsviçre’deyken Cenevre’de düzenlenen Dünya Yahudi Konferansına katıldı. Orada dünya çapında Alman ürünlerine getirilecek bir boykotla ilgili çözüm teklifinde bulundu. Çok geçmeden teklif kabul edildi.

WISE, Başkonsolos Messersmith’in olaylara Dodd’dan daha karamsar yaklaştığını bilseydi gözleri yaşardı. Messersmith, Yahudilere uygulanan aleni şiddet olaylarının büyük oranda azaldığını kabul ediyordu; ancak bunu, çok daha sinsi, hayatın her alanına nüfus edecek olan bir zulüm biçiminin örtbas edilmeye çalışılması olarak değerlendiriyordu. Dışişlerine gönderdiği bir raporda şöyle yazdı: “Özetle, kişisel güvenlik haricinde Yahudilerin her alandaki durumları gittikçe güçleşiyor ve yapılan kısıtlamaların etkisi gittikçe arttığı gibi sürekli yeni kısıtlamalar da getirildiğini söylemek mümkün.”

Birçok yeni gelişmeyi aktardı. Bir önceki yıl Yahudi doktorlara yaptıkları gibi Yahudi dişçiler Almanya Sosyal Sigorta Sistemi’nden yararlanan hastalarla ilgilenmekten alıkonuldu. “Alman bir moda evi” Yahudi terzilerini yaklaşan bir moda

şovu kapsamına almadı. Yahudi ve Ari olmadığı görünüşlerinden belli olan herkesin polis olması yasaklandı ve Messersmith'in de rapor ettiği üzere Yahudiler Wannsee'deki sahile girmekten resmen men edilmişlerdi artık.

“Daha sistematik eziyetler de yolda” diye yazdı Messersmith. Bütün Yahudileri vatandaşlıktan ve yurttaşlık haklarından mahrum bırakacak bir yasa taslağının da varlığından haberdar olmuştu. Alman Yahudileri “bu kanun önergesini onlara yapılmış en ağır manevi darbe olarak görüyorlar. Pratikte bütün geçim kaynaklarından mahrum bırakılıyorlar ve bırakılacaklar. Bu yeni vatandaşlık yasası da bütün yurttaşlık haklarını ellerinden alacak.” diye aktardı Messersmith.

Messersmith'in duyduğuna göre tasarının bekletilmesinin tek nedeni, bu öneriyi yapanların yurt dışında uyandıracığı “olumsuz kamuoyu tepkisi”nden çekinmeleri idi. Taslak dokuz haftadır elden ele dolaşıyordu. Bu durum Konsolos'un raporunu biraz da olsa iyimser bir tonla bitirmesine sebep oldu: “Taslağın bunca zamandır incelenmekte olması bile, belki de çıkacak olan yasanın zannedilenin aksine daha az radikal bir yapıda olacağının bir göstergesidir.”

DODD tarafsızlık konusundaki kararlılığını daha da pekiştirdi ve 12 Ağustos'ta Roosevelt'e yazdığı bir mektubunda, Almanların Yahudilere olan yaklaşımını ya da Hitler'in askerî gücü artırmasını onaylamadığını söyledi ve “Bana kalırsa, işin özünde, bir halkın kendi kendini yönetme hakkı vardır ve başka halklar zulüm ve haksızlık meydana geldiğinde bile sabırlı davranmalıdır. İnsanlara yapacaklarını denemeleri için bir fırsat vermek gerekiyor.” diye ekledi.

TIERGARTENSTRASSE 27a

Martha ve annesi aile için kiralayabilecekleri bir ev aramaya koyuldular. Böylece Esplanade'dan ayrılabilir –Dodd'a göre lüksten uzaklaşmaktı bu– ve daha yerleşik bir hayat sürdürebilirlerdi. Bu arada Bill Jr. Berlin Üniversitesinde doktorasına başladı. Almancasını öğrendiğince hızlı geliştirmek için, derslerinin olduğu günlerde bir profesörün ailesiyle kalıyordu.

B.D. Elçisi'nin Berlin'deki konaklama konusu yeterince mahcubiyet vermişti. Dışişleri Bakanlığı, bundan birkaç yıl evvel, elçi için kalacak bir yer sağlamak, şehrin ayrı yerlerinde bulunan diğer tüm diplomatik ve konsolosluk ofislerini bir araya toplamak ve aynı zamanda Amerika'nın fiziki varlığını, uzun süredir meydandaki görkemli saraylara yerleşmiş Britanya ve Fransa konsulusluklarının yanında göstermek için Brandenburg Kapısı arkasındaki Pariser Platz'ta bulunun Blücher Sarayı ismindeki kocaman ve şaşalı binayı satın alıp onardı. Fakat, Dodd'dan önceki elçi, Frederic Sackett, buraya tam yerleşecekken, binada yangın çıkmıştı. O zamandır, terk edilmiş durumdaydı ve hem Sackett hem de Dodd bu yüzden kalacakları başka bir yer bulmak zorunda kaldılar. Dodd bir bakıma bu durumdan hoşlanmıyor değildi. Devletin bu saray için o ana kadar yaptığı harcamaları yadırgamasına

rağmen (ki bununla ilgili, Devlet bu bina için “uçuk” bir rakam ödemişti; fakat “ne yaparsınız, sene ya 1928’di ya da 1929’du, yani herkesin sapıttığı zamanlardı.” diye yazmıştı) elçilikten uzak bir evde yaşayacağı fikrini seviyordu. Şöyle yazdı Dodd: “Bana sorarsanız, evimin sarayda olmasındansa, yarım saat yürüme mesafesinde olmasını yeğlerim.” Tüm ofisleri bir arada barındıracak büyüklükte bir binaya sahip olmanın iyi bir şey olacağının farkındaydı. “Ama insanlarla yüz göz olan herkesin, kalacakları evlerinin, çalıştıkları ofislerinin yanı başında olmasından dolayı, bazı vakitler ziyadesiyle gerekli olan mahremiyetlerinden yoksun kalacaklarını da biliyordu.

Martha ve annesi Berlin’in şirin mahallelerini dolaştılar ve neredeyse her balkonunda saksı ve çiçeklerin olduğu şehrin park ve bahçelerle dolu olduğunu keşfettiler. Şehrin en uzak mahallesinde, tam da Martha’nın babası için yaratılmış denilebilecek, küçük çiftlikler gördüler. Gezide hem mutlu bir şekilde yürüyen ve şarkı söyleyen, üniformalı gençlerden oluşan birliklerle hem de SA’nın daha dehşet verici, düzgün durmayan üniformalı –ki en çok göze batan kısmı, kahverengi ve inanılmaz uyumsuz bir kesimi olan gömleklerdi– her boyda adamı barındıran versiyonlarıyla karşılaştılar. Nadiren de daha sımsıkı ve iyi giyimli, bir tür karatavuğa benzeyen, kırmızıyla karışık gece karasına bürünmüş SS’nin adamlarını da gördüler.

Dodd Ailesi, aralarından seçmek için çok sayıda yer buldu. Ama ilkin, içlerinde hâlâ süslü sandalye ve masaları, parıldayan piyanoları, nadir vazoları, haritaları ve kitapları olan baştan aşağı lüks şekilde dayalı döşeli bu kadar çok, eski ve muazzam evlerin neden boş kaldığını düşündüler. Özellikle hoşlarına giden, Tiergarten’ın hemen güneyinde Dodd’un işine gittiği yol üzerinde bulunan ve bahçelerin, çokça gölgenin, sakin bir atmosfer ve bir dizi şirin evin bulunduğu bir bölgeydi. Elçiliğin askerî Ataşesi vasıtasıyla, o bölgede bir evin

boş olduğunu öğrendiler. Kendisi de bunu, doğrudan özel bir bankaya sahip ve o bölgede yaşayan Berlin Yahudilerinin %9'unu oluşturan 16.000 Yahudiden biri olan zengin ev sahibi Alfred Panofsky'den öğrendi. Almanya'nın her tarafında Yahudiler iş yapmaktan alıkonuldukları hâlde, Panofsky'nin bankası ilginç bir şekilde resmî bir sorun çıkarılmadan iş yapmaya devam etti.

Panofsky, makul bir kira isteyeceği sözünü verdi. O anda pişmanlık duyan fakat mütevazı bir hayat sürdürme sözüne hâlâ bağlı olan Dodd buraya ilgi duyuyordu. Nitekim temmuzun sonuna doğru da eve bir göz atmaya gitti.

TİERGARTENSTRASSE 27a'daki ev, ünlü Warburg Hanedanı'ndan Ferdinand Warburg için yapılmış, dört katlı, taştan bir konaktı. Park hemen evin karşısındaydı. Panofsky ve annesi, Dodd Ailesi'ne evi gezdirdiler ve Dodd o an, Panofsky'nin tüm evi değil de, sadece ilk üç katı kiraya verdiğini öğrendi. Bankacı ve annesi konağın asansörünü de kendileri için ayırarak, en üst katta oturmayı planlıyorlardı.

Panofsky o kadar zengindi ki, kiradan gelecek paraya ihtiyaç duymuyordu ama Hitler'in şansölye olmasındañ itibaren karşı karşıya geldiği onca şeyden sonra hiçbir Yahudi'nin, velev ki saygın da olsa, Nazi zulmünden dolayı güvende olmadığını biliyordu. Bu yüzden, 27a'daki evini, SA'nın doğal olarak Amerikan Elçisi'nin kaldığı eve saldırı düzenleyip, uluslararası bir protestoyu göze alamayacağını hesaba katarak, kendisi ve annesi için bir nevi fiziksel güvenlik önlemi için yeni elçiye kiraladı. Dodd Ailesi'nin kendi payına düşen, az bir paraya, boş duran ve her türlü kolaylığı sunan, caddedeki görünümü ile Amerika'nın gücünü ve prestijini yansıtabilecek ve içerisinin büyüklüğüyle devlet ve diplomatik misafirlerin ihtiyaçlarını, hiç mahcup olmadan karşılayabilen bir ev olmasıydı. Dodd, Başkan Roosevelt'e bir mektu-

bunda şöyle yazdı: “Kirası aylık sadece 150\$ olan Berlin’in en iyi evlerinden birinde oturuyoruz. Bunun nedeni ise, ev sahibinin burayı ısrarla bize kiralamak isteyen zengin bir Yahudi olmasıdır.”

Dodd’un aklında kalan birkaç soru işaretine rağmen, Panofsky ile kendisi aralarında bir sayfalık “kira sözleşmesi” imzaladılar. Sessizliği, ağaçları, bahçeyi ve her sabah buranın onda uyandırdığı yürümeye ve çalışmaya devam etme isteğini sevdiği hâlde, evi gereğinden fazla lüks olmakla suçluyor ve alaya alır gibi “Bizim yeni konağımız.” diyordu.

Amerika kartalının resmini taşıyan bir levha, evin girişindeki demir kapıya iliştiler ve 5 Ağustos 1933’te Dodd, ailesiyle birlikte Esplanade’ı geride bırakarak yeni evlerine taşındı.

Dodd daha sonra, eğer Panofsky’nin, son katta annesiyle kalmasının arkasındaki asıl niyetini bilseydi, bu paraya burayı kiralamayı asla kabul etmeyeceğini itiraf etti.

Üzerinde yüksek demir parmaklık olan diz boyundaki tuğlalı duvarla çevrelenmiş avlu, bahçeler ve ağaçlarla doluydu. Buraya yürüyerek gelenler, kapıya benzer dikey demir çubuklardan yapılmış girişlerden geçerek; arabayla gelenlerse, üzerinde, tam ortasında yarısaydam bir kürenin olduğu gösterişli demir işi bir kemer bulunan büyük ana kapıdan geçerek ulaşırdı. Evin ön kapısı her zaman gölge alıyordu ve evin yüksekliğince uzanan, kuleye benzer yuvarlak bir cephenin dibinde siyah bir dikdörtgen oluşturunuyordu. Konağın en tuhaf mimari özelliği, bir buçuk kat uzunluğunda olan, giriş yolu üzerinde bir tür çatı oluşturmuş ve tablo sergileyebilecek bir yer görevini gören evin ön kısmındaki çıkıntıydı.

Ana kapı ve giriş, arka tarafında evin işletme ruhu diye niteleyebileceğimiz, hizmetçi mahali, çamaşırhanenin, çeşitli stok ve dolapların, bir kilerin ve Martha’nın, “New York’taki evlerinin iki katı büyüklüğünde” diye tasvir ettiği kocaman

bir mutfakın olduğu zemin kattaydı. Dodd Ailesi eve girince ilk olarak her iki yanında vestiyerlerin sıralandığı bir hole girerler ve daha sonra ihtişamlı merdivenlerden ana kata çıktılar.

Evin esprisi, esas burada anlaşıldı. Önde, kavisli cephenin arkasında, parlayan tahta zemine sahip oval bir balo salonu ve renkli, perçemli bir kumaşla örtülmüş piyanosuyla, süslü ve görkemli oturağı vardı. Dodd Ailesi buradaki piyanonun üzerine, içinde uzun saplı çiçeklerin olduğu süslü bir vazo ve yanında da muhtemelen elçi evinin balo salonu için garip bir tercih olan, Martha'nın oldukça güzel ve seksi görüldüğü çerçeveli boydan bir fotoğrafını koydular. Misafir karşılama odalarından birinin duvarları koyu yeşil damaskoyla kaplıyken diğerininki pembe satenle kaplanmıştı. Geniş olan yemek odasının duvarlarında kırmızı duvar kâğıdı kullanılmıştı.

Yatak odaları üçüncü kattaydı (Panofsky ve annesi bunun üstünde olan çatı katında yaşayacaklardı). Ana banyo çok büyük ve en azından Martha'ya göre gülünç denebilecek kadar süslü ve abartılıydı. Yerler ve duvarlar “tamamıyla renkli ve altın mozaikle” işlenmişti. Hafif yüksekte bulunan bir platform üzerinde, sanki müzede sergilenen bir şeymiş gibi, geniş bir küvet duruyordu. Martha burası için şöyle yazdı: “Haftalarca, küveti her gördüğümde kahkahaya boğulurdum ve ara ara babam yokken sırf gırgır şamata olsun diye arkadaşlarıma gösterirdim.”

Dodd, hâlâ evin gereğinden lüks olduğunu düşünse de, o bile balo salonunun ve konuk karşılama odalarının diplomatik amaçlar için –ki elçi itibarını düşürmemek için çok sayıda konuk davet etmeyi gerektirecek bazı durumların olacağını biliyordu– oldukça kullanışlı olacağını itiraf ediyordu. Ana salonun sonunda bulunan, bahçeye üstten bakan, fayanslı ve çevresi camla kapatılmış bir teras olan Wintergarten¹'i da çok seviyordu. Burada uzanır ve kitap okurdu. Güzel havalarda

1 Kış bahçesi. Ç.N.

bahçedeki tahta sandalyesine oturur, kucağında kitabıyla güney güneşinin tadını çıkarırdı.

Ailenin en sevdiği oda, onlara ateş başında geçirilen sıcak ve rahat kış gecesi duygusunu veren kütüphaneydi. Duvarları koyu ve parıldayan tahtadan ve kırmızı damaskodandı. Kütüphanede, siyah çerçevesi orman ve insanlarla süslenmiş eski kocaman bir şömine vardı. Raflar, Dodd'un dediğine bakılırsa antika ve değerli kitaplarla doluydu. Günün belirli zamanlarında burası, duvarlardan birinden üst kısmına yerleştirilmiş renkli camlardan gelen ışıklarla doluyordu. Camlı bir masanın altında, Panosfky'den geriye kalan değerli el yazmaları ve mektuplar vardı. Martha özellikle, kütüphanedeki geniş, kahverengi derili ve yakında hayatı için özel bir yere sahip olacak koltukları seviyordu. Evin büyüklüğü, yatak odalarının uzaklıkları, kumaşla kaplı duvarların sessizliği ve anne babasının yatak odalarına, Berlin'deki geç saate kadar uyanık kalma alışkanlığına rağmen, çekilmeleri de önem arz edecekti.

Dodd Ailesi'nin taşındığı ağustostaki o cumartesi gününde, Panofskyler bir jest olarak evin her tarafına canlı çiçekler koyarak, Dodd'u bir teşekkür notu yazdırmak zorunda bıraktılar: "Tüm kalbimizle, sizin nazik çabanız ve düşünceliliğiniz sayesinde, şirin evinizde çok mutlu olacağımıza inanıyoruz."

Diplomatik çevrede, Tiergartenstrasse 27a'daki ev, herkesin aklından geçeni korkusuzca dillendirebileceği bir mesken olarak yer edindi. Köşe yazarı Bella Fromm şöyle yazdı: "Dodd'un muhteşem zekâsı, keskin gözlemci yeteneği ve sert iğneleyici dili nedeniyle oraya gitmeyi çok seviyorum. Hem orayı, başka diplomatik evlerde görülen değişmez merasimler olmadığı için de seviyorum." Buranın başka bir müdavimi de, anılarında buradan "ikinci evi" olarak söz eden Prens Louis Ferdinand'tı. Çoğu zaman, akşam yemeğini Dodd Ailesi'yle yerd. Şöyle yazdı: "Hizmetçiler gözden kaybolur kaybolmaz, kalbimizden geçenler bir bir dökülürdü." Bazen Prens'in dürüstlüğü Elçi Dodd'a bile fazla geliyordu ve Prens şu şekilde uyarı alıyordu:

“Prens Louis, eğer söyledikleriniz hakkında daha dikkatli olmazsanız, sizi bir gün bu söyledikleriniz için asacaklar. Ben cenazenize gelirim, orası tamam da fakat korkarım ki bunun size bir yararı olmayacaktır.”

Aile eve iyice yerleştikten sonra, Martha ve babası iyi bir dostluk geliştirdiler. Birbirleriyle şakalaşıyor ve ironik gözlemler paylaşıyorlardı. Thornton Wilder’a bir mektupta şöyle yazdı: “Birbirimizi seviyoruz. Hatta babam bana devlet sırlarını söyler. Nazilere gülüyor ve kâhyamıza, kendisinde Yahudi kanı olup olmadığını soruyoruz.” Fritz adındaki “kısa boylu, sarışın, itaatkâr ve çalışkan” kâhya, Dodd’un selefleri için de çalışmıştı. Şöyle devam etti Martha: “Masada çoğunlukla politika konuşuruz. Babam konuklara Kadim Güney’den bölümler okur. Dinleyenler can sıkıntısından ve kullanılan gizemli dil-den neredeyse ölüyorlardı.”

Martha, “Ekselansları” diye seslendiği annesinin sağlık açısından iyi olduğunu,”fakat biraz sinirli olmasına karşın her şeyin tadını çıkardığını” fark ediyordu. Martha, babasının “inanılmaz biri” olduğunu ve “hafifçe Alman taraftarlığı”na meylettğini yazdı. Zaten Yahudilerden pek hoşlandığımız da yok açıkçası.” diye ekledi.

Carl Sandburg iki ince sayfaya daktiloyle yazılmış saçma sapan, noktalama işaretleri kullanacağı yerde sadece boşluk bırakmış bir iyi dilek mektubu gönderdi. Martha’ya “Artık hicret başlıyor, dolaşma yılları deniz üzerinde yolculuk ve kıtada üzerinde çizilen zig-zag ve merkez ve Berlin’deki ev ki burada pek çok aşınmış hesap ve yırtılmış ahitler var kapılardan suretler diller ve Avrupa hikâyeleri geçecek Yahudiler komünistler ateistler ari ırktan olmayanlar ve yasaklılar her daim kendileri gibi değil de maskla maskelerle maskeslerle... Bazısı garip şarkılarla ve kimisi dizelerle bildiğimiz ve sevdiğimiz muhabirler gayrı-resmî ve sürekli uluslararası ajanlar savurgan sahilciler havacılar kahramanlar...”

Dodd Ailesi kısa bir süre içinde, Tiergartenstrasse üzerinde-

ki Standartenstrasse isimli ara sokakta, onlardan biraz daha ötede oturan saygın ve çok korkulan bir komşuları olduğunu öğrendi. Bu, SA'nın komutanı Röhm'ün ta kendisiydi. Onu her sabah, büyük kara atının sırtında, Tiergarten'da koştururken görebilirdiniz. Çevrede olan bir başka bina, Hitler'in şirin, iki katlı, şahsi çalışma ofisi olan bir konaktı. Burası da yakında, ağır zihinsel ve bedensel engellilere, ötenazinin uygulanacağı yer hâline gelecek olan, Tiergartenstrasse 4 adresinin kısaltımı, Aktion, veya Faaliyet, T-4'tü.

Konsolosluk Danışmanı Gordon, Elçi Dodd'un korumasız bir şekilde, üstünde sadece takım elbisesiyle işe yürüyerek gitmeye devam ettiğine inanamıyordu.

PAZAR, 13 Ağustos 1933'te, Hindenburg hâlâ iyileşme sürecindeyken, Dodd daha resmî elçi olmamışken ve yeni bir ev kurma konusu da sonunda çözülmüşken, aile, yanlarında Martha'nın yeni arkadaşı, gazeteci Quentin Reynolds'la Almanya'yı ufaktan dolaşmaya çıktı. İlk, Dodd'un Chevrolet'sini alarak arabayla yolculuğa başladılar. Fakat Berlin'in 140km güneyinde bulunan Leipzig'de ayrılmayı planlıyorlardı. Böylece Dodd karısıyla birlikte burada biraz kalacaktı ve Leipzig Üniversitesindeyken gezdiği kırları yeniden görebilecekti.

Martha, Bill Jr. ve Reynolds, sonunda Avusturya'ya varmak niyetiyle güneye doğru devam ettiler. Onların bu yolculuğu, Martha'ya yeni Almanya ile ilgili olan iyimser bakış açısını ilk kez sorgulatacak olaylarla doluydu.

3. BÖLÜM

BAHÇEDEKİ ŞEYTAN

11

GARİP MAHLUKLAR

Güneye, harikulade kırlara, düzenli köylere doğru sürdüler arabalarını. Çok büyük bir değişiklik haricinde her şey otuz beş yıl önce Dodd oradan geçerken nasıl görünüyorsa öyle görünüyordu. Bu değişiklik de her kasabada kamu binalarına asılmış olan kırmızı beyaz renkli, ortasında Nazi Partisinin siyah amblemini, yani gamalı haçı taşıyan, bayrakların olmasıydı. Saat 11.00 sularında ilk mola yerleri, Martin Luther'in meşhur "95 Madde"sini kapısına çivilediği ve Reform hareketini başlattığı Wittenberg'deki Schlosskirche diğer adıyla Castle Kilisesi'ne vardılar. Dodd daha öğrenciyken Leipzig'ten Wittenburg'a seyahat etmiş, kilisedeki ayinlerde ilk sıralarda oturmuştu ancak şimdi kilisenin kapıları kilitlenmişti. Şehrin sokaklarında bir Nazi geçit töreni yapılıyordu.

Kafile Wittenburg'ta bir saat kadar durdu ve sonra da saat bir sularında Leipzig'e ulaştı. Doğruca Almanya'nın en ünlü restoranlarından ve Goethe'nin en sevdiği uğrak yerlerinden biri olan Auerbachs Keller'e gittiler. Goethe bu restoranı

Mephistopheles ve Faust karakterlerinin karşılaştığı yer olarak kullandı. Bu karşılaşmada Mephisto'nun şarabı ateşe dönüşüyordu. Dodd yemeği özellikle de fiyatları mükemmel buldu; sadece üç mark tutmuştu. Ne şarap ne de bira içti. Diğer bir taraftan Martha, Bill ve Reynolds ardı ardına biraları yuvarladılar.

PARTİ şimdi iki gruba ayrılmıştı. Gençler arabayla Nuremberg'e doğru gezintiye çıktı; Dodd ve karısı da otele giriş yapıp birkaç saat dinlendiler. Ardından akşam yemeğine çıktılar ve yine güzel bir yemeği çok daha iyi bir fiyata yediler; sadece iki marka. Aile ertesi günü de turuna devam etti ve ardından Berlin'e dönen trene bindi. Saat 5.00'te Berlin'e vardılar ve Tiergartenstrasse'deki 27a tabelalı evlerine gitmek için taksi tuttular.

BİR AMERİKALI daha saldırıya uğradığında Dodd evine neredeyse bir gün olmuştu. Bu sefer kurban üç yaşlarında, Manhattan'da yaşayan ancak Long Island'da görev yapan Daniel Mulvihill isimli bir cerrahı. Mulvihill Berlin'e ünlü bir cerrahı teknik dersler almaya gelmişti. Messersmith olayla ilgili tuttuğu tutanakta; "Mulvihill iyi bir Amerikan vatandaşı ve Yahudi değil." diye belirtmişti.

Saldırıyı takiben çok daha sonraları oldukça tanınmış bir manzara hâline gelecek bir şey oldu: 15 Ağustos Salı akşamı bir grup üniformalı SA subayının geçiş törenini izlemek için durduğunda, Mulvihill Unter Den Linden'deki bir eczaneye doğru yürüyordu. Hücum Taburu askerleri Hitler'in şansölye olarak atandığı gece, Brandenburg Kapısı'nda düzenlenen muazzam gösteriyle ilgili çekilen bir propaganda filmini tekrardan canlandırıyorlardı. Mulvihill bir SA askerinin geçit töreninden ayrılıp kendisine doğru yaklaştığını fark etmeksizin gösteriyi izliyordu. Asker hiçbir şey söylemeksizin Mulvihill'in kafasının sol yanına sertçe vurdu ve sonra da istifini bozmadan törene geri döndü. Olay tanıkları gösteri

devam ederken buz kesilen cerrahın Hitler selamı vermediği gerekçesiyle saldırıya uğramış olabileceğini ileri sürdü. Bu 4 Mart'tan beri Amerikalılara yapılan on ikinci saldırıydı.

Amerikan Konsolosluğu hemen olayı protesto etti ve cuma akşamı Gestapo saldırıda bulunan askeri tutukladığını iddia etti. Ertesi günü yani 19 Ağustos'ta, önemli bir hükûmet yetkilisi, Konsolos yardımcısı Raymond Geist'a SS ve SA subaylarına yabancıların Hitler selamına durmak zorunda olmadığına dair bir emir verdiğine dair beyannamede bulundu. Yetkili, SA'nın Berlin bölüğünün başı olan Karl Ernst isimli genç bir askerinin ertesi hafta olayla ilgili özür dilemek adına Dodd'a bir ziyarette bulunacağını bildirdi. Daha önce Ernst ile karşılaşmış olan Başkonsolos Messersmith;

“Çok genç, çok hareketli, açık sözlü, azimli bir genç. Ancak SA'nın genel karakteristiği olan gaddarlık ve zorbalık onda da var.” şeklinde izlenimlerini aktarmıştı.

Ernst kararlaştırıldığı üzere ziyarete geldi. Topuk selamı verip “HEİL HİTLER” diye kükredi. Dodd selamı aldığını gösteren bir hareket yaptı ancak aynı şekilde karşılık vermedi. Ernst'in “pişmanlık dolu günah çıkarmalarını” dinledi. Ernst böylesi bir saldırının bir daha gerçekleşmeyeceğine dair söz verdi. Yapması gereken her şeyi yaptığını düşünüyordu ancak Dodd ona oturmasını söyledi ve bir baba ve profesör olarak giymeye alışık olduğu rollere büründü ve ona adamlarının kötü yaklaşımları ve olası sonuçları ile ilgili bir ders verdi.

Ernst oldukça mahçup hissetti ve saldırıları durdurmak adına gerçekten çaba sarf edeceği konusunda ısrar etti. Aniden ayaklandı, hazır ol komutuna geçip tekrardan selama durdu “Prusyalı reveransı” yaptıktan sonra çıkıp gitti.

“Keyfim bir parça bile yerine gelmedi.” diye yazdı Dodd.

Aynı gün öğleden sonra Messersmith'e Ernst'in makul bir özürde bulunduğunu ilettili. Messersmith;

“Olaylar vuku bulmaya devam edecek.” dedi.

NUREMBERG'E doğru yaptıkları gezintide Martha ve arkadaşları büyüklü küçüklü, zayıf ya da kilolu, kâh uygun adım yürüyen kâh şarkılar söyleyip ellerinde Nazi bayrağını dolaştıran bir grup kahverengi üniformalı SA askerine rastladılar. Araba sık sık dar köy sokaklarından yavaşça geçmek zorunda kaldığından, Marthaların geçişini izleyenler onlara Hitler selamı verip "Heil Hitler" diye bağırıyorlardı. Görünüşe göre arabanın plakasındaki az basamaklı sayıyı –Amerikan Elçiliğinin plaka numarası 13'tü– arabada seyahat edenlerin Berlin'den gelen önemli Nazi yetkililerinden birinin ailesi olduğunun kanıtı olarak algılıyorlardı.

"İnsanların coşkusu bize de bulaşıyordu. Herhangi bir Nazi gibi içtenlikle selamladım onları." diye yazmıştı anılarında Martha. Onun bu davranışı kardeşini ve Reynolds'u dehşete düşürdü ancak Martha ince dokundurmaları görmezden geldi. "Kendimi içi fıkır fıkır olan umursamaz bir çocuk gibi hissediyordum, yeni rejim bedenimde yayılan şarabın yarattığı gibi bir sarhoşluk yaratıyordu."

Gece yarısına doğru Nuremberg'teki otellerinin önüne çektiler arabalarını. Reynolds daha önce de Nuremberg'e gelmişti ve şehri geceleri sessiz sakin bir yer diye anımsıyordu. Ancak bu gidişlerinde sokakları heyecanlı ve mutlu kalabalıklarla dolup taşarken buldular. Reynolds ilk önce bu şamatacıların şehrin dillere destan oyuncak sanayiyle ilgili düzenlenmiş olabilecek bir festivale katılan insanlar olduğunu düşündü.

Reynolds, otele giriş yaptıklarında kayıt yapan çalışana "Bir çeşit tören mi düzenlenecek ?" diye sordu.

Görevli, neşeli ve hoşnut, öyle bir keyifle kahkaha attı ki bıyıkları bile yerinden uğradı. Reynold'un hatırladığına göre adam:

"Bir çeşit geçiş töreni olacak. Birilerine iyi bir ders verecekler." demişti.

Üçü de çantalarını odalarına bıraktı ve şehri gezip, yiyecek bir şeyler bulmak için dışarı çıktılar.

Dışarıdaki kalabalık gittikçe artıyor ve herkes coştukça coşuyordu. Reynold'un da gözlemlediği üzere "herkes canlanmıştı, gülüp, muhabbet ediyorlardı." Onu en çok şaşırtan şey herkesin ne kadar da arkadaş canlı oluşuydu; normal bir Berlinliler topluluğunun olabileceğinden çok daha sıcak ve içten hem de. Nuremberg'te biriyle kaza eseri çarpışırsanız, nazikçe gülümseyip özür dileyebilirdiniz Reynolds'un dediğine göre.

Uzaktan gelen gürültü patırtıyı, giderek artan tantanayı duyabiliyor ve caddeye doğru yaklaşan gürültülü kalabalığı görebiliyorlardı. Uzaktan bir müzik sesi geliyordu, gürültülü bir sokak bandosuydu yaklaşan. Topluluk büyük bir beklenti içerisinde hızla ilerliyordu. Reynolds; "Kükreyen kalabalığın bize müzikle ulaşan senini üç blok öteden duyabiliyorduk." diye yazmıştı.

Binaların üzerine dalgalanan kor rengi parıltı eşliğinde ses gittikçe arttı. Dakikalar sonra uygun adım yürüyen, fenerler ve bayraklar taşıyan bir sıra SA askeri belirdi. Reynolds:

"Oyuncak bebekçiler değil bunlar Hücum Taburları" diye not almıştı.

Hemen ardından çok geniş iki birlik, öndeki bölüğü takip etti, bu iki grup arasında da bir mahkûm vardı. Reynolds ilk bakışta tutuklunun kadın mı erkek mi olduğunu ayırt edemedi.

"Askerler tutsağı kâh taşıyor kâh yerlerde sürüklüyorlardı. Saçları kazınmıştı ve yüzü gözü rakı beyazı tozlarla kaplanmıştı." diye tasvir etmişti Martha onu.

Etrafındaki kalabalık ilerlerken onlar da gittikçe yaklaşıyorlardı, Martha ve Reynolds ancak şimdi tutsağın genç bir kadın olduğunu görebildiler, her ne kadar Reynolds emin olmasa da: "Esir etek giyiyor olsa da, bu pekâlâ palyaço kılığına bürünmüş bir adam da olabilirdi. Etrafımdaki kalabalık

bahsi geçen şahıs sürüklenip götürülürken olan biteni izleyip gürlüyordu. ”

Geçidi izleyen güler yüzlü Nurembergliler büyük bir değişim geçirip kadınla alay edip onu küçük düşürmeye başladılar. Askerler hemen onu yerden kaldırdılar ve kadının boyununa asılmış olan tabelanın herkes tarafından okunmasını istediler. Kalabalıktan boğuk bir kahkaha yükseldi. Martha, Bill ve Reynolds topallayan Alman uşağını olaya tanıklık edenlerden neler olup bittiğini öğrenmesi için görevlendirdi. Duyduklarına göre bu kız Yahudi bir adamla bir ilişki yaşamıştı. Martha’nın en nazik şekilde aktaracağı biçimce kartta; **“KENDİMİ BİR YAHUDİYE SUNDUM”** yazıyordu.

Hücum Taburları geçerken halk kaldırımlardan sokağa akın etti ve askerleri takip etmeye başladı. İki katlı bir otobüs gelip insan yığınının önünde durdu. Üst kattaki yolcular kızı işaret edip gülüyorlardı. Askerler kızı “oyuncaklarını” tekrardan yerden kaldırdılar ki gelip geçenler manzarayı daha iyi görebilsinler diye.

“Sonra aniden içlerinden biri o şeyi bizim otelin lobisine götürmeyi akıl etti.” diye yazdı Reynolds. Öğrendiğine göre o “şeyin” bir ismi vardı: Anna Rath.

Bando, gürültüyle ve sert bir şekilde çaldığı sokakta kalmaya devam etti. Hücum Taburları lobide belirdi; kadını başka bir otele sürüklediler. Bando “Horst Wessel”in şarkısını çalmaya başladı ve aniden sokağın dört bir yanına dağılmış kalabalık dikkat kesilip, sağ ellerini havaya dikerek Hitler selamına durdular ve büyük bir şevkle marşa eşlik ettiler.

Marş sona erdiğinde tören alayı devam etti. Martha “Ben de katılmak istiyordum ancak Bill ve Reynolds o kadar rahatsız olmuşlardı ki beni de engellediler.” diye yazmıştı. Yaşananlar onu da sarsmıştı ancak bunu onu, bütün kasabayı gezmekten ve Nazi Devrimi’nin yarattığı diriliş ruhuna inanmaktan alıkoymadı; “Bütün meselenin ne olduğunu bilmeden her-

hangi bir kınama yapmamamız gerektiği konusunda ısrar ederek Nazilerin yaptıklarını haklıya çıkarmak istiyordum kendimce.”

Otellerinin barına çekildiler, Reynolds delicesine sarhoş olmaya ant içmişti. Barmenden neler olup bittiğine dair ses-sizce bilgi almak istedi. Barmen fısıldayarak bütün hikâyeyi anlattı: Yahudi ve Ari ırktan olanlar arasında yapılan evliliğe karşı Nazilerin yaptığı uyarıları görmezden gelen genç kadın Yahudi nişanlısıyla evlenmeye teşebbüs etmişti. Bu Almanya’nın her yerinde riskli olabilirdi ancak Nuremberg’de olduğu kadar değil. Barmen; “Evi burada olan bay S.’nin adını duymuş muydunuz hiç?” diye sordu.

Reynolds, barmenin Hitlerin Yahudi Karşıtı Sirkinin üstadı diye bilinen Julius Streicher’dan söz ettiğini anladı. Hitler’in biyografisini yazan Ian Kershaw’a göre Streicher “kısa boylu, tıknaz, kazınmış kafasıyla kabadayı gibi bir adamdı... Kafayı Yahudilerin şeytana benzediği” fikrine takmıştı. Düşmanca duygular beslediği Yahudilere karşı yayın yapan *Der Stürmer* gazetesini o kurdu.

Reynolds kendisinin, Bill’in ve Martha’nın tanık oldukları bu olayın belli başlı teferruat içermekten çok daha fazla öneme sahip olduğunu düşünüyordu. Almanya’da görev yapan yabancı muhabirler, Yahudilerin istismar edildiğini rapor etmişlerdi ancak yaptıkları haberler olayların ardından yapılan araştırmalardaki görgü tanıklarının verdiği ifadelere dayanıyordu. Burada Yahudi vahşetiyle ilgili bir olaya bir muhabirin ilk elden tanık olması söz konusuydu; “Naziler yurt dışında sık sık gündeme getirilen gaddarlıklarını uzun süredir inkâr ediyorlardı, ancak burada bu durumun kanlı canlı kanıtı yatıyordu. Daha önce hiçbir muhabir böylesi bir canavarlığa tanıklık etmemişti.”

Editörü bunun önemli bir haber olduğunu kabul etti ancak eğer Reynolds haberi telgrafla yollayamaya çalışırsa Nazi

denetçilerinin olaya el atacağından korkuyordu. Reynolds'a haberi bir mektup vasıtasıyla yollamasını ve yeni elçinin başına iş açmamak adına Martha ve Bill'le ilgili herhangi bir imanin haberde yer almamasını öğütledi.

Martha haberi hiç yazmaması için ona yalvardı; "Bu sadece istisnai bir olaydı. Önemli bile değildi, Almanya'da neler olup bittiğini gerçekten yansıtmıyor ve burada yapılan iyi işlere gölge düşürecek yapacağın haber."

Martha, Bill ve Reynolds Almanya'ya dönüp Rhine'a ulaşmadan bir hafta kadar önce, bir hafta daha geçirdikleri Avusturya'nın güneyine doğru yol aldılar. Reynolds ofisine döndüğünde yurt dışı basın amiri Ernst Hanfstaengl'dan gelen acil bir davet mektubuyla karşılaştı.

Hanfstaengl öfkeliydi; Martha ve Bill'in de olaya tanık olduğunu henüz bilmiyordu.

"Hikâyenizde doğruyu yansıtan kahrolası tek kelime yok! Nuremberg'teki insanlarla görüştüm ve orada böyle bir olayın olduğuna dair tek kelime etmediler." diye çıkıştı.

Reynolds sakince Hanfstaengl'i tören alayını çok önemli iki şahsın eşliğinde izlediğini ancak tanıklığı su götürmez o iki şahsı hikâyesinden çıkarmak zorunda kaldığı konusunda bilgilendirdi ve diğer iki tanığın ismini verdi.

Hanfstaengl sandalyesine çöktü ve başını ellerinin arasına aldı. Reynolds'un bunu ona daha önceden söylemesi gerektiği konusunda yakındı. Muhabir, oradaki varlıklarını kanıtlamak adına Dodd kardeşlerin çağırılmasını talep etti ancak Hanfstaengl öneriyi geçiştirdi.

Çok az zaman sonra gerçekleşen bir basın konferansında propaganda bakanı Goebbels bir muhabirin Yahudilere yapılan istismar konusunu gündeme getiremeyeceği biliyordu ancak kendisi konuyu açma gereği hissetti. Odadaki kırk civarındaki muhabiri böylesi olayların çok nadir olduğu ve birtakım solumsuz adam yüzünden vuku bulduğu konusunda temin etti.

Londra *Times*'ın Berlin büro başkanı Norman Ebbutt hemen araya girdi;

“Ancak Sayın Başkan, sadece bir Yahudiyle evlenmek istediği için Nuremberg'te teşhir edilen Ari kız Anna Ruth'u muhakkak duymuş olmalısınız?”

Goebbles gülümsedi. Bu gülüş yüzünü olduğu gibi değiştirdi ancak onu ne daha hoş ne de daha fazla çekici yaptı. Oda-dakilerin çoğu bu gülüşün yarattığı garip etkiyle daha önce de karşılaşmışlardı. Gülerken yüzünü çevreleyen kaslarının aldığı biçimin çehresini bu kadar çabuk başka bir şeye dönüş-türmesinde garip bir şeyler vardı.

“Böyle olayların nadiren yaşandığını belirtmeliyim. On iki yıl boyunca Weimar Cumhuriyeti döneminde insanlarımız neredeyse hapis hayatı yaşıyorlardı. Bizim hükûmetimiz iş başı yaptığandan beri insanlarımız yeniden özgürlüklerine kavuştu. Bir insan 12 yıllık bir hapis hayatından sonra aniden özgürleşirse, o rehavetle akıl dışı hatta insanlıktan uzak bir eylemde bulunabilir. Bu sizin ülkenizde de gerçekleşmesi muhtemel bir durum değil midir?”

Ebbutt sakın bir tonla, ülkesi İngiltere'nin böyle bir duruma nasıl farklı bir tutumla yaklaşacağını anlatmaya başladı; “Eğer ülkemde böyle bir şey yaşanırsa sözünü ettiğimiz şahsı tutuklarsınız en fazla.”

Goebble'in suratındaki gülümseme aniden kayboldu sonra tekrar aynı hızla geri döndü. Odaya göz gezdirdi ve “Başka sorusu olan var mı?” dedi.

Birleşmiş Devletler, olayı resmen protesto etmedi. Ancak Almanya Dışişleri Bakanlığından bir yetkili Martha'dan özür diledi. Olayı çok sert bir şekilde cezalandırılması gereken bir suç olarak nitelendirdi.

Martha onunla aynı fikirde değildi. Yeni Almanya hâlâ onu büyülemeye devam ediyordu. Thorton Wilder'a yazdığı bir mektubunda coşkuyla; “Gençlerin çehreleri ışıltıyor, umutla

dolular ve Horst Wessel'in anısına parıldayan gözlerle, kendinden emin bir duruşla marşlar söylüyorlar. Dört dörtlük, eli yüzü düzgün delikanlılar. Şu Almanlar-Modern *Hakenkreuz* (GAMALI HAÇ) gençliği iyi, samimi, sağlıklı, vahşi bir gizeme sahip, umut dolu, aşkın ve ölümün ne anlama geldiğini bilen, derin, oldukça harikulade ve garip mahluklar.”

BU ARADA Dodd Almanya Dışişleri Bakanlığı tarafından Nuremberg'te 1 Eylül'e yetiştirilmeye çalışılan parti mitingine davet edildi. Bu davet Elçi'nin oldukça başını ağrıttı.

Nazi Partisinin, mitingleri güç ve gövde gösterisine çevirip abartmaya müsait olduğunu biliyordu ve bu mitingleri hükûmet destekli oluşumlar olarak değil de partiyi ilgilendiren bir şeye dönüştürüldüğünü görüyordu. Böyle bir mitinge kendini hayal bile edemiyordu. Bu Alman Büyükelçisi'nin Amerika'da Cumhuriyetçilerin ya da Demokratların parti toplantılarına katılması gibi bir şey olurdu. Ayrıca mitingte katılmasını, Goebbles ve Propaganda Bakanlığı, elçi Nazi politikalarını ve tutumlarını destekliyor olarak algılamasından ve bunu bu şekilde yansıtmamasından korkuyordu.

22 Ağustos Salı günü Dodd Dışişleri Bakanlığına bir telgraf çekti ve bu konuda tavsiye bekledi. Günlüğüne; “Geri çevrildim.” diye yazdı. Oysa Bakanlık verdiği her kararda onu destekleme sözü vermişti.

“Bir an önce üzerinde düşündüm ve diğer bütün elçiler katılsalar dahi mitinge gitmemeye karar verdim.” diye de ekledi.

Ertesi cumartesi Alman Dışişleri Bakanlığına katılmayacağına dair beyannamede bulundu.

“Teklifin işlerin yoğunluğu dolayısıyla geri çevirdiğimi söyledim ancak asıl neden, hükûmetin parti toplantısına katılmayı uygun bulmuyor olmamdı. Aynı zamanda egemen parti grubunun (Nazilerin) davranışlarının utanç verici olacağından da emindim.” diye yazdı notlarına.

Aklına bir fikir geldi; eğer İngiltere, İspanya ve Fransa büyükelçisi olan arkadaşlarını da daveti geri çevirmeye ikna ederse, bu ortak kararın hükûmete verilmiş etkili ancak dolaylı bir mesaj olacağını düşündü.

İlk önce İspanya Büyükelçisi'yle görüştü. Dodd bu görüşmeyi daha sonradan “çok hoş bir şekilde sıra dışı” olarak nitelendirdi çünkü İspanyollar da daveti uygun bulmuyorlardı. Durum böyle de olsa, iki taraf da temkinli yaklaşıyordu. Dodd; “Gitmeyeceğimin altını çizdim.” diye yazdı.

İspanya Büyükelçisi'ne böyle bir terslemenin nelere sebep olabileceğiyle ilgili tarihten örnekler verdi. İspanyol Elçi mitingin devleti ilgilendiren bir meseleden çok partiyi ilgilendiren bir mesele olduğu konusunda Dodd'la hemfikir idi ancak konuda ne yapmayı planladığını açıklamadı.

Dodd, İspanyol Elçi'nin tıpkı İngiltere ve Fransa elçisi gibi ertelenmesi mümkün olmayan iş dolayısıyla mitinge katılamayacağını söyleyerek maruzatını bildirdiğini sonradan öğrendi.

Dışişleri Bakanlığı Dodd'un itirazını resmen destekledi ancak gayrı-resmî olarak bu yaklaşım Müsteşar Phillips ve Batı Avrupa İlişkileri başkanı Jay Pierre Moffat'ın da aralarında bulunduğu birtakım üst düzey diplomatı oldukça öfkelendirdi. Dodd'un kararını gereksiz ve provokatif buldu. Ayrıca bu karar Dodd'un elçi olarak atanmasının nasıl büyük bir hata olduğunun da başka bir kanıtıydı onlara göre. Büyükelçi'ye karşı duranlar güç birliği yapmaya başlamışlardı.

BRÜTÜS

Ağustosun son demlerinde, Başkan Hindenburg tamamen iyileşti ve taşradaki mülkünden ay sonunda ayrılarak Berlin'e döndü. Böylece Dodd, resmî grasshopper kesimli bir elbise giyerek, başına da silindir şapka takarak, arabasıyla geldiğini bildirmek için 30 Ağustos 1933 Çarşamba gününde Başkanlık Sarayı'na gitti.

Başkan, gri beyaz karışımı, iki kanada benzeyen koca bıyığı olan, uzun ve iri bir adamdı. Gömlek yakası yüksek ve sertti. Ceket, birçoğu tıpkı Noel ağacı süsleri büyüklüğünde ışık saçan madalyalarla perçinlenmişti. Orada ne Hitler ne de Goebbels bulunuyordu. İkisi muhtemelen iki gün sonra düzenlenecek olan parti toplantısının hazırlıklarıyla meşguldüler. Dodd, Almanya halkına, milletin tarih ve kültürüne olan sempatisini vurguluyan kısa bir konuşma yaptı. Konuşmasında hükûmetten hiç söz etmedi ve bu sayede Hitler rejimine karşı bu tür bir sempati duymadığını aktardığını umuyordu. Dodd ve Yaşlı Beyefendi bundan sonra, on beş dakika boyunca bir kanapeye oturdular ve Dodd'un Leipzig'teki üniversite deneyiminden ekonomi milliyetçiliğinin tehlikelerine kadar bir sürü konudan konuştular. Dodd daha sonra günlüğüne şöyle yazdı: "Hindenburg uluslararası ilişkiler meselesine o kadar vurgu yapıyordu ki, ben bundan radikal

Nazilleri dolaylı yoldan eleştirdiğini düşünüyordum.” Dodd Elçiliğin en önemli çalışanlarını tanıştırdı. Bunlar binadan çıkarken, caddenin her iki yanında, düzenli ordunun, Reichswehr’in, askerleriyle karşılaştılar.

Bu sefer Dodd eve yürüyerek gitmedi. Elçilik arabaları gözden kaybolurken askerler hazır olda bekliyordlardı. Dodd şöyle yazdı: “Her şey bitmişti artık. Sonunda B.D.’in Berlin’deki kabul edilmiş temsilcisiydim.” İki gün sonra ilk resmî buhranıyla karşı karşıya geldi.

1 EYLÜL 1933’te bir Cuma sabahı, Amerikalı bir radyo sunucusu olan H. V. Kaltenborn, Başkonsolos Messersmith’i arayarak, ailesinin ve kendisinin Avrupa turlarını tamamladıklarını ve eve dönmeye hazırlandıklarını, bundan dolayı da bir kez daha uğrayamadığının üzüntüsünü bildirdi. Onları gemilerine götürecek tren gece yarısı hareket ediyordu.

Messersmith’e şöyle diyordu: “Konsolos’un Almanya ile ilgili eleştirilerini doğrulayacak hiçbir şey görmedim.” “Almanya’daki gerçekleri olduğu gibi yansıtmamakla iyi etmiyorsunuz.”

Telefon konuşmasından kısa süre sonra, Kaltenborn, karısı, oğlu ve kızıyla Adlon isimli otellerinden, son dakika alışverişi yapmak için çıktılar. Bayan Kaltenborn, Unter den Linden caddesindeki mücehver ve gümüş dükkânlarını görmeyi çok istiyordu. Fakat kaderleri onları daha güneyde bulunan Leipziger Strasse’ya (Leipzig Caddesi) götürdü. Doğu batı yönünde uzanan bu bulvar, araba ve tramvaylarla, görkemli bina ve bronz eşyalar, Dresden çinisi, ipek, deri ürünleri ve akla gelebilecek her türlü eşya satan çok sayıda küçük dükkânlarla dolup taşıyordu. İçinde 83 asansörle kattan kata çıkan insan yığınların olduğu, muazzam bir alışveriş merkezi ya da bir *Warenhaus* (mal deposu) olan, meşhur Wertheim Emporium da burada bulunuyordu.

Aile bir dükkândan çıkınca, bir SA birliğinin bulvarda,

onların yönüne doğru yürüdüğünü gördüler. Saat akşam 9.20'ydi.

Yayalar yolun kenarına çekilerek Hitler selamına durdular. Sempatik görüntüsüne rağmen Kaltenborn buna katılmak istemiyordu. Zaten, Hitler'in en gözde vekillerinden Rudolf Hess'in bir kamu açıklamasında, yabancı insanların bunu yapmak zorunda olmadıklarını söylediğini biliyordu. Şöyle demişti Rudolf Hess: "Bu eskide kaldı. Nasıl bir Protestan'dan, Katolik Kilisesi'ne girerken istavroz çıkarması beklenmiyorsa, burda da bu beklenmez." Ona rağmen Kaltenborn, ailesine vitrinlere bakıp eşyalara bakıyormuş gibi davranmalarını istedi.

Birkaç asker Kaltenborn Ailesi'nin yanına giderek, onlara sırtlarının neden birliğe dönük olduğunu ve selam vermediklerini sordular. Kaltenborn kusursuz bir Almanca'yla cevap vererek kendilerinin Amerikalı olduklarını ve otellerine geri döndüklerini söyledi.

Kalabalık, Kaltenborn'a hakaret etmeye başladı ve iş ciddiye bindi. Öyle ki radyo sunucusu iki metre ötede duran iki polise seslenmek zorunda kaldı. Polisler oralı olmadılar.

Kaltenborn ve ailesi otele doğru yürümeye başladılar. Arkadan gelen genç bir adam tek kelime etmeden, Kaltenborn'un oğlunun suratının ortasına öyle sert vurdu ki, yolun kenarına düşmesine neden oldu. Poliser hâlâ müdahale etmiyorlardı. Hatta bir tanesi gülümsüyordu.

Artık kızgın olan Kaltenborn, genç saldırganı kolundan yakaladı ve onu polise doğru götürdü. Kalabalık tehdit oluşturmaya devam ediyordu. Kaltenborn, eğer adaletin uygulanması için uğraşmaya devam etse, daha fazla saldırıya maruz kalabileceklerinin farkındaydı.

En sonunda, oradaki biri araya girerek kalabalığı, Kaltenborn Ailesi'ni rahat bırakmaları için ikna etti. Birlik de yürümeye devam etti.

Adlon'a vardktan sonra Kaltenborn Messersmith'i aradı.

Üzgün ve sinirliydi. Messersmith'den hemen Adlon'a gelmesini istedi.

Bu an Messersmith için üzüntü uyandırdıysa da, onu içten içe sevindirmiyor değildi. Kaltenborn'a otele gelemeyeceğini söyledi. Bu durumla ilgili şöyle dedi: "O anda, masamdan en az bir saat daha kalkamazdım." Buna rağmen, Adlon'un müdür yardımcısı Raymond Geist ile irtibata geçti. O da Kaltenborn Ailesi'ni, gece istasyona bırakacak birilerini ayarlardı.

Messersmith daha sonra, memnuniyetini de belli ederek şöyle yazdı: "Çok ironik bir durumdu. Çünkü Kaltenborn'a göre tam da böyle bir olay gerçekleşemezdi. Benim doğru olarak aktarmadığımı iddia ettiği durumlardan bir tanesi, polislerin saldırıya uğrayan insanlar için kılını kıpırdatmamasıydı." Messersmith, başlarına gelen bu olayın, Kaltenborn Ailesi, özellikle de oğulları için ağır bir tecrübe olduğunun farkındaydı. Şöyle devam ediyordu Messersmith: "Her şeye rağmen, bu olayın gerçekleşmesi iyi bir şeydi. Çünkü bu olmasaydı, Kaltenborn evine geri dönecek ve radyo dinleyicilerine Almanya'da her şeyin yolunda olduğunu, Amerikan temsilcilerinin durumu çok abarttıklarını ve Berlin'deki gazetecilerin ülkedeki gelişmeleri yanlış aktardıklarını söyleyecekti."

Messersmith, Dodd ile bir araya gelerek, Dışişleri Bakanlığının, Almanya'ya seyahat ile ilgili uyarı yapma zamanının gelip gelmediğini sordu. İkisi de, böyle bir uyarının Nazi prestiji için yıkıcı bir etki oluşturacağını biliyordu.

Dodd beklemekten yanaydı. Elçi olması nedeniyle, bu saldırılar acil durumdan ziyade, rahatsızlık uyandırıyordu ve elinden geldiğince bunun basına yansımamaya özen gösteriyordu. Günlüğünde, Amerikalılara karşı birçok saldırının basına yansımalarına tamamen engel olduğunu, "aksi takdirde istenmeyen gösterilerle karşı karşıya kalınacağını" iddia ediyordu.

Kendi şahsi fikrine göreyse, bu tür olayları çok çirkin buluyor ve Leipzig'te geçirdiği zamanın onda uyandırdığı

izlenimden tamamıyla farklı olduğunu düşünüyordu. Aile yemekleri sırasında bu saldırıları kınıyordu. Fakat eğer kızından bu durum için onun yanında olmasını beklediye de, onun bu beklentisi boşa çıktı.

Martha yeni Almanya'yla ilgili iyi düşünmeye devam etmek istiyordu. Martha, bu durumun kısmen, onun kendini tanımlamaya çalışan bir kızın inadından kaynaklandığını daha sonra itraf edecekti: “Onların bu aşırılıkları için bahaneler bulmaya çalışıyordum ve babam da bana biraz sert, biraz da müsamahakâr şekilde bakıp, bana hem özel hem de herkese açık yerlerde genç Nazi derdi. Bu savunma durumuna geçme-neden oldu ve beni geçici bir süreliğine, meydana gelen her şeyin çöşkulu savunucusu hâline getirdi.”

Almanya hakkında başka pek çok güzel şeyin olduğunu söyleyerek muhalefet ediyordu. Özellikle de, ülke gençlerinin çöskusunu ve Hitler'in işsizliği azaltmak için aldığı önlemleri övüyordu: “Her tarafta, taze, güçlü ve kuvvetli gençlerin yüzünde asil bir şey olduğu hissine kapılıyordum ve elime geçen her fırsatta bunu dile getiriyordum.” Amerika'ya gönderdiği mektuplarda, Almanya'nın geçirdiği muazzam değişimden “ve medyadaki haberlerin ve zulüm hikâyelerinin, kötü niyetli ve dar görüşlü insanların abarttığı istisnai durumlar olduğunu” yazıyordu.

KALTENBORN Ailesi'ne yapılan saldırı yüzünden kötü başlayan cuma, Dodd için çok daha memnun edici bir şekilde bitti.

O akşam Edgar Mowrer Tokyo'ya yapacağı uzun yolculuk için Zoo İstasyonu'na doğru yola çıktı. Eşi ve kızı da yanındaydı ancak sadece Edgar'ı uğurlamak için. Onlar arkada kalıp eşyaların toparlanmasıyla ilgilendikten sonra yola çıkacaktı.

Şehirdeki yabancı muhabirlerin çoğunun yanı sıra Mowrer'i

gözetim altında tutan ajanlarca fişlenmeyi göze alacak kadar cesur birkaç Alman gazeteci de istasyona akın etti.

Bir Nazi askeri Mowrer'ın istasyona yaklaşan trene bineceğinden emin olmak istedi ve yaltaklanan bir edayla sordu; "Almanya'ya ne zaman geri döneceksiniz Herr Mowrer?"

Mowrer filmlerde öfke çıkışları yapan bir aktör misali yanıtladı: "Yaklaşık iki milyon yurttaşımı da yanımla beraber ülkeye girebileceğim vakit geldiğinde geri döneceğim."

Messersmith, gözetleme yapan ajanlara muhabiri desteklediğini göstermek amacıyla Edgar'ı kucakladı. Özellikle kendini duyuracak kadar yüksek bir sesle Messersmith, karısı ve kızının hiçbir güçlkle karşılaşmadan Tokyo'ya uğurlanacağı konusunda Mowrer'a söz verdi. Mowrer minnettar oldu; Almanya'da kalması konusunda kendisine destek olmayan Messersmith'i affetmemişti. Trene binerken döndü ve belli belirsiz bir tebessümle Messersmith'e; "Sende mi Brütüs?" dedi.

Messersmith için bu oldukça ağır bir ithamdı. "Kendimi çaresiz ve süngüsü düşmüş hissettim. Gitmesinin bir zorunluluk olduğunu biliyordum ancak yine de ülkeyi terk etmesi konusunda yaptıklarımdan tiksiniyorum." diye yazdı.

Dodd uğurlamaya gelmemişti. Mowrer'in gittiğine memnundu. Chicago'daki bir arkadaşına yazdığı mektubunda Mowrer'in "bir ara Berlin'de öyle ya da böyle bir problem yarattığını" yazmıştı. Onun yetenekli bir gazeteci olduğundan şüphe etmiyordu. "Ne yazık ki kitabı basıldıktan sonra burada yaşadıkları" -adı çıkmış Pulitzer ödülü almış olan- "öyle bir raddeye geldi ki bütün partilere rahatsızlık verecek kadar keskin ve katlanılmaz bir hâl aldı." diye eklemişti.

Mowrer ve ailesi sağ salim Tokyo'ya vardı. Karısı Lilian Berlin'den ayrılmanın verdiği üzüntüyü şöyle açıklamıştı; "Dünyanın hiçbir yerinde Almanya'da edindiğim kadar güzel arkadaşlıklar edinmedim. Geriye şöyle bir bakıyorum da sanki sevdiğim bir arkadaşım aklını yitirmiş ve korkunç şeyler yapmaya başlamış gibi hissediyorum."

PROTOKOL'ÜN gerektirdikleri Dodd'un günlerinin üzerine kara bir bulut gibi çöküyor ve onu üzerinde en çok çalışmak istediği şeyden alıkoyuyordu; *Kadim Güney* adlı kitabı. Elçilik mevkisi artık resmen onundu, diplomatik sorumlulukları aniden o kadar arttı ki Dodd canından bezdi. Devlet Bakanı Hull'a yazdığı bir mektupta; "Protokol Beyefendilerinin toplum içerisinde nasıl davranacakları geleneklere göre belirleniyor ve bulundukları konumun ilk gerektirdiği şey eğlenceye gömülmek oluyor ki bu çok gereksiz. Bu alışlagelmiş davranış bütünü birçok konsolosa ve bakana muazzam akşam yemekleri düzenleme 'hakkını' veriyor toplumsal bağlamda." diye belirtmişti.

Her şey aniden başlamıştı âdeta. Protokol bütün diplomatik heyete bir resepsiyon vermesini gerektiriyordu. Kırk ya da elli kadar konuk bekliyordu ancak sonradan her diplomatın birer ikişer kendi çalışanlarını da yanında getireceğini öğrendi. Böylece davete katılanların sayısı iki yüzün üstüne çıktı.

"Gösteri bugün saat 5.00'te başladı. Elçilik odaları hazır edildi, her yere çiçekler yerleştirildi, muazzam bir kadeh ünlü marka likörlerle dolduruldu." diye not düştü günlüğüne.

Dodd'un, Hitler'in kabinesi içindeki birkaç akıllı ve makul adamdan birisi olan Reichsbank'ın başkanı Schacht ve Dışişleri Bakanı Neurath da davete katıldı. Mrs. Dodd'un çok sevdiği Schacht daha sonraları çok sık Dodd Ailesi'nin konduğu olacaktı. Mrs. Dodd beklenen davetlinin son anda gelmekten vazgeçmesi gibi garip durumları önlemek için Schacht'ın adını kullanıyordu.

"Eğer son anda bir davetli gelmekten vazgeçerse biz de Dr. Schacht'ı davet ederiz." demeye bayılırdı. Dodd, "Aslında bu hiç de fena bir şey değil. Kendimizi şımarttığımız özel bir an bize 700 marka mal oluyor." diye düşünüyordu.

Evindeki çalışma masasının üzerindeki diplomatik ve sos-

yal çevrelerden gelen ret cevapları birikiyordu. Olayın ehemmiyetine göre, bunları oturma planında yapılan değişiklik mektupları takip ediyordu. Mektuplar davet akşamı isim benzerliğinden kaynaklanacak bir hatanın meydana gelmesini engellemek için protokol yetkililerine veriliyordu. Katılınması gereken davetlerin ve resepsiyonların sayısı o kadar artmıştı ki çok tecrübeli diplomatlar bile hepsine yetişmenin çok zahmetli ve yorucu bir iş olduğunu söylüyordu. Alman Dışişleri Bakanlığından üst düzey bir yetkili Dodd'a; "Siz diplomasi heyetindekiler resepsiyonlarınızı aza indirgemelisiniz yoksa biz davetlere katılmayı bırakmak zorunda kalacağız." demişti.

İngiliz resmî bir memur; "Size ayak uyduramıyoruz, yetişemiyoruz." diye şikâyetinde bulundu.

Meşgul oldukları tek şey sadece angaryalar değildi tabii ki. Bu partiler ve davetlerde eğlence ve şamata eksik olmazdı. Goebbels ince zekâsı ve espri anlayışıyla tanınırdı. Martha bir süre onu çekici buldu. "Başkalarına bulaştırdığı neşesi, parıldayan gözleri, yumuşak ses tonu olan, nükteli ve ışık saçan bir adamdı. Zalimliğini, tilkice kullandığı yıkıcı zekâsını tasavvur etmek çok zordu." diye yazdı. Annesi Mattie davetlerde Goebbels'ın yanına oturtulmaktan büyük bir keyif alırdı; Dodd, Goebbels için; "Almanya'da espriden anlayan çok az insandan birisi" demişti. Sürekli Dodd'u hazırcevaplılığının, iğneli sözleri ve alaylı yorumlarının hedefi yapardı. Gazetede yayımlanan sıra dışı bir fotoğrafta Dodd, Goebbels ve Sigrid Schultz oldukça neşeli, kaygısız ve büyük bir rahatlık içerisinde görünüyordular. Nazi propagandası açısından resmin çok kullanışlı olduğu su götürmese de, dondurulan karedeki manzaranın ardında çok daha fazlası yatıyordu. Schultz'un daha sonra bir sözlü tarih röportajında açıkladığına göre o sırada kendisi Goebbels ile konuşmamaya gayret ediyordu ancak resim onları "flörtleşiyormuş gibi" göstermişti.

"Gördüğünüz üzere bu resimde ben o şahısla muhatap bile değilim. Bütün çekiciliğini kullanıyordu ancak ben de o da

şunu iyi biliyorduk ki benden istediğini alamayacaktı.” diye açıklama yaptı.

Anlattığına göre, Dodd olaylı fotoğrafı gördüğünde gülmekten katılmıştı.

Göring nispeten daha iyi huylu bir adamdı; en azından Hitler’le karşılaştırıldığında. Schultz onu Nazi Partisi içerisindeki üst düzey yetkililerin en tahammül edilebilir adamı olarak görüyordu. “Çünkü bu adamla aynı odada bulunmak o kadar zor değildi. Ancak Hitler midemi bulandırıyor.” demişti Schultz.

Amerikan Elçiliği yetkililerinden John C. White yıllar sonra; “Ben her zaman Göring’i daha etkileyici bulmuştum. Eğer Nazileri sevmek mümkün olsaydı, sanırım Göring sevilmesi en kolay isim olurdu.” dedi.

Başından beri diplomatlar ve diğer yetkililer Göring’i ciddiye almakta zorlanıyorlardı. Yeni üniformalar tasarlayıp giymekten keyif alan, oldukça tehlikeli koca bir çocuk gibiydi. İri yapısı onu şakaların odağı hâline getirmişti. Şakalar tabii ki de onun ortamda bulunmadığı anlarda yapılıyordu.

Bir gece Büyükelçi Dodd ve karısı, Göring’in de katıldığı İtalyan Konsoloslukundaki bir konsere gittiler. Kendi tasarımı olan çok geniş beyaz bir üniforma içerisinde oldukça muazzam görünüyordu. Martha’nın da dediği gibi sıradan bir adamın “üç katı kadardı” Göring. Konser için tahsis edilen sandalyeler küçük, altın varaklı antika sandalyelerdi ve Göring’i taşıyamayacak kadar kırılgan görünüyorlardı. Bayan Dodd hiç bir tedirginlik belirtisi göstermeksizin ancak büyük bir merakla Göring’in önündeki sandalyelerden birini gözüne kestirip oraya doğru yaklaşmasını izledi. Göring kalp şeklindeki koca mabedini minicik sandalyeye sığdırmaya çalışırken olduğu yerde dona kaldı. Konser boyunca sandalyenin her an kırılıp, Göring’in koca gövdesi kucağına düşer diye korktu. Martha; “Sandalyenin sağından ve solundan sarkan fileto gibi

koca bacakların bir o yana bir bu yana sallanan, tehlikeli bir biçimde ona yaklaşan görüntüsü o kadar dikkat dağıtıcıydı ki kadıncağız gece boyunca çalınan hiçbir şarkıyı hatırlayamıyordu.” diye yazmıştı.

DİĞER elçiliklerin verdiği diplomatik davetlerle ilgili Dodd’u en çok rahatsız eden şey, ekonomik krizin vurduğu ülkelerin elçilikleri de dâhil olmak üzere birçoğunun bu işlere oldukça para harcamasıydı.

Bakan Hull’a şöyle yazdı; “Size şöyle söyleyeyim, dün akşam saat 8.30’da Belçika Elçilisi’nin elli üç odalı evinde verdiği akşam yemeğine katıldım (ki güya Belçika en zaruri ihtiyaçlarını bile karşılayamıyor)”. Dodd’u arabasından karşılamaya iki üniformalı uşak geldi. “Dört uşak On Dördüncü Louis’nin hizmetkârları gibi giyinmiş bir şekilde merdivenlerde duruyordu. Diğer kısa pantolonlu üç hizmetli paltoları almaktan sorumluydu. Yirmi dokuz kişi, benim Beyaz Saray’da bile gördüğümünden daha lüks döşenmiş yemek salonlarında oturuyordu. Gümüş tabak ve sofrta takımlarında sekiz çeşit yemek, dört üniformalı uşak tarafından servis ediliyordu. Her kişi için üç adet şarap bardağı konulmuştu. Sofradan kalktığımızda fark ettim ki masadaki bardakların yarısından fazlasında şarap vardı ve muhtemelen çöpe dökülecekti. Davettekiler oldukça hoş insanlardı ancak benim masamda kayda değer tek konuşma geçmedi (ki bu birçok diğer büyük partilerde de başıma gelen bir şey). Yemekten sonra da dikkate alınması gereken, aydınlatıcı hatta ince nükteli tek bir konuşmaya rast gelmek mümkün olmadı.” diye aktardı Dodd.

Martha da davete katıldı ve bütün kadınların “nasıl da mücevher ve diğer kıymetli taşlarla kendilerini süslediklerini” tasvir etti. Daha önce servetin hiç bu kadar müsrifçe sergilendiğine şahit olmamıştı. Ayrıca kendisi ve ailesinin saat 10.30 gibi ayrıldıklarını ve bu yüzden küçük çapta bir skandala

neden olduklarını da söyledi: “Birçok beyefendi şaşkınlıktan gözlerini faltaşı gibi açmıştı ancak biz gelecek olan fırtınaya göğüs gerdik ve evimize döndük.” Daha sonra öğrendiğine göre, diplomatik bir daveti saat 11.00’den önce terk etmek oldukça yanlış bir şeydi.

Dodd ekonomik bolluğa alışmış Berlin’deki seleflerinin eğlenceye yılda yüz bin dolardan fazla harcamış olduğunu duyduğunda dehşete kapıldı. Bu meblağ Dodd’un maaşının beş katıydı. Hull’a şöyle söyledi; “Ama bu konukseverliğin karşılığı olarak en fazla on yahut on iki kişinin davet edildiği, dört hizmetlinin servis yaptığı, partiler yapmalıyız. Hizmetlilerimiz oldukça sade şekilde “örtünmeli.” Örtünmeli derken muhtemelen kısa pantolon giymiş Belçika elçilik hizmetlilerine gönderme yapıyor ve kendi hizmetlilerinin baştan aşağı giyineceğini ima ediyordu. Dodd Ailesi’nin üç hizmetlisi, bir şoförü ve on kişiden fazla davetlinin katıldığı partiler için ekstradan kiraladıkları bir ya da iki uşakları vardı.

Devlet Malzeme Ofisinin yıllık yaptığı “resmî sayımın” sonuçlarına göre Elçilikteki büfede;

*Akşam yemeği için kullanılan tabaklar	4 düzine
*Çorba kâseleri	2 düzine
*Başlangıç yemeği için kullanılan tabaklar	2 düzine
*Salata tabakları	2 düzine
*ekmek, tereyağı tabakları	2 düzine
*çay fincanları	2 düzine
*çay tabağı	2 düzine
*Et suyu kupaları	2 düzine
*Bardak altlıkları	2 düzine
*Akşam yemeği sonrasında kullanılan fincanlar	2 düzine
*Pirzola tabakları	2 düzine
*Muhtelif ölçülerde kayık tabaklar	4 düzine
*Kadehler	3 düzine

*Büyük tatlı kâseleri	3 düzine
*Küçük tatlı kâseleri	3 düzine
*Küçük su bardağı	3 düzine
*Büyük su bardağı	3 düzine
*El yıkama kâseleri	3 düzine
*El yıkama kâse altlığı	3 düzine

“Gümüş kayık tabakları kullanmayacağız, şarap şelalesi akıtmayacağız ve masanın her yerine de kartlar koymayacağız. Akademik, bilimsel ya da edebi meseleler konuşabilecek birileri hep bulunacak ve öğretici konuşmalar yapılacak. Anlaşıyor ki saat 10.30 ile 11.00 arası oldukça yorgun düşüyoruz. Böyle şeyleri reklam konusu yapmak istemezdim ancak hepimiz biliyoruz ki maaşımın da el verdiğince iki yakamızı bir araya getirmeye çalışmazsam burada kalmaya devam etmem mümkün değil.”

Carl Sandburg’a yazdığı bir mektubunda; “Çok yemek yeme, beş çeşit şarap içme, koskoca üç saat boyunca hiçbir şey söylemeden boş boş konuşma alışkanlıklarına bir türlü ayak uyduramayacağım.” dedi.

Müsrif partiler düzenleyen, onun olduğundan çok daha zengin olan astlarının kendisini bir hayal kırıklığı olarak görmesinden korkuyordu. “Beni anlayamazlar ve onlara acıyorum.” diye yazmıştı. Lincoln üzerine yazdığı kitabı bir an önce bitirmesini temenni ettiğini söyledi ve büyük bir üzüntüyle, “Benim yarım yamalak kalmış *Kadim Güneyim* muhtemelen benimle beraber gömülecek.” dedi.

Mektubuna kederli sözlerle son verdi; “Bir kez daha: Berlin’den selamlar!”

Her zamanki bahar nezlesi nöbetleri, hazımsızlığı ve bağırsak rahatsızlığı dışında sağlığı yerindeydi en azından. Ancak sanki bir şeylerin habercisiymiş gibi Chicago’da Peoples Gas Building adlı binada oldukça elverişli bir ofise sahip olan doktoru Wilber E. Post, Dodd’a en son ayrıntılı bir muayeneyi

on yıl önce yaptırdığını bildiren bir hatırlatma yolladı. Dodd gönderilen raporları gelecek muayenelerinde bir referans olarak kullanabilecekti. Dodd'un eskiden migreni vardı. Post, "Baş ağrısı nöbetleri, yorgunluk, baş dönmesi, hâlsizlik, bağırsak yolunda duyarlılıkla beraber" diye yazdı. Bağırsak yolundaki duyarlılığı ancak "açık havada yapılan egzersizle, gerginlikten ve aşırı yorgunluktan kaçınmayla" tedavi edilebilirdi. Tansiyonu muhteşemdi. Sistolik kan basıncı 100, diastolik kan basıncı 60'tı, orta yaşlı bir atletten de ancak bu kadar sağlıklı olması beklenirdi. "Klinik bulgular, eğer açık havada bolca egzersiz yapma, çok et yemeksizin nispeten daha hafif bir diyet uygulama şansı edinirse Bay Dodd'un sağlığının iyi yönde gittiğini gösteriyor."

Bu rapora iliştilmiş bir mektupta Post; "Biliyorum ki bu söylenenleri yerine getirmeyeceksiniz fakat yerine getirirseniz çok işinize yarayabilir." diye yazdı.

O CUMA akşamı özel bir tren, *Sonderzug*, gecenin karanlığını yararak Berlin'den Nuremberg'e doğru yol alıyordu. Tren, aralarında Haiti, Siyam ve İran'ın da bulunduğu birkaç küçük ülkenin büyükelçilerinden oluşan bir kfileyi taşıyordu. Trende aynı zamanda protokol yetkilileri, kâtipler, bir doktor ve Hücum Taburlarından silahlı bir kadro da bulunuyordu. Bu Dodd'un, İspanya, Fransa ve İngiltere büyükelçilerinin de bineceği trendi. Aslında Almanlar on dört vagon tahsis etmeyi planlamışlardı ama davet retleri gelmeye devam edince bu sayıyı dokuza indirdiler.

Hitler zaten Nuremberg'teydi. Hoş geldin merasimi için önceki gece gelmişti, her anı kayda geçiriliyordu. Şehrin belediye başkanı, Albrecht Dürer'in *Şövalye, Ölüm ve Şeytan* adlı ünlü tablosunu Hitler'e armağan olarak sundu.

BENİM KARANLIK SIRRIM

Babasını yoran eğlenceler Martha'ya oldukça büyük bir keyif veriyordu. Amerikan Büyükelçisi'nin kızı olarak ayrıcalıklara sahipti ve kısa bir süre içerisinde kendini her millettten, yaştan ve rütbeden adamın peşinde koşarken buldu. Banker kocası Bassett'le olan boşanması hâlâ askıdaydı ancak bunun böyle olmasının nedeni yasal formalitelerdi. Kendini dilediği gibi davranmakta özgür hissediyordu ve evliliğinin yasal bağlayıcılığına kâh yakın kâh uzaktı. Gizemli olmanın dikkat çekmede işe yarar bir yöntem olduğunu fark etmişti: Dışarıda "Amerikalı Bakire" imajı veriyordu ancak seksin ne olduğunu biliyor ve seksten hoşlanıyordu. Özellikle de bu gerçeğin erkeklerde uyandırdığı etkiyi seviyordu. "Sanırım o zamanlar evli olduğumu kimseye belli etmeyerek diplomatik heyet içerisinde oldukça büyük bir yanılgıya neden oldum. Ama başından beri karanlık sırrımın ne olduğunu bilsem de on sekizlik bir genç kız gibi muamele görmek hoşuma gidiyordu."

Yeni beyefendilerle tanışmak için sayısız fırsata sahipti. Tiergartenstrasse'deki evleri öğrenciler, Alman memurlar, Reichswehr, SA ve SS askerleriyle dolup taşıyordu. Reichswehr askerleri kendilerini asil bir edayla taşıyorlar ve ona Alman monarşisinin bir yenilenme sürecinden geçmesini bek-

lediklerini itiraf ediyorlardı. Martha onları; “Oldukça hoş, yakışıklı, saygılı ve yavan” buluyordu. Birinci Dünya Savaşı’nda savaş pilotluğu yapmış Ernst Udet’in ilgisini çekmişti. Udet, uzun süredir Almanya’da bir maceracı, kâşif ve muhteşem bir pilot olarak nam salmıştı. Martha, Udet’in arkadaşı Göring’le ölen İsveçli karısının adını verdiği geniş Carinhall malikânesinde şahin avına gitti. Martha burada Putzi Hanfstaengl’le ya da daha sonradan iddia edildiği gibi onun oğlu Egon’la bir gönül macerası yaşadı. Martha oldukça şehvetliydi ve evin bütün imkânlarını sonuna kadar kullandı, ailesinin erkenden uyuma alışkanlığını da bahane ederek. Martha, Thomas Wolfe Berlin’i ziyaret etmeye geldiğinde onunla bir ilişki yaşayacaktı. Wolfe daha sonra bir arkadaşına Marta’yla ilgili; “Penisimin etrafında uçuşup duran bir kelebek gibiydi.” diyecekti.

Martha’nın sevgililerinden biri de 1.98 boylarında ve “oldukça yakışıklı” olan Fransız Elçiliği’nin üçüncü yazmanı Armand Berard’dı. Berard, Martha’ya arkadaşlık teklifinde bulunmadan önce Dodd’un rızasını aldı. Martha bunu hem hoş hem de biraz komik buldu. Berard’a evliliğinden söz etmedi ve sonuç olarak genç adam ona el değmemiş taze gibi yaklaştı. Onun üzerinde muazzam bir etkiye sahip olduğunu biliyordu. Yaptığı hoyrat tek hareket, sarf ettiği özensiz tek kelime bile Berard’ı kırmaya yetiyordu. Kırgınlıkları süresince Martha başka başka adamlarla görüşüyor ve sevgilisinin de bundan haberdar olduğunu iyi biliyordu.

“Sen beni dünyada kırabilecek tek insansın. Bunu çok iyi biliyor ve kullanmaktan büyük bir keyif alıyorsun.” diye yazmıştı bir keresinde Martha’ya. Ona bu kadar zalim olması için yalvarmıştı âdeta; “Buna dayanamıyorum. Ne kadar üzgün olduğumu bir bilsen muhtemelen bana acırdın.”

Genç bir biofizikçi olan Max Delbrück, Martha’nın erkekleri manupile etme yeteneğini kırk yıl sonra bile dün gibi

hatırlayacaktı. İnce keskin çenesi, gür, özenle taranmış siyah saçları, genç bir Gregory Peck edasıyla fidan gibi bir adamdı. 1969 yılında alacağı Nobel Ödülü de dâhil olmak üzere, geleceğinde çok parlak başarılarla imza atmak vardı.

Yıllar sonra birbirlerine yazdıkları mektuplarda Martha ve Delbrück Berlin'deki eski günlerini yaddettiler. Martha, kendilerini resepsiyon odalarından birinde masum masum otururken hatırlıyordu. Onun da hatırlayıp hatırlamadığını merak ediyordu.

“Tabii ki de Tiergartenstrasse'deki o yeşil Şam ipeğiyle donatılmış yemek salonunu hatırlıyorum.” diye yanıtladı. Ancak Delbrück, olayları Martha'nın hatırladıklarından biraz daha farklı hatırlıyordu. “Orada öylece uslu uslu oturmuyorduk sadece.”

Eski zamanlardan kalma bir dargınlıkla ona Romanisches Café'deki randevularından birini hatırlattı “Çok gecikmiştin ve sürekli esneyip duruyordun ve benim yanımda rahat hissettiğin için bunu yaptığını söylemiştin. Bunun da bir iltifat olduğunu ekledin.”

İçinde zerre kadar alay etme niyeti olmaksızın şöyle yazmıştı; “İlk önceleri üzülmüştüm ancak daha sonra bu fikrin bana oldukça makul gelmişti ve o gün bu gündür sevgililerime rahatlığımı göstermek için yanlarında esner dururum.”

Martha'nın anne babası ona sınırsız özgürlük tanıyor, geliş gidişlerine hiç mi hiç karışmıyordu. Eve sabahın erken saatlerinde yanında birileriyle gelmesi oldukça alışıldık bir hâle gelmişti. Yine de ailesinden ona bu konuda hiçbir uyarı gelmiyordu.

Ancak bu durum başkalarının gözüne batıyordu. Bu kimse-lerin arasında Başkonsolos George Messersmith de vardı. Messersmith bu konudaki rahatsızlığını Dışişleri Bakanlığına bildirdi ve böylece başlatılan Dodd karşıtı kampanyayı körüklemiş oldu. Messersmith, Martha'nın savaş pilotu Udet'le olan arkadaşlığından haberdardı ve aralarında Hanfstaengl'de dâhil

olmak üzere pek çok Nazi ile aşk yaşadığını düşünüyordu. Batı Avrupa meseleleriyle ilgilenen Dışişleri Bakanlığı şefi Moffat'a yazdığı "şahsi ve gizli" bir mektubunda bu dedikodulara malzeme olan ilişkilerden söz etti. Hanfstaengl ile olan hariç diğer bütün kaçamakları zararsız buluyordu. Ağzı sıkı olmayan Martha yüzünden diğer diplomat ve muhbirler, lafları Halfstaengl'a taşınır korkusuyla Dodd'a hiçbir şey söylemez diye endişeleniyordu. Messersmith; "Bu konuda Büyükelçi'ye hep bir şeyler söylemeye niyetlendim ancak hassas bir konu olduğundan bekleyip Hanfstaengl'in nasıl bir insan olduğu konusunda emin olmak istedim." diye yazdı.

Martha'nın hâli, tavrı gün geçtikçe daha da batıyordu Messersmith'in gözüne. Yayımlanmamış bir günlüğünde; "O kadar yanlış tavırlar sergiliyordu ki, hele de babasının mevkisi göz önünde bulundurulduğunda..." diye yazmıştı.

Dodd'un uşağı Fritz bu konuda kendi görüşlerini kısa ve öz biçimde şöyle kaleme almıştı; "Orası bir ev değil dillere düşmüş bir evdi."

MARTHA, genç Gestapo lideri Rudolf Diels'la tanıştığında aşk hayatı karanlık bir dönemece girdi. Rudolf, Martha'nın bulunduğu yeri basan, içeri zorla giren ve fırtına gibi esip gürleyen Hanfstaengl'in aksine, oldukça rahat ve kendinden emin biriydi. Martha'nın dediğine göre bir ortama girdiğinde "kimse onu tanımasa bile, hiçbir erkeğin yaratamayacağı tedirginlik ve gerilimi yaratıyordu."

Martha'nın en çok dikkatini çeken şey Rudolf'un yara bere içindeki yüzüydü. Bu yüzü; "Yeryüzünde gördüğüm en meşum yaralı surattı." diye nitelendirmişti. Sağ yanağında çok derin olmayan 'V' şeklinde uzun bir yara izi vardı. Diğer izlerden biri dudağının altındaydı, diğeri ise çenesini boylu boyunca kaplıyordu. Çenesindeki bu derin iz sağ yanağına doğru bir hilal şeklini alıyordu. Çehresi oldukça çarpıcıydı, Raymond Milland'ın yüzü yaralı hâli gibiydi. "Yırtıcı,

bozulmuş bir güzelliğe sahipti.” Martha’nın dediği gibi. Rudolf, Reichswehr askerleri gibi çığır yakışıklı değildi ve bu Martha’yı ona daha da çekiyordu. “Tatlı” dudakları, gür “kuzguni saçları” ve delici bakışları oldukça etkileyiciydi.

Bu çekimi hisseden tek kişi Martha değildi. Diels’in oldukça karizmatik, yatakta tecrübeli ve becerikli bir adam olduğu söylenirdi. Onunla aynı üniversitede okuyan Gestapo subaylarından Hans Bernd Gisevius’un dediğine göre Diels öğrenciyken içkici bir zampara olarak isim yapmıştı. “Kadınlarla sevişmek onun için sıradan bir şey hâlini almıştı.” diye yazmıştı Gisevius günlüğünde. Erkekler de Diels’in karizmasına ve tarzına hayran kalıyorlardı. Hitler’in ilk müttfiklerinden Kurt Ludecke tutuklanıp Diels’in makamına çıkartıldığında, Gestapo liderinin oldukça sıcakkanlı ve samimi olduğunu fark etmişti. “Bu fidan gibi uzun, gösterişli genç adamla kendimi oldukça güvende hissediyor ve yaklaşımda insanı hemen rahatlatan bir hava buluyordum. Uygar yaklaşımlarla karşılaşmanın oldukça seyrek olduğu bir dönemdi. Hücreme döndüğümde ‘bir hödük tarafından dayak yemek-tense, bir beyefendi tarafından kurşunlanmayı yeğlerim.’ diye düşünüyordum.” diye yazdı.

Bununla birlikte Ludecke Brandenburg an der Havel’deki toplama kamplarından birinde ihtiyadi tutuklama kapsamına alındı.

Martha’yı Diels’a çeken şeylerden biri de herkesin ondan korktuğu gerçeğiydi. Çoğu insan ondan “Karanlığın Prensi” diye söz ederdi ve Martha’nın duyduğuna göre genç adam bunu hiç umursamıyordu. “Mephisto vari davranışlarından büyük bir zevk alıyor ve her zaman melodramatik giriş yaparak herkesi sus pus etmek istiyordu.”

Diels başından beri Göring’le iş birliği içerisindeydi. Hitler şansölyelik elde ettiğinde, Göring Prusya’nın yeni İçişleri Bakanı olarak Diels’i yeni kurulmuş Gestapo’nun liderliğine getirerek sadakatini ödüllendirmişti hatta Diels Nazi Partisi

mensubu olmamasına rağmen. Göring, Gestapo'yu eski bir sanat okulu olan Prinz-Albrecht-Strasse 8 numarada kurdu, okul Beluvu Caddesi'ndeki Amerikan Konsolosluğundan yaklaşık iki blok ötedeydi. Dodd Ailesi Berlin'e geldiğinde, Gestapo oldukça dehşet saçan bir yapılanma hâlini almıştı. Ancak insanların hayal dahi edemeyeceği kadar her şeyi gören, her şeyi bilen bir mahiyete kavuşmamıştı henüz. Ünlü tarihçi Robert Gellately'e göre yapılanmanın görevli kadrosu "oldukça az"dı. Gellately ardında sadece birkaç detaylı rapor bırakan Gestapo'nun Düsseldorf kolundan örnekler veriyordu. Düsseldorf bölümünde, dört milyon insanın tamamından sorumlu iki yüz doksan bir çalışan vardı. Gellately buradaki ajanların ya da "özel tim"lerin bilinenin aksine hiç de sosyopat olmadığını söylüyor; "Çalışanların çoğu ne deli ne çıldırmış ne de insanlık dışı varlıklardı. Aksine son derece sıradan insanlardı."

Gestapo, operasyonlarını ve bilgi kaynaklarını saklı tutmaya başladığında karanlık imajını da sırtına geçirmiş oldu. İnsanlar aniden sorgulanmaya, mahkemeye çağrıldıkları celpeler almaya başladı. Sadece bu bile başlı başına dehşet vericiydi. Bu mahkeme celpleri her ne kadar sıradanmış, önemsizmiş gibi görünse de, insanların onları göz ardı etmesi ya da bir köşeye atması imkânsızdı. Gestapo, vatandaşları, suçlamalara cevap vermek adına binaların en korkuncuna gelip kendilerini teslim edecek kıvama getirmişti, ki bu suçlamalarla alakaları olmasa dahi günün sonunda kendilerini toplama kamplarında, "ihtiyati tutuklama" altında bulma ihtimalleri yüzünden (sıklıkla evham olsa da çoğu zaman durum tam da böyleydi) bunu yapıyorlardı. Gestapo'yu bu kadar ürkütücü kılan koca bir bilinmeyenler yığınıyla örülü oluşuydu. Tarihçi Friedrich Ziphel; "İnsan farkında olduğu, bildiği bir tehlikeden kendini koruyabilir ancak gölgeler içinde çalışan polisler esrarengiz, tekinsiz olarak algılanır. Onlardan kaçıp hiçbir yere saklana-

mazsınız, hiçbir yer güvenli değildir. Her zaman her yerde var olamazlar ama birden karşınızda belirme, sizi sorgulama ve tutuklama ihtimalleri de vardır. Kaygıya kapılmış vatandaş artık kime güveneceğini bilemez bir hâle gelir.” diye yazmıştı.

Fakat Diels’in liderliği altında Gestapo çok daha karmaşık bir rol oynuyordu. Hitler’in şansölyeliğe getirilmesini takip eden birkaç hafta içerisinde, Dies’in yönettiği Gestapo, SA’nın yarattığı dehşete gem vuran bir kalkan görevi görüyordu. Hücum Taburlarının (SA) binlerce kurbanı derme çatma hapisanelere kapatmasını engelliyordu. Diels bu polis baskınlarını kontrolü altına aldı ve denetlemeleri sırasında mahkûmların dövülmüş, ağır yaralanmış, kolları bacakları kırılmış, açlıktan ölmek üzere olduğunu görünce çok şaşırdı. Günlüğüne; “Ruhu çekilmiş birer kil yığının, cansız gözlerle bakan birer kuklaya dönmüş, ateşten kıvranıyor, iki büklüm oluyorlardı.” diye yazdı.

Martha’nın babası Diels’i seviyordu. Yabancı uyrukluları ve diğerlerini toplama kamplarından çıkarmaları konusunda arabuluculuk yapmayı kabul etmesine ve Amerikalılara yapılan saldırılardan sorumlu SA askerlerinin bulunması konusunda Berlin dışındaki polis yetkililerine baskı yapmasına oldukça şaşırdı.

Öteki taraftan Diels hiç de bir aziz gibi günahsız değildi. Liderliği süresince binlerce kadın ve erkek tutuklanmış, çoğu işkencelere maruz kalmış ve bazıları öldürülmüşlerdi. Örneğin onun nezaretinde, Thälmann isimli bir Alman komünist tutuklanıp Gestapo karargâhlarında tutulup, sorgulanmıştı. Thälmann’ın o günlere dair hatırladığı çok net şeyler var; “Pantolonumu çıkarmamı emrettiler sonra iki adam gelip beni ensemden kavrayıp bir tabureye oturttu. Üniformalı bir Gestapo memuru elinde sakladığı kırbaçıyla yanıma gelip kalçalarım sert darbelerle vurmaya başladı. Acıdan çıldırmış bir hâlde avazım çıktığı kadar bağıryordum.”

Diels'e göre dehşet ve şiddet politik gücün korunması açısından oldukça önemli iki araçtı. Putzi Hanfstaengl'in evinde yabancı muhabirlerle yapılan bir basın toplantısı sırasında, Diels gazetecilere; "SA ve SS birlikleri yıkıcı eğilimlerle ve aktivitelerle başa çıkabilmek gibi kıymetli bir görevi yerine getirebilme becerisini, korku uyandırdıkları gerçeğine borçlular. Bu çok yararlı bir şey" demişti.

MARTHA ve Diels Tiergarten'da yürüyüşlere çıkıyorlardı. Tiergarten, Berlin'in tam göbeğinde insana huzur veren bir yer olarak herkesin bildiği bir yerdi. Martha özellikle sonbahar aylarında parkta gezinmeye bayılırdı. Sonbahar aylarında parkı "Tiergarten'ın altından cesedi" olarak nitelendirirdi. Diels'le beraber sinemaya, gece kluplerine gidiyor, kırlarda saatlerce araba kullanıyorlardı. İkisi de evli olmasına rağmen, birbirlerinin sevgilisi olmuştu görünüşe göre. Martha kâğıt üzerinde; Diels ise zinaya olan düşkünlüğü göz önünde bulundurulursa sadece sözde evliydi. Martha şeytanın yatağına giren kadın olarak kabul görmekten oldukça memnundu (her naif, hiçbir şeyin farkında olmayan baba gibi muhtemelen Dodd'un, Martha ve Diels'in yattıklarından haberi yoktu) buna karşın yatmış oldukları da su götürmezdi. Messersmith ikili arasında bir ilişki olduğundan şüpheleniyordu, yardımcı Konsolos Geist de. Geist Washington'daki Konsolosluk Servisinin başkanı Wilbur Carr'a Martha'yla ilgili yakındı; "Martha, 'Nazi Gizli Servisinin evli lideriyle her gece dışarıya çıkmayı bir alışkanlık' hâline getirmiş olan gördüğüm 'ziyadesiyle patavatsız' kız." Geist, herkesin gözü önünde Martha'nın Diels'a "sevgilim" gibi aşk sözcüklerini kullanarak hitap ettiğini bizzat kendi kulaklarıyla duymuştu.

Martha, Diels'ı tanıdıkça, onun da bazı şeylerden korktuğunu fark etti. Martha, Diels; "Sürekli kafasına silah doğrulttuğu" hissine kapılıyordu diye yazdı. Diels, en çok onları kimsenin göremediği, duyamadığı yerlere doğru yolculuk

ederken kendini güvende hissediyordu. Arabayı durduruyor, ormanda gezintiye çıkıyor, az bilinen ıssız kafelerde birer kahve içiyorlardı. Diels, Martha'ya Nazi Partisi içerisinde hiç kimsenin birbirine güvenmediğinden, Göring ve Goebbels'in nasıl da birbirinden nefret ettiğinden ve birbirlerini ispiyonladıklarından, kendisini de nasıl gammazladıklarından ve karşılığında kendisinin ve adamlarının da onları nasıl ele verdiğinden söz ediyordu.

Martha'nın, idealize ettiği Nazi Devrimi, Diels'in anlattıklarıyla ilk kez anlamını yitirmeye başlıyordu. "Gerçek orada, öylece aşırı romantize ettiğim bakış açımın önünde duruyordu... Sivil ya da sivil olmayanların asla kendilerini sıyıramayacakları geniş bir casusluk, sadizm, nefret, dehşet şebekesi gözlerimin önüne serilmişti."

Olayların da göstereceği üzere Diels'in kendisi bile bunlardan kendini sıyıramayacaktı.

BORİS'İN ÖLÜMÜ

Martha'nın hayatına giren başka birisi daha vardı. Aşıklarının en önemlisi, Martha'nın geri kalan hayatına yön verecek zavallı bir Rustu bu kişi.

Martha onunla ilk 1933 yılının Eylül ayının ortalarında, Sigrid Schultz'un annesi ve iki köpeğiyle yaşadığı evinde verdiği bir partide karşılaşmıştı. Schultz her zamanki gibi sandviç, fırınlanmış fasulye, annesinin hazırladığı soslardan ikram etmişti. Çok fazla bira, şarap ve likör temin etmişti. Alkol, Nazi konuklarının bile kurallarını eğlence ve dedikodu aşkına bir kenara bırakmasına neden oluyordu. Tam da bir muhabbetin ortasındaiken Martha'nın gözü odanın diğer ucundaki uzun boylu, iyi görünümlü bir grup muhabirle sohbet eden bir adama takıldı. Öyle geleneksel anlamda pek de yakışıklı bir adam değildi ama otuzlu yaşlarında, kısa kumral saçları, parıldayan gözleri, rahat ve doğal tavırlarıyla oldukça çekici bir adamdı. Konuşurken çok fazla kullanıyordu ellerini. Martha onun uzun ve narin parmaklarını böyle fark etti; "Oldukça sıra dışı bir ağza ve üst dudağa sahipti. Nasıl anlatacağımı bilmiyorum ama kızginken bir saniye sonra kahkaha patlatacakmış gibi duruyordu desem yalan olmaz." diye hatırlıyor Martha'nın arkadaşlarından olan Agnes Knickerbrocker. Agnes muhabir H.R "Knick" Knickerbrocker'ın karısıydı.

Martha onu gözlemlemeye devam ederken, adam aniden

dönüp onunla göz göze geldi. Birkaç saniye öylece kaldılar sonra Martha gözlerini kaçırıp muhabbete kaldığı yerden devam etti. (Yayınlanmamış bir günlüğünde Martha o anı ve ardından yaşadıklarını bütün ayrıntılarıyla hatırlıyor.) Adam da başını çevirdi fakat gece sabahın ilk ışıklarıyla dağıldığında ikisinin de partiye dair hatırladığı tek şey bakışların buluştuğu o andı.

Haftalar sonra ikili tekrardan karşılaştı. Knick ve karısı Agnes, Martha ve birkaç arkadaşlarını Ciro adlı bir gece kulübünde içip dans etmeye davet ettiler. Ciro, siyahi caz müzisyenlerini çalıştıran ünlü bir gece kulübüydü. Nazilerin saf kan ırk konusunda takıntılı ve cazdan nefret ettikleri düşünülürse bu çifte kavrulmuş pişkinlikti. Naziler cazın “zenci-Yahudi vızıltısı” ve aşağılık bir müzik türü olduğunu düşünüyorlardı.

Knick, Martha’yı Schultz’un evinde karşılaştığı bu uzun boylu adamla tanıştırdı. Öğrendiği üzere, adı Boris Winogradov’dı (telafuzu Vinogradrov). Bir süre sonra Boris Martha’nın masasında belirdi, gülümsüyor ve kendinden emindi. “Gnädiges Fräulein?” diyerek “Sevgili genç hanımefendi” anlamına gelen geleneksel Alman selamını verip Martha’yı dansa kaldırdı.

Bariton ve tenor arası bir koyulukta olan sesinin tınısı Martha’yı anında etkilemişti. “Bal gibi tatlı bir ses. Duyduğum ilk anda beni sarsıp birkaç saniye sessiz ve nefessiz bırakmıştı.” diye yazdı. Kalabalık masasından çekip çıkarmak için ona elini uzattı.

Martha, Boris’in de doğal zarafetinin bir sınırı olduğunu öğrenmekte gecikmedi; “Beni dans pistine götürürken ayağıma bastı, insanlarla çarpıştı, daha fazla kimseyi ezmek için sol kolunu kalabalığı yarmak için kullanıyordu ve başını sağını solunu kontrol etmek adına çevirip duruyordu.”

“Dans etmeyi bilmiyorum.” dedi Martha’ya.

Dans etmeyi bilmediği o kadar su götürmezdi ki Martha kendini tutamayıp kahkahayı basıverdi.

Boris de güldü. Martha onun gülüşünü ve yarattığı nezaket havasını sevdi.

Birkaç dakika sonra; “Ben bir Sovyet Konsolosluğu çalışanıyım. *Haben Sie Angst?*” diye sordu.

Martha tekrardan güldü ve; “Tabii ki de hayır. Niye korkmalıyım ki?” ya da “Neyden korkmalıyım?” dedi.

“Doğru söylüyorsunuz. Siz özel bir insansınız, sizinle olduğum için ben de kendimi özel sayıyorum.” dedi.

Martha’ya daha da sokuldu. Uzun boylu ve geniş omuzluydu. Arada altın rengi çizgilerin de bulunduğu mavi yeşil karışımı muazzam gözlere sahipti. Dişleri sıradandı ancak her nasılsa gülüşü büyüleyiciydi. Her an gülmeye hazırdı.

“Sizinle daha önceleri sayısız kere karşılaştım.” dedi. En sonuncusunun da Schultz’un evinde olduğunu hatırlattı Martha’ya. “*Einnern Sie Rich?*” *(Siz de hatırlıyor musunuz?)

Doğası gereği aykırı olan Martha, o kadar da kolay bir kız olmadığını göstermek istiyordu. “Fikrini açık etmeyen” bir ses tonuyla, gerçeği saklamak suretiyle; “Evet, hatırlıyorum.” dedi. Bir süre dans ettiler. Martha’yı Knickerbockersların masasına geri götürürken ona iyice yaklaşıp, “*Ich möchte Sie sehr wiederzusehen. Darf ich Sie anrufen?*” diye sordu.

Bozuk Almancasına rağmen Boris’in ne demek istediği gün gibi ortadaydı. Martha’yla bir daha görüşüp görüşemeyeceklerini soruyordu. Boris’e; “Evet, beni arayabilirsiniz.” dedi.

Martha başkalarıyla da dans etti. Bir ara dönüp masasına baktığında Boris’in Knickerbockerların yanında oturup muhabbet ettiğini fark etti. Boris kendisini izliyordu.

“İnanılmaz bir histi. Yanımdan ayrıldığında bile bende bıraktığı his, enerji ve heyecanla dolup taşıyordu beni. ”

BİRKAÇ gün sonra Boris aradı. Doddların evine arabayla geldi. Uşak Fritz’e kendini takdim edip ellerinde sonbahar çiçeklerinden bir demetle ve bir plakla ana kata çıkan merdi-

venlere yöneldi. Martha'yı elinden öptü, ki bu hoş bir davranıştı çünkü Alman ritüelleri oldukça canını sıkmaya başlamıştı. Biraz havadan sudan konuştuktan sonra, getirdiği plağı çıkarıp; "Daha önce Rus müziği dinlemiş miydiniz, *gnädig Fraulein*? Mussorgsky'dan *Boris'in Ölümü*'nü dinlemiş miydiniz?" diye sordu.

"Umarım şu size dinleteceğim şey benim ölümüm olmaz." diye de ekledi.

Boris yaptığı espriye güldü ancak Martha gülemedi. Böyle kötü bir şeyin meydana geleceği fikri bile onu sarsmıştı.

Müziği dinlediler; Mussorgsky'nin *Boris Godunov* adlı opera eserindeki ölüm sahnesindeki arya ünlü Rus bas Fyodor Chaliapin tarafından seslendirilmişti. Sonra da Martha evde Boris'e kütüphanede biten küçük bir tur düzenledi. Kütüphanenin bir köşesinde babasının koyu renkli, muazzam çalışma masası vardı ve çekmeceleri daima kilitli olurdu. Güz sonu güneşi buzlu camlardan kırılarak, binlerce ışık huzmesine dönüşüp içeri süzülüyordu. Onu babasının en sevdiği kanepenin yanına götürdü.

Boris oldukça keyifliydi. "Burası bizim köşemiz olsun *gnädiges Fraulein*! Burası geri kalan her yerden çok daha güzel." dedi.

Martha kanepeye oturdu; Boris de bir sandalye çekti. Martha Fritz'i çağırıp bira, her zamanki krakerlerden, doğranmış havuç, salatalık, çubuk peynir getirmesini istedi. Kısacası resmî toplantıları dışındaki konuklarına ne ikram ediyorlarsa ondan getirmesini salık verdi. Fritz gizliden gizliye kulak misafiri olmak istiyormuşçasına sessiz adımlarla odaya girip yiyecekleri getirdi. Boris, Fritz'in Slav ırkından olduğu tahmininde bulundu ki yanılmamıştı. İki adam karşılıklı memnuniyetlerini belirttiler.

Boris'in samimiyetine, sıcak tavırlarına güvenen Fritz esprili bir dille; "Siz Komünistler gerçekten de Alman Parlamento Binası'nı mı yaktınız?" diye sordu.

Boris yay gibi gerilen bir gülümsemeyle göz kırpıp; “Tabii ki de biz yaktık. Hatta yanımızda siz de vardınız. Göringlerin evinde olduğumuz geceyi ve Parlamento Binası’na giden gizli geçidin yerini keşfetmemizi hatırlamıyor musunuz?” dedi.

Boris, Naziler arasından bir grup kundakçının iki bina arasındaki yer altı tünelinden yararlanarak Göring’in malikânesinden Reichstag’a (Parlamento Binası) geçtiğiyle ilgili yaygın olarak kabul gören bir teoriye göndermede bulunuyordu. Böyle bir geçit gerçekten de vardı.

Üçü de güldüler. Parlamento Binası yangınıyla ilgili bu alay, Boris ve Fritz arasında sürekli çeşitli şekillerde, Martha’nın babasının da katılarak güldüğü tekrarlanan bir şaka hâlini alacaktı. Martha’ya göre Fritz çok büyük bir ihtimalle gizli polis teşkilatı hafiyelerinden olmasına rağmen bu şakayı yapıyordu.

Fritz votkayla döndü. Boris kendine bir kadeh doldurdu ve çabucak kafasına dikti. Martha koltuğa iyice kurulmuştu. Bu sefer Boris onun yanına oturdu. İkinci bir bardak daha içti ancak üzerinde içkinin etkisini görmek mümkün değildi.

“Seni gördüğüm ilk andan itibaren,” diye başladı. Sonra tereddütle; “böyle bir şey olabilir mi acaba diye düşündüm.” dedi.

Martha ne demek istediğini hemencecik anladı, aslında o da çok güçlü, sürekli bir çekim hissediyordu. Ama bunu, oyunun bu kadar başındayken koz olarak vermek istemedi. Ona boş gözlerle baktı.

Boris gittikçe ciddileşiyordu. Martha’ya uzun uzadıya sorular sordu. Chicago’da ne yapıyordu? Anne babası nasıl insanlardı? Gelecekte ne yapmayı planlıyordu?

Konuşma, bir çiftin ilk randevuda yaptığı sohbetten çok bir gazete röportajına benziyordu. Martha sorulardan oldukça sıkıldı ama sabırla cevaplamaya devam etti. Bildiği tek şey varsa bütün Rusların böyle davrandığıydı. “Tam da bu nedenden dolayı daha önce hiç *gerçek* bir komünistle ya da *Rusla*

buluşmadım. Sanırım birini tanımaya çalışma yöntemleri bu.” diye yazdı Martha.

Sohbet ağır ağır ilerlerken, ikisi de cep sözlüklerinden yararlanıyorlardı. Boris çok az İngilizce biliyordu bu nedenle daha çok Almanca konuşuyordu. Martha da hiç Rusça bilmiyordu; o da Almanca ve İngilizceyi iç içe karıştırıp öyle konuşuyordu.

Sohbet etmeye çalışmak büyük bir çaba gerektirse de, Martha Boris’e anne babasının Güneyli eski toprak sahibi bir aileden geldiğini anlattı; “ikisi de birbirinden köklü geçmişe sahip. Neredeyse safkan İngilizler: İskoç-İrlanda, Britanya ve Galler’e dayanıyor.” dedi.

Boris gülerek; “Bu o kadar da safkanlık sayılmaz değil mi?” dedi.

Sesinde kendinin de fark etmediği bir gururla Martha hem anne hem de babasının ailelerinin bir zamanlar köle sahibi olduğunu ekledi; “Annemlerin yaklaşık on iki, babamların ise yaklaşık beş ya da altı kölesi vardı.”

Boris sessizleşti. Çehresi aniden kederle doldu. “Martha,” dedi, “eminim atalarınızın insan hayatlarını mal gibi elinde bulundurmasından gurur duymuyorsunuzdur.” dedi.

Ellerini tutup ona baktı. O ana kadar Martha için atalarının köle sahibi olduğu gerçeği Amerika’daki köklerinin ne kadar derin olduğunu kanıtlamaya yarayan, öz geçmişinin ilginç bir parçasından ibaretti. Ancak Martha birden bu durumun tarihinde pişmanlık duyması gereken bir olay olduğunu fark etti.

“Amacım övünmek değildi.” dedi, “sanırım sana övünüyor-muşum gibi geldi.” Özür diledi ve özür dilediği için anında kendinden nefret etti. Özür dileyemezdi, o “mücadeleci bir kız”dı!

“Ama Amerika’da köklü bir geçmişe sahibiz. Ülkeye yeni gelenlerden değiliz.” dedi.

Boris, Martha’nın savunmaya çabalayan hâllerini oldukça komik buldu kendini frenlemeksizin gülmeye başladı.

Sonra aniden Martha'nın "aşırı derecede ciddi" olarak anımsadığı bir bakış ve ses tonuna büründü.

"Tebrikler, benim asil, kibar küçük Martham! Ben de kadim bir ırktan geliyorum seninkinden bile kadim hatta. Ben Neanderthal insanının soyundan geliyorum direk. Saf kan mıyım? Evet saf *insan ırkı*danım." dedi.

İkisi de gülmekten kırıldılar.

Sık sık görüşmeye başladılar, her ne kadar filizlenen aşklarını gizli tutmaya çalışsalar da. Amerika Birleşik Devletleri henüz Sovyet Birliğini tanımıyordu (ki 16 Kasım 1933'e kadar da tanımayacaktı.). Amerikan Büyükelçisi'nin kızının Sovyet Konsolosluğundan biriyle göz göre göre arkadaşlık etmesi, hem Dodd'u hem de Boris'i her iki ülke içinden ve dışından gelecek eleştirilerin odağı hâline getirme riski taşıyordu. Martha ve Boris diplomatik resepsiyonlardan erken ayrılıyor, sonra da Horcher's, Pelzer, Haber ve Kempinski gibi hoş restoranlarda yemek yemeye gidiyorlardı. Boris harcamalarından kısmak adına bazen küçük, ucuz restoranları tercih ediyor ve şeflere istediği yemeklerin nasıl hazırlanması gerektiği konusunda direktifler veriyordu. Yemekten sonra Martha'yla beraber ya Ciro's'a dans etmeye gidiyor ya Eden Oteli'nin çatı katındaki kulübe ya da "Kabarett der Komiker" gibi politik kabarelere gidiyorlardı.

Martha ve Boris bazı geceler de, Boris'in her seferinde misafirperverlikle ağırlandığı Die Taverne'da toplanan muhabirlerin eğlencesine katılıyordu. Gazeteciler onu seviyorlardı. Sürgün edilen gazeteci Edgar Mowrer, Boris'i diğer Sovyet Elçiliği çalışanlarına nazaran rahat nefes aldırان bir adam olarak görüyordu. Hatırladığına göre Boris aklından geçenleri, ülkesindeki parti politikalarına körü körüne bağlı kalarak dillendirmiyordu. Boris, "Elçiliğin diğer çalışanlarını sus pus eden sansürcü bir yaklaşımın aksine hiç de öyle sindirilmiş görünmüyordu."

Martha'nın diğer talipleri gibi Boris de onu Nazi müdahalesinden kaçırmak için merkezden uzak yerlere doğru uzun araba yolculuklarına çıkarıyordu. Çok sevdiği üstü açılır kapanır bir Ford kullanıyordu. Agnes Knickerbocker'ın hatırladığına göre; Boris "direksiyona geçmeden evvel deri eldivenlerini giyinmeyi âdet edinmişti. Yolundan şaşmaz bir komünistti ancak hayatta bu gibi güzel şeylerden de büyük bir zevk alıyordu."

Arabanın üstünü neredeyse her zaman açık tutar, sadece en soğuk gecelerde kapatırdı. Martha'yla olan ilişkisi iyice kök saldıktan sonra, araba kullanırken kolunu Martha'ya dolamak konusunda ısrar etti. Sürekli ona dokunma ihtiyacı hissediyor gibiydi. Martha'nın ellerini kendi dizine koyuyor ya da parmaklarını tutup kendi eldivenin içine sokuyordu. Bazen bu yolculuklara gecenin geç saatlerinde çıkıyor, Martha'nın yazdığına göre "karanlığın çöktüğü yemyeşil ormanları altın pırıltılarıyla süsleyen güneşin doğuşunu seyretmek" için bazen de güneş doğana kadar dışarıda kalıyorlardı.

İngilizcesi sınırlı da olsa, Boris "*darling*" kelimesini öğrendi ve çok hoşuna gitti bu kelime. Elinden gelen her fırsatta da kullandı. Rusçadaki sevgi sözcüklerini de serpiştiriyordu arada ve onları İngilizceye çevirmeyi reddediyordu. Çünkü eğer çevirirse, kelimelerin sahip olduğu güzelliği yitireceğini düşünüyordu. Martha'ya Almancada "Benim küçük kızım" ya, "Benim tatlı çocuğum" ya da "Küçüğüm" diyordu. Ufak tefek bir kadın olduğundan ve Boris'in genel olarak Martha'nın karakterine, olgunluğuna bu şekilde gönderme yaptığından Martha bu ifadelerden hoşlanıyordu.

"Bir seferinde benim anlamakta güçlük çektiği kadar saf ve idealist olduğumu söyledi." diye yazdı Martha. Boris'in kendisini Komünizm'in ilkelerine bağlılıktan azledecek kadar "havaî" bulduğunu düşünüyordu. Martha; "O zamanlar tanıdığım bütün akıllı başında insanlara naif, inatçı Amerikalı bir genç kızmış gibi görünmüş olmalıyım." diye yazmıştı.

Boris de kendisi gibi hayatı hafife alıyordu, en azından dışarıdan öyle görünüyordu. “Otuz bir yaşında olmasına rağmen Boris çocuksu bir neşeye, inanca, ele avuca sığmaz bir canlılığa, olgun bir adamda rastlamanız çok da mümkün olmayan bir cazibeye sahipti.” diye yazmıştı Martha. Ancak bazen Martha’nın da “akşam yemeklerinden, konserlerden, tiyatrolardan, eğlenceli kutlama törenlerinden oluşan bu rüya gibi yaşantı” diye tanımladığı yaşantıları gerçeklikle kirlenmişti. Boris’de bir tür gerginlik sezinliyordu. Boris, ülkeyi besbelli savaşa sürükleyen Hitler’in barış taraftarı olduğuna dünya kamuoyunun nasıl inanabildiğine bir türlü akıl sır erdiremiyordu. Sovyetler Birliği muhtemel hedef olarak görünüyordu. Canını sıkkan başka bir konu da çalıştığı elçiliğin Martha’yla olan ilişkisini onaylamamasıydı. Üstleri bir kınama cezasını gündeme getirdi. Boris ise bunu umursamadı.

Martha da daha az resmî olan bir baskıya maruz kalıyordu bu arada. Babasının Boris’i sevdiğini düşünüyordu ama Dodd, Boris’in yanında pek ağzı sıkı bir hâle bürünüyor hatta bazen “düşmanca” davranıyordu. Dodd, Boris ve Martha’nın evlenmesinden korktuğu için böyle tepki veriyordu Martha’ya göre.

“Ailem ve arkadaşlarım bizim beraberliğimizden rahatsızlık duyuyorlar. Bu nelere yol açar? Şimdilik küçük pürüzlere ve biraz neşeye ve sonrasındaysa uzun süren umutsuzluğa neden olur.” dedi Boris’e.

EYLÜL ayındaki buluşmalarından birinde Boris ve Martha piknik sepetlerini de alıp, kırlara doğru sürdüler arabalarını. Piknik örtülerini serebilecekleri ıssız bir alan buldular. Yeni budanmış çim kokusu sarmıştı dört bir yanı. Boris örtünün üzerinde uzanıp gökyüzüne bakıp gülümserken, Martha taze bir nane yaprağı kopardı ve Boris’in yüzünü gıdıkladı onunla.

Martha çok sonraları Boris’in o nane yaprağını anı olarak sakladığını öğrenmişti. Boris romantik, değerli hatıraları

toplayan bir adamdı. İlişkilerinin bu kadar başında bile Boris, Martha'ya delicesine aşıktı ve bu gayet anlaşılır şekilde izleniyordu.

Martha'nın, birçok muhabirin Boris'le ilgili neyden şüphelendiğinden haberi bile yoktu: Onlara göre, Boris sadece bir elçilik sekreteri değil, aynı zamanda KGB'den önceki Sovyet istihbaratı NKVD'nin bir çalışanıydı.

YAHUDİ SORUNU

Büyükelçi olarak Dodd'un Alman hükûmeti içerisindeki tek bağlantısı Dışişleri Bakanı Neurath'tı. Kaltenborn olayı yüzünden eli kolu iyice bağlanan Dodd, 14 Eylül 1933 Perşembe günü Neurath'la bir görüşme ayarladı. Amacı sadece Kaltenborn meselesini görüşmek değil, Amerika vatandaşlarına yapılan diğer saldırıları da gündeme getirmek ve hükûmetin failleri adalete teslim etme konusunda takındığı isteksiz tavrı resmi olarak protesto etmektir.

Görüşme Neurath'ın Wilhemstrasse'da bulunan Dışişleri Bakanlığındaki ofisinde gerçekleşti. Ekonomik meselelerin konuşulmasıyla hoş bir şekilde başlayan toplantı, Dodd'un "SA'nın barbarlıklarından" dem vurması ve Neurath'a bunu kanıtlayacak altı olaydan söz etmesiyle oldukça gergin bir atmosfere büründü. En son vaka 31 Ağustos'ta Berlin'de meydana gelmişti. Hitler selamı vermeyi reddeden Samuel Bossard'a Hitler Gençliği tarafından saldırılmıştı. Bu olaydan bir hafta önce başka bir Amerikalı, Harold Dahlquist, Hücum Taburu askerlerinden biri tarafından SA geçit törenini izlemek için durmadığı gerekçesiyle dövülmüştü. Önceki bahara göre bu tarz olayların sayısı azalmıştı ancak ayda bir ya da iki kere bile olsa böyle olaylar vuku bulmaya devam ediyordu. Dodd

bu olaylarla ilgili Amerikan basınında çıkan haberler yüzünden Almanya'nın itibarına ciddi anlamda zarar verdiği konusunda Neurath'ı uyardı. Amerikalı muhabirlerin haberlerini her ne kadar ört pas etmeye çalışsa da bu durumu engelleyemediğini söyledi. "Sizi temin ederim ki Elçilik birçok önemsiz olayın haber yapılmasını ve yapılan haberlerin abartılmasını engellemek konusunda büyük bir çaba sarf etti." dedi Neurath'a.

Hatta bir keresinde bir SA askeri tarafından kendi arabasının bile durdurulup arandığını, bu olayı basından gizlediğini söyledi. "Kaçınılmaz olarak büyük yankı uyandıracak" için böyle bir şeye başvurduğunu ekledi.

Neurath teşekkür etti ve Dodd'un Hücum Taburu'nun uyguladığı şiddeti basına yansıtmamak konusundaki çabasından haberdar olduğunu söyledi. Martha ve Bill'in de Nuremberg'te tanık olduğu olayı da saklı tuttuğunu bildiğini ekledi. Çok minnettar olduğunu açıkladı.

Dodd tekrardan Kaltenborn meselesine geldi. Neurath'a, eğer Kaltenborn bu olayı teşhir etmek isteseydi Amerika'da bu olayın daha çok yankı uyandırabileceğini söyledi. "Kaltenborn, ben ve Bay Messersmith'e bu olayla ilgili herhangi bir rapor kayda alınmamasını kabul ettiğini söyleyecek kadar cömert davrandı ve ben de Amerika basınına haber yapmaması konusunda uyardım. Yine de haber yaptılar ve Almanya bundan oldukça hasar gördü." dedi Dodd.

Halkın ne yaşadığını umursamıyor olmakla nam yapmış olsa da Neurath oldukça tedirgin görünüyordu, bu kaydedilmeye değer bir gelişmeydi. Dodd tam da böyle yaptı. Görüşmenin ardından hazırladığı "çok gizli" bir genelgede bunu not aldı. Neurath, Kaltenborn'u şahsen tanıdığını, saldırının vahşice olduğunu ve cezasız kalmasını kınadığını öne sürdü.

Dodd, Bakan'ı gözlemledi. Oldukça samimi görünüyordu bunları söylerken ancak son zamanlarda Neurath her şeye baş sallayıp sonra hiçbir şeye elini sürmemek gibi bir tutum sergilemeye başlamıştı.

Dodd, eğer saldırılar devam eder ve failer de cezalandırıl-

mazsa, Birleşik Devletler'in "Almanya'nın dünya üzerindeki itibarını büyük ölçüde yerle bir edecek bir basın açıklaması" yapmak durumunda kalacağını söyledi.

Bakan kıpkırmızı oldu. Elçi sorumsuz bir öğrencisine ders veriyormuşçasına; "Yetkililerinizin böyle bir şeyi nasıl görmezden gelebildiğini anlayamıyorum. Bunun iki ülke arasındaki ilişkiyi nasıl etkileyeceğini idrak edememeleri beni şaşırtıyor." dedi.

Neurath geçen hafta meseleyi direk Göring ve Hitler'le görüştüğünü iddia etti. İkisinin de meydana gelebilecek saldırıları engellemek için ellerinden geleni yapmaya söz verdiklerinden söz etti. Neurath da aynı sözü verdi.

Büyükelçi, Yahudi "Sorunu" gibi çok daha yasaklı bölgelere parmak basmayı gözüne kestirdi. Dodd da Neurath da bunu "sorun" diye tanımlayanlardandı.

Neurath Dodd'a "Amerika'nın da Yahudi Sorunu'yla karşı karşıya olup olmadığını" sordu. Dodd; "Bildiğiniz gibi Amerika'da entelektüel ve ticari alanlarda Yahudilerin çok fazla yer almasından kaynaklı sorunlar yaşıyoruz bazen." dedi. Washington'daki arkadaşlarından bazılarının kendisine "Almanların bu konuda yaşadıkları sorunlardan haberdar olduğunu ancak sorunu çözmek aşamasında başvurulacak zaman zaman insanlık dışı olabilen yöntemleri onaylamadığını" bildirdiğini söyledi.

Kimyager Fritz Haber'la karşılaşmasından söz etti Büyükelçi.

"Evet. Haber'ı tanıyor ve Avrupa'daki en büyük kimyagerlerden biri olduğunu biliyorum." dedi. Almanların, Yahudilere olan yaklaşımlarının yanlış olduğuna katılıyor ve mensubu olduğu bakanlığın Yahudilere karşı daha insani bir yaklaşımı teşvik ettiğini söylüyordu. Değişime dair işaretler gördüğünü iddia etti. Daha bir önceki hafta Baden-Baden'deki araba yarışlarına katıldığını ve diğer hükûmet yetkililerinin yanı sıra protokolda üç saygın Yahudi'yle de birlikte oturduğunu anlatı. Hiç kimsenin de onlara karşı düşmanca bir tavır takınmadığını ekledi.

Dodd; “Goebbels ve Hitler gibi önde gelen liderlerin, Nuremberg’te kürsüden duyurdukları gibi, Yahudilerin yer-yüzünden temizlenmesi gerektiğini öne sürdüğü sürece dünyanın sizin yaklaşımlarınızın ılımlı olduğunu düşünmesini beklemeyin.” dedi.

Ayrılmak üzere ayağa kalktı. Neurath’a döndü “Savaş mı çıkmasını istiyorsunuz iki ülke arasında?” diye sordu.

Neurath; “Asla!” diye yanıtladı.

Kapıda dikilirken Dodd; “Almanya’nın başından başka bir savaş daha geçerse yerle bir olacağını bilmeniz gerek.” dedi.

“Fazla açık sözlü ve eleştirel” davrandığı konusunda küçük bir huzursuzluk duyarak binayı terk etti.

ERTESİ günü, Stuttgart’daki Amerikan Konsolosu, Berlin’e Mauser Şirketinin kendi yetki sınırları içerisinde silah yapımını büyük ölçüde artırdığını rapor ettiği “çok gizli” bir bildiri yolladı. Konsolos; “Almanya’da başka ülkeleri hedef alan yeni bir düşmanlık dalgası yaratılarak büyük çaplı bir savaşa hazırlandığı artık su götürmez bir gerçek.” diye yazdı.

Hemen ardından aynı Konsolos, Alman Polisinin otobanlarda sıkı gözetim yaptığını, yolcuları sürekli durdurup sorguya çektiğini, onları, araba ve bagajlarını sıkı bir aramadan geçirdiklerini rapor etti.

Oldukça nahoş bir olay da, hükûmetin, gün ortasından 12.40’a kadar polislerin bütün kamyonları, trenleri, otobüsleri, transitleri arayabilsin diye trafik akışını durdurmasıydı. Alman gazetelerinden yapılan resmî ilana göre, polis komünist muhaliflerin yapmayı planladıkları propagandaları engellemeye çalışıyor, kanıt topluyor ve silah avına çıkıyordu bu yasak sayesinde. Bu ağızda gevelemelere inanmak yerine, gözü açık Berlinlilerin öne sürdüğü başka bir teori vardı. Polisin asıl bulmayı umduğu ve el koymak istediği şey Hitler’in de Yahudi soyundan geldiğini öne süren İsveç ve Avusturya gazetelerinin nüshalarıydı.

GİZLİ BİR TALEP

Amerikalılara yapılan saldırılar, Hitler ve ekibinin ne yapacaklarının kestiremezliği, resmî olmanın verdiği ve normalde hayatı cehenneme çevirecek nazik davranma zorunluluğu gibi meseleler Dodd'u bir hayli yıpratmıştı. Sürekli başağrıları ve mide problemlerinden şikâyetçiydi. Arkadaşına yolladığı bir mektupta, Elçiliği, "katlanılmaz ve müşkül bir iş" olarak tasvir ediyordu.

Tüm bunların üzerine bir de, elçilerin bile üstesinden gelmeleri gereken günlük işler vardı.

Eylül ortasına doğru, Dodd Ailesi Tiergartenstrasse'daki evin dördüncü katından (ki burada sadece Panofsky ve annesi kalıyordu) bir hayli gürültünün geldiğini fark ettiler. Dodd'un bilgisi dışında bir grup marangoz geldi ve her gün saat yediden başlayarak, çekiç, testere ve başka aletlerle gürültü patırtı çıkardı. Bu durum iki hafta boyunca sürdü. Panofsky 18 Eylül'de Dodd'a kısa bir not yazdı: "Size, gelecek ayın başında karım ve çocuklarımın, tatil için gittikleri taşradan Berlin'e döneceklerini bildirmek istiyorum. Siz ve Bayan Dodd'un kesinlikle rahatsız edilmeyeceğinizden eminim. Zira tek dileğim, size evimde elimden gelen rahatlığın en iyisini sunmaktır."

Panofsky karısını ve çocuklarını, yanlarına birkaç hizmetçi de vererek dördüncü kata yerleştirdi.

Dodd şaşırılmıştı. Panofsky'ye, üzerinde çok durduğu, her iki cümlesinden birisinin üstünü çizip değiştirdiği bir mektup yazdı. Bu durumun sıradan bir kira veren ve kiracı meselesi olmadığını pekâlâ farkındaydı. Panofsky, ailesini Berlin'e, Dodd'un orada bulunmasının verdiği güvenden dolayı geri getiriyordu. Dodd mektubunun ilk taslağında, bu durum karşısında kendi ailesiyle taşınabileceği ihtimalinden söz ediyordu ve Panofsky'i bu planını temmuzda bildirmediği için azarlıyordu. Dodd şöyle yazdı: "Eğer bundan haberdar olsaydık, böyle utançverici bir hâle düşmezdik."

Fakat mektubun son hâli daha yumuşaktı. Almanca, şöyle yazdı: "Ailenizle tekrardan bir araya geldiğinize gerçekten çok sevindik. Tek endişemiz, çocuklarınızın kendi evlerini istedikleri serbestiyette kullanamayacak olmalarıdır. Biz Chicago'daki evimizi, çocuklarımız açık havanın avantajlarından yararlanabilsinler diye aldık. Bizim, çocuklarınızın bu özgürlüklerine ve hareket alanına engel teşkil ettiğimizi düşünmek beni üzecektir. Bu planlarınızdan temmuzda haberdar olsaydık, iki ayağımız bir pabuca girmezdi."

Dodd Ailesi, rahatsız olan her kiracı gibi, ilkin sabırlı davranmaya karar verdi. Tek dilekleri, çocukların ve hizmetçilerin çıkardıkları gürültü ve patırtının zamanla azalmasıydı.

Beklenen olmadı ama. Gidip gelmelerin tangirtisi ve küçük çocuklarla karşılaşma ihtimali zor anlar yaşıtıyordu; özellikle de, Dodd diplomatları ve onun sade takım elbiseleri, işe yürümesi, eski Chevrolet'i gibi ucuz davranışlarını küçümsemeye hevesli üst düzey Reich yetkililerini ağırlarken. Şimdi de hiç beklenmeyen koskoca Yahudi bir aile vardı ortalıkta.

Şöyle yazmıştı Dodd: "Çok fazla kalabalık ve rahatsızlık vardı. Özellikle de, sık sık ağırlamalar yapmam gereken zamanlarda. Galiba, bu duruma şahit olan herkes bunun kötü şans olduğunu söylerdi."

Dodd bir avukata danıştı.

Ev sahibiyle yaşadığı sorunlar ve görevinin bitmek bilme-

yen yükümlülükleri, Dodd'un *Kadim Güney* üzerinde çalışmasına zaman bırakmıyordu. Ara ara akşamları ve hafta sonları kısa bir süreliğine yazabiliyordu. Amerika'da bulunması kolay olan kitapları temin etmek için bayağı uğraşıyordu.

Onu en çok yoran durum ise, kendisinin içinde bulunduğu hayatın mantıksızlığıydı. Bir tarihçi olarak dünyayı tarihsel faktörlerin ve az çok rasyonel olan insanların kararlarının ürünü olarak görüyordu ve etrafındaki insanların medeni ve tutarlı davranmalarını bekliyordu. Ama maalesef Hitler'in hükûmeti ne medeni ne de tutarlıydı ve halk, bir akılalmaz durumdan bir başkasına geçiyordu.

Hitler'in ve parti görevlilerinin kullandığı dil garip bir şekilde tersyüz edilmişti. "Fanatik" terimi olumlu bir çağrışım edinmişti. Bu kelime, Yahudi bir Berlin sakini olan filolog Victor Klemperer'in "cesaret ve sıkı bağlılığın mutlu bir karışımı" olarak tasvir ettiği anlamı taşıyordu artık. Nazilerin kontrol ettiği gazeteler sürekli olarak bir dizi "fanatik yeminlerden", "fanatik açıklamalardan" ve "fanatik fikirlerden" hep iyi bir şekilde söz ediyordu. Göring "fanatik hayvansever" olarak biliniyordu: *Fanatischer Tierfreund*.

Klemperer, bir hayli eski kelimenin tekrardan kötü bir anlamla kullanılmaya başlanıldığını ortaya çıkardı. *Übermensch*: insanüstü. *Untermensch*: İnsandan aşağı; yani "Yahudi" anlamına geliyordu. Tamamen yeni olan kelimeler de ortaya çıkmaya başladı. Örneğin, *Strafexpedition*, yani "ceza seferi"; ki SA'lar bu terimi, Yahudi ve komünist mahallelerine yaptıkları yağmalar için kullanıyorlardı.

Klemperer, arka arkaya gelen yeni kararname, gözdağı ve uyarılarda (insanları sürekli idam etmekle tehdit etmeleri yok mu!) ve daha yeni uygulanan ülke çapındaki aramalar gibi garip ve açıklanamayan paronayak aşırılıklarda belirli bir "dil histerisi" tespit etti. Klemperer'e göre bu işte, Amerikan sineması ve gerilim filmlerinden esinlenerek, insanları hizada

tutacak bir tür korkuyu hakim kılmak için kasti bir çaba sarf ediliyordu. Aynı zamanda bunun, yetkiyi ellerinde bulunduranlar arasında bir güvensizlik manifestosu olduğunu da düşünüyordu. 1933 Temmuz'unun son demlerinde Klemperer bir haber filminde, Hitler'in yumrukları sıkılmış, yüzü buruşturulmuş vaziyette, "30 Ocak'ta bana gülüyorlardı; fakat onlar gülmenin ne demek olduğunu unutacaklar!" diye bağırdığını fark etti. Klemperer Hitler'in, Yahudileri kastettiğini düşünüyordu. Klemperer Hitler'in mutlak gücü aktarmak istemesine rağmen, onun bunu yaparken sert ve kontrolsüz bir öfkeye kapıldığı gerçeği karşısında hayrete düşmüştü. Çünkü Klemperer'a göre bu, paradoksal bir durumdu ve Hitler'in, yeni Reich'in bin yıl süreceği ve tüm düşmanlarının yok edileceği iddialarını baltalayabilirdi. Kendisine hep şunu soruyordu: "Madem yeni Reich'in sürekli olacağından ve düşmanlarınızın yok edileceğinden bu kadar eminsiniz, o zaman bu körkütük öfke niye?"

O gün sinemadan çıktıktan sonra, artık tüm umutları suya düşmüştü.

DODD'UN etrafında cereyan eden olayların bundan daha iyi olduğu söylenemezdi. Woolworth ucuzluk mağazaları zincirinin yöneticisi olan başka bir Amerikalı, Roland Velz da saldırıya maruz kaldı. Saldırı 8 Ekim 1933'te Pazar günü, Düsseldorf'ta, Roland Velz karısıyla birlikte şehrin en işlek caddelerinden birinde yürürken gerçekleşti. Kendilerinden önceki birçok kurban gibi onlar da SA'nın geçit törenini fark edememe günahını işlediler. Çileden çıkmış bir asker Velz'in yüzüne iki kere ve sert bir şekilde vurup yoluna devam etti. Velz durumu polis memuruna bildirmek istediye de, polis orali olmadı. Velz durumu yakında bulunan polis amirine götürmeye karar verdi; fakat boşuna. Polis amiri yardım edeceği yerde, ona nasıl ve ne zaman selama durması gerektiğini anlatmaya koyuldu.

Dodd, saldırganın derhâl tutuklanmasını istediğini belirttiği iki itiraz notunu Alman Dışişlerine yolladı. Cevap gelmedi. Dodd'un aklından bir kez daha kendi Dışişlerine şu notu göndermek geçti: "Dünya kamuoyuna, Almanya'nın Amerikalılar için güvenli olmadığını ve seyahate çıkmak isteyenlerin buraya gelmemesini bildirin." Uzun bir tahlilden sonra yine beklemeye karar verdi.

(Gleichschaltung) Koordinasyon süreci ilerlerken, Yahudilere yapılan zulüm daha sinsice ve yaygın bir şekilde devam ediyordu. Hükûmet Eylül'de, Goebbels'in kontrolünde, müzisyen, oyuncu, ressam, yazar, haberci ve sinemacıları ideolojik ve özellikle de ırkçı hizaya getirmek amacıyla Reich Kültür Odası'nı kurdu. Hükûmet ekimin başlarında, Yahudileri gazetelerde çalışmaktan ve yayıncılık yapmaktan meneden ve 1 Ocak 1934 yılında yürürlüğe girecek olan Başyazı Yasasını çıkardı. Hiçbir iktidar süttten çıkmış ak kaşık değildi: İletişim Bakanlığı bundan böyle telefonda bir kelimeyi hecelerken, "D" harfi için "David" kelimesinin kullanımını yasakladı; çünkü "David" ıbranice bir isimdi. "Dora" isminin kullanılması zorunluymuştu. "Samuel" yerine "Siegfried" geldi ve bunun gibi birçok isim daha değişti. Başkonsolos Messersmith, Müsteşar Phillips'e 29 Eylül 1933'te yazdığı uzun bir mektubunda şöyle dedi: "İnsanlık tarihinde Almanya'nın Yahudilere yönelik mevcut politikasından daha acımasız, zalim ve dehşet verici bir şeye rastlanmamıştır. Dışarıya ve Almanya'ya her ne kadar tersini söylüyorsa da Almanya'nın amacı Yahudileri Alman hayatından silip atmaktır."

Messersmith bir süre Almanya'nın ekonomik krizinin Hitler'i yerinden edeceğini düşündü. Ama artık böyle düşünmüyordu. Hitler, Göring ve Goehbls'ın tüm ipleri ellerinde sıkıca tuttuklarını görüyordu. Şöyle yazdı: "Dış dünyayla ilgili zerre miktar bildikleri bir şey yok. Bildikleri tek şey, Almanya'da kafalarına nasıl eserse o şekilde davranabildikle-

ridir. Ülkedeki kuvvetlerinin farkındalar ve bununla sarhoş olmuş vaziyetler.”

Messersmith, “dışarıdan müdahalenin” bu durum için çözüm olabileceğini öne sürdü. Eğer olacaksa da, bunun geciktirilmemesi gerektiğinin de altını çizdi. “Dış kuvvetlerin müdahalesi olsaydı, nüfusun muhtemelen yarısı buna bir kurtuluş gözüyle bakardı. Ama korkarım ki müdahale gecikirse, tek yumruk olmuş bir Almanya’yla karşı karşıya kalınabilir.” diye yazdı.

Messersmith’e göre kesin olan bir şey vardı: Almanya bundan böyle dünya için büyük bir tehdit unsuru hâline gelmişti. O bu durum için, “gelecek yıllarda barışı tehlikeye sürükleyebilecek olan kanayan bir yara” diyordu.

DODD’ta şevkinin kırıldığına ve ağır yorgunluğun baş gösterdiğine dair ilk belirtiler görünmeye başladı.

Arkadaşı Albay Edward M. House’a şöyle yazdı: “Görünürde pek umut yok ve benim, aramızda kalsın, geçen bahar, Almanya’da işe yarayabileceğimi ima etmem su götürmez. *Kadim Güney*’in bir cildi hazır oldu olacak. Üç cilt daha sırada. Bu alanda tam yirmi sene çalıştım ve açıkçası bunun heba olmasını istemiyorum. Şu an altmış dört yaşındayım ve buradayım. Her gün on ila on beş saat arasında çalışmam gerekiyor! Hiçbir yere vardığım da yok. Gel gör ki, şimdi istifa edersem, işler birbirine girecek.” Chicago’daki Hull House’ın kurucusu olan reformist arkadaşı Jane Addams’a da şöyle yazdı: “Tarih çalışmam baltalanıyor ve artık geçen haziranda verdiğim kararın doğruluğundan pek emin değilim.”

4 Ekim 1933’te, Dodd’un Almanya’da üç ayı dolmak üzereyken, Bakan Hull’a “gizli ve sadece size” mühürlü bir mektup gönderdi. Bu mektubunda, Berlin’in sonbahar ve kışının rutubetinden ve marttan beri hiç tatil yapamadığından söz ederek, gelecek yılın başında Chicago’da biraz ders vermek ve çiftliğinde bir nebze vakit geçirebilmek amacıyla uzun bir tati-

le çıkmak için izin istedi. Şubat sonunda Berlin'den ayrılıp üç ay sonra geri dönmeyi planlıyordu.

Hull'a, bu isteğinden kimseye söz açmamasını rica etti: "Eğer izin vermek konusunda şüpheleriniz varsa, lütfen kimseye bu durumdan söz etmeyin."

Hull, Dodd'un tatil isteğini, Washington'un, Messersmith tarafından gönderilen ve Almanya'dan ciddi ve büyüyen bir tehlike olarak söz edilen değerlendirmelerine katılmadığını belirterek, onayladı. Müsteşar Phillips ve Batı Avrupa İlişkileri Başkanı Moffat'ın günlüklerine göre, Dışişleri Bakanlığının Almanya ile ilgili tek kaygısı, Amerikalı alacaklılara olan yüksek miktardaki borçlarıydı.

ŞEYTANIN KAÇIŞI

Sonbahar yaklaşırken, Martha'nın talipleriyle başa çıkmak için başvurduğu hokkabazlıklar biraz daha ürkütücü bir hâl almaya başladı çünkü Diels ortadan kaybolmuştu.

Ekim ayının başlarında bir gece Diels, Prinz –Albrecht– Strasse 'daki 8 numaralı ofisinde fazladan mesai yapıyordu ki gece yarısında doğru sesi oldukça endişeli gelen karısı Hilde'den bir telefon aldı. Kendisinin de daha sonra *Lucifer Ante Portas -Kapıdaki Şeytan-* adlı anı kitabında söz edeceği üzere, karısı telefonda; “kalabalık” bir grup silahlı siyah üniformalı adamın evlerine zorla girip, kendisini yatak odasına kilitlediğini sonra da oldukça hoyrat bir tavırla etrafı aradığını, mektupları, günlükleri ve Diels'in evde muhafaza ettiği bir çok evrakı da toplayıp götürdüğünü söyledi. Diels bir çırpıda evine vardı ve eve zorla giren bu adamların Komutan Herbert Packebusch emrindeki SS birliğine bağlı askerler olduğunu teşhis edecek kadar bilgi topladı. Packebusch henüz 31 yaşındaydı ve Diels'in anlattığına göre; “haşın ve hissiz bir ifade çoktan derince kazınmıştı çehresine.” Diels onu “Klasik Toplama Kampı kumandanı görünüşü ve prototipinde” bir adam olarak nitelendiriyordu.

Packebusch'un yaptığı küstahça baskın Diels'i şaşırtsa da,

Diels bu baskının ardında yatan nedenleri çok iyi kavrayabiliyordu. Rejim, çekişmeler ve komplolarla kaynayıp duruyordu. Diels önceleri Göring'in karargâhlarına dâhildi ve Göring'le beraber Berlin'deki, Almanya'nın en büyük eyaletleri olan Prusya'yı çevreleyen bölgelerdeki bütün polis güçlerini elinde bulunduruyordu. Ancak SS'in başındaki Heinrich Himmler Almanya'nın geri kalan bölgelerindeki gizli polis teşkilatları üzerinde gittikçe hâkimiyet kurmaya başlamıştı. Göring ve Himmler birbirlerinden nefret ediyor ve nüfus kazanmak için kıyasıya mücadele ediyorlardı.

Diels hızlı bir manevra yaptı. Berlin Tiergarten Polis teşkilatından bir arkadaşını aradı ve üniformalı polislerden oluşan bir birliği makineli tüfekler ve el bombalarıyla silahlandırdı. Birliği SS'in Postdamer Strasse'deki karargâhına gönderdi ve binayı ablukaya aldırdı. Kapıda nöbet bekleyen SS muhafızları olan bitenden habersizdi ve Diels ve ona bağlı bir grup polisi Packebusch'un ofisine kadar geçirdi.

Bu müthiş bir sürpriz yarattı. Diels odaya girdi ve Packebusch'u çalışma masasında otururken, siyah ceketini kemeri ve kılıfındaki tabancasıyla beraber çıkarmış, duvara asmış, sadece gömleğiyle kalmış bir hâldeyken buldu. "Orada öylece oturuyordu, masasındaki sayfalar arasında derin düşüncelere dalmıştı, geceleri çalışan talebeleri andırıyordu." diye yazmıştı Diels. Çileden çıktı; "Üzerinde çalıştığı ve oynama yaptığı, saçma sapan notlar aldığı evrakların benim olduğunu anlayacaktım birkaç dakika sonra." Bu notlarda yazdığına göre Packebusch, Diels ve karısının evi dekore etme biçimlerinde bile bir hinlik bulmuştu. Dekorasyonla ilgili şu ifadeyi kullanmıştı; "Stresemann tarzı bir dekorasyon." Bu ifade Hitler'e Weimar dönemindeki muhalif olan Gustav Stresemann'a yapılan bir göndermeydi. "Sizi tutukluyorum." dedi Diels.

Packebusch aniden başını kaldırdı. Diels'in kişisel yazılarını okurken bir de ne görsün Diels karşısında duruyordu.

“Packebusch şaşkınlığını üzerinden atacak zamanı bulamadı. Bir hayalet görmüşçesine suratıma baktı.” diye yazdı Diels.

Diels’in adamları Packebusch’u yakaladı. Polislerden biri SS komutanının duvarda asılı olan kabzasındaki tabancasını aldı ancak kimse Packebusch’un üstünü arama zahmetinde bulunmadı. Polis yetkilileri Diels’in dairesine yapılan baskından sorumlu bir diğer kişiyi tutuklamak için binayı baştan aşağı aradı. Bütün şüpheliler Gestapo karargâhlarına götürüldü; Packebusch ise Diels’in ofisine.

Sabahın erken saatlerinde ofiste Diels ve Packebusch karşılıklı oturmuş, ikisi de hiddetten mosmor kesilmişti. Diels’in Alsas kurdu (Alman kurt köpeği) cinsi köpeği de yanı başında tetikte duruyordu. O zamanlar Almanya’da polis köpeklerine verilen isim buydu.

Diels, Packebusch’u nezarete tıkacağına ant içti. Packebusch Diels’ı ihanetle suçladı. Bu hakaret Diels’ı zıvanadan çıkardı ve büyük bir hışımla sandalyesinden fırlamasına neden oldu. Packebusch iğrençliğinin önündeki bütün setleri yıkmak suretiyle, pantolonunun arka cebine sakladığı tabancasını çıkartıp, Diels’a nişan aldı ve parmağını tetiğin üzerine koydu.

Diels’in anlattığına göre köpeği devreye girip Packebusch’un üzerine atıldı. İki üniformalı polis Packebusch’u tuttu ve elindeki silahı aldı. Diels, komutanın Gestapo’nun bodrum katındaki nezarethanesine yerleştirilmesini buyurdu.

Kısa bir süre içerisinde Himmler’le beraber Göring olaya müdahale etti ve bir uzlaşmaya vardılar. Göring Diels’ı Gestapo’nun liderliğinden aldı ve Berlin polis komiser yardımcılığına atadı. Diels yeni pozisyonunu elinde hiçbir yetki bırakmayan rütbe indirme olarak yorumladı. Eğer SS komutanı intikam almak isterse, Himmler’e karşı durabilecek türden bir güce veya yetkiye sahip değildi artık. Yine de bu yeni düzenlemeyi kabul etti. Böylece ta ki iki sadık hizmetkârı işaret verip onu işine arabayla giderken yolda çevirene kadar her şey olağan

akışında kaldı. Görevliler Diels'e SS ajanlarının ofiste onu ellerinde tutuklama kararıyla beklediği bilgisini sızdırdı.

Diels kaçtı. Anı kitabında karısının, "sınırı geçerken yardımcı olabilecek bir arkadaşını, Amerikalı bir kadını" da yanına almasını salık verdiğini iddia etti. Bu kadın Tiergarten Caddesi'nde yaşayan, risk almayı seven bir kadındı Diels'e göre. "Macera ve tehlikeye ne kadar istekli olduğunu biliyordum." demişti.

Bu ifadeler doğrudan Martha'yı akıllara getiriyordu ancak Martha anılarında ya da diğer kayıtlarda böyle bir yolculuktan hiç söz etmemişti.

Diels ve yol arkadaşı Potsdam'a giderek arabayı bir garaja bıraktığı Güney sınırına vardılar. Diels sahte bir pasaport taşıyordu. Çekoslovakya sınırını geçtiler ve kaplıca şehri Carlsbad'e doğru yola koyuldular. Carlsbad'de bir otele yerleştiler. Diels bazı önemli dosyalarını da sigorta niyetine yanında getirmişti.

Gestapo anı yazarı Hans Gisevus'un yazdığına göre; "Diels Bohemya'dan, kaçtığı yerden, utanç verici açıklamalar yapmak konusunda tehditler savurdu ve ağzını kapalı tutmak için oldukça yüksek meblağlar talep etti."

DİELS'İN gidişiyle beraber, Martha'nın büyüyen çevresindeki arkadaşları kuşkusuz derin bir nefes aldı. Özellikle de komünistlere sempati duyanlar ya da önceki Weimar hükûmetinden sonra özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünen arkadaşları. Sosyete hayatı gittikçe renklenmeye başladı.

Martha'ya göre yeni arkadaşlarının en dişe dokunuru Mildred Fish Harnack'dı. Martha onunla Berlin'e gelirken trende tanışmıştı. Mildred kusursuz bir Almanca konuşuyor ve birçok kişinin de fark ettiği üzere güzel, endamlı, uzun, bukleli sarı saçları olan, ciddi mavi gözlere sahip bir kadındı. Hiç makyaj yapmazdı. Bazı gizli sırları açığa çıktıktan sonra, Sovyet istihbarat dosyalarındaki tasvirine göre "Alman bir

Frau'ya çok benzeyen, klasik Slav tipi dolayısıyla oldukça işe yarar" bir kadındı.

Martha, Mildred'in sadece bakışlarından değil, davranışlarından dolayı da ondan uzak durduğunu söylüyordu; "Fikirlerini beyan ederken ve konuşurken oldukça yavaştı. Sessizce dinler, tartar ve muhabbette geçen kelimeleri, fikirleri, ardında yatan anlamları süzgeçten geçirirdi. Kullandığı ifadeler oldukça nazik bazen muğlaktı. Öyle ki insan garipsemeden edemiyordu."

Bu şekilde cümleleri öğelerine ayırması ve diğerlerinin tutumlarına dikkatle yaklaşması, kocası Arvid Harnack'ın önceki yıllarda ne ile meşgul olduğu göz önünde bulundurulduğunda oldukça önem arz ediyordu. Çift 1926 yılında Wisconsin Üniversitesinde tanışmıştı ve Mildred o zamanlar orada asistanlık yapıyordu. Aynı yıl ağustos ayında evlenmişler ve Almanya'ya taşınmışlardı. İnsanları bir araya getirmek konusunda üzerlerine yoktu. Her durdukları yerde düzenli aralıklarla salonlarda yemekler verdiler, sohbetler düzenleyip Shakespeare'in oyunlarını okuma etkinlikleri tertitlediler. Wisconsin'de oldukça yankı uyandıran John R. Commons'ın kurduğu bir grup olan Cuma Güherçileleri (The Friday NITERS) ne katıldılar. Commons daha sonraları "Sosyal güvenlik" kavramının "babası" olarak nitelendirilecek olan bir profesör ve aynı zamanda bir ilericiydi.

1930-31 kışında Berlin'de, Arvid kendine Sovyet ekonomisini incelemeye adanmış başka bir grup kurdu. Nazi Partisi güç kazandıkça, Arvid'in çalışma alanı oldukça tehlikeli bir hâl aldı ancak o yine de düzinelerce Alman ekonomisti ve mühendisini de yanına alarak Sovyetler Birliğine tur düzenledi. Yurt dışındayken Rus istihbaratı Arvid'e gizlice kendileri adına, Nazilere karşı çalışmayı teklif etti. O da bunu kabul etti.

Hitler iktidara geldiğinde, Arvid ekonomi grubunu feshetmeye mecbur hissetti kendini. Politik atmosfer oldukça ölüm-

cül bir kimliğe bürünmüştü. O ve karısı Mildred merkezden kaçıp taşraya gittiler. Mildred orada zamanın büyük çoğunluğunu yazarak Arvid ise Alman Lufthansa Havayolları için avukatlık yaparak geçiriyordu. İlk anti-komünist dehşet dalgası dindikten sonra, Harnack çifti Berlin'deki evlerine geri döndü. Geçmişi göz önünde bulundurulursa Arvid şaşırtıcı bir şekilde Ekonomi Bakanlığında bir iş buldu ve bu durum Mildred ve kendisinin Amerika'daki arkadaşlarının çiftin "Nazilileştiğini" öne sürmesine neden oldu.

İlk zamanlarda Martha, Avid'in gizli hayatıyla ilgili hiçbir şey bilmiyordu. Çifti rahat, "Soft mavi ve yeşiller, kırık beyaz" gibi rahatlatan pastel tonlarının ağırlıklı olduğu evlerinde ziyaret etmekten hoşlanıyordu. Mildred büyük vazolarını lavantayla doldurmuş ve onları sarıya boyanmış duvarının önüne yerleştirmişti. İkisi de yazmaya düşkün olan Martha ve Mildred sık sık birbirlerini görmek için bir araya gelecek kadar kafa dengiydiler. 1933 yılının Eylül ayının sonlarına doğru, ikili *Berlin Topics* adında İngilizce basılan bir gazetede kitaplarla ilgili yazı yazacakları bir köşe kaptılar. 25 Eylül'de Thornton Wilder'a yazdığı mektubunda Martha gazeteyi "Rezil" diye nitelendirmişti ve "burada İngilizce konuşan insanlardan oluşan küçük bir koloni yaratmak konusunda yararlı olabileceğini, kitapları ve yazarları sevenleri bir araya getirebileceğini" söylemişti.

Harnack çifti seyahate çıktığında Mildred, Martha'ya iyi niyetlerini sunmadan evvel gördüğü manzaralarla ilgili şairane gözlemlerini aktardığı kartpostallar yolluyordu. Bir kartpostalda Mildred; "Martha seni çok sevdiğimi ve sürekli aklımda olduğunu biliyorsun." diye yazmış ve Martha'ya yazılarını okuyup eleştirisini yaptığı için teşekkür etmişti, "Bu sende eleştiri yapmak anlamında bir cevher yattığının göstergesi" diye eklemişti.

Mektubuna da hüznü iç çekişlerle son vermişti; "Ah canım, benim sevgili... hayatım" o üç nokta Martha içindi.

Bu mektuplar Martha'ya görmediği yerlerden kopup gelen çiçek yaprakları gibi geliyordu; “Bu tadına doyulmayan, hisli kartpostallara ve kısa mektuplara oldukça değer veriyordum. Üzerinde çalışılmış, etkileyici şeyler değillerdi. Bütün o hissiyatlar, kendilerini Mildred'in neşe dolu kalbinden dökülüp kelimelerde bulmak zorundaydı.”

Mildred, Elçiliğin düzenli konuklarından olmuştu ve kasım ayı geldiğinde Dodd'un *Kadim Güney* adlı kitabının ilk nüshasını daktilo etmek suretiyle ekstra para kazanmaya başlamıştı. Buna karşılık Martha, Mildred ve Arvid'in tertiple-diği yeni toplantılara katılmaya başladı. Bu grup Friday Neters grubunun Berlin ayağıydı. Çift giderek seçkin yazarlar, editörler, sanatçılar, entelektüeller ve arkadaşlardan oluşan bir cemiyet meydana getirdiler. Cemiyet, çiftin evinde bir ay içerisinde defalarca bir araya geliyor, akşam yemekleri yiyor ve cumartesileri beş çayları düzenliyorlardı. Martha Wilder'a yazdığı bir mektupta, tam da bu toplantılardan birinde, 1922 yılında eski Weimar rejiminin başkanı Walter Rathenau'nun suikastinde önemli bir rol oynayan yazar Ernst von Salomon'la karşılaştığından söz etti. Her ne kadar maddi sıkıntılar çekse de, Mildred'in sihirli değneğiyle yarattığı bu hoş ve sıcak ortamı çok seviyordu Martha. Lambalar, mumlar, çiçekler, incecik dilimlenmiş ekmek, peynir, ciğer salamı ve kıyılmış domates vardı. Ziyafet sayılmazdı ancak yeterliydi. Martha'nın Wilder'a dediği gibi; ev sahibem “bir tutam keçi söğüdünün ya da alpine güllerinin arkasına mum koyacak kadar hassas mı yoksa mantıksız mı demeliyim?”

Muhabbet oldukça öğretici, zekice ve cüretkârdı. Hatta bazen fazla cüretkârdı, en azından görüşleri Yahudi olduğu gerçeğiyle şekillenen Salomon'un karısı için öyleydi. Onun kim olduğuna ve hangi tarafta olduğuna aldırmaksızın diğer konukların Himmler ve Hitler'e çok rahat bir şekilde “bariz ahmaklar” diye hitap edebildiğine şaşıyordu. Bir konuğun

diğerine sarı bir zarf verdiğini ve yeğenine gizlice şeker veren bir amca misali göz kırptığına tanık oluyordu.

“Orada, koltukta öylece oturuyor ve güçlükle nefes alıyordum.” demişti.

Martha grubun Nazi-karşıtı bir çizgide olduğunu bilse de toplantıları nefes kesici ve doyurucu buluyordu. Savaş sonrası meydana gelen bu kargaşadan kurtulmanın tek yolunun Nazi devrimi olduğunu hararetle savunuyordu. Toplantılara katılması, içindeki yazar ve entelektüeli ortaya çıkmasına neden olmuştu. Die Taverne’deki gazetecilerin Stammtisch’ine katılmasının yanı sıra henüz rejimin koordinasyon politikasının elinin uzanmadığı muazzam eski Berlin kafelerinde de uzun vakitler geçirmeye başladı. Postdamer Platz’daki Josty ve Kurfürstendamm’daki Romanisches bu kafelerden bazılarıydı. Romanisches, Erich Maria Remarque, Joseph Roth ve Billy Wilder gibi Berlin’den sürülmüş binlerce insana ev sahipliği yapmış, hikâyelerine konu olmuştu. Martha, Ciro’s ve Eden Oteli’nin çatısı misali gece kulüplerinde akşam yemeği yiyordu. Büyükelçi Dodd’un günlüklerinde bu konuya hiç değinilmiyor ancak tutumluluğu dikkate alınacak olursa Martha’yı bu konuda aile bütçesine umulmadık ölçüde ve oldukça zarar veren bir etken olarak gördüğü su götürmezdi.

Martha, Berlin’in kültürel hayatında kendine bir yer edinmeye çalışıyordu, bu camiaya sadece Harnack çiftinin arkadaşı olduğu için dâhil olmak istemiyordu. Onun istediği bu cemiyette önemli bir mevkiye sahip olmaktı. Salomon’u Birleşik Devletler Elçiliğindeki bir göreve getirerek bununla bir çeşit sansasyon yaratmak istedi ve bunu başardı da. Wilder’a yazdığı bir mektubunda Salomon’u takdim ettiğinde kalabalıktan gelen tepkiden dolayı sevinçten havaya uçtuğunu söyledi; “Şaşkınlık (oldukça usturuplu bir toplantıda olmalarına rağmen herkes nefesini tuttu ve elleriyle kapamaya çalıştıkları

ağızlarından fısıltılar yükseliyordu)... Ernst von Salomon!... Rathenau cinayetinin suç ortağı!..." diye aktarmıştı.

İstediği şey dikkat çekmekti ve istediğini almıştı. Salomon, Amerikan Elçiliğinin düzenlediği bir partide toplanan konukları (muhtemelen aynı parti) "zengin burjuva gençliği, kusursuz bir terbiyeye sahip gençler... frapan bir şekilde gülümsüyorlar, Martha ve Dodd'un yaptığı ince şakalara umarsızca gülüyorlar." diye tasvir etmişti.

Martha'nın kendine güveni gittikçe artıyordu. Artık kendi başına partiler düzenleme zamanı geldiğini biliyordu.

BU SIRADA Diels hâlâ yurt dışındaydı ve Carlsbad'de sık bir otelde kalıyordu. Berlin'e dönmek için en uygun zamanın gelmesini kolluyor, dönüşünün güvenli olup olmadığını takip ediyordu. Sanki hiç güvenli olacakmış gibi.

BİR DOSTTAN UYARI

Martha, sosyal cazibesi konusunda oldukça kendine güvenir hâle gelmişti öyle ki arkadaşı Mildred Harnack'ın toplantılarını, akşam tartışmalarını model alarak kendi beş çayı düzenledi. Kendisi için bir doğum günü partisi bile tertip etmişti. İki organizasyon da onun umduğu şekilde yürümedi.

Toplantısına çağıracağı konukları seçerken kendisinin olduğu kadar Mildred'in da bağlantılarını kullandı. Sözde Berlin'i ziyarete gelen Amerikalı bir yayıncıyı tanıştırmak için düzenlenen toplantıya çok sayıda şairi, yazarı, editörü davet etti. Martha "eğlenceli sohbetler, ilham verici fikirler en azından diplomatik çevrelerde yapılandan bir gömlek daha üstün konuşmalar duymayı" umut ediyordu. Ancak konuklar yanlarında beklenmedik bir ahababı getirmişlerdi.

Herkesin gözünün üzerinde olacağı canlı, enerjik gruplar oluşturmak yerine, kalabalık sağda solda küçük parçalar hâlinde kümelenerek resmen atomuna ayrıldı. Bir şair etrafında birçok konuğu toplamış bir hâlde kütüphanede oturuyordu. Diğerleri onur konuğunun etrafına üşüşmüştü. Martha onlardan; "Amerika'da neler olup bittiğini öğrenmek konusunda acınası bir isteklilik sergiliyorlar." diye söz etmişti. Yahudi konuğu oldukça endişeli görünüyordu. Konuşma tökezliyordu; yiyecek ve alkol tüketimi gittikçe artmaya başladı.

“Konukların geri kalanı orada burada içkileri yuvarlıyor ve tabak tabak yemek yiyorlardı. Belki de büyük bir çoğunluğu fakir, kötü beslenen adamlardı, diğerleri de bunu gizlemek konusunda oldukça gergin ve kaygılıydı.” diye yazdı Martha.

“Sönük ve gergin bir öğleden sonraydı.” diye de ekledi. Davetsiz konuk korkuyordu ve bu korku bütün kalabalığın üzerine çöktü. “Herkes hayal kırıklığı ve ızdırap doluydu... Gergin, isteksizdiler, cesaretleri kırılmıştı ve korkaklıktan nefret ediyorlardı. Böyle bir grubu bir daha asla evimde ağırlamayacağıma yemin ettim.”

Onun yerine Mildred ve Avrid’e akşam matineri ve çay partileri düzenlemek konusunda yardımcı oldu. Hamack çifti seçkinleri, merak uyandıran kişileri bir araya getirmek ve onları bir arada tutmak konusunda doğal bir yeteneğe sahiptiler. O zamanlar biri Martha’ya bu yeteneklerinin bir gün onların ölümüne neden olacağını söylese, gülüp geçerdi sadece.

8 EKİM’DEKİ doğum günü partisi için hazırlanan davetli listesindeki konuklar arasında bir prens, prenses, onlarca muhabir arkadaş ve “genç, topuk selamı veren, komik kaçacak derecede kibar, çeşitli” SA ve SS askerleri de vardı. Martha onunla “düzenli olarak” görüşse de Boris Winogradov’un partiye gelip gelmeyeceği kesin değildi. Amerika hâlâ Sovyetler Birliği’ni tanımıyor diye Boris’i partiye davet etmemiş olma ihtimali yüksekti, ki muhtemelen de böyle oldu.

Önde gelen iki Nazi yetkilisi de partide boy gösterdi. Bir tanesi Putzi Hanfstaengl diğeri ise Dışişleri Bakanlığı ve Hitler’in şansölyelik binası arasındaki irtibatı sağlayan genç Hans Thomsen’di. Diğer Nazi fanatiklerinde görünen kızışmış, kendinden geçmiş hâller onda yoktu. Dolayısıyla diplomatik heyet üyeleri tarafından oldukça seviliyordu ve Dodd evinin devamlı konuklarındandı. Martha’nın babası protokolün ona izin verdiğinden çok daha şık bir dille konuşurdu Thompsen’la.

Görüşlerini Nazi yetkililerine ve hatta mümkünse bizzat Hitler'in kendisine ileticeği konusunda ona duyduğu güven tamdı. Martha bazen Thompsen'in Hitler için kişisel rezervasyonlar da yaptığı izlenimine kapılırdı. Martha da Dodd da ona "TOMMY" derdi.

Hanfstaengl her zaman âdeti olduğu üzere geç geldi. İlgi çekmeyi severdi ve muazzam cüssesi, enerjisiyle de oda her ne kadar kalabalık olursa olsun bunu başarırdı. Müzik hakkında fikir sahibi bir davetliyle Schubert'in *Tamamlanmamış Senfoni*'si üzerine yaptığı tartışmaya kendini kaptırmıştı ki Martha ailesine ait olan pikaba yöneldi ve Horst Wessel adına yazılmış bir Nazi Millî Marşı'nı çalmaya başladı. Martha bu marşın Nuremberg'te geçit yapan Hücum Taburu askerleri tarafından söylendiğini duymuştu.

Hanfstaengl müzikten büyük bir memnuniyet duymuşa benziyordu. Hans Thomsen'in rahatsız olduğu besbelliydi. Aniden ayağa kalktı, sonra uygun adım pikaba doğru yöneldi ve müziği kapattı.

Martha bütün masumiyetiyle Thomsen'a neden müziği beğenmediğini sordu.

Thomsen dik dik baktı ve yüzü gerilerek; bu karma toplantılarda küstahça dinlenebilecek türden bir müzik değil; Marşımızı, tüm önemini göz önünde bulundurarak, böylesi sosyete partilerinde çalmanıza izin vermeyeceğim." diye azarladı Martha'yı.

Martha affalladı. Burası onun eviydi, onun partisiydi, dahası burası Amerika toprağıydı. İsteddiği her şeyi yapabilme hakkına sahipti.

Hanfstaengl Thomsen'a, Martha'nın "biraz eğlendiği biraz da kınadığını bildiren" olarak tasvir ettiği bir bakışla baktı. Omuz silktili, piyanonun başına geçti ve her zamanki gibi büyük bir şevkle hiç durmadan çalmaya başladı.

Sonradan Hanfstaengl Martha'yı köşeye çekip; "Evet aramızda bunun gibi bazı adamlar var. Bu adamların kör nok-

taları var ve nükteden anlamıyorlar onların hassas ruhlarını incitmemek adına dikkatli olmak gerek.” dedi.

Ancak Martha’ya göre Thomsen’in tavrı muazzam bir gücün geçmek bilmeyen etkisine sahipti ve tam da bu yüzden (azıcık da olsa) Yeni Almanya’yla ilgili fikirlerine gölge düşürüyordu. Tıpkı küçük bir sözün bir evliliği sona götürmesi gibi.

“Hayatım boyunca fikirlerimi ifade etme özgürlüğüne sahip oldum. O akşamki atmosfer beni derinden sarstı ve bana insan ilişkilerinin mahremiyetine bir tecavüzmüş gibi geldi.” diye yazdı.

O GÜN Dodd da aşırı hassasiyetten yapılan ve keyif kaçıran değerlendirmelerden nasibini alanlardandı. Hiçbir şey bu duruma, Büyükelçi’nin 1933 yılının 12 Ekim Kolomb Günü’nde Berlin’deki Amerikan Ticaret Odasında yaptığı konuşmadan daha iyi örnek olamazdı. Konuşması sadece Almanlarda değil, Dodd’un üzülerek öğreneceği üzere, Amerika’daki Dışişleri Bakanlığında ve Amerika’nın Avrupa meselelerine ilişmesini istemeyen Amerikalılarda büyük öfke uyandırdı.

Dodd, görevinin önemli bir bölümünün; ılımlı olmaları için bireyler üzerinde büyük bir baskı kurmak olduğunu düşünüyordu ya da Chicago’da avukatlık yapan Leo Wormser’e yazdığı ifadeyle; “Kendi kendilerinin en büyük düşmanları hâline gelmesinler diye, insanları ikna etmeye çalışmak ve bu konuda ısrarcı olmak benim görevim.”

Üstü kapalı bir biçimde Nazi rejimini eleştirmek için tarihi kullanmayı planlıyordu. Böylece dinleyiciler iyi bir eski ve modern tarih anlayışıyla konuşmanın altında yazan mesajı anlayabileceklerdi. Amerika’da bu tarz bir konuşma bayağı kahramanca görülürdü; artan Nazi baskısı altında bu olumlu anlamda bir cüret göstergesiydi. Dodd bunu yapmaktaki amacını Jane Adams’a yazdığı bir mektupta şöyle açıkladı; “Çok

fazla haksızlığa ve zorbalık eden küçük gruplara tanık olmanın yanı sıra mevkimin izin verdiği ölçüde gezdiğim ülkelerin mükemmel vatandaşlarının şikâyetlerini dinledim ve tarihsel kıyaslar aracılığıyla insanları, mümkün olduğunca büyük bir ciddiyetle, ülkeleri savaşa sürükleyen az eğitimli liderlere karşı uyardım.”

Konuşma yapması için ticaret odasına davet edilmesi çok ideal bir fırsat sunmuştu. Konuşmasına “İktisadi Ulusalılık” diye masumane bir başlık verdi. Sezar’ın yükselişi ve düşüşünden, Fransa, İngiltere ve Amerika tarihinden kesitler sunarak Dodd o günün Almanya’sına değinmeksizin, “keyfi ve azınlık” yönetimlerinin tehlikeleri konusunda uyarılarda bulunmaya çalıştı. Bu sıradan bir diplomatın alacağı türden bir sorumluluk değildi ancak Dodd yaptığı şeyi bizzat Roosevelt’in fermanını yerine getirmekmiş gibi görüyordu. Daha sonra kendini savunmak için; “Başkan benden (yeri geldiğinde) Amerikan ülkü ve mantalitesinin sözcüsü ve temsilcisi olmamı beklediğinin altını çizmişti.” diye yazdı.

Dodd, Adlon Hotel’indeki bir yemek odasında aralarında önemli hükûmet yetkilileri, Reichbank’ın başkanı Hjalmar Schacht ve Goebbels’in Propaganda Bakanlığından iki kişinin de bulunduğu büyük bir izleyici kitlesi önünde yaptı konuşmasını. Çok hassas bir noktaya parmak bastığını biliyordu. Odadaki birçok yabancı muhabir de göz önünde bulundurulursa, yaptığı konuşmanın Almanya, Amerika ve İngiltere üzerinde geniş yankı uyandıracığının da bilincindeydi.

Okumaya başladığında, salona sessiz bir telaşın yayıldığını hissetti.

“Büyük bir baskı altına girdiği zamanlarda,” diye başladı; “insanlar geçmişteki alışkanlarını terk etmeye oldukça meyillidir ve denenmemişi denemek konusunda oldukça ileri giderler. Sonuç her zaman karşı koyma olmuştur bazen de felaketler doğurmuştur.” diye devam etti. Göndermelerde bulunduğu

yolculuğuna başlamak için halkçı lider Tiberius Gracchus ve Sezar'dan örnekler vererek tarihin derinliklerine daldı.

“Bugün yarım yamalak öğrenim görmüş devlet adamları 1. Gracchus’un asıl çizgisinden büyük bir hızla uzaklaşıyorlar ve şehvet düşkününü Kleopatra’nın ucuz oyunlarının kurbanı olmuş, başı derde girmiş arkadaşlarının kurtuluşunun despotik yaklaşımlarda yattığını düşünüyorlar. Ancak tarihte tecrübeyle sabit olduğu üzere, Sezarların sadece çok kısa bir süreliğine kurtulmayı başarabildiğini unutuyorlar.” dedi.

Dodd, İngiltere ve Fransa tarihine göndermelerde bulundu. On dördüncü Louis’nin güçlü hazine nazırı Jean-Baptiste Colbert örneğini verdi. Hitler ve Hindenburg arasındaki ilişkiye açık bir gönderme yaptığı bu örnekte, dinleyicilerine Colbert’in “nasıl da despotça güç kullandığını” anlattı. Colbert, yeni yeni zenginleşen halk arasından yüzlerce köklü ailenin mallarına el koymuş, mülkleri Kraliyet’in hazinesine teslim etmiş, ona karşı çıkan binlerce kişiyi de ölüme mahkûm etmişti... Boyun eğmeyen, toprak sahibi dört bir taraftaki aristokratlar zapt altına alınmış ve Parlamantonun toplanması yasaklanmıştı. Fransa’daki despot rejim, “büyük bir çatırtıyla” yerle bir olduğu Fransız Devrimi’nin başlama tarihi olan 1789’a kadar sürdü. “Hükûmetler, dipten olduğu kadar tepeden de başarısızlığa uğrayabilirler; ve her büyük başarısızlık binlerce, milyonlarca umutsuz insanın hayatlarını umutsuz bir sürece sokacak üzücü bir toplumsal reaksiyonu da beraberinde getirir. Devlet adamları neden tarihten ders alıp bu gibi felaketlerin önüne geçmesinler ki?”

Birkaç gönderme daha yaptıktan sonra, konuşmasının sonuna geldi;

“Sonuç olarak, devlet adamları ayrıcalık peşinde olan kişiler tarafından kontrol altına alınmış bir sistemin kaçınılmaz olarak yerle bir olacağını öğrenecek kadar tarih bilmelidir desek hiç de yanlış olmaz. ‘Geçmişin hatalarından’ ders çıkar-

mayı öğrenemezlerse, başka bir kaos ve başka bir savaşın, ortasında bulurlar kendilerini.” dedi.

Dodd’un günlüğünde aktardığına göre konuşmadan sonra “muazzam” bir alkış koptu. Olayı Roosevelt’e aktarırken, Dodd “Orada bulunan diğer Almanların” yanı sıra Schacht’ın da “şiddetle alkışladığını” gördüğünü söyledi.

“Daha önce hiç bu kadar kişi benimle hemfikir olmamış beni onaylanmamıştı.” Bakan Hull’a; “Her şey sona erdiğinde bütün Almanlar gelip, ‘Şimdiye kadar dillendirme hakkımızın olmadığı şeyleri söylediniz.’ diye düşündüklerini açığa vurarak tebriklerini sundular.” diye yazmıştı.

Deutsche Bankasından bir yetkili de gelip onunla aynı fikirde olduğunu belirtti. Dodd’a; “Sessiz ancak endişeli Almanya halkının tamamı, özellikle bütün iş dünyası ve Almanya Üniversitesi söylediklerinizin arkasında. Burada olduğunuz ve bizim söyleyemediklerimizi söylediğiniz için size minnettarız.” dedi.

Dinleyicilerin Dodd’un konuşmasının asıl amacının farkına vardığı aşikardı. Daha sonra, *Vossische Zeitung*’dan komünist bir köşe yazarı olan ve Dodd Ailesi’yle çabucak ahablık kuran Bella Fromm gelip Büyükelçi’ye; “Hitler ve Hitlerciliğe karşı bu çok ince bir şekilde gizlenmiş göndermelerinizin tamamından oldukça büyük bir keyif aldım.” dedi

Dodd ona muzırca gülümsedi ve; “Berlin’deki görevime atandığımda Hitler’le ilgili hiçbir ön yargıya sahip değildim. Ancak Hitler’in çevresinde en azından birkaç hoş insanla karşılaşırım diye umuyordum. Bütün tayfasının canı ve ödeklerden oluşan bir sürüden ibaret olduğunu fark ettiğimde oldukça dehşete düştüm.” diye yanıt verdi.

Fromm daha sonra Fransız Büyükelçisi André François Poncet’i konuşmayı kaçırıldığı için payladı. Büyükelçi’nin verdiği cevap geleneksel diplomasinin en temel ikilemlerinden birini özetliyordu.

“Durumum oldukça zor.” dedi gülümseyerek, “Bir diplo-

mat ne düşündüğünü gizlemeli, sürülmemek için anavatanındaki üstlerini memnun etmelidir. Tabii pohpohlamalar ve yüksek onur ekselansları Bay Dodd'un başını döndürmeye yetmez diye de oldukça memnunum." dedi.

Dinleyicilerden gelen tepki Dodd'u oldukça cesaretlendirdi. Roosevelt'e; "Almanya'nın bütün Liberalleri (ki Almanya'nın yarısından fazlası özünde Liberaldir) bizim yanımızda diye değerlendiriyordum bu durumu." dedi.

Dodd'un da kısa sürede fark edeceği üzere bazı kesimlerden gelen tepki çok daha az pozitif. Üç büyük gazete konuşmanın bazı bölümlerine yer verse de Goebbles konuşmanın yayımlanmasını yasakladı. Bir sonraki gün, cuma günü, Dodd daha önceden planlanmış olan bir görüşmeye katılmak amacıyla Dışişleri Bakanı Neurath'ın ofisine gitti. Neurath'ı göremedi, bu diplomasi kurallarının çiğnendiği anlamına geliyordu. O öğleden sonra Washington'a çektiği bir telgrafta Dodd, Bakan Hull'a "Neurath'ın tutumu hükûmetimize yapılan büyük bir hakarettir." diye yazdı. En nihayetinde aynı akşam Dodd, saat 8.00'de Neurath'ı ziyaret etmeye gitti. Bakan gün boyunca onu göremeyecek kadar meşgul olduğunu iddia etti ancak Dodd onun yükümlülüklerini çiğneyip daha düşük rütbeli bir diplomatla öğle yemeği yemeye yetecek kadar vaktinin olduğunu biliyordu. Büyükelçi "bir önceki gün yaptığı konuşmasına bir çeşit misilleme" olarak bizzat Hitler'in görüşmeyi ertelettiğinden şüphelendiğini yazdı.

Amerika'dan da sarsıcı bir eleştiri alması Dodd'u oldukça şaşırttı ve Dodd kendini savunmak zorunda kaldı. Hemen Roosevelt'e konuşmasının harfi harfine yazılmış bir kopyasını yolladı ve Başkan'a "anavatanda yüz kızartıcı yorumlar" yapılmasından korktuğu için bu önlemi aldığını söyledi. Aynı gün bir kopya da Müsteşar Phillips'e yolladı; "Durumdan bütünüyle haberdar olduğunuza göre, Bakan Hull'a (o ya da Bakanlıktaki herhangi biri benim burada ülke çıkarlarına zarar verdiğimi düşünürse) umarım durumu izah edersiniz." diye yazdı.

Philips'in kendisini savunacağını düşündüğü için, büyük yanlış içerisindeydi. Philips ve Batı Avrupa İlişkileri Başkanı Moffat'ın da aralarında bulunduğu diğer kıdemlilerin Büyükelçi'yle ilgili duydukları rahatsızlık günden güne artıyordu. Hugh Wilson'un "çok seçkin kulüp" diye nitelediği bu üst düzey üyeler, Dodd'un yaptığı konuşmayı pozisyon için yanlış adam olduğunu kanıtlayacak başka bir emare olarak gördüler. Moffat günlüğünde, Dodd'un çalışma biçimini "öğrencilerine ders veren öğretmen" gibi olduğunu yazmıştı. Dedikodu kazanının ustası Phillips ise Dodd'un sıkıntılarından büyük bir keyif alıyordu. Büyükelçi'nin, gelecek olan halka hitap tekliflerini kabul edip etmeme konusunda resmî tavsiye istediği birçok mektubu görmezden geliyordu. Phillips en sonunda özürler dileyerek cevap yolladı; "Diğer birçok elçinin içinde bulunduğu çevreden çok daha değişik bir çevrede bulunan sizin için söyleyeceğim sözlerin yardımı dokunabileceği ya da rehberlik edebileceği konusunda şüphelerim var." dedi.

Phillips, gücendirmeden aklından geçenleri aktarabileceği bir konuşma hazırlamak konusunda gösterdiği bu "yüksek yetenek" için Dodd'u tebrik etse de, aynı zamanda Büyükelçi'ye sitem etti; "Kısacası, benim fikrime göre gönderildiği ülkede ayrıcalıklı konuk sayılan bir Büyükelçi, kendi ülkesi olarak benimsediği o yerle ilgili eleştiri niteliği taşıyan ifadeler vermemek konusunda dikkatli davranmalı. Çünkü eğer böyle bir şey yaparsa, görevini başarıyla yerine getirmek konusunda çok önemli bir rol oynayan kamu görevlilerinin desteğini otomatikman kaybeder."

Dodd hâlâ farkında değildi ancak *Çok Seçkin Kulüp* üyelerinin büyük bir çoğunluğu onu görevden almak için karşı kampanya başlatmışlardı. Ekim ayında eski arkadaşlarından Albay House ona gizliden bir uyarı yolladı. İlk önce iyi haberlerden söz etti. House, Roosevelt'le görüşmüştü; "Başkanın,

Berlin’de yaptığın işlerden büyük bir memnuniyet duyduğunu öğrenmek oldukça keyif vericiydi.”

Ancak House daha sonra Dışişleri Bakanlığını ziyaret etmişti; “İnan ki, Başkan gibi seninle ilgili büyük bir isteklilik, şevkle konuşmuyorlardı, ben somut bir şey üzerinde ısrar ettim ancak ağızlarından alabildiğim tek şey senin onları iyi bilgilendirmediğindi. Sana bunları söylüyorum ki ilerde bunu göz önüne alarak adım atasın.”

ON DÖRT ekim cumartesi, yani Kolomb Günü konuşmasından iki gün sonra, o şaşırtıcı haberi aldığında Dodd resmî bir akşam yemeğinde deniz ve kara ataşelerini ağırlıyordu. Hitler Almanya’yı “Milletler Cemiyeti”nden ve Şubat 1932’den beri Cenevre’de düzenlenen önemli bir silahsızlandırma konferansından geri çekme kararı verdiğini açıklamıştı.

Bir radyo buldu ve hemen Şansölye’nin gür sesini ayırt etti, Hitler’in her zamanki yapmacık tavırlarından eser olmadığını fark edince oldukça şaşırdı. Hitler, Almanya’yı iyi niyetli, silahların eşit dağılımı konusunda mütevazî bir talepte bulunan ama diğer uluslar tarafından geri çevrilmiş, barış taraftarı bir ulus olarak aktarırken, dikkatlice dinledi onu Dodd.

“Bu düşünen bir adamın yaptığı bir konuşma değildi. Daha çok Almanya’nın 1. Dünya Savaşı’nın patlak vermesinden sorumlu olmadığını ve kötü düşmanların kurbanı olduğunu iddia ederek heyecan uyandırmaya çalışan birinin konuşmasıydı.” diye yazdı günlüğüne.

Bu büyük bir gelişmeydi. Dodd aniden bunun ayırdına vardı. Hitler Cemiyet’i kuvvetten düşürmüş ve Versay Anlaşması’nı fesh etmişti, bu onun Almanya’yı yeniden silahlandırma amacı beslediğinin açıkça beyan ettiği anlamına geliyordu. Hitler ayrıca Reichstag’ı dağıttığını ve 12 Kasım’da yeniden seçime gidileceğini duyurdu. Bu seçim, aynı zamanda halkı Hitler’in yabancı politikasını bir karara bağlamak adına referanduma çağırıyordu. Hitler aynı zamanda Savunma

Bakanı General Werner von Blomberg'e Versay Antlaşması'nı dayatan Cemiyet üyelerine karşı düzenlenecek olası bir askerî operasyon için hazırlıklarda bulunması emrini verdi gizlice. Halbuki Blomberg, Almanya'nın küçük ordusunun Fransa, Çekoslovakya ve Polonya'dan gelecek birleşik bir harekatı geri püskürtmesini beklemenin imkânsız olacağını çok iyi biliyordu.

William Shirer'ın kült olmuş kitabı *Üçüncü Reich'in Yükselişi ve Çöküşü* 'nde; "Müttefiklerin bu sefer Almanya'yı kolayca bastırabileceği, böylesi bir operasyonun tam da kurulduğu yıl 3. Reich'in sonunu getireceği kadar muhakkaktı. Ancak Hitler nasıl kendi evindeki muhaliflerinden garip bir şekilde haberdarsa, yabancı muhaliflerinin de gözü karalığını öyle adı gibi biliyordu." diye yazdı.

Dodd, Alman Hükûmetinin daha medeni bir tutum sergileyeceğine dair umut taşımaya devam etse de, Hitler'in verdiği bu iki kararın ılımlılık politikasından oldukça uzaklaşıldığının habercisi olduğunun da farkındaydı. Zamanı gelmişti, Hitler'le şahsen tanışması gerektiğini biliyordu.

Dodd o gece çok dertli bir şekilde gitti yatağına.

1933, 17 EKİM Salı günü öğle saatinde, Roosevelt'in "Liberal duruşlu temsilcisi" silindir şapkası ve frakıyla Adolf Hitler'le ilk kez buluşmak için yola koyuldu.

ÇÖPÇATAN

Putzi Hanfstaengl, Martha'nın ilişkilerinden haberdardı fakat 1933 Sonbahar'ında onun için yeni bir eş düşünmüştü.

Hitler'in âşıkken daha mantıklı bir lider olacağı düşüncesinden hareketle, Hanfstaengl kendisine çöpçatanlığı görev bidli. Ama bunun pekâlâ kolay da olmayacağını biliyordu. Hitler'in en yakınlarından biri olması nedeniyle, kadınlarla yaşadığı ilişkilerinin garip olduğunun farkındaydı. İlişkileri genelde felaketlerle ve tatsız durumlar hakkındaki bitmek bilmeyen dedikodularla sonuçlanırdı. Hitler kadınları seviyordu. Fakat onları mahremiyet ve aşk kaynağı olarak değil, daha çok sahne dekorasyonu olarak görüyordu. Ortalıkta dolaşan söylentilere göre birçok ilişkisi olmuştu, ki bunlar tipik olarak kendisinden genç olan kadınlarlaydı. Hatta bir keresinde Maria Reiter isminde, 16 yaşındaki bir kızla da beraber olmuştu. Eva Braun isminde başka bir kadın, 23 yıl boyunca onun altında çalıştı ve 1929'dan beri ara ara Hitler'le birlikte oluyordu. Fakat Hitler'in o zamana dek tek ciddi ilişkisi genç yeğeni Geli Raubal'la oldu. Kendisi, Hitler'in dairesinde, yanı başında Hitler'in tabancasıyla ölü bulundu. En makul açıklama, bunun Hitler'in kıskanç ve baskıcı düşkünlüğünden (tarihçi Ian Kershaw'a göre "bezdirici sahipçilik") kaçmak

için intihar etmiş olduğuydu. Hanfstaengl, Hitler'in bir kere-
sinde kendi karısı Helena'ya karşı bir şeyler hissettiğinden
şüphelendiyse de, karısı ona kıskanılacak bir durumun olma-
dığını söyledi. Şöyle diyordu: "Bana güven, o erkeklikten
yoksun, tam olarak nötr biri."

Hanfstaengl Martha'yı evden aradı.

"Hitler'in bir kadına ihtiyacı var." dedi. "Hitler Amerikalı
bir kadınla birlikte olmalı. Hoş bir kadın tüm Avrupa'nın
kaderini değiştirebilir."

Sadede gelerek: "Martha," dedi, "o kadın sensin!"

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KEMİKLER NASIL SIZLAR

20

FÜHRER'İN ÖPÜCÜĞÜ

Dodd, Hitler'in ofisine çıkan geniş merdivenleri adımladı. Her basamakta Dodd'un "Sezar Stili" diye aktardığı silahları omuzlarında SS askerleriyle karşılaştı. En sonunda hepsini başıyla selamlayıp Hitler'in bekleme odasına girdi. Birkaç dakika sonra Hitler'in ofisinin büyükkara kapısı açıldı. Dışişleri Bakanı Neurath Büyükelçi'yi karşılamak için öne çıktı ve Hitler'e takdim etti. Ofis devasa bir odaydı, on beş metreye on beş metre diye tahminde bulundu Dodd, tavanı ve duvarları çok şatafatlı bir şekilde dekore edilmişti.

Hitler, "düzgün ve sağlam duruşuyla" sıradan bir takım elbise giymişti. Dodd, onun gazetelerde yayımlanan fotoğraflardan çok daha iyi görüldüğünü fark etti.

Yine de, Hitler öyle özellikle çarpıcı bir tip değildi. Bazen öyle görünüyordu sadece. Yükselişinin ilk zamanlarında onunla tanışanlar için Hitler'i bir hiç olarak görmek oldukça kolay bir şeydi. Alt tabakadan geliyordu ve ne savaş ne iş ne sanat alanındaki başarısı aracılığıyla kendini diğerlerinden ayırtabilir-

di. Ancak Hitler sanatta muhteşem bir yeteneğe sahip olduğunu düşünüyordu. Söylendiğine göre ağırkanlı biriydi. Geç uyanır, az çalışır, rahat olabilsin diye etrafında partinin hafif toplarını bulundururdu. Aralarında bodygard, emir subayı ve şoförlerden oluşan bu az kültürlü şahıslar topluluğuna Putzi Hanfstaengl alay etmek adına “Chauffereska” lakabını takmıştı. Hitler film izlemeye bayılırdı; *King Kong* favorilerindendi ve Richard Wagner’in müziğine hayrandı. Kötü giyinirdi. Bıyığı ve gözleri dışında yüzünde göze çarpan hiçbir özellik yoktu. Kilden şekil verilmiş ancak ateşlenmemiş çömler gibiydi. Hitler’le ilgili ilk izlenimlerini yazıyla şöyle aktarmıştı Hanfstaengl; “Hitler, izinli günündeki, varoş mahalle berberleri gibi görünüyordu.”

Bu adam yine de kendini çok daha dişe dokunur biri hâline getirmek konusunda oldukça muazzam bir yeteneğe sahipti. Özellikle halka açık ya da özel toplantılarda onu da ilgilendiren bir konuyla ilgili konuşurken. Onun asıl niyetini ve fikirlerini fark etmek konusunda kör olan dinleyicilerin üzerinde samimi olduğuna dair izlenim yaratmak gibi bir beceriye sahipti. Dodd, Hitler’in karakterinin bu yanını o ana dek tamamıyla takdir etmemişti.

Büyükelçi, öncelikle Amerikalılara yapılan saldırılar konusunu gündeme getirdi. Hitler samimi ve özür diler bir tavırla bu saldırıların faillerinin “sonuna kadar cezalandırılacağı” konusunda Dodd’a garanti verdi. Yabancıları, Hitler selamı vermekten muaf tutan önceki emrinin tekrardan halka duyurulacağı konusunda da söz verdi. Almanya’nın Amerika’ya olan kredi borçlarıyla ilgili bir konuşmadan sonra, Dodd en çok konuşmak istediği konuya geçti; “Almanya’nın geçen cumartesi yıldırım etkisi yaratan olayı”; Hitler’in Milletler Cemiyeti’nden çekilme kararı...

Dodd, Hitler’e neden Milletler Cemiyeti’nden çekildiklerini sorduğunda, Hitler gözle görünür bir biçimde sinirlendi. Versay Antlaşması’na ve Fransa’nın Almanya ordusu üzerinde üstün-

lük kurma çalışmalarına yüklendi. Almanya'yı kendini diğer uluslardan koruyamayacak kadar istikrarsız, güçsüz bir hâlde tutmaya çalışanların "aşağılayıcı tavırlarına" sövüp saydı.

Hitler'in bu aniden parlayan öfkesi Dodd'u dehşete düşürdü. Bir diplomattan çok, sinirleri bozulmuş bir talebesiyle baş etmeye çalışan bir profesöre benziyordu. İstifini bozmamış gibi görünmeye çalıştı. Hitlere; "Fransa'nın tutumunda bir adaletsizlik olduğu muhakkak; ancak savaşta edinilecek bir mağlubiyet her zaman kendinden sonra bir adaletsizliği beraberinde getirir." dedi. Amerika İç Savaşı sonrasında Kuzey'in Güney'e olan "korkunç" muamelelerinden örnekler verdi.

Hitler gözlerini ayırmadan ona baktı. Kısa bir sessizliğin ardından, konuşma tekrardan devam etti ve iki adam birkaç dakika boyunca Dodd'un da aktardığı üzere "karşılıklı hoş sözler söylemekle" meşgul oldular. Fakat daha sonra Dodd "Polonya, Avusturya ve Fransa sınırındaki Reich'in düşmanlığını uyandıracak herhangi bir olayın" Hitler'in savaş ilan etmesi için yeterli bir neden olup olmayacağını sordu.

Hitler; "Hayır, hayır" dedi üstüne basa basa.

Dodd daha da derinleri desti. Almanya için oldukça hassas bir konu olan sanayi bölgesi Ruhr Vadisi'yle ilgili bir olayın mevzu bahis olduğu varsayımında bulunmasını istedi Hitler'den. Fransa 1923'ten 1925'e kadar Ruhr'u işgal altına almış ve bu durum Almanya'da büyük ekonomik ve politik bir kargaşaya neden olmuştu. Bunun gibi başka bir istila olayı daha olursa, Almanya meseleyi halletmek için kendi askerî gücünü mü kullanacak yoksa uluslararası bir toplantı için düğmeye mi basacak, diye sordu.

"Ben böyle yapardım ancak Alman vatandaşlarımızın fikirlerini de göz ardı edemeyiz." dedi Hitler.

Dodd; "Eğer bekler ve bir konferans düzenlerseniz, Almanya dışarıdaki popülaritesini geri kazanır." dedi.

Kısa süre içerisinde toplantı sona erdi. Yaklaşık 45 dakika

sürmüştü. Oturum zor ve garip geçmiş olsa da, Dodd Şansölyelik binasından Hitler'in barış istediği konusunda samimi olduğuna ikna olmuş bir şekilde ayrıldı. Fakat acaba yine diplomasi kurallarını ihlal etti mi diye endişeliydi. Sonradan Roosevelt'e şöyle yazdı; "Belki fazla açık sözlüydüm. Ancak dürüst olmak zorundaydım."

Aynı gün akşam saat 6.00'da Bakan Hull'a konuşmayı özetleyen iki sayfa uzunluğunda bir telgraf yolladı ve sözlerine şöyle son verdi; "Dünya barışının devamlılığı göz önünde bulundurulursa, görüşmenin atmosferi beklediğimden daha olumluydu."

Dodd bu izlenimlerini, Müsteşar Phillips'e her zamanki gibi on sekiz sayfalık uzun bir mektup yollayan Başkonsolos Messersmith'e de aktardı. Mektupta Konsolos, Dodd'un söylediklerinin güvenilirliğini sarsmak niyetindeymiş gibi görünüyordu. Büyükelçi'nin Hitler'le ilgili değerlendirmelerine karşı çıkıyordu. "Şansölye'nin verdiği sözler o kadar tatmin edici ve beklenmedikti ki bütünüyle gerçek olamayacak kadar iyi olduklarını düşündüm. Hitler bir şey söylerken, kendisini de o şeyin doğru olduğuna inandırdığını aklımızın bir kenarında tutmamız gerektiğini düşünüyorum. Aslına bakarsanız oldukça samimi; ancak aynı zamanda tam bir fanatik." diye yazdı Messersmith.

Messersmith, Hitler'in taahütleri söz konusu olduğunda şüpheli bir yaklaşımda bulunmak gerektiğini vurguladı. "Hitler'in şimdilik gerçekten barış istediğini düşünüyorum. Ama bu, onun istediği türden, gerektiğinde kendi isteklerini dayatmak adına gittikçe güç kazanan silahlı bir kuvvetle beraber gelen bir barış." Hitler Hükûmetinin, akılcı bir yönetim olarak görülemeyeceği fikrinin altını çizdi. "Tımarhane yetkilisinin içerde yaşayan sakinlerin bir sonraki gün ve saat ne yapacağını kestirememesi misali, bundan sonra ne olacağını kestirmenin günden güne imkânsız hâle geldiği patolojik vakalar yaşandı."

Dodd'un, Hitler'in barış istediğine ikna olduğu gerçeğine kuşkulu yaklaşılması gerektiğine dikkat çekti. "Mevcut durumda... Şansölye'nin tatmin edici açıklamalarının yarattığı gereksiz iyimserlikten kaçınmamız gerektiğini düşünüyorum."

PUTZI HANFSTAENGL'İN Martha ve Hitler'in görüşmesi için ayarladığı randevunun sabahında, Martha itinayla giyindi, kendini "Avrupa tarihini değiştirmek için görevlendirilmiş" gibi hissediyordu. Bu durum hâlâ şaka gibi geliyordu. Bir zamanlar palyaço olarak küçümsediği ancak şimdi "muazzam bir güce ve çekiciliğe sahip büyüleyici ve harikulade bir zat" olduğuna ikna olduğu bu adamla tanışmaya can atıyordu. "En ağır ve en göz alıcı" kıyafetlerini giymeye karar verdi. Çok frapan ya da açık olmamalıydı çünkü ideal Nazi kadını az makyaj yapar, erkeğine hizmet eder ve olabildiğince çocuk doğururdu. Martha; Alman erkekleri "karılarının, göze görünür ancak sesi çıkmaz olmalarını istiyorlar. Eşlik ettikleri görkemli kocalarının yanlarında aksesuar gibi görünmelerini istiyorlar." diye yazmıştı. Yüzünü bir tülle örtmeyi düşündü.

Hanfstaengl Martha'yı devasa arabasıyla Tiergarten'in hemen güneydoğu köşesindeki Wilhelmplatz'dan alıp yedi blok ötedeki Kaiserhof'a götürdü. Kocaman lobisi, kemer sütunlu girişiyle bu muazzam otel Hitler'in şansölyeliğe yükselişinden sonra evi gibi olmuştu âdeta. Hitler otelde sık sık etrafında Chauffeureska'larıyla beraber öğle yemeği yer ya da çay içerdi.

Hanfstaengl, Martha'yla beraber öğle yemeği yerken otuz bir yaşındaki Polonyalı tenor Jan Kiepura'nın sonradan gelip onlara katılmasını planlamıştı. Hanfstaengl restoran çalışanları tarafından iyi tanınıyor, karıştırılmıyor ve farklı muamele görüyordu. Önce yerleştiler sonra iki beyefendi ve Martha çay içip sohbet ederek beklemeye başladılar. Yemek odasının girişinde bir hareketlilik yaşandı ve hemen ardından geriye çekilen sandalyelerden çıkan kaçınılmaz bir gürültüyle beraber "Heil Hitler" naraları yükseldi.

Hitler ve Hitler'in özel şoförü olan refakatçisi bitişik masadan birer sandalye çekti. Önce Jan Kiepura Hitler'in yanına sokuldu. İkili, müzik hakkında konuşmaya başladılar. Hitler Kiepura'nın anne tarafından Yahudi olduğundan Nazi kanunlarına göre aşağı tabaka olarak sınıflandırıldığından haberdar değilmiş gibi görünüyordu. Birkaç dakika sonra Hanfstaengl da onlara katıldı ve Hitler'in kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı. Kendi masalarına dönüp Martha'ya, Hitler'in onunla görüşeceği müjdesini verdi.

Martha Hitler'in masasına gitti ve Hitler kalkıp onu selamlarken birkaç saniyeliğine öylece ayakta kaldı. Hitler elini tuttu, öptü ve Almanca bir şeyler söyledi. Martha, o an Hitler'i daha yakından görme şansı edindi; "Gözlerinin altındaki torbalarla zayıf ve yumuşak bir yüz, dolgun dudaklara ve çok az kemikli bir yüze sahip" diye aktardı. Böyle yakından bakılınca bıyıklarının "resimlerde görüldüğü kadar komik görünmediğini" yazdı; "Aslına bakarsanız zar zor farkına vardım bıyığının." Martha'nın dikkatini çeken şey Hitler'in gözleriydi. Daha önce bir yerlerde Hitler'in bakışlarında delici ve çarpıcı bir şeyler olduğunu duymuştu, şimdi daha iyi anlıyordu; "Hitler'in gözleri ürkütücü ve akılda kalıcı-soluk mavi renkteydi ve hiç şüphesiz hipnotize eden bir özelliğe sahipti." diye yazdı.

Fakat hâli tavrı oldukça zarıftı; "aşırı kibar" hatta sert bir diktatörden çok utangaç bir ergen gibi. "Alçak gönüllü, konuşkan, resmî olmayan bir adam. Belli bir cazibeye sahip, bakışlarında ve sözlerinde neredeyse hassasiyet var." diye yazmıştı.

Hitler müzikle ilgili konuşmalarını yeniden alevlendirmeye gerçekten niyetliymiş gibi tenora döndü.

"Hitler oldukça mütevazı, orta sınıfa mensup, hatta oldukça sönük ve çekingenmiş gibi görünüyordu; garip bir sevecenlik ve zavallılık vardı üzerinde. Bu adamın Avrupa'nın en güçlü adamlarından biri olduğuna inanmak imkânsızdı." diye yazdı Martha.

Martha ve Hitler bir kez daha tokalaştı ve Hitler bir kez daha elini öptü Martha'nın. Martha masasına, Hanfstaengl'in yanına geri döndü.

Çaydan sonra biraz daha orada kaldılar, Kiepure ve Hitler arasında geçen konuşmaya kulak misafiri oldular. Hitler ara sıra Martha'nın olduğu tarafa bakıyordu. Martha bu bakışların “meraklı ve çekingen bakışlar” olduğu kanısına vardı.

O gün akşam yemeğinde ailesine Hitler'le olan karşılaşmasını bütün ayrıntılarıyla anlattı ve *Führer'in* ne kadar çekici ve uysal bir adam olduğundan söz etti. Dodd, “Şahsen o kadar da itici bir adam değil.” dedi.

Dodd, Hitler'in dudaklarının tam olarak nereye değdiğini tespit etmesini söyledi. Eğer elini yıkaması “gerekliyorsa” o bölgelere su değdirmemek için dikkatli davranmasını tavsiye ederek Martha'ya takıldı.

“Birazcık kızmış ve aksileşmişim.” diye yazdı Martha.

Martha ve Hitler bir daha hiç karşılaşmadılar, hoş Martha bir daha karşılaşacaklarını da ummuyordu. Fakat, yıllar sonra öğrenecekti ki en azından bir olaydan daha dolayı Martha, Hitler'in aklına düşmüştü. Martha'nın bütün istediği bu adamı görüp merakını gidermekti. Çevresinde dikkatini çeken çok daha etkileyici adamlar vardı.

Bu adamlardan biri en beklenmedik zamanda gelen bir davetle tekrardan hayatına girdi. Ekim ayının sonuna doğru, Rudolf Diels Berlin'e döndü ve eski görevi olan Gestapo liderliğine geri getirildi. İşin garip tarafı Çekoslovakya'ya sürgün edilmeden önce sahip olduğundan çok daha fazla güçle donanmıştı. Himmler, Diels'in evine baskın düzenlediği için özür diledi; Diels'ı SS ordusunda *Standartenführer* yani albay yapacağına dair söz verdi.

Diels yaltaklanarak ona teşekkürlerini sundu; “Beni *Obersturmbannführer der SS* (?) olarak atayarak bana kuru bir teşekkürün ifade edemeyeceği kadar büyük bir onur takdim ettiniz.” diye yazdı.

Diels şimdilik güvendedeydi. Martha'ya, yakında yapılacak olan Reich stag kundaklama davasının oturumuna katılması için davette bulundu. Bu dava neredeyse bir aydır Leipzig Anayasa Mahkemesindeydi ama olay mahali olan Berlin'de yapılacaktı oturum. Davanın kısa sürmesi ve beş sanığın ölümüne mahkûm edilmesiyle sonuçlanacağı tahmin ediliyordu. Ancak işler Hitler'in beklediği gibi gitmedi.

Özel bir "görgü tanığı"nın ifade vermesi bekleniyordu.

GEORGE İLE İLGİLİ MESELE

Dönen muazzam çark kaçınılmaz olarak ülkeyi daha karanlık bir yerlere çekmişti ve bu yer Dodd'un öğrencilik yıllarına ait eski Almanya'ya dair hatırladıklarından oldukça farklıydı. Sonbahar sona ererken, Tiergarten'ın rengi gittikçe değişirken, Dodd bahar ayında Chicago'da kişiliğinin "yüksek diploması" ye ve diz çöken yalancıyı oynamaya müsait olmadığını söylerken ne kadar da haklı olduğunun farkına varmaya başlıyordu yavaş yavaş. İsteddiği tek şey; Almanya'yı ne kadar tehlikeli bir yolda olduğu konusunda uyandırmak ve Hitler Hükûmetine çok daha insancıl ve akılcı bir tutum sergilemesi için yol göstermekti. Ama bunu yapmaya gücünün yetmeyeceğini çabuk fark etti. Ona özellikle garip gelen şey, Nazilerin saf ırk takıntısıydı. Saf ırk konusunun Alman yasalarının temelini oluşturmayı amaçlayan bir ceza yasası taslağı elden ele dolaşıyordu. Leipzig'teki Amerika Yardımcı Konsolosu Henry Leverich taslağı sıra dışı bir evrak olarak nitelendirdi ve bir değerlendirmeye yazdı; "Alman Hukuk tarihinde ilk kez bir yasa taslağında Alman ırkının Yahudi ve diğer saf olmayan kanlarla karışmasından ortaya çıkacak bozulmayı önlemek adına getirilmiş kesin öneriler var." Eğer tasarı kanun hâline gelirse (ve bundan hiçbir şüphesi yoktu) "Alman bir kadın ya da

adının Yahudi ve renkli bir kadın veya adamla evlenmesinin suç olarak kabul edilmesinin” kesinleşeceğinden emindi. Konsoles aynı zamanda yasanın ailenin korunmasını temel aldığını ve bu yüzden doğacak bebeğin Alman ve Yahudi ya da Alman ve renkli kandan olduğu bir mahkeme tarafından onaylandığı zamanlar haricinde kürtağın yasaklanacağını yazdı. Leverich; “Gazetede çıkan yorumlara bakılırsa, taslağın bu kısmı çok büyük bir ihtimalle kanun olarak onaylanacak.” dedi.

Diğer bir yasa teklifi Dodd’un özellikle ilgisini çekti: “tedavi edilemez hastaların öldürülmesine” izin veren bir yasa. 26 Ekim 1933’te Dışişleri Bakanlığına yazdığı bir raporda bu yasadan söz etti. Ciddi hastalar ötenazi talebinde bulunabilecek, eğer bu talepte bulunamayacak durumdaysa aileleri ötenazi isteyebilecekti bu yasaya göre. Bu yasa teklifi “kalıtsal zekâ geriliğinden ve diğer hastalıklardan muzdarip hastaların kısırlaştırılmasını zorunlu kılan yasayla beraber Hitler’in Alman vatandaşlarının fiziksel standartlarını yükseltme amacıyla aynı doğrultuda” diye yazdı Dodd. “Nazi felsefesine göre sadece fiziksel olarak uygun olan Almanlar 3. Reich’a dâhil sayılıyorlardı ve sadece onlar büyük aileler kurabilirlerdi.”

Amerikalılara karşı yapılan saldırılar devam ediyor, Dodd her ne kadar protesto etse de, geçmişte yaşanan olaylarla ilgili dava çok ağır ilerliyordu. 8 Kasım günü Dodd, Alman Dışişleri Bakanlığında H.V Kaltenborn’un oğluna yapılan saldırıyla ilgili bir tutuklama kararının çıkmayacağıyla ilgili bir bildiri aldı. Çünkü Baba Kaltenborn “sağın ne parti kartı numarasını ne de adını hatırlatabiliyordu ve de soruşturmada yararlı olabilecek herhangi bir kanıt bulunamamıştı.”

Belki de Dodd artan anlamsızlık duygusundan, uluslararası meselelerden çok kendi elçiliği içerisindeki meselere dikkatini yoğunlaştırdı. Kendini, o Jeffersoncu tutumlu yanıyla günden güne daha fazla çalışanlarının aksayan işleri ve savur-

ganca yerine getirilen elçilik harcamalarıyla haşır neşir olurken buldu.

Telgraf harcamaları ve raporların gereksiz uzunluğu ve bolluğuna karşı başlattığı kampanyanın dozunu artırdı. Bu savurganlıkların Elçilik çalışanlarının çoğunun zengin adamlar olmasından kaynaklandığına inanıyordu. “Varlıklı çalışanlar öğleden sonraları kokteyller, akşamları iskambil partilerine gitmeyi tercih ediyorlar ve ertesi sabah saat 10.00’da uyanıyorlar.” diye yazdı bakan Hull’a. “Bu da onların iş ve çalışma performanslarını düşürüyor... Ayrıca yolladıkları rapor ve telgrafların fiyatlarına kayıtsız olmalarına neden oluyor.” Telgrafların uzunluğu yarıya indirilmeli diye yazdı; “Uzun yazma alışkanlığı benim burada telgrafları kısaltmak hususundaki çabalarımı boşa çıkarıyor. Öyle ki ben uzun yazılmış kısımları sildiren çalışanlar “kriz” geçiriyorlar. Bu yüzden telgrafları kendim yazmalıyım.”

Dodd’un bir türlü tasvip edemediği ve sürekli şikâyet ettiği şeylerden biri de Elçilik çalışanlarının zenginliği, giyiniş biçimleri ve çalışma alışkanlıklarıydı. Dodd aslında bunu alttan alta Müsteşar Phillips, Batı Avrupa İlişkileri Başkanı Moffat gibi Dışişleri departmanının geleneklerinin ardında imzası bulunan ve bu gelenekleri yaşatan adamlara göndermede bulunuyordu. Dodd bu “Çok Seçkin Kulüp”ü hep rahatsız edici bulmuştu. Dodd’un harcamalarla ilgili yaptığı şikâyetleri hep nahoş, bezdirici ve şaşırtıcı buluyorlardı, hele de sürekli yazıp durduğu şeyler göz önünde bulundurulsa. Bu adamın dikkatini çekecek daha önemli konular yok muydu?

Bu durumdan Phillips özellikle rahatsızlık duyuyordu ve Dışişleri Bakanlığının iletişim dairesi tarafından yapılan ve Berlin Elçiliği ve diğer elçiliklerden gelen telgraf miktarını karşılaştırmak amacıyla Dışişleri Bakanlığının iletişim departmanından bir çalışma yapmasını istedi. İletişim departmanı şefi D. A. Salmon, Berlin Elçiliğinin Meksiko’dan üç

tane daha az, mini minnacık Panama Elçiliğinden ise sadece dört adet daha fazla telgraf yolladığını ortaya çıkardı. Salmon; “Almanya’da mevcut olan kronik durum göz önüne alınırsa, Büyükelçi Dodd harcamaları üstlendiğinden beri, Berlin’deki Amerikan Elçiliğinden gelen telgraf sayısı oldukça az.”

Phillips raporu, aristokratik bir burun kıvrımayla Dodd’un “Berlin Elçiliğindeki telgraf trafiğinin gereğinden fazla olduğuyla” ilgili şikâyetlerine atıfta bulunduğu üç cümlelik bir mektupla Dodd’a yolladı. Phillips; “Sizin ilginizi çekeceğini düşündüm, ilişkide size bir kopyasını yolluyorum.” diye yazdı.

Dodd; “Bay Salmon’un çalışma biçimimi Meksiko’daki arkadaşım Bay Daniels’inkiyle karşılaştırmasının beni ilgilendireceğini düşünmüyorum. Bay Daniels ve ben on sekiz yaşından beri arkadaşız; onun raporları nasıl özetleyeceğini bilmediğini ben çok iyi bilirim!” diye yanıtladı.

DODD önceki dönemlerden kalma bir konuyu, başka bir dünden kalma vakası diye açtı Phillips’e, Elçiliğinde çok fazla personelin özellikle de çok Yahudi’nin çalıştığını düşünüyordu; “Seçilmiş ırktan işe yarayan fakat çok göz önündeki pozisyonlarda görev alan altı ya da sekiz çalışana sahibiz.” diye yazdı. Bunların çoğunun en iyi çalışanı olduğunu kabul ediyordu. Ancak Yahudilerin personel arasındaki varlığı, Elçiliğin Hitler Hükûmetiyle olan ilişkilerini zedelemesinden ve günden güne Elçiliğin işleyişine ayak bağı olmasından korkuyordu. “Onları işten çıkarmayı hiç düşünmedim ama sayıları çok fazla. İşlelerinden biri” (Elçilik resepsiyon görevlisi Julia Swope Lewin’den söz ediyordu.) “o kadar göz önünde ki her gün yarı resmî toplantılarda bunun yankılarını duyuyorum.”

Dodd, çok yetkin ancak “seçkin insanlardan” biri olan Elçiliğin muhasebecisini örnek verdi. “Bu durum muhasebeciyi buradaki bankalar konusunda dezavantajlı bir pozisyona düşürüyor.” dedi.

Bu anlamda, yeterince gariptir ki, Dodd, George Messersmith için de endişeleniyordu.

Dodd, Bakan Hull'a "Bulunduğu mevki çok önemli ve Messersmith çok güçlü. Ancak Alman yetkilileri Elçilikteki çalışanlardan birine: "O da bir İbrani" dedi. Ben kafatasçı değilim ancak burada çok fazla Yahudi çalışana sahibiz, bu durum idaremizi etkiliyor ve endişelerimi artırıyor." diye yazdı.

Dodd, görünüşe göre Messersmith'in aslında Yahudi olmadığını bilmiyordu, en azından şimdilik. Messersmith bir Elçilik görevi sırasında bayan bir konuğa hoş olmayan bir biçimde yaklaştığı için Putzi Hanfstaengl'i herkesin içerisinde eleştirince, Hanfstaengl da Konsolos'la ilgili böyle bir dedikodu yaymıştı. Dodd da bu dedikoduya kanmıştı.

Dodd'un varsayımı, kimin Yahudi olup olmadığıyla ilgili spekülasyon yaratan Nazi yetkililerini dinlemeye katlanamayan Messersmith'i, eğer duysaydı çileden çıkartırdı. 27 Ekim Cuma günü Messersmith bir öğle yemeği verdi ve partinin asıl yüzünü görmesine yardımcı olması için Dodd'u özellikle fanatik Nazilerle tanıştırdı. İçlerinden zeki ve uyanık bir Nazi, parti üyeleri arasında Başkan Roosevelt ve karısının Yahudilerin akıl hocalığını yaptığına dair yaygın olan bir fikri dile getirdi. Ertesi gün Messersmith, Müsteşar Phillips'e: "Burada önemli pozisyonlarda Yahudileri çalıştırıyoruz, yurdumuzda önemli zatların Yahudi arkadaşları var diye, siyasetimizin sadece Yahudiler üzerinden yürüdüğünü düşünüyorlar ve bu Yahudi arkadaşlar ve danışmanlar yüzünden özellikle de Başkan Roosevelt ve karısının Alman karşıtı propaganda yaptığına inanıyorlar." diye yazdı. Messersmith bu durumun onu nasıl öfkeliendirdiğini aktardı; "Onlara Almanya'da Yahudi-Karşıtı bir hareket var diye Amerika'da iyi kalpli, iyi niyetli insanların Yahudilerle ilişkilerini kesmek zorunda olmadığını söyledim. Bazı parti yöneticilerinin en büyük kusurun kibir olduğunu ve

kendi fikirlerini dünyanın geri kalanına da zorla kabul ettirebilecekleri düşüncesinin de en büyük zaafı olduğunu belirttim.”

Böylesi bir düşünce tarzını Almanya’da yaygınlaşmaya başlayan “sıra dışı zihniyet”in örneklerinden biri olarak öne sürdü.

“Alman Hükûmeti içerisindeki yüksek rütbeli birçok zat arasında böyle fikirlerin olduğuna inanmak sizin için biraz zor olacak.” dedi Phillips’e, “Ancak gördüklerim bana yetti ve ben de onların ne kadar yanıldıklarını, kibirlerinin onlara nasıl zarar vereceğini kesin bir dille anlatma fırsatını kullandım.”

Phillips’in Yahudilere olan nefreti dikkate alındığında, Messersmith’in gözlemleriyle ilgili ne düşüneceğini hayal etmek oldukça ürkütücüydü. Fakat bu tarihî kayıt oldukça sakindi.

Bilinen bir şey varsa o da Yahudi karşıtı eğilimlerini dilendiren Amerikan popülasyonu arasında Roosevelt’in Başkanlığı’nın “Rosenberg Yönetimi” diye alaya alındığıydı.

DODD’UN Messersmith’in Yahudi olduğuna inanma eğilimi ilkel Yahudi-karşıtlığı yapmakla uzaktan yakından alakası yoktu. Daha çok Başkonsolos ile ilgili daha derin kuşkular beslemesinden kaynaklanıyordu bu eğilim. Messersmith’in kendinin yanında olup olmadığı merak ediyordu gitgide.

Amerikan vatandaşları ve çıkarları zarar gördüğünde Messersmith’in ortaya koyduğu beceriyi ya da gerçek fikirlerini söyleme cesaretini göstermesini sorgulamıyordu. Messersmith’in kendisinin “sahip olduğundan çok daha bilgi kaynağına” sahip olduğunu da kabul ediyordu. Ancak Müsteşar Phillips’e iki farklı günde yazdığı iki mektupta Dodd, Messersmith’in Berlin’deki görevinde, kalması gerektiğinden fazla kaldığını ileri sürdü. “Çok hareketli ve sıkıntılı zamanların tam orasında üç ya da dört yıldır burada olduğunu da belirtmeliyim ve onu rahatsız ve hoşnutsuz eden birtakım

duyarlılıklar geliştirmiş hatta belki de hırs edinmiş. Bu çok muazzam bir şeymiş gibi görünebilir ancak ben öyle olduğunu düşünmüyorum.”

Dodd değerlendirmelerine çok az kanıt sunabildi. Kusur olarak gördüğü sadece Messersmith’in sıkıcı ve sıradan konular üzerine uzun raporlar yazma eğiliminden hiç de net olmayan bir örnek verdi. Dodd Phillips’e; Messersmith’in raporlarının “herhangi bir kayba uğramadan” yarıya indirilebileceğini ve söz edeceği konuyu seçmek konusunda bu adamın daha makul olması gerektiğini söyledi. “Hitler hiçbir adımını düşünmeden atmaz.”

Bununla birlikte raporlar Dodd’a göre rahat kaçırmaya yönelikti ve memnuniyetsizlik yaratıyordu; böylece Messersmith’in kendisi de işin içinden kendini sıyıramıyordu. Kasım ortalarına doğru yaklaşıldığında, Messersmith’le ilgili memnuniyetsizliği, yerini şüpheye bırakmaya başladı. Dodd, Messersmith’in kendi koltuğuna göz diktiğini düşünüyor ve sürekli rapor yazıp durmasını da bu hırsının bir göstergesi olarak görüyordu. “Bana öyle geliyor ki, Messersmith terfi almaya yakın olduğunu düşünüyor, ki bence yaptığı işlerde terfiyi hak ediyor; fakat işinde en verimli olacağı çağlarının burada sona erdiğini düşünüyorum. Bazı durumların, koşulların ve bazen hayal kırıklıklarının en yetenekli Hükûmet yetkilisini bile işten çıkarmayı gerektirebileceğini benim kadar siz de iyi bilirsiniz.” dedi Phillips’e.

Konuyu Konsolosluk Hizmetleri Başkanı Wilbur Carr’la görüşmesi ve “böyle bir şeyin yapıp yapılamayacağını” soruşturması için Phillips’e baskı yaptı.

Mektubuna; “Bütün bu konuştuklarımızın tamamıyla aramızda kalmasını istediğimi söylememe gerek yok sanırım.” diyerek son verdi.

Dodd, Phillips’in bunu sır olarak tutacağını düşünmüştü ancak Messersmith ve Müsteşar’ın sık sık ve sürekli olarak

resmî yazışmalar dışında da mektuplaştıklarından habersizdi. Kasım sonuna doğru Phillips, Dodd’a yanıt verdiğinde, o her zamanki iğnelemelerinden de serpiştirdi mektuba. İnceden, Dodd’a takıldığı anlaşılan makul ancak ilgisiz bir tonla; “Başkonsolosumuzun oldukça önemli konular içeren mektupları ve raporları dediğiniz gibi yarıya indirilmelidir. Size kolay gelsin! Bu kadar muhtaç olduğumuz düzenlemeleri yapacağınız konusunda size imreniyorum!” dedi.

29 EKİM Pazar günü öğle saatlerine doğru, Dodd Tiergartenstrasse’de Hotel Esplanade’e doğru yürüyordu. Hücum Taburu askerlerinin bas bas bağırarak kahverengi gömlekleriyle geniş bir kafiye hâlinde kendisine doğru uygun adım geldiğini fark etti. Yayalar durdu ve Hitler selamına durdu.

Dodd geri döndü ve parkın içine doğru yürüdü.

UZUN ÇİZME GİYEN TANIK

Hava buz gibiydi ve kuzeyden gelen alacakaranlık git-tikçe bastırıyor gibi görünüyordu. Rüzgâr, yağmur ve sis vardı. Tempelhof Havaalanı'ndaki meteoroloji istasyonu o kasım 14 ila 30 günlük bir süre boyunca sis olacağı tahmininde bulunmuştu. 27a Tiergartenstrasse'deki kütüphane karşı konulmayacak kadar rahat ve sıcak görünüyordu. Kitaplar ve damasko ile kaplanmış duvarlar devasa şömineden yayılan alevden yakut rengine dönmüştü. 4 Kasım Cumartesi günü, özellikle yağmur ve rüzgârdan dolayı can sıkıcı geçen bir haftanın sonunda, Martha Berlin'deki kundaklama davasının oturumu için geçici bir mahkemenin kurulduğu Reichstag binasına doğru yola koyuldu. Rudolf Diels'in temin ettiği bir bilet taşıyordu.

Karbina tüfekli ve kılıçlı polisler, bir tanığın dediğine göre "kovana üşüşen arılar gibi" binayı kuşatmıştı. İçeri girmeye çalışan herkes durduruluyor ve hepsinin üzerleri aranılıyordu. Seksen iki yabancı muhabir odanın arkasındaki basın bölümünü hınca hınç doldurmuştu. Yargıç Wilhelm Bünger'in başkanlığındaki beş yargıç, kırmızı cübbelerini giymişti. İzleyiciler arasında siyahlı SS askerleri ve kahverengili SA askerlerinin yanı sıra hükûmet yetkilileri, diplomatlar ve sivil vatandaşlar da vardı. Martha biletinin onu ortalardan bir yere

değil de mahkeme odasının en önlerinden ve çeşitli yüksek rütbelilerin arasından bir yere yerleştirdiğini öğrenince oldukça şaşırdı. “İçeri girdim ve önlere çok yakın bir yerlere oturtulurken yüreğim ağzıma geldi.” diye hatırlıyordu Martha.

Günün oturumunun saat dokuz çeyrekte başlaması bekleniyordu ama baş görgü tanığı Hermann Göring geç kalmıştı. Muhtemelen ifade verilmeye başlandığı eylül ayından beri ilk defa mahkeme salonunda gerçek bir aksama olmuştu. Mahkemenin kısa sürmesi bekleniyordu. Bu dava aynı zamanda Nazilere Komünizm’in şerrini kınama ve Parlamentoyu onların yaktığına ilişkin yaygın inanca meydan okumaları için de bir zemin sağlamış oluyordu. Başkanlık eden yargıcın hangi tarafı tuttuğu belli de olsa, dava her iki tarafın da bütün kanıtlarını öne sürdüğü gerçek bir dava gibi ilerliyordu. Marinus van der Lubbe her ne kadar olaydan tek başına sorumlu olduğu konusunda ısrar etse de, devlet bu beş sanığın tamamının kundaklama eyleminde yer aldığını ispatlamak istiyordu. Davacı taraf, binadaki hasarın çok yüksek bir meblağda olduğunu ve bir kundakçının tek başına farklı farklı bölgelerde küçük çapta ateşler yakarak binayı yakmasının imkânsız olduğunu kanıtlamak adına çok sayıda bilirkişi getirdi mahkemeye. Yangın ve sonrasında olanları oldukça özgün bir şekilde yazıya döken Frist Tobias’a göre bir davanın açıklığa kavuşması gibi heyecanlı bir olay “Sıkıntıdan esnemekten insanın ağzının yırtıldığı” bir manzaraya dönüşmüştü.

Ta ki o ana kadar.

Göring’in gelmesi an meselesiydi. Çelişkili iadeler vermekle ün yapmış, açık sözlü, havalı elbiseleriyle sürekli dikkat çekmek isteyen Göring’in mahkemenin gidişatını değiştirmesi bekleniyordu. İnsanlar giriş kapısına bakmak için arkalarına döndüklerinde, pazen ve tiftik kumaşının birbirine sürtünürken çıkardığı hışırtı bütün salonda yankılanıyordu.

Yarım saat geçmiş ve Göring hâlâ gelmemişti. Diels da ortalıklarda görünmüyordu.

Martha oyalanmak adına sanıkları incelemeye başladı. Hitler'in yükselişinden önce Reichstag'ın Komünist Partisi vekillerinden Ernst Torgler sanık sandalyesinde oturuyor, oldukça soluk ve yorgun görünüyordu. Sanıklardan üçü de "güçlü, haşin ve kaygısız" görünen Bulgar komünistlerdi; Georgi Dimitrov, Simon Popov ve Vassili Tanev. Baş sanık van der Lubbe "insan çehresine bürünmüş gördüğüm en çirkin yaratıktı. Kocaman, şiş insanlık dışı bir yüze ve vücudunda sahipti. O kadar itici ve soyu bozuk duruyordu ki ona bakmaya zor katlanıyordum." diye yazmıştı Martha.

Tam bir saat geçmişti. Mahkeme odasındaki gerilim artıyor, beklenti ve sabırsızlık da bu gerilimle birleşiyordu.

Arkalarda bir patırtı koptu; Göring ve Diels bir grup üniformalı asker eşliğinde mahkeme salonuna girerken postal sesleri ve komutlar duyuldu. Göring kırk yaşlarında 115 kilodan fazla bir adamdı, kahverengi bir av ceket, binici pantolonu ve dizlerine kadar gelen pırıl pırıl kahverengi botlarıyla kendine güvenle salonun önlerine doğru ağır adımlarla yürüdü. Üzerine geçirdiği hiçbir şey iri yarılığını, Amerikalı bir diplomatın da onu tanımladığı üzere "filin mabeti"ne olan benzerliğini saklamaya yetmezdi. Siyah takım elbiseli Diels ince bir gölgeyi andırıyordu.

"Herkes elektrik çarpmış gibi bir çırpıda ayağa fırladı ve bütün Almanlar, yargıçlar da dâhil olmak üzere, kollarını ileri doğru uzatıp Hitler selamına durdular." diye aktardı İsveçli bir gazeteci.

Diels ve Göring odanın ön taraflarında Martha'ya çok yakın bir yerde durdular. İki adam kendi aralarında sessizce konuşuyorlardı.

Baş yargıç Göring'i tanıklık yapmaya davet etti. Göring bir adım öne çıktı. Çok afili ve kibirli görünüyordu diye hatırlıyordu Martha ancak biraz da bastırılmış tedirginlik duygusu hissetmişti Göring'de.

Göring daha önceden hazırladığı neredeyse üç saat süren konuşmasını yaptı. Zaman zaman volümü artan hatta nara seviyesine yükselen kaba ve boğuk bir sesle, Komünizm’e, sanıklara ve Almanya’ya karşı işlenmiş bir suç niteliği taşıyan kundaklamaya ateş püskürdü. “Bravo!” haykırıları ve alkışlar odayı çınlattı.

“Bir eliyle vahşice jestler yapıyor, diğer elindeki esanslı mendiliyle de alnındaki terleri siliyordu.” diye aktardı Hans Gisevius Gestapo anılarında. Bir çeşit moment yakalamaya çalışan Gisevus odadaki en önemli üç aktörün yüz ifadelerini tarif etmişti;

“Dimitri’nin yüzünde alaycı bir ifade vardı, Göring’in suratı öfkeden garip bir şekilde çatılmıştı, Baş yargıç Bünger ise korkudan kireç kesilmişti.”

Diels gösterişli, kasvetli bir şekilde ve yüzünde anlaşılması zor bir ifadeyle orada öylece duruyordu. Diels, yangının çıktığı gece van der Lubbe’nin sorgulanmasında yardımcı olmuş ve yangını tek başına çıkartan “bir deli” olduğuna karar vermişti. Ancak Hitler ve Göring, hemen, bu yangın olayının arkasında Komünist Partisinin olduğunu ve bu eylemin daha büyük bir ayaklanmanın sadece başlangıcı olduğuna karar verdiler. Diels olay gecesini, Komünist Partinin bütün vekillerinin vurulup öldürülmesi gerektiğini haykırırken Hitler’in yüzünün öfkeden mosmor kesildiğini görmüştü. Emir iptal edilmiş ve onun yerine Hücum Taburları’nın şiddet eylemleriyle gerçekleştirdiği geniş çaplı tutuklamalar başlatılmıştı.

Diels bir dirseğini yargıç kürsüsüne dayamıştı. Zaman zaman Göring’i daha iyi görmek istiyormuşçasına yer değiştirip duruyordu. Martha, Göring’in ne yapması gerektiğini Diels’in önceden planladığını hatta konuşmasını bile onun yazdığı konusunda ikna olmuştu. Şöyle hatırlıyordu; Diels benim orada bulunmamdan kaynaklı “ekstradan gergindi, sanki bütün meziyetlerini ortaya dökmeye çalışıyor gibiydi.”

Diels, van der Lubbe haricinde diğer sanıkların tutuklu yargılanabileceği konusunda Göring'i uyarmıştı ve büyük ihtimalle de beraat edecekleri tahmininde bulunmuştu. Göring neyin tehlike altında kalacağını bilse de Diels'ı dinlemedi. Göring'in bizzat kendisi şöyle bir şeyi söylemişti;

“Tek bir gaf, kabul edilemez sonuçlar doğurabilir.”

ŞİMDİ DE Dimitrov konuşmak için ayağa kalktı. Ustaca oldukça mantıklı işlemlerde bulunarak bariz bir şekilde Göring'in o meşhur öfkesini kabartmak niyetindeydi. Polisin yangın ile ilgili yaptığı soruşturmanın ve mahkemenin kanıtları gözden geçirme sürecinin Göring'in siyasi talimatlarından etkilendiğini “bu yüzden gerçek kundakçıların tutuklanmasının engellendiği” suçlamasında bulundu.

“Eğer polis illaki herhangi bir fikre yönlendiriliyorsa, bu o fikrin doğru fikir olmasından kaynaklanıyordur.” dedi Göring.

“Bu sizin düşünceniz, ben sizden oldukça farklı düşünüyorum.” diye karşı çıktı Dimitrov.

“Ancak burada benim ne düşündüğüm önem arz ediyor.” diye parladı Göring.

Dimitrov, Göring'in “suçlu zihniyet” diye nitelendirdiği Komünizm'in Sovyetler Birliği'nin Almanya'yla olan “diplo-matik, politik ve ekonomik” ilişkilerini belirlediğinin altını çizdi.

“Komünist bir ülke sayesinde Almanya'da yüzler ve binlerce çalışana iş imkânı sağlanıyor. Bakan bunu biliyor muydu?” diye sordu.

Göring; “Evet, biliyorum.” dedi. Ancak böyle bir tartışmanın konuyla alakası olmadığını belirtti; “Ben buraya sadece Alman Komünist Partisi ve birkaç yabancı asıllı komünist sahtekârın buraya gelip Reichstag'ı ateşe vermesiyle ilgilendiğim için geldim.”

Zaman zaman baş yargıç araya girip Dimitrov'u Komünist

propaganda yapmaması konusunda uyarsa da, ikili tartışmaya devam etti.

Daha aşağı tabakadan birinin kendisine meydan okumasına alışkın olmayan Göring daha da öfkeleniyordu.

Dimitrov sakince; “Benim sorularımdan oldukça korkuyorsunuz öyle değil mi Herr Minister?” dedi.

Göring işte tam da bu noktada kendini kaybetti.

“Seni elime geçirdiğimde asıl sen tir tir titreyeceksin. Seni mahkemenin elinden kurtarana kadar bekle, sahtekâr!” diye bağırdı.

Yargıç Dimitrov’un mahkeme salonundan dışarı çıkarılmasını emretti; izleyicilerden alkış tufanı koptu. Ancak ertesi günü Göring’in kapanışta savurduğu tehdit manşetlere taşındı. Bu iki şeyi göstermişti; ilki Göring’in Dimitrov’un tahliye edilmesinden ne kadar endişe duyduğuydu. İkincisi ise bu olayın Göring’in ve Hitler rejiminin akıl dışı ve ölümcül kalbinin derinliklerine göz atma şansı sunmuş olmasıydı.

O gün, aynı zamanda Martha’nın Nazi Devrimi’ne duyduğu sempatinin biraz daha aşınmasına neden olmuştu. Göring tehditkâr ve kibirliydi, Dimitrov ise serinkanlı ve karizmatikti. Martha oldukça etkilenmişti. Dimitrov, “Daha önce baskı altındaki hiçbir insanda görmediğim kadar üzerinden müthiş bir canlılık ve cesaret akan çekici, büyüleyici ve esrarlı bir adam. Capcanlıydı, alev alev yanıyordu.” diye yazdı.

MAHKEME, daha önceki kansız hâline geri döndü fakat olan olmuştu artık. Odadaki diğer yüzlerce yabancı muhabir gibi İsveçli bir gazeteci Göring’in bu öfke patlamasının olayların seyrini değiştirdiğini fark etmişti; “Mahkeme ister tahliyesine karar verdiğini ister mahkûm ettiğini duyursun, dünya Dimitrov’un kaderinin çoktan mühürlendiğini biliyordu.” diye aktarmıştı.

BORİS TEKRAR ÖLÜYOR

Kış yaklaşırken, Martha romantik enejisini Boris’le harcıyordu. Boris’in üstü açılabilen Ford’uyla Berlin civarındaki kırlara dalarak yüzlerce mil kattettiler.

Yine böyle bir gezintideyken, Martha’nın gözü yol kenarındaki eski Almanya’dan kalma bir İsa türbesine takıldı. Kenara çekip, yakından bir göz atmakta ısrar etti. İçeride, çarmıha gerilişi tasvir eden ayrıntılı bir resim gördü. İsa’nın yüzü acıdan buruşmuştu, yaraları da kanla parıldıyordu. Bir süre sonra dönüp Boris’e baktı. Her ne kadar kendisini dindar olarak tanımlamasa da, gördüğü resimle derinden sarsılmıştı.

Boris kolları açık, ayak bilekleri üst üste, başı da göğsüne doğru bükük olarak duruyordu.

“Kes şunu Boris,” diye hızlıca söylendi. “ne yapıyorsun öyle?”

“Senin için ölüyorum canım. Biliyorsun, bunu senin için yaparım.”

Martha bu parodiyi komik bulmadığını dillendirerek uzaklaştı.

Boris özür diledi. “Amacım seni kırmak değildi,” dedi. “fakat Hristiyanların, işkenceye maruz kalan birisinin görüntüsüne nasıl taptıklarını anlayamıyorum.”

“Mesele bu değil,” dedi Martha. “insanlar, kendisini inancı uğruna kurban etmesine hayranlık duyuyorlar.”

“Öyle mi yapıyorlarmış?” dedi Boris. “Peki sen buna inanıyor musun? Sence kaç insan onu örnek alarak inancı uğruna ölmeye hazır?”

Martha, Dimitrov’dan ve Reichstag davasında Göring’e kafa tutan cesaretinden söz etti.

Boris, melekler misali tebessüm ederek şöyle karşılık verdi: “İyi de *liebes Fräulein*, O bir Komünistti.”

GEREKEN OYU ÇIKARTMAK

12 Kasım Pazar'ın soğuk ve sisli sabahında, Dodd Ailesi garip bir şekilde sessiz bir şehre uyandılar. Sözde bugün, Hitler'in Milletler Cemiyeti'nden çekilme kararını referanduma sunacağı ve silahlanmadaki eşitliği ayarlayacağı gündü. Dodd Ailesi nereye giderse gitsin, sadece oy kullandıklarını gösteren değil, aynı zamanda evet oyu verdiklerini belirten küçük nişanlar takmış insanlarla karşılaşıyorlardı. Öğleye doğru sokaktaki hemen hemen herkes oylarını daha erkenden attığı izlenimini uyandıran ve olası belayı başlarına almamak için, "Bakın, ben de oy kullandım." dercesine bu nişanlardan takmıştı.

Seçim tarihi bile büyük bir titizlikle tayin edilmişti. 12 Kasım, Birinci Dünya Savaşı'nı noktalayan ateşkesin 15'inci yıldönümüne tekabül ediyordu. Oy alabilmek için Almanya'nın altını üstüne getirerek kampanyalar düzenleyen Hitler, bir kitleye şöyle seslendi: "Bir 11 Kasım gününde Alman halkı şerefini resmen ayaklar altına aldı; ama 15 yıl sonraki bir 12 Kasım'da, bu halk şerefini tekrardan kurtardı." Başkan Hindenburg da oy kazanmaya çalışıyordu. 11 Kasım'daki bir konuşmasında şöyle diyordu: "Gelin yarın millî birliğimizi ve hükûmete desteğimizi gösterelim. Beni ve Reich Şansölyesi'ni destekleyerek barışa ve eşitliğe sahip çıkın."

Oy pusulasının asıl önemli iki maddesi vardı. Bunlardan biri Almanların, sadece Nazi adaylardan, yeniden kurulmuş bir Reichstag'a delege seçmelerini istiyordu ve bunun sonucunda oluşacak heyetin, Hitler kararlarının arkasında olacağı teminatını veriyordu. Diğeri ise, dış politika sorununa, tam desteği öngörüyordu. Barış mı istiyor, Versay Antlaşması'nın Almanya'ya haksızlık ettiğini mi düşünüyor, diğer milletlerin Almanya'yı ötekileştirmesini mi istemiyor ya da Hitler Hükûmetine sadece desteğini mi dışa vurmak istiyor; kısacası herkesin kendince evet oyunu destekleyecek nedeni vardı.

Hitler ses getirecek bir desteğin peşindeydi. Almanya'nın her bir tarafında, Nazi Partisi, insanlar sırf oy kullanabilsin diye akıl almaz yollara başvuruyordu. Bir habere göre, hastanelerdeki yatalak hastalar seydeyle sandık başına götürülüyorlardı. Berlin'deki Yahudi filolog Victor Klemperer, günlüğünde, evet oyu çıkartabilmek için yapılan "aşırıya kaçan propagandalardan" söz etti: "Her ticari araçta, posta arabasında, postacı bisikletinde; her evde, mağaza vitrinlerinde ve caddelerde dalgalanan flamlalarda hep Hitler'den alıntılar ve barış için Evet vardı! İkiyüzlülüğün bu kadarı."

Partidekiler ve SA, kimin oy kullandığını ve kimin kullanmadığını takip ediyordu. Hücum Taburlarının bir ekibi, tembelleri tek tek ziyaret ediyor ve onlardan sandık başına gitmelerini istiyordu. Seçime, aşırı yoğunluktan dolayı gidemeyenler için de, Nazi resmî gazetesinin pazar sabahı eki olan Völkischer Beobachter'da şöyle bir yazı vardı: "Kimse bihaber kalmasın diye tekrar ediyoruz. Bugün bize destek olmayanlar veya seçime katılıp 'evet' oyu vermeyenler, düşman değilseler de, en azından hasara nedendirler. Şunu aklınızdan çıkarmayın, bundan sonra size yardım edilmeyecektir."

Fakat kilit nokta şurasıydı: "Bu tür insanların dünya üzerinden silinmeleri hem bizim hem de onların yararına olacaktır."

Oy kullanabilecek Alman nüfusu neredeyse 45.1 milyon

civarındaydı ve nitekim %96.5'i de oy kullandı. Bunların 95.1'i de, Hitler'in dış politikasını desteklediklerini gösterdi. Fakat bundan daha tuhaf olan, kayıtlı seçmenin sadece %5'ini teşkil eden 2.1 milyon Almanın tehlikeli olan "hayır" oyu kullanmasıydı.

Hitler seçimden sonra Alman halkına, "hakiki barış aşkına, ve aynı zamanda onur ve ebedi eşitlik haklarına gösterdikleri tarihî ve yegâne desteklerin dolayı, teşekkür etmek için" bir bildirme yayımladı.

Dodd daha oylar sayılmadan çıkacak sonucu tahmin edebiliyordu. Roosevelt'a, "Buradaki seçim bir komedi." diye yazdı.

Dachau kampından çıkan sonuç bunun en belirgin kanıtıydı. 2,242 mahkûmun 2,154 tanesi, yani %96'sı, Hitler Hükûmeti lehine oy kullandı. Oy kullanamayan ya da "hayır" diyen 88 kişinin akıbetinin ne olduğunu kimse bilmiyor.

13 KASIM Pazartesi günü, Başkan Roosevelt bir-iki dakikasını Dodd'a mektup yazmaya ayırdı. Şimdiye kadar gönderdiği mektupları için Dodd'a teşekkür ederek, Dodd'un Hitler'le olan görüşmesinden sonraki kaygılarına gönderme yaparak şöyle yazdı: "Bazı şahıslara karşı dürüst olduğunuza sevindim. Bence bu iyi bir şey."

Roosevelt, köşe yazarı Walter Lippmann'ın, dünyanın %8'inin, Almanya ve Japonya'yı kastederek, "emperyalist tutumlarından dolayı" barış ve silahsızlanma için engel teşkil ettikleri fikrinden de söz etti.

Şöyle yazamaya devam etti Başkan: "Bazen, dünya hâlinin iyi yerine kötüye doğru gittiğini düşünüyorum. Ülkemizde ise aşırı sağ ve solun 'dolandırma, gizli çatışma ve düşmanlık'larına rağmen, biz insanlarımızı işlerinin başına gönderiyor ve refahı yükseltiyoruz."

Samimiyet ifade eden bir ifadeyle mektubu sonlandırdı: "İyi iş çıkarmaya devam!"

BAKAN Hull ve Müsteşar Phillips'in de dâhil olduğu diğer üst düzey görevliler Wahington'da, on beş günlerini, Sovyet Dışişleri Bakanı Maxim Litvinov'un yapacağı ziyaretin hazırlıklarıyla geçirdiler. Maxim Litvinov bu ziyarette Roosevelt'la B.D.'lerin Sovyet Birliği'ni tanımasını görüşecekti. Amerikalı Soyutlama Politikası taraftarları bu fikirden hoşlanmadılarsa da, Roosevelt, Rusya'nın Amerika'da yatırım yapmak ve Japonların Asya'daki amaçlarını öğrenmek gibi bazı önemli stratejik yararların olabileceğini düşünüyordu. "Roosevelt-Litvinov görüşmeleri" her iki taraf için zaman zaman sıkıntılı ve zor olduysa da, sonuçta Roosevelt'in 16 Kasım 1933'teki resmî tanımayı kabul etmesiyle sonuçlandı.

Dodd bir kez daha caketatay ve silindir şapkasını giyerek, yedi gün sonra, Sovyet Elçiliğine ilk resmî ziyaretinde bulundu.

Bir ASSOCIATED PRESS' fotoğrafçısı Dodd'un Sovyet meslektaşıyla fotoğrafını çekmek istedi. Rus Elçi tamam dediyse de, Dodd Amerika'daki "belli bazı muhalif gazetele-
rin bu durumu suistimal edeceklerini ve Roosevelt'e, Rusya'yı tanımasından dolayı tekrardan saldıracaklarından" korktuğunu belirterek bu teklifi geri çevirdi.

GİZLİ (ESRARENGİZ) BORİS

Martha ve Boris ilişkilerini dünyaya açıklamakta daha bir rahattılar artık; fakat ikisi de gerek Boris'in üstleri gerekse de Martha'nın anne babasının bu ilişkiyi tasvip etmemeleri yüzünden bu durumun hâlâ gizli tutulması gerektiğinin farkındaydılar. Martha'nın işleri rahat ve sorumluluk altına girmeden götürme çabalarına rağmen, ilişkileri gitgide ciddiye biniyordu. Fransız Konsolosluğundaki Armand Berard ve fırsat geldiğinde Diels'le görüşmeye ve muhtemel yeni taliplerle de çıkmaya devam ediyordu. Tabi bu durum Boris'in kıskançlıktan kudurmasına neden oluyordu. Martha'ya yığınla mektup, çiçek ve müzik gönderiyor ve ona sürekli telefon ediyordu. Yayımlanmamış bir kaynakta şöyle diyordu: "Onu, kendimi adamadan sevmek istiyordum. Her arkadaşına yaklaştığım gibi yaklaştım ona. Bir hafta boyunca sanki o umrumda değilmiş gibi davranmaya çalıştım; ama sonraki hafta onu aptalca kıskanıyordum hemen. Bazen aklımdan geçmiyorken, bazen aklımdan çıkmıyordu Boris. Katlanılmaz, her ikimize acı veren ve her ikimizi de üzen bir ikilem yaşıyordum."

Martha vaktini hâlâ Nazi devriminin en iyi adamlarıyla geçirmeye veriyordu. Boris ise etrafta neyin cereyan ettiğinin gayet iyi farkındaydı. Boris, Nazi yöneticilerin ve B.D. Elçili-

ğini ziyaret eden kişilerin davranışlarının altında neyin yattığını bulmaya çalışıyordu. Bu da Martha'yı çok kızdırıyordu.

Sinirlenerek, "Gözün hep kötü şeyleri görüyor. Almanya'daki güzel şeyleri görmeye çalış. Ziyaretçilerimiz için de geçerli bu. Her zaman gizli bir niyetleri olacak değil ya." dedi.

Martha, Borsi'in de bir zamanlar niyetini açık etmediğini söyleyerek şöyle konuştu: "Bana göre sen Armand'ı veya benimle bir yerlere giden herkesi kıskanıyorsun."

Bir gün sonra, Boris'ten bir paket geldi. İçerisinde üç seramik maymun ve üstünde, "Kötüyü Görme, Kötüyü İşitme, Kötüden söz etme." yazan ve "Seni seviyorum"la biten bir de not vardı.

Martha kahkahaya boğuldu. Cevap niyetine Boris'e küçük oyma bir rahibe heykelcik ve maymunların emirlerini göz ardı etmeyeceğine dair bir not gönderdi.

Fakat tüm bunlar bir yana, can alıcı soru şuydu: İlişkileri nereye kadar gidebilirdi ki? Şöyle yazıyordu Martha: "Ne onlu ne de onsuz bir gelecek düşünebiliyordum. Ailemi de ülkemi de çok seviyordum. Hem onlardan ayrılmayı düşünmek bile istemiyordum."

Bu gerginlik yanlış anlamalara ve üzüntülere neden oldu. Boris bunun acısını çekti.

Acı dolu bir mektupta şöyle yazdı: "Martha! Ne yazık ki, olan her şeyi tarif edecek kelimeleri bulamıyorum. Ne olur, seni incitecek veya kıracak bir şey yaptıysam beni affet. Tamamıyla olmasa da seni anlıyorum; fakat ne yapacağımı bilmiyorum. Bir akıl ver.

Elveda Martha. Mutlu olmanı istiyorum. Lütfen hakkımda kötü düşünme."

Tekrar tekrar birlikte oldular. Her ayrılık, birbirlerine olan sevgilerini artırırken yanlış anlaşılma ve sinirlilik hâllerini daha da vahimleştiriyordu. Ta ki kasımın son günlerindeki bir

Pazar öğle sonrasında gözle görülür bir değişime maruz kalıncaya dek. Martha her şeyi tüm ayrıntısıyla hatırlıyordu.

Kasvetli bir gündü, hava odun kömürüyle kirlenmişti. Soğuktu. Fakat Boris'in Ford'unun üstünü kapatacak kadar değil. İkisinin sevdiği Wannsee bölgesindeki gölün hafif yukarısındaki denizci evinde bulunun hoş restorana gitmek için yola çıktılar. Güzel koku yayan çam ağaçları sahil şeridi boyunca bir duvar oluşturmıştı.

Vardıklarında restoran neredeyse boştu. Ama çekiciliğinden bir şey kaybetmemişti. Ahşap masalar küçük bir dans pistini çevreliyordu. Müzik kutusu çalmayınca, dalgaların kıyıya vurma sesi duyulabiliyordu.

Martha soğan çorbası, salata ve bira, Boris ise votka, kebab ve soğanlı, ekşi soslu ringa balığı ısmarladı. Ve daha fazla votka istendi. Martha Boris'in yemeği çok sevdiğini fakat ein Pfund ¹bile almadığını fark etmişti.

Yemekten sonra dans ettiler. Boris gitgide daha iyi dans ediyordu fakat ona göre hâlâ, dans etme ve yürüme eylemleri birbirinin yerini tutabiliyordu. Martha, bedenlerinin birbirine yakınlaştığı bir anda, ikisinin de öylece kalakaldıklarını ve bedenini ateş bastığını anımsıyordu.

Boris hemen çekildi. Martha'yı kolundan tutup suyun üzerinde olan tahtadan bir terasa çıkardı. Boris'e baktı ve üzüntü gördü; çatık kaşlar, sıkılmış dudaklar. Boris'in çok kötü olduğunu fark etti. Parmaklıklara yaslanarak, bir filo beyaz kuğu ya bakmaya daldılar.

Boris, Martha'ya ciddi bir edayla dönüp şöyle konuştu: "Martha, seni seviyorum." O anda Marta'ya, onu daha Sigrig Schultz'un dairesindeki ilk görüşünden beri sevdiğini itraf etti. Boris, Martha'yı dirseklerinden kavramış duruyordu karşısında. Tüm neşe aniden dağılvermişti.

¹ Pfund hemen hemen kilonun yarısı. Almanca'da "tek kilo" anlamına gelir.

Bir adım geriye atarak Martha'ya bakmayı sürdürdü. "Ne olur benimle oynama. Du hast viele Bewerber." Yani senin birçok talibin var. "Şu an karar vermeni istemiyorum. Senden tek istediğim, bana değer vermen. Aksine katlanamam." dedi.

Martha uzaklara bakarak, "Seni seviyorum Boris. Bunu sen de biliyorsun. Ve bundan ne kadar vazgeçmek istediğimi de biliyorsun." dedi.

Boris suya bakabilmek için döndü. Sesinde acıyla, "Evet farkındayım. İnan benim için de kolay değil." dedi.

Fakat Boris'i uzun süre üzme imkânsızdı. Tekrar o kocaman gülmesiyle gülümeye başladı ve şöyle konuştu: "Yalnız bundan böyle senin ve benim ülkem resmen arkadaşlar ve bu da her şeyi daha iyi ve mümkün kılar öyle değil mi?"

Evet, ama...

Bir engel daha vardı. Boris'in ifşa etmediği bir sırrı buluyordu. Aslında Martha bunun ne olduğunu biliyordu ve ona söylememişti. Ama bu durumda, Boris karşısındayken sesini kısarak, "Ve sen evlisin." dedi.

Boris bir kez daha geriye doğru bir adım attı. Soğuktan zaten kızarmış yüzü, daha da kızarmaya başladı. Boris gidip dirsekleriyle parmaklığa dayandı. Narin ve zarif bir görüntü veriyordu. İkisi de sessiz bir şekilde duruyorlardı.

"Özür dilerim. Bildiğini düşünüyordum. Bunu sana daha önce söylemem gerekiyordu. Beni bağışla." dedi.

Martha bunu ilk başta bilmediğini, anne babası ve Armand, Boris'in Almanya Dışişleri Bakanlığı tarafından basılan diplomat rehberindeki kaydını gösterdikleri vakit anladığını söyledi. Boris'in yanında "abwesend", yani "orda olmayan" karısıyla ilgili bir not vardı.

Boris söze şöyle girdi: "Orada değil" demek yanlış. Biz ayrıldık. Uzun süredir mutsuz bir birlikteliğimiz vardı. Gelecek diplomatik rehberde, ona dair hiçbir şey olmayacak." Çok

sevdiği bir kızının olduğunu da itraf etti. Sırf kızı için karısıyla hâlâ görüştüğünü belirtti Boris.

Martha gözlerinin dolduğunu fark etti. Boris daha önce Martha'nın yanında ağlamıştı ve bu durum Martha'yı şaşırtmıştı. Ağlayan bir erkek onun alışkın olmadığı bir şeydi. Amerika'da erkekler ağlamazdı. En azından o vakit. Hayatı boyunca babasını gözü yaşlı sadece bir kez görmüştü. O da yakın bir arkadaşı olan Woodrow Wilson'un ölümü nedeniyle. Bu gibi bir ana daha şahit olacaktı. Fakat bu birkaç yıl sonra gerçekleşecekti.

Restorana girip masalarına oturdular. Boris bir votka daha ısmarladı. Rahatlamış görünüyordu. Masanın üzerinden birbirlerinin ellerini tutuyorlardı.

İtiraf sırası Martha'ya geçmişti.

“Ben de evliyim.” dedi.

Tepkisinin şiddeti Martha'yı korkuttu. Sesi kısılıp koyulaştı. “Hayır Martha!” diyerek ellerini tutmayı sürdürdü. Yüzünde şaşkınlık ve acı okunuyordu. “Bana bunu neden daha önce söylemedin?”

Martha, evliliğini baştan itibaren, ailesi dışındaki herkesten gizli tuttuğunu, kocasının New York'ta bir bankacı olduğunu, onu bir zamanlar çok sevdiğini fakat şu anda resmî formaliteler haricinde boşanmış sayıldığını açıkladı.

Boris başını ellerinin arasında alarak Rusça bir şeyler fısıldadı. Martha onun başını okşuyordu.

Boris ayağa fırlayıp dışarı çıktı. Martha olduğu yerde kaldı. Boris birkaç dakika sonra geri geldi.

“Ah Tanrım!” dedi. Gülümsüyordu. Martha'nın başını öptü ve şöyle devam etti: “Nasıl da arapsaçına döndü her şey. Evli bir kadın, bir bankacı, yabancı bir diplomatın kızı; bence durum daha kötü olamazdı. Ama bir şekilde halledeceğiz. Komünistler imkânsızla uğraşmaya alışkıdır. Yalnız senin yardımına ihtiyacım var.” dedi.

Restorandan çıkıp, üstü hâlâ açık arabayla şehre geri gitmek istedikleri vakit güneş batmak üzereydi. Çok önemli bir gün olmuştu bu. Martha, saçını arkadan tutan tokadan kurtarıp savuran rüzgârı, Boris'in sağ eli omzunda nasıl sürdüğünü, her zaman yaptığı gibi eli göğsünü avuçladığı gibi birkaç ayrıntıyı hatırlıyordu. Yol boyunca uzanan orman, güneş ışınlarının azalmasıyla daha da kararıyor ve zengin bir sonbahar görüntüsü veriyordu. Martha'nın saçı, altınımsı buğday filizi gibi rüzgârda savruluyordu.

İkisi bir şey söylemese de, içten içe kökünden bir şeylerin değiştiğini biliyorlardı. Bu adama âşık olmuştu ve ona diğer ilişkilerinde davrandığı gibi davranamazdı. Bunun bu şekilde olmasını istemiyordu. Fakat olmuştu, hem de dünyadaki diğer herkesin uğunsuz olarak gördüğü bir adamla...

KÜÇÜK BASIN BALOSU

Her kasım ayında Berlin'deki Dış Basın Derneği, Hotel Adlon'da bir akşam yemeği ve balo düzenlerdi. Bu, şehrin bütün önde gelen devlet çalışanlarının, diplomatların ve önemli şahısların davet edildiği görkemli bir etkinlik olurdu. Organizasyona “Küçük Basın Balosu” adı verilmişti çünkü her yıl Alman basınının ev sahipliği yaptığı balodan çok daha küçük çaplı ve daha doğaldı. Ülkenin gazetelerinin neredeyse tamamı Joseph Goebbels ve Halkı Bilinçlendirme Bakanlığının eline geçtiğinden beri Alman Basın Baloları gittikçe bunaltıcı bir hâle gelmişti. Yabancı muhabirler için Küçük Balo oldukça verimli bir etkinlik olma özelliğine sahipti.

Sigrid Schultz; “Bir adamdan hikâye koparmak; eğer sadece iş saatleri içerisinde görüşüyorsanız, onu ve karısını (karısı varsa tabi) balonuzda ağırladıktan ve dans ettirdikten sonra her zaman çok daha kolay olmuştur.” diye yazmıştı. 1933 yılının Küçük Basın Balosu, Berlin'deki Amerikalıların Şükran Günü'nü kutlayacağı tarihten altı gün önce, 24 Kasım Cuma akşamında yapıldı.

Saat 8.00'den hemen önce, Adlon Hoteli, farları yarım kavun büyüklüğündeki devasa araçlardan oluşan araç konvoyunun ilkini karşıladı. Ağır top Naziler, büyükleçiler, sanatçı-

lar, film yapımcıları, aktrisler, yazarlar ve tabii ki de büyüklü küçüklü ülkelerden gelmiş, neredeyse buz kesmiş havadan korunmak için kalın paltolara ve kürklere sarınmış yabancı muhabirlerin bizzat kendileri de birer birer indiler arabalarından. Gelen konukların arasında Alman Devlet Başkanı Bernhard von bülow; Dışişleri Bakanı Neurath; Fransa Büyükelçisi François-Poncet; Britanya Büyükelçisi Sir Eric Phipps ve her zaman her yerde hazır ve nazır bulunan ızbandut Putzi Hanfstaengl. “Auntie Voss” sosyete köşe yazarı Bella Fromm da oradaydı, ki Berlin’de gelenek hâline geldiği üzere, pek fazla kişinin haberi olmasa da balonun ona kötü bir trajediyi de beraberinde getireceği sonradan ortaya çıkacaktı. Dodd Ailesi’nin dört üyesinin tamamı eski Chevroletleriyle geldiler; Hitler’in yardımcı şansölyesi Franz von Papen çok daha büyük ve şatafatlı bir araçla geldi. O da Dodd gibi karısı, kızı ve oğlunu beraberinde getirmişti. Belboy konukların kürkleri, paltoları ve fötr şapkalarını alırken, smokini içerisinde ışıldayan Louis Adlon konukları tek tek karşıladı.

Dodd’un da az sonra fark edeceği üzere, Berlin gibi değişim içerisindeki bir yerde, bir diplomatın atacağı her resmî adım sembolik anlam taşıyacak kadar abartılıyordu. Hatta bir yemek masasının etrafında yapılacak sıradan bir tartışma bile küçük bir mucize gibi kıymet görüyordu.

KONUKLAR otele girdiler, ilk önce kokteyl için hazırlanmış konuk odalarına, ardından binlerce kasımpatıyla süslenmiş kış bahçesi salonuna geçtiler. Schulz’un da dediği gibi salon daima “rahatsız edecek kadar kalabalık” olurdu ancak balonun Adlon’da yapılması gelenek hâlini almıştı. Fromm’un günlüğünde de aktardığı gibi, gelenek gereği konukların “rüt-belerini ya da nişanlarını saklı tutarak” baloya resmî kıyafetlerle gelmeleri gerekiyordu. Yine de birkaç konuk Nasyonel Sosyalist Partisine duydukları sempatiyi gözler önüne sermek için Hücum Taburlarının mat kahverengisine bürünmüştü.

Konuklardan, SA'nın Motorlu Birliklerinin komutanı olan Eduard von Koburg isimli bir dük ona Mussolini tarafından verilen hançerini beline takmış bir şekilde ortalıklarda dola-
nıyordu.

Konuklara oturacakları yerler gösterildi. Masalar Berlin'deki en ünlü yemek organizatörleri tarafından hazırlanmıştı ve o kadar, işkence verecek kadar dardılar ki karşı karşıya oturan iki konuk istese birbirlerinin eline ulaşabilirdi. Bu kadar yakın mesafe garip sosyal ve politik durumlar doğurma potansiyeli taşıyordu; mesela, bir yatırımcının metresi o adamın karısının karşısında oturabiliyordu. Her masanın konuğu oturmadan evvel çeşitli protokol yetkililerinin oturma planlarını gözden geçirdiğinden emin oluyordu. Bazı yan yana oturtmalar engellenemiyordu. En önemli Alman devlet yetkilileri sadece baş köşedeki masada değil, ki bu yıl o masada Amerikalı muhabirler oturuyordu, aynı zamanda Schultz'un, ASSOSIATED PRESS büro başkanı Louis Lochner'un ve Amerika'nın en önemli temsilcilerinden Büyükelçi Dodd'un da masalarına yakın oturtulmak zorunda kalıyorlardı. Bu yüzden Yardımcı Şansölye Papan, her ne kadar Schultz'la birbirlerinden nefret ettikleri bilinse de, onunla karşı karşıya oturmak durumunda kalmıştı.

Bayan Dodd da Devlet Bakanı Bülow ve Putzi Hanfstaengl gibi önemli bir yere oturtulmuştu; Martha, Bill Jr. ve diğer birçok konuk masanın etrafında oturuyorlardı. Fotoğrafçılar ortalıkta gezinip resim üstüne resim çekiyordu. Patlayan "flaşlar"ın ışığı havaya sarmal gibi yayılmış sigara dumanını aydınlatıyordu.

Papan yakışıklı bir adamdı; yıllar sonra televizyonda Topper adlı bir karakteri canlandıracak olan aktör Leo G. Carroll'a benziyordu. Ancak fırsatçı, hain ve oldukça kibirli biri olmakla kötü ün yapmıştı. Bella Fromm ona "Weimar Cumhuriyeti'nin mezar kazıcısı" diyordu. Böyle söyleyerek

Hitler'in şansölye olarak atanmasında Papen'in parmağı olduğuna gönderme yapıyordu. Papen, ona sevecenlikle Franzchen yani Küçük Franz diye hitap eden Başkan Hindenburg'un yardımcılarında biriydi. Hindenburg'u yanına alan Papen ve diğer entrikacılar Hitler'i kontrol edebileceklerini düşünmüşlerdi. Papen; "Hindenburg bana güveniyor. İki ay içerisinde Hitler'i öyle bir gömeceğiz ki ciyak ciyak bağırmak zorunda kalacak." diye böbürlenmişti. Bu yirminci yüzyılda yapılan belki de en büyük yanlış hesaplamaydı. Tarihçi Johan Wheeler Bennett'in de dediği gibi; "Prangaları kendi bileklerine geçirene kadar da, kimin tutsak edildiğinin kimin tutsak ettiğinin farkına varamadılar."

Çok daha kesin bir ihanetten dolayı Dodd da Papen'dan haz etmiyordu. Birleşik Devletler Dünya Savaşı'na girmeden hemen önce, Papen Washington'daki Alman Büyükelçiliğinde görev alan askerî bir ataşeydi. Orada demir yollarını dinamitlemek gibi çeşitli sabotaj eylemleri planlamış ve işbirlikçilik yapmıştı. Tutuklanmış ve ülkeden kovulmuştu.

Herkes yerlerine yerleştikten sonra, masada çeşitli konularla ilgili sohbetler başladı. Dodd ve Mrs Papen Amerika'nın üniversite sistemiyle ilgili konuşuyorlardı. Mrs Papen sistemin kusursuz olduğuna dair iltifatta bulunuyordu. Papen Ailesi'nin Washington'da kaldığı süre boyunca oğulları Georgetown Üniversitesine başlamıştı. Putzi yine kendini övüyordu. Hatta masada etrafında oturan konuklara bile üstünlük taslıyordu. Schultz ve Papen'i birbirinden ayıran masa örtüsü, kristal ve porselen takımlarına bile gergin bir sessizlik gelip çökmüştü. İkilinin arasında bir husumet olduğu masadaki herkes tarafından anlaşılabilirdi. "Papen geldiğinde, ünnün gerektirdiği üzere, hoş ve kibardı. Ancak yemeğin ilk dört servisi sunulana kadar da bu beyefendi büyük bir ısrarla beni görmezden geldi. Bu hiç de kolay değildi çünkü masa dardı ve ben onun karşısında ondan neredeyse bir metre ötede otuyordum." diye yazmıştı Schultz.

Papen'ı konuşmanın içine çekmek için elinden gelen her şeyi yaptı ve sürekli geri çevrildi. Schultz “muhteşem bir ev sahibi olacağına ve tartışmalı konuları bir kenara bırakacağına” dair kendine söz vermişti. Ancak Papen onu görmezden gelmeye devam ettikçe, Schultz verdiği söze sadık kalmak konusunda daha az kararlı oluyordu. “Papen'in bariz terbiyesizliğine sabretmeye” azmediyordu.

Dördüncü servisten sonra, Schultz daha fazla dayanamadı, Papen'e baktı ve anlattığına göre edinmeyi başarabileceği “en naif ses tonuyla” hedefine kitlendi.

“Sayın Şansöyle, Başkan von Hindenburg'un anılarında beni aydınlatabileceğinizi düşündüğüm bir nokta var.” dedi.

Papen bütün dikkatini ona verdi. Kaşları tüy gibi havaya kalkmıştı ve bu mimik ona yırtıcı bir kuşun soğuk bakışlarını veriyordu.

Schultz takındığı melek ifadesini bırakmadı ve devam etti; “Hindenburg 1917'deki son savaşta, Alman Başkomutanı'nın Başkan Wilson'un barış önerisinden hiç haberdar olamamasından yakınıyordu. Eğer bu tekliften haberdar olsaydı, tehlikeli denizaltı filosu asla gönderilmeyecekti. Bu nasıl mümkün oluyor acaba?” dedi.

Ses tonuna rağmen, masadaki ve işitme mesafesindeki herkes birden sus pus ve pür dikkat kesildi. Dodd Papen'e bakıyordu; Devlet Bakanı Bülow, Schultz'un “gözlerinde şeytani bir parıldamayla” diye tarif ettiği bir bakışla öne doğru eğilip konuşmaya kulak kesildi.

Papen kaba bir şekilde; “Başkan Wilson'dan barış önerisi namına hiçbir şey gelmemiştir.” dedi.

Wilson ve dönemi konusunda uzman olan Büyükelçi Dodd'un da aynı masada olduğu göz önüne alındığında, söylenecek en ahmakça şeyin bu olduğunu biliyordu Schultz.

Sessizce ancak kararlı bir biçimde; sesi kuzey Carolina aksanının esintilerini taşıyordu. “Her Güneyli beyefendide

birazcık bulunduğu üzere” diye aktarmıştı Schultz, Dodd, Papen’e döndü ve; “Tabi ki de böyle bir öneri söz konusuydu.” dedi ve tam tarih verdi.

Schultz oldukça keyiflendi; “Papen’in uzun at gibi dişleri daha da uzadı. Büyükelçi Dodd’un kesin ses tonuna itiraz etmeye bile kalkışmadı.”

Onun yerine Papen “sadece kızgınlıkla söylendi” ve şu cevabı verdi; “Amerika ve Almanya’nın bu savaşta neden el sıkışmak zorunda olduğunu bir türlü anlayamadım.” ve “kibirinden gurur duyar gibi muzaffer bir edayla” etrafındakilerin yüzüne baktı Schultz’un aktardığına göre.

Dodd bir anda Schultz’un “ebedi hayranlığını ve minnettarlığını” kazanmıştı.

BU SIRADA başka bir masada, Bella Fromm etrafında dönen konuşmalar yüzünden gergin dakikalar geçiriyordu. Etkinliğe gelmişti çünkü balo her zaman çok eğlenceli ve Berlin diplomasi camiasıyla ilgili yazdığı köşesi için çok yararlı olurdu. Ama bu yıl büyük bir tedirginliği bastırarak gelmişti. Hâlimden genel olarak memnun olsa da, ara sıra akli ünlü bir köşe yazarı olan en iyi arkadaşı Wera von Huhn’a kayıyordu. Herkes onu “Poulette” lakabıyla tanırdı. Poulette Fransızcada “körpe tavuk” anlamına geliyordu ve soy ismi “Huhn”dan dolayı böyle bir isim türemişti. Huhn Almandada “tavuk” anlamına geliyordu.

On gün önce Fromm ve Poulette Berlin’in batısındaki kırk dört hektarlık Grunewald orman koruluğuna doğru yola çıkmışlardı. Tiergarten gibi, Grunewald da diplomat ve Nazilerin göz hapsinden kurtulmak isteyen diğer herkes için bir cennet olmuştu. Ormanda doğru araba sürmek Fromm’a gerçekten güvende olduğunu düşündüğü birkaç saat sağlıyordu.

“Motor sesi arttıkça, kendimi daha rahatlamış hissetmeye başlıyorum.” diye yazmıştı günlüğünde.

Ancak bu son yolculuklarında tasasızlıktan eser yoktu. Konuşmaları, Yahudilerin Alman gazetelerinde yazmasını ve editörlük yapmasını yasaklayan ve geçen ay yürürlüğe giren yasa etrafında dönüyordu. Aynı yasa, ülkedeki basın organlarında çalışanların devlet daireleri ve kiliselerden aldıkları belgelerle “Aryan” olduklarını kanıtlamalarını şart koşuyordu. Birinci Dünya Savaşı’nda savaştı, savaşta bir oğlunu kaybetmiş olan ya da Yahudi gazetelerinde yazan belli başlı Yahudiler mesleklerini icra etmeye devam edebileceklerdi. Ancak bu istisna duruma sahip çok az kişi vardı. Kaydı yapılmamış herhangi bir gazeteci, yazı yazar ya da editörlük yaparken yakalanırsa bir yıllık hapis cezasıyla karşı karşıya kalacaktı. Son kayıt tarihi 1 Haziran 1934’tü.

Poulette oldukça üzgün görünüyordu. Fromm bunu oldukça garip buldu. O da yasanın gerektirdiklerini biliyordu tabii ki. Yahudi olduğu için yeni yıl geldiğinde işten çıkarılacağını bildiğinden istifa etmişti. Ya Poulette? “Sen neden üzülesin ki?” diye sordu Fromm.

“Bella, canım, benim de üzölmek için nedenim var çünkü. Belgelerim için sağa sola yazdım, çıkartana kadar da kapı kapı dolaştım. Sonunda öğrendim ki benim büyükannem de Yahudiymiş.”

Aldığı bu haberle hayatı aniden ve geri dönüşü olmaz bir şekilde değişti. Ocak ayı geldiğinde geçmişte, akrabalarından birinin Yahudi olduğunu öğrenen binlerce insandan oluşan, bütünüyle yeni bir sosyal sınıfa dâhil olacaktı. Onlar kendilerini her ne kadar Alman olarak tanımlamış olsalar da, otomatikman “Aryan olmayan”lar olarak yeniden sınıflandırılacaklardı. Hitler’in yönettiği ülke sadece aryan ırktan olanlardan meydana gelebilirdi. Bu nedenle, geri kalanlar kendilerini yeni ve çok daha düşük standartlara sahip bir hayatın ortasında buluyorlardı.

“Kimse bu konuyla ilgili hiçbir şey bilmiyor. Geçim kaynağımı kaybettim.” dedi Poulette, Fromm’a.

Yahudi olduğunu öğrenmek yeterince kötü değilmiş gibi, bir de bu haberi kocasının ölüm yıldönümüne denk gelen bir günde almıştı. Poulette’in kendini çok mutsuz hissettiği için Küçük Basın Balosu’na katılmayacağını duyan Fromm çok şaşırdı.

Fromm o gece Poulette’i yalnız bırakacağı için kendini kötü hissediyordu. Ancak ertesi gün Poulette’i de alıp kendi evine getirmeye karar verdikten sonra gönül rahatlığıyla baloya gidebildi. Poulette Fromm’un evinde köpekleriyle oynamaya bayılırdı.

Akşam boyunca, dikkatini etrafındakilerin soytarılıklarına vermediği zamanlarda, kendini arkadaşının alışılmadık durgunluğunu dert edinirken buldu.

DODD’A göre Papen’nin söylediği şey Berlin’e ayak bastığından beri duyduğu en aptalca fikirdi; ki Dodd bir sürü aptalca şey duymuştu. Garip bir düşünce tarzı Almanya’yı ve hükûmetin tepesine kadar her yeri etkisi altına almış gibi görünüyordu. Örneğin o yılın başlarında Göring, Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı sıralarda, üç yüz Alman asıllı Amerikalının Philadelphia’da Özgürlük Sarayı’nın önünde göz göre göre öldürüldüğünü öne sürmüştü. Messersmith bir raporunda, hatıta zeki, gezip görmüş Almanların bile “oturup, gözünü kırpmadan en akıl almaz masallar uydurabileceği”ni yazmıştı.

İşte şimdi de ülkenin yardımcı şansölyesi, Amerika’nın neden Almanya’ya karşı safta Birinci Dünya Savaşı’na katıldığını anlayamadığını iddia ediyordu.

Dodd, Papen’e baktı ve önceki ses tonunun aynısıyla; “Size şunu söyleyebilirim ki, bu tamamıyla Alman diplomatların su katılmamış aptal olmalarından kaynaklanıyor.” dedi.

Papen oldukça şaşırmıştı. Sigrid Schultz’a göre Papen’in karısı garip bir şekilde bu durumdan memnun olmuş gibi

görünüyordu. Yeni bir sessizlik dalgası sardı masayı ancak bu daha önceki gibi beklentiden değil, heyecan dolu bir boşluktan kaynaklanan bir sessizlikti. Sonra birden herkes yeni bir muhabbet açmaya çalışarak ortadaki bu uçurumu kapatmaya çalıştı.

Başka bir yerde, başka bir zamanda böyle bir olay önemsiz, hemen unutulacak bir şaka olarak görülürdü. Ama boyunduruk ve Nazi Almanyası'nın *Gleichschaltung* politikası altında, böylesi bir olay sembolik olmaktan çok daha öte bir şey olarak algılanıyordu. Balodan sonra, gelenek olduğu üzere, konuklardan küçük bir grup Schultz'un evine geçti. Evde annesi yığınla sandviç hazırlamıştı ve Dodd'un sözlü düellosunun efsanesi içkili konuklar arasında büyük bir coşkuyla ağızdan ağza aktarıldı. Dodd orada değildi çünkü protokolden mümkün olduğu kadar erken ayrılacağı için daveti geri çevirmişti. Evine gidip, geceyi bir bardak süt, bir tabak buharlanmış şeftali ve güzel bir kitap okumanın keyfiyle kapattı.

ZAMAN ZAMAN bir endişe akıntısının içerisinde sürüklenirse de, Bella Fromm baloyu hoş buldu. Nazilerin birkaç içki içtikten sonra nasıl sapıttıklarını izlemekten ve fısıldayarak yaptıkları kırıncı yorumlarla birbirlerini kesip biçmelerini dinlemekten büyük bir zevk alıyordu. Bir ara, Fromm "hunhar ve kaba" olarak nitelediği polis memuru Kurt Daluege'le konuşurken hançerli dük Koburg yanından çalımla geçip gitti. Dük çalım atmak istiyormuş gibi görünüyordu ancak "cüce kadar boyu ve kamburuyla oldukça komik" görüntüsünden dolayı görmezden geliniyordu Fromm'un kaydettiği üzere. Daluege, Fromm'a; "Şu Koburg, cambazların kullandığı ayaklığın üzerindeymiş gibi yürüyor." dedi ve gözdağı verircesine; "Büyükannesinin, dede dükü Yahudi bir bankerle aldattığı haberi sızabilir her an." diye ekledi.

Ertesi sabah saat 10.00'da Fromm Poulette'i aradı ancak

telefonu yaşlı hizmetçisi açtı ve; “Hanımefendi rahatsız edilmek istemediğini belirten bir not bırakmış mutfakta dedi. Poulette asla bu kadar geç saate kadar uyumazdı.

“Birden kafama dank etti.” diye yazdı Fromm sonradan.

Poulette, Hitler’in yükselişi sırasında Aryan-olmayan diye sınıflandırılan Yahudilerden intihara teşebbüs eden ne ilk ne de son kişi olacaktı. İntihar söylentileri oldukça yaygındı ve Berlin’deki Yahudi Cemaati’nin yaptığı bir çalışmaya göre 1932-34 yılları arasında şehirdeki her 100,000 Yahudi’den 70.2’si intihar etmişti ve bu rakam 1924-26 yılları arasında 50.4’tü.

Fromm garaja koştu ve mümkün olduğunca hızlı Poulette’in evine sürdü arabasını.

Hizmetçi kapıda Poulette’in hâlâ uyuduğunu söyledi. Fromm hizmetçinin yanından hızla geçip, Poulette’in yatak odasına varana kadar durmadan koştu. Oda karanlıktı. Perdeleri açtı. Poulette’i yatakta uzanmış güçlükle nefes alırken buldu. Yatağın yanında bir komodin vardı ve üzerinde iki boş şişe sakinleştirici hap vardı. Veronal.

Fromm kendisine ithafen yazılmış bir not buldu; “Daha fazla yaşamayamam çünkü beni zorla işimden edeceklerini biliyorum. Bella, sen hep benim en iyi arkadaşım oldun. Lütfen bütün çalışma dosyalarımı al ve onlardan yararlan. Bana duyduğun sevgi için sana minnettarım. Senin cesur, hatta benden çok daha cesur, olduğunu biliyorum. Sen yaşamaya devam etmelisin çünkü senin sahip çıkman gereken bir çocuğun var. Eminim sen benden çok daha iyi mücadele edebilirsin.”

Ev halkı ayaklandı. Doktorlar geldi ancak hiçbir şey yapamadılar.

Ertesi günü Dışişlerinden bir yetkili üzüntülerini ve imalı mesajını iletmek için Fromm’u aradı; “Frau Bella, derinden sarsıldım. Kaybınızın ne kadar büyük olduğunun farkındayım. Frau von Huhn’ı akciğer iltihabından kaybettik.” dedi yetkili.

“Saçmalık!” diye haykırdı Fromm. “Bunu size kim söyledi? O intihar...”

“Frau Bella, lütfen dinleyin, arkadaşınızda akciğer iltihabı vardı. Daha da kurcalamaya gerek yok. Bu sizin de iyiliğiniz için aynı zamanda.” diye sözünü kesti Fromm’un.

KONUKLARIN çoğuna balo güzel bir değişiklik olmuştu. Louis Lochner Amerika’da okul okuyan kızına yazdığı bir mektupta; “Oldukça güzel vakit geçirdik ve parti son derece keyifliydi.” diye yazmıştı.

Büyükelçi Dodd çok daha farklı bir değerlendirme yapmıştı; “Konuklar belki başka bir yerde olsa çok daha fazla bilgi alışverişinde bulunurdu, yine de balo çok sıkıcıydı.”

Beklenmedik bir şey oldu. Dodd ve Papen arasındaki yabancılaşma körüklenmedi aksine yerini sıcak ve uzun süren bir arkadaşlığa bıraktı.

Schultz; “O günden sonra Papen büyük bir çaba sarf ederek Büyükelçi Dodd’la arasında bir arkadaşlık kurmaya çalıştı.” diye gözlemlerini aktardı. Papen’in Schultz’a olan tavırları da düzelmişti. Schultz’a göre; “Papen bana karşı çok daha rahat tavırlar sergilemenin daha iyi olacağına karar vermiş olmalı”ydı. Bu klasik Alman yaklaşımıydı. “Ne zaman çalımlarına katlanamayan biriyle karşılaşsalar, tahtlarından inip adam akıllı davranmaya başlıyorlar. Güçlü bir karakterle karşılaştıklarında saygı duyuyorlar. Eğer daha çok insan, günlük meselelerde ya da devlet meselelerinde, Hitler’in yardakçısı Papen’e ve onun adamlarına karşı tavır alsaydı, Nazi Partisinin büyümesi yavaşlatılabilirdi.” diye yazmıştı.

Poulette’in gerçek ölüm nedeniyle ilgili söylentiler yayılmaya başladı. Cenazeden sonra, Fromm, kızı gibi bağ kurduğu yakın bir arkadaşı “Mammi” tarafından evine getirildi. Mammi von Carnap Alman İmparatoru’nun eski kâhyalarından birinin karısıydı ve uzun süredir Fromm’un köşesi için muazam bir bilgi kaynağıydı. Carnap çifti her ne kadar eski

Almanya'ya sadık olsalar da, Hitler ve ekibinin ülkeyi eski gücüne kavuşturacaklarına inanıyorlardı.

Mammi'nin yönetimle ilgili o ana kadar hiçbir fikri yoktu. Bir süre sonra Fromm'a; "Bellechen, yeni düzenlemelerin böyle bir şeye neden olacağı aklımıza bile gelmezdi! Çok şaşırdık." dedi.

Fromm da şaşırdı; "Ama Mammi, farkında değil misin, bu sadece başlangıç. Yaratılmasına katkıda bulunduğunuz her şey sizin başınızda patlayacak."

Mammi, Fromm'un bu söylediğini duymazdan geldi; "Frau von Neurath size elinizi cabuk tutup vaftiz olmayı öneriyor. Dışişleri ikinci bir Poulette vakası yaşanmasın diye oldukça tedirgin." dedi.

Fromm'un bir insanın nasıl bu kadar; yeni Almanya'nın gerçek yüzünü anlayamayacak ve vaftiz edilmenin Aryan olarak kabul edilmeye yeteceğini sanacak kadar cahil olduğunu bir türlü anlamıyordu.

"Zavallı, yaşlı ahmak!" yazdı Fromm günlüğüne.

O TANNENBAUM

Noel'e çok az kalmıştı. Kış güneşi, tabi varlığını hissettirebildiği vakit, güney ufkunda biraz görünüyor ve gün ortasına doğru akşama yaklaşılmış izlenimi uyandırıyor. Çevredeki ovalardan sert bir rüzgâr esiyordu. Christopher Isherwood, 1930'larda Berlin'deki memuriyeti sırasında yaşadığı kışları şöyle tarif ediyordu: "Berlin, soğukta sızlayan bir iskelet gibidir. Sanki benim kemiklerim sızlıyormuş gibi. Trenlerin elektrik tellerini tutan direklerdeki, balkon demirlerindeki, köprülerdeki, tramvay yollarındaki, sokak lambalarındaki, dışarıda bulunan tuvaletlerdeki buzlanmayı görünce içim üşüyor. Demir büzüşüp zonkluyor, taşlar ve tuğlalar çatlıyor, sıva dökülüyor."

Sokak lambaları, mağaza ışıklandırmaları, araba farları ve yollarda gidip gelen arabaların ışıkları etrafı aydınlatıyordu. Islanmış sokaklarda yansıyan ve iç içe geçmiş bu ışıklar ile Noel'in yakın oluşu, havanın kasvetini az da olsa dağıtıyordu. Her camda mutlaka mum görebiliyordunuz. Elektrik ışıklarıyla süslenmiş kocaman ağaçlar meydan, park ve en kalabalık sokakları zarif göstererek mevsimin tüm güzelliğini alabildiğine yansıtıyordu. Bu durumun önüne Hücum Taburları dahi geçemiyor ve buradan maddi kâr elde etmeye çalışıyorlardı. SA, Noel ağaç satışını kendi tekeline alarak, bun-

ları SA'nın fakir ve işsizlere sözde Winterhilfe, yani Kış Yardımı, adı altında demiryolu alanlarında satıyordu. Sinik Berlinliler ise bu sözde yardımın, Hücum Taburlarının bol-luk, sefahat ve bol miktarda şampanyanın tüketildiği parti ve ziyafetleri finanse etmek için topladığını söylüyordu. Birlik-ler, ellerinde kırmızı yardım kutularıyla kapı kapı dolaşıyor-lardı. Bağışta bulananlara küçük rozetler veriliyor ve yardım etmeme gafletinde bulunan cesur ve gözü pek kişilere bir tür mahalle baskısı yapmak amacıyla bu rozetler taktırılıyordu.

Konsolosluğun bir raporuna göre, başka bir Amerikalı, “kendisine karşı garezi olan kişilerin” yalancı şahitlikleri yüzünden hükûmetle karşı karşıya geldi. Bu, bundan sonraki birkaç yıl boyunca Nazi dönemini anlatan filmlerdeki tekrar-lanan motif olacak durumlardandı.

12 Aralık 1933 Salı sabahı saat 04:30 civarında, Erwin Wollstein isimli Amerikalı bir vatandaş Breslau tren peronun-da, bir iki işini halledeceği Yukarı Silesia'da bulunan Oppeln'a gidecek treni bekliyordu. Bu kadar erken yola çıkıyordu ki, aynı günde geri dönebilsin. Breslau'da, Alman vatandaşı olan babasının bir dairesi vardı.

Takım elbiseli iki kişi Wollstein'a yaklaştı ve ona ismiyle seslendi. Gestapo mensubları olduklarını bildirdikten sonra, onun kendileriyle tren istasyonundaki küçük karakola gelme-lerini istediler.

Wollstein, yazılı ifadesinde şöyle yazmıştı: “Bana, paltomu, ceketimi, ayakkabılarımı, kravatımı, bileklik ve kolyemi çıkar-mamı emrettiler.” Ajanlar onu ve üstündeki her şeyi aradılar. Pasaportunu bulunca da vatandaşlığıyla ilgili sorular sordular. Amerikan vatandaşı olduğunu doğruladı ve bu tutuklamadan, Breslau'daki Konsolosluğun haberdar edilmesini istedi.

Ajanlar Wollstein'ı arabayla Breslau Merkez Karakoluna götürerek bir hücreye attılar. Onun değişiyile, “ucuz bir kah-valtı” verdiler kendisine. Onu bu hücrede tam dokuz saat

bıraktılar. Tabi bu arada, babası da tutuklanmış ve evi de aranmıştı. Gestapo şahsi ve iş ile ilgili tüm evraklara ve kullanım süresi dolmuş iki Amerikan pasaportunun da aralarında olduğu başka belgelere el koydu.

Tüm bu olaylar gerçekleşirken Breslau'daki B.D. Konsolosluğu, tutuklamayı Berlin'deki konsolosluğa bildirdi. Konsolos Yardımcısı Raymond Geist da buna muteakiben Gestapo Lideri Rudolf Diels'a itirazda bulunarak Wollstein tutuklamasıyla ilgili detaylı bir rapor istedi. Aynı günün akşamı, Diels, Geist'ı telefonla arayarak kendisine verilen emir üzerine Wollstein'ın tutuklanacağını söyledi.

Breslau'da ise, Gestapo mensubu olan iki adam Wollstein'a, hiçbir zaman "Almanya Devlet'ine düşman olmayacağını" beyan eden bir ifadenin altını imzalamasını emretti. Belgede lütufkâr bir teklif vardı: Eğer herhangi bir tehlike hissederse, ihtiyati gözetim altına alınma talebinde bulunabilirdi.

Ve serbest bırakıldı.

MARTHA, aile ağacı olan, evin ikinci katındaki balo salonunun ortasına dikili kocaman köknarı kesip düzeltme görevini üstlenmişti. Boris, Bill, kâhya Fritz, aile şöförü ve ara ara eve uğrayan başka arkadaşlarından da yardım istedi. Tamamıyla beyaz ve gümüşe bürünmüş bir ağaç istediğine karar vermişti. Bu yüzden gümüş toplar, gümüş süs teli, büyük gümüş bir yıldız ve daha geleneksel ve kesinlikle daha az tehlikeli bir görüntüye sahip olsun diye beyaz mumla ışıklandırdı. "O günlerde, elektrikli ışıkları ağaçta düşünmek sapkınlık sayılırdı." diye yazdı Martha. Arkadaşlarıyla birlikte, yanlarından su dolu kovaları eksik etmiyorlardı.

Martha, babasının "tüm saçmalıklarında boğulduğunu" ve bu işten uzak durduğunu yazıyordu. Annesi de farklı değildi, o da türlü türlü tatil hazırlıklarıyla meşguldü. Bill bir yere kadar yardım ediyordu fakat o da, daha önemli işler bulup sığılmaya niyetliydi. Bu iş tamı tamına iki gün ve iki akşam sürdü.

Martha, Boris'in yardım etme istekliliğine gülüyordu; çünkü Boris, Tanrı'nın varlığına inanmadığı söylüyordu. Boris'in seyyar merdivenin tepesinde durmuş, Hristiyanlık dinindeki en önemli günün sembolü olan ağacı görev aşkıyla kesip düzeltirkenki hâline bakıp tebessüm ediyordu.

Ona şu şekilde seslendiğini hatırlıyordu: “Benim ateist aşkım, neden kalkıp bana İsa'nın doğumunu kutlamak için Noel ağacını süslememde yardım edesin ki?”

Boris da gülüyordu. “Bu Noel veya İsa için değil, *libes Kin*” dedi. “Bu ancak sen ve ben gibi putperestler içindir. Onu geç de, çok güzel oldu. Başka bir şey takmamızı ister misin?” Merdivenin tepesine oturdu. “Beyaz orkidelerimi ağacın tepesine koymamı istiyor musun? Yoksa göz alıcı, kırmızı bir yıldız mı?”

Beyaz olanını istiyordu.

Boris karşı çıktı. “Ama canım, kırmızı beyazdan daha güzel bir renk.”

Ağaç, Boris ve mevsimin tüm neşesine rağmen, Martha, Berlin hayatında önemli bir şeyin eksik olduğu hissine kapılıyordu. Arkadaşları olan Sandburg, Wilder ve *Tribune*'daki meslektaşları ile Hyde Park'taki ferah evini özliyordu. Arkadaşları ve komşuları bu vakitte şirin partilere katılmak, neşeli şarkılar söylemek ve baharatlı şaraplar içmek için toplanmışlardı.

14 Aralık Perşembe günü, Wilder'a uzun bir mektup yazdı. Martha onunla olan ilişkisinin kaybolduğunu açıkça hissediyordu. Onu tanıyor olmak bile Martha'ya bir güven hissi veriyordu. Böylece sanki kendisinin de bir edebi havası oluyordu. Fakat Martha kendisine dair bir şeyler yazdı, o ise hiçbir şey söylemedi. “Bana olan edebi ilgini bile mi kaybettin yoksa edebi bana (ki ondan geriye ne kaldı ya da hiç var mıydı böyle

1 Almandaca “canım çocuğum” anlamına gelir.

bir şey) olan ilgin mi demeliyim? Ve Almanya'ya olan seyahatin, böyle bir niyetin var mı hâlâ? Tanrım, bana Berlin argosunu bir anlık kullanmam için yeterince neden verdin!”

Martha, Arvid ve Mildred Harnack'la olan arkadaşlıkları sayesinde kitaplar hakkında konuşmaktan ve yazmaktan ayrıca bir zevk alıyordu. Ama buna rağmen başka şeyler hakkında da yazıyordu. Martha, Wilder'a, “Bizler, şöyle bir sonuca vardık ki, Berlin'de hakkıyla yazarlara ilgi gösteren biz varız sadece.” dedi. Mildred ve Martha kitap köşe yazarlığına başlamışlardı. “Mildred uzun boyu ve bal rengi (bazı ışıklı ortamlarda koyu bal rengi) gür saçıyla çok güzel bir kadın... Çok fakir, dobra ve hoş biri. Ailesi saygın ve eski ailelerden biriye de, kendisi pek sevilmez. Bana göre, suya aç bir vahadır kendisi.”

Martha, babasının, Dışişleri Bakanlığının kendisine karşı bir komplo düzenleyeceğine dair kaygılarından da imalı bir şekilde söz etti. Martha şöyle yazdı: “Elçiliğimizde dönen dolaplar bizi hâlâ alt edemedi.”

Kişisel anlamda, onu etkileyen başka durumlar daha vardı. Basset'le olan gizli evliliği ve yine aynı şekilde gizli boşanma isteği gün yüzüne çıkmıştı Amerika'da. Wilder'a, “Düşmanlarımın benimle ilgili Chicago'da kaydettikleri, ne kadar da çirkin.” diye yazı. Martha'ya göre ismi Fanny olarak tespit ettiği bir kadın vardı ki, kendisinin bir hikâye yayımlanmasını kışkandığı için nahoş dedikodular yaymaya başlamıştı. Wilder şöyle yazmayı sürdürdü: “İkimizin arasında bir şeylerin olduğunu ısrarla dile getiriyordu. İki kişi bana bundan söz etti. Ertesi gün ona hemen yazdım ve asılsız iftiranın tehlikelerinden söz ederek, başına alabileceği belalardan da söz ettim. Ona üzülüyorum aslında. Ama tabi bu, onun çenesi düşük bir oruspu olduğu gerçeğini değiştirmiyor.”

Kendisinin içinde bulduğu bu yeni dünyada, dışarı baktığı penceresinden Wilder için soğuk bir şehir tasviri yapmaya

çalışıyordu. “Buradaki kar yumuşak ve uzunca yerde kalan cinsten. Berlin’i gündüz kaplayan bakır rengindeki bulut, geceleyin yerini parıldayan ayın ihtişamında bırakıyor. Gece, penceremin altındaki çakıl taşlarının gıcırtısı geliyor. Galiba o vakitler, Prusya Gizli Polisinden olan korkunç yüzlü, güzel dudaklı ve cılız Diels beni gözetliyor ve çakıl taşları ayaklarının altında gıcırıyor. Diels derin yaralarını, tıpkı benim kollarım, alp çiçeklerinden yapma bir çelengi taşıyıp ortada dans etmem gibi taşıyordu.”

Derin ve süren bir acısını dile getirdi. “Barışın kokusu Almanya’nın dışında, hava soğuk, gökyüzü kırılgan ve yapraklar sonunda ağaçları terk etti. Sulanmış ipek ve kuzu manşonunu anımsatan deriye sahip midilli ceketini var üstümde. Parmaklarım, sıcaklığın karnında yatıyor. Gümüş pullu bir gömlek ve mercanla dolu ağır bilezikler. Boynumda ipliğe benzer, lapis ve incilerden üçlü bir zincir. Yüzümde, altınımı ay ışığının duvağı misali bir yumuşaklık ve huzur var. Ve tüm hayatım boyunca kendimi bu kadar yalnız hissetmedim.”

MARTHA’NIN sözünü ettiği “entrikalar” biraz abartıya kaçtıysa da, Dodd gerçekten de Dışişleri Bakanlığında ona karşı bir kampanyanın başladığı izlenimine kapıldı. Bunu başlatanlar da zengin gelenekçilerdi. Dodd, bunlara yardım edenlerin kendi çalışanları arasında bir veya daha çok kişinin olduğundan şüpheleniyordu. Bu kişiler Dodd ve Elçiliğin faaliyetleri hakkında ses seda çıkarmadan istihbarat topluyordu. Dodd’un şüphesi o kadar arttı ki, bazı önlemler alma yoluna gitti. Öyle ki, özel mektupları elle yazmaya başladı; çünkü elçiliğin stenograflarına, içerikleri gizli tutacakları konusunda güvenmiyordu.

Kaygısı yersiz değildi. Messersmith ikinci kanaldan Müsteşar Phillips’le görüşmeye devam ediyordu. Messersmith’in sağ kolu olan Raymond Geist (kendisi de Harvard’dan mezun) da Dodd’u ve Elçiliğin meselelerini takip ediyordu. Geist, Washington’a yaptığı bir ziyarette, konsolosluk servis başkanı

olan Wilbur Carr’la uzun ve özel bir görüşmede bulundu. Bu görüşmede Geist, Martha ve Bill’in düzenlediği ve sabahın beşine dek süren ele avuca sığmaz partiler dâhil, geniş çaplı bir istihbarat verdi. Geist, Carr’a, bir keresinde “gürültü o kadar fazlaydı ki” konsolosluğa yazılı bir şikâyet geldiğini söyledi. Bunun üzerine Geist, Bill’i ofisine çağırdı ve “Eğer böyle bir durum bir daha tekrarlanırsa, korkarım ki resmî bir şekilde rapor edilecektir.” şeklinde uyarıda bulundu. Geist, Elçi Dodd’un da yaptıklarına ilişkin bir eleştiri yaptı: “Elçi yumuşak biri ve etkili olamıyor. Hâlbuki Nazi Hükûmetiyle başa çıkabilecek tek insan tipi, zekâ ve kuvvete başvurabilecek, Hükûmete karşı diktatoriyal bir tutum almaya yatkın olacak ve istediklerini alabilecek olandır. Dodd bunları yerine getiremiyor.”

Berlin’e gelen ve George Gordon’un yerine elçilik danışmanı olarak geçecek olan John C. White, Dodd’un ihtiyatının daha da artmasına neden oldu. White, zengin ve şaşaalı partiler düzenleme meylinde biri olmasının yanı sıra, Batı Avrupa İlişkileri başkanı Jay Pierrepont Moffat’ın kız kardeşiyle evliydi. Enişte ve kayın birader, birbirine “Jack” ve “Pierrepont” diye sesleniyor ve gayet samimi bir yazışma sürdürüyorlardı. Dodd, bu durumu White’ın Berlin’den gönderdiği ilk mektubundan derhâl anladı: “Bakıyorum ki burada bir daktilo boşta. Yani başka kimse şahit olmadan sana yazabileceğim.” Moffat gönderdiği bir cevapta Dodd’dan, “teşhis konması neredeyse imkânsız, meraklı biri” diye söz ediyordu.

Dodd için durumu daha da berbatlaştıracak, Orme Wilson adında başka bir görevli daha geldi. Bu kişi Müsteşar, Phillips’in yeğeniydi ve gelir gelmez elçiliğin sekreteri oldu.

Chicago Tribune, Dodd’un gelecek yıl ayrılma isteğiyle birlikte bu işi tamamen bırakacağı tahminini de ekleyerek bir makale yayımladı. Dodd bu durumu Phillips’e şikâyet etti ve Elçilik içerisinde birinin kötü niyet güderek, ayrılma isteğini ifşa ettiğini bildirdi. Makalede Dodd’u en çok sinirlendiren,

Dışişlerinden ismini vermek istemeyen bir sözcünün yorumuydu. Makalede şöyle yazıyordu: “Professör Dodd, Almanya Elçiliği görevinden emekliliğe ayrılmayı düşünmüyordu; bu ona dayatıldı.” Kamuoyuna arz etmenin beraberinde getirdiği ters tepki üzerine, bu meselenin inkârı Dodd’un akıbetiyle ilgili şu soruyu getiriyordu akla: Dodd’u emekliliğe mi ayıracaklardı, yoksa yerinden mi edilecekti? Dodd, Phillips’e Berlin’deki durumun, bu tür spekülasyonlar olmaksızın zaten yeterince sıkıntılı olduğunu söyledi. “Bana sorarsanız, von Neurath ve arkadaşları bu konuyu duyunca bir hayli rahatsız olurlar.”

Phillips, alışılmış zorlama üslubuyla şöyle yanıt verdi: “*Tribune*’e sizin gelecek bahar ki ayrılma isteğinizi kimin sızdırmış olabileceğini çıkartamıyorum. Bana bununla ilgili kimse bir şey sormadı. Gazetelerin zevk aldığı bir konu da olmadık yerde istifalarla ilgili dedikodular başlatmaktır. Zaman gelir hepimiz bundan muzdarip oluruz ama kaale almayız.”

Phillips mektubunda, Messersmith’in, Bakanlığı, Washington dönüşünde ziyaret ettiğini bildirdi. “Messersmith birkaç günlüğüne bizimleydi ve Alman meselesinin evreleriyle ilgili yararlı sohbetler yaptık.”

Dodd son satırları kaygıyla okusaydı haklı olurdu. Phillips’in ofisine yapılan bu ziyaretlerin birinde Messersmith, Phillips’in kendi günlüğünde “Berlin’deki Elçiliğin durumlarına içten bir bakış” diye niteleyeceği belgeler vermişti. Burada da Martha ve Bill’in meselesi söz konusu olmuştu. Phillips şöyle yazıyordu: “Görünen o ki, Elçi’nin oğlu ve kızı Elçiliğe hiçbir şekilde yardımcı olmuyorlar. Bunun yerine basına gereğinden fazla yakınlar ve pek sevilmeyen belirli Almanlarla gece kulüplerine takılmaya yatkınlar.”

Messersmith de Moffat ve eşiyle görüştü. Üçlü bir öğle sonrası boyunca Almanya hakkında konuştular. Moffat günlüğünde, “Konuyu her türlü açıdan ele aldık.” diye yazdı. Sonraki gün Moffat ve Messersmith öğle yemeğini birlikte yedi-

ler ve birkaç hafta sonra tekrar görüştüler. Moffat'ın günlüğüne göre, yine bir konuşmalarında, Messersmith, Dodd'dan gelen ve onun "kendi çalışanlarına karşı cephe aldığını belirten mektuplar karşısında çok endişelendiğini" öne sürüyordu.

Dodd'un yeni izne ayrılan danışmanı George Gordon, Messersmith'in de orada bulunduğu sırada B.D.'ye gitti. Dodd'un Gordon'la olan ilişkisi ilk başta her ne kadar kötü başladıysa da, Dodd istemeyerek de olsa Gordon'u yararlı buluyordu. Gordon, Dodd'a şöyle yazdı: "İkimizin de arkadaşı olan G.S.M. (burdan kasıt Messersmith'di) Prag'daki, orta-elçi adaylığına destek için büyük ve aktif bir kampanya sürdürüyor (Messersmith uzun süredir Dışişlerinden ayrılmanın ve tam donanımlı bir diplomat olmanın planlarını yapıyordu. Prag'daki elçilikle, şimdi böyle bir fırsat seziyordu.). Gordon, Messersmith'in "onurlu hizmetleri"ne kefil olan yığınla mektubun ve gazete başyazılarının bakanlığa aktığını belirtiyordu. Gordon şöyle yazıyordu: "Tüm bunlar şu duyduğumla tamamlandı: Messersmith üst düzey bir görevliye basının övgüleri karşısında hafif utandığını söyledi. Zira bu tür şeylerden hoşlanmıyormuş!!!!"

Gordon kendi el yazmasıyla şunu ekledi: "O sancta virginitas simplicitasque," yani "Böylesi dindar bakire masumiyeti!"

22 ARALIK Cuma günü Dodd'u, kötü haber getiren Louis Lochner ziyaret etti. Garip olan ziyaret değildi; çünkü şimdiye kadar Dodd ASSOCIATED PRESS bürosunun patronuyla arkadaş olmuş, birçok kez bir araya gelip bazı meseleleri görüşmüş ve bilgi alışverişinde bulunmuştu. Lochner, Dodd'a, Nazi hiyerarşisinde yüksek bir mevkide bulunan bir görevli-den aldığı bilgiye göre, bir sonraki sabah, Reichstag davasındaki mahkemenin kararını açıklayacağını ve van der Lubbe dışındaki herkesin beraat edeceğini bildirdi. Bu çok güzel bir haberdi ve eğer gerçek çıksaydı, Hitler Hükûmetinin prestiji ve özellikle de Göring'in konumu için büyük bir darbe ola-

caktı. Bu tam da Göring'in korktuğu bir "bela"ydı. Fakat Lochner'in bilgi kaynağına göre Göring, Dimitrov'un mahkeme salonundaki karşılaşmalarında sergilediği küstahlığa kızgındı ve artık Dimitrov'un ölmesini istiyordu. Ölümü dava biter bitmez gerçekleştirilecekti. Lochner kaynağını ifşa etmeyi reddetti fakat kaynağın Dodd'a bilgiyi aktarmakla, Almanya'nın zaten kötüleşmiş uluslararası saygınlığının daha da kötüye gitmesini engellemeyi umut ettiğini bildirdi. Dodd, bilgi kaynağının Rudolf Diels olduğunu düşünüyordu.

Lochner, suikastı kamuoyuna bildirmekle engelleyeceğini düşünüyordu. Fakat bu fikrini, Dodd'un bu olayın diplomatik sonuçlarının ciddi olacağını düşünebileceği ihtimali üzerine ilk olarak onunla paylaşmak istiyordu. Dodd bu planı kabul etti ve hemen Britanya Elçisi Sir Eric Phipps'e danıştı. Kendisi de Lochner'in planını gerçekleştirmesinden yanaydı.

Lochner planı nasıl uygulayacağını iyice hesapladı. İşin garip tarafı, amaçlanan suikastı kamuoyuna bildirme fikrinin, olacak cinayeti öğrenen Göring'in kendi basın yardımcısı Martin Sommerfeldt tarafından gelmesiydi. Bir muhasebeciye göre kaynak Putzi Hanfstaengl'di. Ama Putzi Hanfstaengl bunu pekâlâ Diels'ten öğrenmiş olabilirdi. Sommerfeldt, Lochner'a, daha önceki tecrübesinden, "generali caydırmanın bir yolu" olduğunu söyledi. "Yabancı basın onunla ilgili bir şey iddaa etti mi, o kalkıp ısrarla tersini yapar." Sommerfeldt Lochner'a, hikâyeyi "suçlanamayacak bir kaynağa" dayandırmasını ve cinayetin "ciddi uluslararası sonuçlara" neden olacağını belirtmesini tavsiye etti. Ama Lochner bir kararsızlıkla karşı karşıyaydı. Eğer ASSOCIATED PRESS aracılığıyla böylesi kışkırtıcı bir haber yayımlarsa, Göring'i Berlin'deki AP bürosunu kapattırarak kadar kızdırabilirdi. Vakit de pek dardı. Lochner, haberi İngiliz bir gazeteden yayımlamayı daha makul buldu. O, Sommerfeldt ve Hanfstaengl planlarını gözden geçirdiler.

Lochner, Berlin'deki Reuters bürosuna toy bir muhabirin geldiğini biliyordu. Lochner onu Adlon Hoteli'ne içki içmeye davet etti. Sommerfeldt ve Hanfstaengl de daha sonra onlara katıldı. Yeni muhabir, üst düzey görevlilerle bu şekilde yakınlaşma tesadüfünden hoşlanmıştı.

Birkaç dakika geçtikten sonra, Lochner Sommerfeldt'e Dimitrov'un tehlikede olduğuna dair dedikodularından söz etti. Sommerfeldt plan gereği şaşırılmış numarası yaptı. Ona göre Lochner durumu yanlış anlamış olmalıydı; çünkü Göring şerefli bir adamdı ve Almanya medeni bir ülkeydi.

Reuters muhabiri, bunun büyük bir haber olduğunu biliyordu. Bu yüzden Sommerfeldt'en, bu yalanlamasını alıntılama izni istedi. Sommerfeldt bunu uzun bir isteksizliğin ardından kabul etti.

Reuters muhabiri, bu haberi belgelemek için hemen harekete geçti.

Aynı öğle sonrası, Lochner, Dodd'a, haberin Britanya gazetelerinde yer aldığını bildirdi. Lochner aynı zamanda Dodd'a, Goebbels'in yabancı basına gönderdiği bir telegram da gösterdi. Goebbels bu telegramında hükûmet sözcüsü olarak konuşarak, Dimitrov'u öldürmeye yönelik böyle bir suikastın varlığını yalanladı. Göring'in kendisi de bu durumu yalanlayarak, bu tür bir suçlamanın "korkunç bir dedikodu" olduğunu belirtti.

23 Aralık'ta, Lochner'in öngördüğü gibi Reichstag davasındaki yönetici mahkeme, kararını açıklayarak, Dimitrov, Torgler, Popov ve Tanevi beraat ettirdi. Van der Lubbe'yi ise "vatan hainliği, isyankâr kundakçılık ve genel kundakçılığa teşebbüs"den dolayı suçlu bulundu. Mahkeme onu ölüme mahkûm etti ve aksi yönde yapılan yığınla tanıklığa rağmen, "Lubbe'nin suç ortaklarının Komünist Parti saflarında aranmaları gerektiğini, Komünizm'in Reichstag yangınının suçlusunu olduğunu, Alman halkının 1933 yılında Komünistlerin

onları içine sürüklemeye çalıştığı kaosu kuyusunda durduklarını ve Alman halkının son anda kurtarıldığını” belirtti.

Fakat Dimitrov’un son durumu belirsizliğini korudu.

VE SONUNDA Noel geldi çattı. Hitler Münih’teydi; Göring, Neurath ve diğer üst düzey Nazi görevlileri Berlin’den ayrılmışlardı. Şehir sükûnete bürünmüş ve huzurluydu. Tramvaylar ağaçlar arasından oyuncak gibi görünüyordu.

Öğleleyin Dodd Ailesi, Chevrolet’lerine binip Lochner Ailesi’ni ziyarete gittiler. Louis Lochner Amerika’daki kızına gönderdiği ve karşılığında bir cevap beklediği mektubunda şöyle yazdı: “Evde hep beraber oturmuş kahve içiyorduk. Bir baktık ki Dodd Ailesi, Elçi, Bayan Dodd, Martha ve genç Bay Dodd, içeri damladılar ve Mutlu Noeller dilediler. Ne kadar da nazikler değil mi? Bay Dodd’la çalıştıkça, onu daha çok sevmeye başlıyorum. Çok kültürlü ve karşılaştığım, en güçlü akla sahip kişilerden biri.” Lochner, Bayan Dodd için “tatlı, kadın gibi kadın” diye yazdı. “Tıpkı kocası gibi, diplomatik sığ çalışanlarla görüşmektense, dostların ailelerini ziyaret etmeyi tercih eder. Dodd Ailesi sosyal panterler gibi davranmıyor ve ben onlara bu yüzden hayranım.”

Dodd, Lochner Ailesi’nin ağacına ve başka dekorasyonlarına hayran hayran baktı bir süre. Daha sonra Lochner’ı dışarı çıkarıp Dimitrov meselesiyle ilgili son gelişmeleri sordu.

Lochner, Dimitrov’un o ana kadar tehlikeden kaçtığını söyledi. Lochner, yüksek mevkideki bilgi kaynağının (ki Dodd’a kim olduğunu hâlâ ifşa etmiyordu) konuyu bu denli hassas hallettikleri için teşekkür ettiğini de ilettili.

Fakat Dodd yankının artacağından endişeleniyordu. Dodd, Diels’in suikastı açığa çıkarmada önemli bir rol oynadığından emindi. Dodd, Diels karşısında hayrete düşmeyi sürdürüyordu. Diels’in sinik ve fırsatçının önde gideni olduğunu biliyordu. Ama zaman zaman da dürüst ve saygıdeğer bir adam olduğunu da düşünüyordu. Ve gerçekten de Göring ve Hitler’i,

toplama kamplarında olup, ağır suçlu olmayan ya da devletin güvenliğine açıkça tehdit oluşturmamayan mahkûmlar için genel bir Noel affı çıkarmak için ikna eden bizzat Diels'ti. Diels'in niyeti tam olarak bilinemezdi fakat kendisi, kamp kamp dolaşıp, serbest kalacak mahkûmları seçtiği vakti, kariyerinin en güzel anlarından görüyordu.

Dodd, Diels'in çok ileri gitmiş olabileceğini düşünüyordu. Günlüğüne yazdığı Noel Günü kısmında şöyle dedi: "Gizli Polis Lideri çok tehlikeli bir şey yaptı. Daha sonra hapishaneye gönderildiğini duyursak şaşımamak gerekir."

Dodd, o gün şehri dolaşırken, "sıra dışı" Almanların Noel gösteriş meylinden bir kez daha etkilendi. Her tarafta, her meydan ve her pencerede Noel ağacı görüyordu.

"İnsan Almanların İsa'ya inandıklarını veya öğretilerini uyguladıklarını düşünebilirdi." diye yazdı.

1934

BEŞİNCİ BÖLÜM

TELAŞ

28

OCAK 1934

Ocağın 9’unda Reichstag davası baş sanıklarından Marinus van der Lubbe ertesi günü idam edileceğine dair başsavcılıktan bir not aldı.

“Bana bunu bildirdiğiniz için teşekkür ederim. Yarın görüşmek üzere.” diye cevap verdi Lubbe

İnfaz memuru silindir şapka takıp smokin giymişti, büyük bir titizlikle ellerine beyaz eldiven geçirdi. İnfazda giyotin kullanıldı.

Van der Lubbe’nin idamı, Reichstag Yangını destanına kanlı bir nokta koymuştu ve böylece geçen şubat ayından beri Almanya’nın gündemini bulandıran bu çalkantılı olay da yatıştırılmış oldu. Bu olayın bir sonuca bağlanması gerektiğini düşünen herkes artık hükûmetin resmî mudahelesini işaret edip; van der Lubbe yangın çıkardı ve şimdi de öldü diyebilirdi. Dimitrov hâlâ hayattaydı ve Moskova’ya gönderilecekti. Almanya’nın normal hâline gelmesi için yapılması gerekenler belliydi.

Ekonomik bunalımların Hitler rejimini yerle bir edeceğini

düşünen yabancı diplomat ve gözlemcilerin tahminlerinin aksine, yeni yılla beraber, Almanya dışarıdan gittikçe daha istikrarlı oluyormuş gibi görünüyordu. Şansölyeliğinin birinci yılının sonunda Hitler çok daha makul çok daha uzlaşmacı görünüyordu ve hatta Fransa ve İngiltere'yle yapılacak olan saldırmazlık antlaşmasını destekleyebileceğine dair işaretler verecek kadar ileri gitti. İngiltere ferman mührü lordu Anthony Eden, Hitler'le buluşmak için Almanya'yı ziyaret etti ve tıpkı Dodd gibi o da Şansölye'nin barış taraftarlığı konusunda samimi olduğu izlenimine vardı. Almanya'nın İngiltere Büyükelçisi Sir Eric Phipps günlüğüne; "O garip doğasına, benim şimdiye kadar bir an olsun kanıp kıymet vermediğim insani özelliklere sahipmiş havası vermeyi çok iyi beceren Herr Hitler, Mr. Eden'e gerçekten bir sempati duyuyormuş gibi görünüyordu." diye yazdı. Thorton Wilder'a yazdığı bir mektupta Martha "Hitler kesinlikle gittikçe iyileşiyor." demişti.

Bu normalleşme belirtileri başka alanlarda da kendini gösteriyordu. İşsizlikle ilgili yapılan bir resmî bir sayımda 1933'te 4.8 milyon olan rakamdan 1934'te 2.7 milyona büyük bir düşüş olduğu gözlemlendi. Tabi böyle bir düşüş kaydedilmesinin büyük bir nedeni tek kişinin yapacağı bir işe iki kişinin istihdam edilmesini sağlayan ve aynı zamanda kadınları çalışmaktan caydırmaya yönelik başlatılan saldırgan propaganda kampanyalarıydı. "Hunhar" toplama kapmaları kısmen Gestapo Lideri Rudolf Diels'in de katkılarıyla kapatılmıştı. Hükûmetin İçişleri Bakanlığında ihtiyati gözetim ve toplama kamp uygulamalarının tümünden ortadan kaldırılmasına dair konuşmalar dolanıyordu.

Dachau bile daha medenileşmiş gibi görünüyordu. 12 Şubat 1934'te Quakers (Bir Protestan mezhebi) temsilcilerinden Gilbert L. Macmaster izin aldıktan sonra, önceki Parla-mentonun komünist olduğu gerekçesiyle tutuklanan 62 yaşındaki eski vekillerinden, bir yakını olan George Simon'u

ziyaret etmek üzere kampa gitti. Macmaster Münih'e giden bir trene atladı ve yarım saat sonra "sanatçılar köyü" diye nitelendirdiği Dachau köyünde indi. Buradan kampa ulaşmak için bir yarım saat kadar da yürüdü.

Gördükleri karşısında oldukça şaşırdı. "Almanya'daki diğer bütün kamplardan çok daha fazla işkence raporu Dachau kampından geliyordu. Dışarıdan görüntüsü ise diğer gördüğüm bütün kamplardan çok daha iyiydi." diye yazdı. Kampın bulunduğu yerde Birinci Dünya Savaşı sırasında bir barut imalathanesini kurulmuştu. "Kimyagerler ve görevliler için güzel evler tahsis edilmişti; işçilere ayrılan barakalar çok daha dayanıklıydı ve bütün imalathane buharla ısıtılıyordu. Bu açıdan, özellikle soğuk havalarda, eski fabrikalara veya çiftlik evlerine kurulmuş olan geçici kamplara göre Dachau, mahkûmları rahat ettirmek adına çok daha iyi donanımlıydı. Aslında manzaranın bütünü orda bir kamp değil de kalıcı bir kurum olduğu izlenimi yaratıyordu." diye gözlemlemişti MacMaster.

Mahkûm Simon, MacMaster'la buluşabilsin diye muhafız binasına getirildi. Gri bir mahkûm kıyafeti giyiyor ve iyi görünüyordu. "İlerlemiş romatizmasından başka hiçbir şikâyeti yoktu." diye yazdı.

Günün ilerleyen bir vaktinde MacMaster kampın iki bin mahkûma ev sahipliği yaptığını söyleyen bir polis memuruyla konuştu. Bunlardan sadece yirmi beş tanesi Yahudiydi ve memurun iddia ettiğine göre bu Yahudiler de inançlarından değil siyasi suçlardan ötürü tutuklanmıştı. Ancak MacMaster kampta en azından beş bin tane tutuklu olduğunu ve kırk ya da ellisinin Yahudi olduğunu duymuştu. Ayrıca bu Yahudilerden sadece "bir ya da iki tanesi! siyasi suç, geri kalanı ise onlara ticarete ve diğer alanlarda zarar vermeyi amaçlayan çünkü Yahudi olmayan kızlarla yakınlaştıkları" gerekçesiyle tutuklanmıştı. Memurun kampları "geçici ve gün gelip tavsiye edilecek" yerler olarak nitelendirdiğini duyunca oldukça şaşırdı.

MacMaster Dachau'da belli bir güzellik bile bulmuştu.

“Çok soğuk bir sabahtı. Önceki gece o kadar yoğun bir sis vardı ki otelimi bulmakta güçlük çekmiştim. Bu sabah muhteşem masmavi bir gökyüzü vardı, bulutlar bembeyaz, Bavarya semaları ise masmaviydi. Dün geceki sis, ağaçları kırağı ile kaplamıştı.” diye aktardı. Her şey parıldayan bir kristal kümesine bürünmüştü. Bu durum kampa bu dünyadan olmayan başka, masallardan fırlamış gibi bir hava katıyordu. Güneşin altında kayın ağaçlarını kaplayan düşmüş kırağı tanecikleri elmas gibi görünüyordu.

Yeni Almanya’daki birçok şey gibi Dachau’nun dışarıya verdiği izlenim yanıltıcıydı. Kampın temiz ve donanımlı oluşu tutuklulara insan gibi yaklaşmak adına bir tek şey yapılacağı anlamına gelmiyordu. Önceki Haziran Dachau’nun yönetimini eline geçiren Theodor Eicke isimli bir SS subayı sonradan bütün kamplarda model alınacak bir takım düzenlemeler yaptı. 1 Ekim 1933’te hayata geçirilen bu düzenlemelerde, gardiyan ve tutuklular arasındaki ilişki bir sisteme bağlandı ve böylece cezalandırmalar keyfi ve şımarıkça olmaktan çıktı ve çok daha disiplinli, sistematik ve öngörülebilir hâle geldi. En azından herkes kuralları biliyordu artık. Kurallar çok sertti ve özellikle merhamete yer vermiyordu.

“Tolerans zayıftır” diye yazmıştı Eicke kurallarının girişine. “Bu anlayıştan yola çıkarak yapılacak olan cezalandırmalar, mevzu bahis vatanımızın çıkarlarını gözetmek olduğunda, merhamet göstermeksizin yerine getirilecektir.” Küçük suçlar bile sopayla dövülmeyi ve tek kişilik hücrelere kapatılmayı gerektiriyordu. Küçük bir işlemede bulunmak oldukça pahalıya patlıyordu; sekiz günlük hücre hapsi ve “yirmi beş sopa cezası” veriliyordu. “SS askerlerini küçük düşürücü ya da işleyici sözler söyleyen, saygı göstermekte kasten kusur eden ya da disiplin kurallarına uymak konusunda herhangi bir isteksizlik gösteren herkes” bu cezalardan nasibini alıyordu. Geniş kapsamlı bir madde olan 19’uncu madde,

sözlü şiddete, dayığı ve kazığa bağlanmayı içeren “keyfi cezalandırmalar”la ilgiliydi. Diğer maddeler idamla ilgili düzenlemeleri içeriyordu. Amacı “provakasyon yapmak” olan, siyaset tartışan ya da diğer tutuklularla toplantı düzenleyen herkes ölüm cezasına çarptırılıyordu. “Toplama kampıyla ilgili doğru ya da yanlış” bilgi alıp vermek, bu konuyla ilgili başkalarıyla konuşmak bir mahkûmun asılmasına sebebiyet verebiliyordu. “Eğer bir tutuklu kaçmaya teşebbüs ederse, herhangi bir ihtarda bulunmaksızın vurulacaktır.” diye yazdı Eicke. Mahkûm ayaklanmalarında da ateş edilmesi gerekiyordu. “Silahla uyarı atışı yapmak kurallar gereği yasaklanmıştır.”

Eğitmenlerinden biri olan Rudolf Höss’ün daha sonra test edip kanıtlayacağı üzere Eicke yeni gardiyanların hepsinin esasları iyice öğrendiğinden emin olmak istedi. Höss, 1934 yılında Dachau’da gardiyanı ve Eicke’nin nasıl tekrar tekrar aynı mesajı verip durduğunu çok iyi hatırlıyordu. “Devlet düşmanlarına merhamet etmek bir SS askerine leke çalardı. SS içerisinde yumuşak kalpli adamlara yer yoktu. Olanların da derhâl kendilerini gidip bir manastıra kapatmaları hayırlarına olurdu. SS askeri zor kullanan, her emre gözünü kırpmadan itaat eden kararlı bir adam olmak zorundaydı.” Çok becerikli bir yordakçı olan Höss sonraları Auschwitz’de amir olacaktı.

YAHUDİLERE uygulanan şiddet de ilk bakışta azalmış gibi görünüyordu. “Son gelişimde Berlin dışarıdan normal bir görüntü sergiliyordu. Gerilim yüksek değil ve genel bir nezaket havası hakimdi.” diye yazdı Amerika Müsterek Dağılım Komitesi’nin önde gelen çalışanlarından “ortak” lakaplı David J. Schweitzer. Bu Komite Yahudi bir yardım kuruluşuydu. Bir önceki yıl ülkeden kaçan Yahudiler geri dönmeye bile başlamışlardı artık. 1933 yılının başlarında ayrılmış olan on bin Yahudi vatandaş, dış ülkelere kaçmış olmalarına rağ-

men, 1934 yılının başlarında geri dönmüşlerdi. Onları aynı yıl gelen dört bin Yahudi takip etti. “Ya işin aslı buydu ya da gerçek o kadar iyi bir şekilde maskelenmişti ki komşu ülkelerden birine gitmek amacıyla Almanya’da bir hafta kalan Amerikalının birinden dış dünyayı böylesine ayağa kaldıracak kadar bir şeylerin yaşandığını görmüyorum, dediğini işittim.”

Ancak Schweitzer bu durumun büyük bir kısmının yanlışsamadan ibaret olduğunu biliyordu. Yahudilere göz göre göre uygulanan şiddet azalmış gibi görünüyordu çünkü onun yerini çok daha gizliden gizliye yapılan eziyet almıştı. “Arkadaşımızın görünenin altında fark edemediği şey günden güne işlerini kaybeden Yahudi işçilerin başına gelen felakettir.” diye yazdı. Genellikle sahiplerinin ve çalışanlarının Yahudilerden oluştuğu Berlin’deki alışveriş merkezlerinden örnekler verdi; “Bir taraftan Yahudi alışveriş merkezlerinin her zamanki gibi Yahudi olan olmayan kalabalıkla dolup taşıdığına tanık olurken, diğer bir taraftan tek bir Yahudi çalışana rastlayamıyorsunuz.” Bu durum çevreden çevreye değişiyordu. Bir kasaba Yahudileri sürgün ederken, diğerinde Yahudi olan ve olmayanlar “komşularıyla bir arada ve mesleklerini rahatsız edilmeden icra etmeye” devam edebiliyordu.

Schweitzer da Berlin’deki Yahudi liderlerin de değişik görüşlere sahip olduğunu fark etti. “Bir kısmı hiç umut olmadığını, her şeyin daha da kötüye gideceğini düşünüyordu. Diğer bir kısmı ise tam tersine, mevcut duruma alışmaya çalışıyor, kaçınılmaz olanı kucaklıyor, kendilerini daraltılmış çemberleri içindeki yaşantılarına adapte etmeye uğraşıyordu. Çünkü onlara göre Mart 1934 yılında her şey Mart 1933’te olduğundan çok daha iyiydi. İyi yönde çok daha değişimin yaşanmaya devam edeceğini düşünüyorlardı.”

HİTLER, en aşağılık siyasi aldatmaca olarak, barış çığırtkanlığı yapıyormuş gibi görünmeye devam etti. Berlin’in dışına çıkıp taşraya seyahat eden bunun hemen farkına varırdı.

Başkonsolosluk Vekili Raymond Geist sürekli bisikletle böylesi yolculuklara çıkardı “1933 yılı bitmeden hemen önce, sık sık yaptığım gezintilerimin birinde, Berlin’in dışında, şehrin dışına doğru giden yolların hepsinin üzerinde yeni kurulmuş, talim alanları, havaalanları, koğuşları, eğitim sahaları, hava aracı istasyonları olan askerî tesisler vardı.”

Ülkeye yeni gelen Jack White bile gerçekten neler döndüğünün farkına varmıştı. “Pazar günü ülke dışına çıkmak isteyen biri, ormanlık alanlarda atış talimi yapan kahverengi gömleklileri çok rahatlıkla görebilirdi.” dedi kayınbiraderi Moffat’a.

White, bir arkadaşının kızının her çarşamba öğleden sonra el bombası atma talimi yaptığını duyduğunda oldukça şaşırdı.

ALMANYA’NIN bu yüzeysel normallliği Röhm ve Hitler arasında şiddetlenen çekişmeyi de maskeliyordu. Almanya’da biraz zaman geçirmiş olan Dodd ve diğerleri net bir şekilde Versay Antlaşması’nı lağvetmesine rağmen Hitler’in düzenli orduyu, Reichswehr’i, güçlendirmek niyetinde olduğunu çok iyi biliyordu. SA komutanı Röhm’ün ülkenin ordusunu kontrolü altına almak için yürüttüğü kampanyanın bir parçası olarak bütün SA birliklerinin birleştirilmesini içeren bir güçlendirme taraftarı olduğunun da farkındaydılar. Savunma Bakanı Blomberg ve ordunun üst düzey generalleri, Röhm’den ve onun kahverengi gömlekli Hücum Taburu askerlerinden nefret ediyorlardı. Göring de Röhm’ü sevmiyordu ve onun bu güç elde etme isteğini, kendisinin Almanya’nın yeni hava kuvvetlerini ele geçirme planının önünde bir engel olarak görüyordu. Göring gösterişi ve başarısı sayesinde bu planını sessizce ancak büyük bir gayret sarf ederek gerçekleştirmeye çalışıyordu.

Hitler’in bu meselede tam olarak nerede durduğu büyük bir muamma olarak kalmaya devam ediyordu. Aralık 1933’te, Hitler Röhm’ü kabine üyelerinden biri yaptı. Yılbaşı gecesi

Röhm'e gazetede yayımlamak suretiyle sıcak bir tebrik kartı yolladı. Kartta Hitler böylesine etkili bir birlik oluşturmak konusundaki katkılarından dolayı Röhm'e övgüler düzmüştü. "Bilmenizi isterim ki sizin gibi bir adama dostum ve silah arkadaşım diyebilme şansına sahip olduğum için kadere minnettarım." dedi.

Ama çok kısa bir süre sonra Hitler, Rudolf Diels'a SA tarafından yapılan zorbalıkla ilgili Röhm ve onun etrafındakilerin eşçinsel ilişkilerine ilişkin bir rapor düzenlemesini emretti. Diels sonradan Hitler'in Röhm'ü ve diğer "hainleri" öldürme emri verdiğini ancak kendisinin bunu yapmayı reddettiğini iddia edecekti.

Hitler'i dizginleyebilecek tek kişi olan Başkan Hindenburg derinden büyüyen tehlikeye kayıtsız kalıyor gibiydi. 30 Ocak 1934 yılında Hindenburg, şansölyeliye getirildiğinden beri Almanya'nın kaydettiği "muazzam ilerleme" dolayısıyla Hitler'e tebriklerini sunduğu bir basın açıklaması yaptı. "Önümüzdeki yılda da siz ve çalışma arkadaşlarınızın başarıyla yola devam edeceği ve Tanrı'nın da yardımıyla, Almanya'da büyük bir coşkuyla başladığınız, vatandaşlarımızın da büyük bir memnuniyetle parçası olmayı kabul ettiği ulusal birliği yapılandırma işinin süreceğine inanıyorum." diye açıklamıştı Hindenburg.

Böylece Almanya'yı gelecekte çok daha iyi zamanların beklediği hissiyle yeni yıl başladı. Dodd Ailesi için de partiler ve akşam davetleri silsilesi başlamış oldu. Kartlara basılmış resmî davetler ki her zaman oturma planlarıyla beraber olurdu, zarflar içerisinde geliyordu. Nazi yönetimi masaları geniş bir nal biçimde düzenlemek ve davetlileri düzenlemenin hem iç tarafında hem de dış tarafında kalan bölüme oturtmak gibi garip bir uygulama başlatmıştı. Masanın iç tarafında oturan davetliler arkalarında kalan kişiler tarafından gece boyunca izlendikleri fikriyle büyük bir rahatsızlık duyuyorlardı. Dodd

Ailesi de komşuları Komutan Röhm tarafından düzenlenen böyle bir davete çağrılmışlardı.

Martha oturma düzenini gösteren kartların bir kopyasını saklamayı başarmıştı. Röhm, *Hausherr*, yani evsahibi olarak bu nal biçimli masanın en başında oturuyor ve önünde oturan herkesi görme şansına erişiyordu. Dodd, Röhm'ün sağında oturdu ki bu büyük bir onurdu. Röhm'ün tam karşısında, garip şekilli masanın en ters yerinde ondan nefret eden Heinrich Himmler oturuyordu.

ÇEKİŞMELER

Moffat'ın günlüğüne kaydettiği üzere, Amerika'da Müsteşar Phillips "Büyükelçi Dodd'dan mektupların tamamını okumak için" Jay Pierrepont Moffat'ı ofisine çağırdı. Mektuplar arasında Dodd'un Dışişlerindeki çalışanların zenginliklerinden, Yahudi çalışanların sayısından yakındığı ve Amerika'nın izlemesi gereken bir dışişleri politikası önermeye cüret ettiği son yollanan mektuplar da vardı. Dodd; milletimiz dış ülkelerin iç işleri konusunda takındığı "haklı mesafeli tavır"dan vazgeçmeli çünkü "Avrupa'da yaşanacak başka bir ölüm kalım mücadelesi bizi de etkileyecek, özellikle de benzer bir çatışma Uzak Doğu'daki bir karışıklıkla da birleşirse (eminim yapılan gizli oturumlara hâkim olan anlayış budur)" diye yazmıştı.

Dodd, Kurultayın yurt dışında gelişen olaylara müdahale etme konusundaki isteksizliğini anlayışla karşılıyordu ancak şöyle de ekliyordu; "Onlardan nefret etsek bile; yerine getirmekle yükümlü olduğumuz gerçeklikler var."

Phillips ve Moffat, Dodd'a olan inaçlarını yitirmişseler de, Büyükelçi'ye çok müdahale edemeyeceklerini biliyorlardı. Çünkü Dodd'a Dışişleri Bakanlığının eteklerine tırmanma şansı veren şey Roosevelt'le olan bağlantılarıydı. Aynı nedenden Dodd, dilediği zaman, doğrudan Başkan'la görüşebiliyordu.

Ofiste oturmuş Dodd'un yolladığı mektupları okuyup başlarını onaylamadıklarını belirten bir biçimde iki yana doğru sallıyorlardı. Moffat günlüğüne, "Her zamanki gibi Dodd hiçbir şeyden memnun olmuyordu." diye yazdı. Bir mektubunda Büyükelçi iki Elçilik çalışanını "yetenekli ancak iş için yetersiz" olarak nitelendirmişti ve bu Moffat'ın "Ne demekse artık bu" diye laf atmasına neden oldu.

3 Ocak Çarşamba günü Phillips soğuk, tepeden bakan bir üslupla Dodd'un şikâyetlerine cevap verdi. Müsteşar'ın yazdığı mektuplardan biri de Philips'in yeğeni Orme Wilson'un Berlin'e transfer edilmesiyle ilgiliydi. Kasım ayında Wilson'un Berlin'e gelişi Elçilik içerisinde büyük bir endişe dalgasının yayılmasına neden olmuştu. Phillips krizi daha iyi yönetemediği için Dodd'u azarlıyordu. "Çalışanlarınız arasında istenmeyen konuşmaların yapılmasının önünü kesmek sizin için çok da zor olmaz umarım." diye yazdı.

Dodd'un, Dışişleri çalışanlarının iş alışkanlıkları ve nitelikleriyle ilgili sürekli şikâyetle bulunması konusunda Phillips; "Bakanlıktaki birilerinin çalışanlarınızı yanlış tavır takınmak konusunda yüreklendirdiğini düşünüyor olmanızdan, ne çıkarmanın gerektiğini anlamadığımı itiraf etmeliyim." diye yazdı.

Çok fazla Yahudi çalışan olması konusundaki şikâyetleri yüzünden de Dodd'u eleştirdi. Fakat "bu karmaşık konuyu nasıl çözeceğini de bilmediğini" itiraf etti. Dodd daha önce Müsteşar'a kimseyi transfer etme niyetinde olmadığını belirtmişti ancak şimdi görünüşe göre istediği buydu. "Herhangi bir transfer işleminde bulunmak mı istiyorsunuz? Eğer Berlin'deki özel koşulları göz önünde bulundurup böyle bir şeyi hemen çözülmesi gereken bir problem olarak görüyorsanız, Bakanlığın sizden gelecek talep üzerine transferleri gerçekleştirmesi mümkün." diye yazdı.

AYNI ÇARŞAMBA Berlin'de Dodd Roosevelt'e bir mek-

tup yolladı. Mektubu sadece el yazısıyla yazmak konusunda değil ilk olarak arkadaşı Albay House'a göndermek konusunda da oldukça hassas davranmıştı. Albay House'un mektubu Başkan'a elden vermesini istiyordu. Dodd mektubunda Phillips'in Müsteşarlık görevinden alınmasını ve Elçilik gibi başka makamlara transfer edilmesini önerdi Başkan'a. Paris Elçiliğinin Phillips için uygun olacağını ve Washington'dan ayrılmasının "adam kayırmasını sınırlandıracığını" belirtti.

"Kimsenin ayağını kaydırma derdinde ya da kişisel bir problemimden dolayı kimseyi şikâyet etme niyetinde değilim. Bu mektubu yazmamdaki tek neden kamu hizmeti konusundaki hassasiyetimdir."

ÖNSEZİ

Martha, Boris yüzünden kendini yiyip bitiriyordu. Fransız âşığı Armand Berard kendini eski yaşantılarına adadığı için büyük bir sıkıntı kaynağı oluyordu. Diels da sık görüştüğü arkadaşı olarak kalsa da Martha'nın hayatından çekildi.

Ocak ayının başlarında Boris Martha'yla bir buluşma ayarladı. Boris'in ondan en sevdiği kıyafeti giymesi için ısrar etmesi dışında, başına ne geleceği konusunda daha önceden hiçbir şey bilmeseydi, bu buluşma Martha'nın hayatında şahit olduğu en alışılmadık ve romantik buluşmaydı. Martha'dan giymesini istediği kıyafet altın rengi ipekten, omuzları açık, derin dekolteli, belden sıkıca kavrayan bir elbiseydi. Martha kehribar taşından yapılma bir kolye ve Boris'in hediye ettiği gardenya çiçeklerinden yapılma korsaj taktı.

Kâhya Fritz, Boris'i kapıda karşıladı, daha onun geldiğini içeriye iletmeden, Boris merdivenleri üçer beşer çıkıp kata çıktı. Fritz de onun peşinden gitti. Akşamın detaylı bir özetini çıkartırken günlüğünde yazdıklarına göre Martha tam da o sırada salondan çıktı merdivenlere doğru yöneldi. Boris Martha'yı görür görmez dizinin üzerine çöktü.

"*Oh my darling!*" dedi İngilizce. Sonra da Almanca olarak tekrarladı. "Harika görünüyorsun." demişti.

Martha'nın çok hoşuna gitmişti bu. Biraz da utanmıştı. Fritz sırttı. Boris, Martha'yı üstü soğuğa rağmen açık bırakmış Ford'una kadar götürdü. Arabayı Tiergarten'in birkaç blok ötesindeki Lutherstrasse'deki Horcher Restoran'a doğru sürdü. Horcher, Berlin'in oyunlarıyla ünlü en şık restoranlarından biriydi ve söyleneceye göre Göring'in akşam yemeği yemekten en çok hoşlandığı yerdı. Bu restoran aynı zamanda ünlü yazar Gina Kaus'un 1929 yılında yazdığı kısa öyküsüne konu olmasıyla bilinen bir restorandı. Kaus, Horcher'ı amacı baştan çıkarmak olanların gidilebileceği bir yer olarak nitelendirmişti. Deri koltuklara oturtuluyordunuz ve birkaç masa ötede Göring'i şaşalı üniforması içerisinde görebiliyordunuz. Bazen ünlü yazarlar, sanatçılar, müzisyenler, saygın Yahudi bankerler ve bilim adamlarını (belki de hoş şeylere ilgisi olan Einstein'ın kendisini) da görebilirdiniz. Ancak birçoğu ülkeden kaçmış, bazıları da kendilerini, şehirde pahalıya patlayacak olan akşam yemeklerinden, çevrelerden uzak tutmaya başlamışlardı artık. Restoran, dışarıdaki dünyada hiçbir şey değişmemiş gibi pervasızlıkla ayakta kalmaya devam ediyordu.

Boris, Martha'yla tütsülenmiş somon, havyar, kaplumbağa çorbası "kievski" usulüyle pişirilmiş tavukla ziyafet yapacakları özel bir oda ayırtmıştı. Tatlı olarak da Bavarya kreması vardı. Şampanya ve votka içtiler. Martha, yemeklere, içeceklerle, havalı mekâna bayılmıştı ancak biraz şaşkıındı. "Tüm bunlar ne anlama geliyor Boris? Neyi kutluyoruz?" diye sordu.

Boris cevap vermek yerine gülümsedi. Yemekten sonra kuzeye doğru araba sürdüler, Dodd malikânesine gidiyormuş gibi Tiergartenstrasse'ye saptılar ancak evin önünde durmak yerine Boris yola devam etti. Park sınırları içerisindeki karanlık ormanda Brandenburg Kapısı'na, Unter den Linden'e varana dek sürdü arabayı. 60 metre genişliğindeki kapının önü farları plantinden bir oluk gibi görünen otomobillerle tıkan-

mıştı. Kapının bir blok doğusundaki Sovyetler Büyükelçiliğinin önünde, Unter den Linden 7 numarada arabayı durdurdu. Martha'yı binaya kadar geçirdi, sayısız koridordan yürüttü ve bir merdivenden yukarı çıkartıp numaralandırılmamış bir odanın önüne getirdi.

Gülümsedi ve odanın kapısını açıp Martha'nın girmesi için bir adım kenara çekildi. Bir masa lambası açıp iki tane kırmızı mum yaktı. Boris her ne kadar daha fazlası için düzenlemede bulunmuş olsa da, oda Martha'ya ilk bakışta öğrenci yurtlarındaki odaları anımsattı. İki tane sandalye, iki tane tekli koluk ve bir yatak olduğunu fark etti. Boris yastığın üzerine Kafkasya'dan geldiğini söylediği işlemeli bir kumaş sermişti. Pencerenin önündeki bir masanın üzerinde semaver vardı.

Odanın bir köşesindeki kitaplıkta Martha, Vladimir Lenin'in fotoğraflarından oluşan bir koleksiyon buldu. Koleksiyonun en önemli fotoğrafında, Lenin sert çehreli Sovyet propagandası yapan adam değil de daha çok objektife yakalanmış bir dost gibi görünüyordu. Martha onu daha önce hiç böyle görmemişti. Göz kamaştırıcı başlıklar taşıyan sayısız Rusça broşür de orada öylece duruyordu. Boris şöyle tercüme etti; "İşçiler ve Köylüler Denetim Ekibi" Boris bu köşeye "Lenin Köşesi" adını vermişti, Ortodoks Rusların geleneksel olarak odalarının bir köşesine astıkları dinî simgelere karşılık, o Sovyet rejiminin simgesini asmıştı. "Severek okuduğun romanlarda da farkına varmışsındır, ülkemdeki insanlar evlerinde eskiden beri dinî simgelerini sergiledikleri bir köşeye sahiplerdir. Ama ben modern bir Rusum, komünistim!" diye açıkladı Martha'ya.

Odanın diğer köşesinde Martha ikinci bir mabet gördü, ancak bu mabedin ortasında duran fotoğraf kendisine aitti. Boris buraya da "Martha Köşesi" adını vermişti. Martha'nın fotoğrafı küçük bir masa üzerinde, Boris'in yaktığı kırmızı mumların titreşen ışığı altında duruyordu. Martha'nın yolla-

dığı mektupların çoğunu ve diğer fotoğraflarını da bu köşeye yerleştirmişti. Amatör ve hevesli bir fotoğrafçı olan Boris, Berlin'deki gezintileri boyunca Martha'nın bir sürü fotoğrafını çekmişti. Köşede bazı hatıralar da vardı tabii ki; Boris'e verdiği keten bir mendil, Ekim 1933'te gittikleri piknikteki o nane sapı da oradaydı. Kurumuştur ancak hâlâ hafif bir koku yayıyordu. Boris'in kendisine hediye ettiği "üç kötülüğü görme maymunu" biblosuna cevaben Martha'nın ona yolladığı tahtadan oyulmuş rahibe heykelciği de oradaydı. Ancak küçük bir farkla; Boris heykelciğin tepesine güzel altın bir yüzük ekleyerek rahibeye hâle yapmıştı.

Çamlardan yeni kopardığı kozalakları da Martha Mabedi'ne yerleştirmişti. Kozalaklar odaya ormanın kokusunu getirmişti. Boris bunların aşklarının "her daim taptaze kalacağının" simgesi olarak mabede yerleştirildiğini söyledi.

"Aman Tanrım, Boris!" dedi gülerek, "Sen ve Romantizm? Senin gibi sıkı bir komünistin böyle şeyler yapması yakışık alır mıydı?"

Lenin resminin önünde ona "En çok seni seviyorum." dedi. Martha'yı çıplak omuzlarından öptü ve aniden ciddileşti. "Ama hâlâ şunu da eklemeliyim ki partim ve ülkem her zaman önceliğim olmak zorunda." dedi.

Yüzündeki bu ani değişiklik Martha'yı yine güldürdü. Boris'e ne demek istediğini anladığını söyledi; Senin için Lenin neyse babam için Jefferson oydu." dedi.

Ortam tam ısınmıştı ki, kapı sessizce açıldı ve içeriye Martha'nın dokuz yaşlarında olduğunu tahmin ettiği sarışın bir kız girdi. Martha görür görmez onun Boris'in kızı olduğunu anladı. Gözleri aynı babasınıninkilere benziyordu. "Olağanüstü, parıldayan gözler" diye yazdı Martha. Ancak geri kalan hiçbir özelliği babasına çekmemişti. Yüzü Boris'in bitmek bilmeyen neşesinden yoksun ve donuktu. Hüzünlü görünüyordu. Boris kalktı ve kızının yanına gitti.

“Burası neden böyle karanlık? Hoşlanmadım bu durumdan.” dedi küçük kız.

Boris’le Rusça konuşuyordu. Martha, kızın Berlin’de eğitim gördüğü gerçeğini göz önünde bulundurarak Almanca bildiğinden ancak sırf gıcıklık olsun diye Rusça konuştuğundan şüphelendi.

Boris ışığı açtı. Çıplak elektrik ampulünden çıkan göz kamaştıran ışık, Boris’in mabetle ve mumlarla yarattığı romantik atmosferi anında dağıttı. Kızına Martha’nın elini sıkmasını söyledi, kız da büyük bir isteksizlikle de olsa sıktı. Martha kızın düşmanca tavırlarını rahatsız edici buldu. Ancak anlayışla karşılanabilirdi.

Kız ona Rusça, “Neden böyle giyindin?” diye sordu.

Boris, kızına daha önceden söz ettiği Martha’nın bu olduğunu söyledi. Martha böyle hoş giyinmişti çünkü ilk defa Sovyet Elçiliğine geliyordu ve bu özel bir durumdu, diye açıkladı.

Kız Martha’ya iltifatta bulundu ve yüzünde hafif bir tebessüm belirdi; “Martha oldukça güzel ama çok zayıf.”

Boris, Martha’nın zayıf olsa da sağlıklı olduğu cevabını verdi. Saatine baktı. Neredeyse 10.00’a yaklaşıyordu. Kızını kucağına oturttu, yanına sokuldu ve nazikçe saçlarını okşamaya başladı. Kız Martha’ya dik dik bakarken, Boris ve Martha havadan sudan konuşmaya başladılar. Birkaç dakika sonra Boris kızının saçını okşamayı bıraktı, ona sarıldı. Kızının yatma vakti geldiğini anlatmaya çalışıyordu. Kız, nazikçe selam verdi, isteksizce, Almanca olarak “Auf Wiedersehen Fräulein Martha.” dedi.

Boris kızını elinden tuttu ve odasına götürdü. Martha onun yokluğunda odaya daha yakından baktı. Boris geldiğinde de bakmaya devam etti. Ara ara dönüp Boris’e bakıyordu.

“Lenin çok insancıldı.” dedi Boris gülümseyerek “*Senin* köşeni görse de bir şey demezdi.” dedi Boris.

Yatağa uzandılar ve birbirlerine sıkıca sarıldılar. Boris ona hayatından söz etti. Babasının onları nasıl terk ettiğini, on altı yaşında nasıl Kızıl Ordu'ya katıldığını anlattı. "Kızımın çok daha kolay bir yaşantısı olsun istiyorum." dedi. Ülkesi için de aynı şeyi temenni ediyordu; "Önceden açlık, iç savaş, devrim, terör ve zorba bir yönetimimizden başka hiç bir şeyimiz yoktu. Bir daha saldırıya maruz kalmazsak, insanlık tarihinde yeni ve eşsiz bir şeyler inşa etme şansına sahip olabilir. Anlıyor musun?" dedi.

Hikâyesini anlatırken yanaklarından aşağıya birkaç damla yaş süzüldü. Martha, Boris'in ağlamasına alışkındı artık. Boris ona gelecekteki hayallerinden söz etti. "Sonra beni kendine doğru çekti. Bal rengi saçları köprücük kemiğinden sırtına kadar uzanıyor, onu sarıp sarmalıyordu. Hakikaten çok güzeldi ve bana büyük bir güven ve yakınlık hissi veriyordu." diye yazdı Martha.

Gece sona ererken Boris çay yaptı ve geleneksel metal çerçeveli cam bardaklara doldurup servis etti.

"Şimdi sevgilim, *Rus* gecelerinin tadını biliyorsun artık." dedi.

"ONA o gecenin hayatımda geçirdiğim en ilginç gecelerden biri olduğunu nasıl söyleyebilirdim ki?" diye yazacaktı Martha sonradan. İçine kötü bir his doğmuştu ve bu keyfini kaçıırıyordu. Martha, Boris'in kendisiyle bu kadar yakınlaşmasıyla -Elçilikte kendisi için Martha Köşesi kurması ve Martha'yı en mahrem yerine getirme cüretinde bulunması- yazılı olmayan bir yasağı ihlal edip etmediğini merak ediyordu. Kötü bir şeylerin kokusunu alıyordu. "Şeytani 'göz' her şeyin farkındaydı. Sanki karanlık bir rüzgâr esmişti odanın içerisine." diye hatırlıyordu.

Gecenin ilerleyen saatlerinde Boris onu arabayla evine götürdü.

DEHŞET GECELERİ

Dodd Ailesi'nin hayatında önemli bir değişme oldu. Eskiden kendi evlerinde, diledikleri her şeyi rahatlıkla dillendirebiliyorlardı. Fakat artık, yeni ve alışkın olmadıkları bir kısıtlamayla karşı karşıya kaldılar. Bunda, ev duvarlarının dışında tüm şehre yayılmış olan ruh hâli etkili olmuştu. Ağzdan ağza bir hikâye dolaşıyordu: Bir adam başka bir adamı arıyor ve konuşma sırasında “Adolf Amca nasıl?” diye soruyordu. Hemen ardından gizli polis kapıda beliriveriyor ve ondan, Adolf Amcası'nın olup olmadığını ve Hitler'e bir gönderme yapıp yapmadığını kanıtlamasını istiyordu. Almanlar, topluca kayak kulübelerinde kalmak istemiyorlardı; çünkü uykudayken konuşma ihtimalleri vardı. Anestezi etkisiyle dillerini tutamayacakları korkusuyla ameliyatlarını ertelediler. Rüyalar, toplumun kaygısını yansıtıyordu. Bir Alman, rüyasında bir SA askerinin geldiğini ve fırını açtığını gördü. Fırın da durmadan ev ahalisinin hükûmet aleyhine söylediği olumsuz düşünceleri bir bir döküyordu. Thomas Wolfe, Nazi Almanyası'ndaki hayatı gördükten sonra şöyle yazdı: “Buradaki bütün topluma, bulaşıcı ve mütemadiyen süren bir korku hakimdi. Tıpkı yavaş yavaş yayılan bir nevi felç gibiydi: insan ilişkilerini kötü etkileyerek alt üst eden...”

Tabi Yahudiler bundan en çok etkilenenlerdi. Toplum tarih-

çileri Eric A. Johnson ve Karl-Heinz Reuband, Almanya'dan kaçmış kişilere, 1993 ile 2001 yılları arasında uyguladıkları bir anketle, bu kişilerin %33'ünün "sürekli tutuklanacaklar korkusuyla" yaşadıklarını ortaya koydular. Küçük kasabalarda yaşayanlarda bu korku %50'den fazlaydı. Yahudi olmayan vatandaşların çoğu bu tür bir korkuyu pek hissetmediklerini (mesela Berlin'de sürekli tutuklanacak korkusu olan kişilerin oranı %3'tü) ama tam da rahat olmadıklarını belirtiyorlardı. Almanların çoğu, bir tür normal ruh hâli içerisindeydiler. Onlarda, yaşamlarını devam edebilmek ve normal bir hayat sürdürebilmek amacıyla bir kabul gelişti. Bu da "Nazi rejmine itaat etmeye, başlarını aşağıda tutup dikkat çekici hareketlerden uzak durmaya bağlıydı." Eğer hizaya girip, kendilerini "kordine etmeye" izin verselerdi, sorun olmazdı. Fakat ankete göre Yahudi olmayan Berlinlilerin de zaman zaman hizaya girmeme gibi şaşırtıcı bir eğilimleri vardı. %32 civarında bir oran Nazi karşıtı şakalar anlattıklarını, %49'u da Britanya ve başka yerlerden yapılan yasa dışı radyo yayınlarını dinlediklerini iddia ediyordu. Ama tüm bu ihlalleri ya özel bir yerde ya da güvendikleri arkadaşlarla yapabiliyorlardı. Çünkü sonuçların öldürücü olabileceğinin farkındaydılar.

Bu durum, Dodd Ailesi için o kadar tuhaf ve alışılmadık ki, neredeyse onlara komedi gibi geliyordu. Martha, arkadaşı Mildred Fish Harnack özel bir şey konuşmak için banyoya gitmelerinde ısrar edince gülmüştü. Mildred'a göre, az eşya bulunan bir banyoya dinleme cihazı yerleştirmek, yığınla eşyası olan oturma odasına yerleştirmekten daha zordu. Martha, Mildred'ın bile, "neredeyse duyulmayacak şekilde fısıldadığını" yazdı.

Martha'nın gözlerini, Almanya'nın belirivermiş gözüaltına alma kültürünün komik olmayan gerçeğine açan Rudolf Diels oldu. Martha'yı bir gün ofisine davet etti ve bariz bir ki-birle, telefon konuşmalarını kaydeden bir sürü alet gösterdi.

Martha'yı, B.D. Elçiliğinin İdari İşlerine ve evlerine gerçekten de bir ses kayıt cihazının yerleştirildiğine ikna etti. Önceki tecrübeler, Nazi ajanlarının bulundukları çevredeki odalarda yapılan konuşmaları kaydetmek için mikrofonları telefonlarına yerleştirdiklerini gösteriyordu. Bir gece, Diels bunu doğrular gibi görünüyordu. Martha'yla dans etmeye gitmişlerdi. Daha sonra eve dönünce, Diels onunla bir içki içmek için kütüphaneye çıktı. Diels tedirgindi ve konuşmak istiyordu. Martha eline koca bir yastık alarak babasının masasında doğru yürüdü. Diels şaşırmış durumda ne yaptığını sordu. Martha, yastığı telefonun üzerine koymak istediğini söyledi. Martha, Diels'in, "yüzünde kötü bir gülümsemeyle" başını hafifçe salladığını hatırlıyordu.

Martha, bu durumu sonraki gün babasına açtı. Haberler Dodd'u şaşırtmıştı. Dodd mektuplara el koyma, telefon ve telgraf hatlarını takibe alma, İdari İşler'i dinlemeye alma gibi gerçekleri aklına getirdiyse de, bir hükûmetin kalkıp bir diplomatın özel mülkiyetine mikrofon yerleştirecek kadar küstah olacağını düşünememişti. Yalnız bu durumu ciddiye aldı. Hitler ve diğer önde gelenlerin o zamana kadar sergiledikleri umulmadık davranışlar, her şeyin mümkün olabileceğini gösteriyordu. Martha, babasının kalın bir kartonu pamukla doldurduğunu ve kütüphanedeki konuşmaların özel olduğu her anda bu kartonla telefonu kapattığını anımsıyordu.

Dodd Ailesi zaman geçtikçe, günlerine sızan ve hayatlarını kademe kademe değiştiren yersiz bir endişeyle karşı karşıya olduklarının farkına vardılar. Değişim yavaş yavaş sızıyordu; tıpkı her yarığı dolduran solgun bir sis gibi. Bu, Berlin'deki herkesin tecrübe ettiği bir şeydi. Öğle yemeği yemek için bulduğunuz insanlar hakkında farklı düşünmeye başlıyordunuz. Aynı şey hangi cafe veya restoranı seçmek konusunda da geçerliydi çünkü ortalıkta Gestapo ajanlarının gözde hedefleri hakkında dedikodular dolanıyordu. Mesela Adlon'daki bar

bunlardan biriydi. Cadde köşelerinde bir iki dakika daha fazla bekliyordunuz. Bu şekilde bir önceki köşede gördüğünüz bir yüzün, bu köşede de görüldüğünü görebiliyordunuz. En sıradan anlarda bile konuştuklarınıza ve etrafınızda olanlara daha önce hiç yapmadığınız şekilde dikkat edersiniz. Berlinliler, “Alman bakışı” –*der deutsche Blick*– diye bilinen bakışı uyguluyorlardı. Bu, sokakta bir arkadaş veya tanıdıkla karşılaşırken her tarafa hızlı bir göz atmak anlamına geliyordu.

Dodd Ailesi’nin evdeki yaşamı doğallıktan gitgide uzaklaşıyordu. Özellikle ustalıkla ses çıkarmadan yürüyebilen kâhyaları Fritz’e olan güvenlerini kaybediyorlardı. Martha, evde arkadaş ve sevgilileri varken, onları dinlediklerinden şüpheleniyordu. Fritz, her ne zaman bir aile konuşmasında belirverse, konuşma neredeyse istemsiz bir şekilde, dağılır ve biterdi.

Ailenin tatillerden ve evden uzak geçirilen haftasonlarından dönüşleri her zaman, onların yokluğunda evdeki eski dinleme cihazlarının yerine yenilerinin konulduğu ihtimaliyle kararıyordu. “Kâğıttaki soğuk kelimelerle, böylesi casusluğun insana yapacaklarını tasvir etmek imkânsızdır.” diye yazdı Martha. Martha’ya göre hayatlarının akışı değişti: “Aile konferansları ve ifade özgürlüğü o kadar kısıtlandı ki, bizler Amerikalı bir aile olmanın ne demek olduğunu unuttuk. Ne zaman konuşmaya yeltendiysek, köşeleri, kapı arkalarını ve telefonu kontrol ediyorduk ve fısıldayarak konuşuyorduk.” Tüm bunlar, Martha’nın annesini kötü etkiledi. “Zaman geçtikçe ve dehşet arttıkça, görüşmek, eğlendirmek ve birlikte oturması gerektiği Nazi görevlilerine gösterdiği nezaket ve zarafet o kadar ağır bir yük olmaya başladı ki, bunun altında neredeyse eziliyordu.”

Martha en nihayetinde kendisine, arkadaşlarıyla iletişim kurmak amacıyla basit kodlar buldu. Bu Almanya’da yaygınlaşmış bir uygulamaydı. Arkadaşı Mildred mektuplar için bir kod kullanıyordu. Koda göre, kullandıkları kelimelerin anlamı neyse, kastedilen bunun tam tersiydi. Dışardan bir göz-

lemci için, bu tür uygulamaların gündelik ve gerekli olduğunu anlamak kolay değildi. Dodd Ailesi'nin bir arkadaşı olan Amerikalı profesör Peter Olden, 30 Ocak 1934'te Dodd'a, Almanya'daki kayın biraderinden bir mesaj aldığını ve kayın biraderinin bu mesajda bundan sonraki tüm yazışmalarında kullanmak istediği bir kodlamadan söz ettiğini söyledi. Hangi anlamda olursa olsun, "yağmur" kelimesi, toplama kampına alındığı anlamına gelecekti. "Kar" kelimesi işkence gördüğü anlamına gelecekti. Olden, Dodd'a şöyle yazdı: "Bu inanılmaz. Eğer bunun kötü bir şaka olduğunu düşünüyorsanız, göndereceğiniz bir mektupta bana bunu bildirirseniz çok sevinirim."

Dodd'un dikkatli cevabı, kasti çıkarmaların fakat anlamın açık olduğu bir çalışmanın sonucuydu. Dodd, diplomatik mektupların bile Alman ajanlar tarafından açılıp okunduğunu düşünmeye başlamıştı. Kaygı uyandıracak bir konu da, Konsolosluk ve Elçilikte çalışan Alman çalışanların sayısındı. Özellikle bir kâtip, Konsolosluk çalışanlarının dikkatini çekmişti: Uzun süredir Elçilik için çalışan, Belluvestrasse'daki Konsololuğun birinci katında bulunan Amerikan Ticaret Ataşesi'nin raporlarını düzenlemede yardım eden Heinrich Rocholl. Rocholl boş zamanlarında, *Rundbriefe* adında dergi yayımlayan, Amerika'da Eski Alman Öğrenciler Derneği adında Nazi taraftarı bir örgüt kurmuştu. Vekil Konsolos General Geist'in Washington'a gönderdiği nota göre, Rocholl son zamanlarda "Ticaret Ataşesi'nin gizli rapor içeriklerini öğrenmeyle" uğraşıyordu. "Raporlama işinde yardımcı olan diğer Alman çalışanlarla da görüşmüş ve onları korkutarak, yapacakları her işin mevcut rejimin lehine olması gerektiğini söylemişti." Geist, *Rundbriefe*'nin bir sayısında, içerisinde "Elçi'yle birlikte Bay Messersmith'i küçümseyici imaların yapıldığı" bir makale buldu. Bu, Geist için bardağı taşıran son damla oldu. Geist, çalışanın "üstlerine karşı bariz sadakatsizliğinden" söz ederek, onu işinden kovdu.

Dodd, biriyle çok özel bir konuşma yapılacaksa, bunun en iyi yolunun Tiergarten’da bir yürüyüş için buluşarak yapılabilceğini fark etti. Tıpkı İngiliz meslektaşı Sir Eric Phipps’le sıkça yaptığı gibi. “Saat 11.30 gibi Tiergarten’ın yanındaki Hermann-Göring-Strasse’da yürüyor olacağım.” dedi Dodd, Phipps’le bir sabah saat 10.00’da yaptığı bir telefon konuşmasında. “Biraz konuşabilmek için, benimle buluşabilir misiniz orada?” Başka bir seferdeyse Phipps, Dodd’a elle yazılmış bir not göndererek, “Yarın sabah saat 12.00’de Tiergartenstrasse & Charlottenburger Chaussee arasında kalan Siegesalle’de görüşebilir miyiz?” diye sordu.

ELÇİLİĞE ya da Dodd Ailesi’ne gerçekten de dinleme cihazları yerleştirildi mi yerleştirilmedi mi bilinmez. Önemli olan çarpıcı gerçek, Dodd Ailesi’nin Nazi gözetimlerini her taraftaymış gibi görmeleriydi. Bu bakış açısının yaşamlarını gitgide daha da etki altına almasına rağmen, Dodd Ailesi, onları Almanlardan ayıran önemli bir avantajlarının olduğunu düşünüyordu: Kendilerine hiçbir fiziksel zarar gelmeyecekti. Ama Martha’nın ayrıcalıklı konumu, arkadaşlarına hiçbir koruma sağlamıyordu. Bu da Martha’nın arkadaşlık ettiği kişilerin doğası yüzünden endişelenmesine özellikle neden oluyordu.

Boris’le olan ilişkisinde ayrıca dikkatli olmalıydı. Çünkü Boris, Nazilerin lanetlediği bir hükûmetin temsilcisiydi ve kuşkusuz gözetim altına alınacak bir hedefti. Mildred ve Arvid Harnach’la da dikkatli davranmalıydı. İkisi Nazi rejimi karşıtıydı ve kendini Nazi zulmüne karşı olan direnişe adayacak kadın ve erkek için serbest bir örgüt kurmanın ilk adımlarını atıyorlardı. Martha. “Uykusuz geçirdiğim geceler boyunca acaba Hitler aleyhine konuşacak kadar cesur yahut umursamaz insanlarla arkadaşlık ettim mi, eğer arkadaşlık ettiysem bir diktafon veya telefon bu konuşmalarımı kaydetti mi ya da birileri takip edip, bizi dinledi mi diye düşünmeden edemiyordum.” diye yazdı bir anı yazısında.

1933-34 kışında, Martha'nın endişesi, onun kendi deyişiyle, "histeri sınırlarına" varacak bir tür dehşete dönüşmüştü. Hayatında hiç bu kadar korkmamıştı. Kendi odasında, kendi yatağına uzanmış, anne babası yukarıda, olabildiğince güvendedi. Fakat Martha sokak lambalarının, tavanda oluşturduğu gölgelerin gidip gelmesinden dolayı, gecelerinin dehşete dönmesine engel olamıyordu.

Sert tabanlı ayakkabıların bahçedeki çakıllara bastığını duyuyordu ya da bunu hayal ediyordu. Sanki yatak odasını biri gözetliyormuş gibi, ses gidip geliyor ve duruyordu. Gündüzlerin, pencereler ışık ve renk veriyordu odaya; geceleri ise savunmasızlığı akla getiriyordu. Ayışığı, çimenlikte, yürüyüş yollarında ve giriş kapısının yanındaki uzun sütunlarda hareket eden şekiller oluşturuyordu. Bazı geceler fısıldayarak yapılan konuşmaları, hatta uzaktan silah atışlarını duyduğunu sanıyordu; her ne kadar gündüzleri bunların, rüzgârın çakıldaki esmesinden ve araç geri tepmelerinden kaynaklandığını düşünüp kafasından çıkardıysa da.

Yine de her şey mümkündü. "Çoğu zaman öyle bir dehşet hissettim ki, gider annemi uyandırır ve gelip benimle odamda yatmasını isterdim ondan." diye yazdı.

FIRTINA UYARISI

Subat 1934'te Dodd, Hitler ve Yüzbaşı Röhm arasındaki anlaşmazlığın daha da şiddetlendiğine dair dedikodular duydu. Dedikodular asılsız değildi.

Ay sonuna doğru, Röhm'ün SA'daki, Heinrich Himmler'in SS'deki ve düzenli ordu Reichswehr'deki en üst düzey yetkilileri bir araya geldi. Hitler de tüm bunların önünde duruyordu. Konuşmacı kürsüsündeyken yanında Röhm ve Savunma Bakanı Blomberg vardı. Odada gergin bir hava vardı. Orada bulunan herkes SA ve ordu arasındaki büyüyen anlaşmazlıktan haberdardı ve Hitler'in bu durumdan söz etmesini bekliyorlardı.

Hitler ilkin daha genel meselelerden söz açtı. Almanya'nın genişlemesi ve "fazla olan nüfus için daha büyük bir yaşam alanı" sağlamak üzere daha fazla toprağa ihtiyaç olduğunu bildirdi. Ve Almanya'nın bunu almak için hazır olması gerektiğini de söyledi. "Batılı güçler bize bu önemli alanı hiçbir zaman vermeyecektir. Bu yüzden, ilk olarak Batı'da, daha sonra Doğu'da birkaç kesin saldırı gerekli olabilir." dedi.

Biraz detaylandırmadan sonra Röhm'e döndü. Odadaki herkes, Röhm'ün arzularını biliyordu. Birkaç hafta evvel Röhm, resmî bir teklif yaparak, Reichswehr, SA ve SS'in tek bir bakanlık altında toplanmasını öne sürdü ve yetkili bakanın

da kendisi olması gerektiğini ima etti; fakat bunu da telafuz etmedi. Hitler şimdi, doğrudan Röhm'e bakarak, "SA politik işinin dışına çıkmamalıdır." dedi.

Röhm kayıtsızca durmaya devam ediyordu. Hitler konuşmayı sürdürdü, "Savaş Bakanı, SA'yı sınır kontrolü ve askerlik öncesi talim için görevlendirebilir."

Bu da bir rezaletti. Hitler SA'yı sınır kontrolü ve talim gibi küçük düşürücü işlere sevk etmekle kalmadı, Röhm'ü de Blomberg'ın altına, emir verecek olan değil de emir alacak olan bir pozisyona yerleştirdi. Röhm hâlâ kayıtsızdı.

Hitler, "SA'dan, kendisine verilen görevi sadakatle yerine getirmesini bekliyorum." dedi.

Hitler konuşmasını bitirdikten sonra Röhm'e döndü, kolunu tuttu ve elini sıktı. İkisi birbirlerinin gözlerinin içine bakıyordu. Uzlaşma sağlamak için ayarlanmış bir andı. Hitler oradan ayrıldı. Röhm kendisine düşen rolü oynadıktan sonra, gelen görevlileri öğle yemeği için karargâhına davet etti. SA her zamanki gibi davette şampanya seli eşliğinde savurganlığını konuşturuyordu. Ortamdaki atmosfer ise neşeli olmaktan çok uzaktı. Uygun bir anda, Röhm ve SA adamları öğle yemeğinin bittiğini belirtmek için ayağa kalktılar. Topuklar yere vuruldu, bir sürü kol Hitler selamı için yukarıya fırladı, *Heiller* geldi ve ordu liderleri oradan çıktı.

Röhm ve adamları kaldılar. Şampanya içmeye devam ettiler ama suratları asıktı.

Röhm için, Hitler'in sözleri, eski ilişkilerine halel getirmişti. Hitler, Hücum Taburlarının kendisini iktidara getirmedeki önemli rolünü unutmuşa benziyordu.

Röhm, ortaya, "Bu yeni Versay Antlaşması oldu." dedi. Birkaç dakika sonra şunu ekledi: "Hitler? Keşke o paçavra he-riften kurtulabilseydik."

SA askerleri biraz daha durdular ve Hitler'in konuşmasıyla ilgili sinirli tepkiler paylaştılar. Tüm bunlara Viktor Lutze adındaki yüksek rütbeli SA görevlisi tanıklık etti. Ona göre bu

durum büyük bir tehlike anlamına geliyordu. Birkaç gün sonra, Lutze olanları, Hitler'in o zamanki en yakın yardımcısından olan Rudolf Hess'e ihbar etti. Hess, Lutze'ın Hitler'le kendisinin görüşüp bunları anlatmasını söyledi.

Hitler, Lutze'ın dediklerini dinledikten sonra şöyle cevap verdi: "Bu durumun olgunlaşması için zamana bırakmalıyız."

HİTLER'LE YAPILAN BİR GÖRÜŞMENİN RAPORU

Yakında Amerika'ya yapacağı seyahatle ilgili karşılaştığı iki pürüz Dodd'un hevesini kursağında bıraktı. İlki 1934, 5 Mart Pazartesi günü Büyükelçi birkaç gün sonra New York Madison Meydanı'nda Hitler'le ilgili yapılacak olan temsili davayı engellemeye çalışan Dışişleri Bakanı Neurath'ın büyük ısrarları üzerine ofisinde bir görüşmeye çağrıldığında ortaya çıktı. Dava, Amerika Yahudi Cemiyeti tarafından ve Amerika İşçi Federasyonu'nun ve diğer birçok Yahudi ve Nazi karşıtı kuruluşun desteğiyle organize edilmişti. Organizasyon Hitler'i o kadar öfkelenmişti ki derhâl Neurath ile Berlin ve Washington'daki diplomatlarına duruşmayı engellemelerini emretti.

Girişimler bir dizi resmî protesto ve karşı cevapla sonuçlandı. Almanya'nın, diğer ülkelerin fikirlerini işitmek konusunda fazla hassas olduğu ve Amerikalı yetkililerin Hitler ve rejimini eleştirirken laflarını esirgemek zorunda kalmasıyla ilgili bir muhtıra yayınlanmasına neden oldu. Yetkililerin kendilerini kısıtlamak zorunda olmaları, eğer menfaatler bu kadar fazla olmasaydı çok komik bir durum teşkil etmiş ve akıllara bir soruyu getirmiş olacaktı; Hitler'in dünya üzerin-

deki prestijini sarsacak kadar etkili yorumlar yapabilecekken Başkan Roosevelt ve Dışişleri Bakanlığı Nazi rejimiyle ilgili gerçekten ne düşündüğünü neden açıkça ifade etmekten çekiniyordu?

WASHINGTON'DAKİ Almanya Büyükelçisi planlanan duruşmanın kokusunu şubatta *New York Times* gazetesinde duyurusu yapılmadan haftalar öncesinden aldı. Elçi Hans Luther hemen Dışişleri Bakanı Hull'a gidip şikâyetinde bulundu. Hull'un yaptığı açıklama temkinliydi. "Ülkesindeki insanlar ve benim ülkemdeki insanlar arasında doğan fikir ayrışmalarını görmekten dolayı duyduğum üzüntüyü Luther'e de ifade ettim. Öyle ki duruma hak ettiği bütün önemi vereceğimi, koşullar el verdiği ve mümkün kıldığı sürece elimden geleni yapacağımı belirttim."

1 Mart 1934'te Alman Büyükelçiliğinin iki numaralı adamı Rudolf Leitner, John Hickerson isimli Dışişleri Bakanlığı yetkilisiyle görüştü ve ona "bu davayı ertelemek konusunda" bir şeyler yapması gerektiğini söyledi. Çünkü "dava gerçekleştirilse, bu durumun Alman halkı üzerinde içler acısı bir etki uyandıracğını" düşünüyordu. Hickerson "İfade özgürlüğü Amerika'da anayasal güvence altına alındığı" için federal devletin davayı engellemek konusunda hiçbir şey yapamayacağı cevabını verdi.

Leitner bu cevabı anlamakta güçlük çekti ve Hickerson'a; "Eğer olaylar Alman Hükûmetinin aleyhine gelişirse, biz süreci durdurmanın muhakkak bir yolunu buluruz." dedi.

Hickerson bundan zerre kadar şüphe etmiyordu. "Alman Hükûmetinin, böylesi olaylarla ilgilenirken Amerikan Hükûmeti kadar sınırlı bir eylem alanına sahip olmadığı fikrine kapıldığım cevabını verdim."

Ertesi gün, Büyükelçi Luther duruşmayı protesto etmek için Bakan Hull ile ikinci kez görüştü. Hull da temsili davanın yapılmamasını tercih edenlerdendi. Çünkü dava her şeyi çok

daha karmaşık hâle sokuyor ve Almanya'nın borçlarını ödeme konusunda isteksizlik gösterme ihtimalini artırıyordu. Hull yine de Hitler rejiminden pek hazzetmiyordu. Açıkça eleştiride bulunmaktan çekinse de, Alman Büyükelçi'ye duruşmada konuşacak adamların "Federal Devlet'in kontrolü altında olmadığını ve bu yüzden Dışişleri Bakanlığının müdahale etmek adına hiçbir şey yapamayacağını" söylemekten büyük bir keyif aldı.

İşte bu olaylardan sonra Almanya Dışişleri Bakanı Neurath, Dodd'u ofisine davet etti. Bakan Büyükelçi'yi on dakika boyunca bekletti ve Dodd bunun kasten olduğunun farkına vardı ve kızdı. Bu bekleyiş Dodd'a geçen Ekim ayında Kolomb Günü'nde Gracchus ve Sezar'la ilgili yaptığı konuşmadan dolayı Neurath'ın kendisiyle buluşmayı reddedişini hatırlattı.

Neurath, ona bir diplomatın diğerine, tek cümle hâlinde, çeşitli olaylarla ilgili yazdığı ve sözlü anlatımın aktarılacak istenilen mesajı çarpıttığı bir Diplomatik Muhtıra verdi. Bu muhtıra beklenmedik derecede saldırgan ve tehditkârdı. Planlanan temsili dava "kötü niyetli bir gösteri" olarak tanımlanmıştı ve önceki yıl Birleşik Devletlerde bulunulan "rencide edici ifadeler" eleştirilmişti. Ayrıca bütün bunların "başka bir ülkenin iç işlerine direk müdahale etmekle eş değer"de olduğu belirtilmişti. Belge Amerika'daki Yahudilerin ve Amerika Yahudi Cemiyeti'nin başlattığı Alman ürünlerini boykotunu da eleştiriyordu. Alman bankalarının borç ödemelerini askıya almasından korkan Amerikalılara oynayarak, muhtırada boykotun Almanya'nın borçlarını ödemesinin önünde engel teşkil ettiği öyle ki "Ülkedeki bankacıların Amerikalı kreditorlerine olan yükümlülüklerini yerine getirmesinin ancak kısmen mümkün olabildiği" öne sürülüyordu.

Neurath "iki hükûmet arasındaki dostluk ilişkilerinin korunmasını yürekten talep ettiğini ancak mevzu olan temsili dava yüzünden bunun oldukça güçleştiğini" bildiren ifadelerle muhtıraya son vermişti.

Dodd muhtırayı okuduktan sonra usulca Amerika'daki hiç kimsenin "bireysel vekitlese toplantıları" yasaklayamayacağını söyledi. Almanlar bu açıklamayı anlamakta oldukça güçlük çekiyorlardı. Dodd ayrıca Almanya'nın bu felaketlerden bizzat kendisinin sorumlu olduğunu ima etti. "Bakan'a burada olup biten birçok şeyin yurt dışındaki kamuoyunu şok etmeye devam ettiğini de hatırlattım."

Görüşmenin ardından Dodd, Amerika Dışişleri Bakanı Hull'a telgraf çekti ve temsili davanın Alman Hükûmeti üzerinde "beklenmedik bir izlenim" yarattığını belirtti. Dodd Neurath'ın diplomatik muhtırasını çalışanlarına tercüme ettirdikten sonra belgeyi Hull'a mektupla gönderdi.

Temsili davanın sabahında, Alman Büyükelçi Luther tekrardan engelleme girişimlerinde bulundu. Bu sefer Dışişleri Müsteşarı William Phillips'i ziyaret etti. Phillips de ona hiçbir şey yapılamayacağını söyledi. Luther, Bakanlığın derhâl "Mitingde sarf edilen hiçbir sözcüğün Amerika Hükûmetinin fikrini yansıtmadığına dair bir açıklama" yayımlanmasını talep etti.

Phillips buna da itiraz etti. Böylesi bir açıklama hazırlamak için yeterli süreleri olmadığını belirtti. Ayrıca temsili davada konuşmacıların ne söyleyip söylemeyeceklerini bilmediklerinden böylesi bir açıklamada bulunmanın uygun olmadığını ekledi sözlerine.

Luther son bir kez şansını deneyip, Dışişleri Bakanlığının davadan hemen sonra en azından bir tekzipte bulunmasını rica etti. Phillips bakanlık adına söz veremeyeceğini ancak "meseleyi düşüneceklerini" belirtti.

Dava planlandığı gibi üç yüz yirmi üniformalı New York polisi korumasında gerçekleştirildi. Madison Meydanı'nın içerisindeki yirmi bin katılımcının arasında da kırk sivil kıyafetli hafiye devriye geziyordu. Duruşmada tanıklık eden yirmi "tanık" arasından Haham Stephen Wise, Belediye Başkanı

Fiorella La Guardia ve açılış konuşmasını yapan eski Devlet Bakanı Bainbridge Colby de vardı. Davada Hitler suçlu bulundu: “Hitler Hükûmetinin Alman halkını medeniyete sırtını dönmeye zorladığını ve insanlığı barışa ve özgürlüğe giden yoldan saptırıp barbar bir despotizme sürüklediğini, dolayısıyla dünya üzerindeki medeni yaşama tehdit oluşturduğunu beyan ediyoruz.”

Ertesi gün yapılan bir basın konferansında Phillips “davanın sivil bir özellik taşıdığını vurgulamaktan ve Devlet erkânından hiç kimsenin iştirak etmediğini söylemekten” başka herhangi bir yorum yapmadı.

Phillips ve çalışma arkadaşları kendi dertleriyle meşgul olmaya devam ettiler. Fakat yakında kokusu çıkacağı üzere Almanya meseleyi kolay kolay unutmaya niyetli gibi görünmüyordu.

DOOD’UN yerine getirmek zorunda kaldığı ikinci nahoş görev Almanya’dan ayrılmadan önce Hitler’le görüşmekti. Dodd, Bakan Hull’dan Şansölye’ye gidip Birleşik Devletler sınırları içerisinde çığrından çıkan Nazi propagandasının yarattığı sıkıntıyı aktarmak için bir emir aldı. Putzi Hanfstaengl özel ve gizli (yalnızca Hitler ve Dodd) kalacak bir görüşme ayarladı. Görüşme 7 Mart Çarşamba günü öğleden sonra gerçekleşti. Dodd bir kez daha kendini Reich’ın Şansölye binasında Hitler’in ofisine giden merdivenlerde korumalara selam verip geçerken buldu.

Dodd ilk önce Hitler’e, Roosevelt’e iletmek istediği kişisel bir mesaj olup olmadığını sordu. Eğer varsa Washington’da Başkan’la şahsen görüşürken direkt olarak mesajı iletebileceğini söyledi. Hitler duraksadı. Dodd’a şöyle bir baktı; “Size minnettarım ancak bu çok beklenmedik oldu. Bana izin verirseniz biraz düşüneyim sizinle tekrar konuşuruz bu konuda.” dedi.

Dodd, meseleyi “Birleşik Devletlerde yapılan nahoş Nazi

propaganda"sına getirmeden önce Büyükelçi ve Hitler zararsız konulardan konuştular belli bir süre.

Hitler "şaşırmış numarası yaptı" ve sonra da detayları istedi, diye yazdı Dodd.

Dodd, ona son on gün içerisinde Nazi broşürlerinin Birleşik Devletler'de elden ele dolaştığını söyledi. Bu broşürlerde "başka topraklarda yaşayan Almanların politik nedenlerden olmasa bile ahlaki nedenlerden dolayı kendilerini anavatanlarına bağlı ve daima Alman hissetmek zorunda olduğu"na ilişkin şeyler olduğunu ekledi Dodd. Büyükelçi bu girişimin Amerika'da 1913 yılında ülke Birinci Dünya Savaşı'na girmeden çok önce yapılan bir propaganda'ya çok benzetti.

Hitler parladı. "Bunların hepsi Yahudi zırvaları, bunu yapanı elime geçirirsem derhâl ülke dışı edeceğim." diye çıkıştı.

Böylece tartışmaların yönü çok daha geniş ve tehlikeli bölgelere "Yahudi Sorunu"na doğru kaymış oldu. Hitler, bütün Yahudilere lanet etti ve onları Amerika'da Alman karşıtı yükselen bütün seslerin nedeni olmakla suçladı. Oldukça öfkeli ve "Yahudilere Lanet Olsun!" diye haykırdı.

Hitler'in sinirlendiğini gören Dodd, New York saatine göre o günün ilerleyen saatlerinde yapılacak olan dava konusunu açmanın akıl kârı olmadığını düşündü. Hitler de konuya değinmedi.

Temsili davadan söz etmek yerine, Dodd Yahudi Meselesi'nin nasıl barışçıl ve insancıl yöntemlerle çözülebileceğinden söz etti. "Başka ülkelerde Yahudi Sorunu olduğunu biliyorsunuz." dedi Hitler'e. Dodd Amerika Dışişleri Bakanlığının Milletler Cemiyeti tarafından kurulan yeni organizasyonları gayri resmî olarak nasıl desteklediğinden dem vurdu. James G. McDonald yönetimindeki Cemiyet, Almanya'dan gelen göçmenlerle ilgili, "çok zor durumda bırakılmadan" ülkelere geri gönderilmesi için bir yüksek komisyon oluşturmuştu Dodd'un da aktardığı üzere.

Hitler üzerinde düşünmeye gerek bile duymaksızın reddetti. Komisyon ne kadar para toparlarsa toplansın böyle bir çabanın başarısızlıkla sonuçlanacağını söyledi. Yahudiler “Almanlara saldırmak ve sayısız sorun çıkarmak” için bunu bir silaha dönüştüreceklerdir.” dedi.

Dodd, Hitler’in bu yaklaşımının Amerika kamuoyunun gözünde, Almanya’nın imajını zedelediğini öne sürdü. Büyükelçi Diktatör’le ortak bir paydada buluşmak için tuhaf bir şekilde çaba sarf ediyordu. Hitler’e; “Hem New York’ta hem de Illinois eyaletindeki yüksek makamlarımızın bir kısmında Yahudilerin görev aldığını biliyorsunuz.” Dodd, bu noktada, aralarında Ocak ayından beri Roosevelt’in Hazine Sekreteri olarak görev yapan Henry Morgenthau Jr.’nin de bulunduğu birçok “tarafsız ve saygın İbrani”nin ismini sıraladı. “Üniversitelerde ve resmî kurumlarda çok fazla Yahudi’nin görev alması sorun teşkil ettiğinde, çalışanları öyle bir şekilde yeniden atadık ki ne kimse buna içerledi ne de yüksek makamlarda çalışan Yahudi sayısını kısıtlama yoluna giden kurumlar, zengin Yahudilerin bağışlarından mahrum kaldı.” dedi Dodd ve Chicago’dan örnekler verdi; “Illinois’ta görev alan Yahudiler hiçbir ciddi sorun çıkarmadı.”

Büyükelçi raporunda şöyle açıkladı; “Almanya’da uygulanan prosedürden çok daha farklı bir prosedür önermek niyetindeydim tabi; hiçbir surette öğüt vermeye kalkışmadım.”

Hitler söyle yanıtladı; “Rusya’daki bütün makamların % 59’unda Yahudiler oturuyor; bu yüzden ülke yerle bir oldu ve şimdi de Almanya’yı yerle bir etmeye çalışıyorlar.” Hitler çok daha hiddetlenerek şöyle devam etti; “Eğer Yahudiler bu yıkım çalışmalarına devam ederlerse, ülkemizdeki mevcudiyetlerinin kökünü kazırız.”

Bu oldukça tuhaf bir andı. Alçakgönüllü Jefferson’ın öğretisi doğrultusunda Dodd bütün devlet adamlarının makul kimseler olduğuna inanırdı ancak önünde oturan, Avrupa’nın

en büyük ülkelerinden birinin lideri olan bu adam, yönettiği ülkenin nüfusunun bir bölümünü yok etme tehdidinde bulunacak kadar histerikleşebiliyordu demek. Bu daha önce Dodd'un hiç karşılaşmadığı kadar sıra dışı ve enteresan bir durumdu.

Büyükelçi, Amerika'nın yaklaşımından söz ederek konuşmayı kaldığı yerden devam ettirdi; "Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kamuoyunun düşüncesi hükûmetlerinin değilse bile Almanların militarist olduğu yönünde. Ayrıca Amerika'daki birçok insan Almanya'nın yakında savaşa girmeye hazırlandığını düşünüyor. Sizce bu savın aslı astarı var mı?" Hitler; "Tabi ki de yok." dedi öfkesi dinmiş gibi görünüyordu. "Almanya barış istiyor ve barışı korumak adına elinden gelini ardına koymayacaktır fakat silahlanma konusunda eşitlik talep ediyor ve eşitlik alacaktır."

Dodd, Roosevelt'in mevcut ulusal sınırlara gösterdiği aşırı hassasiyetin altını çizdi. Hitler bu konuda kendi düşüncesinin Roosevelt'le aynı olduğunu ve "büyük bir memnuniyet" duyduğunu belirtti.

Büyükelçi, bu bilgiler ışında Almanya'nın yeni bir uluslararası silahsızlanma konferansına katılıp katılmayacağını sordu.

Hitler soruyu geçiştirdi ve tekrardan Yahudilere saydırmaya devam etti. Almanya'nın savaşma arzusunda olduğu izlenimini uyandıranların da Yahudiler olduğunu öne sürdü.

Dodd konuşmanın dümenini yeniden eline geçirdi ve; "Hiçbir ülkenin bir diğerinin ulusal sınırlarını ihlal etmemesi ve bütün Avrupa ülkelerinin denetleyici bir kurulun kurallarına bağlı kalması gerektiği konusunda bizimle hemfikir misiniz?" diye sordu.

Hitler evet, cevabını verdi. Dodd'a göre bu "içtenlikle" dillendirilmiş bir evetti.

Daha sonradan Dodd günlüğünde Hitler'in bir tasvirini yapmıştı ve "Almanya tarihinde meydana gelmiş olan olaylar konusunda yarım yamalak bir bilgiye sahip ve oldukça ha-

yalperestti. Birçok olayda kişinin sadece dövüşerek hayatta kalabileceğini ve barışçı yaklaşımın mutlak surette ölümüne neden olacağını söylemişti. Onu çekici kılan da bu bütünüyle savaşçı kişiliğiydi.” dedi. Hitler’in “suça meyilli bir doğası” olduğunu da belirtmişti.

Bu açıklama nasıl olur da Hitler’in daha önceden sayısız kez dillendirdiği barış söylemleriyle örtüşebilirdi ki? Dodd önceleri Hitler’in barış yanlısı olduğunu ifade ederken “oldukça samimi” olduğuna inanmıştı. Ancak şimdi Messersmith’in de kendinden önce fark ettiği üzere Büyükelçi, Hitler’in asıl amacının Almanya’nın yeniden silahlanmasını sağlayacak kadar zaman kazanmak olduğunu anladı. Hitler barışı savaş hazırlıklarına zaman yaratmak için istiyordu. “Aklının bir köşesinde Almanya’nın yüzyıllardır bütün Avrupa’ya silah gücüyle hakim olma hayalini yaşıyordu.” diye yazdı Dodd.

BÜYÜKELÇİ yolculuğu için hazırlıklara devam etti. İki ay sürecek bir seyahat olsa da karısı ve çocukları Martha ve Bill’i Berlin’de bırakmaya karar verdi. Onları özleyecekti fakat onu Amerika’ya ve çiftliğine götürecek olan gemiye binmeyi de iple çekiyordu. Ülkeye girişinin hemen ardından Dışişleri Bakanlığında düzenlenecek bir toplantıya katılmak zorunda olacağı fikri çok daha az eğlenceli geliyordu ona. Bizzat Çok Seçkin Kulüp’ün üyeleriyle yüzleşerek Dışişlerinin daha sosyal ve siyasal eşitliğe dayanan bir ilke doğrultusunda yol alması için başlattığı kampanyayı orada da sürdürmeyi planlıyordu. Müsteşar Phillips, Moffat, Carr, gittikçe itibar kazanan başka bir Harvard mezunu ve Roosevelt’in “İyi Komşu Politikası”nın mimarlarından ve sırdaşlarından (Roosevelt’in 1905 yılındaki düğününden sonra açılan bir sayfaydı bu) olan Dışişleri Bakan yardımcısı Sumner Welles’ten oluşan bir kulüptü bu. Dodd, diplomasiye olan yaklaşımının (Roosevelt’in de dediği gibi yurt dışında Amerikan değerlerinin temsilcisi olmak) Hitler rejimi üzerinde ılımlaştıran bir hava estirebildiğini

kanıtlamış olarak Amerika'ya dönmüş olabilmeyi dilerdi ancak tüm yapabildiği Hitler ve vekillerinden daha da iğrenmek ve hatırasındaki eski Almanya'nın ardından yas tutmaktan ibaretti.

Berlin'den ayrılmadan çok kısa bir süre önce bir umut ışığı belirdi ve Büyükelçi'yi çabalarının boşa olmadığı konusunda yüreklendirdi. 12 Mart günü Alman Dışişlerinden bir yetkili, Hans Heinrich Dieckhoff, Alman Basın Kulübü'nün bir toplantı düzenlediğini bildirdi. Bundan böyle Almanya'nın herhangi bir tutuklama emri çıkartmadan önce mahkeme kararını zorunlu kılacağı ve kötü nam salmış Columbia House Hapishanesinin de kapatılacağına dair teminat verdiğini aktardı Dodd'a. Büyükelçi bile düzeni değiştirmek adına şahsen bundan daha fazlasını yapabileceğini düşünüyordu.

Putzi Hanfstaengl'in de kaydettiği üzere, Dodd, kendisiyle yaptığı görüşmeyle ilgili Hitler'in şahsi fikrini bilseydi bu kadar yüreklenmezdi; "Dodd hiçbir intiba bırakmadı. Hitler neredeyse ona acıyordu." Buluşmadan sonra Hitler "*Der gute*. (zavallı Dodd) Almancayı güç bela konuşuyor ve saçmalıyor." demişti

Hitler'in bu ifadesi Washington'da da Jay Pierrepont Moffat'ın ifadesiyle örtüşüyordu. Moffat günlüğüne; "Büyükelçi Dodd bizden hiçbir talimat almadan Hitler'le görüşmeye gitti ve Şansölye'nin bu konudaki fikirlerini bilmezmiş gibi ona doğrudan uluslararası bir konferansta silahsızlanmayla ilgili görüşmeye katılıp katılmayacağını sordu. Büyükelçi'nin bizim yeni bir konferans düzenlemek isteyeceğimiz fikrine nasıl kapıldığı ise muamma." diye yazdı.

Çileden çıktığı açıkça anlaşılan Moffat; "Yakın süre içerisinde izne çıkıyor olmasından oldukça büyük bir memnuniyet duyuyorum." diye ekledi.

DODD Berlin'den ayrılmadan bir gece önce yatak odasına geçti ve kâhyası Fritz'i kendi valizlerini toparlarken gördü.

Dodd oldukça öfkelenmişti. Fritz'e güvenmiyordu, aslında mevzu güven mevzusu da değildi. Fritz'in sürekli hizmet etme çabaları Dodd'un Jefforson vari eğilimlerini aşındırıyordu. Dodd günlüğüne; "Bir adamın kendi valizlerini toplamasında herhangi bir fenalık görmüyorum." diye yazdı.

13 Mart Salı günü bütün ailesiyle beraber Dodd, Berlin'in 180 mil kuzeybatısındaki Hamburg'a doğru yola koyuldu. Hamburg'ta herkesle vedalaştı ve Birleşik Devletler Hatlarına bağlı SS *Manhattan* adlı gemisindeki kamarasındaki yerini aldı.

ALMANYA Hükûmeti temsili dava meselesi yüzünden tekrardan alevlendiğinde, Dodd mutlu mesut bir şekilde gemi yolculuğuna devam ediyordu. Görünüşe göre Üçüncü Reich meselenin peşini bırakamıyordu.

Dodd'un yola çıktığı gün, davadan tam altı gün sonra, Washington'daki Büyükelçi Luther yeniden Bakan Hull'la görüştü. Hull'un kayda aldığına göre Luther "bir ülke vatan-daşlarının başka bir ülkenin hükûmetine ve yetkililerine karşı bu şekilde saldırgan ve küçümseyici eylemlerde bulunmasını" protesto ediyordu.

Hull'un sabrı taşmaya başladı. Formalite gereği üzüntülerini ilettikten ve temsili davanın Birleşik Devletler Hükûmetiyle herhangi bir bağlantısı olmadığının yeniden altını çizdikten sonra Büyükelçi'ye alttan alta saldırıya başladı. "Gelecekte her ülke vatandaşının başka bir ülkeyle ilgili fikirlerini, gösterilerini aşırı ya da uygunsuz olduğu gerekçesiyle kısıtlamadan ifade edebileceğine olan inancımın tam olduğunu söyledim. Üstü kapalı olarak Almanya'yı işaret etmiştim. Sonra da dünyanın genel olarak bir telaş hâlinde bulunduğunu, öyle ki insanların çoğunun ne normal davrandığını ne de normal düşünebildiğini ilave ettim."

On gün sonra, kar fırtınasına rağmen, Alman Büyükelçi yeniden Bakanlığa geldi. Hem de her zamankinden daha

öfkeli olarak. Luther, Hull'un ofisine girerken Bakan şakayla karışık Büyükelçi'nin dışarıda yağan kar kadar soğuk olmasını umut ettiğini" söyledi.

Hull'un belirttiğine göre Luther "neredeyse saldırgan" bir dil kullanarak sonraki kırk beş dakikayı "Amerikan vatandaşlarının Alman Hükûmeti ve Hitler'e karşı kullandığı çirkin ve küçük düşürücü ifadelerini" sıralamakla geçirdi.

Hull, Amerika'nın Alman eleştirilerinin odağı hâline geldiğini söyledi ve "benim hükûmetimin bu hususta yalnız olmadığını" en azından "Neredeyse Almanya'yı çevreleyen bütün hükûmetlerin ve Almanya'dakilerin şu veya bu nedenden ötürü aynı şekilde oldukça bariz bir hoşnutsuzluk içerisinde olduklarını; Almanya'da mevcut hükûmetin şu anki hâliyle bazı nedenlerden dolayı tüm ülkelerden neredeyse tamamen izole edilmiş olduğunu söyledim. Tabi bunların hata olduğunu bir çırpıda dile getirmedim. Yine de izolasyonun koşullarını gözden geçirmenin ve sorunun ya da hatanın nerede olabileceğine bakmanın hükûmeti adına faydalı olabileceğini belirttim." diye ekledi.

Hull, Amerika'nın bir önceki Alman Hükûmetiyle olan ilişkilerinin "karşılıklı olarak makul" olduğunu ve "sadece mevcut hükûmet döneminde şikâyetle bulunulan sorunların gündeme geldiğini ki bunun için hem şahsen hem de bütün ülke adına" üzüldüğünü belirtti. Bu durumun bütünüyle bir "tesadüften" ibaret olduğunu da eklemeyi unutmadı.

Hull "Hükûmet, Almanya'dan sürekli Amerika'ya gelen sivil yaralanmalarıyla ilgili şikâyet raporlarının önüne geçerse" bütün problemin çözüleceğinin ve Amerika'daki vatandaşları arasında artan bu öfkenin de dineceğinin altını çizdi.

"Konuşmamız boyunca Yahudilerin uğradığı zulme açık göndermelerde bulunuyorduk." diye yazdı Bakan Hull.

Bir hafta sonra Bakan Hull meseleyi kökünden halledecek şeyi gün ışığına çıkardı. Neurath'ın Dodd'a verdiği diplomatik muhtıranın çevirisi nihayet Hull'un eline geçmişti ve küplere

binme sırası şimdi ondaydı. O da Berlin’de, Dodd’un yokluğunda Elçilikle ilgilenen John C. White tarafından şahsen Neurath’a iletmek üzere bir diplomatik muhtıra yazdı.

Neurath’ı muhtıranın tamamına hâkim olan “diplomatik dile uymayan kaba bir ton” kullandığı gerekçesiyle eleştirdikten sonra, Hull Amerika’nın ilkeleriyle ilgili küçük bir ders verdi.

“Amerika Birleşik Devletler Parlamentosunun vatandaşlarına inanç, ifade ve basın özgürlüğü, hürce miting yapma hakkını garanti ettiği iyi bilinmekten de öte Amerikalıların değer yargılarına ve politik bilinçlerine derinlemesine nüfus etmiştir.” diye yazdı. Neurath’ın yazdığı diplomatik muhtırada Amerika Hükûmetinin bu ilkeleri görmezden gelmesini beklediği anlaşıyor, diye de ekledi. “Bu nedenle her iki hükûmetin ifade özgürlüğü ve hürce miting yapmaya olan yaklaşımlarının örtüşmesi mümkün olmadığı gibi, bu farklı tutumdan kaynaklanan tartışma, ülkeler arasındaki ilişkiyi daha iyi bir yere götürmeyecektir. Her ne kadar Amerika, her iki tarafın vatandaşlarının çıkarlarını gözetmek adına iki ülke arasındaki münasebeti dostane bir temelde yürütmeye uğraşsa da...” diye yazdı Hull.

Bunun üzerine temsili dava ile ilgili süregelen savaş, diplomatik bir soğukluk ve kimse zarar görmeden sona erdi. Birleşik Devletler Hükûmetinden hiç kimse Hitler rejimini ya da davayı ne destekleyen ne de yeren resmî beyanlarda bulundu. Ortada bir soru asılı kaldı; herkesin korktuğu neydi?

B.D Senato üyesi olan Maryland’den Millard E. Tydings Senatoya, Başkanı “Üçüncü Reich Hükûmetiyle irtibata geçmesi için görevlendiren” bir çözüm önerisi sunarak, Roosevelt’i Yahudi Zulmünü kınaması için teşvik etmeye çalıştı. Böylece Üçüncü Reich’in Yahudi vatandaşlarına ayırım yaptığını ve onları baskı altına aldığını öğrenen Amerika vatandaşlarının duyduğu şaşkınlığı ve derin üzüntüyü belirten keskin bir ifadeyle bulunulmuş olacaktı Senatör’e göre.

Dodd'un arkadaşı devlet bakanı yardımcısı R. Walton Moore tarafından yazılan ve çözüm önerisiyle ilgili olan bir Dışişleri Bakanlığı raporu, hükûmetin bu öneriye sıcak bakmadığını gözler önüne seriyordu. Hâkim Moore çözüm önerisini gözden geçirdikten sonra böylesi hareket etmenin Başkan Roosevelt'i sadece "utanç verici" bir pozisyona düşürmeye yarayacağı sonucuna vardı. "Başkan bu öneriyi geri çevirirse eleştirilerin odağı hâline gelecektir. Ancak öte yandan eğer kabul ederse Alman Hükûmetinin nefretini kazanmakla kalmayacak belki de kendisini bu hükûmetle şiddetli bir tartışmanın ortasında bulacaktır. Söz gelimi, Alman Hükûmeti tarafından kendisine Amerika'daki zencilerin neden tam anlamıyla bir oy kullanma hakkına sahip olmadığı; Senator Tydings'ın eyaleti ve başka eyaletlerde zencilerin linç edilmesinin neden önüne geçilmediği ve faillerinin sert bir şekilde cezalandırılmadığı; ve ne yazık ki gitgide artıyormuş gibi görünen, Amerika'da Yahudi karşıtı eğilimlerle ilgili neden bir şey yapılmadığı sorulabilir." diye yazdı Moore.

Çözüm önerisi kabul edilmedi. Bir tarihçiye göre Bakan Hull "Dış İlişkiler Komitesi üzerindeki nüfusunu kullanmak suretiyle" Komitenin öneriyi görmezden gelmesini sağladı.

DİELS KORKUYOR

Baharın yaklaşmasıyla beraber, sıcaklıklar neredeyse iki katına çıktı. Martha, Diels'ta bazı değişiklikler olduğunun farkına vardı. Genellikle soğukkanlı ve güler yüzlü olan Diels oldukça gergin görünüyordu. Böyle olması için de iyi bir nedeni vardı.

Görevinin sebep olduğu gerilim Komutan Röhm orduyu kontrol altına almak için yaptığı baskının artmasıyla ve Heinrich Himmler de Almanya'daki gizli servis üzerindeki nüfuzlanmasıyla gitgide artıyordu. Diels bir keresinde mesleğinin “birçok işi aynı anda” yapmayı gerektirdiğini söylemişti. Ancak pozisyonunun artık savunulabilir bir tarafı kalmadığını düşünüyordu. İçerdeki adamları, onun, oyuna dâhil olanların ihtiras ve bitmek bilmez hırslarının farkına varmasına sebep olmuştu. Bütün partilerin siyasi malzemelerin yanı sıra hapse atma ve infaz gibi yöntemlere de başvurduğunu biliyordu. Martha'ya, Himmler'in başında olduğu SS'de resmen bir albay olduğu hâlde, Himmler ve arkadaşlarının kendisinden nefret ettiğini söyledi. Hayatı için endişelenmeye başlamış ve bir keresinde Martha ve Bill'e her an vurulma ihtimalinin olduğunu söylemişti. Martha; “Onun dediği her şeyi ciddiye almazdık. İş her ne kadar birini histerik ve paronayak yapma özelliğine sahip olsa da fazla melodramatik olmak gibi bir özelliği vardı.” diye hatırlıyordu. Gerginliği,

stresi sağlığı için tehlike çanlarının çalmasına neden olmuştu. Martha; “Diels ağır mide ve kalp ağrılarından müzdaripti.” diye yazmıştı.

Kaçınılmaz bir siyasi patlamanın kokusunu alan Diels sözde patronu olan Göring’le görüşüp Gestapo’dan ayrılmak istediğini söyledi. Sebep olarak da hastalığını gösterdi. Daha sonraları anılarında Göring’in tepkisini şöyle aktarmıştı; “Hasta mısınız?” diye tısladı Göring “Çok hasta olduğun konusunda emin olsan iyi olur.”

“Gerçekten hastayım. Ülkemi hak ettiği münasip yere getirebilmek için elimden gelen her şeyi yaptım.” dedi Diels. “Ancak artık devam edemeyeceğim.”

“Tamam, anladık hastasın ve bu yüzden görevinde bir gün bile kalamayacaksın. Hasta olduğun için de evde tıklıp kalırsın artık. Uzun yolculuklar yapamaz, mektup bile yazamazsın. Her şeyden önemlisi attığın adıma dikkat edeceksin bundan böyle.” dedi Göring.

İhtiyat farklı bir yola gitmeyi gerektirdi. Bir kez daha ülke dışına çıktı, fakat bu sefer İsviçre’deki bir sanatoryuma yerleşti. Diels’in yanında, eğer öldürülürse, Zürih’teki bir arkadaşına posta yoluyla ulaştırmak üzere gizli ve tehlikeli dosyalar getirdiği söylentisi alıp başını gitmişti.

Birkaç hafta sonra Diels Berlin’e döndü ve çok geçmeden Martha ve Bill’i evine davet etti. Diels’in karısı konukları Diels’in hiç de iyileşememiş bir hâlde yattığı kanepenin bulunduğu oturma odasına geçirdi. Başucundaki masada, büyük bir haritanın yanında birkaç tabanca duruyordu. Diels, Martha’nın “silik ve acınası yaratık” olarak tasvir ettiği karısını odadan çıkarttı.

Martha, haritanın gizli polis servisi çalışanları ve görevlilerinin oluşturduğu şebekeyi sembolize eden işaretlerle ve renkli kalemlerle alınmış notlarla kaplı olduğunu gördü. Bunu oldukça ürkütücü buldu ve “Örümcek ağına benzeyen geniş bir entrika ağı” olarak nitelendirdi.

Diels bundan gurur duyuyordu. “Biliyorsunuz bu benim işimin bir parçası. Ben Almanya’nın şimdiye kadar sahip olduğu en etkili istihbarat sistemini organize ettim.”

Martha ona eğer bu kadar güçlüyse neden korktuğunu sordu açıkça. Diels; “Çünkü fazla şey biliyorum.” diye yanıtladı.

Diels arkasını sağlama almalıydı. Diels, Martha’ya halk içinde ne kadar çok beraber olurlarsa kendisinin o kadar güvende olacağını belirtti. Bu sadece aşklarını yeniden alevlendirmeyi hedeflemiyordu. Göring bile Diels’ı gittikçe kıymeti azalan bir mal gibi görmeye başlamıştı. Berlin’de o bahar esen ihtiras fırtınası içerisinde, Diels’ı en çok tehlikeye atan şey, hâlâ bir taraf seçmemiş olduğu gerçeği ve bu yüzden bütün tarafların baskısına maruz kalıyor oluşuydu. O kadar paranoyak olmuştu ki birilerinin onu zehirlemeye çalıştığı konusunda gitgide paranoyaklaşıyordu.

Martha’nın onunla dışarıda daha fazla vakit geçirmeye diyecek bir şeyi yoktu. Diels’in yakınında olmaktan ve onun yanındayken her şeyden haberdar olma durumundan hoşlanıyordu. “Mümkün oldukça çok konudan haberdar olmayı isteyecek kadar genç ve toydum.” diye yazdı Martha. Ancak Diels’da olmayan ama onda olan bir şey vardı. Martha Amerika Büyükelçisi’nin kızı olarak tehlikeden oldukça uzakta olmayı garantiliyordu.

Yine de bir arkadaşı Martha’yı, Diels olayında “ateşle oynadığı” konusunda uyarmıştı.

Ertesi haftalarda Diels, Martha’nın yanında dolaşüyor ve “ürkek bir tavşan gibi” davranıyordu Martha’nın yazdıklarına göre. Ama Martha, Diels’in bir tarafının (o eski kendine güvenen Şeytan’ın) bu köşe kapmaca oyunundan oldukça hoşlandığını sezinliyordu.

“İçinde bulunduğunu düşündüğü tehlikenin kendi zekâsına ve kurnazlığına bir nevi meydan okuduğunu bile düşünüyordu. Onları kurnazlıkla alt edecek miydi edemeyecek miydi?, Onlardan sıyrılabilir miydi sıyrılamayacak mıydı?” diye yazdı Martha.

KULÜPLE KARŞI KARŞIYA

Dodd'un içinde olduğu gemi 23 Mart Cuma günü New York limanının karantina bölgesine vardı. Varışında basına yakalanmamayı umuyordu ancak bir kez daha umutları suya düştü. İçinde önemli birileri olur varsayımıyla, ki çoğu zaman da öyle olurdu, günlük uğrayan büyük okyanus gemilerini karşılamak muhabirler için gelenek olmuştu. Her ihtimale karşı Dodd, beş satırlık kısa bir açıklama hazırlamıştı ve bunu çok geçmeden, onun kim olduğunu fark eden muhabirlere okudu. Amerika'ya "kısa bir süreligine, Avrupa'nın gergin atmosferinden dolayı çok ihtiyaç duyduğu dinlenme için geldiğini," açıkladı. "Birçok öğrencinin uluslararası sorunlarla ilgili tahminlerinin tersine, ben yakın gelecekte savaşa girmeyeceğimiz hakkında son derece eminim." diye de ekledi.

New York'taki Alman Konsolos Yardımcısı'nın, Hitler'in Roosevelt'e gönderdiği mektubu taşıyan gemiyi karşılamaya geldiğini görünce Dodd keyiflendi. Dodd'u, özellikle de arkadaşı Albay House'un, kendisini aldırması ve Washington, D.C. trenini beklemesi için Albay'ın Park Bulvarı, Batı 68 Sokağı'ndaki Manhattan evine götürmesi için gönderdiği "hoş limuzin" çok memnun etti. Çok şanslıydım, diye yazdı günlüğüne. Çünkü taksi şöförleri grevdeydi "ve eğer bir otele

gitseydim, gazeteciler ben Washington treninin hareket saatini bekleyinceye dek başımın etini yiyeceklerdi.” Dodd ve Albay arasında güzel bir konuşma geçti. “House bana, Dışişleri Bakanlığından olan ve görüşmem gereken kötü niyetli çalışanlarla ilgili değerli bilgiler verdi.”

En güzeliyse, Dodd’un vardıktan hemen sonra, Martha’nın arkadaşı Mildred Fish Harnack tarafından yeni daktilo edilen ve diplomatik postayla gönderilen *Kadim Güney*’in son bölümünü almasıydı.

DODD Washington’dayken, o zaman Lafayette Meydanı’nda bulunan, Beyaz Saray’ın hemen kuzeyindeki Cosmos Kulübe yerleşti. Washington’da geçirdiği ilk sabah, öğle yemeği ve gerçekleşecek çok sayıdaki toplantı için Dışişleri Bakanlığının yolunu tuttu.

Saat 11.00’de Bakan Hull ve Müsteşar Phillips’le görüştü. Üçü, Hitler’in mektubuna nasıl bir cevap verecekleri hakkında uzun uzun düşündüler. Hitler, Roosevelt’in Amerika ekonomisini düzeltme çabalarını övüyor ve “görev, fedakârlık için hazırlık ve disiplin”in her kültürde baskın olması gereken erdemler olduğunu belirtiyordu. “Başkan’ın her Birleşik Devletler vatandaşına sunduğu ahlaki gereklilikler, ruhunu ‘Halkın Refahı Kişinin Menfaatlerinden Üstündür(?)’ sloganında bulan Alman Devlet felsefesinin de özünü oluşturuyor.”

Phillips “garip mesaj” dedi buna. Hull ve Phillips’le beraber Dodd’a göre de, Hitler’in Roosevelt ile kendisi arasında bir paralel çizmek istediği ve B.D.’nin cevabının dikkatle hazırlanması gerektiği aşikârdı. Bu iş Phillips ve Batı Avrupa İlişkileri Başkanı olan Moffat’a düştü. Moffat’ın yazdığına göre amaç “Hitler’in tuzağına düşmeyi engellemekti.” Mektubun son hâli Hitler’e nazik sözleri için teşekkür ediyor ancak mesajın Roosevelt’in şahsiyetinden ziyade, “iyileşme adına memnuniyetle ve kendi iradeleriyle kahramanca efor sarf eden” Amerikan halkının tamamına yönelik olduğunu belirtiyordu.

Phillips günlüğünde, “Biz, Başkan’ın faşist olmaya doğru gittiği izleniminden kaçınmaya çalışıyorduk.” dedi.

Sonraki gün olan 26 Mart Pazartesi günü Dodd, Roosevelt’la öğle yemeği yemek için Beyaz Saray’a doğru yürüdü. Ayın başlarında düzenlenen temsili davayı müteakip New York’ta Almanya’ya karşı uyanan düşmanlık dalgasını konuştular. Dodd, bir New Yorklunun, New York City’de “küçük bir iç savaşın olabileceği” korkusunu dillendirdiğini duymuştu. “Başkan da bundan söz etti” diye yazdı Dodd, “ve benden Chicago’daki Yahudilerin nisan ortasında yapmayı planladıkları temsili davayı iptal ettirmeye çalışmamı istedi.”

Dodd deneyeceğini söyledi. Leo Wormser’un da aralarında bulunduğu Yahudi liderlerine yazdı ve “mümkünse olayları yatıştırmalarını” rica etti. Albay House’a da yazdı ve etkisini aynı doğrultuda kullanmasını istedi.

Dodd her ne kadar çiftliğine gitmek istediye de, o hafta yapılacak olan konferansı dört gözle bekliyordu. Çünkü bu konferans, ona sonunda, Dışişlerinin politika ve uygulamalarıyla ilgili eleştirilerini doğrudan Çok Seçkin Kulübün çocuklarına iletme fırsatı verecekti.

DODD, Hull, Moffat, Phillips, Wilbur, Carr ve Sumner Welles’in de aralarında olduğu bir kalabalık önünde konuştu. Berlin’de Kolomb Günü konuşmasındakinin aksine Dodd bu sefer tereddütsüz ve dobra dobra konuşuyordu.

Onlara, “XIV. Louis ve Viktoria tarzı” günlerin geride kaldığını söyledi. Milletler iflas etmiş, “bizimki de dâhil.” “Gösterişli ve şaşalı eylemlerden kaçınmanın” zamanı geldi. Ailesinde sadece iki kişi olan ancak yirmi odalı bir evi dolduracak kadar mobilyayı gemiyle taşıyan Amerikalı bir Konsolosluk görevlisinden söz etti. Sadece kendisinin yardımcısı olan birinin “şöförü, kapıcısı, kâhyası, uşağı, iki aşçısı ve iki kadın hizmetçisi” olduğunu da ekledi.

Her çalışan, diye devam etti, ayağını yorganına göre uzatmalı; bu ister yılda ast çalışanın 3000\$'ı, isterse de kendisinin de aldığı tam kadrolu bir elçinin 17,500\$ doları olsun. Ve herkes gideceği ülkenin hem tarihini hem de geleneklerini bilmeli. Dışarıya gönderilen adamlar, “ülkesinin menfaatlerini düşünenler olmalı; yoksa her gün farklı bir takım elbise giyen veya hoş fakat aptal akşam yemekleri düzenleyen ve geceyi saat 1’i görmeden bitirmeyenler değil.”

Dodd bu son söylediğiyle hedefi vurduğunu hissetti. Günlüğüne şöyle not almıştı: “Sumner Welles birazcık irkildi: Washington’da, bazı yönlerden Beyaz Saray’dan daha çok göz alan ve neredeyse onun kadar büyük bir konağın sahibi.” Welles’in konağına, bazıları ‘yüz odalı ev’ diyordu, Massachusetts Bulvarı’nda Dupont Meydanı’nda bulunuyor ve lüksüyle biliniyordu. Welles ve karısı aynı zamanda şehrin dışında yazlık olarak kullandıkları 910 bin metrekarelik Oxon Hill Köşkü’nün de sahibiydiler.

Dodd söylediklerini bitirince, kalabalık onu övüp alkışladı. “Fakat iki saatlik yapmacık bir duruma aldanacak değildim.”

Hakikaten de, söyledikleri Çok Seçkin Kulübün kötü fikirlerini daha da kötüleştirdi. Konuşması bittikten sonra, bazı üyeler, en barizleri Phillips ve Moffat’tı; gizliden gizliye gerçek düşmanlıklarını dillendirmeye başlamışlardı.

Dodd, Moffat’ın ofisine uğradı. Günün ilerleyen vaktinde Moffat, Elçi’yle ilgili günlüğüne kısa bir değerlendirme yazdı: “Hiçbir şekilde makul düşünen biri değil. Bir durumla ilgili büyük rahatsızlığını dile getirecek ve sonra da bunu çözmek için ileri sürülen her şeyi reddedecek. Çalışanlarının hiçbirinden hoşlanmıyor fakat aynı zamanda başka bir yere gönderilmelerini de istemiyor. Neredeyse görüştüğü herkesten şüphe ediyor ve biraz da kıskanç.” Moffat ona, “çevreye uyum sağlamayan talihsiz biri.” diyordu.

Dodd, kariyerini tehlikeye koyabilecek güçleri bir araya

getirebileceğinin farkında değildi. Muhaliflerinin elit duyarlılıklarıyla uğraşmaktan daha çok zevk alıyordu. Bariz bir memnuniyetle karısına, “Elebaşları” (muhtemelen Phillips ya da Welles’i kast ediyor) “hiç rahatsız olmamışa benziyordu. Eğer saldıracaksa, bunu gizliden gizliye yapacaktır.” dedi.

DİELS'İ KURTARMAK

Diels'in korkusu, bu sefer bizzat B.D. Elçiliğinden destek alabilmek için Martha'yı araya koyma umuduyla Mart ayında ondan tekrar yardım için gitme noktasına vardı. İroni dolu bir andı: Gestapo lideri, Amerikalı görevlilerin yardımını peşindeydi. Nasıl olduysa Diels, tam da o günde, Himmler tarafından tutuklanacağına dair haber almıştı. Hayal görmüyordu, Himmler onun gerçekten ölmesini istiyordu.

Diels, Amerikan Elçiliğinde dostlarının, yani Dodd ve Başkonsolos Messersmith'in, olduğunu biliyordu ve eğer bu dostlar Hitler rejmine, Diels'in iyi olmasının menfaatleri lehine olacağını açıklarlarsa, kendisinin bir nevi güvence altına alınmış olacağına inanıyordu. Fakat Dodd'un ülke dışında olduğunu biliyordu. Diels, Martha'nın Messersmith'le konuşup elinden ne geleceğini öğrenmesini rica etti.

Martha her ne kadar Diels'in durumu gereğinden ziyade dramatikleştirdiğini düşünmeye meyilli olduysa da, bu sefer hayati tehlikeyle karşı karşıya kaldığına inanıyordu. Messersmith'le görüşmek için Konsolosluğa gitti.

Messersmith Martha'nın "besbelli çok tedirgin bir durumda" olduğunu anımsıyordu. Gözyaşlarını tutamayıp, Diels'in aynı gün tutuklanacağını "ve infaz edileceğinin neredeyse kesin olduğunu" ona bildirdi.

Martha kendini toplayarak Messersmith'ten vakit kaybetmeden Göring'le görüşmesini rica etti. Martha, Messersmith'e, "kendi hayatını tehlikeye atmadan" onu kurtarabilecek tek kişi olduğunu söyleyerek gururunu okşamaya çalıştı.

Messersmith kayıtsız kaldı. Martha'dan zaten pek hoşlanmıyordu. Tutumunu (yaşadığı birçok aşk ilişkisini) çirkin buluyordu. Diels'le olan ilişkisini göz önünde bulundurunca, Messersmith Martha'nın ofisine "bu isterik hâlde" geldiğine şaşırıyordu. Messersmith elinden bir şeyin gelmeyeceğini söyledi. "Uzun bir uğraşın sonunda onu ancak ofisimden çıkarabildim." diye yazdı sonradan Messersmith.

Martha çıktıktan sonra, Messersmith durumu tekrardan düşündü. "Meseleyi yeniden düşündüm ve Martha'nın bir konuda doğruyu söylediğini fark ettim. Sonuç itibariyle Göring'le birlikte Diels bu rejimin en iyilerinden biriydi. Diels'e bir şey olması durumunda Himmler başa gelecekti ve Göring'in konumu ve partideki en makul öge zayıflayacaktı." Eğer Gestapo'yu Himmler yönetseydi, o ve Dodd için Amerikalılara gelecekte yapılacak saldırıları çözmek daha zor olacaktı, "zira Himmler'in, Dr. Diels'ten bile daha soğukkanlı ve vurdumduymaz olduğu su götürmez." diye aktardı Messersmith.

Messersmith programa göre, o öğle Herrenklub'¹da, iki seçkin Reichswehr generali tarafından düzenlenen bir yemeğe katılacaktı. Ancak Messersmith, Göring'le konuşmanın çok daha önemli olacağını düşünerek, bunu iptal edebileceğini düşünüyordu. Görüşmeyi ayarlamak amacıyla Göring'in ofisini aradı ve Göring'in de öğle yemeği için Herrenklub'a gittiğini öğrendi. Messersmith o ana kadar Göring'in generallerin yemeğinde onur konuğu olduğunu bilmiyordu.

İki şeyin farkına vardı: Birincisi, Göring'le konuşma göre-

1 Almanca'da 'beyefendi kulübü' demektir.

vi aniden çok daha kolay olmuştu. İkincisi, öğle yemeği bir dönüm noktasıydı: “Alman Ordusu’nun en üst düzey görevlileri, Naziler iktidara geldiklerinden beri ilk kez Göring’in ya da Nazi rejminin herhangi başka üst düzey üyelerinin oturduğu masaya oturacaklardı. “Yemek Messersmith’e, ordu ve hükûmetin, Komutan Röhm ve Hücum Taburlarına karşı birleşeceğinin sinyallerini verebileceğini düşündürdü. Vaziyet böyle olsaydı da, bu kötülüğün habercisiydi. Zira Röhm hırsını savaştan bir kenara koyacak değildi.

MESSERSMITH öğle vaktinden hemen sonra kulübe vardı ve Göring’i generallerle sohbet ederken buldu. Göring ellerini Messersmith’in omuzlarına koyarak orada bulunanlara, “Baylar, bu adam beni hiç sevmez, bu adam benden hiç hazzetmez; fakat kendisi ülkemizin iyi bir dostudur.” dedi.

Messersmith, Göring’i köşeye çekebilmek için uygun bir an kolluyordu. “Ona az kelime sarf ederek, beni o sabah çok güvendiğim bir şahsın görmeye geldiğini ve bana Himmler’in Diels’ten aynı gün içerisinde kurtulma niyetinde olduğunu ve Diels’in kelimenin tam anlamıyla gebertileceğini bildirdiğini söyledim.”

Göring bilgilendirme için teşekkür etti. İkisi diğer konukların arasına karıştı ve birkaç dakika sonra Göring üzüntüsünü dile getirerek oradan ayrıldı.

Bundan sonra ne olduğu; ne tür tehditler yapıldı, ne tür uzlaşmalara varıldı, yoksa Hitler’in kendisi mi müdahale etti bilinmez, ama 1 Nisan 1934’teki o akşam üstü saat 5.00’te Messersmith, Diels’in Köln’e Regierungspräsident, yani bölge komiseri, olarak atandığını ve Gestapo’nun bundan sonra Himmler tarafından yönetileceğini öğrendi.

Diels kurtarılmış fakat Göring büyük bir yenilgiye uğramıştı. Göring, Diels’le aralarındaki eski arkadaşlıkları hatrına değil, Himmler’in Diels’i kendi emriyle tutuklamaya çalışması fikrine kızdığı için harekete geçmişti. Himmler ise en

büyük ödüle konmuştu; gizli polis imparatorluğunun son ve en önemli parçası. “Bu,” diye yazdı Messersmith, “Göring’in Nazi rejminin başlangıcından beri tattığı ilk yenilgiydi.”

Himmler’in Gestapo kontrolünü resmî olarak devraldığı 20 Nisan 1934’teki merasimin fotoğrafı, Himmler’i olabildiğince ağırbaşlı dururken, bir yanında objektife bakan Diels’le, kürsüde konuşurken gösteriyordu. Yüzü sanki ya aşırı içki ya da uykusuzluktan solgunmuş, yaraları fazlasıyla göze batıyormuş gibi görünüyor. Baskı altındaki bir adamın portresi...

Diels ahlaki rahatsızlığıyla ilgili Britanya Konsolosluğunun bir çalışanıyla o aralar yaptığı bir konuşmada ki bu daha sonra Londra’daki Dışişlerinin dosyaladığı bir belgede zikredildi, bir monolog yaptı: “Fiziksel cezayı uygulamak her yiğidin harcı değil ve doğal olarak biz de görevini ifa ederken hiç etkilenmeyen kişileri çalıştırmaktan yanaydık. Ne yazık ki, işin Freudiyen boyutundan haberimiz yoktu. Birkaç gereksiz işkence ve anlamsız zulümden sonra fark ettim ki bizim birlik bir süre benim bilgim olmaksızın Almanya ve Avusturya’daki sadistlerin ilgi odağı olmuştu. Herhangi bir işkence yapmaya kadar sadist eğilimi olduğunu anlamayan bilinçsiz sadistleri de cezbetmişti. Ve en nihayetinde bu hakikaten de sadistleri ortaya çıkarıyordu. Zira görünen o ki fiziksel dayak sonunda, normal görünen erkek ve kadınlarda sadist eğilimleri ortaya çıkarıyor. Belki de Freud açıklar bunu.”

NİSAN garip bir şekilde az yağmur ve fakat bir sürü yeni sır getirdi. Ayın hemen başında Hitler ve Savunma Bakanı Blomberg, Başkan Hindenburg’un hastalanmış olduğunu, (gerçekten de öyleydi) ve yaz sonunu çıkarmasının zor olduğunu öğrendiler. Haberi kimseyle paylaşmadılar. Hitler Hindenburg’un elindeki başkanlık yetkisine gözünü dikti ve Hindenburg’un ölümünden sonra hem şansölye hem de başkan yetkilerini kendinde toplayarak, en sonunda mutlak otorite

teyi elde etmeyi planlıyordu. Ama geriye kalan iki potansiyel engel vardı: Reichswehr ve Röhm'ün Hücum Taburları.

Nisan ortasında Hitler Kiel'in bahriye limanına uçtu ve Blomberg, Amiral Erich Raeder, ordu komutasının lideri General Werener von Fritsch eşliğinde dört günlük bir yolculuk için küçük savaş gemisi Deutschland'a bindi. Detay pek yok fakat anlaşılan Hitler ve Blomberg geminin özel bir mahalinde, bir anlaşma, tam bir şeytan pazarlığı yaptılar. Buna göre Hitler, Röhm ve SA'yı etkisiz kılmasına karşılık, Hindenburg'un ölümünden sonra başkanlık yetkisini elde etmek için ordunun desteğini alacaktı.

Anlaşma Hitler için paha biçilmezdi; çünkü bundan sonra ordunun nerede durduğunu düşünmeksizin hareket edebilirdi.

Bu arada Röhm, ulusun silahlı kuvvetlerinin kontrolünü elde etme konusunda daha da ısrar ediyordu. Nisan'da, Tiergarten'da yaptığı bir gezintide, bir grup Nazi yetkilisinin yanından geçtiğini gördü ve ona eşlik edene dönüp baktı. "Şu insanlara baksana," dedi. "parti politik bir güç olmaktan çıktı. İhtiyar evine dönüşüyor. Ah bu insanlar... Onlardan derhâl kurtulmamız gerek."

Memnuniyetsizliğini dillendirme konusunda daha cesur olmaya başladı. 18 Nisan'da yapılan bir basın toplantısında şöyle konuştu: "Gericiler, burjuva konformistleri... Bunları düşününce kusacakmış gibi oluyoruz."

"SA, Nasyonel Sosyalist Devrimi'dir." diye bildirdi.

İki gün sonraysa, hükûmetin yaptığı bir açıklama, Röhm'ün kibirli demeçlerini boşa çıkarıyorsa benziyordu: Tüm SA'ya Temmuz ayı için zorunlu izin emri verildi.

22 NİSAN'DA, Heinrich Himmler, Diels'in yaptığı Gestapo liderliği görevini doldurmak amacıyla, genç yardımcı Reinhard Heydrich'i atadı. Heydrich sarışın, uzun boylu, sıska ve oldukça ince diye tasvir edilen başı ve birbirine gereğinden ziyade yakın gözleri hariç yakışıklı kabul edilen bir

adamdı. Küstah ve oldukça zalim namıyla, kötü şekilde detone neredeyse burnundan bir ses tonuyla konuşuyordu. Hitler ona “Demir Kalpli Adam” lakabını taktı fakat yine de Heydrich’in kemanı bazı parçaları çalarken ağlayacak kadar tutkuyla çaldığı söyleniyordu. Kariyeri boyunca Yahudi olduğuyla ilgili dedikodularla mücadele etti, Nazi Partisinin bu tür iddiaları doğrulayacak hiçbir kanıtın olmadığını ortaya koyan araştırmasına rağmen.

Diels’in ayrılmasıyla, Gestapo’da nezakete dair son iz de kayboldu. Gestapo anı yazarı Hans Gisevius, birliğin, Himmler ve Heydrich’in kontrolünde doğasının değişeceğini hemen kavradı. “Burjuva haini olduğunun farkında ve kendisini yanlış işler yapmaktan alıkoyan birçok yasağa sahip olan kararsız playboy Diels’le mücadele riskine girebilirdim.” diye yazdı Gisevius. “Ancak Himmler ve Heydrich meydana çıkınca, ihtiyatla geri adım attım.”

Hükûmet Nisan sonuna doğru, Hindenburg’un sağlık durumunun ciddiyetini sonunda halka açıkladı. Birdenbire her taraftaki ivedi konuşmaların konusu, onun yerine kimin geçeceği olmuştu. Hitler ve Röhm arasında giderek açılan arayı bilen herkes, hikâyeye yeni bir kararsızlığın hakim olduğunun farkındalardı.

İZLEYENLER

Tüm bu olaylar cereyan ederken, başka bir ülkeye ait casuslar, Dodd Ailesi'yle ilgilenmeye başladı. Nisan da, Martha ve Boris'in ilişkisi, NKVD'nin üst düzey yetkililerini harekete geçirdi. Kaçırılmayacak bir fırsat yakaladıklarını düşünüyorlardı. Yetkililerden biri, Boris'in patronuna şöyle bir mesaj gönderdi: "Boris Winogradov'a, onunla bizi ilgilendiren bir konuyu çözmek için görüşmek istediğimizi bildirin."

Moskova bir şekilde (muhtemelen Boris aracılığıyla) Martha'nın Nazi devrimine duyduğu hayranlığının söndüğünü öğrenmişti.

Mesajın devamı şöyleydi: "Aldığımız istihbarata göre, Boris'in yakınının (Martha Dodd) hisleri bizimle ilk ve son kez çalışacak boyuta geldi."

ALDATILMA

Dodd'a izni sırasında en çok sıkıntı veren şey, Dışişleri Bakanlığındaki hasımlarının gitgide daha da öfkelenedikleri fikriydi. Görünürde kendi mevkisini sarsmaya yönelik olan gizli bilgilerin sürekli ifşa edilmesinden kaynaklı kaygılanıyordu. Dodd 14 Nisan Cumartesi gecesı, Gridiron Kulübü'nün Washington'daki yıllık yemeğinden ayrılırken üzücü bir olay gerçekleşti. Dışişleri Bakanlığından Dodd'un tanımadığı genç bir çalışan ona yaklaştı ve Dodd'un Almanya'yla ilgili övgülerine, Elçinin Berlin'den telgrafla gönderdiği gizli bir raporu alıntılamağ suretiyle meydan okuduğı bir konuşma başlattı. Genç adam Dodd'dan çok daha uzundu ve Dodd'un fiziksel olarak taciz olarak algıladığı bir yakınlıkta duruyordu. Hull'a elden vermek istediğı öfkeli bir mektubunda Dodd bu karşılaşmayı "kasıtlı bir hakaret" olarak tanımladı.

Dodd'u en çok düşündürense genç adamın o rapora nasıl ulaştığıydı. "Ben," diye yazdı Dodd, "...Bakanlıkta bir yerde ülkelerinden ziyade kendilerini düşünen bir grubun bulunduğunu ve bu grubun herhangi bir elçi veya bakanın en ufak tasarruf ve geliştirme gayreti üzerine, onu lekelemek ve safdışı etmek için bir araya geldiğini düşünüyorum. Benim verdiğim çok gizli bilgi üç veya dört keredir dedikodu olarak muamele görüyor (ya da dedikodu malzemesi ediliyor). Ben her-

hangi bir kişisel veya toplumsal menfaat ve/veya statü için görevde bulunmuyorum; iş birliği ve daha iyi çalışmak için her şeyi yapmaya hazırım; ancak yalnız çalışmaya veya sürekli hile ve entrikanın nesnesi olmaya niyetim yok. Bu tarz vakalar devam ederse, istifam sessiz gerçekleşmeyecektir.”

Dodd yine de mektubu Hull’a teslim etmemeye karar verdi. Mektup en sonunda, Dodd’un “iletilmeyenler” diye nitelediği evraklar arasında kendisine yer buldu.

Anlaşılan Dodd’un, *Fortune* dergisinin Nisan 1934 sayısında kendisinin ve on beş başka elçinin konu olduğu bir makalenin yayımlandığından henüz haberi yoktu. Makalenin önemine ve Dışişleri Bakanlığında öfkeli bir tartışma konusu olduğu gerçeğine rağmen, Dodd makalenin varlığını Berlin’e döndükten sonra, Martha’nın Berlin’deki dışçı randevusu sırasında eline geçen bir nüshasını eve getirmesiyle öğrendi.

“Onların Ekselansları, Bizim Elçilerimiz” başlıklı makalede, atanan kişilerin ismi veriliyor ve refah durumları isimlerinin, yanına dolar işaretleri konularak belirtiliyordu. Jesse Isidor Straus; Fransa elçisi ve R. H. Macy & Company’nin eski başkanı- ‘\$\$\$\$ Strasu’ diye tanımlanmıştı. Dodd’un ismi yanında tek bir “¢” bulunuyordu. Makale diplomasiye olan ucuz yaklaşımını alaya alıyor ve Dodd’un Almanya’daki evini Yahudi bir bankacıdan indirimle kiralamasının, Almanya Yahudilerinin kötü durumundan yararlanmaya çalışması olarak görülüyordu. “Böylece,” diye ifade ediliyordu makalede, “Dodd Ailesi güzel ve küçük bir eve çok ucuza sahip oldu ve evi sadece birkaç hizmetçiyle idare etmeyi başardı.” Makale, Dodd’un eski püskü Chevrolet’ini Berlin’e götürdüğünü kaydediyordu. “Oğlu akşamları arabayı onun için sürecekti,” diye yazdı yazar. “fakat oğul, oğulların alıştığı şeyleri yapmayı ve gezmeyi istiyordu. Bu da Bay Dodd’u (kafasındaki şapkaya rağmen) Chevrolet’inde şöförsüz bıraktı.” Dodd, diye iddia ediliyordu makalede, Elçiliğin ast çalışanlarından, “şöförü ve limuzini olan daha şanslı kişilerden” otlanmak zorunda kaldı.

Yazar Dodd için, görece fakirliği ve diplomatik kendine güven eksikliği tarafından engellenen, “yuvarlak diplomatik delikte olan kare şeklindeki akademik mandal.” diyordu. “Ahlaken çok cesur bir şahsiyet. Hem o kadar entellektüel ve kaba insanlardan o kadar ayrı ki, bir beyefendinin ve bilgenin başka biriyle konuşması gibi konuyu konuşur. Kan ile çelikten olan kahve renkli tişört giyen din kardeşlerinin isteseler dahi anlayamayacakları biridir. Dolayısıyla Dodd içten içe köpürüyor, yeri gelir de ciddi olmaya çalışınca, kimse pek oralı olmuyor.”

Dodd’a göre Dışişleri Bakanlığında, hatta Berlin’deki ofisinden de bir veya daha fazla görevlinin onun Almanya’daki hayatıyla ilgili hassas detayları ifşa ettiği su götürmezdi. Dodd, Müsteşar Phillips’e şikâyetinde bulundu. Makale, diye yazdı, “benim sicil ve gayretlerim söz konusu olunca, garip ve hatta vatanseverlik dışı bir davranış sergiliyor. Kabul mektubumda, Başkan’a, maaşımla geçineceğimin bilinmesini istediğimi bildirdim. Benim için bu denli basit ve aşikâr bir konu hakkında bu kadar tartışma niye?” Tarihte mütevazı yaşamış diplomatlardan söz etti. “Bu örnek şahısların izinden gitmem neden bu kadar yadırgansın ki?” Phillips’e kendi Elçiliğindeki kişilerin bilgi sızdırdığından şüphelendiğini söyledi ve haberlerde çarpıtılmış açıklamalardan söz etti. “Nasıl oldu da bu yalan yanlış hikâyelere, gerçek hizmetlerimle alakası olmayan şeylere sebebiyet verdim?”

Phillips cevap yazmak için neredeyse bir ay bekledi. “*Fortune*’daki makaleyi,” diye yazdı, “ben olsam pek ciddiye almazdım. Ne sözünü ettiğiniz bilginin nereden geldiğini ne de basının benimle ve sizin diğer meslektaşlarınızla ilgili dedikodulara (ki çoğu zaman gerçeği yansıtmaz) nasıl ulaştıklarını tasavvur edemiyorum.” Dodd’a, “Bu özel durumun sizi hiç mi hiç rahatsız etmesine izin vermeyin.” dedi.

DODD Kongre Kütüphanesi’nde *Kadim Güney*’i için araştırma yapmak amacıyla biraz zaman geçirdi. Çiftlik işleriyle

meşgul oldu ve yazı yazdığı çiftliğinde de iki hafta kalabildi. Planladığı gibi Chicago'ya da seyahat etti fakat umduğu şeyi bulamadı. "Oraya varınca," diye yazdı Martha'ya, "herkes benimle görüşmek istedi: Sürekli telefonlar, mektuplar, ziyaretler, öğle yemekleri, akşam yemekleri." Martha ve kardeşiyle ilgili birçok soruşturma yaptı, "ancak New York'taki meseleyle ilgili yalnız bir tane." diye yazdı, Martha'nın boşanmasına atıf yaparak. Bir arkadaş, Chicago gazetelerinin "duruma ne kadar hassas yaklaştıklarının" örneklerini göstermek istiyordu, fakat, kesilmiş gazete okumaya niyetim yoktu." diye yazdı. Konuşmalar yaptı ve fakülte atışmalarını çözüme bağladı. Günlüğünde, daha önce Roosevelt'in, Yahudi protestosunu dindirmek için verdiği direktifi yerine getirmek amacıyla tanıştığı iki Yahudi lideriyle de görüştüğünü not aldı. İki adam "kendilerinin ve arkadaşlarının, dostlarını nasıl sakinleştirdiklerini ve planlandığı gibi Chicago'da her türlü sert gösterilerin önüne nasıl geçtiklerini" anlatıyordu.

Şahsi bir buhran baş gösterdi. Chicago'dayken Dodd, karısından gelen bir mesajı aktaran bir telegram aldı. Sevdiklerinden gelen telegramların vesile olduğu kaygının kaçınılmaz kasılmasını atlattıktan sonra, Dodd, şöförünün, Elçiliğinin simgesi, yaşlı Chevy'sini kazada paramparça hâle getirdiğini öğrendi. Can alıcı noktaysa: "DOLAYISIYLA, UMARIM YENİ BİR ARABA GETİREBİLİRSİN."

Böylece bu anda Dodd'tan, tam da dinlendirici olması gereken iznindeyken, telgrafçılığın realist diliyle yeni bir araba alması ve Berlin yolculuğu için hazırlık yapması isteniyordu.

Martha'ya daha sonra, "Buraya gelmeden önce de fark ettiğim gibi, Mueller'ın dikkatsiz sürdüğünden endişeleniyorum." Dodd durumu idrak edemiyordu. Kendisi, hiç kaza yapmadan çiftliği ve Washington, D.C. arasında birçok kez gidip gelmiş ve şehrin her tarafını katetmişti. "Bu hiçbir şey kanıtlamıyorsa da, bir şeyi gösteriyor. Arabaya sahip olmayan kişi-

ler, sahip olanlardan çok daha dikkatsiz sürüyorlar.” Birkaç yıl sonra meydana gelecek olay göz önünde bulundurulursa Dodd’un kendi sürme becerisi hakkındaki böbürlenmesi kimseyi ikna etmeye yetmezdi. Bir Buick istiyordu ancak fiyatın (\$1,350) ailesinin Berlin’de geçireceği kısıtlı vakti göz önüne alınca çok olduğuna hükmetti. Arabayı Almanya’ya nakletmek için ödemek zorunda kalacağı \$100 için de endişeleniyordu.

En nihayetinde Buick’ini aldı. Karısına, Berlin’deki bir satıcıdan almasını tembihledi. “Araba” diye yazdı, Elçilik protokol uzmanlarının “bir elçi için gülünç şekilde basit” diye hor gördüğü sıradan bir modeldi.

DODD çiftliğine, kendisini hem sevindiren hem de ayrılışını bir o kadar acılaştıran, son bir ziyarette bulundu. “Bu güzel bir gündü,” diye yazdı günlüğüne 6 Mayıs 1934, Pazar gününde. “tomurcuklanan ağaçlar ve elma çiçekleri, özellikle de ayrılmak zorunda kaldığım için çok hüznü vericiydi.”

Üç gün sonra, Dodd’un gemisi New York’tan yelken açtı. Yahudi liderlerini, Almanya’ya karşı yapılan protestoların şiddetini azaltmaya ikna etmesiyle başarı elde ettiğini düşünüyor ve sarf ettiği gayretlerinin Hitler Hükûmetine daha fazla itidal getireceğini umuyordu. Ancak bu umutları 12 Mayıs Cumartesi günü, okyanusun ortalarındaiken, Goebbels’in yeni yaptığı ve Propaganda Bakanı’nın Yahudiler için “Tüm Avrupalı insanların frengisi” dediği konuşmasından telsiz aracılığıyla haberi olduğunda suya düştü.

Dodd kandırıldığını hissediyordu. Nazilerin tutuklama teminatlarına ve Cloumbia House hapishanesinin kapatılmasına rağmen hiçbir şey değişmemişti. Saf izlenim vermiş olduğundan korkuyordu artık. Roosevelt’a, Amerikalı Yahudi liderle yaptığı onca çalışmadan sonra, endişelerinden söz etti. Goebbels’in konuşmasının “önceki kışın tüm düşmanlığı”nı yeniden alevlendirdiğini yazdı, ve ben de aldatılan kişi konumuna konulmuştum, ki gerçekten de öyle oldu.” diye ekledi.

17 Mayıs Perşembe günü akşam saat 10.30'da Berlin'e vardı ve değişmiş bir şehirle karşılaştı. Uzak kaldığı iki ay içinde kuraklık çevreyi daha önce hiç görmediği bir kahveye bürümüştü ancak başka bir şey daha vardı. "Evde olduğum için mutluydum," diye yazdı, "fakat fırtına ufukta belirmişti yeniden."

ALTINCI BÖLÜM

BERLİN YARI KARANLIKTA

39

TEHLİKELİ AKŞAM YEMEĞİ

Sehri, tehlike çanlarının titreşimleri kaplamış gibi görünüyordu. Sanki birileri yüksek gerilim hattının merkezini kurcalamış gibiydi. Dodd'un etrafındaki herkes de bunu hissediyordu. Bu gerilim kısmen de mevsim normallerinin üzerindeki Mayıs sıcaklığının hasadın kötü olması endişesiyle birleşmesinden kaynaklanıyordu. Ancak gerginliğin en büyük nedeni, Komutan Röhm'ün Hücum Taburları ve düzenli ordu arasında olan sürtüşmenin artmasıydı. Berlin'in o zamanki atmosferini tasvir etmek için bir tabir kullanıyordu; Fırtına öncesi sessizlik...

Dodd'un işlerini yoluna koymak için çok az fırsatı oldu. Amerika'dan döndüğü günün ertesinde, arzu ettiği gibi Prag'da olmasa da çok daha yüksek bir mevki elde etmeyi başarmış Messersmith adına verilecek bir "hoş çakal" davetine ev sahipliği yapmak durumunda kaldı. Prag'daki makam için verilen mücadele oldukça çetin geçmişti, Messersmith her ne kadar kulis yaptıysa, işi elde etmek için dostlarına mek-

tuplar yazdırdıysa da makamı başka birisi kapmıştı. Prag'daki görev yerine Müsteşar Phillips, Messersmith'e başka bir mevki teklif etmişti: Urugay. Messersmith hayal kırıklığına uğramışsa da bunu hiç açık etmemişti. Konsolosluk hizmetini arkasında bırakabildiği için kendini şanslı bile sayıyordu. Ancak ansızın şansı daha da yaver gitmeye başladı. Avusturya Büyükelçiliği makamı birden boşalmıştı ve Messersmith pozisyon için en uygun isimdi. Roosevelt de onayladı onu. Bu durum Messersmith'in işine geldi. Dodd da sırf Messersmith'den kurtulabilmek adına durumdan hoşnut oldu. Ancak Dodd, Messersmith dünyanın öbür ucuna gitmiş olsaydı çok daha mutlu olacaktı.

Messersmith adına sayısız parti verildi, bir süreliğine Berlin'deki akşam ve öğle yemeği davetlerinin neredeyse tamamı onun şerefine düzenleniyordu. Fakat Amerika Büyükelçiliğinin 18 Mayıs'ta verdiği davet en görkemli ve en resmî olanıydı. Dodd Amerika'dayken, Bayan Dodd, Elçiliğin protokol uzmanlarının da yardımıyla aralarında Hitler hariç önemli herkesin bulunduğu dört sayfalık konuk listesini gözden geçirdi. Berlin sosyetesini bilen birisi kimlerin geleceğini değil kimlerin gelmeyeceğini duysa şaşırır kalırdı. Diels gibi Göring ve Goebbels, Şansölye yardımcısı Papen de gelemecekleri için üzüntülerini bildirdiler. SA şefi Röhm gelmemişti ama Savunma Bakanı Blomberg oradaydı.

Bella Fromm, Sigrud Schultz da geldi. Aralarında Putzi Hanfstaengl, Armand Berard ve Prens Louis Ferdinand'ın da bulunduğu Martha'nın bir grup arkadaşı da davete katıldı. Konukların böylesi bir karışımdan meydana gelmesi bile davette başlı başına gerilim nedeniydi. Berard hâlâ Martha'ya âşıktı ve Prens Louis onun için serseme dönmüştü. Martha'nın ise akıllı fikri Boris'teydi (Boris garip bir şekilde davetli listesinde yer almıyordu.). Hitler'in gizli dostu Martha'nın Tommy diye seslendiği yakışıklı Hans Thomsen da oradaydı. Yanında

sık sık görülen esmer, narin ve güzel sevgilisi Elmina Rangabe de davetteydi. Ancak işin garip tarafı Thomsen'in karısı da gecede idi. Geceye sıcak hava, şampanya kokusu, ihtiras, kıskançlık ve ufukta nahoş bir şeylerin yaklaştığına dair duyulan bir his hakimdi.

Bella Fromm, Hanfstaengl'le ayaküstü sohbet etti ve konuşmayı günlüğüne şöyle kaydetti; "Yahudilerle ilgili neden bu kadar sorguya çekildiğimizi bir türlü anlayamıyorum." dedi Hanfstaengl. "Messersmith bir yandan, Roosevelt öbür yandan sıkıştırıp duruyor bu konuda. Parti her ikisinden de nefret ediyor."

"Dr. Hanfstaengl," dedi Fromm, "Bunu sizinle daha önce de konuşmuştuk. Benim yanımda böylesi bir role bürünmenize gerek yok."

"Pekâlâ. Aryan bile olsalar, Messersmith ve Roosevelt'in davranışları hiç de öyle göstermiyor."

Fromm o zamanlar Nazi Partisinin iyi niyetinden şüphe duymuyordu. İki hafta önce kızı Gonny, Messersmith'in yardımıyla Amerika'ya gitmişti. Fromm üzölmüştü ama oldukça da rahatlamıştı. Kızın gidişinden bir hafta kadar önce Fromm'un yıllardır çalıştığı Vossische Zeitung (Voss Teyze) kapatılmıştı. Kendini geliştirebileceği, ilerleyebileceği dönemlerin artık geride kaldığını düşünüyordu.

Fromm, Hanfstaengl'a "Eğer her şeyi keskin çizgilerle doğru ya da yanlış, aryan ya da aryan olmayan diye ayırırsanız, bu doğruyu yanlış, hoş ve nahoşu ayırmak adına insanların üzerinde sağlamca durabileceği bir zemini ayaklarının altından çekmiş olursunuz." dedi.

Konuşmayı tekrardan Messersmith meselesine getirdi. Messersmith'in iş arkadaşlarınca çok takdir edildiğini ve "büyükkelçilik makamına layık" olarak göröldüğünü söyledi. Bu sözler kuşkusuz Dodd'u çileden çıkarttırdı.

Hanfstaengl ses tonunu yumuşattı. "Pekâlâ Pekâlâ," dedi

“Benim de Amerika’da çok arkadaşım var ve hepsi de Yahudileri destekliyor. Ancak Parti politikamız...” durakladı kelime bulmakta güçlük çekiyordu. Cebini karıştırdı küçük bir paket şeker çıkardı. Lutschbonbons. Bella çocukluğundan beri o şekerlere bayılırdı.

“Bir tane almaz mısınız?” dedi Hanfstaengl. “Bunlar Führer için özel üretildi.”

Fromm paketten bir tane aldı. Tam ağzına atacaktı ki şekerin üzerinde gamalı haç kabartması olduğunu fark etti. Şeker tanecikleri bile koordinasyon politikasının etkisi altında kalmıştı.

Sohbet büyük bir rahatsızlık yaratan siyasi konulara kaydı. Hanfstaengl, Röhm’ün sadece Almanya Ordusunu ele geçirmek niyetinde olmadığını, Göring’in hava kuvvetlerine de gözüne diktiğini belirtti. “Hermann hiddetten köpürüyor! Etrafta dolanıp onun Luftwaffe’ıyla dalga geçemezsiniz, gözünü kırpmadan Röhm’ü öldürebilir.” dedi “Himmler’i tanıyor musunuz?” diye sordu.

Fromm onaylar şekilde başını salladı. Hanfstaengl; “Himmler, Reichwehr (düzenli ordu) adına ajanlık yapmaya başlamadan önce bir tavuk çiftliğinin sahibiydi. Diels’i Gestapo’dan attırdı. Himmler kimseye katlanamıyor ancak Röhm söz konusu olunca çok daha tahammülsüz. Şimdi de Rosenberg, Goebbels ve tavuk çiftçisi Röhm’e karşı bir olmuşlar.” dedi. Sözünü ettiği Rosenberg büyük bir Yahudi düşmanı ve Nazi Partisinin yurt dışı sorumlusu olan Alfred Rosenberg’ti.

Fromm sohbeti günlüğüne aktardıktan sonra; “Nazi Sosyalist Partisi içerisindeki hiçbir yetkili yükselmek adına gözünü kırpmadan birbirlerini gırtlaklamaktan çekinmezdi.” diye yazdı.

Berlin’in tuhaf havasından olsa gerek, masumane başka bir akşam yemeğinin daha ölümcül tehlikelere gebe olabileceği gerçeğini kanıtlamış oldu. Davetin ev sahipliğini yapan kişi

Dodd'un da arkadaşı ve zengin bir banker olan Wilhelm Regendanz'dı. Neyse ki Dodd Ailesi o gece partiye davetli değildi. Regendanz mayıs akşamlarının birinde, Berlin'in güneybatısında sevimli evleriyle ve Grunewald'a yakın olmasıyla bilinen Dahlem muhitindeki lüks villasında verdi daveti.

Regendanz, Çelik Miğfer, Stahlhelm, olarak bilinen ve eski ordu mensuplarından oluşan muhafazakâr eğilimlere sahip bir organizasyonun kurucusuydu. Çeşitli pozisyonlardan önemli insanları bir yemekte toplamaktan, onlarla tartışmalar ve görüşmeler yapmaktan büyük bir zevk alırdı. Bu davette ise özellikle iki önemli konuğu ağırılıyordu; Biri Fransa Büyükelçisi François-Poncet diğeri ise Komutan Röhm'dü. Her iki davetli de daha önce çeşitli nedenlerle Regendanz'ın evinde bulunmuşlardı.

Röhm kıvırcık sarı saçlı "tatlı kont" lakaplı ve Röhm'le gizli aşk yaşadığı dillere dolanan emir subayının da aralarında bulunduğu üç genç SA askeri eşliğinde geldi. Konuklar her ne kadar davette bulunduklarını gizleme niyetinde olmasalar da, Hitler daha sonraları bu daveti "Gizli Akşam Yemeği" olarak nitelendirecekti. Konuklar arabalarını evin caddeye bakan tarafının önüne park etmişlerdi böylece onları ele verecek olan plakaları bile gün gibi ortadaydı.

Davetliler garip bir karşılaşma anı yaşadılar. François-Poncet Belalı Yıllar adlı anılarında da belirttiği üzere SA liderinden hiç haz etmiyordu. "Duyduğum antipati nedeniyle, Üçüncü Reich'da oynadığı önemli rol ne olursa olsun mümkün olduğunca Röhm'den uzak durmaya çalıştım." diye aktarmıştı. Ancak Regendanz, François-Poncet'ye gelmesi için "yalvarmıştı".

Regendanz daha sonraları Gestapo'ya yazdığı bir mektupta bu iki adamı bir araya getirmek konusunda neden bu kadar ısrarcı davrandığını açıkladı. İddia ettiğine göre Poncet, Hitler'le yüzyüze görüşemediği için kızgınlığını dile getirmiş

ve Regendanz'tan Hitler'e yakın biriyle irtibata geçmek konusunda yardım istemişti. Regendanz, Röhm'ün iyi bir aracı olabileceğini öne sürmüştü. Akşam yemeğini verdiği dönemde, Hitler ve Röhm arasındaki çekişmeden haberdar olmadığını iddia etti. Gestapo'ya belirttiğine göre "tam tersine" Röhm'ün "Führer'in en çok güvendiği adam ve sadık bir destekçisi" olduğu düşünülüyordu. Diğer bir deyişle Röhm'le irtibata geçmenin Führer'le irtibata geçmekle eş değer olduğu algısı vardı.

Akşam yemeğine Bayan Regendanz ve uluslararası avukatlık yapmaya hazırlanan oğlu Alex de katıldı. Davetten sonra Röhm ve Fransız Büyükelçi, Regendanz'ın kütüphanesine çekilip gayri resmî bir görüşme yaptılar. Röhm, askerî meselelerden konuştu ve kendini bir asker olarak gördüğünü ve bu yüzden politik meselelerle ilgilenmediğini belirtti. Regendanz, Gestapo'ya "Görüşmenin kelimenin tam anlamıyla bir hiçle sonuçlandığını" aktardı.

Davet "François Poncet'ye göre" sessiz sedasız sona erdi. "Davet oldukça kasvetliydi, sohbetler havadan sudandı. Röhm'ün uykulu ve hantal olduğunu fark ettim; sadece sağlığından, romatizmasından ve Wiessee'de tedavi görmekten söz ettiği zamanlarda uyanmış gibi görünüyordu." Wiessee derken Röhm göl kenarına inşa edilmiş Bad Wiessee'de tedavi olmak için geçici bir süre istirahatata çekilme planından söz ediyordu. Poncet "Eve giderken, davet sahibine sebep olduğu can sıkıntısından dolayı saydırdım." diye yazdı.

Gestapo'nun, davetin konuklarına ilişkin bilgiyi nereden aldığı bilinmiyordu. Bu noktada Röhm'ün yakın takipte olduğu kesinleşmişti ama Regendanz'ın evinin önüne park edilen plakalar içerideki davetlilerin kimliklerini herhangi bir takipte açık etmiş olmalıydı.

O akşam yemeği kötü bir şöhrat edindi. Daha sonradan, yazın ortalarına doğru Phipps, o gece Regendanz'ın evinde aynı masaya oturup yemek yiyen yedi kişiden dördünün öldü-

rüldüğünü, bir tanesinin ölüm tehdidi aldığı için yurt dışına kaçtığını, bir diğ erinin de toplama kamplarına kapatıldığını yazacaktı günlüğüne. Phipps; “Bir akşam yemeğine davet edilen konuk listesi Borgia¹ Ailesi’nin hasedine dönü şebiliyor- muş demek.” diye kaydetti.

Ve Olanlar Şöyleydi;

24 Mayıs Salı günü Dodd önemli bir yetkiliyle, Hans- Heinrich Dieckhoff’la bir öğ le yemeğ i yemek için Dış iş leri Bakanlı ğ ına yürü dü. Dodd, Dieckhoff’un “bir ülkenin bakan yardımcısında olması gereken her şeye sahip” olduğunu söy- lüyordu. Brandenburg kapısına doğ u tarafından çıkan geniş Unter den Linden Strasse üzerindeki küçük ve kuytu bir res- toranda buluştular. Dodd orda yaptığ ı konuşmayı olağ anüstü olarak nitelendirdi.

Dodd’un buluş ma talebinin asıl nedeni Goebbels’in Yahudileri frengi hastalığ ına benzettig i konuşması tarafından safmış gibi lanse edilmekten kaynaklı duyduğ u üzüntüyü aktarmaktı. Hele ki Amerika’da Yahudi protestolarını dindir- mek için yaptığ ı onca ş eyden sonra. Dieckhoff’a, hük ümetin Columbia House Hapishanesini kapatma ve Almanya’nın Yahudi Zulmü olarak nitelendirilen bütün tutuklamalarını azaltmak niyetinde olduğunu duyurduğ u hatırlattı.

Dieckhoff hâlden anlıyordu. Goebbels hakkında iyi düşün- mediğ ini itiraf etti ve Dodd’a, Hitler’in alaşa ğ ı edilmesi bek- lentisinde olduğunu söyledi. Dodd günlüğüne; Dieckhoff, “Almanya derinden oyulduğ u, açlık sınırında bulunduğ u bu sisteme daha fazla katlanamayacağını kanıtlamak adına bütün sağlam delillerini sundu.” diye yazdı.

Dieckhoff’un bu kadar açıksözlü oluş u Dodd’u ş aşkına çevirdi. Amerika ya da İngiltere’deymiş çesine serbestçe konuş- tu. Hatta Amerika’daki Yahudi protestolarının da artması taraf-

¹ Borgia Ailesi: İtalyan bir Rönesans ailesi. Üyeleri çok yetenekli olmakla beraber kötülüğ ün, hainliğ in, hasetin timsali bir aile.

tarı olduğunu söyleyecek kadar ileri gitti. Dieckhoff'a göre o protestolar olmadan Hitler'i alaşağı etme ihtimali azalacaktı.

Dodd, Dieckhoff'un pozisyonundaki bir adamın bile böyle konuşmasının oldukça tehlikeli olduğunu biliyordu. "Böyle yüksek rütbeli birinin hayatını mevcut rejimi eleştirmek adına riske atabiliyor olmasına oldukça saygı duydum." diye yazdı Dodd.

İkili restorandan çıktıktan sonra Unter den Linden Strasse boyunca batıya, bütün hükûmetin yerleşkesi olan Wilhelm Strasse doğru yürüdüler. Dodd'un aktardığına göre "oldukça hüzünlü" bir şekilde ayrıldılar.

Dodd, ofisine geri döndü ve birkaç saat kadar çalıştı. Ardından Tiergarten'a gidip uzun bir yürüyüşe çıktı.

KÖŞESİNE ÇEKİLEN BİR YAZAR

Her ne kadar Hitler'in büyüüne kapılmış sarışın, temiz yüzlü genç adamlarla olmak hoşuna gitse de toplumsal ve siyasi baskıların arttığıнын kanıtlarını görmek Martha'nın günden güne daha da canını sıkmaya başladı. Mayıs ayında Mildred ve Arvid Harnack'ın düzenlediği olağan toplantıların katılımcılarından Heinrich Maria Ledig Rowohlt onu ve Mildred'ı Nazi Almanyası'ndan kaçmayan nadir ünlü yazarlardan birini ziyaret etmeye davet ettiğinde, Martha hayatının en önemli dersini almış oldu. Almanyadan göç edenler arasında Fritz Lang, Marlene Dietrich, Walter Gropius, Thomas ve Heinrich Mann, Bertolt Brecht, Albert Einstein ve besteci Otto Klemperer da vardı. Klemperer'in oğlu oyuncu Werner Klemperer *Hogan'ın Kahramanları* isimli televizyon dizisinde şaşkın, kibar bir Nazi hapishanesi ya da kampı müdürünü canlandırmaya devam edecekti. Ledig-Rowohlt yayıncı Ernst Rowohlt'un gayri-meşru çocuğuydu ve babasının şirketinde editör olarak çalışıyordu. Marthaların görüşeceği yazar Hans Fallada takma adıyla dünyaca bilinen Rudolf Ditzen'di.

Buluşma aslında senenin başlarında gerçekleşecekti ancak Fallada Mayıs'a ertelemişti görüşmeyi çünkü *Bir Zamanlar Bir Hapishane Kuşu* adlı son romanını yayımlamaya çalışıyor-

du. Yazar, *Küçük Adam-Şimdi Ne Olacak?* adlı romanıyla dünya çapında büyük bir üne kavuşmuştu. Kitap bir çiftin Weimar Cumhuriyeti dönemindeki ekonomik ve toplumsal dalgalanmalara karşı mücadele etmesini konu alıyordu. Fallada'nın son kitabı için endişelenmesinin nedeni, bu kitabının Hitler'in şansölyeliğinden sonra yayımlayacağı ilk kitabı olmasıydı. Neyin kabul edilebilir edebi eser olup olmadığına karar verebilen Goebbels'in yönetimindeki Reich Yayın Komitesi'nin kitabına nasıl yaklaşacağını kestiremiyordu. Kitabının basımının önündeki engelleri kaldırmak için Fallada kitabın giriş bölümünde Nazilere geri kalan sayfalarda herhangi nahoş bir şeyle karşılaşmayacaklarının garantisini veren cümleler yazmıştı. Yayıncısı Rowohlt bile Fallada'nın işi bayağı abarttığını ve "giriş bölümünün çok fazla yararlanmaya çalışan cinsten" olduğunu düşünüyordu. Fallada kitaptan o kısmı çıkarttırmadı.

Hitler'in şansölyeliğe yükselişini takip eden yıllarda tamamıyla Nazi olmayan Alman yazarlar iki guruba ayrılmışlardı; Almanya'da kalmanın ahlaka aykırı olduğunu düşünenler ve oldukları yerde kalmanın ve dünyadan elini eteğini çekip Hitler Rejimi'nin yıkılmasını beklemenin en iyi strateji olduğunu düşünenler. İkinci grup "kendi içlerine doğru göç" etmeyi seçenlerdi ve Fallada da onlardan biriydi.

Martha, Boris'in de onlarla gelmesini rica etti. Boris, her ne kadar daha önce Martha'nın Mildred'dan uzak durması gerektiğini belirtmiş olsa da gitmeyi kabul etti.

27 MAYIS Pazar sabahı Fallada'nın Berlin'in kuzeyindeki göller diyarı Mecklenburg Carwitz'deki çiftlik evine gitmek için yola çıktılar. Boris Ford'unu sürüyordu, üstünü tabi ki de her zamanki gibi açık bırakmıştı. Sabah havası serin ve yumuşaktı, yollar bomboştu. Şehrin dışına çıkar çıkmaz Boris gaza bastı. Ford, karayollarında kestane ve akasya ağaçlarının arasından ilerliyor ve hava buram buram bahar kokuyordu.

Yolun yarısına varmışlardı ki, gökyüzü kara bulutlarla kaplandı. “Gökyüzünde ince keskin hatlı yıldırımlar çakıyordu ve manzara yabani, renkler yırtıcıydı. Yoğun elektrikten dolayı oluşan yeşil, eflatun ve gri tonları...” diye hatırlıyordu Martha. Aniden bastıran yağmurun damlacıkları arabanın ön camlarına vuruyordu. Ancak bu bile keyiflerini kaçıramadı. Boris aracın üstünü kapatmadı. Ford çiseleyen yağmurlu havayı yararak ilerliyordu.

Aniden gökyüzü açıldı, yağmur, yerini güneş ışınlarına ve ortalığı aniden saran renklere bıraktı. Tıpkı bir tablonun içinden geçiyor gibiydiler. Taze ıslanan toprağın kokusu havayı doldurmuştu.

Carwitz’e yaklaşırken, tepeler, çayırlar ve masmavi göllerin ve tozlu patikaların olduğu bölgelerden geçtiler. Evler ve ambarlar, üzerlerine çatı iliştirilmiş birer kutuya benziyordu. Berlin’den sadece üç saatlik mesafedeydiler fakat Carwitz ıssız ve kuytu bir yer gibi görünüyordu.

Boris arabasını gölün yanındaki eski bir çiftlik evinin önüne park etti. Ev Bohnenwerder denen bölgenin tam ortasında, gölün tam dibindeydi ve tepelerle çevrilmişti.

Fallada, dört yaşlarındaki sarışın bir oğlan çocuğu ve sarışın, balıketli ve daha bebek olan ikinci çocuklarını taşıyan karısıyla beraber evin avlusunda belirdi. Bir köpek de sıçrayarak yanlarına geldi. Fallada kare kafalı, koca ağızlı, ufak tefek bir adamdı. Elmacık kemikleri o kadar belirgin ve sertti ki derisinin altına golf topu sokulmuş gibi görünüyordu. Gözlükleri koyu renk çerçeveli ve yuvarlak camlıydı. O ve karısı yeni gelen konuklarını *Küçük Adam* adlı kitaptan elde edilen parayla alınan çiftlikte küçük bir tura çıkardılar. Martha karı kocanın bu kadar keyifli olmasına çok şaşırdı.

Her ne kadar saklamaya da çalışsalar, konukların gelişinden beri havada asılı duran ve sorulmayı bekleyen soruyu Mildred gündeme getirip sordu. Fallada’nın ayrıntılı biyografilerinde

anlatıldığı üzere, Mildred yazarla göl kenarında gezinirken, Amerika'daki hayatından ve Michigan Gölü kıyısında yürümekten oldukça keyif aldığından söz etti.

Fallada “Yabancı bir ülkede yaşıyor olmak sizin için güç olmalı, özellikle de sizin dil ve edebiyat üzerineyse.” dedi.

Haklısınız dedi Mildred. “Ancak konu edebiyat olunca bazen kendi ülkenizde yaşıyor olmak bile size güç gelebilir.”

Fallada bir sigara yaktı. Ağır ağır konuşuyordu; “Ben ne Almanya dışında bir yerde yaşarım ne de başka bir dilde yazabilirim.” dedi.

Mildred itiraz etti. “Herr Ditzgen, belki de birinin nasıl yaşadığı nerede yaşadığından çok daha önemlidir.”

Fallada sesini çıkarmadı. Birkaç dakika sonra Mildred; “Bu günlerde bu ülkede kim istediği şeyi yazabiliyor ki?” diye sordu.

Fallada; “Bu bakış açınıza göre değişir.” dedi. Zorluklar ve gereklilikler, yasak kelimelerin olabileceğini fakat dilin her şeye meydan okuyabileceğini söyledi. “Evet, eğer gerekli düzenlemelere uyarsa ve biraz da fedakârlıkta bulunursa, ben hâlâ bu ülkede bir yazarın yazı yazabileceğini düşünüyorum. Tabi çok önemli fedakârlıklar değil bunlar.”

Mildred; “Peki ne önemli ne değil?” diye sordu.

KAHVE içip, öğle yemeği yediler. Martha ve Mildred manzaranın tadını çıkarmak için Bohnenwerder’ın tepesine çıktı. Hafif bir sis bütün belirgin şekilleri törpülüyor, renkleri dindiriyor ve bir sükûnet ortamı yaratıyordu. Oysa tepenin eteklerinden ayrılmayan Fallada’nın içinde fırtınalar kopuyordu. Ledig-Rowohl’ta satranç oynuyordu ünlü yazar. *Hapishane Kuşu* adlı kitabının giriş kısmına yazdıkları gündeme geldi, Ledig-Rowohl böyle bir şeyin gerekli olup olmadığını sorguluyordu. Fallada’ya Carwitz’e yolculukları boyunca bu meseleyi tartıştıklarından söz etti. Bunu duyan Fallada oldukça öfkelenmişti. Dedikodu meselesi olmak hoşuna gitmemiş ve biri-

lerinin onu yargılama hakkını kendilerinde görmesine, hele de bunlardan ikisi Amerikalı kadınsa, içermişti.

Martha ve Mildred döndüğünde konuşma devam etti ve Mildred da dâhil oldu sohbete. Martha can kulağıyla dinledi ancak Almancası her ince detayı yakalayıp anlayacak kadar iyi değildi. Yine de anladığı kadarıyla Mildred, Fallada'nın dünyadan elini ayağını çekmesi meselesine “yumuşak bir giriş” yapmaya çalışıyordu. Fallada'nın böylesi bir yaklaşımdan rahatsız olduğu gün gibi açıktı.

Sonradan Fallada konukları yedi odalı, elektrikle aydınlatılan, geniş çatılı, çeşit çeşit şömineleri olan evine buyur etti. Onlara aralarında kendi kitaplarının yabancı dillerde olan baskılarının da bulunduğu kütüphanesini gezdirdi. Sonra da küçük oğlunun uyuduğu odaya götürdü onları. Martha; “Her ne kadar balıketli karısı, çocukları, raflarına yerleştirdiği çeviri kitapları ve kendi ekip biçtiği bahçesiyle gururlu ve mutlu görünmeye çalışsa da, endişeli hâli ve sıkılganlığı kendini ele veriyordu. Fallada mutsuz bir adamdı.” diye yazdı.

Boris gibi Fallada da grubun fotoğraflarını çekti. Berlin’e dönerken yol boyunca Fallada hakkında konuştular. Mildred yazarın korkak ve zayıf olduğunu düşünüyordu. “Vicdanlı bir adam ve bu çok iyi bir şey. Mutlu değil, Nazi değil hele ümitsiz hiç değil.” dedi.

Martha başka bir izlenimini aktardı: “Hayatımda ilk kez bir yazarın çehresine mühürlenmiş olan korkunun izine rastladım.”

FALLADA en sonunda Alman Edebiyatı'nın tartışmalı figürlerinden biri hâline geldi. Bir kesim onu Nazilere karşı koyamadığı için başarısızlıkla suçladı, başka bir kesim ise güvenli kaçış yolunu seçmeyip ülkede kaldığı için yazara arka çıktı. Martha'nın ziyaretini takip eden yıllarda Fallada yazılarını Nazi Almanyası'na uyarlamak zorunluluğunu daha da hissetti. Rowohlt için aralarında o sıralar Amerika'da baya-

ğı popüler olan Clarence Day'ın *Babayla Yaşam* adlı kitabının da bulunduğu çeviriler yaptı. Nazilerin damarına basmaya-cağını umduğu zararsız yazılar yazmaya çalıştı. Bu yazıların arasında bir çocuğun çekme oyuncağıyla ilgili hikâyelerinden oluşan *Hoppelpoppel, Wo bist du? (Hoppelpoppel Neredesin?)* isimli bir derleme de vardı. 1937 yılında *Kurtlar Arasında Bir Kurt* başlığı taşıyan bir romanının basılmasıyla beraber yazarlık kariyeri parladı. Nazi Partisi mensupları romanı Weimar Hükûmetine yapılmış sıkı bir eleştiri olarak değerlendirdiler. Goebbels'in kendisi bile romanı "mükemmel bir kitap" diye nitelendirdi. Bütün bunlara rağmen Fallada git-gide daha çok ödünler vermeye başladı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında hayatın zorluklarını konu alan *Demir Gustav* adlı eserinin sonuç bölümünü Goebbels'in yazmasına izin verecek kadar işi abarttı. Fallada bunun mütevazı bir hediye olduğunu düşünüyordu. "Büyük jestlerden hoşlanmam. Ancak bir despotun ayakları dibinde, kimsenin bundan bir çıkarı yokken hele, boğazlanmayı, çocuklarımin zarar görmesini hiç istemem. Bu hiç bana göre değil." diye yazdı.

Yine de verdiği bu ödünlerin yazılarını olumsuz anlamda etkilediğinin farkındaydı. Annesine yaptığı işlerden hiç memnun olmadığını yazdı; "Eğer hayatta kalmak istiyorsam kafama göre davranamam. Sadece ahmaklar elinden gelenden çok daha kötüsünü yapar bunun da farkındayım ama..."

Sürgündeki diğer yazarlar, Fallada'nın ve onun gibi hayat-tan çekilen meslektaşlarının hükûmetin isteklerine ve zevklerine teslim olmalarını kınıyorlardı. Hitler Hükûmetinde kaldığı süre boyunca yurt dışında yaşayan Thomas Mann sonradan; "Bu belki de benim hüsnü kuruntumdur ama Almanya'da 1933 ve 45 yılları arasında yayın izni alabilmiş bütün kitaplar beterin de beteri ve hiç kimsenin elini dahi sürmek istemeyeceği cinsten. O kitaplara kan kokusu sinmiş ve her biri yüz karamız olarak kalacak. Fikrimce o sayfaların hepsi tekrardan hamur hâline getirilmeli." diye yazdı.

FALLADA’NIN yüzünde gördüğü korku ve bastırılmışlık hissi, bahar ayı boyunca tanık olduğu diğer olaylarla da birleşince, Martha’nın yeni Almanya aşkını derinden sarstı. İlk başlarda Hitler rejimine duyduğu o körü körüne bağlılıktan eser kalmadı, ilkin bağlılık yerini bir tür sempatik kuşkuculuğa bıraktı, yaz yaklaşırken de yeni Almanya fikrinden tiksine-meye başlamıştı.

Nuremberg’te bir zamanlar elini kaldırıp selama durabil-diği o devir artık kapandı. Artık Almanya’nın Yahudilere uyguladığı zulmün ulusal bir alışkanlık hâline geldiğinin farkındaydı. Kendini, Yahudileri devletin düşmanı ilan eden Nazi propagandasından köşe bucak kaçarken buldu. Şimdi-lerde Mildred ve Arvid Harnack ve arkadaşlarının Nazi kar-şıtı konuşmalarını dinliyor artık sözde yeni filizlenen ve bir zamanlar büyüleyici bulunduğu o devrime karşı çıkanları “ga-rip yaratıklar” olmakla suçlamıyordu.

“1934 yazı geldiğinde gördüğüm, duyduğum ve hissettiğim her şey bana durumun Hitler’den önceki dönemden çok daha kötü olduğunu gösteriyordu. Olabilecek en ağır, içler acısı korku politikasıydı ülkeyi götüren. İnsanların elinden mutlu-lukları ve özgürlükleri alınmıştı. Almanya’yı yönetenler bu uysal ve boyun eğen kalabalığı kaçınılmaz olarak bir savaşın içerisine doğru sürüklüyordu. İnsanların ne böyle bir isteği vardı ne de böyle bir şeyden haberleri” diye yazdı Martha.

Yine de yeni yaklaşımını ele güne söyleme, açık etme taraftarı değildi Martha.

“Düşmanlığımı gizli tutmaya çalışıyor ve açık etmiyordum.”

Onun yerine, düşündüklerini Hitler rejiminin en büyük düşmanı sayılan yeni ve enerjik muhalif dalgası olan Sovyetler Birliğine duyduğu ilgiyi beyan ederek dolaylı yoldan açık etmiş oluyordu.

“Sovyet Rejimi’nin yapısıyla ilgili bir merak uyanmaya başlamıştı içimde. Almanya’dan ve Almanlardan nefret edi-

yor onları açık açık yabani olarak nitelendiriyordum.” diye yazdı.

Boris’in de onu yüreklendirmesiyle ailesinin ne düşündüğünü umursamaksızın Sovyetler Birliği’ne bir seyahat planlamaya başladı.

HAZİRAN ayı geldiğinde Dodd “Yahudi Sorunu”nu, ki hâlâ bu duruma sorun diyordu, sarılmamış bir yara olarak görmeye devam ediyordu. Bakan Hull’a yazdığı bir mektupta; “Manzara çok daha az iç açıcı görünüyor.” dedi. Messersmith gibi o da zulmün “daha az reklam edilerek alttan alta” yapıl-maya başlansa da her tarafa yayıldığını görebiliyordu.

Mayıs ayında Nazi Partisinin “dırdırcı ve her şeyde kusur bulanlar”a karşı başlattığı kampanyayla ilgi bir rapor yazdı. Bu kampanya *Gleichschaltung* politikasının (koordinasyon politikasının) yeniden yürürlüğe girdiğinin habercisiydi. Yahudilere uygulanan baskı kaçınılmaz olarak artmıştı. Goebbels’in gazetesi *Der Angriff* okurlarını “Yahudilere karşı temkinli olmak ve onların herhangi bir kusurunu ihbar etmek” konusunda uyarıyordu. *Frankfurt gazetesinin* Yahudi sahipleri tıpkı ünlü Ullstein Yayınevinin son Yahudi ortakları gibi hisselerini teslim etmeye zorlanmışlardı. Birçok temizlik şirketi, belediyeye ihale teklifinde bulunabilmek için bünyesinde Yahudi çalışan bulundurmadığına dair kanıt sunmak zorundaydı. Alman Kızıl Haç’ı birden kan bağışçılarından sarf ırka ait olduklarına dair bir belge talep etmeye başladı. İki farklı şehirden iki yargıç sırf karıları Yahudi olduğu ve böyle-si bir evliliğin kanın saflığını kirletip Alman ırkının gücünü zayıflatacağını öne sürdükleri için boşanma talep eden iki adamı boşadı.

Dodd; “Bu ve bunun gibi diğer daha az ehemmiyetli olaylar Yahudilere karşı yeni bir yaklaşım edinildiğini açığa çıkarmış oluyor. Bu yeni yaklaşımla yurt dışı kamuoyundan çok daha az tepki alınıyor ancak buna rağmen bu yaklaşım

Nazi hükûmetinin Yahudileri ülkeden çıkartmak konusundaki kararlılığından bir şey götürmüyor.”

Almanya'nın aryan ırktan sayılan popülasyonu da bu yeni gelen sıkı denetim dalgasından nasibini alıyordu. Aynı gün yazılan başka bir raporda Dodd, Eğitim Bakanlığının cumartesi ve çarşamba akşamlarını Hitler Gençliğinin talepleri doğrultusunda okul günleri üzerinde düzenleme yapacağını bildir-
diğini aktarmıştı.

Bundan böyle cumartesi günleri Staatsjugendtag olarak yani Gençliğin Ulusal Günü olarak adlandırılacaktı.

HAVA ara ara yağan yağmurla ılık kalmaya devam etti. 2 Haziran 1934 Cumartesi günü sıcaklık 26 dereceyi gösterirken, Büyükelçi Dodd günlüğüne; “Almanya ilk kez gözüme kurak göründü. Ağaçlar, tarlalar sapsarı. Gazeteler Bavarya’da tıpkı Amerika’daki gibi bir kuraklık olduğunu yazıp yazıp duruyorlar.” şeklinde not düştü. Washington’da Moffat da iklimle ilgili notlar alıyordu. Günlüğünde 20 Mayıs’taki “olağanüstü sıcaklık”tan dem vurdu. Gün, ofisinde bile 33 dereceyle başlamıştı.

Henüz kimse farkında olmasa da Amerika ikinci kez şiddetli kuraklık dalgasına yakalanmıştı. Çok kısa bir süre içerisinde verimli ovalar bir avuç toz yığınınına dönüşecekti.

KOMŞUDAKİ BELA

Yaz yaklaşınca, Berlin'deki rahatsızlık hissi belirginleşti. Ruhsal durum "gergin ve heyecanlıydı." diye yazdı Martha. "Herkes havada bir şeyin olduğunu hissediyor fakat ne olduğunu bilmiyordu."

Almanya'nın tuhaf havası ve kırılgan durumu, Putzi Handstaengl'in 8 Haziran 1934 Cuma günde ev sahipliği yaptığı ve Dodd Ailesi'nin katıldığı öğleden sonraki *Tee-Empfang*'da (çay partisi) konuşulan meselelerdi.

Çaydan dönerken, Dodd Ailesi'nin, evlerine varmadan geçmeleri gereken yan yol Bendlerstrasse'da alışılmamış bir şeyin meydana geldiğini fark etmemeleri olanaksızdı. Orada, ordu karargâhına ait Bendler Blok'un binaları, rahatlıkla görünüyordu. Hakikaten de, Dodd Ailesi ve ordu neredeyse arka bahçe komşularıydı, kolu kuvvetli bir adam ailenin bahçesinden taş fırlatarak ordunun bir penceresini kırabilirdi.

Değişim aşikârdı. Askerler karargâh binalarının çatısında duruyorlardı. Ağır silahlı devriyeler kaldırımlar boyunca yürüyordu. Ordu kamyonları ve Gestapo arabaları yolu kapatmıştı.

Bu kuvvetler cuma gecesi ve cumartesi boyunca burada kaldı. 10 Haziran, Pazar sabahıysa, birlikler ve kamyonlar ortalıkta görünmüyordu.

Tiergarten'ın ormanlık alanından, Dodd Ailesi'nin evine

doğru bir sükûnet yayılıyordu. Parkta her zamanki gibi sürücüler vardı ve Pazar sabahının sessizliğinde toynakların takırtısı duyulabiliyordu.

HERMANN'IN OYUNCAKLARI

Gelmekte olan büyük değişikliğin türlü dedikoduları arasında bile, Dodd ve diplomatik çevreden olan arkadaşları için, Hitler, Göring ve Goebbels'in daha fazla tutunamayacaklarına inanmak güçtü. Dodd onları hâlâ kendilerini korkutucu bir bela yığınıyla karşı karşıya bulan beceriksiz ve tehlikeli ergenler olarak (16 yaşlarında diye açıklıyordu) görüyordu. Kuraklık gittikçe daha da şiddetleniyordu. Ekonomi, işsizlik konusundaki aldatıcı düşüşten başka pek bir gelişme işareti göstermiyordu. Röhm ve Hitler arasındaki uçurum daha da derinleşmişe benziyordu. Ve Almanya'nın sadece acayip bir komedinin sahnesi olduğunu, ciddi bir zamanda ciddi bir ülke olmadığını gösteren hâller (garip ve saçma hâller) var olmaya devam ediyordu.

Böylesi bir olay, Dodd, Fransız elçi François-Poncet ve Britanyalı Sir Eric Phipps'le beraber otuz altı konukla Göring'in, Berlin'in kuzeyinde, bir saat uzaklıktaki geniş arazisi üzerinde bulunan evine 10 Haziran 1934 Pazar günü gittiklerinde gözler önüne serilmiş oldu. Göring, sevip saydığı ve ölmüş İsveçli karısı Carin için buraya Carinhall ismini vermişti. Ayın ileriki günlerinde, bedeni İsveç'teki mezarlığından çıkarmayı, oradan Almanya'ya taşımayı ve arazide bir türbe-ye gömmeyi planlıyordu. Bugünse, Göring yalnızca ormanla-

rını ve bizonlarını salmak istediği hayvan alanını göstermek istiyordu.

Dodd Ailesi, onları ufak mekanik bir arızayla hayalkırıklığına uğratan yeni Buickleriyle geç geldiler fakat yine de Göring kendisi gelmeden orada olmayı başardılar. Talimatlar, onlara arazinin belirli bir noktasına gitmenin yolunu gösteriyordu. Konukların kaybolmasını engellemek amacıyla Göring her kavşağa yolu tarif edecek adamlar koymuştu. Dodd ve karısı diğer konukları bir konuşmacının etrafına toplanmış hâlde buldular. Dodd Ailesi, bizon alanının sınırında olduklarını öğrendiler.

Sonunda Göring, tek başına, hızlı sürdüğü ve Phipps'in yarış arabası diye tasvir ettiği aracıyla alana vardı. Arabadan indi ve üstünde bir bakıma pilot elbisesi, bir bakıma da Orta Çağ avcı elbisesine benzeyen bir üniforma vardı. Ayağında Hindistan lastiğinden botlar ve kemerinin içinde kocaman bir avcı bıçağı vardı.

Göring, önceki konuşmacının yerine geçti. Mikrofon kullandığı hâlde bağırarak konuştuğu için, normalde ormanlık alan olan yerde kulak tırmalayıcı bir etkiye neden oluyordu. Tıpkı o anda üşengeç vaziyette onlara pek uzak olmayan bizonlar gibi, ehlileştirilmemiş hayvanlarla dolu, ilkel Almanya'nın hâlini tekrardan gün yüzüne çıkaracak bir ormanlık alan oluşturma planını anlatıyordu. Üç fotoğrafçı ve bir "sinematograf" uzmanı bu durumu filme aldılar.

İtalyan Elçi'nin güzel Macar ve Yahudi karısı Elisabetta Cerruti, bundan sonra ne olduğunu anımsıyordu.

"Bayanlar ve Baylar," dedi Göring, "bir iki dakika içinde doğanın iş başındaykenki yegâne gösterisine tanıklık edeceksiniz." Parmağıyla demir bir kafesi işaret etti. "Bu kafeste kuvvetli erkek bir bizon, Kıta'nın neredeyse hiç duymadığı bir hayvan bulunuyor... Burada, gözlerinizin önünde, kendi türünün dişisiyle karşılaşacak. Lütfen sessiz olunuz ve korkmayınız."

Göring'in gardiyanları kafesi açtı.

"Korkunç Ivan, sana kafesten çıkmanı emrediyorum." diye buyurdu Göring.

Boğa hareket etmedi.

Göring emrini tekrar etti. Birkez daha boğa, oralı olmadı.

Gardiyanlar artık, Ivan'ın hareket etmesi için dürtme girişiminde bulundular. Fotoğrafçılar kendilerini ortaya çıkacak azgın hücumu hazırlamaya başladılar.

Britanya Elçisi Phipps günlüğüne, boğanın kafesinden "büyük bir isteksizlikle çıktığını ve ineklere oldukça üzgün bir bakış fırlattıktan sonra kafesine tekrar geri girmeye çalıştığını" yazdı. Phipps, Londra'ya daha sonra gönderdiği ve Britanya Dışişlerinde "bizon raporu" diye nam salan notunda bu olaydan söz etti.

Daha sonra Dodd ve Mattie ve diğer konuklar, köylülerin sürdüğü otuz tane küçük, iki kişilik at arabalarına binerek, ormanlardan ve çayırlar boyunca uzun, dolambaçlı bir gezintiye çıktı. Göring, sağında Bayan Cerruti'yle, iki koca atın çektiği en baştaki at arabasındaydı. Bir saat sonra kabile bir bataklık yakınında durdu. Göring at arabasından indi ve bu sefer kuşların görkemiyle ilgili bir konuşma yaptı.

Bir kez daha konuklar at arabalarına bindi ve uzun, başka bir gezintiden sonra, at arabalarının durduğu, ormandaki ağaçsız bir alana geldiler. Göring iri bedeniyle at arabasına atladı ve hızla oradan uzaklaştı. Konuklar ise daha yavaş şekilde onu takip etti ve yirmi dakika sonra, yanı başında Orta Çağ lorduna aitmiş görüntüsü veren devasa, yeni inşa edilmiş bir evin bulunduğu bir göle geldiler. Göring, bambaşka elbiseler, "yeni fevkalade beyaz yaz kıyafeti," diye yazdı Dodd, giymiş onları bekliyordu. Ayağında beyaz tenis ayakkabıları, beyaz kanvas bir pantolon, beyaz gömlek ve kemerinde aynı av bıçağının görüldüğü yeşil deriden bir avcı ceketi vardı. Elinde, çoban değneği ve zıpkını andıran bir haç bulunuyordu.

Saat neredeyse altı olmuştu artık ve akşam üstü güneşi, etrafı tatlı bir kehribar rengine bürümüşü. Göring, elinde değnekle, konuklarını eve götürdü. Hemen ana girişte bir kılıç koleksiyonu bulunuyordu. “Altın” ve “gümüş” odalarını, kart odasını, kütüphanesini, spor ve sinema salonlarını göstererek hava atıyordu. Bir holde düzinelerce geyik boynuzu asılıydı. Ana oturma odasında canlı bir ağaç, Hitler’in bronz bir heykelinin ve Göring’in Germen savaş tanrısı Wotan’ın heykelini yerleştirmeyi planladığı henüz boş olan bir alan buldular. Dodd, Göring’in “her adımda kibrini teşhir ettiğini,” gözlemliyordu. Birkaç konuğun birbirine eğlendiklerini belirten fakat temkinli bakışlarla baktıklarını fark etti.

Bundan sonra Göring konukları dışarıya çıkardı. Tüm konuklar, Göring’in “özel sekreter” olarak tanıttığı fakat herkesin kendisiyle ilişki yaşadığını bildiği aktris Emmy Sonnemann’ın düzenlediği bir yemek için açık havada kurulmuş masalara yönlendirildi (Bayan Dodd Sonnemann’dan hoşlanıyordu ve gelecek aylarda, Martha’nın not ettiği üzere “ona oldukça bağlanacak”tı). Elçi Dodd, kendisini Şansölye yardımcısı Papen, Phipps ve François-Poncet ile başkaları arasındaki bir masada otururken buldu. Sonuç onu hayal kırıklığına uğratmıştı. “Sohbetin hiçbir değeri yoktu,” diye yazdı ancak yine de, sohbet I. Dünya Savaşı’ndaki bir Alman donamasına kayınca ve savaş hakkında gereğinden ziyade coşkulu konuşma olunca Dodd da kısaca katılarak şunu söyledi: “İnsanlar tarihin gerçekliğini bilselerdi, asla başka büyük bir savaş yaşanmazdı.”

Phipps ve François-Poncet rahatsız bir şekilde güldüler.

Sonra sessizlik hakim oldu.

Birkaç dakika sonra konuşma devam etti: “Daha az,” diye yazdı Dodd, “risk taşıyan konulara döndük.”

Dodd ve Phipps, yemek biter bitmez izin isteyip Berlin’e, dönmek için yola çıkmayı düşünüyorlardı, –umuyorlardı– zira ikisinin de katılması gereken resmî bir akşam yemeği

vardı. Ancak Göring, bu gezintinin en heyecanlı bölümünün –“bu tuhaf komedi,” diye niteliyordu Phipps– yaklaşmakta olduğunun bilgisini verdi.

Göring konuklarını gölün başka bir kıyısına, yaklaşık 450 metre uzağa götürdü. Suyun kıyısında dikilmiş bir türbenin önünde durdu. Dodd, “ömrümde gördüğüm, kendi türünde en özenle hazırlanmış yapı” diye tanımladığı bir şey gördü. Türbe iki kocaman meşe ağacının ve STONEHENGE’deki taşlara benzeyen altı devasa tek parça taşın ortasında bulunuyordu. Göring meşe ağaçlarından birine doğru yürüdü, bacaklar açık, tıpkı çok büyük bir orman perisi gibi ağacın önünde durdu. Av bıçağı kemerindeydi ve Orta Çağ değneğini tekrar kullandı. Ölmüş karısının erdemlerinden, türbenin cennet misali yerinden ve bundan on gün sonra, yaz yıldönümünde, yani Nasyonel Sosyalistlerin pagan ideolojilerinde sembolik önem verilen bir günde, gerçekleşecek bedenin çıkartılması ve tekrar yerleştirilmesi planından söz etti. Buna, Hitler, SS ve SA ordularının lejyonları da katılacaktı.

Sonunda, “tuhaf gösteriden yorulmuş,” Dodd ve Phipps, Göring’e “Allahaismarladık” demek için ard arda harekete geçti. Bayan Cerruti, kaçmak için âdeta fırsat kollarcasına, daha hızlı davrandı. “Hanımefendi Cerruti bizim hareketlendiğimizi gördü.” diye yazdı Dodd, “ve başkasının her türlü fırsatta kendisinin önüne geçmesini engellemek amacıyla hızlı bir şekilde ayağa kalktı.”

Phipps sonraki gün Göring’in evi hakkında günlüğüne şöyle yazdı. “Olan her şey o kadar tuhaftı ki, bazı anlarda olanlar gerçek değilmiş hissi uyandırıyor.” diye yazdı, fakat bu serüven onun için Nazi yönetimi doğasıyla ilgili rahatsız edici olsa da önemli bir bakış açısı sağladı. “En önemli izlenim, büyük, şişko ve şımarık bir çocuk misali oyuncaklarını bize gösteren General Göring’in fevkalade dokunaklı saflığıydı: Orta Çağ ormanları, bizonları ve kuşları, avcı kulübesi, gölü,

sahili, sarışın “özel sekreter”i, karısının türbesi, kuğuları ve görkemli mezar taşları... Ve başka oyuncakların olduğunu da hatırladım, kanatlı olup daha masum olan ve belki bunlar bir gün, aynı çocuksu ruh ve aynı çocuksu neşeyle ölümcül misyonları için serbest bırakılacaklar.”

BİR PİGME KONUŞUYOR

Martha ve babası nereye giderlerse gitsinler Hitler rejiminin çok yakında yıkılacağıyla ilgili söylentiler işitiyorlardı. Her yeni sıcak haziran günüyle beraber bu söylentiler gittikçe dallanıp budaklanıyordu. Kafelerde ve barlarda, iş sahipleri yeni hükûmette kimlerin bulunacağı üzerine yazdıkları tahmin listelerini karşılaştırmak ve üzerine tartışmak gibi tehlikeli bir uğraş edinmişlerdi. Önceki iki şansölyenin ismi ilk sıralarda yer alıyordu; General Kurt von Schleicher ve Heinrich Brüning. Bir söylenceye göre Hitler şansölye olarak kalacak ancak Schleicher'in yardımcı şansölye, Brüning'in Dışişleri Bakanı, Komutan Röhm'ün Savunma Bakanı olduğu yeni ve çok daha güçlü bir kabinenin kontrolü altında olacaktı. 16 Haziran 1934'te, Berlin'e gelişinin birinci yıldönümünden bir ay önce, Dodd, Bakan Hull'a; "Gittiğim her yerde insanlar direnişten, büyük şehirlerde meydana gelecek olası ayaklanmalardan söz ediyor." diye yazdı.

Hitler yönetimi sırasında, görüş ayrılıklarını engelleyecek alınan sıkı önlemler yüzünden o güne kadar tahmin edilmesi bile imkânsız olan, bir olay meydana geldi.

17 Haziran Pazar günü Şansölye Yardımcısı Papen'in Berlin'e kısa bir tren yolculuğu uzaklığında olan Marburg'ta aynı adı taşıyan üniversitesinde bir konuşma yapması bek-

leniyordu. Papen trenine binene kadar konuşma metnini görmemişti. Bu durum Papen'in konuşma yazarı Edgar Jung ve sekreteri Fritz Gunther von Tschirschky und Boengendorff'un düzenlediği sessiz komplodan kaynaklanmıştı. Jung içten içe Nazi Partisine öylesine dış biliyordu ki bir ara Hitler'e suikast düzenlemeyi bile düşünmüştü. O zamana kadar Nazi karşıtı fikirlerini olabildiğince Papen için yazdığı konuşmaların dışında tutmuştu fakat hükûmet içerisinde büyüyen huzursuzluğun kendisine büyük bir şans sunduğunu sezinledi. Eğer Papen biz-zat rejim karşıtı konuşmalarda bulunursa, diye düşündü Jung, söylediklerinin Başkan Hindenburg ve düzenli ordunun ülkedeki düzeni yeniden kurmak adına Nazileri yönetimden alıp Hücum Taburlarını ülke dışına çıkarması için harekete geçirebilirdi. Jung Tschirschky ile beraber dikkatle konuşmayı gözden geçirdiler. Her ikisi de kasten metni son dakikaya kadar Papen'e göstermediler böylece Şansölye Yardımcısı'nın konuşmayı olduğu gibi yapmaktan başka şansı kalmayacaktı.

"Konuşmayı hazırlamak aylar sürdü." dedi Tschirschky sonradan "Uygun bir fırsat bulmak gerekiyordu ve her şey mümkün olduğunca büyük bir dikkatle hazır edilmek zorundaydı."

Trende Papen konuşma metnini ilk kez okurken, Tschirschky Yardımcı Şansölye'nin yüzünün korkudan değiştiğini gördü. Bu konuşma Almanya'da değişen atmosferin bir habercisiydi (herkes keskin değişimin eli kulağında olduğu inancını taşıyordu) öyle ki korkak bir karaktere sahip olan Papen konuşmayı yapıp hâlâ hayatta kalabileceğini düşündü. Çok da fazla seçeneği yoktu.

"Onu konuşmayı yapması konusunda oldukça zorladık." dedi Tschirschky. Kopyalar çoktan yabancı muhabirlere dağıtılmıştı. Papen son dakikada çark etse bile konuşma metni elden ele dolaşmaya devam edecekti. İçeriği çoktan dışarı sızmıştı, işte bu nedenle Papen konuşma salonuna geldiğinde

herkes büyük bir beklenti içerisindeydi. Kahverengi gömlekler giyen ve gamalı haç pazı bentleri takan adamların doldurduğu koltukları görünce Papen'in gerginliği tavan yaptı.

Şansölye Yardımcısı kürsüye doğru yürüdü.

“Prusya’da meydana gelen olaylara, mevcut Hükûmetin oluşturulmasına olan katkılarımın (Hitler’in şansölyeliğe atanmasında oynadığı role göndermede bulunuyordu) Almanya’daki gelişmeler üzerinde o kadar etkisi olduğu söylendi ki bana, yaptığım şeylere herkesten çok daha fazla eleştirel yaklaşmak zorundayım.”

Bundan sonra dile getirdiği düşünceler ondan daha düşük rütbeli herhangi bir adamı darağacına götürmeye yeterdi.

“Hükûmet bencilliğinin, ilkelerinin yetersiz olduğunun, samimiyetsizliğinin, kaba tutumlarının, Alman Devrimi adı altında sakladığı kibrinin oldukça farkında.” Eğer Hükûmet halkla “içten ve dostane ilişkiler” kurmak istiyorsa, “halkın zekâsı küçümsenmemeli, güveni boşa çıkarılmamalı ve gözdağı vererek halk sindirmemelidir.” diye uyardı. “Eğer her eleştiri girişimi anında şeytani olarak nitelendirilmezse, insanların kararlar alınıp uygulanırken söz hakkına sahip olmasına izin verilirse, umutsuz vatanseverler hemen hain olarak damgalanmazsa” Alman ulusu “Hitler’i büyük bir sadakatle izleyeceklerdir. İlkeci fanatikleri susturmanın” zamanı geldi, dedi Papen.

Dinleyiciler uzun süredir bunları duymayı bekliyormuşçasına karşılık verdiler. Papen konuşmasını tamamlarken bütün kalabalık ayağa fırladı. “Alkış tufanı” koptu ve dinleyiciler arasındaki üniformalı Nazi üyelerinin “öfkeli protestolarını” bastırdı diye yazdı Papen. O sıralar Berlin’de bulunan tarihçi John Wheeler-Bennett; “Konuşmanın Almanya üzerinde yarattığı sevinç dalgasını tarif etmek oldukça güç. Sanki Almanya’nın ruhundan ağır bir yük kalkmış gibiydi. Rahatlama hissi havada hissedilebiliyordu. Papen ülkedeki binlerce ve binlerce insanın

konusurlarsa korkunç cezalar alırlar korkusuyla kalplerine kilitledikleri sözcükleri dillendirdi.” diye yazdı.

AYNI Gün Hitler Almanya’nın başka bir yerinde İtalya’da Mussolini’yle yaptığı görüşmeyle ilgili bir konuşma yapacaktı. Hitler bu konuşmayı Papen’e ve muhafazakâr arkadaşlarına karşı bir saldırıda bulunmak için kullandı, isim vermeden yaptı bunu.

“Bizim ideallerimize karşı söyleyecek bir şeyi olduğunu düşünen bu pigmelerin hepsi el birliğiyle silinip süpürülecektir.” diye haykırdı. “Bu küçük kurtçuklara, birkaç cümleyle insanların hayatlarındaki bu muazzam değişimin önüne geçebileceğini düşünen bu pigmelere” verip verişti.

Papen ve takımına küçük bir uyarıda bulundu: “Eğer herhangi bir girişimde bulunmaya kalkarlarsa, parmaklarını dahi kımıldatsalar, bunu eleştiri olarak değil yalan beyan olarak ele alınır ve şunu iyi bilsinler ki 1918’in korkak ve yozlaşmış burjuvazisi yerine bütün haklın yumruğuyla karşı karşıya kalırlar. Bu, ulusun kenetlenerek oluşturduğu yumruktur, iradedir. Öyle ki en küçük sabotaj girişiminde bulunan herkesi yerle bir eder.”

Goebbels Papen’in konuşmasını örtbas etmek için hemen harekete geçti. Canlı yayınlanmasını önledi ve yapılan bütün gramofon kayıtlarının imha edilmesi emrini verdi. Gazetelerin konuşmayı yayınlamasının önüne geçti ya da içeriğini haber yapmasını engelledi. Yine de *Frankfurter gazetes*i konuşmadan bölümler basmayı başardı. Goebbels konuşmanın yayılmasını engellemek konusunda o kadar kararlıydı ki gazetenin nüshaları “restoranlarda, kafelerde müşterilerin ellerinden çekilip alınmak” suretiyle toplanıyordu diye rapor etti Dodd.

Papen’in yandaşları konuşma metninin kopyalarını basıp sessizce diplomatlara, yabancı muhabirlere ve diğerlerine ulaştırmak için Papen’in sahibi olduğu gazetenin, *Germania’nın* matbaalarını kullandılar. Konuşma dünyada büyük bir

yankı buldu. *New York Times* telgraf aracılığıyla Dodd'un Elçiliğinden konuşmanın tam metnini talep etti. Londra ve Paris'teki gazeteler konuşmayı bir sansasyon hâline getirdiler.

Bu olay Berli'nin üzerine yayılmış olan sükûnet havasını daha da yoğunlaştırdı. Gestapo anı yazarların Hans Gisevius'un aktardığına göre; “Bunaltıcı havada bir şeyler vardı sanki ve eli kulağındaki bir fırtına sindirilmiş, halkın üzerine serpiştirilmiş olağanüstü söylentileri silip süpürecek gibiydi. Halk akıl dışı hikâyelere kalpten inanır olmuştı. Herkes fısıldaşıyor yeni dedikoduların işportacılığını yapıyordu.” Politik uçurumun her iki yakasındakiler de “katillerin kendilerini öldürmek için mi kiralandığı ve bu katillerin kim olabileceği sorularıyla oldukça meşgul gibi görünüyordu.”

Birisi bir binanın çatısından Under den Linden'e el bombası fırlatmıştı. Bomba patlamış sadece birkaç hükûmet yetkilisi ve tesadüf eseri civarda bulunan SA liderleri hafif yaralanmıştı. SA'nın Berlin bölümünün genç ve merhametsiz lideri Karl Ernst patlamadan beş dakika önce oradan geçmiş ve patlamanın hedefindeki şahsın kendisi olduğunu ve saldırının arkasında Himmler'in olduğunu iddia etmişti.

Bu gerilim ve korku kazanı içerisinde Himmler'in Ernst'i öldürmek istediği fikri oldukça akla yatkındı. Yarı zamanlı çalışan bir işçi olan şüpheli suikastçıyı teşhis eden bir polis soruşturmasından sonra bile, korku ve şüphe bir silahın namlusundan tüten duman misali havada asılı kalmaya devam etti.

“O kadar çok fısıldaşma, göz kırpması, gizlice selamlaşma vardı ki şüphe havası bir türlü dağılmıyordu.” diye yazdı Giesvius.

Ülke, heyecanlı bir filmin doruk noktasına iğnelenmiş gibi duruyordu. “Gerilim tepeye tırmanmıştı, ıstırap veren bir belirsizlikle başa çıkmak, aşırı sıcak ve nemle başa çıkmaktan çok daha zordu. Kimse bundan sonra neler olacağını kestiremiyor ve herkes korkunç bir şeyin eli kulağında olduğunu

hissediyordu.” diye yazdı Gisevius. Yahudi filolog Victor Klemperer de aynı şeyi hissediyordu; “Her yer bilinmez, heyecan içinde ve ketum. Günübirlük yaşıyoruz.” diye yazdı günlüğüne haziran ortalarına doğru.

DODD’A göre Papen’in Marburg konuşması uzun süredir beklediği bir işaretti; Hitler rejiminin ayakta kalamayacak kadar zalim ve akıl dışı olduğunun bir kanıtıydı. Hitler’in yardımcısı bile rejime karşı konuşuyor ve hayatta kalmaya devam edebiliyordu. Hitler Hükûmetinin sonunu getirecek olan kıvılcım bu muydu yoksa? Eğer öyleyse, bu kıvılcımın Papen gibi bir korkak tarafından yakılması ne kadar da garipti. “Almanya’ya büyük bir heyecan hakim” diye yazdı Dodd günlüğüne 20 Haziran Çarşamba günü. “Liderlerin bütün korumalarının ayaklanma belirtileri gösterdiği söyleniyor. Öte taraftan ülkede seyahat edenler, artan hava talimleri, askerî tatbikatlar ve manevraları güpegündüz gördüklerini rapor etmeye devam ediyorlar.”

Aynı gün Papen konuşmasının örtbas edilmesiyle ilgili şikâyetlerini bildirmek üzere Hitler’e gitti.

“Ben Marburg’ta Başka’nın temsilcisi olarak konuşma yaptım.” dedi Papen. “Goebbels’in müdahalesi beni istifa etmeye mecbur bırakıyor. Bunu derhâl Hindenburg’a bildireceğim.” diye ekledi. Bu Hitler’e yapılmış büyük bir tehditti. Başkan Hindenburg’un hâlâ anayasal hakları, kendisini görevden alma yetkisini elinde bulundurduğunun ve düzenli ordunun hâlâ başkana sadakatle bağlı olduğunun ve bu iki faktörün Hindenburg’u kendi kontrolü dışındaki Almaya’daki tek gerçek güç hâline getirdiğinin çok iyi farkındaydı. Hindenburg ve onun “Fränchen”i, Papen’in aralarının çok iyi olduğunu ve Başkan’ın Papen’e konuşması dolayısıyla telgrafla tebriklerini ilettiğini biliyordu.

Papen, Hitler’e Hindenburg’un malikânesi Neudeck’a gide-

ceğini ve ondan konuşmasının yayınlanması için bütün yetkisini kullanmasını talep edeceğini söyledi.

Hitler onu sakinleştirmeye çalıştı. Propaganda Bakanlığının konuşma üzerine koyduğu yasağı kaldıracağına dair söz verdi ve Papen'e Neudeck'e beraber gidip, Hindenburg'la görüşmeleri teklifinde bulundu. Papen gafil avlanıp büyük bir saflıkla bunu kabul etti.

O GECE gündönümünü kutlayan eğlence düşkünleri Almanya'nın dört bir yanını havai fişeklerle alev verdiler. Berlin'in kuzeyinde Göring'in karısı Carin'in cenazesini taşıyan tren Carinhall yakınlarındaki bir istasyonda durdu. Banttan Beethoven'ın "Cenaze Marşı" çalarken, istasyon önündeki alanı Nazi askerleri ve yetkilileri doldurmuştu. Önceleri sekiz polis tabutu taşıyordu daha sonradan büyük bir seremoniyle tabut başka bir sekizlinin ellerinden ellerine aktarıldı durdu. Ta ki en sonunda altı atın çektiği bir cenaze arabasına yerleştirilip Göring'in göl kıyısındaki türbesine gömülüp son yolculuğuna uğurlanıncaya kadar. Hitler de törene katıldı. Askerler meşaleler taşıyordu. Kabirde alevle dolu muazzam çanaklar vardı. Ürkünç bir hava içerisinde, her şey büyük bir özenle yürütüldü, avcı klaksonlarından çıkan matemli ses, titreşen alevin ötesinde uzanan ormanlık alana doğru yayılıyordu.

Himmler de geldi. Tedirgin olduğu her hâlden belliydi. Hitler ve Göring'i bir kenara çekip onlara nahoş haberler verdi. Haberlerin aslı astarı yoktu Himmler'in de bildiği üzere fakat bu Hitler'i Röhm'e karşı harekete geçirmek adına oldukça işine yarayacaktı. Himmler az evvel birilerinin kendisini öldürmeye teşebbüs ettiğini öfkeyle dillendirdi. Röhm ve SA askerlerini bu teşebbüsten sorumlu tutuyordu. Kaybedecek hiç zamanları olmadığını ve Hücum Taburlarının ayaklanmanın eşiğinde olduğunu söyledi.

Aracın ön camındaki delik kurşundan kaynaklanmıyordu

oysa. Hans Gisevius son polis raporlarına bakmıştı. Daha çok geçip giden bir araçtan sıçrayan taştan kaynaklanan bir hasara benziyordu bu.

“Bu çok saptırılmış bir hesaplamaydı ve (Himmeler) suikast girişiminin faturasını SA’ya kesmişti.” diye yazdı Gisevius.

Ertesi gün 21 Haziran 1934’te Hitler Hindenburg’un malikânesine (yanında Papen olmaksızın) gitti. Görünen o ki Hitler’in başından beri planı buydu. Ancak Neudeck’te ilk önce Savunma Bakanı Blomberg’le karşılaştı. General üniformasıyla beraber Hitler’i malikânenin kapısında karşıladı. Blomberg katı ve açık sözlüydü. Hitler’e Hindenburg’un Almaya’da tırmanan gerilimle ilgili kaygılandığını söyledi. Eğer Hitler dümene geçmezse Hindenburg’un sıkı yönetim ilan edip hükûmeti ordunun ellerine teslim edeceğini söyledi Blomberg.

Hitler şahsen Hindenburg’la görüştüğünde de aynı mesajı aldı. Neudeck’e olan seyahati altı üstü 30 dakika sürdü. Sonrasında Berlin’e geri döndü.

O HAFTA boyunca Dodd, Şansölye Yardımcı Papen hakkındaki söylentilere ve kendisinin konuşmasının yankılarına ve ilaveten mucizevi bir şekilde hâlâ hayatta oluşuyla ilgili konuşmalara şahit oldu. Muhabirler ve diplomatlar Papen’in yaptıklarını akıllarının bir köşesine yazıyor, hangi davete katıldığını, kimin onunla konuştuğunu, kimin ondan uzak durduğunu, arabasını nereye park ettiğini, Tiergarten’daki yürüyüşlerini yapıp yapmadığını takip ediyorlardı. Onun ve Almanya’nın geleceğinde onları neler beklediğine dair işaretler arıyorlardı. 21 Haziran Perşembe günü Dodd ve Papen Reichsbank başkanı Hjalmar Schacht’ın yaptığı bir konuşmayı dinlemeye gittiler. Dodd sonradan Papen’in asıl konuşmacıdan bile daha fazla dikkat çektiğinin farkına vardı. Goebbels da oradaydı. Dodd, Papen’in Goebbels’in oturduğu masaya gittiğini, onunla el sıkıştığını ve birer kahve içtiklerini yazdı. Dodd oldukça şaşır-mıştı çünkü bu Goebbels “Eğer Hitler ve Hindenburg mü-

dahale etmeseydi Marburg konuşmasından sonra Papen'in derhâl infaz edilmesini emreden" Goebbels'la aynı kişiydi.

Berlin'deki atmosfer fırtınaya gebe bir hâlde kalmaya devam etti. Dodd 23 Haziran Cumartesi günü günlüğüne "Hafta büyük bir sükûnetle fakat büyük bir huzursuzlukla sona erdi." diye yazdı.

BANYODAKİ MESAJ

Papen, görüldüğü kadarıyla Berlin’de kaygısızca dolaşp duruyordu ve 24 Haziran 1934’te, Hamburg’a Hindenburg’un temsilcisi olarak, kalabalığın kendisine heyecanla alkış tuttuğu, at yarışı olan Alman Derby’ye katılmak için gitti. Goebbels geldi ve bir SS falanjının arkasında, ısıklık ve yuhalamara sebebiyet vererek kalabalığı geçti. Fotoğrafçılar resim çekerken iki adam el sıkışıyordu.

Papen’in konuşma yazarı Edgar Jung fazla dikkat çekmekten yanaydı. Marburg konuşmasının hayatına mal olacağına dair hiçbir şüphesi kalmamıştı artık. Tarihçi Wheeler-Bennett, Berlin dışında ormanlık bir alanda kendisiyle gizli bir görüşme ayarlamıştı. “Büsbütün sakın ve kaderciydi,” diye hatılıyordu Wheeler-Bennett, “fakat önünde hiçbir gelecek olmayan ve dolayısıyla kaybedecek bir şeyi olmayan bir adamın özgürlüğüyle konuşuyordu ve bana birçok şey söyledi.”

Rejimin retoriği daha da tehlikeli oluyordu. Rudolf Hess 25 Haziran, Pazartesi günü bir radyo konuşmasında şöyle uyarıyordu: “Ne yazık o kişiye ki, devrime isyanla hizmet edebileceği düşüncesinde olup inanmaktan vazgeçene.” Parti’nin, her isyanı “Vuracaksan, sağlam vur!” prensibiyle hareket eden mutlak bir kuvvetle karşılayacağını, da ekliyordu.

Sonraki sabah, 26 Haziran Salı gününde, Edgar Jung’un

temizlikçisi gelince, mobilyaların dağıtılarak ve elbise ve belgelerin etrafa saçılarak evin alt üst edildiğini gördü. Jung, banyosundaki ilaç kutusuna aceleyle tek bir kelime karalamıştı: GESTAPO.

DIELS, Cologne'nun Bölge Komiserliği görevini devralmak için hazırlanıyordu. Göring bu vesile ile şehre uçtu. Beyaz uçağı, Diels'in "muhteşem RHİNELAND yaz günü" diye niteleyeceği mavi ve berrak bir gökyüzünden indi. Törende Diels siyah SS üniformasını giyiyordu; Göring kendi tasarımı olan beyaz bir üniforma giyiyordu. Sonrasında Göring Diels'i köşeye çekti ve şöyle konuştu: "Önümüzdeki günlerde kendine dikkat et."

Diels bunu ciddiye aldı. Gerektiği zamanlarda ortadan kaybolma uzmanı olarak, yakındaki Eifel Dağlarına kısa bir tatil için şehirden ayrıldı.

BAYAN CERRUTİ'NİN TELAŞI

Büyükelçi Dodd, 28 Haziran 1934 Salı günü günlüğüne; “Son beş gündür duyduğum şeyler Almaya’ya geldiğimden beri hiç olmadığı kadar Berlin’deki atmosferi kızıştırıyor.” diye yazdı. Papen’nin konuşması hâlâ gündemden düşmemişti. Sertleşen söylemleriyle Hitler, Göring ve Goebbels hükûmete karşı gelmeye cüret edenlerin başına gelecekler konusunda halkı uyarıyordu. Dışişleri Bakanlığına yolladığı bir telgrafta Dodd, durumu Fransız İhtilali öncesindeki duruma benzetti. “Paris 1792’de Girondinler ve Jakobenler arasında nasıl bir üstünlük mücadelesi varsa bugün Almanya’daki durum o” diye belirtti.

Kendi çatısı altında ise sıcaklık ve siyasi kargaşayla hiç alakası olmayan ekstradan gergin bir ortam vardı. Martha, anne ve babasının karşı çıkmasına rağmen Rusya’ya gitmek konusunda ısrar ediyordu. Seyahati bu kadar istemesinin Komünizm’le uzaktan yakından alakası olmadığını sadece Boris’e olan aşkıdan ve Nazi Devrimi’ne duyduğu artan nefretten dolayı bu kadar çok Rusya’ya gitmek istediğini söyleyip duruyordu. Boris’in aslında sadık bir komünist olduğunu kabul ediyordu fakat Boris’in “bütün çekiciliğiyle ve sadeliğiyle ülkesine duyduğu sevgisini anlatmak” dışında kendi politik görüşleri üzerinde bir etki yaratmaya çalışmadığını

iddia ediyordu. “Boris’in inançları, ülkesinin siyasi çizgisi göz önünde bulundurulduğunda ilişkinin geleceği” konusunda içini kemiren bir ikileme düştüğünü de itiraf etti.

Martha yolculuğu tek başına yapmak konusunda ısrar etti. Rusya’da mümkün olduğunca çok yeri gezmek istiyordu ve Boris’in birkaç şehri gezmesi yönünde verdiği tavsiyeyi göremezden geldi. Boris, Martha’nın turistik bir gezi yapıp hayranlık duymasından ziyade, ülkeyle ilgili derin bir bilgi birikimine sahip olmasını istiyordu. Rusya’da ulaşımın Batı Avrupa ülkelerindeki kadar hızlı ve rahat olmadığını ve şehir ve kasabaların Almanya ve Fransa’daki resmedilmeye değer göz kamaştıran yerlere hiç benzemediğini de hatırlattı Martha’ya. Aslında Sovyetler Birliği’ni dışarıdan gören sol eğilimli gözlerin hayal ettiği işçi cennetiyle uzaktan yakından alakası yoktu. Stalin yönetimi altında çiftçiler geniş kolektifler kurmaya zorlanıyordu. Bir çoğu direniyordu (tahminen beş milyon insan, erkek, kadın ve çocuk öylece ortadan kaybolmuştu) ve direndikleri için uzak çalışma kamplarına gemiyle sürgüne gönderiliyorlardı. Evler neredeyse ilkeldi ve zorunlu ihtiyaç malları hiç denecek kadar azdı. Ukrayna açlıktan kırılıyordu. Hayvan çiftçileri üretimdeki aşırı düşüşten dolayı mağdur olmuştu. 1929’dan 1933 yılına kadar büyükbaş hayvanların sayısı 68.1 milyondan 38.6 milyona; atların sayısı 34 milyondan 16.6 milyona düşmüştü. Boris sıradan bir ziyaretçinin fiziksel koşul, toplumsal manzara ve özellikle de fuhuş modası karşısında hayal kırıklığına uğrayacağını ve Rusya’nın büyüleyici olmaktan ziyade her şeye benzediğini düşünceğini çok iyi biliyordu. Hele ki bu ziyaretçi zor bir yolculuktan bitkin düşmüş ve zorunlu olarak yanlarına verilen yerli turist rehberinin varlığından bıkmışsa...

Yine de Martha 9 numaralı Volga-Kafkasya-Kırım turunu tercih etti ve 6 Haziran’daki bir uçuşla (İlk kez uçağa biniyordu) Berlin’den Leningrad’a uçtu. Leningrad’da iki gün geçirdikten sonra trenle Moskova’ya geçti, dört gün de orda

kaldıktan sonra Gorki' ye giden gece trenine atlayıp iki saat süren bir yolculuktan sonra Volga üzerinde dört gün boyunca seyir eden Kazan, Samara, Saratov ve nihayet Stalingrad'da duran bir gemiye bindi. Stalingrad'da zorunlu olarak traktör işçilerini ziyaret etti ve oradan da trenle Rostov-on Don şehrine geçti. Şehirde bir devlet çiftliğini gezme fırsatı edindi ve ilk kez bu çiftliği gezerken burnuna Kapitalist düzenin pis esintileri geldi çünkü tur "ekstra ücret"e tabiydi. Sonraki uğradığı yerler Ordzhonikidze, Tiflis, Batum, Yalta, Sivastopol, Odessa ve Kiev'di. Son olarak da trenle Berlin'e döndü. 7 Ağustos'ta, akşam saat 7.00 sularında seyahate çıkışından tam otuç üç gün sonra vardı şehre.

Olağan tutku ve nefret arasında gidip gelmeler, birbirlerinin bam tellerine basıp özür dileyip taze çiçekler gertimeler dışında Boris'le olan ilişkisi oldukça derinlere kök salmaya başladı. Bir ara Boris'in ona hediye ettiği "üç kötülüğü görme seramij maymun heykelini" geri yolladı. Boris hediyeyi geri almayı kabul etmedi.

"Martha!" diye yazdı. Yaptığı çıkışı Martha'ya olan aşkına bağlıyordu. "Mektupların ve 'beni unutmadığın' için sana teşekkür ederim. Sana verdiğim üç maymun büyüüp serpilmiş (Kocaman olmuşlar) ve seninle olmak istiyorlarmış. Sana onları geri yolluyorum. Dürüst olmak gerekirse, üç maymuncuk seni çok özlemiş ve sadece onlar değil, başka sarışın yakışıklı, aryan ırktan olan!!! genç bir adam da seni çok özlemiş ve seninle beraber olmak istiyormuş. Bu yakışıklı çocuk yok mu (30'undan büyük değil) *ben-im.*"

"Martha! Seni görmek istiyorum. Küçük, harika Marthamı unutmadığımı itiraf etmek zorundayım. Sana âşığım Martha. Bana güvenmen, inanman için daha ne yapmam gerekiyor ki? Sevgilerle, Boris..."

Onların aşkı her çağda dışarıdakilerin dikkatini celp edecek cinstendi fakat Berlin'deki o Haziran ayında her şeye olan merak daha bir artmıştı. Herkes birbirini gözetler olmuştu.

Martha o zamanlar kimin ne düşündüğünü umursamıyordu bile ancak yıllar sonra muhabir Knick'in karısı Agnes Knickerbocker'a yazdığı mektupta insanların olayları algılama biçimlerinin gerçekliği nasıl da çarpıtmaya müsait olduğunu belirtti.

"Hiçbir zaman Amerika Hükûmetini alaşağı etmek için entrikalar çevirmedim. Ne Amerika'dayken ne de Almanya'dayken! Boris'i sadece tanıyor ve seviyor olmanın bile insanın en kötü suçlarla itham edilmesine yeteceğini biliyordum." diye yazdı.

O dönemde ortada şüphelenilecek hiçbir şey olmadığı konusunda da ısrar etti. "İlişkımız o zamanlar dikkat uyandıran bir şeydi ama Boris sayesinde Sovyet Sosyalist Rejim'le ilgili bir şeyler öğrenmiş olmam dışında siyasi bir amacı yoktu."

1934 YILININ 29 Haziran Cuma günü önceki haftalardakine benzer bir yaklaşan fırtına sessizliğini beraberinde getirdi. İtalyan Büyükelçisi'nin karısı Elisabetta Cerruti; "O yazın en sıcak günüydü. Hava nemden o kadar basık bir hâle gelmişti ki güçlükle nefes alabiliyorduk. Ufukta kara bulutlar belirmişti ancak yakıcı bir güneş tepemizde pişiriyordu bizi." diye hatırlıyordu o günü.

O gün Dodd, Cerrutilerin evinde Şansölye yardımcısı Papen ve aralarında o sıralar Berlin'de bulunan Almanya'nın Amerika Büyükelçi'si Hans Luther gibi diplomatların ve hükûmet yetkililerinin de bulunduğu bir öğle yemeğine davetliydi.

Martha da babasına eşlik etti. Babası, Papen'le kütüphanede artık yakılmayan şöminenin önünde özel bir görüşme yapmak için davetliler arasından ayrılırken onu izledi. Martha Papen'in her zamanki gibi "kendinden emin ve güler yüzlü görüldüğünü" yazmıştı.

Bir ara Dodd, Papen ve Luther'in "oldukça gergin bir tavırla" birbirlerinin yanından geçip gittiğini fark etti. Dodd ikili arasında arabuluculuk yaptı ve sohbetlerine başka bir

konuğun da katıldığı kış bahçesine götürdü Papen ve Luther'i. Dodd, Alman derbisi sırasında fotoğraf çekip duran gazetecilere gönderme yaparak "Siz ve Dr. Goebbels geçen gün Hamburg'da oldukça samimi bir şekilde görüntülenmişsiniz." dedi Papen'e.

Papen güldü. Öğle yemeğinde Bayan Cerruti, Dodd'un sağında ve Papen'in tam karşısında oturdu. Bayan Cerruti'nin çok gergin olduğu gün gibi ortadaydı, uzakta kalmasına rağmen Martha bile durumu fark ediyordu. Martha "Neredeyse yere yığılacakmış gibi babamın yanında oturuyordu. Güçlkle konuşuyor, solgun kaygılı ve diken üstünde görünüyordu." diye yazdı.

Bayan Cerruti, Dodd'a "Sayın Büyükelçi, Almanya'da çok felaket şeyler olacak. Bunu hissedebiliyorum." dedi.

Sonradan çıkan bir dedikoduya göre Bayan Cerruti olacakları bir şekilde çok önceden biliyordu. Bayan Cerruti bu dedikoduları saçma sapan buldu ve Dodd'a söylediği şeyin sadece kötü havayla ilgili bir ihtar olduğunu iddia etti.

O CUMA Amerika'da "olağanüstü sıcaklar" daha da arttı. Washington gibi nemli bölgelerde çalışmak neredeyse imkânsız hâle geldi. Moffat günlüğüne "Sıcaklık gölgede bile otuz sekiz buçuk dereceyi buldu bugün." diye yazdı.

Sıcaklık ve nem o kadar katlanılmaz olmuştu ki o akşam Moffat ve Phillips başka bir devlet görevlisini de yanlarına alarak Moffat'ın bir arkadaşının evindeki havuzda serinlemeye çalıştılar. Evin sahibi o sıralar şehir dışındaydı. üç adam soyunup havuza atladılar. Su ılıktı ve kısa süreli de olsa rahatlatıyordu. Kimse yüzmedi. Havuza atlayıp sohbet etmekle ve sadece kafalarını suyun dışında bırakmakla yetindiler.

Muhtemelen bu konuşmalarına Dodd da konu oldu. Birkaç gün önce Phillips günlüğüne Dodd'un diplomatların ve konsolosluk çalışanlarının servetiyle ilgili bitmek bilmez saldırılarına dair bir şeyler yazmıştı. "Galiba Büyükelçi Başkan'a da

şikâyetle bulunmuş. Çünkü Dodd sürekli Berlin’de çalışanların maaşlarından çok daha fazlasını harcadığı konusunda huysuzlanıp duruyor. Bunu kendi maaşından başka harcayacak parası olmadığı için yapıyor belki de. Bu tabii ki de taşralı yaklaşımından başka bir şey değil.”

GARİP bir tesadüftür ki Moffat’ın annesi Ellen Low Moffat da o gün Berlin’deki kızını (Moffat’ın kızkardeşini) ziyaret etmeye gitmişti. Kızı Elçilik Sekreteri John C. White’la evliydi. O akşam anne Moffat, Papen’in yanında oturduğu bir akşam davetine katıldı. Oğluna daha sonradan Papen’in “oldukça hoş ve neşeli” bir adam olduğunu söylemişti.

CUMA GECEŚİ

29 Temmuz 1934 Cuma gecesinde Hitler en sevdiği yerlerden biri olan, Bonn'un merkezinin hemen dışındaki Rhine boyunca uzanan, Bad Godesberg'in uğrak yeri olan Dreesen Oteli'ne yerleşti. Buraya bir dizi başka can sıkıcı haber aldığı Essen'den geldi. Essen'de Şansölye Yardımcısı Papen'nin tehditini faaliyete geçireceğini öğrendi ve sonraki gün olan 30 Haziran Cumartesi gününde Başkan Hindenburg'la görüşüp, yaşlı beyefendiyi Hitler Hükûmetini ve SA'yı dizginlemek için önlem almaya ikna edecekti.

Himmler ve Göring'in Röhm'ün bir darbeye hazırlandığına dair raporlarının üzerine bu haber, Hitler'i harekete geçmesi gerektiğine ikna etti. Göring hazırlanmak için Berlin'e gitti. Hitler Reichswehr'e tetikte olma emrini verdi, her ne kadar görevlendirmeyi istediği kuvvetlerin çoğu SS birlikleriyse de. Hitler Röhm'ün kilit vekillerinden birini aradı ve SA liderlerinin bütününe Münih yakınında bulunan Bad Wiessee'de Cumartesi sabahı bir toplantıya katılma emri verdi. Röhm burada zaten Hanselbauer Oteli'ne rahatça yerleşmiş ve o cuma gecesi bol bol içki içerek tedavi oluyordu. Yardımcısı, Edmund Heines, on sekiz yaşındaki genç ve yakışıklı bir SA askeriyile yatağa girdi.

Goebbels, Hitler'e Bad Godesberg'da katıldı. Otel terasın-

da, hemen diplerinde geçit töreninin gümbürtüsü sürüyorken konuşular. Şimşeklerin mavi ışıltısı Bonn üzerindeki gökyüzünü aydınlatıyor ve her tarafta Rhine Vadisi'nin garip akustüğünü artırdığı gök gürültüsü duyuluyordu.

Goebbels, daha sonra Hitler'in son kararını vermeden önceki o sert anlarından melodramatik bir şekilde söz etti. Uzaktaki fırtına şiddetlenince hava yatışmıştı. Aniden, kuvvetli bir yağmur başladı. O ve Hitler oturdukları yerlerinden bir süre daha kalkmadan, arındırıcı yağmurun tadını çıkardılar. Hitler güldü. Dışarı çıktılar. Fırtına diner dinmez terasa geri döndüler. “*Führer* ciddi ve düşünceli bir durumda görünüyordu.” dedi Goebbels. “Fırtınanın arındırmasından sonra geniş ve ahenkli çevreye, huzurlu bir şekilde uzanan saf karanlığa bakıyordu.”

Sokaktaki kalabalık fırtınaya rağmen beklemeyi sürdürüyordu. “Aşağıda durmakta olan insanlardan tek bir tanesi bile nasıl bir tehlikenin yaklaşmakta olduğu bilmiyor.” diye yazdı Goebbels. “Terasta Lider'in etrafında bulunanlardan bile sadece birkaçı haberdar edilmişti. Hitler bu dakikada, diğer tüm zamanlardan daha fazla hayranlık duyulması bir durumdadır. Yüzündeki hiçbir hareket, içinde neyin olup bittiğine dair en ufak bir izi bile ifşa etmiyor. Ancak, tüm zor zamanlarında yanında duran birkaçımız, hakikatte ne kadar kederli olduğunu fakat ikinci bir devrimi gerçekleştirme sloganı altında ona karşı olan sadakat sözlerini bozan irticacı isyancıları acımasızca safdışı etmeye ne kadar kararlı olduğunu biliyoruz.”

Himmler, daha fazla kötü haberi bildirmek için gece yarısından sonra aradı. Hitler'e, SA'nın Berlin bölüğü kumandanı Karl Ernst'in kuvvetlerine tetikte olmaları için emir verdiğini söyledi. Hitler çileden çıktı, “Bu darbedir!” (fakat gerçekte, Himmler'in de muhakkak bildiği gibi, Ernst daha yeni evlenmişti ve balayı deniz yolculuğunun başlangıcı için Bremen limanına gidiyordu.)

30 HAZİRAN 1934'te, Cumartesi gecesı saat 2.00'de Hitler Dreesen Oteli'nden çıktı ve yüksek süratle havaalanına

götürüldü. Burada, onun için hazırlanmış Ju 52 uçağına bindi. İki emir subayı ve güvendiğı üst düzey bir SA subayı olan Viktor Lutze ona katıldı. (Hitler'e Şubat 1934'te ordu ve SA'ya yapılan konuşmadan sonra Röhm'ün iğneli yorumlarını bildiren Lutze'ydi.). Hitler'in şoförleri de uçaktaydı. İkinci uçakta silahlı bir SS ekibi bulunuyordu. İki uçak Münih'e uçtu. Buraya sabah saat 4.30'da tam güneş doğmak üzereyken vardılar. Hitler'in şoförlerinden biri, Erich Kempka, sabahın güzelliğinden ve yağmurla yıkanmış havanın tazeliğinden, "sabah ışığında parıldayan" çimlerden büyülenmişti.

Uçak yere iner inmez, Hitler tahrik edici son bir haber aldı (önceki gün, yaklaşık üç bin SA askeri Münih caddelerinde terör estirmişti). Ancak bu gösterinin, kendilerini tehlikede ve aldatılmış hisseden ve düzenli ordu tarafından bir saldırıya maruz kalacaklarından korkan, kendisine sadık adamlar tarafından gelişigüzel gerçekleştirildiğı Hitler'e bildirilmedi.

Hitler sinirden köpürüyordu. Bunu "Hayatımın en kara günü" ilan ediyorum, dedi. Sabahın ilerleyen demlerinde SA liderleriyle Bad Wiessee'de ayarlanan toplantıya kadar dahi beklemeyi göze alamayacağına karar verdi. Kempka'ya dönerek: "Olanca hızla Wiessee'ya!"

Goebbels, Göring'i aradı ve operasyonun Berlin ayağını başlatacak kodu verdi; kulağı masum gelen "*Kolibri*."

Sinekkuşu.

BERLİN'DE Dodd Ailesi huzurlu bir Cuma akşamı geçirmek için oturunca, ufukta geç kuzey alacakaranlığının sonuncusu süzülüyordu. Dodd kitap okuyor ve her zamanki pişmiş seftali ve süttten yapılmış içeceğini içiyordu. Karısının düşünceleri bir süreliğine Dodd'la 4 Temmuz gününe planladıkları, yani bir haftadan daha kısa bir zaman uzaklığında ve bütün Elçilik çalışanları ve yüzlerce başka konuğı davet etmiş oldukları büyük çimenlik partisine kaydı. Genç Bill o gece evde kalmıştı ve aile Buick'iyle sonraki sabah sürüşe çıkma-

yı planlıyordu. Martha da sabahın gelmesini dört gözle bekliyordu. Boris'le birlikte başka bir kıy gezisine çıkacaklardı. Bu sefer Wannsee bölgesinde piknik yapmak ve sahilde güneşlenmek için. Altı gün sonra Rusya'ya gidecekti.

Dışarıda, parkta ateşböcekleri parılıyordu ve ara sıra büyük, üstü açık bir araba Tiergartenstrasse'dan geçiyordu. Parkta böcekler lambalardan çıkan halelere üşüşüyorlardı ve Sigesallee'deki –Zafer Bulvarı– fevkalade beyaz heykeller hayalet misali parlıyordu. Daha sıcak ve sakin olmasına rağmen, gece, Martha'nın Berlin'deki büyüleyici bulduğu küçük şehir berraklığıyla huzurlu ilk gecesine çok benziyordu.

YEDİNCİ BÖLÜM

HER ŞEY DEĞİŞTİĞİNDE

47

“VURUN, VURUN!”

Sonraki sabah, 30 Haziran 1934 Cumartesi günü, Boris üstü açık Ford’uyla Martha’nın evine doğru sürdü ve ikisi fazla vakit kaybetmeden yanlarına piknik malzemesi ve hasır alarak Berlin’in güneybatısındaki Wannsee bölgesine yola koyuldular. Bölge, buluşmaların mekânı olması itibariyle karışık bir geçmişe sahipti. Burada, Kleiner Wannsee (Küçük Wannsee) denilen bir gölde, Alman şair Heinrich von Kleist 1811’de ölümcül derecede hasta olan sevgilisini vurduktan sonra kendisini vurmuştu. Martha ve Boris kuzeye doğru, Martha’nın en sevdiği Gross Glienicke adlı küçük ve az kalabalığın olduğu bir gölün kaynağına doğru gidiyorlardı.

Onları çevreleyen şehir, artmaya başlayan sıcakla mahmur bir vaziyetteydi. O gün çiftçiler ve çalışanlar için başka bir zorluk teşkil edeceği hâlde, göl kıyısında güneşlenme niyetinde olanlar için birebirdi. Boris şehrin dış kesimlerine doğru sürerken her şey yerli yerinde görünüyordu. O günden söz eden başka şehir sakinleri de bu kanıdaydı. Berlinliler “sokaklardan huzurlu şekilde geçiyor, işlerine güçlerine gidiyorlar-

dı,” diye gözlemledi Adlon Hotel sahibinin karısı Hedda Adlon. Havanın sıcaklığı, Siam Kralı için günün ilerleyen saatlerinde Spree’de, Tiergarten’ın kuzey sınırındaki Schloss Bellevue’da (Bellevue Sarayı) verilecek ziyafet için yiyecek ve içecek hazırlığının lojistik zorluklarını artıracığa benziyordu. Otel, sandviç ve başlangıç yemeklerini, yiyecek ve içecek minibüslerinde, trafik ve 32 dereceye ulaşması beklenen sıcaklıkta getirmek zorunda kalacaktı. Boris ve Martha göl kenarında hasırı açtılar. Yüzdüler ve sıcak onları ayırana dek sarmaş dolaş güneşlendiler. Bira ve votka içtiler ve sandviç yediler.

“Mavi, huzurlu, güzel bir gündü, önümüzde pırıl pırıl parıldayan göl vardı ve güneş ateşini üzerimize yayıyordu.” diye yazdı Martha. “Sessiz ve yumuşak bir gündü ve bizim politika konuşacak veya havadaki yeni gerginliği tartışacak ne kuvvettimiz ne de isteğimiz vardı.”

O SABAH başka yerde, üç daha büyük araba Münih ve Bad Wiessee arasındaki kırsal alandaki yolu süratle geçiyordu; Hitler’in arabası ve silahlı adamlarla dolu iki başka araç. Kaptan Röhm’ün odasında uyuduğu Hanselbauer Otel’ine vardılar. Hitler silahlı bir ekibi otelin içine doğru öncülük etti. Bir rivayete göre elinde kırbaç başka bir rivayete göreyse bir tabanca bulunuyordu. Adamlar merdivenleri botlarının güm-bürtüsüyle çıktılar.

Hitler’in kendisi Röhm’ün kapısını çaldı ve sonrasında arkasında iki dedektifle aceleyle içeriye daldı. “Röhm!” diye bağırdı Hitler, “tutuklandınız.”

Röhm sendeliyordu ve içki mahmuruydu. Hitler’e baktı. “Heil, mein Führer!” dedi.

Hitler tekrardan, “Tutuklandınız!” diye bağırdı ve koridora çıktı. Bundan sonra Röhm’ün yaveri Heines’in odasına gitti ve onu genç SA sevgilisiyle yatakta buldu. Hitler’in şoförü Kempka koridorda bekliyordu. Hitler’in, “Heines, eğer beş dakika içinde giyinmiş hâlde olmazsan seni derhâl vurdurturum!” diye bağırdığını duydu.

Heines, Kempka'nın ifade ettiği üzere, "on sekiz yaşlarında açık saçlı ve nazlı bir çocuk," ile odadan çıktı.

Otelin koridorları uykulu, şaşkın ve içki mahmuru SA askerlerini bodrum katındaki çamaşır odasına doğru götüren SS adamlarının bağırışlarıyla yankılanıyordu. Başka bağlamda komik olabilecek anlar yaşanıyordu. Tıpkı Hitler'in başkın ekibinin bir otel odasından çıkması ve kıvrarak, "*Mein Führer!*... Breslau'un emniyet müdürü giyinmeyi reddediyor!" diye bildirmesi gibi.

Ya da: Ketterer adındaki bir SA *Gruppenführer* olan Röhm'ün doktoru odasından yanında bir kadınla çıktı. Hitler ve dedektifleri şaşkınlıkla, bu kadının Ketterer'in karısı olduğunu öğrendiler. Sabahleyin Hitler'in uçağında bulunan güvenilir SA görevlisi Viktor Lutze, Hitler'i doktorun sadık bir dost olduğuna ikna etti. Hitler adamın yanına giderek onu nazikçe selamladı. Bayan Ketterer'le tokalaştı ve sonra onlara otelden ayrılmalarını sessizce tavsiye etti. İtiraz etmeden gittiler.

BERLİN'DE o sabah *New York Times*'tan Frederick Birchall, yanı başındaki telefonun ısrarla çalması üzerine uyandı. Önceki gece geç saate kadar dışardaydı ve ilk etapta telefona cevap vermeye niyetli değildi. İçten içe önemsiz, muhtemelen sadece bir öğle yemeğine davet olacağını tahmin ediyordu. Telefon çalmayı sürdürdü. En sonunda, "Bir aramayı görmezden gelmek pek güveli değil, hele hele Almanya'da," özdeyişine göre hareket ederek telefonu açtı ve ofisinden bir ses duydu: "Uyansan ve işe koyulsan iyi olur. Burda bir şeyler dönüyor." Arayanın bundan sonra söylediği şey, Birchall'un tüm dikkatini celbetti: "Anlaşılan birçok kişi vuruluyor."

Associated Press muhabiri Louis Lochner, AP ofisindeki bir büro çalışanından, Gestapo'nun karargâh kurduğu Prinz-Albert-Strasse'nin trafiğe kapatıldığını ve buranın şu anda kamyon ve kendilerini açığa vuran üniformalarını giymiş

silahlı SS askerleriyle dolup taşıdığını öğrendi. Lochner birkaç telefon görüşmesi yaptı. Bilgi aldıkça, durumun ne kadar vahim olduğunu anlıyordu. Önlem için -hükûmetin dışarıya yönelik bütün uluslararası telefon hatlarını kesebileceğini düşünerek- Lochner Londra'daki AP ofisini aradı ve dışarıdan gelen aramalara hâlâ izin verilip verilmediğini kontrol edebilmek için onu her on beş dakikada bir aramalarını istedi.

Sigrid Schultz, belirli bazı plakaları, özellikle de Papen'in-kini, dikkatle beklemek için, merkez hükûmet bölgesinin yolunu tuttu. Dur duraksız sonraki sabah saat 4'e dek çalışacaktı ve sonra günlük randevu defterine "ölesiye yorgunumağla (yabilirim)," diye yazdı.

En çok telaşlandıran dedikodulardan biri, normalde Gross-Lichterfelde'nin huzurlu yerleşim bölgesi olan eski harp okulu bahçesinden gelen yaylın ateşleriydi.

HANSELBAUER Otelinde, Röhm mavi bir takım elbise giydi ve hâlâ şakın ve görünüşe bakılırsa Hitler'in öfkesi veya oteldeki kargaşa karşısında yeterince endişelenmeden odasından çıktı. Ağzının kenarında bir puro vardı. İki dedektif onu otel lobisine götürdüler. Burada bir sandalyeye çöktü ve geçen bir garsondan kahve ısmarladı.

Daha fazla tutuklama oldu ve daha fazla adam çamaşır odasına tıklandı. Röhm lobide oturmayı sürdürdü. Kempka onun bir kahve daha istediğini duydu. Şimdiye dek üçüncüsüydü bu.

Röhm bir arabayla götürüldü; tutuklananların geriye kalanı kiralınmış bir otobüse bindirildi ve Münih'e, Hitler'in kendisinin de 1922'de bir ay geçirdiği Stadelheim Cezaevine götürüldüler. Muhafızlar kurtarma girişimine girecek herhangi bir Hücum Taburuyla karşılaşmamak için arka sokaklardan geçtiler. Hitler ve gitgide büyüyen baskın ekibi, sayıları şimdi neredeyse yirmiye ulaşan arabalarına bindiler ve daha kestirme bir yoldan, az önce ne olduğundan bihaber ve Hitler'le sabahın ilerleyen saatlerine ayarlanmış görüşmeye katılmayı

bekleyen SA liderlerinin içinde olduğu arabaları durdurarak Münih'e doğru yola çıktılar.

Münih'te Hitler tutukluların listesini gözden geçirdi ve altı ismin yanına 'X' koydu. Altısının derhâl vurulmasını emretti. Bir SS ekibi emri yerine getirdi ve adamlara ateş etmeden hemen önce, "*Führer* tarafından ölüme mahkûm edildiniz! *Heil Hitler.*" dedi.

Her daim yardımsever olan Rudolf Hess, Röhm'ü vurmayı teklif etti fakat Hitler henüz ölümünü emretmedi. O anda, kendisi dahi uzun zamandır arkadaş olan birini öldürmeyi iğrenç buluyordu.

O SABAH Berlin'deki ofisine vardıktan hemen sonra Gestapo anı yazarından olan Hans Gisevius radyosunu polis frekanslarına ayarladı ve geniş çaplı bir eylemi kabaca tarif eden haberler duydu. Yüksek rütbeli SA adamları da, SA ile ilgisi olmayan adamlar da tutuklanıyordu. Gisevus ve patronu Kurt Daluege daha detaylı bilgi almanın peşine düştüler ve doğruca Göring'in emirleri verdiği Leipziger Platz'daki Göring Sarayı'nın yolunu tuttular. Gisevius yalnız olmaksansa Daluege'le birlikteyken daha güvende olacağı düşüncesiyle ona sıkıca yapışıyordu. Hem kimsenin onu Göring'in rezidansında aramayla düşünemeyeceğine de inanıyordu.

Saray yürüme mesafesinde olmasına rağmen arabayla gittiler. Sokaklara hakim olan mutlak sessizliğin atmosferi karşısında şaşırdılar; sanki olağandışı hiçbir şey olmamış gibi. Ancak Hücum Taburlarının yokluğunu fark etmediler de değil.

Köşeyi dönüp Göring'in sarayına varınca, normal gibi gelen atmosfer aniden değişiverdi. Her tarafta makineli silahlar görünüyordu. Bahçe polislerle dolup taşıyordu.

Gisevius şöyle yazdı: "Birbiri arkasında duran muhafızların arasından geçen Daluege'yi takip edip birkaç basamak tırmanıp muazzam lobiye çıkınca, nefesim kesilecekmiş gibi oldu. Telaşın, sinirliliğin, gerginliğin ve hepsinden ziyade katliamın şeytani havası yüzüme yüzüme vuruyor gibiydi."

Gisevius kendisini Göring'in ofisinin yanında bulunan odaya attı. Vekiller ve haberciler de hemen arkasından gittiler. Göring tarafından, vurulacağını öğrenen bir SA mensubu oturmuş korkuyla titriyordu. Hizmetçiler sandviç getirdiler. Oda kalabalık olmasına karşın sessizlik hakimdi. "Herkes bir morgdaymışçasına fısıldıyordu." diye hatırlıyor Gisevius.

Açık bir kapı aralığından Göring'in Himmlerve Himmler'in yeni Gestapo lideri Reinhard Heydrich'le görüştüğünü görüyordu. Gestapo kuryeleri gelip Giesvius'un ya ölmüş ya da ölmek üzere olan kişilerin isimlerinin yazılı olduğunu tahmin ettiği beyaz kâğıt parçası getirdiler. Halihazırdaki çabanın ciddi doğasına rağmen, Göring'in ofisindeki atmosfer daha çok yarış pistini anımsatıyordu. Gisevus, kaba ve boğuk kahkahalar ve periyodik "Kaybol!" bağırışları duyuyordu.

"Al, işte!"

"Vur onu."

"Tüm ekibin keyfi gayet yerindeymiş gibi görünüyordu." diye hatırlıyordu Gisevius.

Gözleri ara sıra odanın içinde volta atan, dalgacı, beyaz bir gömlek ve dizlerine kadar yükselen asker botlarının içine sıkıştırdığı mavi ve griye çalan bir pantolon giymiş Göring'e çarpıyordu. "Çizmeli Kedi," diye düşündü Gisevius aniden.

Bir anda, yüzü kızarmış bir polis amiri ofisten fırladı, peşinde de aynı derecede kızgın Göring bulunuyordu. Görünüşe bakılırsa önemli bir hedef kaçırmıştı.

Göring talimatlar yağdırıyordu.

"Vurun onları" "... Bütün bir birliği alın..." "Vurun... Derhâl vurun!"

Gisevius bu durumu tarif edemeyecek derecede korkunç buluyordu. "Yazılı kelimeler, o sahnenin gözler önüne serdiği bariz kan arzusunu, öfkeyi, ahlaksız kini ve aynı zamanda korkuyu, saf dehşeti tekrardan yaratamaz."

DODD, şehrin başka bir yerinde meydana gelen felaketten

bihaberdi. Ta ki o cumartesi günü karısıyla birlikte öğle yemeği için bahçeye oturana dek. Hemen hemen aynı anda, çıktığı araba gezintisinden geri dönmüş oğulları Bill beliriverdi. Telaşlı görünüyordu. Hükûmet bölgesinin merkezindeki Unter den Linden de dâhil birkaç caddenin kapatıldığını ve bu caddelerde ağır silahlı SS ekiplerinin devriye gezdiğini bildirdi. Ayrıca evin birkaç bina uzaklığındaki SA karargâhında tutuklamaların yapıldığını da duymuştu.

Dodd ve karısı, Boris Winogradov'la dışarı çıkmış Martha için derhâl kaygılanmaya başladılar. Diplomatik statüsüne rağmen, Boris, Nazilerin normal zamanlarda bile devlet düşmanı olarak görebileceği bir şahsiyetti.

PARKTA SİLAHLAR

Boris ve Martha tüm gün boyunca sahilde kaldılar. Güneş dayanılmaz kadar sıcak olunca gölgeye çekiliyorlardı fakat daha fazla güneş için tekrar güneşe çıkıyorlardı. Eşyalarını toparlayıp isteksizce şehrin yolunu tuttuklarında saat beşi geçiyordu. “Başımız dönüyordu.” diye hatırlıyordu Martha, “ve bedenlerimiz de güneşten yanıyordu.” Olabildiğince yavaş gidiyorlardı. Her ikisi de günün sona ermesini istemiyordu. Hâlâ güneşin sudaki kayıtsızlığının tadını çıkarıyorlardı. Gün, yerin depolamış olduğu sıcaklığı tekrardan atmosfere yaymasıyla daha da ısınmıştı artık.

Etraflarındaki tarla ve ormanlardan yükselen sıcaklık buğusunun yumuşattığı kırsal alandan geçiyorlardı. Bisikletli sürücüler yetişip onları solluyordu. Bunlardan bazıları ön çamurluğun üzerindeki sepetlerinde, Vagon tipi bisikletlerde ufak çocuklar taşıyordu. Kadınlar çiçekler taşıyor ve sırt çantalı erkekler, Alman tutkusu olan iyi ve hızlı yürüyüş yapıyorlardı. “Gösterişsiz, sıcak ve hoş bir gündü.” diye yazdı Martha.

Öğle sonrasının son demlerindeki güneşi ve arabanın içinden esip geçen meltemi yakalamak amacıyla Martha, eteğini baldırlarının en üst kısımlarına kadar çekti. “Mutluydum,” diye yazdı, “bana eşlik eden kişiden memnundum, hak edilmiş bir yürüyüş veya dinlenmeyi bu denli açık değerlendiren ve kırsal

alanlarının keyfini doyasıya çıkaran dürüst, sade, nazik Alman insanlarına karşı sevgi doluydum.”

Saat altıda şehre girdiler. Martha “diplomat kızına yakışır şekilde” dik oturup, eteğinin aşağı çekti, düzeltti.

Şehir değişmişti. Bunu, Tiergarten’a yaklaştıkları her adımda an be an fark ediyorlardı. Normalden daha az insan vardı sokaklarda ve olanlar da, Martha’nın ifade ettiği üzere, “meraklı durgun gruplar”da toplanmaya meyillilerdi. Trafik yavaş ilerliyordu. Boris’in Tiergarten’a gireceği noktada tüm arabaların akışı duruverdi. Ordu kamyonları ve makineli silahları gözlerine çarptı ve aniden etraftaki tek insanların, çoğunlukla SS’in siyah ve Göring’in polis kuvvetlerine ait yeşil üniformalarını giyen adam olduğunu fark ettiler. SA’nın kahve renkli üniformalarının yokluğu göze çarpıyordu. Bu durumu fazlasıyla garip kılan, SA karargâhının ve Kaptan Röhm’e ait evin çok yakın olmasıydı.

Bir kontrol noktasına geldiler. Boris’in araba plakası, diplomatik statüye işaret ediyordu. Polisler geçişlerine izin verdiler.

Boris, artık pek tekin olmayan bir çevrede sürüyordu. Martha’nın evinin karşısındaki yolda, parkın yanı başında, bir dizi asker, silah ve ordu kamyonu bulunuyordu. Tiergarten’nın aşağısında, Standartenstrasse -Röhm’ün caddesi- ile kesiştiği noktada daha fazla asker ve yolun kapalı olduğuna işaret eden bir bariyer gördüler.

Bir nevi boğulma hissi hakimdi. Haki renkli kamyonlar parkın görünmesine engel teşkil ediyordu ve tabi ki sıcak vardı. Vakit akşamdı, yani saat altıyı geçiyordu; fakat güneş hâlâ yüksekte ve sıcaktı. Öncesinde o kadar çekiciyken, güneş Martha için “kavrucuydu” artık. Martha ve Boris ayrıldılar. Giriş kapısına koştu ve hızlıca içeri girdi. Ani karanlık ve giriş salonun taş soğuğu havası o kadar sarsıcıydı ki başı döndü, “Işıksızlıktan dolayı gözlerim bir anlığına karardı.” dedi.

Karanlıktaki merdivenleri adımlayarak ana kata çıktı ve orada kardeşini buldu. “Senin için endişelendik.” dedi kardeşi. Martha’ya General Schleicher’in vurulduğunu söyledi. Babası Dışişleri Bakanlığına bir mesaj hazırlamak üzere Elçiliği gitmişti. “Ne olduğunu bilmiyoruz,” dedi Bill. “Berlin’de sıkıyönetim var.”

İlk anda, “Schleicher” ismi hiçbir şeyi çağrıştırmadı. Daha sonra hatırladı Martha: General olan Schleicher, askerî saygınlık ve dürüstlüğü olan şahsiyet, eski Şansölye ve Savunma Bakanlardan biriydi.

“Hâlâ kafam karışık ve son derece endişeli bir hâlde oturdum.” diye hatırlıyordu Martha. General Schleicher’in neden vurulabileceğini idrak edemiyordu. Onu “zarif, alımlı, zeki” biri diye hatırlıyordu.

Bill, Schleicher’in karısının da vurulduğunu söyledi. Her ikisi de bahçelerinde, arkadan vuruldu; ikisine de birçok kez ateş edildi. Hikâye sonraki günlerde değişecekti fakat değişmeyecek gerçek, her iki Schleicher’in de vurulduğuydu.

Bayan Dodd aşağı kata indi. Kendisi, Bill ve Martha karşılama odalardan birine geçtiler. Birbirlerine yakın oturdular ve sessizce konuştular. Fritz’in alışılmadık sıklıkta belirmediğini fark ettiler. Tüm kapıları kapattılar. Fritz, arkadaş ve muhabirlerden gelen telefonlarını haber etmeyi sürdürüyordu. Korkmuş görünüyordu, “solgun ve ürkek,” diye yazdı Martha.

Bill’in anlattığı hikâye, tüyleri ürperten cinstendi. Bir dedikodu sisi her ne kadar açığa çıkan yeni gelişmeleri bulanıklaştırırdıysa da, bazı gerçekler gün gibi ortadaydı. Schleicherlerin ölümü o gün, o ana dek gerçekleşen çok sayıda, muhtemelen yüzlerce, ölümün sadece iki tanesiydi ve infazlar devam ediyordu. Röhm’ün tutuklandığı ve akıbetinin belli olmadığı söylentileri dolaşıyordu.

Her gelen yeni telefon daha fazla bilgi getiriyordu, ki bunların çoğu inanılmayacak kadar çılgın geliyordu kulağa.

Suikast ekiplerinin ülkede gezindikleri ve hedef peşinde oldukları söyleniyordu. Berlin SA lideri Karl Ernst balayı gemisinden geri getirilmişti. Katolik Kilisesi'nin saygın bir lideri ofisinde öldürülmüştü. İkinci bir ordu generli daha vurulmuştu. Bir gazetenin müzik eleştirmeni de öldürülmüştü. İnfazlar gelişigüzel ve keyfi görünüyordu.

Alakasız ve garip bir an yaşandı. Dodd Ailesi Röhm'ün ofisinden, göndermiş oldukları bir davete yönelik kısa bir cevap aldı. Bu cevapta, "üzüntüyle" 6 Temmuz Cuma günü Dodd Ailesi'nin evinde verilecek yemeğe Röhm'ün katılamayacağı belirtiliyordu, "çünkü hastalığının geçmesi için bir tatilde olacak"tı.

"Durumun belirsizliğine bakarak," diye günlüğüne yazdı Dodd, "muhtemelen kabul etmemesi en iyisiydi."

GÜNÜN büyük değişilik hissine 27a'nın hemen önünde meydana gelen bir çarpışma eklendi. Elçilik şoförü; Pickford adında bir adam, bir motosiklete vurdu ve sürücünün bacağını, tahtadan bacağını, kırdı.

Bütün her şeyin arasında, Dodd'u önemli ve acil bir soru bekliyordu: Marburg kahramanı ve Hitler'in hiç hazzetmediği Papen'e ne olmuştu? Haberlere göre, Papen'in konuşmalarını yazan Edgar Jung'un vurulduğu ve Papen'in basın sözcüsünün de aynı şekilde öldürüldüğünü bildiriyordu. Öylesi öldürücü bir atmosferde, Papen'nin hayatta kalmış olması mümkün olabilir miydi?

ÖLÜLER

Cumartesi öğle sonrası saat 3.00'te, Berlin'in dış muhabirleri Wilhelmstrasse'daki Reich İdaresi'nde Hermann Göring tarafından düzenlenecek bir basın toplantısı için toplandılar. Bir tanık, o gün her taraftaymış gibi görünen Hans Gisevius'tu.

Göring, üniformalı, kocaman ve kibirli görüntüsüyle geç geldi. Oda sımsıcaktı ve “dayanılmaz gerilim”le için için yanıyordu, diye yazdı Gisevius. Göring kürsüdeki yerini aldı. Büyük bir heyecanla kalabalığı süzdü ve sonra, provası yapılmış gibi görünen bir takım mimiklerle, sanki söylemek üzere olduğu şeyin kendisi için önemliymiş gibi çenesini eline dayadı ve gözlerini yuvarladı. “Pratik yapmış bir cenaze konuşmacısının hazin tonu ve boğuk sesiyle konuşuyordu.” diye anımsıyordu Gisevius.

Hâlâ sürmekte olduğunu söylediği “harekat”ın kısa bir açıklamasını yaptı. “Haftalardır gözlemliyoruz; Sturmabteilung (SA) liderlerden bazılarının, kendi çıkar ve ihtiraslarına öncelik vererek, talihsiz ve huysuz zevklerini tatmin ederek, hareketin amaç ve hedeflerinden bir hayli uzaklaştığını biliyoruz.” Röhm'ün tutuklandığını söyledi. “Yabancı bir kuvvet”de işin içindeydi. Odadaki herkes onun Fransa'yı kastettiğini düşünüyordu. “Münih'deki Büyük Önder ve Berlin'deki vekil-

li olarak ben kişilerin kim olduğuna itibar etmeden şimşek hızıyla harekete geçtik.” dedi.

Göring sorulara geçti. Bir muhabir Başbakan Yardımcısı Papen’in konuşma yazarı Jung ve basın sekreteri Herbert von Bose ve rejimin saygın Katolik muhalifi olan Erich Klausener’in ölümlerini sordu; SA darbesiyle ilgili nasıl bir ilişkileri olabilirdi?

“Görevimi irticacıları da içeri almak için genişlettim.” dedi Göring, sanki sıradan bir telefon rehberinden alıntılama yapıyormuş gibi mülayim bir sesle.

Peki ya General Schleicher?

Göring durakladı ve sırtıttı.

“Ah, tabi, siz muhabirler özel manşet hikâyelerini hep seversiniz; alın bakalım. General von Schleicher rejime karşı komplo kurmuştu. Tutuklanmasını emrettim. Karşı koyacak kadar ahmaktı. Ve şimdi ölü.”

Göring kürsüden indi.

HİÇ KİMSE tasfiye sırasında kaç kişinin hayatlarından olduğunu tam olarak bilmiyordu. Resmî Nazi çeteleleri toplam sayının yüzün altında olduğunu gösteriyordu. Dışişleri Bakanı Neurath mesela, Britanya’dan Sir Eric Phipps’e “kırk üç veya kırk altı” infazın gerçekleştiğini bildirdi ve diğer tüm tahminlerin “güvenilmez ve abartılı olduğunu” iddia etti. Dodd, arkadaşı Daniel Roper’a gönderdiği bir mektubunda, Almanya’nın diğer şehirlerindeki Amerikan konsolosluklarından gelen raporlara göre toplamda 284 ölüm meydana gelmişti. “Kurbanların çoğunun,” diye yazdı Dodd, “ihametle yakından uzaktan alâkaları yoktu; sadece siyasi ve dinî muhalifiler.” Amerikan görevlilerinin başka çetelelerine göre sayı daha da yüksekti. Brandenburg’daki Konsolos, bir SS görevlisinin kendisine beş yüz kişinin öldürüldüğünü ve on beş bin kişinin tutuklandığını bildirdiğini ve Rudolf Diels’in ölüme çarptırıldığını fakat Göring’in isteği üzerine bağışlandığını yazıyordu. Dodd’un

Elçilikteki sekreterlerin birinden gelen bir bildiri de infaz sayısının beş yüz olduğunu öne sürüyor ve Lichterfelde barakalarının civarındaki komşuların “bütün gece boyunca işbaşında olan infaz ekiplerini duyabildiklerine” işaret ediyordu. Diels daha sonra yedi yüz infaz gerçekleştiği tahmininde bulundu; içerideki başka elemanlar toplam sayının binden fazla olduğunu belirtiyordu. Kesin hiçbir sayı yok.

General Schleicher’in ölümü doğrulandı; yedi kere vurulmuştu; kendisinin ve karısının bedeni on altı yaşındaki kızları tarafından bulunmuştu. Bir başka general, Schleicher Şansölye’yken kabine üyesi olan Ferdinand von Bredow da vurulmuştu. Ordu, bünyesindeki iki kişinin öldürülmesine dair duydukları üzüntünün SA’ya duydukları nefrete baskın gelmesine izin vermeyerek, bu infazlara rağmen kılını kıpırtmamaya devam ediyordu. Schleicher’la bağlantısı olmuş eski bir Nazi lideri olan Gregor Strasse, iki Gestapo arabası evinin önüne yanaştığında ve kapısına altı adam geldiğinde ailesiyle öğle yemeği yiyordu. Oradan alınıp götürüldü ve Gestapo karargâhlarındaki bodrum hapisanesinin bir hücresinde vuruldu. Hitler, ikiz çocuklarının vaftiz babasıydı. Üst düzey bir SA lideri ve Strasser’in arkadaşı olan Paul Schulz ormana götürüldü ve vuruldu. Sözümona infazcılar arabaya gidip bedeni için çarşaf getirecekleri sırada, kendisi kalktı ve oradan kaçarak kurtuldu. Görünüşe bakılırsa, Göring’in kana susamış öfke patlamasını tetikleyen bu kaçış olmuştu. Gustav Ritter von Kahr de, Hitler’e neredeyse tehdit teşkil etmeyecekken 73 yaşında, muhtemelen bir on yıl önce bir Nazi darbesini baltalamadaki rolünün intikamının alınması için öldürüldü; tarihçi Ian Kershaw’a göre “ölümüne doğrandı.” Henüz iki gün önce evlenen Karl Ernst, balayı gemi yolculuğundan hemen önce Bremen’de tutuklanınca, kendisinin ne olduğuna dair hiçbir fikri yoktu. Hitler, düğününe konuk olarak katılmıştı. Ernst vurulmak üzere olduğunu anlayınca bağırarak, “Ben masumum. Yaşasın Almanya! *Heil Hitler!*” dedi. En az

beş Yahudi, Yahudi olmak günahından vurularak öldürüldü. Ve tabi ki Licherfelde barakalarında infaz ekipleri tarafından öldürülen sayısız ve isimsiz ruhlar vardı. Ölen bir SA askerinin annesi olaydan altı ay sonra ölümüne dair sadece bir paragraflık, oldukça kısa, devleti koruma adına vurulduğunu ve daha fazla açıklamaya ihtiyaç olmadığını belirten bir mektupla resmî olarak bilgilendirildi. Mektup, yeni Almanya'daki her mektup gibi bitiyordu: "Heil Hitler!"

Kara mizahlık durumlar meydana gelmeye devam ediyordu. Başka bir hedef ve General Schleicher Şansölye'yken bakan olan Gottfried Reinhold Treviranus, dışarıdaki dört SS adamını fark ettiğinde, Wannsee Tenis Kulübündeki tenis maçının ortasındaydı. Akıllı davranarak içgüdülerine güvendi, izin isteyip kaçtı. Bir duvardan tırmandı, taksiye atladı ve en sonunda İngiltere'ye ulaşmanın bir yolunu buldu.

Merkez Berlin'de, Hotel Adlon'un yemek kamyonetinde şöför olarak ikinci bir iş yapan SA mensubu, kendisini otelden fazla uzakta olmayan, Brandenburg Kapısı'na yakın yerdeki bir kontrol noktasında SS tarafından durdurulurken buldu. Şansız şöför, takım elbise ceketinin altına kahverengi SA gömleğini giymek gibi talihsiz bir karar vermişti.

SS görevlisi nereye gittiğini sordu.

"Siam Kralı'na" dedi şöför ve gülümsedi.

SS askeri bunu şaka olarak algıladı. Şöförün terbiyesizliği karşısında sinirlenerek, arkadaşlarıyla birlikte SA askerini kamyonetten dışarı sürüklediler ve arka kapıları açmaya zorladılar. Yük alanı yemek tepsileriyle doluydu.

SS askeri şüphelenmeye devam ederek, şöförü bu yemekleri Röhm'ün bir seks partisine götürmekle suçladı.

Şöför artık gülmüyordu ve şöyle dedi, "Hayır, Siam Kralı için bunlar."

SS, şöförün hâlâ küstah olduğunu düşünüyordu. İki SS mensubu arabaya bindiler ve şöfore partinin kutlanacağını söylediği saraya sürmesini emrettiler. Gerçekten de Siam Kralı

için bir ziyafetin planladığını ve Göring'in de katılacağı beklenen bir konuk olduğunu öğrenerek hayal kırıklığına uğradılar.

Bir de gariban Willi Schmid –Wilhelm Eduard Schim, Münih gazetesinin saygın müzik eleştirmeni– vardı. SS geldiğinde, alıp götürüldüğünde ve vurulduğunda, yanı başında karısı ve üç çocuğula evinde çellosunu çalıyordu.

SS hata yapmıştı. İstedikleri kişi başka bir Schmid'di. Ya da daha doğrusu, Schmitt.

Hitler, Rudolf Hess'i ölü eleştirmenin karısına şahsi bir özür dilemek amacıyla gönderdi.

HİTLER'LE ilişkisi gerginleşen Putzi Hanfstaengl'in, Hitler'in hedef listesinde olduğuna dair dedikodu dolanıyordu. Tedbirli şekilde, Harvard'daki sınıfının 25. Toplantısına katılmak için Amerika'daydı. Katılım davetiyesi Amerika'da itirazlara neden oldu ve Hanfstaengl gerçekten katılacağına dair hiçbir belirti göstermedi son ana dek. 10 Haziran 1934 gününün gecesinde, geriye bakılınca zamanlaması tasfiyenin gelmekte olduğunu kesinlikle bildiğini gösteren bir parti verdi. Yemek sırasında, yemek odasından çıktı, üstüne bir yağmurluk alıp güneş gözlüğü taktı ve çıkıp gitti. Cologne'a giden bir gece trenine bindi. Burada, kendisini doğrudan Fransa, Cherbourg'a götüren bir posta uçağına atladı. Ordan da New York'a gitmekte olan gemisine, (*Europa*) bindi. Kendisiyle beş bavul ve hediyelik heykel büstler içeren üç sandık götürdü.

New York City emniyet müdürlüğü, kızgın protestoculardan Hanfstaengl'a gelebilecek tehditlere karşın, kendisine gemide eşlik etmek üzere altı genç polis gönderdi. Harvard ceketleri giymiş ve kravatları takmışlardı.

Tasfiye günü 30 Haziran 1934'te Putzi, Ellen Tuck French ve Amerika'daki en zengin bekâr olduğu söylenen John Jacob Astor III'ün Newport'daki, Rhode Island, düğününe katıldı. Babası *Titanic*'te kaybolmuştu. Neredeyse bin kişiden oluşan bir kalabalık, gelin ve damadı ve gelen konukları görebilmek

için kilisenin dışında bir araya geldi. “Kalabalığın nefesinin heyecandan kesilmesine neden,” olan şeylerden ilki, diye yazdı *New York Times*’ın geveze muhabirlerinden biri, Hanfstaengl’dı, “silindir şapkalı, siyah ceketli ve çizgili gri pantolonlu”ydu.

Hanfstaengl Almanya’da olanlardan tamamen bihaberdi, ta ki muhabirler soru soruncaya dek. “Söyleyeceğim hiçbir şey yok.” dedi. “Arkadaşımın kızının düğününe katılmak için buradayım.” Daha sonra, daha fazla bilgi edinince şöyle açıklama yaptı: “Liderim Adolf Hitler harekete geçmeliydi ve böyle de yaptı. Hitler, kendisini daha önce hiç, son kırk sekiz saatteki kadar büyük ve insancıl olarak kanıtlamamıştı.

Fakat Hanfstaengl içten içe kendisinin ve Berlin’deki karısının ve oğlunun güvenliği için endişeleniyordu. Dışişleri Bakanı Neurath’dan gizlice bilgilendirme talep etti.

HİTLER o akşam Berlin’e döndü. Ve tekrar Gisevius tanıklık ediyordu. Hitler’in uçağı “arkasında kankırmızısı bir gökyüzü kimsenin sahneye koymamış olduğu bir tiyatro oyunu misali” belirdi, diye yazdı Gisevius. Uçak durduktan sonra, aralarında Göring ve Himmler’in olduğu küçük bir grup asker Hitler’i selamlamak için harekete geçti. Uçaktan ilk çıkan Hitler oldu. Üstünde kahverengi bir gömlek, kapalı kahve deri bir ceket, boynunda siyah bir papyon, ayaklarında yüksek siyah botlar vardı. Solgun, yorgun duruyordu ve sakal tıraşı olmamıştı; fakat bunun dışında rahat görünüyordu. “Arkadaşlarının öldürülmesinin ona hiçbir efora mal olmadığı ortadaydı.” diye yazdı Gisevius. “Hiçbir şey hissetmemişti; sade ve sadece öfkesini püskürtmüştü.”

Bir radyo frekansında, propaganda lideri Goebbels halkın güvenini tazeledi.

“Almanya’da,” dedi, “artık bütünüyle barış ve düzen mevcuttur. Halk güvenliği eski hâline getirilmiştir. *Führer* daha önce duruma hiç bu kadar hakim olmamıştır. Talihli bir kader bizimle olsun ki yüce görevimizi Adolf Hitler’le sonuna ulaştırabilelim!”

Dodd ise tasfiyenin sona ermekten çok uzakta olduğunu belirten raporlar almaya devam ediyordu. Röhm ve Papen'e ne olduğuna dair hâlâ somut bir haber yoktu ortalıkta. Silah patlama dalgaları Lichterfelde avlusundan yayılmaya devam ediyordu.

HAYATTAKİLER ARASINDA

Pazar sabahı serin, güneşli ve rüzgârlıydı. Dodd son yirmi dört saat içinde meydana gelen bütün her şeyin görünür işaretlerinin yokluğu karşısında şaşırıyordu. “Tuhaf bir gündü,” diye yazdı, “gazetelerde sadece sıradan haberler vardı.”

Papen’in hayatta olduğu fakat ailesiyle apartmanında ev hapsinde tutulduğu söyleniyordu. Dodd onu hayatta tutmaya yardım etmek için elindeki az çok nüfuzu kullanmayı umuyordu, tabi eğer Papen’in hayatta olduğunu bildiren haberler gerçekten doğruysa. Söylentilere göre Başbakan Yardımcısı idama mahkûm edilmişti ve infaz her an gerçekleşebilirdi.

Dodd ve Martha, aile Buick’ini Papen’in apartmana gidebilmek için aldılar. Girişi, SS gardiyanları arabayı görsün ve kime ait olduğunu fark etmesinler diye yavaşca geçtiler.

Papen’in oğlunun solgun yüzü, kısmen perdelerle kaplı pencereden görünüyordu. Bina girişi gardiyanlığı yapan bir SS askeri, araba geçince baktı. Martha, askerin plakayı ve bir diplomata ait olduğunu fark ettiğini anlamıştı.

O öğle sonrası Dodd tekrardan Papen’in evine sürdü ama bu sefer durdu ve gardiyana üzerinde “Umarım yakında sizi ziyaret edebiliriz.” yazdığı bir telefon kartı bıraktı.

Dodd Papen’in siyasi entrikalarını ve Birleşik Devletler’deki

geçmiş tutumunu tasvip etmemesine rağmen, adamdan hoşlanırdı ve küçük basın balosundaki yemekteki karşılaşmalarından bu yana girdikleri münakaşalardan zevk alıyordu. Dodd'u harekete geçiren, adamların izin ve mahkeme olmaksızın sırf Hitler'in hevesi için infaz edilmeleri düşüncesine karşı duyduğu iğrenmeydi.

Dodd eve geri döndü. Daha sonra, Papen'in oğlu Dodd Ailesi'ne, o öldürücü öğle sonrasında caddelerinde beliriveren siyah Buick için kendisinin ve ailesinin ne kadar minnettar olduğunu bildirecekti.

Yeni tutuklama ve cinayet haberleri Dodd Ailesi'nin evine gelmeye devam ediyordu. Pazar gecesi Dodd makul bir kesinlikle Kaptan Röhm'ün öldüğünü biliyordu.

Parçaları daha sonra bir araya gelen hikâye şöyleydi:

Hitler ilk başta Stadelheim Hapishanesindeki bir hücrede tutuklu olan eski dostunu infaz edip etmeyeceği konusunda kararsızdı; fakat sonuçta Göring ve Himmler tarafından yapılan baskıya boyun eğdi. Yalnız o vakit bile Hitler, Röhm'e öncelikle kendisini öldürmesi için bir fırsat verilmesi gerektiğinde ısrar etti.

Röhm'e bu fırsatı bildirme görevi pazar günü hapishaneye vekil Michael Lippert, başka bir SS ve Dachau Komutanı Theodor Eicke'ye verildi. Üçü Röhm'ün hücresine götürüldü.

Eicke, Röhm'e otomatik bir Browning tabanca ve muhtemelen Röhm'e her şeyin düzeltilemeyecek kadar kötü olduğunu göstermek amacıyla, gazetenin "Röhm Darbesi" diye adlandırdığı bir söylentiye yer veren *Völkischer Beobachter*'in yeni sayısını verdi.

Eicke odadan çıktı. On dakika hiçbir silah sesi duyulmadan geçti. Eicke ve Lippert hücreye tekrar gittiler, Browning silahı aldılar ve kendi silahları çekilmiş durumda geri geldiler. Röhm önlerine geçti, üstü çıplaktı.

Bundan sonra tam olarak neyin meydana geldiğine dair

değişik rivayetler bulunuyor. Bazı raporlara göre Eicke ve Lippert hiçbir şey söylemeden ateş etmeye başladılar. Bir rivayete göre Eicke, “Röhm, hazır ol!” diye bağırdı ve bu söylenir söylenmez Lippert iki el ateş etti. Ancak başka bir rivayet Röhm’e bir kahramanlık atfediyor: “Eğer öldürüleceksem, Adolf kendisi gelip öldürsün.”

İlk atış Röhm’ü öldürmedi. Yere serili hâlde, “Mein Führer, mein Führer.” diye inliyordu. Son bir mermi şakağına sıkıldı.

Eicke ödül olarak, kendisini Almanya’daki bütün toplama kamplarından sorumlu yapan bir terfi aldı. Dachau’da faaliyete koyduğu gaddar düzenlemeleri, yetkisindeki diğer tüm kamplara da uyguladı.

O pazar, artık minnettar olan Reichswehr, *Deutschland* gemisinde yapılan antlaşmaya binaen üzerine düşeni bir kez daha yaptı. 1 Temmuz’da Savunma Bakanı Blomberg, kendisine sıra gelince şöyle bir açıklama yaptı: “*Führer*’in kendisi, askerî bir karar ve örnek teşkil edecek cesaretle hainlere, katillere saldırdı ve onların başını ezdi. Çatışmalardan ve iç siyasetten oldukça uzaklaşmış, bütün halkın silah taşıyıcısı olan ordu, şükranlarını bağlılık ve sadakatla gösterecektir. *Führer*’in SA’ya yönelik talep ettiği iyi ilişkiler ordu tarafından, her ikisinin de aynı amaçları esas tuttuğu bilinciyle, teşvik edilecektir. Her taraftaki olağanüstü hâl durumu sona ermiştir.”

HAFTA SONU ilerlerken, Dodd Ailesi Berlin’de, caddede bir arkadaş veya yakınıla karşılaşınca sarf edilen, tercihen bir kaşın alaylı kaldırılmasıyla, yeni bir ifadenin ortaya çıktığını öğrendi: “Lebst du noch?” Anlamı, “Hâlâ hayatta mısın?”

SEMPATİNİN SONU

Söylentiler şaşırtıcı ölçüde kanlı bir tasfiye taslağı çizmeye devam etse de Büyükelçi Dodd ve karısı elçiliğin 4 Temmuz kutlamalarını iptal etmemeyi tercih etti ve kutlamalara yaklaşık üç yüz konuk davet etti. Artık bu kutlamayı yapmak Amerikan özgürlükçülüğünün göstergesi olması ve dışarıdan gelen terörün dindirildiğinin kanıtı olması açısından her zamankinden çok daha değerliydi. Bu Amerikalıların ve Almanların yüz yüze geldikleri hafta sonundan sonra gerçekleştirilecek ilk resmî kutlamaydı. Dodd Ailesi, Martha'nın, aralarında Mildred Fish Harnack ve kocası Arvid'in de bulunduğu birtakım arkadaşını da davet etmişti. Görünüşe göre Boris davete katılmadı. Konuklardan sosyete yazarı Bella Fromm partiye bir "elektirik akımının" hakim olduğunu not etmişti. "Diplomatlar oldukça gergin görünüyordu. Almanlar yıkımın eşindeydi." diye yazdı.

Dodd ve karısı balo salonunun girişinde bekleyip her gelen konuğu karşıladılar. Martha görünüşte babasının hep bu gibi toplantılarda davrandığı gibi davrandığını, sıkıntısını ironik şakalar ve takışmalarla saklamaya çalıştığını, yüzünde her an gülecekmiş gibi duran kuşkulu bakışın olduğunu fark etti. Annesi uzun mavi bir elbise giymişti; gümüş rengi saçları ve yumuşak aksanıyla Güney'in bütün asaletini yansıtıyordu.

Martha annesinin yanaklarında tuhaf bir kızarıklık olduğunu gördü ve kadının neredeyse siyah göz bebeklerinin her zaman-
kinden farklı olarak seyirdiğini not etti.

Balo salonundaki ve bahçedeki masalar kırmızı, beyaz ve mavi çiçekler ve küçük Amerikan bayraklarıyla süslenmişti. Orkestra hafiften Amerikan şarkıları çalıyordu. Hava ılık ancak bulutluydu. Konuklar evin ve bahçenin içinde dolanıyorlardı. Sonuçta bu huzurlu ve gerçeküstü bir manzaraydı ve 72 saat önce dökülen kanın neden olduğu manzara ile büyük bir tezat oluşturuyordu. Martha ve erkek kardeşi için bu birbirine yakın iki olayın iç içe geçmişliği göz ardı edilemeyecek kadar gün gibi ortadaydı. Bu yüzden genç Alman konukları karşılarken onlara “Lebst du noch?” sorusunu soruyorlardı.

“Duyduğumuz öfkenin birazını Almanlara ifşa ederek işleyici olduğumuzu düşünüyorduk. Şüphesiz büyük bir çoğunluğu dediklerimizi kötü bir şaka olarak ele alıyorlardı. Nazilerin bazıları oldukça rahatsız oluyordu.” diye yazdı Martha.

Konuklar beraberlerinde yeni haberler de getirdiler. Sürekli bir muhabir ya da bir diplomat Dodd’u konuşma yapmak üzere birkaç dakikalığına kenara çekiyordu. Mevzu tabii ki de Hitler kabinesinin bir önceki gün çıkardığı bütün infazları yasal-
laştırdığı bir kanundu. Kanun, infazları “devletin savunması ve emniyeti için alınmış birer önlem” olarak haklı çıkarmaya çalışıyordu. Gelen konuklar oldukça solgun ve sarsılmış görünüyordu. Şehirdeki arkadaşları için endişeleniyorlardı.

Kâhya Fritz, Martha’ya aşağıda onu bir ziyaretçinin beklediği haberini ulaştırdı. “Der junge Herr von Papen,” dedi Fritz. Genç Bay Papen, Şansölye Yardımcısı’nın oğlu Frantz Jr. Martha onu bekliyordu ve eğer gelirse onunla beraber dışarı çıkacağı konusunda annesini önceden bilgilendirmişti. Annesinin koluna dokundu ve resepsiyondan ayrıldı.

Frantz sarışın, uzun boylu, keskin yüz hatlarına sahip incecik bir adamdı ve Martha onun “sarı tüylü bir tilki misali

belli bir güzelliğe sahip olduğunu” hatırlıyordu. O da zarif bir adamdı. Onunla dans etmek “müziğin içinde yaşamak gibi bir şey”di Martha’nın yazdığına göre.

Frantz onu kolundan yakaladı ve çabucak evinin olduğu muhitten uzaklaştırdı. Tiergarten’a giden yolun karşısına geçip biraz gezindiler ve izlenip izlenmediklerini kontrol ettiler. İzlenmediklerden emin olduktan sonra dışarıdaki kafelerden birine gidip bir masaya geçip içki ısmarladılar.

Son birkaç gün süren dehşet Frantz’ın yüzüne ve tavrına kazınmıştı. Korku her zamanki neşeli ve şen şakrak hâlinin üzerini örtmüştü.

Büyükelçi Dodd’un, babasının evine gelip boy göstermesine minnettar olsa da babasının hayatını asıl kurtaran şeyin Başkan Hindenburg’la olan ilişkisi olduğunu biliyordu. Frantz’ın dediğine göre bu yakın ilişki bile SS askerlerini Papen’i ve ailesini dehşete düşürmekten alıkoymaya yetmiyordu. Cumartesi akşamı silahlı SS adamları ailenin oturduğu binadaki ve sokağın girişindeki yerlerini almışlardı. Şansölye Yardımcısı’na adamlarından ikisinin öldürüldüğünü ve kendisini de aynı sonun beklediğini söylediler. Dediklerine göre vur emri her an gelebilirdi. Aile bir başına korkunç bir hafta sonu geçirmişti.

Frantz ve Martha biraz daha konuştular daha sonra Frantz bahçe boyunca ona eşlik etti. Martha partiye yalnız olarak geri döndü.

O HAFTA boyunca bir öğleden sonra bayan Cerruti (İtalyan Büyükelçisi’nin karısı), Röhm’ün evinin tam bulunduğu cadde-
nin karşısındaki evinin camından dışarı şöyle bir baktı. Tam da o sırada büyük bir araç gelip durdu. İçinden iki adam indi, eve girdi ve kollarında kucak dolusu, Röhm’ün takım elbiseleri ve diğer kıyafetleriyle beraber dışarı çıktı. Birkaç kez aynı şeyi tekrarladılar.

Bu manzara ona geçen hafta meydana gelen olayları çok

çarpıcı bir şekilde anımsattı. “Artık sahibi olmayan o kıyafetlerin görüntüsü oldukça mide bulandırıcıydı, asılan bir adama ait olduklarını haykırıyorlardı resmen, öyle ki başımı çevirmek zorunda kaldım.” diye yazmıştı bir anısında.

Bayan Cerruti “sürekli sinir krizlerinden” muzdaripti. Yukarı koştu ve Berlin’den derhâl ayrılacağına ant içti. Ertesi gün Venedik’e dönmek üzere yola çıktı.

DODD Dahlem’deki evinde Komutan Röhm ve Fransız büyükelçisi François-Poncet’yi ağırlayan ve güzel bir akşam yemeği veren zengin banker Wilhelm Regendanz’ın infazların yapıldığı gün Berlin’e kaçıp oradan da sağ salım Londra’ya geçtiği haberini aldı. Ancak banker şimdi de bir daha asla geri dönememekten korkuyordu. İşin kötüsü karısı hâlâ Berlin’deydi ve o akşam yemeğinde bulunan büyük oğlu Alex de Gestapo tarafından tutuklanmıştı. 3 Haziran’da Regendanz, Bayan Dodd’a mektup yazıp Dahlem’deki karısının ve küçük çocuklarının nasıl olduğunu kontrol etmeye gidip gidemeyeceğini sordu. Bayan Dodd’dan karısına “yürekten sevgilerini” iletmesini rica etti. “Öyle görünüyor ki o kadar diplomatın evimde bulunması ve General von Schleicher’in arkadaşı olmam beni şüpheli durumuna sokuyor.” diye yazdı Regendanz.

Bayan Dodd ve Martha, Bayan Regendanz’ı görmek için Dahlem’e gittiler. Gözü ağlamaktan kızarmış küçük bir hizmetçi kız onları kapıda karşıladı. Birkaç dakika sonra zayıf ve esmer Bayan Regendanz’ın kendisi de gözleri kederden buğulanmış ve davranışlarını kontrol edemeyecek kadar gergin bir hâlde kapıda belirdi. Martha ve Mattie’yi tanıyordu ve onları evinin kapısında görünce çok şaşırdı. Konuklarını içeri aldı. Birkaç dakika muhabbet ettikten sonra anne kız Bayan Regendanz’a kocasından gelen mesajı ilettiler. Bayan Regendanz elleriyle yüzünü kapadı ve sessizce ağladı.

Bankerin karısı evlerinin nasıl arandığından, pasaportuna nasıl el konulduğundan söz etti. Martha; “Oğlundan söz eder-

ken kendini daha fazla tutamadı ve kendinden geçmiş bir şekilde korkudan sarsıldı.” diye yazdı. Annesi Alex’in nerede olduğundan hayatta olup olmadığından habersizdi.

Martha ve annesine Alex’in yerini tespit edip ziyaret ederlerse, sigara götürmek gibi Amerikan Büyükelçiliğinin onun arkasında olduğunu gösteren herhangi bir jestte bulunurlarsa minnettar kalacağını söyledi. Martha ve annesi ellerinden geleni yapacaklarına dair söz verdiler. Bayan Regendaz ve Bayan Dodd bundan sonra Dodd Ailesi’yle ya da Elçilikle irtibata geçme durumu söz konusu olduğunda bayan Regendaz’ın Carrie kod adının kullanacağını kararlaştırdılar.

Birkaç gün boyunca Dodd Ailesi nüfuzlu dostlar, diplomatlar, hükûmet yetkilileriyle durum hakkında görüşmelerde bulundu. Arabuluculukları işe yaradı mı bilinmez fakat Alex tutuklanmasından bir ay kadar sonra serbest bırakıldı. Gece treniyle hemen Berlin’den ayrılıp babasının yanına Londra’ya gitti.

Bağlantılar aracılığıyla Bayan Regendanz başka bir pasaport çıkartmayı başarıp Almanya’dan hava yoluyla güvenli bir biçimde ayrıldı. Çocuklarıyla beraber Londra’ya varır varmaz Bayan Dodd’a bir kart yolladı; “Sağ salim ulaştık. En derin şükranlarımı sunuyorum. Sevgilerle. Carrie.” diye yazmıştı.

Washington’da Batı Avrupa İlişkileri Başkanı Jay Pierrepont Moffat Almanya’ya seyahat etmenin hâlâ güvenli olup olmadığını merak eden Amerikalı gezginlerden gelen soru bombardımanından söz etti; “Onlara o ana kadar hiçbir yabancıya saldırılmadığı ve bu nedenden dolayı eğer kendi işlerine bakar, felaketten kaçınırlarsa Almanya’ya gitmelerinde bir sakınca görmediğimiz cevabını verdik.”

Moffat’ın daha sonradan günlüğüne yazdığına göre annesi tasfiyeden sağ salim kurtulmuş ve bütün şahit olduklarını “oldukça heyecan verici” bulduğunu ileri sürmüştü.

Kız kardeşinin evi, askerler tarafından kapanan ve giriş

çıkışları sıkı denetim altına alınan Tiergarten civarındaydı. Yine anne, kızkardeş ve kız torun çok önceden planladıkları Almanyaturuna çıkabilmek için şoförlü bir araçla Tiergarten'dan ayrılabilmişlerdi.

Amerika Dışişleri Bakanlığının en çok dikkatini şey Almanya'nın Amerikan bankalarına olan kabarık borcuydu. Almanya'da kan, organları dışarı fırlamış cesetler ve silah sesleri varken Washington'da beyaz gömlekler, Hull'un kırmızı kalemleri ve Dodd'un Amerika'nın etkinliğini kanıtlamadaki beceriksizliğine olan öfke vardı. Bu oldukça garip bir tezat oluşturunuyordu. Berlin'den gelen 6 Haziran tarihli bir telgrafta Dodd, Alman Dışişleri Bakanı Neurath'la borç senetleriyle ilgili görüşüğünü ve Neurath'ın borcun ödenmesi için elinden geleni yapacağını ancak bunun “oldukça güç bir iş” olacağını söylediğini rapor etti. Dodd, Neurath'a Birleşik Devletleri'nin en azından diğer uluslararası kreditorle aynı muamele görmeyi bekleyip bekleyemeyeceklerini sordu, Neurath sadece bunun “mümkün olabileceği umudunu” taşıdığını belirtti.

Telgraf, Bakan Hull'u ve “Çok Seçkin Kulüp”ün ağır top-larını çileden çıkarttı. Moffat günlüğüne; “Dodd çok az mücadele ettiğini ve von Neurath'ın işin içinden sıvışıp gitmesine izin verdiğini göstermiş oluyordu. Bakan, Dodd'un bizim parasal meselelere olan yaklaşımımızla uyuşmadığını biliyor, buna rağmen telgraflarından bıktı.”

Hull bir hışımla Moffat'a Dodd'u azarlayan bir not yazmasını emretti. Dodd'u “yaşanan sorunlarda adaleti sağlamak için her fırsatı değerlendirmek değil aynı zamanda tüm fırsatları yaratma” konusunda zorlamasını istedi.

Sonuç olarak 7 Temmuz Cumartesi günü öğleden sonra 4.00'te yollanan ve Bakan Hull imzasını taşıyan bir telgraf gönderildi. Telgrafta Almanya'nın borç ödemeleri konusundaki başarısızlığının Dodd tarafından “büyük bir gayret sarf

ederek belli bir mantık ve hakkaniyet çerçevesinde çözülmeye çalışılıp çalışılmadığı ve bu sorunun Amerika'daki yaklaşık 60.000 masum insanı olumsuz yönde etkilediğinin göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı” sorgulanıyordu.

Moffat “Telgraf oldukça sertti. Telgraftaki tek bir cümle Bakan’ın o nazik doğasını yansıtip Dodd’un yaralarına merhem olmaya çalışıyordu.” diye yazdı. Moffat “saygısız bazı kimseler”in bakanlıkta Dodd’dan “Büyükelçi Dud” diye bahsetmeye başladığını not etmişti.

O hafta borçlarla ilgili başka bir görüşmede Hull, Dodd’la ilgili olan memnuniyetsizliğini dillendirmeye devam etti. Moffat “Bakan Hull, Dodd’un birçok yönden iyi bir adam olmasına rağmen bu iyi hâllerini yerle bir edecek garip bir eğilime sahip olduğunu söyleyip duruyordu.” diye yazdı.

Aynı gün Moffat zengin bir arkadaşının (havuzu olan arkadaşı) evinde bir bahçe partisine davetliydi. Arkadaşı “bütün Dışişleri Departmanını” da davet etmişti. Tenis maçları ve yüzme yarışları da tertiplenmişti. Ancak Moffat Potomac’ta “her zevk düşkünün insanın ruhunu doyurmaya yetecek kadar büyük bir lüks sayılan” sürat teknesi gezintisi için erkenden ayrılmak zorundaydı.

Dodd, Berlin’den gelen telgraftan hiç etkilenmemişti bile. Almanlardan tam bir ödeme almak için çabalamanın yersiz olduğunu düşünüyordu. Çünkü Almanya’nın parası yoktu ve şu anda halletmesi gereken çok daha acil sorunları vardı. Hull’a birkaç hafta sonra yazdığı mektubunda “İnsanlarımız borç senetlerinin karşılıklarını kaybetmek zorunda kalacaklar.” dedi.

6 TEMMUZ Cuma günü sabah erken saatlerde Martha babasının odasına gidip ona veda etti. Babasının Rusya gezintisine karşı çıktığını biliyordu ama Martha onunla sarılıp

1 Dud: ingilizce’de sahte, dandik anlamındadır. (ç.n.)

öpüştüğünde babası oldukça sakın görünüyordu. Kızını dikkatli olması konusunda uyardı ama “ilginç bir gezinti yapmasını” dilediğini de belirtti.

Annesi ve erkek kardeşi ona Tempelhof Havalimanı’na kadar eşlik etti; fakat Dodd havaalanında bulunursa ve kızı nefret edilen ülke olan Sovyetler Birliği’ne doğru uçarken ona el sallarsa bunun Nazi basını tarafından kötüye kullanılacağını bildiği için, ki şüphesiz öyle olurdu, şehirde kaldı.

Martha onu yolculuğunun ilk durağına ulaştıracak olan üç motorlu Junker’ın uzun çelik merdivenlerinden yukarı çıktı. Bir fotoğrafçı, Martha merdivenlerin tepesindeyken, şapkasını yan takmışken onun havalı bir resmini çekti. Sade bir spor ayakkabısı ve üzerine puantiyeli bir tişört giymiş ve ona uygun bir atkı takmıştı. Sıcak hava göz önünde bulundurulduğunda Martha garip bir şekilde elinde uzun bir palto ve bir çift beyaz eldiven taşıyordu.

Sonradan seyahatinin basının ilgisini çekeceğini ya da diplomatik bir skandal yaratacağının aklının ucundan dahi geçmediğini ileri sürdü. Ancak bu iddia pek de inandırıcı görünmüyordu. Rudolf Diels ve Putzi Hanfstaengl gibi düzenbazlarla bir yıl yakın arkadaşlık kurduktan sonra Martha’nın Hitler Almanya’sında küçücük bir eyleme bile abartılmış sembolik anlamlar yüklendiğinin farkına varmamış olması imkânsızdı.

Rusya seyahati kişisel bazda ele alındığında, Martha’nın Nazi Devrimi’nin garip ve asil yaratıkları için hissettiği şeylerin son kırıntılarının da yok olup gittiği gerçeğinin altını çiziyor. Kendisi bunun farkında olsun ya da olmasın ülkeden ayrılışının resmedilişi ve gereğince Elçilik kayıtlarına geçirilişi, Gestapo ajanlarının kayıt altına aldığı gibi, Martha’nın Yeni Almanya’yla ilgili gerçekleri görmeye başladığının resmî bir açıklaması gibiydi.

“Ömrüm boyunca bana yetecek kadar kan ve teröre tanık oldum ve bıktım.” diye yazdı Martha.

MARTHA’NIN babası da benzer bir dönüşüm yaşıyordu. Almanya’daki ilk yılı boyunca Dodd insanların ülkenin üstüne çöken vahşete kayıtsız kalmasını, şiddete meyledişlerini ve hükûmetten çıkan her yeni baskıcı kararı kabullenmelerini, şiddete karşı çıkmayışlarını şaşırarak izlemişti. Sanki masalın birinde bütün doğru ve yanlışların alaşağı edildiği karanlık bir ormana dalmıştı. Arkadaşı Roper’a; “Herkes öyle ya da böyle bir şekilde ticaretin sekteye uğramasından kaynaklı sürünüp dururken, Yahudilere karşı bir savaş açılacağı aklımın ucundan dahi geçmemişti. Ne de modern dünyada 30 Haziran’da yapılan gibi terörist bir eylemin icra edilebileceğini de düşünebilmiştim.” diye yazdı.

Dodd, cinayetlerin Alman halkını çileden çıkartacağından ve rejimin yıkılacağından medet ummaya devam ediyordu ancak günler geçip giderken halktan böylesi bir öfke dışavurumu geleceğine dair hiçbir ipucu yoktu. Ordu bile iki generali öldürülmesine rağmen hiçbir şey yapmıyordu. Başkan Hindenburg Hitler’e övgü dolu bir telegraf yolladı; “Elime geçen raporlardan sizin kararlı eylemlerinizi ve bizzat cesur müdahaleniz sayesinde vatan hainliğinin daha işin başında engellendiğini öğrenmiş bulunuyorum. Alman ulusunu büyük bir tehlikeden kurtardınız. Bu nedenle size en içten şükranlarımı sunuyor sizi tebrik ediyorum.”

Başka bir telgrafta Hindenburg, Göring’e “büyük hainliği engellemek konusundaki azminden ve başarısından dolayı” teşekkürlerini ilettili.

Dodd yetmiş beşten fazla infaz emrinin bizzat Göring tarafından verildiğini öğrendi. Büyükelçi 6 Temmuz’da vermeyi planladığı akşam yemeğine Röhm gibi Göring’in de gelmeyeceğini bildiren bir not aldığı anda oldukça sevindi. Dodd; “Göring’in gelmeyeceğini öğrenmek büyük bir rahatlama yarattı. Eğer gelseydi ne yapardım bilmiyorum.” diye yazdı.

KAZA eseri diplomat olan Dodd için diplomatların sadece davranışları değil her şeyleri korkunçtu. Dodd bir akademisyen, Jefferson demokrati ve gençken gelip öğrenim gördüğü yer olan eski Almanya'yı ve tarihi seven bir çiftçiydi sadecê. İnfaz edilen devlet çalışanlarının sayısı korkunç bir rakama ulaştı. Dodd'un arkadaşları, tanıdığı kişiler ve onun evine akşam yemeğine, çay partisine gelmiş olan insanların çoğu vurularak öldürüldü. Dodd böylesi şeylerle karşılaşmaya hazırlıklı değildi. Büyükelçi olarak hiçbir şey başarıp başaramadığını daha çok ve daha kati bir şekilde sorgular oldu. Eğer elçi olarak hiçbir şeyi beceremediyse, Almanya'da kalmanın anlamı neydi; hele hele göz bebeği Kadim Güney adlı kitabı masasında tamamlanmayı beklerken?

Bir şeyler, son bir umut kırıntısı onu alıkoyuyordu. İnfazların başlamasından bir hafta sonrasında, Berlin'e gelişinin birinci yıl dönümünün hemen öncesinde, 8 Temmuz günü günlüğüne şunları yazdı; "Benim buradaki görevim barış için ve daha iyi ilişkiler kurmak için çaba sarf etmek. Ülkeyi Hitler, Göring ve Goebbels gibi adamlar yönetirken bir şeyler başarmanın nasıl mümkün olacağını bilmiyorum. Daha önce hiç bu kadar uygunsuz üç adamın yüksek bir mevkide bulunduğuna tanık olmamıştım. Yoksa istifa mı etmeliyim?"

Bir daha asla Hitler, Göring veya Goebbels'ı Elçilikte ya da evinde ağırlamayacağına dair ant içti ve; "Şansölye'nin bulunduğu hiçbir davete katılmayacağım ya da resmî görüşmeler haricinde onunla görüşme yapmaya çalışmayacağım. O adama baktığımda ürperiyorum." diye kesin kararda bulundu.

YALNIZCA ATLAR

Görünüşe göre Berlin'deki herkes gibi Dodd da Hitler'in bu tasfiyeyle ilgili ne söyleyeceğini merak ediyordu. Hükûmet, Hitler'in Kroll Opera'sının yakınlarındaki Hükûmet Binası'nın geçici konferans salonunda 13 Temmuz Cuma akşamı konuşma yapacağını anons etti. Dodd konferansa katılmaktansa konuşmayı radyodan dinlemeye karar verdi. Orada şahsen bulunma ve Hitler'in toplu katliamları kalabalıklara karşı aklamaya çalışırken yüzlerce dalkavuşun durmaksızın kollarını selam için havaya kaldırmalarını görecektik olma fikri bile Dodd'a ziyadesiyle tiksinti veriyordu.

O cuma öğleden sonra, Dodd ve François-Poncet tıpkı geçmişte birilerinin kulak misafiri olmasını istemediklerinde yaptıkları gibi Tiergarten'da buluşmak için sözleşti. Dodd, Ponchet'nin konuşmayı izlemeye gidip gitmeyeceğini öğrenmek istiyordu ama Fransız Elçiliğini ziyaret ederse Gestapo ajanlarının bu ziyaretini takip etmesinden ve büyük ülkelerin konuşmayı boykot etmek için bir dolap çevirdiği fikrine kapılmalarından korkuyordu. Aslında Dodd'un yapmaya çalıştığı şey tam olarak da buydu. O haftanın başlarında İngiltere Büyükelçisi Sir Eric Phipps'i ziyaret etmiş ve onun da konuşmayı protesto etmeyi planladığını öğrenmişti. Bu kadar kısa süre içerisinde böylesi büyük iki elçiliğe ziyaretlerde bulunmak mutlaka dikkat çekirdi.

O gün serin ve güneşliydi. Bu yüzden park insanlarla dolup taşıyordu, büyük bir çoğunluğu yaya, diğerleri at üstündeydi ve ağaçların gölgelikleri altında ağır ağır ilerliyorlardı. Ara sıra sessizliği kahkahalar ve köpek havlamaları yırtıyor, sigara dumanları dingin havada yavaşça kaybolup gidiyordu. İki büyükelçi yaklaşık bir saat boyunca yürüdüler.

İkili tam ayrılırken François-Poncet; “Konuşmayı izlemeye gitmeyeceğim.” dedi kendi isteğiyle. Daha sonra Dodd’un onun gibi Avrupa’nın büyük başkentlerinden birinde görev yapan modern bir diplomattan işitmeyi beklemediği bir gözlemine aktardı Poncet. “Berlin sokaklarında bir gün kurşunlanırsam hiç şaşımam. Sırf bu yüzden karım Paris’e gitti. Almanlar bizden o kadar nefret ediyor ve başkanları o kadar deli ki...”

O akşam saat sekizde, Tiergartenstrasse 27a numaralı evin kütüphanesinde Dodd radyosunu açtı ve Hitler kürsüden Alman Hükûmetine seslenirken onu dinledi. Onlarca vekil tasfiyede infaz edildiği için oturumda değillerdi.

Opera binası Dodd’un oturup radyosunu dinlediği yerden sadece 20 dakikalık yürüme mesafesi kadar uzaktı. Parkın, Dodd Ailesi’nin yaşadığı yakası sessiz ve sakindi ve gece çiçeklerinin kokusu hakimdi akşama. Dodd radyodan bile dinleyicilerin sık sık ayağa kalkıp *Heil*’ler yaptığını işitebiliyordu.

“Vekiller,” dedi Hitler. “Alman Hükûmeti Mensupları!”

Hitler, Komutan Röhm’ün sözümlerine ona hükûmete karşı bir darbe girişimi tasarladığından ve adını vermediği bir yabancı diplomattan yardım aldığından detaylı bir şekilde söz etti. Tasfiye emri verirken Almanya’nın çıkarlarını gözeterek hareket ettiğini ve vatani kargaşadan kurtarmaya çalıştığını söyledi.

“Kanlı ve acımasız bir darbe girişimi sadece filizlenmeden kökünden kopartılarak engellenebilir.” dedi kendisini dinle-

yen dinleyicilerine. Münih'teki saldırıyı bizzat yönettiğini ve Göring'in de "çelik yumruğuyla" Berlin'dekilere öncülük ettiğini söyledi.

"Eğer birisi bize neden kurallara uygun olarak mahkemelere başvurmadığınızı soracak olursa cevabım şudur: 'Alman ulusundan sorumlu olan kişi bendim; dolayısıyla o yirmi dört saatte Yüksek Adalet Mahkemesi de sadece bendim.'"

Dodd dinleyicilerin ayağa fırlamalarından, Hitler'i selamlayıp alkış tutmalarından çıkan gürültüyü duyabiliyordu. Hitler konuşmasına şöyle devam etti;

"Elebaşlarının vurulması emrini verdim. Etimiz kangren olmadan kan toplamış olan uzuvlarımızın kesilip atılmasını, tutuklamalara karşı çıkan herkesin de hemen öldürülmesi gerektiğini de ben salık verdim. Bütün ulus şunu bilmelidir ki, kendisine karşı uzanan ellerin sahipleri cezasız bırakılmayacaktır ve her kim devlete karşı gelmeye cüret ederse anında infaz edilecektir."

"Yabancı diplomatın" Röhm ve diğer komplocularla buluşmasına ve bu buluşmanın "tamamen zararsız olduğunu" iddia etmesine verdi veriştirdi. Hitler, François Poncet'in mayıs ayında Wilhelm Regendaz'ın evinde katıldığı davete açık bir göndermede bulunuyordu.

"Ancak böylesi büyük bir ihaneti becerebilecek üç adam yabancı bir devlet adamıyla Almanya sınırları içerisinde bir görüşme tertipler, ki bu görüşmeyi 'iş toplantısı' olarak tanımlıyorlar, hizmetçileri evden gönderir ve kimsenin görüşmeden haberdar edilmemesini tembihlerlerse, gizli görüşmenin içeriğinin havadan sudan, çer çöple ilgili olduğunu ileri sürseler dahi ben bu adamları vurdurturum." diye devam etti Hitler.

Bu tasfiyenin maliyetinin "çok fazla" olduğunu altını çizerek ve ölenlerin sayısının yetmiş yedi olduğunu belirterek dinleyicilerine yalan söyledi. Kurbanlardan ikisinin kendisini öldürdüğünü söyleyerek bu sayıyı gülünç bir şekilde düşürmeye çalıştı ve -işte burası gülünç- totalde üç SS askerinin

“makhûmlara kötü davrandığı” gerekçesiyle vurulduğunu belirtti.

“O yirmi dört saatte hayatımın en acı kararını verdim ve tarihin huzurunda bunun sorumluluğunu almaya hazırım. O yirmi dört saat boyunca kader bana sahip olduğumuz değerlere yani Alman halkına ve Alman Hükûmetine sıkı sıkıya bağlı kalmam gerektiğini yeniden hatırlattı.” diye bitirdi konuşmasını.

Konferans salonunda alkış tufanı koptu ve binlerce kişi “Horst Wessel Lied”ni söylemeye başladı. Eğer Dodd orada olsaydı, Bund Deutscher Madel, yani Hitler Gençliği’nin kadın kolları, üniforması giymiş iki kız çocuğunun Hitler’e buket buket çiçek verdiğini ve Göring’in arkasında tebriklerini sunmayı bekleyen vekil sürüsüyle beraber Führer’in elini sıkamak için kürsüye koştuğunu gözleriyle görebilecekti. Göring ve Hitler yan yana durup yüzlerce fotoğrafçının görüntü alabilmesi için poz verdiler. *Times*’tan Fred Birchall da şuna tanıklık etmişti; “Kürsüde flaşlar patlarken yaklaşık bir dakika boyunca öylece yüz yüze, el ele ve birbirlerinin gözlerinin içine bakarak durdular.”

Dodd radyoyu kapadı. Parkın o yakasında gece sessiz ve serindi. Ertesi günü, 14 Temmuz Cumartesi günü, Dodd Bakan Hull’a bir telgraf yolladı;

“GOETHE VE BEETHOVEN’IN MEMLEKETİNİN STUART DÖNEMİ İNGİLTERE’Sİ VE BOURBON DÖNEMİ FRANSA’SININ BARBARLIĞINA DÖNÜŞMESİNİ SEYRETMEKTEN DAHA ACIKLI BİR ŞEY OLAMAZ...”

O öğleden sonra, iki saat boyunca *Kadim Güney*’i üzerine çalıştı ve kendini çok daha centilmence bir zaman dilimi içerisinde unuttu.

PUTZİ Hanfstaengl Dışişleri Bakanı Neurath’tan güvenliği için teminat istedi ve evine çekildi. Ofisine geri döndüğünde etrafındaki insanların karamsar ve sersemlemiş hâllerinden

dolayı şaşkına döndü. Herkes “kloroforma maruz kalmış gibi” davranıyordu.

HİTLER’İN tasfiyesi tarihe “Uzun Süngülerin Gecesi” olarak geçecekti ve zamanla dönemin en önemli olaylarından biri, zorbalığın neden olduğu ilk büyük trajedi olarak kabul edilecekti. Ancak ilk başlarda olayın önemi gözden kaçırıldı. Hiçbir hükûmet büyükelçisini geri çekmedi ya da elçisinden faciayı protesto etmesini talep etmedi; halk ayaklanmamıştı bile.

En tatmin edici reaksiyon Amerika’daki resmî bir görevli-den geldi. Çeşitli konular üzerine aşırı yorumlar yaptığı için adı çoktan kötüye çıkmış olan Ulusal Kalkınma Kurulu başkanı General Hugh Johnson protestoda bulundu (Temmuz ayında San Francisco’da Avustralya’dan göç eden bir liman işçisi öncülüğünde genel bir grev patlak verdiğinde General Johnson bütün göçmenlerin sınırdışı edilmesi çağrısında bulunmuştu.).

“Birkaç gün önce Almanya’da bütün dünyayı sarsan bir olay gerçekleşti.” dedi Johnson halkın da fikirlerini dillendirerek, “Bu olay sizi sarstı mı bilmiyorum ama Almanlar benim midemi bulandırıyor; mecazen değil gerçekten midemi kaldırıyorlar. Yetişkin kendini bilen adamların evlerinden çıkartılıp bir duvar önüne sırtları silahlara çevrili hâlde dizilmesi ve kurşuna dizilmesinin fikri bile kelimelerin ifade edebileceğinin çok ötesinde bir durum.”

Amerika’daki Alman Dışişleri servisi ayaklandı. Bakan Hull, Johnson’un “Dışişleri Bakanlığı ya da Kurul adına değil şahsı adına konuşan bir birey” olduğu cevabını verdi.

Bu tepkisizlik hâli büyük ölçüde Almanya’da ya da Almanya dışında birçok yerde insanların Hitler’in eli kulağında ve çok daha fazla kan dökülmesine neden olacak bir isyanı bastırdığına dair iddialarına inanmayı tercih etmelerinden

kaynaklanıyordu. Fakat Hitler'in ifadesinin yalan olduğunun kanıtı çok yakın zamanda su yüzüne çıktı. Dodd, ilk önceleri gerçekten bir komplo düzenlenmiş olduğuna inandı ama hemen ardından gittikçe şüphe duymaya başladı. Bir olay devletin yaptığı açıklamayı çürütüyormuş gibi görünüyordu: Berlin SA lideri, Karl Ernst tutuklandığında balayına çıkmak üzereydi ki aynı hafta sonu darbe planları yapan birinden beklenecek bir davranış değildi bu. Hitler'in kendi hikâyesine inanıp inanmadığı bilinmez ama Göring, Goebbels ve Himmler Hitler'i inandırmak için her şeyi yaptılar. İngiltere Büyükelçisi Sir Eric Phipps önceleri resmî söylemlere inanıyordu; bir komplonun söz konusu olmadığını fark etmesi altı haftasını aldı. Phipps aylar sonra Hitler'le yüz yüze görüştüğünde aklına tasfiyeyle ilgili düşünceler üşüştü. "Bu onun cazibesini ya da çekiciliğini artırmıyordu." diye yazdı Phipps günlüğüne, "Ben konuşurken bana bir kaplan gibi açmışçasına bakıyordu. Eğer statüm ve milliyetim farklı olmuş olsaydı, Hitler'in o akşam yemeğinin bir parçası olacağım izlenimi edindim."

Bu değerlendirmesinde Phipps, Röhm tasfiyesiyle ilgili dünyanın gözünden kaçmaya devam eden gerçek mesajı anlamaya çok yaklaşmış oldu. İnfazlar, Hitler'in gücünü elinde muhafaza etmeye ne kadar istekli olduğunu ve göz ardı edilmemesi gereken şeyleri göstermiş oldu. Ama dışarıdakiler bu vahşeti hâlâ sadece bir iç hesaplaşmanın –tarihçi Ian Kershaw'ın da ifade ettiği gibi; "Al Capone'un *Sevgililer Günü Katliamı* havası taşıyan bir çeşit yeraltı kıyımı"nın– sonuçları olarak yanlış yorumlamaya devam ediyorlardı. "Sorumlu bir devlet adamı olan Hitler'le diplomasi aracılığıyla baş edebileceklerini düşünüyorlardı hâlâ. Ertesi yıllar, yabancı meselelere el atan Hitler'in, 30 Haziran 1934'te o vahşi ve menfaatperest gaddarlıkları icra eden adamla aynı kişi olduğunu göstermek açısından acı bir ders olacaktı." dedi Kershaw. Rudolf Diels anı yazılarında, ilk başlarda kendisinin de meseleyi gözden kaçırdığını

kabul etti. “Benim... bu yıldırımın saatin yaklaşan bir fırtınanın habercisi olacağına dair en ufak bir fikrim yoktu ki bu fırtınanın şiddeti Avrupa’nın çürük baraj sistemlerini yerle bir edecek ve bütün dünyayı sular altında bırakacaktı çünkü 30 Haziran 1934’ün gerçek anlamı buydu aslında.”

Yandaş basın, pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Hitler’e bu kararlı davranışından dolayı övgüler yağdırdı ve halk arasında Hitler’in popülaritesi arttı. Almanlar, Hücum Taburlarının hayatları üzerinde kurdukları baskıdan o kadar bıkmışlardı ki tasfiye onlar için Allah’ın bir lütfü gibi geldi. Bir istihbarat, sürgün Sosyal Demokratların, Almanların çoğunun “Hitler’i zalimce kararlılığından dolayı övdüğünü” ve işçi sınıfından birçok kişinin “Hitler’i sorgusuz sualsiz tanrılaştırmanın kurbanı olduğunu” düşündüğünü aktardı.

Dodd hâlâ bazı katalizörlerin rejimin sonunu getireceğine dair inancını taşıyor ve Hindenburg’un eli kulağında ölümünün –Dodd, Hindenburg için Modern Almanya’nın “yegâne şekçin ruhu” diyordu– bu görevi göreceğini düşünüyordu ama yine de hayal kırıklığına uğrayacaktı. Hitler’in konuşmasından üç hafta sonra, 2 Ağustos’ta Hindenburg inzivaya çekildiği malikânesinde öldü. Hitler derhâl harekete geçti. Bir dakika bile beklemeden başkanlık görevlerini şansölyelik görevleriyle birleştirdi, böylece Almanya üzerindeki son mutlak gücü de ele geçirdi. Sahte bir alçak gönüllülükle, “Başkan” unvanının sadece onu uzun süredir taşıyan Hindenburg’a yakışacağını söyleyerek, Hitler bundan böyle resmî unvanının “Führer ve Reich Şansölyesi” olacağını ilan etti.

Bakan Hull’a yadığı gizli bir mektubunda Dodd “30 Haziran’dan beri katlandıkları rejimden çok daha teröristçe bir rejimi” öngördü.

Almanya değişikliği sesini çıkarmadan kabul etti, ki bu Yahudi dilbilimci Victor Klemperer’ı dehşete düşürdü. O da kanlı tasfiyenin en sonunda ordunun müdahale etmesine ve Hitler’i ortadan kaldırmasına bel bağlayanlardandı. Hiçbir şey

olmadı. Ve şimdi de bu yeni zulüm dalgası. “İnsanlar bunun tamı tamına bir hükûmet darbesi olduğunun farkında değiller.” diye yazdı günlüğüne, “Bu sessizce gerçekleşiyor, ölü Hindenburg’a yakılan ağıtlar arasında duyulmuyor. Yemin ederim ki, milyonlarca insan ne kadar korkunç bir şeyin gerçekleştiğinin farkında bile değiller.”

Münih Gazetesi *Münchner Neuste Nachrichten* sevgi gösterilerinde bulundu, “Bugün Hitler Almanya’nın Tamamıdır,” diye yazdı, görünüşe göre gazete sadece bir ay önce kibar müzik eleştirmenlerinin yanlışlıkla vurulup öldürüldüğü gerçeğini görmezden gelmeyi tercih etmiş benziyorlardı.

O HAFTA sonu yağmurlar başladı, üç gün aralıksız süren yağış şehri sıırıslıklam etti. SA’nın istirahatiyle beraber, kah-verengi üniformaları geçici de olsa gömme dolaplara kaldırıldı ve ulus Hindenburg’un ölümüne yas tuttu, Almanya’nın üzerine nadir görülen bir huzur çöktü ve bu da Dodd’un ironiyle aktardığı ama Virginialı çiftçi tarafına hitap eden bir konu üzerine eğlenmesine yetecek kısa bir süre tanıdı.

5 Ağustos 1934’te Dodd günlüğüne, Almanların kişisel özellikleriyle ilgili Leipzig günlerinden kalma bir gözlemi üzerine düşüncelerini yazdı. Bu özellik, Hitler rejimi altında bile devam ediyordu; hayvan sevgisi, özellikle de atlar ve köpekler.

“Neredeyse her Almanın en yakın arkadaşlarından başka kimseye bir şey söylemeye korktuğu bir zamanda, atlar ve köpekler o kadar mutlu ki, onların konuşabiliyor olmasını diliyorsunuz.” diye yazdı. “Komşusunu itaatsizlik yüzünden ihbar eden ve onun hayatını tehlikeye atan, hatta ölümüne neden olan bir kadın, büyük, kibar görünüşlü köpeğini Tiergarten’da yürüyüşe çıkartıyor. Köpeğiyle konuşuyor, bir bankta otururken onunla özel ilgileniyor ve köpek gidip ihtiyaçlarını karşılıyor.”

Dodd, Almanya’da kimsenin köpeklere kötü muamele

etmediğini fark etmişti ve bu yüzden hayvanlar asla korkmadan insanların etrafında, iyi bakılmış ve ziyadesiyle semirmiş olarak dolanabiliyorlardı. “Ne gençler ne çocuklar; yalnızca atlar köpekler kadar mutluymuş gibi görünüyor.” diye yazdı. “Ofisime yürürken sıklıkla dururum ve arabadan çözülürken orada bekleyen birkaç güzel atla laflarım. O kadar temiz, besili ve mutlular ki insan neredeyse konuşacaklarını sanıyor.” Dodd “At mutluluğu” diye anımsıyordu ve aynı olgunun Nuremberg ve Dresden’de de olduğunu fark etmişti. Bu mutluluğun kısmen hayvanlara zulmü yasaklayan ve yasağı ihlal edenleri hapis cezasına çarptıran bir Alman yasasından kaynaklı olduğunu biliyordu. Tam da bu noktada Dodd derin bir ironi buluyordu. “Yüzlerce insanın sorgusuz sualsiz ya da yeterli kanıt dahi yokken öldürüldüğü; halkın kelimenin tam anlamıyla korkudan tir tir tirediği bir zamanda, hayvanların, kadın ve adamların hayalini dahi edemeyeceği garanti altına alınmış hakları var.”

“İnsanın at olarak doğmuş olmayı dilemesi işten bile değil.” diye ekledi.

JULIET #2

Boris haklıydı. Martha seyahat programını çok doldurmuştu ve bu yüzden yolculuğu moral verecek bir aktivite dışında her şeye benziyordu. Yolculukları onu Boris ve Rusya'ya karşı daha huysuz ve kuşkulu bir hâle getirdi. Rusya'nın ölü ve bunaltıcı bir ülke olması Martha'yı hayal kırıklığına uğrattı. Boris de üzüldü; "Rusya'daki her şeyi sevmemiş olduğunu öğrenmek beni çok üzdü. Ülkeme Amerika'ya baktığından çok daha farklı gözlerle bakmalısın (Kötü giyinen insanlar ve lezzetsiz yiyecekler gibi.) yüzeysel bir bakıştan fazlasını edinmelisin. Lütfen sevgili hanımefendi, yüzeyde yatanın altına 'daha derinlere' bakın." diye yazdı Martha'ya 11 Temmuz 1934'te.

Martha'yı en çok, haksız yere tabî ki kızdıran şey kendisinden hemen sonra Moskova'ya gelen oradan da Kafkasya'ya geçmek için bir tatil yerinde konaklayan Boris'in seyahatlerinde ona eşlik etmemesiydi. Kaldığı yerden yolladığı 5 Ağustos tarihli bir mektupta Boris Martha'ya, "Rusya'da buluşmak zorunda olmadığınızı söyleyen sendin." diye bir hatırlatmada bulundu. Başka engellerin de araya girdiğini belirtti. Ama engellerin ne olduğundan söz ederken oldukça muğlak ifadeler kullanıyordu; "Seninle yolculuk edemezdim. Bu, çeşitli sebeplerden ötürü imkânsızdı. En önemli nedeni ise Mosko-

va'da kalma zorunluluğumun olmasıydı. Moskova'da kaldığım dönem pek mutlu değildim, kaderimde ne olduğunu bilmiyorum.”

Martha'dan gelen mektupların kendisini incittiğini söyledi.

“Bana böylesine öfke dolu mektuplar yazmamalısın. Bunu hak etmiyorum. Moskova'da mektuplarından bazılarını aldığım da zaten çok üzgündüm çünkü çok uzaklarda olduğunu ve sana ulaşamayacağımı düşünüyordum. Mektupların beni daha da kahretti. Neden böyle yapıyorsun Martha? Ne oldu? İki ay bensiz kalamıyor musun?” diye yazdı.

Tıpkı eski kocası Bassett'in canını yakmak için âşıklerini kullandığı gibi, Boris'i incitmek için Fransız Büyükelçiliğinden Armand Berard'la olan ilişkisine yeniden başlamak konusunda imalarda bulundu. Boris; “Beni hemencecik Armand'la mı tehdit ediyorsun? Sana hiçbir şeyi zorla yaptıramadığım gibi bir şey de tavsiye etmeyeceğim. Ama böylesi aptallıklar yapma. Sakin ol ve aramızdaki onca güzel şeyi mahvetme.” diye yazdı.

Yolculuğunun bir yerinde NKVD ajanlarından Martha'ya bilgi sızdırması için teklifler geldi. Büyük ihtimalle Boris orada olup olaya müdahale edemesin diye Martha'dan uzak tutulmak istenmişti. Önde gelen KGB tarih uzmanlarından (aynı zamanda eski bir KGB ajanı) olan Alexander Vasilliev tarafından açığa çıkartılan Sovyet istihbarat raporlarına göre, Martha'nın ajan olarak işe alınmasında Boris'in de rolü vardı. Boris'in üstleri, onun Martha'nın görevini resmiyete dökmek konusunda fazla isteksiz davrandığını düşünüyorlardı. Boris'i önce Moskova'ya ardından nefret ettiği Bükreş'teki bir elçiliğe transfer ettiler.

Martha o sıralarda Berlin'e dönmüştü. Boris'e âşıktı ama ikili ayrı kalmaya devam ediyordu. Martha aralarında Armand Berard'ın da bulunduğu başka adamlarla randevulaştı. 1936 yılının sonbaharında Boris tekrardan transfer edildi ancak bu sefer Varşova'ya. NKVD Martha'yı ajanlığa ikna etmek için

yoldaş Bukhartsev isimli başka bir ajanı görevlendirdi. Bir NKVD gelişim raporunda; “Dodd Ailesi’nin tamamı Nasyonel Sosyalistlerden nefret ediyor. Martha’nın, babasına bilgi sağlamak için kullandığı garip bağlantıları var. Tanıdıklarından bazılarıyla oldukça yakın ilişkilere sahip” gibi bir ifaye yer verilmişti.

Devamlı ayrı kalmalarına, kavgalar etmelerine ve Martha’nın zaman zaman Armand ve diğer âşıkclarını tehdit unsuru olarak kullanmasına rağmen, Boris ve Martha’nın ilişkisi Martha’nın 14 Mart 1937’de Moskova’ya ikinci ziyaretinde dilekçeyle Stalin’den evlilik için resmen izin istemesine kadar devam etti. Stalin’in dilekçeyi görüp görmediği, onaylayıp onaylamadığı bilinmese de NKVD, Boris ve Martha’nın ilişkisi konusunda oldukça kararsızdı. Boris’in üstleri evlilik konusunda herhangi bir mahsur olmadığını dillendirsele de zaman zaman Martha’nın üzerine daha çok yoğunlaşabilmek adına Boris’i devreden çıkarmaya niyetli gibi görünüyordardı. Bir ara NKVD, çiftin “iş gerekçesiyle” altı ay ayrı kalmasını emretti.

Görüşme konusunda Boris aslında Martha’nın sandığından çok daha isteksizdi. 21 Mart 1937’de Moskova’da üstlerine yazdığı sert bir raporda Boris şikâyetle bulunuyordu; “Evliliğim konusuna neden bu kadar kafa yorduğunuzu anlamıyorum. Sizden Martha’ya evlenmemizin imkânsız ya da önümüzdeki birkaç yıl boyunca mümkün olmadığını iletmenizi istemiştim. Bu konuda onunla çok daha ılımlı konuşmuşsunuz ve sadece altı ya da en fazla bir yıl sonra evlenebileceğimizi söylemişsiniz. Peki bundan sonra ne olacak? Altı ay çabucak geçecek. Belki de Martha ne sizin ne de benim ödeyebileceğim bir fatura kesecek bize. Eğer gerçekten ona söz verdiyseniz, kullandığınız ifadeleri daha muğlaklaştırmanız hayrımıza olmaz mıydı?”

Aynı raporunda Boris Martha’dan “Juliet # 2” diye söz ediyordu. KGB uzmanı Vassiliev ve Allen Westein’in *Perili*

Orman isimli kitaplarında bu kod ismini Boris'in hayatında başka bir kadın, "Juliet #1" bulunma ihtimalinin göstergesi olarak yorumluyordu.

Boris Moskova'ya bir rapor yolladıktan sonra Martha'yla 1937 Kasım'ında Varşova'da buluştu. Boris; "Görüşme iyi geçti. Martha'nın keyfi yerindeydi." Hâlâ evlenmeye niyetliydi ve "ailesi evliliğinden bir şey çıkmayacağı konusunda onu uyarsa da NKVD tarafından kendisine verilen sözün yerine getirilmesini bekliyordu."

Fakat Boris bir kez daha evlilik konusundaki isteksizliğini dile getirdi. "Martha işin aslıyla ilgili bilgisiz bırakılmamalı, eğer onu kandırırsak bize olan inancını yitirebilir ve ters davranışlarda bulunabilir." diye uyarıda bulundu.

BİR AŞK RÜYASI

Hitler'in yükselişini takip eden aylarda Appalaş'ın eteklerindeki çiftliğine, kırmızı elma veren bereketli ağaçlarının ve tembel ineklerinin arasındaki hayatına geri dönme isteği artan Dodd'un, Berlin'de boşuna çaba sarf ettiğine olan inancı da derinleşiyordu.

"Katil olduğu herkesçe bilinen ve suçunu itiraf etmiş olan insanlarla tokalaşmak benim için oldukça onur kırıcıydı." diye yazdı.

Hitler'in gerçek amaçları ve Birleşik Devletler'in soyutlama politikasının doğuracağı tehlikeler konusunda Amerika Hükûmetini uyaran birkaç isimden biri olmuştu. Bakan Hull'a yazdığı 30 Ağustos 1934 tarihli bir mektupta şöyle dedi; "Almanya hiç olmadığı kadar tek yürek. Her gün bütün Avrupa'nın onlardan çok daha aşağı olduğuna inandırılmak için eğitim gören bir buçuk milyon insanın silahlandırılması ve talimi devam ediyor."

"Sözüm ona soyutlama politikamızı terk etmemiz gerektiğini düşünüyorum." diye ekledi. Genelkurmay Başkanı Douglas MacArthur'a "Bana kalırsa, Almanya büyük bir kıta savaşına hazırlanıyor. Bunun tonlarca kanıtı var. Savaşın patlak vermesi an meselesi." diye yazdı.

Roosevelt Dodd'la aynı fikirdeydi fakat Amerika'nın

büyük bir çoğunluğu Avrupa'daki kızışmanın dışında kalmayı her zamankinden daha fazla istiyordu. Bu Dodd'u hayrete düşürdü. Nisan 1935'te Roosevelt'e; "Eğer Woodrow Wilson katedraldeki mezarında ters dönmemişse hiçbir ceset ters dönmek demektir. Belki siz bir şeyler yapabilirsiniz ama kongre kararlarıyla ilgili raporlara baktığım zaman umudum kalmıyor. Birçok insan... mutlak bir soyutlanma politikasının cennet anlamına geldiğine inanıyor."

Dodd kendini "dikkatli gözlemlleme ve özenle hiçbir şey yapmama" taktiği diye nitelendirdiği şeye adamıştı. Ahlaki nedenden duyduğu tikslenme, onun Hitler'in Üçüncü Reich'ıyla aktif bir bağlantı içerisinde olmasını engelliyordu. Rejim de buna karşılık Büyükelçi'nin uzlaşılması imkânsız bir muhalif olduğunu biliyor ve onu diplomatik müzakerelerden uzak tutmanın yollarını arıyordu.

Dodd'un yaklaşımı Phillips'i çok şaşırttı. Müsteşar günlüğüne şunları yazdı; "Görevlisi olarak atandığı Hükûmetle konuşmayı reddeden bir büyükelçi başka ne işe yarar ki?"

Almanya savaşa hızlı adımlarla ilerliyordu ve ailelerinin ne kadar zamandır Almanya'da olduğuna ya da Birinci Dünya Savaşı'nda nasıl kahramanca çarpıştıklarına bakmaksızın Yahudileri vatandaşlıktan çıkaran bir dizi yasa çıkartarak zulme devam ediyordu. Dodd Tiergarten'da yaptığı gezintilerinde bazı bankların Yahudiler için olduğunu belirtmek adına sarıya boyandığını görüyordu artık. Geri kalanları ise, en güzelleri, aryan ırktan olanlara ayrılmıştı.

Dodd, Alman Birlikleri'nin herhangi bir direnişle karşılaşmadan 7 Mart 1936'da Rhineland'i ele geçirmesini büyük bir çaresizlikle izledi. Naziler şehri temizlerken ve yabancılar ülkeyi terk ettikten hemen sonra zulme tam gaz devam edebilmek adına Yahudi karşıtı bayraklarını kaldırırken, Dodd Berlin'in Olimpiyatlar için büyük bir dönüşüm geçirdiğini

gözlemliyordu. Hitler'in Almanya'daki itibarının bir ilah mertebesine yükseldiğinin farkındaydı. Führer yanlarından geçtiğinde kadınlar ağlıyor, hatıra avcıları onun bastığı toprağı alıp saklıyorlardı. 1936'da partinin düzenlediğı ve Dodd'un katılmadığı Nuremberg Mitingi'nde Hitler dinleyicilerini neredeyse histeri krizine soktu; "Milyonlar arasından benim gibi birine sahip olmanız zamanımızın büyük bir mucizesidir! Benim sizinle beraber olmam ise Almanya'nın uğrudur!" diye haykırdı.

19 Eylül 1936 tarihli ve "Şahsi ve Gizli" olarak damgalanmış bir mektupta Dodd, Bakan Hull'a olaylara kimsenin müdahale etmeden cereyan etmesini eli kolu bağı izlemek zorunda kalmasından kaynaklanan duyduğu öfkeden söz etti.

"Gittikçe büyüyen bir ordu, her an bomba yağdırıp şehirlerin üzerlerinden zehirli gazlar yaymaya hazır binlerce uçak ve büyüklü küçüklü diğer ülkelerle beraber şimdiye kadar görülmemiş bir biçimde artan silahlanma yüzünden insan kendini hiçbir yerde güvende hissedemiyor. 1917'den ve özellikle de son on iki aydan bu yana yanlış olan ve işleri zora sokan şey, demokrat insanların süreci durdurmak adına maddi manevi hiçbir şey yapmamış olmasıdır." diye yazdı.

İstifa etme fikri gittikçe Dodd'u kendine çekiyordu. Martha'ya; "Kimseye bundan söz etme ama bu atmosfere en fazla önümüzdeki bahara kadar katlanabilirim sonrasında ne yaparım bilmiyorum. Ülkeme hiçbir katkıda bulunamıyorum ve hiçbir şey yapamıyor olmanın yarattığı gerginlik muazzam." diye yazdı.

Bu sırada Dışişleri Bakanlığındaki aleyhtarları onu görevden almak için başlattıkları kampanyayı yoğunlaştırdılar. Ezele rakibi Sumner Welles Ağustos 1936'da İtalya Büyükelçisi olan William Phillips'ten müsteşarlık görevini devraldı. Roosevelt'in seçtiğı adamlardan olan (ancak bir Yale Üniversitesi mezunu) William C. Bullitt isimli yeni bir rakip türedi.

Bullitt Rusya'daki elçilik makamından Paris'teki Amerikan Büyükelçiliğinin başına geçirilmek için alındı. 7 Aralık 1936'da Roosevelt'e yazdığı bir mektupta Bullitt; "Dodd'un hayran olunacak birçok hoş özelliği var ama şu anda bulunduğu makam için hiç de uygun değil. Nazilerden onlarla bir şey yapamayacak ya da onlardan hiçbir şey kopartamayacak kadar nefret ediyor. Berlin'de Nazilere karşı nazik olan ve Almancayı kusursuz konuşabilen birine ihtiyacımız var." dedi.

Dodd'un kararlı bir şekilde Nazi Miting'ine olan daveti geri çevirmesi, düşmanlarının içine dert oldu. Dodd'un 1933'te Kolomb Günü'nde yaptığı konuşmaya göndermede bulunan Moffat; "Kendisi Ticaret Odası'nda Alman dinleyicilere dikta rejimlerinden dolayı çıkışabiliyorken, benzer şekilde Almanların yönetim biçimimizle ilgili çıkışmalarını dinlemek Büyükelçi'nin neden zoruna gidiyor ki?" diye soruyordu.

Bir dizi sızıntı ile Dodd'un görevden alınması için kamuoyu baskısı kurmaya çalışılıyordu. Aralık 1936'da Birleşmiş Sendikaların köşe yazarlarından Robert S. Allen'la beraber Drew Pearson Dodd'a saldıran "Washington Atlıkarıncası" başlıklı çok sert bir yazı kaleme aldı. Dodd; "Beni burada tam bir felaket olmakla suçluyor ve Başkan da onlarla aynı fikirdeymiş gibi davranıyorlar. Bundan haberim yoktu." diye yazdı 13 Aralık'ta.

Pearson'un saldırısı Dodd'u derinden yaraladı. Son dört yılını Roosevelt'in Amerikan değerlerinin bir simgesi olmak konusunda kendisine verdiği görevi yerine getirmeye çalışmakla harcadı ve Hitler Hükûmetinin akıl dışı, garip ve sert yapısı göz önüne alınınca bir insandan beklenebilecek en iyi performansı sergilediğine inanıyordu. Tepede kara bulutlar dolaşırken istifa ederse, buna mecbur bırakılmış gibi bir izlenim bırakacağından korkuyordu.

"Oldukça güç bir durumdayım, bu eleştiriler geldikten sonra gelecek baharda planladığım gibi istifa edemeyeceğim."

diye yazdı günlüğüne “Bu koşullarda buradaki işimi bırakmak ülkemde beni kaçıyormuşum gibi ve uygunsuz bir pozisyona sokar. İstifam, başarısız olduğum ‘iddialarını kabul ettiğime yorulur hemen.’

Her ne kadar kenara çekilme zamanının geldiğini bilse de görevden ayrılma tarihini ertelemeye karar verdi. Bu arada çiftliğine bakım yapmak ve Roosevelt’le görüşmek adına Amerika’ya geçiş izni talep etti. 24 Temmuz 1937’de Dodd ve karısı Hamburg’a doğru uzun bir yolculuğa çıktılar. Oradan City of Baltimore gemisine bindi ve sabah saat 7.00’de Elbe Nehri’nden denize açıldı.

Dodd’u gemiye bindirmek karısının yüreğini paramparça etti. Ertesi akşam, pazar günü Amerika’ya ulaştığında eline geçmesi için kocasına bir mektup yazdı; “Berlin’e gelene kadar seni düşündüm canım. Kendimi çok kötü ve yalnız hissettim özellikle de seni uzaklara giderken görmek çok kötü ve içler acısıydı.”

Kocasını, rahatlaması ve onu son birkaç aydır süründüren sürekli “şiddetli baş ağrılarını” yatıştırmaya çalışması konusunda uyardı.

“Lütfen ama lütfen kendini değilse bile bizi düşün ve kendine daha fazla dikkat et. Daha az gayretli ve zahmetli yaşamaya çalış.” Bayan Dodd kocasına, kendisine iyi baktığı takdirde yapmak istediği şeylere yetecek kadar zamana sahip olabileceğini söyledi; büyük ihtimalle Kadim Güney isimli çalışmasının tamamlanmasından söz ediyordu.

Bayan Dodd Berlin’deki son dört yılda yaşadıkları bütün bu üzüntü ve stresin nedeninin kısmen kendi hatası olduğunu düşünüyordu.

“Belki de senin adına çok hırslı davrandım fakat bu seni daha az sevdiğim anlamına gelmiyor. Senin için en iyisini istiyorum; bunu engelleyemiyorum, doğuştan gelen bir şey.” diye yazdı.

Dodd’a artık hiçbir şeyin önemli olmadığını söyledi; “Senin için en iyisi neyse, neyi istiyorsan onu yap, buna razıyım.”

Mektubunda daha nahoş meselelerden söz etmeye başladı, o gece Berlin’e geri dönmek için yaptığı yolcuğu anlattı. “Birçok askerî kamyonu –o iğrenç ve yıkıcı ölüm makinelerine– rastlayıp sollasak da iyi vakit geçiriyorduk. Askerî araç-ları ve herhangi bir felaketin yaklaşıyor olduğunu gösteren işaretleri gördüğümde tüylerimin nasıl ürperdiğini hâlâ hatırlayabiliyorum. Bu insanların ve devletlerin birbirlerini yok etmesini engellemenin bir yolu yok mu? Ne kadar da korkunç!”

Bu mektup Amerika’nın İkinci Dünya Savaşı’na girmesinden tam dört buçuk yıl önce yazılmıştı.

DODD’UN dinlenmeye ihtiyacı vardı. Sağlığı başına bela olmaya başlamıştı. Berlin’e gittiğinden beri mide ve baş ağrılarından muzdaripti. Ağrıları son zamanlarda daha da şiddetlendi. Baş ağrılarından kurtulmak bazen haftalarını alıyordu. Büyük-elçi; ağrı “uyumak imkânsızlaşınca kadar karnım, omuzlarım ve beynim arasındaki sinirlere yayılıyor.” Hastalık belirtileri o kadar kötüleşmişti ki daha önce Berlin’den ayrıldığı bir sırada Balitimore’daki John Hopkins Hastanesi’nde Sindirim Hastalıkları Bölümü Başkanı olarak çalışan (1934 yılında yapılan gastroenterolojik bir sempozyumda büyük bir ciddiyetle “Dışkıyı her açıdan incelememiz gerektiğini unutmamalıyız.” diyen) Dr. Thomas R. Brown isimli bir uzmana danışmak zorunda kalmıştı. Dodd’un Güney’in destansı tarihini yazdığını ve projeyi bitirmenin hayatının amacı hâline geldiğini öğrenen Dr. Brown ona kibarca Berlin’deki makamını bırakmasını tavsiye etti. Dodd’a; “altmış beş yaşındaki birinin günleri sayılıdır ve yapılması gerekli olan şeylerin ne olduğuna karar vermek zorundadır. Eğer mümkünse, en önemli planlarını gerçekleştirmeye çalışmalıdır.” dedi.

1937 yazı geldiğinde Dodd o kadar sık baş ağrıları ve sindirim sorunlarıyla ilgili şikâyetçi olmuştu ki bir keresinde neredeyse 30 saat boyunca ağzına tek lokma koyamamıştı.

Stres etkin faktörlerden biri olsa da hastalıklarının temelinde iş stresinden çok daha ciddi bir şeyler yatıyordu. Bakan yardımcısı olmak için Viyana'dan Washington'a taşınan George Messersmith yayımlanmayan bir anısında Dodd'un sağlık problemlerinden kaynaklı zekâsında bir gerileme olduğunu düşündüğünü söyledi. Büyükelçi mektuplarında saçmalıyordu. El yazısı o kadar kötüleşmişti ki bakanlık çalışanları mektupları "deşifre" etmesi için Messersmith'e götürüyordu. Dodd'un kâtiplerine duyduğu şüphe arttıkça, bitişik el yazısıyla yazdığı mektuplar çoğalıyordu.

"Dodd'a bir şeyler olduğu su götürmezdi. Bir tür zihinsel gerileme yaşıyordu."

Messersmith bütün bunların Dodd'un Hitler rejimine ayak uyduramamasından kaynaklandığını düşünüyordu. Şiddet, savaşa olan aşırı eğilim, Yahudilere barbarca yaklaşımlar, bunların hepsi Dodd'un "son derece çökmüş" hissetmesine neden oluyordu diye aktardı Messersmith. Büyükelçi genç bir öğrenciyken geldiği ve hayran kaldığı Almanya'da olayların buralara kadar nasıl geldiğini bir türlü anlayamıyordu.

Messersmith "Almanya'da meydana gelen her şey ve olayların dünya için arz ettiği tehlike onu o kadar derinden sarsmıştı ki Dodd artık akıl yürütemiyor ve bir yargıda bulunamıyordu." diye yazdı.

ÇİFTLİKTE bir hafta geçirdikten sonra Dodd kendini çok daha iyi hissediyordu. 11 Ağustos Çarşamba günü Roosevelt'le buluşmak için Washington'a gitti. Bir saat süren konuşmaları sırasında Roosevelt Dodd'dan birkaç ay daha Berlin'de kalmasını rica etti. Amerika'da kaldığı sürede elinden geldiği kadar "işin iç yüzünü anlatmasını" ders vermesini Dodd'a salık verdi. Bu Dodd için Roosevelt'in hâlâ ona güvendiğinin bir kanıtıydı.

Ancak Dodd Amerika'dayken Çok Seçkin Kulüp'ün üyeleri bir hakarete daha bulundular. Elçiliğin en yeni adamlarından olan -Dodd'un yokluğunda vekil Büyükelçilik yapan- Prentiss Gilbert'a Dışişleri Bakanlığından yaklaşan Nazi Nuremberg Mitingi'ne katılması konusunda bir emir gitti. Gilbert de kendisine söyleneni yaptı. Şehre gelişi gamalı haç bayrağı taşıyan 17 askerî uçakla karşılanan diplomatlar için tahsis edilen özel bir trenle Nuremberg'e gitti.

Dodd bu işin altında Müsteşar Sumner Welles'in parmağı olduğunu sezdi.

"Welles'in uzun süredir bana ve benim yaptığım her şeye karşı olduğunu biliyordum." diye yazdı günlüğüne Dodd. Büyükelçi'nin Dışişleri Bakanlığındaki sayılı müttetiklerinden ve Bakan'ın yardımcılarında olan Walton Moore, Dodd'un Welles'ten hazzetmemek hususundaki hislerini paylaşıyordu. Dodd'un endişeleri konusunda haklı olduğunu düşünüyordu; "Geçen Mayıs ayından beri Bakanlığın eylemleri üzerinde belirleyici bir etki kurmuş olmanızı takdir ettiğimden en ufak bir şüpheniz olmasın."

Dodd çok kızgındı. Alman Hükûmetinin düzenlediği toplantılardan uzak durmanın Amerikan halkının ve kendisinin Hitler rejimiyle ilgili gerçekten ne düşündüğünü yansıtmanın ender yollarından biri olduğuna inanıyordu. Bakan Hull'a sert bir üslupla kaleme alınmış (Dodd öyle olduğunu düşünüyordu en azından) özel bir mektup yolladı. Büyükelçi'yi daha da büyük bir umutsuzluğa düşüren şey bu mektubun bile basına sızdırılmış olmasıydı. 4 Eylül sabahı 1937'de New York Herald Tribune'de konuyla ilgili bir makaleye rastladı. Makalede son gönderdiği telgraflardan biriyle beraber mektuptan bir paragrafta genişçe yer verilmişti.

Dodd'un mektubu Hitler Hükûmetini çileden çıkarttı. Amerika'daki yeni Almanya Büyükelçisi Hans-Heinrich Dieckhoff Bakan Hull'a, resmî bir rica olmamakla beraber, Dodd'un görevden alınması için talepte bulunup şöyle dedi;

“Almanya Hükûmeti için Dodd’un persona grata¹ olduğunun altını çizmek isterim.”

19 Ekim 1937’de Dodd, Başkan’ın Hyde Parkta’ki evinde (“Mükemmel bir yer” diye yazmıştı Büyükelçi) Roosevelt’le ikinci kez buluştu. Oğlu Bill de ona eşlik ediyordu. Dodd günlüğüne; “Başkan dış ilişkiler konusundaki endişelerinden söz etti.” diye yazdı. Sonra Çin-Japon anlaşmazlığıyla ilgili tartışılar büyük bir hararetle. İki ülke arasındaki çatışmaya bir son vermek adına Brüksel’de yapılması planlanan büyük bir barış konferansı ile ilgili görüştüler. Dodd; “Başkan’ın aklına takılan soru Amerika, İngiltere, Fransa ve Rusya’nın gerçekten iş birliği yapıp yapamayacağıydı.”

Sıra Berlin’den konuşmaya geldi. Dodd Roosevelt’ten kendisini en azından 1 Mart 1938’e kadar görevde bırakmasını rica etti. “Çünkü kısmen, aşırı uçtaki Almanların benimle ilgili yaptıkları şikâyetlerinin bir işe yaradığını düşünmelerini istemiyordum.”

Roosevelt’in teklifini kabul ettiği izlenimini edindi. Dodd Columbia Üniversitesinde görev yapan tarih profesörlerden arkadaşı James T. Shotwell’i kendisinin yerine göreve getirilmesi konusunda Roosevelt’e şiddetle tavsiyede bulundu. Başkan teklifin üzerine düşünmeye istekli gibi görünüyordu. Konuşma sona ererken Roosevelt, Dodd ve Bill’e öğle yemeğine kalmaları için ısrar etti. Roosevelt’in annesi ve Delano Ailesi’nin diğer üyeleri de onlara eşlik etti. Dodd daveti “enfes bir olay” olarak tanımladı.

Tam gitmeye hazırlanırken Roosevelt ona; “Avrupa’daki olaylarla ilgili bana şahsen yazınız. Sizin el yazınızı çok iyi okuyabiliyorum ben.” dedi.

Dodd günlüğüne; “Ona kişisel mektuplar yazacağıma dair söz verdim ama ajanlar tarafından okunmadan ona nasıl ulaştıracağım ki?” diye yazdı.

1 Persona grata (Latince): istenmeyen kişi

Dodd, Berlin'e doğru yelken açtı. 29 Ekim Cuma günü, Berlin'e vardığı gün, günlüğüne kısaca şöyle yazdı; "Bir kez daha Berlin'deyim. Ne yapabilirim ki?"

Roosevelt'in hem Amerika hem de Almanya Dışişleri Bakanlığından gelen baskılara boğun eğdiğini ve yıl sonuna kadar Büyükelçi'nin Berlin'den ayrılmasını kararlaştırdığını Dodd bilmiyordu. 23 Kasım 1937 sabahı Hull'dan "Çok Gizli" damgalı kısa ve kaba bir telgraf aldığında çok şaşırdı. Telgrafta;

"Başkan her ne kadar sizin için şahsi bir güçlüğü neden olmuş olmaktan dolayı pişmanlık duysa da eğer mümkünse sizden 15 Aralık'a kadar Berlin'den ayrılmanız gerektiğini bildirmemi rica etti. Ayrılışınız, sizin de haberdar olduğunuz ve gittikçe artan şikâyetlerden kaynaklı. Noel'e kadar sarkmamasını diliyoruz." yazıyordu.

Dodd itiraz etti ancak Hull ve Roosevelt geri adım atmadı. Dodd, 29 Aralık 1937'de SS Washington adlı gemiden kendisi ve karısı için yer rezervasyonu yaptı.

Martha babasından iki hafta önce gemiyle ayrıldı. Ama ilk önce Boris'le vedalaşmak için Berlin'de buluştu. Martha'nın dediğine göre vedalaşmak için Boris kimseden izin almadan Varşova'daki görevini terk etmişti. Bu oldukça romantik ve yürek paralayıcı bir ayrılıktı, en azından Martha için. Yine Boris'le evlenme arzusunu tekrardan dile getirdi.

Bu onların son karşılaşmasıydı. Boris 29 Nisan 1938'de Rusya'dan; "Şu ana kadar Berlin'deki son buluşmamızın hatırasıyla avundum. Sadece iki gün görüşebilmemiz ne kadar da acı. O günleri hayatımın sonuna kadar uzatabilmeyi dilerdim. Çok hoş ve kibardın bana karşı sevgilim. Bunu asla unutmayacağım... Okyanus üzerindeki yolculuğun nasıldı? Gün gelecek ve okyanusu beraber geçecek, ölümsüz dalgaları beraber seyredecek ve ölümsüz aşkımızı iliklerimize kadar hissedeceğiz. Seni seviyorum. Seni hissediyorum, senin haya-

lini ve bizim hayalimizi kuruyorum. Beni unutma. Sevgilerle, Boris.” diye yazdı.

Amerika’da ise Martha, Boris’e olmasa da doğasına sadık kaldı ve hemencecik yepyeni bir adama âşık oldu. Alfred Stern sol duyarlılığına sahip New Yorklu bir adamdı. Martha’dan on yaş büyük, 178 cm boylarında, yakışıklı, zengindi ve Sears Roebuck hanedanlığından biriyle yaptığı evliliği bitirmesinin ardından büyük bir malikâneye konmuştu. Çok kısa bir süre içerisinde nişanlandılar ve her ne kadar belgeler daha sonradan Round Hill Virginia’daki çiftlikte ikinci bir düğün töreni yapıldığını işaret etse de çift 16 Haziran 1938’de nefes kesici, kısa bir merasimle evlendi. Martha kırmızı güllü siyah kadife bir elbise giyiyordu. Yıllar sonra Stern’in, hayatının üçüncü ve son muazzam aşkı olduğunu yazacaktı.

Martha 9 Temmuz 1938 tarihli mektubunda Boris’e evliliğinden söz etti.

“Benim için hayatımdaki herkesten daha fazla şey ifade ettiğini sen de biliyorsun canım. Eğer bana ihtiyacın olursa, çağırırsan bir çırpıda yanında olacağımı da biliyorsun.” dedi ve “Gelecekte beklentim seni tekrardan Rusya’da görmek.” diye ekledi.

Mektubu Rusya’ya ulaştığında Boris ölmüştü. Stalin paranoyasının kurbanı olan sayısız NKVD ajanlarından biri tarafından infaz edilmişti. Martha daha sonradan Boris’in Nazilerle iş birliği yapmakla suçlandığını öğrendi. Bu suçlamayı oldukça “akıldışı” buldu. Kendisiyle olan ilişkisinin özellikle de Berlin’deki izinsiz veda buluşmalarının Boris’in kaderini mü-hürlemede oynadığı rolü merak etmişti Martha çok sonraları.

Boris’in onu hayal ettiğini söylediği mektubun sahte olduğunu ve NKVD ajanları tarafından Martha’nın Sovyet Davası’na olan sempatisi azalması diye idamından hemen önce Boris’e zorla yazdırıldığını asla öğrenemedi.

KARANLIK ÇÖKERKEN

Eve dönüşünden bir hafta önce Dodd, Berlin'deki Amerikan Ticaret Odası'nda bir veda konuşması yaptı. Tam da dört yıl önce aynı yerde eski diktatörlüklere göndermede bulunarak Nazilere duyduğu öfkenin ilk alevini tutuşturmuştu. Dodd; Dünya, "uluslar arası iş birliğinin anahtar kelime olduğu bir çağda, ülkelerin birbirinden her zamankinden daha da uzaklaştığı acı gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır." dedi. Dinleyicilere Birinci Dünya Savaşı'ndan hiç ders çıkartılmadığını söyledi. Almanları "özünde demokratik ve birbirine kibar yaklaşan" insanlar olmakla yüceltti ve ekledi; "Avrupa'daki herhangi bir büyükelçinin görevinin layığıyla yerine getirip maaşını hakkedebildiği konusunda şüphelere sahibim."

Amerika'ya geldiğinde çok daha farklı bir üslup takındı. 13 Ocak 1938'de New York, Waldorf-Astoria'da verilen bir akşam yemeğinde Dodd; "İnsanoğlu büyük bir tehlikeyle karşı karşıya fakat demokratik yönetimler ne yapacaklarını bilmiyor gibi görünüyor. Eğer bir şey yapmazlarsa, Batı Medeniyeti, dinî, bireysel ve ekonomik özgürlükler de büyük bir tehlikeyle karşılaşacak." diye beyanda bulundu. Sözleri Almanya'da büyük protestolara neden oldu. Bakan Hull protestolara karşılık Dodd'un artık bir sivil olduğu ve dilediğini söyleme özgürlüğü-

ne sahip olduğu cevabını verdi. Ancak ilk önceleri Dışişleri Bakanlığında ayrıca özür dilenmesi gerektiğiyle ilgili bir tartışma yaşandı. Özürle beraber şunların söylenmesi istendi; “Yurt dışında kızgınlığa neden olacak herhangi bir şeyden dolayı her zaman derin üzüntü duyuyoruz.”

Bu talep bizzat Jay Pierrepont Moffat tarafından geri çevrildi. Moffat günlüğüne; “Her ne kadar şahsen Bay Dodd’dan hoşlanmasam ve onu onaylamasam da, onun adına özür dilenmemesi gerektiği konusunda güçlü bir kanıya sahiptim.” diye yazdı.

Dodd yaptığı konuşmayla Hitler ve planlarına karşı herkesi uyarmak, Amerika’nın giderek artan soyutlama politikasıyla mücadele etmek adına bir kampanya başlatmış oldu. Bu yüzden Amerikan diplomatlarının Kassandrası ünvanına layık görülecekti daha sonradan. Nazi propagandasına karşı olan Amerikan Konsülü’nü kurdu ve İspanya Demokrasisi’nin Amerikan Dostları adlı kuruluşun üyesi oldu. New York Rochester 21 Şubat 1938’de Yahudi cemaati önünde yaptığı konuşmasında Dodd, Hitler’in Avusturya’nın kontrolünü ele geçirmesinin an meselesi olduğuna ve Almanya’nın otoritesini başka ülkeler üzerinde de artırmaya çalışacağına dair bir kez daha uyarıda bulundu. Romanya, Polonya ve Çekoslovakya’nın da risk altında olduğunu söyledi. Hitler’in Avrupa Demokrasisi’nden gelen herhangi silahlı bir direnişle karşılaşmadan emellerini özgürce gerçekleştirmeye çalışacağı tahmininde de bulundu. Savaş konusunda bu devletlerin ödün vereceğini söyledi.

Dodd, “Büyük Britanya çileden çıkmış durumda ama aynı zamanda barışı da korumak istiyor.” dedi

AİLESİ dört bir tarafa dağıldı. Bill öğretmenlik işi için ayrıldı, Martha ise Chicago’ya oradan da New York’a geçti. Dodd ve Mattie Virginia’daki Round Hill çiftliğinde inzivaya çekildiler ama işle ilgili özel durumlarda Washington’a

uğruyorlardı. 26 Şubat 1938’de Dodd’u Washington istasyonundan konferanslarla dolu bir yolculuğa çıkması için uğurladıktan hemen sonra Mattie, Chicago’da bulunan Martha’ya yazdı; “Keşke hepimiz bir arada olsaydık, o zaman muhabbet edebilir ve birlikte vakit geçirebilirdik. Hayat ellerimizden çok çabuk kayıp gidiyor. Babanız daima sizin bizimle yaşadığınız zamanları yadediyor ve ‘Bill’le, Martha yanımda olsaydı ne de güzel olurdu.” diyor. Babanız keşke daha genç ve zinde olsaydı. Ama çok hassas ve sinirleri harap olmuş durumda.”

Bayan Dodd Avrupa’daki olaylar konusunda oldukça endişeliydi. Kısa bir süre sonra Martha’ya yazdığı diğer bir mektubunda; “Dünya öyle bir karmaşanın ortasında ki ne olacağı hakkında en ufak bir fikrim yok. Bir manyağın dizginlenmeden bu kadar ileri gidebilmiş olması oldukça kötü. Bizim de olaylara dâhil olmamız an meselesi, Allah göstermesin!”

Bayan Dodd kocası gibi Round Hill çiftliğine yürekten bağlı değildi. Çiftlik yazları ve tatiller için hoş oluyordu ancak uzun süreli yaşanacak kadar da güzel değildi. Yanında kocası olsun ya da olmasın yılın belli bir kısmında gidip kalabilmek için Washington’dan bir apartman dairesi tahsis etmek istiyordu. Bu sırada çiftliği daha yaşanabilecek bir yer hâline getirebilmek adına da kolları sıvamıştı. Altınımsı ipekten perdeler, yeni General Electric markalı bir buzdolabı ve yeni bir fırın almıştı. Bahar ilerledikçe Washington’da bir daire ayarlamak ve çiftlik evini düzenlemek konusunda pek kayda değer bir ilerleme kaydedememiş olmaktan dolayı gittikçe daha mutsuz olmaya başladı. Martha’ya; “Şimdiye kadar evle ilgili yapmak istediğim hiçbir şeyi beceremedim. Sekiz ya da on çalışan, taş çitleri tamir etmekle, araziyi güzelleştirmekle, taşları ayıklamakla uğraşıp duruyorlar. Kendimi her an “havlu atacakmış” gibi ve bütün her şeyden elimi ayağımı çekecekmişim gibi hissediyorum.” diye yazdı.

23 Mayıs 1938’de kızına yazdığı diğer bir mektupta da; “keşke Chicago’dansa Washington’da bir evim olsaydı. Ne güzel olurdu.” demişti. Dört gün sonra Bayan Dodd öldü. Alışkanlığının aksine 28 Mayıs sabahı 1938’de kocasına kahvaltıda eşlik edemedi. Ayrı yatak odalarında yatıyorlardı. Dodd onu kontrol etmeye gitti. “Bu başıma gelen en büyük felaketti.” diye yazdı Dodd. Karısı daha önce hiçbir belirti göstermek-sizin aniden yatağında kalp yetmezliğinden ölmüştü. Dodd günlüğüne; “Karım daha altmış iki yaşındaydı, bense altmış sekiz. Ama orada yatağında taş gibi yatan oydu ve bunu değiştirmek için elimden hiçbir şey gelmezdi. O kadar şaşırmış ve üzülmüştüm ki ne yapacağıma güçlkle karar verebildim.” diye yazdı.

Martha annesinin ölümünü Berlin’deki “Korku ve dehşet dolu bir hayat” sürmelerine yordu. Cenaze günü Martha annesinin cenaze kıyafetine güller ilıştirmiş ve aynı güllerden kendi saçlarına da takmıştı. Martha hayatında ikinci kez babasının gözlerinde yaş gördü.

Round Hill çiftliği birden dinlence ve huzur yuvası olmaktan çıkmış, melankolik bir havaya bürünmüştü. Dodd’un hüznü ve yalnızlığı hassas kalbini daha da yormuştu ancak ülkenin dört bir yanında, Texas’ ta, Kansas’ta, Wisconsin’de, Illinois’da, Maryland’de ve Ohio’da konferanslar vermeye devam etti. Hâlâ aynı konularla ilgili; Hitler ve Nazizm’in dünya için büyük bir risk teşkil etmesi, bir Avrupa savaşının kaçınılmaz olması, savaş başlarsa Birleşik Devletler’in tepkisiz kalamayacak olmasıyla ilgili, konuşuyordu. Konferanslardan birine tam yedi bin dinleyici katıldı. 10 Haziran 1938’de Boston Harvard Club’da yaptığı konuşmada –ki bu büyük bir ayrıcalıktı– Dodd, Hitler’in Yahudi nefretinden söz etti ve Hitler’in gerçek amacının Yahudilerin “hepsini öldürmek” olduğu konusunda uyarıda bulundu.

Beş ay sonra, 9 ve 10 Kasım’da Almanya’yı derinden sar-

san Nazi katliamı *Kristallnacht* meydana geldi. Katliam, Roosevelt'in nihayet resmî bir kınamada bulunmasına sebebiyet verdi. Gazetecilere; "20. yüzyıl uygarlıklarında böylesi bir olayın meydana gelmiş olmasına inanmadı"ğını söyledi.

30 Kasım'da Sigrid Schults Berlin'den Dodd'a şöyle yazdı; "Sizi daha önceden uyarmamış mıydım demekle ya da öyle düşünmekte yerden göğe kadar haklı olduğunuz kanısındayım. Dünya, zalim Vandallar ve onlarla başa çıkamayan hoş insanlar olarak ikiye bölünmüşken haklı çıkmak o kadar da büyük bir teselli olmuyordu tabii. Yıkıcılık ve yağmacılık gözlerimizin önünde cereyan ediyor ve öyle bir an geliyor ki gördüğünüz şeyleringerçektengerçekolupolmadığındanşüpheleniyorsunuz. Buralara 30 Haziran'ın gaddarlığını da aşan bir kâbus havası hakim."

GARİP bir olay Dodd'un hayatının gidişatını değiştirdi. 5 Aralık 1938'de McKinney Virginia'da daha önceden planlanmış bir konuşma yapmaya giderken, sürdüğü arabayla beş yaşında Gloria Grimes isimli küçük bir zenci kıza çarptı. Çarpmanın etkisiyle küçük kız ağır şekilde yaralandı ve beyin sarsıntısı geçirdi. Dodd kıza çarptıktan sonra durmadı. Daha sonradan bir gazeteciye; "Benim suçum değildi. Birden aracımın önüne fırladı, aramızda on metre kadar bir mesafe vardı. Frene asıldım, direksiyon kırdım sonra da yoluma devam ettim çünkü çocuğun kaçtığını, aracın ona çarpmadığını düşünmüştüm." diye açıklamada bulundu. Kazadan sonra kazazede-nin annesine yazdığı mektupta duyarsız kalıyormuş gibi ifadeler kullanması işleri daha da kötü bir hâle soktu. Şöyle yazmıştı; "Ülkedeki bütün gazetelerin kazayla ilgili haberler yapmasını istemiyordum. Gazetecilerin böylesi olayları nasıl da abartmaya bayıldığını siz de bilirsiniz."

Dodd'a dava açıldı ancak davanın başladığı 2 Mart 1939'da ifadesini suçlu olduğu yönünde değiştirdi. Duruşmada arkadaşı

Yargıç Moore da kızı Martha gibi yanında oturuyordu. Mahkeme onu 250 dolar para cezasına çarptırdı. Fakat iyileşmek üzere olduğu rapor edilen kızın sağlık masrafları için ödediği 1100 doları ve kötü sağlık durumunu göz önünde bulunduran mahkeme Dodd’a hapis cezası vermedi. Ehliyeti ve oy kullanma hakkı elinden alındı. Onun gibi kendini demokrasiye adanmış gayretli bir adam için bu çok acı bir kayıptı.

Dodd kazadan sarsılmış, elçilik deneyiminden dolayı hayal kırıklığına uğramış ve kötüye giden sağlığından dolayı yorgun düşmüş bir hâlde çiftliğinde inzivaya çekildi. Sağlığı daha da kötüleşti. Yavaş ilerleyen ve boğaz kaslarına inen bir felç çeşidi olan bulbar palsy teşhisi kondu. Temmuz 1939’da New York’taki Mount Sinai Hastanesine küçük bir karın ameliyatı için yatırıldı. Ama ameliyattan önce çoğu bulbar palsy hastası gibi o da zatürreeye yakalandı. Ciddi bir şekilde hastalandı. Ölüm döşeğinde yatarken, çok uzaklardan Nazilere alay konusu olmuştu.

Goebbels’in gazetelerinden olan *Der Angriff*’in baş sayfasında yayımlanan bir habere göre Dodd bir “Yahudi kliniğine” yatırılmıştı. Başlık ise şöyleydi; “Alman düşmanı provokatör Dodd’un sonu”

Haberi yazan kişi, *Der Angriff*’in tipik çocukça karamalarından birine imza atmıştı;

“Yaşayan en garip diplomat olan yetmiş yaşındaki ihtiyar, yirmi yıldır hizmet ettiği adamların, Yahudi savaş çığırkanlarının arasına geri döndü” Haberde Dodd’un “ufak tefek, tatsız, gergin, ukala bir adam ve diplomatik ve toplumsal alanlarda yaptıklarının insanı esnetecek kadar sıkıcı olduğundan” söz edilmişti.

Haberde Dodd’un, Hitler’in harisliğine karşı başlattığı kampanyaya da dikkat çekilmişti;

“Birleşik Devletlere döndükten sonra, Dodd Alman Hükûmetiyle ilgili olan fikirlerini en umursamaz ve utanmaz

bir şekilde dillendirmektedir. Alman Reich çalışanları dört yıl boyunca eski Büyükelçi'nin ve ailesinin kepazeliklerini, gaffarlarını ve politik beceriksizliklerini görmezden gelerek büyük bir fedakârlıkta bulunmuştur.”

Dodd hastaneden taburcu oldu ve *Kadim Güney* adlı kitabının geri kalan ciltlerini tamamlamak için vakit bulmayı umduğu yer olan çiftliğine kapandı. Virginia Eyalet Başkan'ı kaza sırasında Dodd'un “hasta olduğu dolayısıyla kazadan bütünüyle mesul olamayacağı” açıklamasında bulunarak ona oy kullanma hakkını geri verdi.

Ekim 1939'da Hitler'in orduları Polonya'yı işgal etti ve Avrupa'da savaş patlak verdi. 18 Eylül'de Dodd Roosevelt'e, daha önce de uyarılarında dillendirdiği gibi; “Avrupa'nın demokratik rejimleri” Hitler'i durdurmak için ortak hareket etselerdi, savaş patlak vermeyecekti, diye yazdı.

“Eğer iş birliği içerisinde olsalardı, Hitler'i durdurabilirler de. Ancak artık çok geç.”

Sonbahar geldiğinde Dodd artık iyice yatalak olmuştu ve etrafındakilerle sadece bir bloknot ve kalem aracılığıyla iletişim kurabiliyordu. Bu duruma aylarca katlandı ta ki 1940 Şubatı'nın başlarında başka bir zatüree nöbeti geçirince kadar. 9 Şubat 1940'ta öğle saat 3.10'da çiftlikteki yatağının bir başında Martha bir başında Bill Jr. Beklerken Dodd hayatını kaybetti. Hayatının eseri *Kadim Güney* 'in tamamlanmasına daha çok vardı. Ölümünden iki gün sonra çiftlikte gömüldü. Tabutunu taşıyanların en başında Carl Sandburg geliyordu.

Beş yıl sonra, Berlin'e son saldırılar sürerken, bir Rus bombası Tiergarten'in tam da batı yakasına isabet etti. Hemen yakınlarda bulunan ve bir zamanlar Berlin'in önde gelen alış-veriş ve eğlence caddelerinden biri olan Kurfürstendamm keli-menin tam anlamıyla ölüm kokan bir tiyatro sahnesine dönüş-müştü. Nazi Almanyası'nın en ayrıcalıklı hayvanları olan atlar, yele ve kuyrukları tutuşur bir hâlde sokaklarda çıldırmışçasına koşuşturuyordu.

AYNI ülkede yaşayan insanların Dodd'un büyükelçilik kariyeriyle ilgili ne düşündükleri büyük ölçüde Atlantik'in hangi yakasında yaşadıklarına göre değişiyordu.

Soyutlama politikasını savunanlara göre, Dodd Dışişleri Bakanlığındaki mesai arkadaşlarına gereğinden fazla provokatif yaklaşıyordu. Sürekli şikâyet eden ve Çok Seçkin Kulüp'ün standartlarına uymayan başına buyruk bir adam olduğunu düşünüyorlardı. Roosevelt'in Bill Jr.'a yazdığı mektup birçoğuna göre gerçeği yansıtmıyordu ve oldukça sinir bozucuydu.

"Dodd'un tarihsel gerçekliğe olan düşkünlüğü ve tarihin ifade ettiği şeyi algılamak konusundaki nadir yeteneği göz önünde bulundurulsa, ölümü ülkemiz için büyük bir kayıptır."

Dodd'u Berlin'den tanıyanlar ve Hitler Hükûmetinin yarattığı baskıcı ortamın birinci elden tanığı olanlar için, Büyükelçi her zaman bir kahraman olarak hatırlanacaktı. Sigrid Schultz, Dodd'un "Almanya'ya gelmiş olan büyükelçilerin en iyisi" olduğunu söylemişti ve onun kendi ülkesinden aldığı tepkilere rağmen Amerikan ideallerini temsil etmek konusundaki azmine de büyük bir saygı duyuyordu. "Washington, Nazi Almanya'sında görev yapan Büyükelçi'sine gereken desteği vermedi. Bu kısmen Dışişleri Bakanlığındaki çalışanların çoğunun sıkı Alman hayranı olmasından kısmen de ülkemizin 'Hitler'le daha verimli ticari faaliyetlerde' bulunabileceğine inanmalarından kaynaklanıyordu." diye yazdı Sigrid Schultz.

Haham Wise, *Zorlu Yıllar* adlı kitabında kaleme aldığı anılarında; "Dodd siyaset algısının yanı sıra Hitlerizm'in ahlaki çıkarımlarını yapmak konusunda Dışişleri Bakanlığından oldukça ilerideydi. Hitler'in yüceltildiği yıllık Nuremberg Kutlamalarına katılmayı reddedebilecek cesarete ve edebe sahip tek Büyükelçi olduğu için neredeyse görevinden alınma tehlikesiyle karşı karşıya kalarak bu ilericiliğinin, anlayışının bedelini ödemek zorunda kaldı." diye yazdı.

Hayatının ileriki dönemlerinde Messersmith bile Dodd'un

ileriye görebilme yeteneğini takdir etmişti. “Almanya’da gerçekten neler olup bittiğini onun kadar derinden kavrayacak adam çok azdır ve olup bitenlerin Avrupa’nın geri kalanı ve Amerika için ne anlama geldiğinin farkında olan çok az insandan biridir diye düşünürüm sık sık.” dedi Messersmith.

Dodd’a en büyük övgü Martha’yla yaşadığı ufak bir flört için 1935 yılının baharında Almanya’ya ziyarette gelen Thomas Wolfe’tan gelmişti. Wolfe, editörü Maxmell Perkins’e; Büyükelçi Dodd’un Amerika’ya duyduğu “onurun ve inancın tazelenmesine” neden olduğunu yazdı. “Muhteşem bir geleceğin hâlâ bir şekilde Amerika’yı beklediğine inanır olduğu”nu ekledi. Perkins’e; Dodd Ailesi’nin Tiergartenstrasse’deki 27a numaralı evinin “bütün inançtan insanların özgürce ve korkusuzca sığınabileceği bir liman olduğundan ve dehşet içinde yaşayan insanların o evde korkusuzca nefes alabildiği ve akıllarından geçenleri söyleyebildiğinden” söz etti. “Bunun böyle olduğunu biliyorum ve dahası Büyükelçi’nin bütün görkem, şaşaa ve dekorasyon ile uygun adım yürüyen adamların postal seslerini umursamaz, katıksız ve samimi bir kayıtsızlıkla gözlemlemesi sizi iyi hissettiriyordu.”

Dodd’un halefi, Dodd’un uzun süredir rakibi ve eski moda bir diplomat olan Hugh Wilson’dı. Aslında Dışişlerine “Çok Seçkin Kulüp” adını veren de bizzat oydu. Wilson’un ilkesi Talleyrand’ın dediği gibi “Her şeyden önemlisi, çok fazla gayretkeş olmayacaksınız.” dı. Büyükelçi olarak Wilson, Nazi Almanya’sının olumlu yanlarını öne çıkarmayı tercih etti ve sindirici tek adam politikasını gönülden destekledi. Almanya’nın yeni Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop’a, eğer Avrupa’da savaş çıkarsa, Amerika’yı bu savaşın dışında tutmak için elinden gelen her şeyi yapacağına dair söz verdi. Wilson, Amerikan basınına “Yahudilerin kontrolünde” olmakla itham ediyordu ve hepsinin “Almaya’da daha iyi bir gelecek inşa etmek için harcanan onca efora rağmen nefret marşları” söylediğinden söz ediyordu. Hitler’e, “Halkını ahlaki ve

ekonomik bunalımdan çekip çıkaran ve onlara keyfini sürecikleri daha onurlu ve bereketli bir hayat sunan” adam olarak övgüler yağdırıyordu. Nazilerin “Eğlenerek Güçlen” adlı programına özellikle hayranlık duyuyordu. Bu program Alman işçilerine masrafsız bir tatil ve diğer eğlence olanakları sağlayan bir programdı. Wilson programın Almanya’nın Komünist istilasıyla başa çıkmak ve zam için ayaklanan işçilere paralarını “saçma sapan şeylere” harcamamalarını öğütlemek adına önemli bir etkinlik sunduğunu düşünüyordu. Bunu “dünya genelinde yararlı” olabilecek bir yaklaşım olarak görüyordu.

William Bullitt, 7 Ekim 1937’de Paris’ten yazdığı bir mektupta Roosevelt’e Wilson’u büyükelçi olarak seçtiği için tebriklerini sundu ve “Berlin’e Hugh’yu atayarak Avrupa’yla barış içerisinde olma ihtimalimizi yükselttiğiniz kanısındayım ve size yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.” dedi.

Aslına bakılırsa ne Dodd’un ne de Wilson’un yaklaşımı bir işe yaramıştı. Hitler gücünü takviye ederken ve halkını güderken, Amerika’nın bazı uç yaklaşımlarının pek de bir yararı olmazdı. George Messersmith’in Ekim 1933’te önerdiği üzere “Güç kullanarak yapılan bir müdahalenin yararı olurdu belki.” Ancak Avrupa’daki kargaşalardan kaçınması konusunda git-tikçe daha fazla düş âlemine gömülen Amerika için böylesi bir müdahale politik olarak hayal dâhil edilemezdi. Dodd’un arkadaşı Claude Bowers ilk önce İspanya daha sonra Şili Büyükelçisi’ne yazdığı mektupta; “Fakat tarih, bir zamanlar despot güçlerin demokrasi ve özgürlüğü yeryüzünden silmek için harekete geçtiğini ve yanlış zamanda barış politikası izlemenin despotizmin cephaneliğine silah sağlamak anlamına geldiğini; bazı zengin ve politik sosyal çevrede faşizmin bir merak olduğunu ve demokrasiye lanet edildiği bir çağda Dodd’un demokratik yaşama dört elle sarıldığını, iyi bir mücadele verdiğini ve ölüm onu bizden ayıracaya kadar da

bayrağını dalgalandırmaya devam ettiğini kaydedecektir.” dedi.

Aslında birileri şunu sorgulamalıydı; Goebbels’ın gazetesi *Der Angriff*, Dodd hastanedeki yatağında bitkin yatarken ona saldırırken, Büyükelçi’nin düşmanlarının sandığı kadar beceriksiz olduğunu mu düşünüyordu? En nihayetinde, Dodd tam da Roosevelt’in beklediği gibi Amerikan özgürlüğünün ve umudunun temsilcisi olarak karanlığın çöktüğü topraklarda bir deniz feneri görevi gören yalnız bir adamdı.

SON SÖZ

SÜRGÜNDE BİR PARYA

Martha ve Alfred Stern, New York'taki Central Park West'te bir apartmanda yaşadılar ve Ridgefiel Connecticut'taki bir konağın da sahibiydiler. 1939 yılında Martha *Elçiliğin Gözünden* adını verdiği bir anı biyografi yayımladı. Almanya kitabı anında yasakladı, Martha'nın rejimin liderleriyle ilgili aktardığı gözlemler göz önüne alınınca bu çok da büyük bir sürpriz sayılmazdı. Örneğin şöyle yazmıştı;

“Nazilerin yaptığı katliamlarda temizlik, mantık ya da tarafsızlık namına bir şey olsaydı, Dr.Goebbels çoktan ortadan kaldırılmıştı.”

1941'de Martha ve Bill Jr. babalarının günlüğünü de yayımlattılar. İkili aynı zamanda Dodd'un mektuplarından oluşan ve bir kitap oluşturacak uzunluktaki koleksiyonu da basmak niyetindeydiler ve bu sebeple George Messersmith'ten Viyana'dan Dodd'a yolladığı sayısız mektubu da kullanabilmek için izin istediler. Messersmith kabul etmedi. Martha ona her şekilde mektupları yayınlayacağını söylediğinde, Martha'dan hiçbir zaman hazzetmemiş olan Messersmith sert karşılık verdi.

Martha'ya “Eğer benim mektuplarımı sorumlu ya da sorumsuz bir yayıncı aracılığıyla yayınlarsa, onunla, hayatının belli kesimlerinde ne yaptığıyla ilgili bildiğim her şeyi küçük bir makale yazarak gün yüzüne çıkaracağımı söyledim. Ayrıca

benim makalemin onun basacağı kitaptaki her şeyden çok daha ilginç olacağını ekledim. Bu, konunun kapanmasına yetti.”

Zorlu yıllardı. Dodd’un öngördüğü savaş başlamış ve bitmişti. 1945’te Martha nihayet uzun süredir hayal ettiği şeyi gerçekleştirdi ve romanını yayımladı. *Rüzgâr Ekmek* başlığını taşıyan roman, bariz bir şekilde Martha’nın eski âşıklarından Ernst Udet’in hayatı üzerine kurulmuştu. Kitapta Nazizm’in iyi kalpli Birinci Dünya Savaşı pilotunu nasıl baştan çıkartıp kepaze ettiği anlatılıyordu. Aynı yıl Martha ve kocası, Robert isimli bir çocuğu evlat edindiler.

Martha kendi başarılı ortamını yarattı. Zaman zaman ortamına Paul Robeson, Lillian Hellman, Margaret Bourke-White ve Isamu Noguchi’ de katılıyordu. Yapılan sohbetler kaliteli ve renkliydi ve Martha’ya arkadaşı Mildred Fish Harback’ın evinde öğleden sonra yapılan hoş sohbetleri anımsatıyordu. Martha eski arkadaşından Berlin’deki son buluşmalarının uğursuzluklar getirdiği izlenimi uyandıran haberler aldı. Ayakaltında olmayan bir restoranda kuytu bir köşeye oturduklarını ve Mildred’in gururla kendisi ve kocasının kurduğu yer altı ağının “gittikçe etkileyici” hâle geldiğinden bahsedişini dün gibi anımsıyordu. Mildred duygularını fiziksel olarak ifade edebilen bir kadın değildi ancak o öğle yemeğinin sonunda Martha’yı öpmüştü.

Ancak Martha o buluşmadan yıllar sonra Mildred’in kocası Arvin ve kulüplerindeki onlarca kişiyle beraber Gestapo tarafından tutuklandığını biliyordu. Arvid sorgulandı sonra da asılarak öldürüldü, Berlin’deki Plötzensee Hapishanesinde 22 Aralık 1942’de infaz edildi. İnfaz memuru Arvin’in yavaş yavaş boğulmasını sağlamak için kısa bir ip kullandı. Mildred da kocasının idamını izlemek zorunda bırakıldı. Çıktığı davada Mildred altı yıl hapis cezasına mahkûm edildi. Hitler yeniden bir duruşma yapılması emrini verdi. Bu sefer mahkemeden

idam kararı çıktı. 16 Şubat 1943 saat akşam 6'da Mildred giyotinle idam edildi. Son sözleri; "Ve ben de Almanya'yı böyle sevdim." oldu.

BERLİN'DEN ayrıldıktan sonra kısa bir süre boyunca Martha Sovyet İstihbaratı ile gizli kapaklı bir şekilde ilişki içerisinde kalmaya devam etti. Kod adı "Liza"ydı, bu isim mevcut raporların yarattığından çok daha fazla faciaya sebep olmuştu. Daha az iletişim halinde olması Sovyet İstihbaratının dikkatini çekse de, ajanlık kariyeri sadece konuşmalar ve ihtimallerden oluşuyormuş gibi görünüyordu. Ocak 1942'de Moskova'dan New York'a giden bir telgrafta Martha'nın "yetenekli ve eğitilmiş" bir kadın olduğu ancak "davranışları üzerinde sürekli bir kontrole gereksinim duyduğu" not düşülmüştü. Erdemlilik taslayan başka bir Sovyet ajanı ise Martha'dan hiç mi hiç etkilenmemişti;

"Kendini Komünist sanıyor ve parti programına bağlı kaldığını iddia ediyor. Aslında "Liza" Amerikan boheminin tipik bir temsilcisi, cinsel anlamda çürümüş ve önüne gelen her yakışıklı adamla yatmaya hazır bir kadın."

Martha'nın bütün çabalarına rağmen kocası da KGB'ye katıldı ve "Louis" adını aldı. Martha ve Stern'in Komünizm ve sol yapılanmayla karşılıklı bir ilişki içerisinde olduğu herkesçe biliniyordu. 1953'te çift o zamanlar milletvekili Martin Dies tarafından yönetilen ve Amerika Karşıtı Eylemler Komitesi'nin dikkatini çekmişti. Komite, onları ifade veremeleri için mahkemeye çağırdı. Martha ve kocası Meksika'ya kaçtılar. Ama federal otoritelerin baskısı arttığı için oradan da ayrıldılar. Hizmetçilerin bakımıyla ilgilendiği üç katlı on iki odalı bir villada pek de Komünist bir yaşam tarzı sürmedikleri Prag'a yerleştiler. Yeni siyah bir Mercedes satın aldılar.

İlk önceleri, ülkeden ülkeye gezen bir kaçak olmak Martha'nın tehlikelerin kadını tarafına hitap etse de, yıllar geçince üzerine bir yorgunluk çökmeye başladı. Çiftin ilk

sürgün yıllarında oğulları ciddi ruhsal bozukluk belirtileri göstermeye başladı ve çocuğa şizofren teşhisi kondu. Martha oğlu Robert'in hastalığına sebep olan şeyin telaşlı kaçışlar ve seyahatler olduğu fikrine –kocasının deyiimiyle– “kafayı takmıştı.”

Martha ve Stern Prag'ı acayip bir dilin konuşulduğu yabancı bir yer olarak görüyorlardı. “Dürüst olmak gerekirse, burayı pek de sevdiğimiz söylenemez.” diye yazdı Martha bir arkadaşına, “Tabii ki evimizde olmayı tercih ederdik ama evimiz bizi ağırlamaya müsait değil henüz... Bu, düşünsel ve yaratıcılık olarak sizi oldukça sınırlandıran bir yaşam tarzı (dili konuşamıyoruz; ki bu büyük bir sorun) ve kendimizi çok ıssız ve çoğu kez yalnız hissediyoruz.” Martha ev işleriyle ve bahçeyle uğraşarak vakit geçiriyordu: “meyve ağaçları, leylaklar, sebzeler, çiçekler, kuşlar, börtü böcekler... Dört yılda sadece bir yılın gördüm!”

Bu süreç içinde, Martha eski âşıklarından Rudolf Diels'in, kedi gibi yedi canı olan böyle bir adamın, öldüğü haberini aldı. Köln'de geçirdiği iki yılın ardından, Hannover'ın bölgesel hükûmet vekili olmuştu, sonradan ahlaki tereddütler gösterdiği için kovulmuştu. Özel bir şirketin iç pazar müdürü olarak çalıştı ama 20 Haziran 1944'te, Hitler'e yapılan suikast girişiminin ardından başlatılan toplu gözaltında tutuklandı. Diels savaştan sağ çıkmayı başardı ve Nuremberg Duruşmalarında iddia makamı adına tanıklık yaptı. Daha sonraları Batı Almanya'da önemli bir devlet yetkilisi oldu. 18 Kasım 1957'de yaptığı bir av gezintisi sırasında Diels şansını tüketti. Arabadan tüfeğini çıkartırken, silah yanlışlıkla ateş aldı ve Diels'in ölümüne sebep oldu.

MARTHA Komünizm'in gündelik yaşam içerisindeki uygulamalarından dolayı büyük bir hayal kırıklığı yaşıyordu. 1968 yılında, Çekoslovakya'nın Sovyet istilasını sırasında, bir sabah uyanıp Sovyet tanklarının evinin önünden büyük bir

gümbürtüyle geçişine tanıklık ettikten sonra, Martha'nın yaşadığı hayal kırıklığı anında tiksintiye dönüştü. “Bu, ömrümde tanık olduğum en çirkin ve mide bulandırıcı manzaralardan biriydi.” diye yazdı.

Martha, eski arkadaşlıklarını mektuplaşarak tazeledi. Max Delbrück'le hararetli yazışmalar yapıyordu. Max'e, “Max, aşkım” diye hitap ediyor, Max de ona “benim sevgili Martham” diyordu. Birbirlerinin fiziksel kusurlarıyla dalga geçiyorlardı. “Küçük bir kalp rahatsızlığı ve hücre kanseri olmak dışında ben gayet iyiyim, iyi.” demişti Max Martha'ya. Saçlarının yeniden gürleşmesine sebep olduğu kemoterapiye küfürler yağdırıyordu.

Diğer adamlar Martha'nın bu geçmişi yad etmesinin faturasını daha ağır ödediler. Prince Louis Ferdinand “o aşağılık” ve Putzi Hanfstaengl “tam bir şaklaban” olarak anıldı.

Ancak, muazzam aşklarından biri her zamanki parlaklığıyla hatırasında ışıldamaya devam ediyordu. Martha, Basset'e —eski kocası ve üç büyük aşkından ilkinde— yazmaya başladı ve kısa bir süre içerisinde ikili yirmili yaşlarına dönmüş gibi yazışmaya başladılar ve yitip gitmiş aşklarını, neyin ters gitmiş olduğunu anlamak için yeniden gözden geçirdiler. Bassett, “üzerinden zaman geçse dahi mektupları tekrardan okuyamadığı ve ölümünden sonra kimsenin okumasını istemediği gerekçesiyle” Martha'nın kendisine yolladığı bütün aşk mektuplarını imha ettiğini itiraf etti.

Fakat Basset'ın gönderdiklerim Martha hâlâ saklıyordu. “Böylesine aşk mektupları!” diye yazmıştı Martha.

Martha, Kasım 1971'de, altmış üç yaşındayken yazdığı bir mektubunda Basset'e; “Bir şeyden eminim; beraber kalabilseydik eğer, canlı, tutkulu ve renkli bir hayat sürmüş olurduk... O zamanki pürüzleri aşmış olsaydık bile, benim gibi pek genel tanıma uymayan bir kadınla mutlu olur muydun merak ediyorum. Hâlâ kederlenmekten, güzellik karşısında olmaktan ve şaşırmaktan zevk alıyorum. Seni, Alfred'i ve başka birini daha

sevdim ve hâlâ seviyorum. Hâlâ o bir zamanlar âşık olup evlendiğim o cıvıltılı paryayım.” diye yazdı.

1979 yılında federal mahkeme, kanıt yetersizliği ve görgü tanıklarının ölümünden dolayı Stern ve Martha’yı bütün suçlamalardan akladı. Amerika’ya dönmeyi dört gözle bekliyorlardı ve dönüşü planlıyorlardı ama önlerinde bir engel olduğunu fark ettiler. Sürgünde geçen onca yıl boyunca Amerika’daki vergilerini ödememişlerdi. Total borç ödeyemeyecekleri kadar fazlaydı.

Başka bir yere –İngiltere’ye ya da İsviçre’ye– taşınmayı düşündüler; bu sefer de başka bir engel, engellerin en aşılmazı baş gösterdi: ihtiyarlık.

Artık yıllar ve rahatsızlıklar Martha’nın hatırladığı dünyada tehlike çanlarını çalıyordu. 1952 yılının Ekim ayında Bill Jr. ardında karısı ve iki oğlunu bırakarak, kanserden hayata gözlerini yumdu. Yıllarını Berlin’de bir işten çıkıp diğerine girmekle tüketmiş ve en sonunda San Francisco’da Macy’s’in kitap bölümünde bir memur olarak çalışmıştı. Bu arada, sola duyduğu sempati Dies’in Komitesi’yle zıtlaşmasına sebep oldu. Dies’in Komitesi, Federal İletişim Komitesinde çalışırken Bill’i herhangi bir federal kurumda çalışmaması için “elverişsiz” olarak niteledi. Bill ölünce aileden sağ olarak bir tek Martha kaldı. “Bill, hayal kırıklıkları ve ızdıraptan nasibini almış –hatta faz-lasıyla almış– çok hoş, sıcakkanlı bir çocuktu.” diye yazmıştı Martha, Bill’in ilk karısı Audrey’e. “Onu çok özliyor, onsuz kendimi çok boş ve yalnız hissediyorum.”

Quentin Reynolds, 17 Mart 1967’de, çok da geç olmayan bir yaşta, altmış iki yaşında öldü. Devasa bir cüssenin kırılanlaştırdığı Putzi Hanfstaengl 6 Kasım 1975’te Münih’te öldü. Öldüğünde seksen sekiz yaşındaydı. Chicago’lu Ejderha, Sigrid Schultz seksen yedi yaşındayken 14 Mayıs 1980’de hayata gözlerini yumdu. Muhtemelen saçlarla dolu bir kafay-

la Max 1981 yılının Mart ayında öldü; hayat enerjisi son ana kadar ışıldamaya devam etti. Yetmiş dört yaşındaydı.

Bu yaprak dökümü çok üzücüydü ve beraberinde ciddi sorular da getiriyordu. Mart 1984'te Martha yetmiş beş ve Stern seksen altı yaşındayken, Martha bir arkadaşına şöyle sordu; "Eğer seçme şansımız oldaydı sence nerede ölmek isterdik? Burada mı yoksa yurt dışında mı? Hayatta kalanların acı hatıralarla yaşaması daha mı iyi? Ya da defolup yeni bir yere mi yerleşmeli? Yahut beraber ölmek matemli bir yaşamdan ve gerçekleştirilmemiş hayallere hayıflanmaktan ve etrafında birkaç arkadaşının bile kalmamasından ama hâlâ gurbette evde yaşıyormuşçasına harcanacak birkaç yılının olmasından çok mu daha iyidir acaba ?"

Martha hayatta kalan oldu. Stern 1986'da öldü. Martha arkadaşlarına; "Dünyanın hiçbir yerinde burada olduğum kadar yalnız olmam." diye yazsa da Prag'ta kalmaya devam etti.

1990 yılında, seksen iki yaşındayken öldü. Bir kahraman sayılmazdı fakat dünyanın tamamına yakını hiçbir şey yapmaya niyetli değilken, Nazilere karşı Sovyetlere yardım etmesinin doğru bir karar olduğu inancından bir an bile şaşmayan prensip sahibi bir kadındı. Hâlâ bıçak sırtında dans ederken –sürgündeki bir paryayken, mavi boncuk dağıtırken, flört ederken, yâd ederken– öldü. Berlin'den sonra ev hanımı rolüne bürünememiş ve onun yerine kendini bir kez daha muhteşem ve parıldayan biri olarak görmek istemişti.

Bassett, sadık ihtiyar Basset, Martha'dan altı yıl daha uzun yaşadı. Larchmont'taki muhteşem kıvılgürgenini, 102 yaşında huzur içinde öldüğü Manhattan'ın Yukarı Doğu Yakası'ndaki apartman için terk etmişti.

FİNAL

“MASA MUHABBETİ”

Savaştan yıllar sonra, Hitler’in vekili Martin Bormann tarafından kayıt altına alınan ve Hitler ile adamları arasında geçen konuşmaların transkripti olduğu anlaşılan birtakım gizli belgeler gün yüzüne çıktı. Transkriptlerden bir tanesi Hitler’in Doğu Prusya’daki tabyası Wolfsschanze’da ya da Kurt İni’nde Ekim 1941’de gerçekleşen akşam yemeğindeki konuşmayla ilgiliydi. Martha Dodd bahsi açıldı.

Elini bir kere öpmüş olan Hitler şöyle konuştu: “Bakanlığın tamamında önceki Amerika Elçisi Dodd’un kızını pençelerine alacak birisinin olmadığı düşünmek... ve ona yaklaşmak hiç de zor değildi. Bu onların işiydi ve yapılmalıydı. Kısacası, kız zaptedilmeliydi... Eski zamanlarda, bir sanayiciyi ele geçirmek isterken, ona çocukları vasıtasıyla saldırıyordu. Embesil olan ihtiyar Dodd’u kızı vasıtasıyla ele geçirebilirdik.”

Hitler’le yemek yiyenlerden biri, “Güzel miydi en azından?” diye sordu.

Başka bir konuk homurdanarak, “Çirkin” dedi.

“Sevgili dostum, insan bunu aşmalı.” dedi Hitler. ‘Özelliklerden birtanesidir bu. Yoksa, sorarım size, diplomatlarımıza neden para verilsin ki? Öyle olsa, diplomasi bir hizmet olmaktan çıkar, tamamen zevk olurdu. Ve o zaman da evlilikle sonuçlanırdı kim bilir!’”

KAYNAKLAR VE ALINTILAR

(CANAVARLAR ARASINDA)

Hitler saltanatının o karanlık günlerinde gezinirken kötülüğün benim ruhuma da nüfus edebileceği gerçeğini gözden kaçırmıştım. Genelde olaylara gazeteci soğukkanlılığıyla yaklaşabilmekle, felaketler için yas tutabilme ve aynı zamanda o felaketleri aktarırken anlatımın güçlü olmasına dikkat edebilme yeteneğine sahip olmakla övünürdüm. Ama Nazi Almanya'sında gün be gün yaşamak bana bunun böyle olmadığını kanıtlamak açısından eşsiz bir deneyim oldu. Belli bir süre çalışma masamın üzerinde Ian Kershaw'ın çağın politikalarını anlamak konusunda bana muhteşem bir rehber olan *Hitler, 1889-1936: Kibir* adlı kapsamlı kitabının bir kopyasını bulurdum. Sir Ian'dan özür dileyerek belirtmeliyim ki kitabın kapağında Hitler'in çok itici bulduğum bir fotoğrafı vardı. Öyle ki kitabı ön kapağı masaya denk gelecek şekilde ters çevirmek durumunda kaldım. Çünkü işe her gün o nefret dolu gözlere, kaba surata ve bıyık olduğu zannedilen o küçük bulaşık teli parçasına bakarak başlamak oldukça iç karartıcıydı.

Hitler ve İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili yazılmış sayısız şaheser niteliğinde tarih kaynağı var ve kişi her ne kadar o dönemin küçük bir kesitiyle ilgili çalışma yapmak istese de bu kaynakların hepsini okumalıydı. Bu okumaları yapmak, okumam gereken ciltlerin sayısından değil, o ciltlerde anlatılan

dehşetten dolayı bende duygusal anlamda büyük bir bitkinliğe neden oldu. Hitler'in sebep olduğu savaşın yayıldığı coğrafyanın; Almanya'nın mağlubiyeti kesinleştikten sonra bile Yahudileri soykırım kamplarına sürgün etmeye devam edişinin; Ruslara karşı verilen muharebe savaşları sırasında çok kısa bir süre içerisinde on binlerce insanın hayatlarını kaybetmesinin; Nazilerin adlarını iyice kötüye çıkarttıkları, Fransa'nın bir köyünde bir düzüne adam ve kadını evlerinden ve dükkânlarından çıkartıp, bir duvara dizip kurşuna dizmek suretiyle gerçekleştirdikleri misilleme cinayetlerinin tahlilini yapmak, derinliğini ölçmek oldukça güç. Katliamlarda hiçbir açıklamaya, vedalaşmaya izin verilmemişti; sadece kuş cıvıltıları ve kan vardı...

Kershaw'ın *Hubris (Kibir)* adlı eserinin başı çekti bir takım kitap, orduların ve bazı adamların İkinci Dünya Savaşı öncesindeki bir dönemle oynadıkları büyük oyunları detaylandırmak konusunda oldukça faydalıydı. Kitabımda eski ancak hâlâ değerini koruyan klasiklere yer verdim; Allan Bullock'un *Hitler: A Study in Tyranny* ve William Shirer'in *The Rise and Fall of the Third Reich* gibi kitapların yanı sıra Kershaw'ın çalışmalarının akademik anlamda kopyası sayılan yeni basılmış eserlerden de faydalandım. Richards J.Evans'ın *The Third Reich in Power: 1933-1939* ve *The Third Reich at War: 1939-1945* adlı kitapları şaşırtıcı ve merak uyandıran detaylarla dolu muhteşem yapıtlardı.

Benim üzerinde durmak istediğim alana daha çok odaklanmış olduğunu fark ettiğim birtakım kitap oldukça işime yaradı. Bu kitapların arasında Shareen Blair Brysac'ın *Resisting Hitler: Mildred Harnack and the Red Orchestra*, KGB tarihçileri Allen Weinstein ve Alexander Vassiliev'in *The Haunted Wood* ve John Earl Haynes, Vassiliev ve Harvey Klehr'in *Spies: The Rise and Fall of the KGB in America* adlı kitapları da vardı.

Tabi ki de en faydalı ve değerli olan kaynaklarım Martha ve Bill Jr.'nin editörlüğünü yaptığı *Büyükelçi Dodd'un Günlüğü*, Martha'nın anılarını yazdığı *Through Embassy Eyes* adlı kitabıydı. Her iki çalışma da bütünüyle güvenilir değildi ve büyük bir özenle, diğer kaynaklarla ilişkili olarak, çelişmeyecek şekilde ele alınmalıydı. Martha'nın anı yazısı kaçınılmaz olarak insanları onun ağzından betimliyor, olaylara onun bakış açısından yaklaşıyordu ve dolayısıyla Martha fikirleri ve hislerine bir pencere açmakla birlikte, garip çarpıtmalarda da bulunuyordu, bazılarını eleğinden geçiriyordu. Örneğin anılarında hiçbir şekilde Mildred Fish Harnack'ın ya da Boris Winogradov'ın ismini kullanmamıştı. Büyük ihtimalle 1939'da basılan bu kitabında o isimlere yer vermenin hem kendisini hem de o isim sahiplerini büyük bir tehlikeye atacağını düşünmüştü. Yine de Kongre Kütüphanesi'ndeki Martha'nın dokümanlarında, onun günlüğünde Harnack ve Winogradov'un ismine yer vermeden yaptığı anlatılarla örtüşen noktalar vardı. Bu dokümanlarda Boris ve Mildred'le olan ilişkisinin detaylı ve yayımlanmamış açıklamaları ve yazışmaları bulunuyordu. Boris Almanca yazdığı mektuplarını İngilizce ifadelerle renklendiriyor, genellikle de "*Darling!*" sevgilim diye hitap ediyordu Martha'ya. Bu dokümanların tercümesini yapması için Seattle'da oturan arkadaşım Britta Hirsh'e verdim. Britta aralarında Tiergarten Caddesi'ndeki evin eski bir satış belgesinin ve Rudolf Diels'in anı kitabı olan *Lucifer Ante Portas*'tan bölümlerin de bulunduğu bu sıkıcı dokümanları büyük bir cesaretle çevirdi.

Büyükelçi Dodd'un günlüğünün, geleneksel anlamda bir günlük mü yoksa daha çok Martha ve Bill tarafından bir araya getirilen inceleme yazılarından oluşmuş bir günce mi olduğu sorusu kafaları karıştırmaya devam ediyor. Martha günlüğün gerçek olduğu konusunda hep ısrar etmişti. Başkanların biyografı Robert Dallek, 1968'de yazdığı ve *Democrat and*

Diplomat başlıklı Dodd biyografinde bu soruyu cevaplamak için kolları sıvamıştı ve Martha biyografa yazdığı mektupta bu spekülasyonların kaynağından bahsetmişti. Dallek'e; "Babamın düzinelerce parlak siyah orta büyüklükte not defterleri vardı. Berlin'de çalıştığı süre boyunca yatağa gitmeden evvel bu defterlere mümkün olduğunca her gece bir şeyler yazardı, başka başka zamanlarda da yazardı tabi" Martha her ne kadar kardeşiyle beraber bu sayfalar arasında buldukları raporlar, konuşmalar ve mektupları notlarla harmanlasalar da bütün bu notların güncenin belkemiğini oluşturduğunu söyledi. Günlük 1200 sayfa uzunluğundaydı ve yayıncının görevlendirdiği profesyonel bir editör tarafından kısaltılmıştı. Dallek günlüğün "genel anlamda doğru" olduğuna inanıyordu.

Bu tartışmalara ben de fark ettiğim bazı şeyleri ekleyebilirim. Kongre Kütüphanesi'nde yaptığım araştırmalarda 1932 yılında içerisine bir sürü şey yazılmış deri kaplı bir günlük buldum. Bu bulgum bile başlı başına Dodd'un böyle kayıtlar tuttuğunun kanıtıydı. Günlük 58 numaralı kutuya konmuştu. Dodd'un diğer evraklarında dolaylı da olsa çok daha kapsamlı ve güvenilir bir günlüğün varlığına göndermeler vardı. Bu göndermelerden en barizi Mrs. Dodd'un, emekli Büyükelçi'nin New York'a yaptığı seyahatin hemen ardından 10 Mart 1938'de Martha'ya yazdığı mektupta fark edilebiliyordu. Mrs. Dodd kızına;

"Dodd göz gezdirmen için yanında o günlüklerinden birini de getiriyor. Günlükleri okuduktan sonra ona geri ver çünkü onlara ihtiyacı olacak. Ne alıntıladığına dikkat et." diye yazmıştı.

En nihayetinde Martha'nın anı yazılarını, Ernst Udet'le ilgili yazdığı romanını, evraklarını ve Büyükelçi Dodd'un yazışmalarını, telgraflarını, raporlarını okuduktan ve uzun bir düre boyunca sayısız materyal taradıktan sonra o kadar da

somut olmayan şu gözlemi yapabilirim; Dodd'un yayımlanmış güncesi gerçekten Dodd gibi tınıyor ve Hull'a, Roosevelt'e ve diğerlerine yazdığı bütün o mektuplarla mükemmel bir uyum içerisinde aynı görüşleri içerecek kadar hakiki kokuyor.

Ulusal Arşivler II diye bilinen College Park Maryland'de bulunan arşivlerde, 27 kutu büyüklüğünde, Berlin Büyükelçiliği, Konsolosluguyla ilgili aralarında küçük kaselerin sayısını bile içeren yemek takımlarının dökümünü de içeren belgelerin de dâhil olduğu muazzam bir koleksiyon buldum. Kongre Kütüphanesi William ve Martha Dodd, Cordell Hull ve Wilbur J. Carr'ın evraklarının yuvasıydı ve bu evrakların her biri çalışmam için Tanrı'nın birer lütfu sayılırdı. Newark'taki Delaware Üniversitesinde, hayatımda gördüğüm en özenli şekilde arşivlenmiş koleksiyon olan George Messersmith'in evraklarını inceleme şansı edindim. Newark'ta kaldığım süre boyunca mükemmel arkadaşlarım Karen Kral ve John Sherman'ın evinde güzel vakit geçirip bol bol içtik. Beni daha önce lisans programı için yaptığım başvuruyu geri çeviren Harvard'da –büyük ihtimalle gözden kaçırmış olacalardı, affediyorum– ikisi de o okulun mezunu olan William Phillips ve Jay Pierrepont Moffat'ın evraklarını aşındırırken çok güzel günler geçirdim. Yale Üniversitesindeki Beinecke Nadir Bulunan Kitaplar ve Elyazmaları Kütüphanesinde, bana Martha Dodd'a yolladığı mektupların birer kopyasını sağlayan yeteri kadar Thornton Wilder'la ilgili evrak koleksiyonu buldum. Bazı diğer arşivler de işime yaradı. Özellikle de Columbia Üniversitesinde ve New York Halk Kütüphanesi'nde bulunan sözlü-tarih koleksiyonları...

İnternette bulduğum kaynaklara pek güvenemem ancak aralarında Roosevelt ve Dodd'un mektuplarının dijital koleksiyonu, bulduğum bazı belgeler gerçekten çok faydalı oldu.

Hyde Park New York'taki Roosevelt Başkanlık Kütüphanesi'ni ve eski KGB yeni akademisyen olan Alexander Vassiliev'in defterlerini Washington Dc'deki araştırmacılar için

tahsis edilen Woodrow Wilson Merkezi'nde Soğuk Savaş Dönemi Uluslararası Tarih Projesi için bir web sitesi aracılığıyla halka açan Franklin Delano'ya minnettarım. Dileyen herkes Venona Intercepts adı verilen Moscova Merkez'i ve Amerika'da bulunan KGB ajanları arasındaki Amerikan istihbarat çalışanları tarafından deşifre edilen yazışmalara bu dijital ortamdan ulaşabiliyor. Bunların arasında Alfred Stern ve Martha Dodd mektuplarını da bulmak mümkün. Bir zamanlar Amerika'nın en sıkı güvenlik önlemleriyle korunan sırlarını içeren bu belgeler şimdi Ulusal Güvenlik Kurumu'nun internet adresinde yayınlanıyor ve bu sırlar Amerika'nın ajanlar istilasına uğradığının ispatı olmaktan öte, muhbirliğin azap verecek kadar sıradan bir iş olduğunu gözler önüne sermeye yarıyor.

Kitapla ilgili yaptığım araştırmalar sırasında karşılaştığım güçlüklerden biri de savaş öncesi Berlin'de Martha ve Dodd'un vakitlerinin büyük bir kısmını geçirdikleri ve daha sonra Rus saldırıları sırasında büyük bir bölümün yok olduğu Tiergarten bölgesiyle ilgi nasıl kapsamlı bilgi edineceğim sorusuydu. Kurfürstendamm 238'deki Romanisches Cafe ve Unter den Linden 1 numaradaki Hotel Adlon gibi şehirdeki önemli yerleri saptamam konusunda bana büyük bir kolaylık sağlayan savaş öncesi döneme ait bir yolcu rehberi elime geçirdim. Dönemle ilgili mümkün olduğunca çok anı yazısı okudum. Nazi Dönemi'nin anı yazılarının, yazarların kendilerini partinin yükselişi ve hüküm sürdüğü süreçte sistemle daha az iş birliği içerisindeymiş gibi gösterme çabalarıyla dolu olduğunu göz önünde bulundurarak anıları gözden geçirdim ve Berlin'in günlük yaşantısıyla ilgili görüntüler yakaladım. Bunun en göze batan örneklerinden birine Franz von Papen'in 1953 yılında basılan *Anılar* adlı kitabında kendisinin Marburg konuşmasını "büyük bir özenle" hazırladığını iddia etmesidir. Ki kimse bu iddiayı ciddiye almamıştı. Çünkü

konuşmanın içeriği dinleyicilere olduğu kadar konuşmayı yapan kendisi için de bir sürpriz niteliği taşımaktaydı.

Anı yazısı havası taşıyan *The Last of Mr. Noris* ve *Goodbye to Berlin* adlı romanlarında Christopher Isherwood'un Hitler'in yükselişinden hemen önce, kendisinin de yaşadığı yer olan Berlin'in nasıl görüldüğü ve hissettirdiği ile ilgili faydalı gözlemlerine rastladım. Ara ara Youtube'u ziyaret edip Berlin'i konu edinen eski filmlerle ilgili video araştırmaları yaptım ve şehirdeki bir günü bütün ayrıntılarıyla aktaran *Berlin: Symphony of a Great City* isimli 1927 yılına ait sessiz bir film buldum. 1935 yılına ait bir propaganda filmi olan *Miracle of Flight*'a ulaşmak beni ayrıca mutlu etti. Film gençlerin dikkatlerini Alman Hava Kuvvetlerine çekme amacı taşıyordu ve yapımda bir zamanlar Martha'nın sevgilisi olan Ernst Udet bizzat boy gösterip, Martha'nın günlüklerindeki anlatımıyla bire bir örtüşen Berlin'deki apartman dairesiyle gösteriş yapıyordu.

Wisconsin Ulusal Tarih Cemiyeti'nde Hitler'in Berlin'deki hayatın inceliklerinin nakış gibi işlendiği çalışmama çok uygun materyaller buldum. Wisconsin civarlarında bir yerde Sigrid Schultz, Hans V.Kaltenborn ve Louis Lochner'in evraklarına rastladım. Kısa ve hoş bir yürüyüşün ardından Wisconsin Üniversitesi Kütüphanesi'ne vardım. Orada üniversitenin eski mezunlarından olan ve Hitler'in emriyle giyotinle idam edilen Mildred Fish Harnack'ın hayatıyla ilgili materyal sağlayan üniversite yıllığının tek nüshasına ulaştım.

En mühimi de bizzat benim bir Berlin deneyimi yaşamamdı. Şehrin kalıntıları bile eskiden orda hayatın nasıl olduğuyla ilgili bilgi vermeye yetti. Garip bir şekilde Bender Block'taki diğer askerî karargâhlar gibi Göring'in dönemindeki Hava Kuvvetlerine ait binalar da savaştan zarar görmemiş bir şekilde çıkmayı başarmıştı. Asıl şaşırtıcı olan şey, her kuruluşun, önemli devlet ofislerinin Doddların evine ne kadar da yakın, bir yürüyüş mesafesinde olduğuydu. Hatta, bugün yıkılmış olsa-

lar da, Gestapo karargâhları ve Hitler'in İdari İşler binası bile oradaydı. Dodd Ailesi'nin Tiergarten Caddesi 27a numaralı evlerinin bir zamanlar bulunduğu yer artık boş yabancı otların sardığı, zincirli çitlerle çevrilmiş bir arsaydı.

Doddların Berlin'deki ev sahipleri olan Gianna Somni Panofsky ve Alfred Panofsky'nin oğlu olan kocası Hans'a özel teşekkür borçluyum. Çift, Illinois Eyaletinde Evanston'a yerleşmişti; Hans, Northwestern Üniversitesinde dersler veriyordu. Mrs Panofsky bana Tiergarten Caddesi'ndeki evin orijinal planlarını verdi. Northwestern Üniversitesi gazetecilik bölümü lisans öğrencisi olan Ashley Keyser bu planları benim için büyük bir itinayla sakladı ve çoğalttı. Mrs. Panofsky'le sohbet etmek büyük bir zevkti. 2010 yılının başlarında kolon kanserinden ölmüş olması çok acı.

Özellikle sadık ve ilk okuyucularımdan olan Carrie Dolan ve kocası Ryan Dollan'a; kızlarım Kristen, Lauren ve Erin'e ve her zamanki gibi gizli silahım, yazdıklarımın kenarına ağlayan suratlar çizmek ve kışkırtıcı satırlarımın yanını zzzzzz ifadeleriyle süslemek suretiyle vazgeçilmez özgün yorumlar yapan karım Christine Gleason'a teşekkürlerimi sunuyorum. Kılık kıyafetlerimi gittikçe daha ince bir zevkle eleştiren kızlarıma ayrıca teşekkür etmeliyim. Neredeyse yirmi yıldır editörlüğümü yapan Betty Prashker'a ve kitabın basımında bütün maharetini sergileyen John Glusman'a minnet borçluyum. Benim için girmek zorunda olmadığı dersleri takip etmek zorunda kalan Alioto'ya ve Internet ve dünya arasındaki çizgide cambaz maharetiyle yürüyen Jacob Bronstein'a ayrıca teşekkür ederim. Bir alkış da arkadaşlığı ve yapmak istemediğim şeyler için beni motive ettiği için Penny Simon'a; bana güvendiği için Tina Constable'a ve muhteşem dostum, uzun süredir temsilciğimi ve şarap seçme danışmanlığımı yapan David Black'e gelsin. Son olarak da projem sona ermek üzereyken, on yaşında karaciğer kanserine yenik düşen sevimli köpeğim Molly'e

kucak dolusu sarılıyorum. Yıllardır deneyip de bir türlü beceremediği hâlde son haftalarında bir tavşan yakalamayı başarmıştı. Onu her gün özlüyoruz.

BERLİN'DEYKEN ne zaman bir kitabın sayfalarında derinlere dalıp gezinecek olsam zaman ve mekanının o garip uyumundan kaynaklı, başıma o acayip olaylardan biri geldi. Tiergarten yakınlarındaki Ritz Carlton'da kalıyordum, orayı sırf Ritz olduğu için değil, gelen giden sayısının çok az olduğu yeni tip Ritz odaları sağladığı için tercih etmiştim. İlk günümde, ne kadar başlamaya istekli olsam da parmağımı kırıpdatamayacak kadar yolculuk sersemi olmuşum. Yürüyüşe çıktım ve Tiergarten'a doğru yollandım. Eğer buz kesip ölmezsem, Doddların evini bulana kadar yürüyeceğime dair içimde belli belirsiz bir fikir vardı. Soğuk ve rüzgârlı bir sabahı, kar tanecikleri yan yan süzülerek nadir bir manzara yaratıyorlardı. Yürürken, çok garip mimari koruma altına alınmış bir bina gördüm, kurşunların delik deşik ettiği duvarların büyük bir kısmı devasa bir cam, duvarın ardında olduğu gibi ayakta duruyordu. Süslemeler binanın tepesini köprü görevi görerek ayakta tutuyordu ve lüks, modern apartmanların sayısız hikâyesini sırtında taşıyordu. Merak ettim ve binanın tarihini veren bilgilendirme levhasına doğru yaklaştım. Bu yıkıntı Dodd Ailesi Berlin'e ilk geldiklerinde kaldıkları Esplanade Hoteli'ne aitti. Bu cam bölmenin ardında, Esplanade Hoteli'nin kahvaltı salonunun duvarının orijinal şekliyle restore edilmiş hâli de vardı. Bu mimari yapıları sanki hareketsiz devasa balıklar gibi camdan kafeslerin içerisine hapsedilmiş görmek oldukça garip aynı zamanda aydınlatıcıydı. Bir an Dodd ve Martha'yı güne başlarken görür gibi oldum; Dodd Bendler Caddesi'ndeki elçilik ofisine gitmek için kuzeye, canlı adımlarla Tiergarten'daki yürüyüşüne başlamıştı, Martha sessiz, تنها bir lokalde yapılan kahvaltıdan sonra Rudolf Diels'la buluşmak için, güne, Prinz –Albrecht– Caddesi'ndeki eski sanat okuluna doğru koşuşturuyordu.

Aşağıdaki notlar hiçbir surette yorucu değil. Diğer kaynaklardan yaptığım alıntıları, gerçeklikleri ve gözlemleri aktarmak konusunda hep titiz davrandım ve öyle ya da böyle Ian Kershaw'ın *Hubris* adlı kitabının 485. sayfasında da belirttiği gibi –Hitler'in en sevdiği filmlerden birinin *King Kong* olduğu gibi detaylar aradım durdum. Dipnot okumayı seven okurlar için-ki biliyorum aranızda bunlardan çok var– genel anlatıma uymayan bazı küçük olaylar ve bilgiler ilıstırdım. Çünkü bazıları çalışmamın dışında bırakamayacağım kadar ilginçti. Bu bağımlılığım için beni affedin.

NOTLAR

PERDE ARKASINDAKİ ADAM

1. Gelenekti: Schachno olayının detayları için “Conversation with Goering,” (Goering’le Sohbet) adlı basılmamış anı yazısı, bakınız; 5-6; ve Messersmith’ten Hull’a yollanmış 11 Temmuz 1933 ve 18 Temmuz 1933 tarihli mektuplar, tamamı Messersmith Evrakları’nda. Amerikalılara yapılan saldırıların tamamıyla ilgili raporlar için Phillips’ten Roosevelt’e mektup, 23 Ağustos 1933, bakınız; dosya no 362.1113/4/1, State/ Decimal.

2. “Baştan aşağı derisi soyulmuş”: Messersmith, “Conversation with Goering,” basılmamış anı yazısı, 6, Messersmith Evrakları.

3. “Kürek kemiğinden dizlerine kadar”: Messersmith’ten Hull’a mektup, 11 Temmuz 1933, Messersmith Evrakları.

4. “Ülkemdeki insanların bunu anlaması”: Messersmit’ten Phillips’ mektup, 26 Temmuz 1933, Messersmith Evrakları.

5. 4 Mart 1933’teki Tören: Yirminci Düzenleme, 1933’te yürürlüğe girdi, makam değişiklik günü 4 Marttan şimdi olduğu gibi 20 Ocak’a alındı, görevden ayrılan başkanın kongre üyeliği yaptığı zaman dilimini azaltmak için alınmış bir önlem.

6. Öyle ki yeni elçi: Dodd’un arabasının gemiye bindirilmesiyle ilgili istemediğiniz kadar detay için bakınız; Howard Fyfe’tan Harry A. Havens’a mektup, 8 Temmuz 1933; Herbert

Ç. Hengstler'dan Dodd'a mektup, 19 Temmuz 1933. Hepsi 40 numaralı kutuda, W.E Dodd Evrakları.

1. BÖLÜM: ORMANA DOĞRU

1 *Kaçış Yolları*

1. **Telefon Konuşması:** Dodd, *Diary (Günlük,)* 3.

2. **Dodd'un aynı zamanda:** "Tarım Aletleri" ne de sahipti. Bakınız: 59 Numaralı kutu, Dodd Evrakları.

3. **"Daldaki Meyveler o kadar":** William E. Dodd'tan Martha'ya mektup, 15 Ekim 1926. 2 numaralı kutu. Martha Dodd Evrakları.

4. **"damdan düşer gibi":** Dodd'tan Westmoreland Davis'e, 22 Temmuz 1933. 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

5. **Çalışma odasının ısıtılmasını rica etti:** Dodd'tan Lester S. Ries'a mektup, 31 Ekim 1932. 39 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

6. **"utanç verici":** Dodd'tan Charles E. Merriam'a mektup, 27 Ağustos 1932, 39 numaralı kutu. W. E. Dodd Evrakları.

7. **"sıkı adamlar, tüccarlar...":** Bailer, 6.

8. **"Rahip Dodd":** Dallek; 6.

9. **Diğer öğrenciler:** Aynı yerden, 9.

10. **"Birleşik Devletler muazzam bir Alman ordusu...":** "Kısa bir Not," 6, 58 numaralı kutu. W. E. Dodd Papers.

11. **"Savaş ruhu her yere..":** Aynı yerden, 6.

12. **Randolph-Macon'da:** Bailey, 35-36; Dallek 31-32.

13. **Ekim 1912'de:** Dallek, 70; Dodd'tan Bayan Dodd'a mektup, 26 Mart 1930, 2 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

Dodd'un karısına yolladığı mektupta çiftlikte geçirilen güzel bir gecenin bestesini yapmış, şöyle yazmıştı; "Oturma odasındaki masanın başında iş kıyafetlerimle oturuyorum; eski kırmızı bir süveter, rahat terlikler- Büyük bir meşe kütüğü yanıyor şöminede ve kor yatağı 5 karış kalınlığında,

kömürlerin etrafını beyaz küller almış. Eski şömine altlığı (çocukluğumun deyişiyle “ateş sehпасı”) simsiyah uçlarıyla kütükleri ayakta tutmak için başını memnun bir ifadeyle ileri uzatmış-kırmızı tuğladan örölme eski şömine George Washington ve insanların ağırbaşlı olmaya vakit buldukları on sekizinci yüzyıl kadar vakur.”

14. Dodd aynı zamanda politikaya karşı: Bailey, 97-99; Dallek, 88-89.

15. Üniversiteden ayrılıp...: Dodd’tan William Jr. Dodd’a mektup, 9 Aralık 1932, 39 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

16. “Bu, devletin mutlaka ihtiyaç...”: Aynı yerde.

17. “Yüksek diplomasiye...”: Dodd’tan Bayan Dodd’a mektup, 25 Mart 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

18. Hull uzun boylu...: Messersmith, “Cordell Hull ve onunla olan şahsi ilişkim,” 7, yayınlanmamış anı yazısı, Messersmith Evrakları.

Messersmith, “bir aziz gibi görünen, ki birçok anlamda bir azizden farksız olan, bu adamın ağzından küfürler işitiğimde şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum neredeyse.” Ayrıca bakınız; Graebner, 193; Weil, 76-77,87; ve tabi ki Hull’un kendi *Memoirs*(Anı Yazıları).

Hull’un hatırlanacak cinsten vecizelerinden biri de savaş patlak vermişken, Hitler ve müttefikleriyle ilgiliydi; “Dünya’yı mahvetmek adına sidik yarışına tutuşacaksınız, sidik torbanızın dolu olduğundan emin olmalısınız.” Weil,77.

19. “Durumu tüm ayrıntılarıyla...” Dodd, cep günlüğü, 2 Mart 1933, 58 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

2 Berlin’deki Açık Kadro

1. İşi kimse istemiyordu: Noakes ve Pridham 180; Rürup, 84-86; Wheaton, 428; Ladd,123;

Evans, *Power*(Güç), 11; Stackelberg ve Winkle, 132; Wise, *Uşak*, 177.

2. **“İsminizi Senato’ya sunmak istemem...”**: Roosevelt, *Personal Letters (Şahsi Mektuplar)*, 337-38.

3. **Cox’un cevabı hayırdı.**: Aynı yerden, 338.

4. **Roosevelt, o bahar...**: Dallek, 187-89; Flynn, 148.

5. **“Bilirsin Jimmy...”**: Warburg, 124.

6. **“ROOSEVELT ÇALIŞMA...”**: *New York Times*, 8 Haziran 1933.

7. **Böylece, Roosevelt normalde atanma...**: Dallek, 187.

8. **7 Haziran Perşembe günü**: Aynı yerden, 189.

9. **Kamuoyu yoklamaları Amerikalıların...**: Herzstein, 77.

10. **Bakan Roper Dodd’un...**: Roper, 335.

11. **“Hükümete ayrıcalıklı bir hizmette...”**: Dodd, *Diary*, 3.

12. **Roosevelt ona iki saat mühlet verdi.**: Aynı yerden, 3.

13. **Karısı Mattie...**: Bayan Dodd’tan William Dodd Jr’a mektup, 19 Nisan 1933, 1 numaralı kutu. Martha Dodd Evrakları.

14. **“Benim zihniyetimde bir adama...”**: Dodd’tan Bayan Dodd’a mektup, 25 Mart 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

15. **Dodd’un ismi ilk kez ortaya atıldığında...**: Messersmith, “Cordell Hull and my Personal Relationships” (“Cordell Hull ve Benim Şahsi Bağlantılarım,”) 17, basılmamış anı yazıları, Messersmith Evrakları.

Messersmith; “Aslında Bakan olarak makama kimin getirileceği hatta kimin yardımcı elçi olarak atanacağı belirlenirken, aslında Hull, karar mercilerinden biri olmalıydı.” diye yazmıştı. Ancak karar verilirken Hull hakkından feragat etmiş, son sözü Roosevelt’e bırakmıştı. “Bazılarımız o zamanlar yapılan talihsiz atamalardan bazılarının eğer Bakan Hull meseleye direkt müdahale etseydi, gerçekleşmemiş olacağını düşünüyorduk.”

16. **“Coşku ve atılgnlık sınırlarını da aşıp...”**: Hull, *Memoirs*, 182.

17. “Fihrist Dodd”: Flynn, 148. Ayrıca bakınız; Martha Dodd’tan Flynn’a mektup, 17 Ekim 1947; *New York Times*, 2 Kasım 1947; ve *New York Herald Tribune*, 9 Kasım 1947, tamamı 13 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

18. “Sevgili yavrum,...”: Dodd’tan Martha’ya mektup, 16 Aralık 1928, 2 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

3 Seçim

1. “William iyi bir öğretmen...”: Dodd’tan Bayan Dodd’a mektup, 20 Nisan 1933, 2 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

2. “Özellikle etrafta araba...”: Dodd’tan Bayan Dodd’a mektup, 13 Nisan 1933, 2 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

3. Ailevi belgelere göre...: “Baby Book” (“Bebek Kitabı”), 1908-1916 dolaylarında, 1 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

4. Nisan 1930’da...: *Chicago Dail Tribune*, 25 Nisan 1930.

5. “Hayattan tek istediğim sensin,”: W. L. River’dan Martha Dodd’a mektup, 1927 dolaylarında, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

6. “Nilüfer kadar...”: James Burnham’dan Martha Dodd’a mektup, gösterilmedi, 4 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

7. “Yüzü sinekkaydı...”: *Cincinnati Times-Stars*, gösterilmedi ancak büyük ihtimalle 13 Ocak 1932 tarihli, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

8. “Evimizin holünde,...”: Martha’dan Bassett’a mektup, 19 Şubat 1976, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

9. “Havuzda geçirdiğimiz o öğle...”: Bassett’tan Martha’ya mektup, 19 Eylül 1931, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

Bu mektupların büyük bir kısmını çok seviyorum. Çünkü hepsi Jimmy Stewart’ın elinden fırlamış gibi. Bu mektupta

Bassett “Honeybuncha mia (tatlım benim)” diye hitap ediyor Martha’ya. “Bu sabah hayatımdaki en güzel aşk mektubunu aldım senden.” Diye başlıyor sözlerine. Ben şahsen bu mektupları okurken çok eğlendim. Bassett’an alıntı yapmak gerekirse yine; “Evet, yemin ederim ki öyle oldu.”

10. “O kadersendiğim vesevildiğim hâlde...”: Martha’dan Bassett’a mektup, 21 Şubat 1932, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

11. “Beni ya seversin ya da...”: Bassett’tan Martha’ya mektup, 21 Şubat 1932, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

Bu noktada, iş biraz kızışıyor. Bassett mektubuna çok daha resmi bir hitapla başlıyor; “Sevgili Martha.” Artık “Honeybuncha mia” günleri geride kalmıştır.

Üç gün sonra (Bassett’tan Martha’ya mektup, 24 Şubat 1932) Bassett tekrardan bir mektup yazıyor: “Sadece yerine getirilmemiş bir söz yüzünden kendini gitmeye mecbur hissetmek ve sevmediğin biriyle evlenmek durumunda değilsin. İkimiz de birbirimize ne kadar derinden ihtiyaç duyduğumuzu biliyoruz.”

Mektubuna şöyle başlamıştı Bassett: “Kadınların en gözdesi.” Gönderen adresi olarak ise şöyle yazmıştı; “Banka.”

Dürüst olmak gerekirse, biz erkekler bazen bu kadar şapşallaşabiliyoruz.

12. “Seni çıldırmasıya seviyordum...”: Martha’da Bassett’a mektup, 1 Kasım 1976, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

13. New York ve banka için yola çıkması yetmezmiş...: Aynı yerden.

14. “Evlilik ve onları bekleyen...”: Aynı yerden.

15. Martha daha sonra, gidip...: Martha’dan Bassett’a mektup, 1 Kasım 1976, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

16. “Benim için her şeyi noktalayan...”: Aynı yerden.

17. “Flört etmeye...”: Aynı yerden.

18. “Seni Shenandoah...”: Carl Sanburg’tan Martha’ya mektup, gösterilmedi, 63 numaralı kutu, William E. Dodd Evrakları.

19. “Yaralarımı sarmakla...”: Martha’dan Bassett’e mektup, 1 Kasım 1971, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları. Mektup “Sevgili eski aşkım.” Diye başlıyor.

20. “Evliliğimiz neden yürümedi...”: Martha’dan Bassett’e mektup, 19 Şubat 1976, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

21. “Babamla ‘macera’...”: Aynı yerden.

4 Dehşet

1. Roosevelt gülümseyerek ve...: Dodd, *Diary*, 4-5.

2. “Ancak bizim vatandaşlarımız geri...”: Aynı yerden, 5

3. Bu mevzu Roosevelt’in üzerinde...: Breitman ve Kraut, 18,92; Wise, *Servant (Uşak)*, 180; Chernow, 388; Urofsky, 271.

4. Amerika Yahudileri bile...: Urofsky, 256; Wise, *Challenging Years (Zorlu Yıllar)*, 238-39; Wise, *Personal Letters (Kişisel Mektuplar)*, 221.

5. “Eğer benimle görüşmeyi...”: Wise, *Personal Letters*, 221.

6. Diğer bir taraftan...: Chernow, 372-73: Leo Wormser’den Dodd’a mektup, 30 Ekim 1933, 43 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

7. Ron Chernow,; Chernow, 373.

8. 1933 yılının Haziran başlarında: Breitman ve Kraut’tan alıntılanmıştır, 227.

9. Öyle ki *Fortune* dergisinin...: Aynı yerden, 230.

10. Roosevelt’in hükümet kadrosunun içinde...: Aynı yerden, 12-15.

11. “Benim küçük Yahudi Dostum...”: Phillips, *Günlük*, 20 Nisan 1935.

12. “Şehir Yahudiler tarafından istila...”: Phillips, Günlük, 10 Ağustos 1936; Breitman ve Kraut, 36-37.

Breitman ve Kraut, Phillips’i tanımlarken oldukça dobralar. Kitaplarının 36. sayfasında “Phillips Yahudilerden nefret ededi.” diye yazmışlardı.

13 “kike”: Gellman, 37.

14. “Rus ve Polonyahılar, alışkanlıklarının...”: Breitman ve Kraut, 32.

15. “tozlu, dumanlı, pasaklı...”: Gellman, 37.

16. “Bütün yolculuğumuz boyunca...”: Carr, Günlük, 22 Şubat 1934, Carr Evrakları.

17. “Burayı sevdim...”: Aynı yerden, 23 Şubat 1934.

18. “Yahudi düşmanı...”: Breitman ve Kraut, 36.

19. “Hükûmetin sırtına yük olma olılığı yüksek...”: Wilbur Carr yazdığı “The Problems of Aliens Seeking Relief from Persecution in Germany” (Alman Zulmünden Kaçıp Sığınma İsteyen Mülteciler Sorunu”) adlı, 20 Nisan 1933 tarihli önergede “LPC Yasası” ve diğer göçmenlik yasalarının daha detaylı ve temiz bir üslupla tartışılmasını önerdi. Carr Evrakları.

20. “Düşmanına gidip ondan bir...”: Wolff, 89.

21. Yahudi aktivistler,...: Breitman and Kraut, 15.

22. “aşılması imkânsız bir engel”: Proskaur’dan Phillips’e mektup, 18 Haziran 1933, 17. cilt, sayfa 35, *Holocaust Arşivleri*.

23. “Konsolosluk, gelen başvuruların...”: Phillips’ten Proskaura’a mektup, 5 Ağustos 1933, 17.cilt, sayfa 40, *Holocaust Arşivleri*.

Phillips ve Proskaur arasındaki mektuplaşmaların 32-39 arasındaki sayfaları kimin ne dediğini tespit etmek açısından okumak oldukça zor. Diğer yandan, sıkıcı istatistiklere ve tarafsız üslubuna bakarak Yahudileri sevmeyenin Phillips olduğunu anlayabiliriz. Diğeri ise, öfke çılgınlığını güzel bir şekilde bastıran dikkatli üslubun sahibi Yargıç Proskaur’dı.

24. Proskauer ve diğer liderlere göre...: Dippel, 114; Proskauer'den Phillips'e mektup, 18 Temmuz 1933, cilt 17, sayfa 36, *Holocaust Arşivleri*.

Proskauer, Phillips'e; "Birleşik Devletler kontenjanının sadece önemsiz bir kısmı son yıllarda tarıma konusu olduğu bilinen bir gerçek ve konu olmaya da devam edecek, Birleşik Devletler vatandaşlarının akrabalarından başka, Alman Yahudileri tarafınca yapılan başvuruların engellenmesinin önceden beyhude olduğuna inanılıyordu..."

25. Bu Roosevelt'in daha 1933'te...: Breitman ve Krat, 14.

26. "Alman otoriteleri...": Dodd, *Günlük*, 5.

27. Dodd 17.000 dolar...: Aynı yerden.

28. "Oldukça haklısınız...": Aynı yerden.

29. Dodd Dışişleri Bakanlığı'nda...: Dallek, 191; Stiller, 33,36-37; Kershaw, *Hubris*, 473-74.

30. "40 sayfa George": Stiller,5.

Batı Avrupa İlişkileri Departman Şefi Jay Pierrepont Moffat, 6 -7Ekim 1934'te günlüğüne şunları yazdı: "Cumartesi öğleden sonra soğuk ve yağmurluydu, evde oturmuş Messersmith'in son yolladığı 4 sayfalık şahsi mektubunu okuyordum (bu öğleden sonra yapılacak bir iş gibi gelmiyor kulağaama mektubu okumam neredeyse 2 saat aldı)..."

31. "hiçbir ülkede göremeyeceğiniz kadar": Messersmith'ten Hull'a mektup, 12 Mayıs 1933, Messersmith Evrakları.

32. "Sorumluluk duygusu...": Aynı yer, 15. Ayrıca bakınız; Messersmith'ten Hull'a mektup 19 Haziran 1933, Messersmith Evrakları.

19 Haziran tarihli raporunda Messersmith; "Önde gelen liderler sorumluluk duygusu sebebiyle ayılmamın etkisi altındalar. Bütün görüşlerinde gittikçe daha hoşgörüsü olmaya başladılar ve bu hoşgörülülüğü eyleme dökmeye de kararlılar." diye yazdı.

33. “Raporumda partinin önde...”: Messersmith’ten Phillips’e mektup, 23 Haziran 1933, Messersmith Evrakları.

34. “Hoş bir espri anlayışına sahip...”: Günlük, 15 Haziran 1933, Carr Evrakları.

35. Yahudi nefreti: Weil, 41.

36. “Fikirlerinden oldukça emin...”: Moffat, günlük, 15 Haziran 1933.

37. Müsteşar Phillips, Boston’ın...: “Anımsamalar,” 3, 50, 65, 66, 99; Phillips, *Teşebbüsler*, 4, 5, 183.

“Anımsamalar” da, bir sözlü tarih röportajında Phillips (2-3 sayfa); “İçinde büyüdüğüm Boston’da arkadaşlıklarım Hill’de ve Back Bay bölgesinde yaşayanlarla sınırlıydı. Oradaki topluluk ben merkezliydi- kuzenler, amcalar, halalarla çevrili olarak yaşıyorduk ve ulusal meseleler ve dünya meseleleri tartışmamızı sağlayacak bir itki yoktu... Büyümek için çok hoş bir yer olduğunu söylemem gerek ama orada yaşam çok kolay ve hoşgörülüydü. Hiç yokluk çekmedik- aslına bakarsanız bir çeşit mutluluk adasında yaşıyorduk...”

38. “Hepsi oldukça seçkin...”: Weil, 47.

39. “Hayatım boyunca senden...”: Dodd’dan John D. Dodd’a mektup, 15 Haziran 1933, 2 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

40. “Oldukça kederli bir gün.”: Dodd, *Günlük*, 8.

41. “Yaşarken seni...”: John D. Dodd’dan Dodd’a mektup, 15 Haziran 1933, 2 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

42. Amerika ve Alman basınının...: Dallek, 194; Floyd Blair’dan Jay Pierrepont Moffat’a mektup, 28 Haziran 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

43. Ünlü Yahudi bir aktivistten: George Battle’dan Dodd’a mektup, 1 Temmuz 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları. Ayrıca bakınız; Battle’dan Dodd’a telgraf, 1 Temmuz 1933, 40 numaralı kutu.

44. “Çok şey konuşuldu...”: Dodd, *Günlük*, 9.

45. “Bir buçuk saat boyunca...”: Aynı yerden.

46. Toplantı boyunca.: Chernow, 374-75, 388.

47. “Hükûmetin resmen bir müdahalede...”: Dodd, *Günlük*, 9.

48. Bunu öğrenmek oldukça aşağılayıcıydı.: Aynı yerden, 10.

49. “Yahudilerin Berlin’de...”: Aynı yerden, 10.

50. “Yahudiler, savaşı kazandıktan...”: Crane’den Dodd’a mektup 14 Haziran 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

51. Dodd, Crane’nin...: Dodd’dan Crane’e mektup, 16 Eylül 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

52. “Bırak Hitler işini yapsın.”: Dodd, *Günlük*, 11.

53. Onlarca muhabir: Aynı yerden, 11.

54. O dakikada Chicago’yu ve...: Aynı yerden, 7.

55. “tarifi mümkün olmayan...”: Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 17.

5 İlk Gece

1. Martha takip eden iki günün...: Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 17-18.

2. Hitler Charlie Chaplin’e benzeyen...: Aynı yerden, 10.

3. Chicago Üniversitesi’nde okuyan...: Aynı yerden, 5.

4. “Ben bu meselede hafif Yahudi karşıtıydım...”: Aynı yerden, 5.

5. Bir ankete katılan...: Breitman ve Kraut, 88.

6. Bundan yıllarca sonra...: Karalama Karşıtı Dernek, 2009, ADL.org.

7. “mavi gözleri...”: Vanden Heuvel, 225.

8. “Gerekli bütün özellikler...”: Sandburg, 63 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

9. “Her türlü şey hakkında...”: Aynı yerden.

10. “gidip Hitler denen adamın...”: Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 16-17.

11. Thorton Wilder da tavsiye vermekten...: Wilder’dan Martha’ya mektup, gösterilmedi, 63 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

15 Eylül 1933 tarihli bir mektupta Wilder; “Uçak gösterilerini,” –burada Martha’nın I. Dünya Savaşı pilotu ve hava maceracısı Ernst Udet’ine açık bir göndermede bulunuyordu, “çay partilerini, film yıldızlarını; (yaklaşan sonbahara rağmen) muazzam parklardaki en hoş sonbahar gezintilerini hayal edebiliyorum. Ancak yalnızken -ya da sadece ailenle beraberken- ya da daktilo başında bir başınayken– nasıl görüldüğünü hayal edemiyorum. Mektupların öylesine hayat dolu ki akıl gözümü kör ediyor.” diye yazdı.

Martha’ya yazdığı mektuplara “Sevgili Marthy,” “Sevgili Güzellik,” “Sevgili Marthy-la-Belle” diye başlıyordu.

“Biz, ikimiz de, lanetlenmiş tipleriz, akılsız, çileden çıkartan lanetliler. Demek ki arkadaş olacağımız varmış”

12. Martha kolyesinin içinde...: Brysac, 142.

13. “altı -yedi kere”: Wise, *Uşak*, 191-192.

14. “oldukça cana yakın...”: Aynı yerden.

15. “Jefferson ve Washington hakkındaki...”: Aynı yerden.

16. “savaşları bitiren tğm antlaşmalar gibi...”: Dodd, *Günlük*, 241.

17. Kızı Martha...: Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 12

18. Bir arkadaşına...: Bailer, 150.

19. Dodd ailenin karşılanmasıyla...: Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 20-21.

20. Bu arada Dodd...: Aynı yerden, 20; Dodd, *Günlük*, 12.

21. “sert ve kibirli”: Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 20-21.

22. “oldukça sinirli mizaç”: Messersmith, “Dr. William Dodd’un Berlin’e elçi olarak atanmasıyla ilgili bazı gözlemler”, yayınlanmamış anı yazısı, 8, Messersmith Evrakları.

23. “kesik kesik, nazik...”: Dodd, *Elçiliğin Gözlerinden*, 20.

24. “Onlarla muhtemeken tüm...”: Aynı yerden, 21.

25. Bayan Dodd-Mattie: Aynı yerden, 21.

26. “sevimsiz, kelimeleri uzatarak...”: Breitman ve Kraut, 40.

27. “Dodd’u ilk görüşümde sevdim...”: Messersmith, “Dr. William Dodd’un Berlin’e elçi olarak atanmasıyla ilgili bazı gözlemler”, yayınlanmamış anı yazısı, 3, Messersmith Evrakları.

28. “zeki ve genç...”: Fromm, 121.

29. “bir bilge gibi...”: Aynı yerden, 120.

30. “kararlı ve kabiliyetli...”: Brysac, 141.

31. “yazmaya sıkı sıkıya bağlı...”: Aynı yerden.

32. “Onu görür görmez ilgimi...”: Yayınlanmamış anı yazısı, 3, 13 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

33. **Chicago’nun keskin hatlarını anımsatan...:** Bu uzun paragraftaki her küçük önemli detayla ilgili dipnota yer vermem gerekiyordu ama süreç çok sıkıcı ve az kıymete değer olacaktı. Bu yüzden okuyucuya eski Berlin’le ilgili çok şey öğrenmemi sağlayan birkaç kaynağa referansta bulunmak istiyorum: *The Ghosts of Berlin (Berlin’in Hayaletleri)*; Friedrich, *Before the Deluge (Selden Önce)*; Richie, *Faust’s Metropolis (Faust’un Kenti)*; Gill, *A Dance Between Flames (Alevlerle Dans)*; Berlin’in gece hayatına kısa bir bakış atmak için bakınız; Gordon, *Voluptuous Panic (Şehvetli Panik)*. Berlin’le ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyenlere Youtube.com adresini ziyaret etmelerini ve “Symphony of a Great City” (Muazzam bir şehrin senfonisi) ni izlemelerini tavsiye ederim. Hoşunuza gidecektir.

34. “Tramvayların zilleri çalıyor...”: Kaes vedîğçerleri, 560-62

35. “hadi ya. Ben buranın tamamen yandığını...”: Dodd, *Through Embassy Eyes (ElçiliğinGözünden)*, 22.

36. “Şışş! Genç hanım, konuşmadan...”: Aynı yerden, 22.

37. Greta Garbo ve Charlie Chaplin bu otele: Kreuder, 26. Kreuder'in, Hotel Esplanade'in "kültür tarihi"

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesi ve sonrasında çekilmiş birkaç fotoğrafı da içeriyor ve bir sanat eseri olarak cisim bulmuş hali camdan bir duvarın arkasında korumaya alınmış. Bu konuda daha fazlası için, benim kaynakça bölümündeki açıklamamı okuyabilirsiniz.

38. Kral dairesi...: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 22; daha kesin oda numaraları için bakınız; Hotel Esplanade'den George Gordon'a mektup, 6 temmuz 1933, 40 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

39. "orkidelerden, kokulu nadir zambaklardan...": Dodd, *Through Embassy Eyes*, 22

40. "Dodd gelmeden....": Messersmith, "Dr. Willim Dodd'un Berlin'e büyükelçi olarak atanmasıyla ilgili bazı gözlemler", basılmamış anı yazısı 2, Messersmith Evrakları.

41. Aile yerleşti.....: Dodd, 22-23 *Through Embassy Eyes*

42. Gecenin ilerleyen saatlerinde...: Aynı yerden, 23-24

43. "Tiergarten'da küçük lambalar, küçük ağaçlar...": Kaes ve diğerleri, 425.

44. "Almanya'da geçirdiğimiz...": Dodd, *Through Embassy Eyes*, 23

45. "Medyanın ülkeyi kötülediğini...": Aynı yerden, 24

2. BÖLÜM: ÜÇÜNCÜ REİCH'DA EV AVI

6 Baştan Çıkarma

1. "gür altın saçlı...": Dodd, *Through Embassy Eyes*, 24.

2. "Chicago'dan gelen ejderha": Schultz, "Dragon" (Ejderha), 113.

3. Bu kamplardan biri 22 Mart 1933'te...: Stackelberg ve Winkle, 145. "İnsanlık dışı" kamplar, Kz'ler ve diğerleri için bakınız; Krausnick ve diğerleri., 400, 410, 419;

Richie, 412; Fritzche, 43; Fest, 115-116; Kershaw, *Hubris* (*Aşırı Gurur*) 462, 464; Deschner, 79. 31 Temmuz 1933’de ise Krausnick’e göre yaklaşık 26,789 insan ihtiyati tutuklama altında tutuluyordu, 410.

4. “Schultz’un anlattığı her şeye inanmıyorum...”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 24.

5. “Ne kadar da enerjil, insanın...”: de Jonge, 140.

6. Birkaç gün geçmeden Martha kendini...: Dodd *Through Embassy Eyes*, 24.

7. “Onların komik zorlama danslarını...”: Aynı yerden, 24.

8. “hırsız, bencil, sabırsız...”: Aynı yerden, 25.

9. *Berliner Schnauze*: Jelavich, 31.

10. “Ben Yahudi değilim...”: Grunberger, 371; de Jonge, 161; Finck’le ilgili daha fazlası için bakınız; Jelavich, 236-41, 248.

11. “Güneş parılıyor ve Hitler...”: Isherwood, *Berlin Stories* (*Berlin Hikayeleri*), 207.

Almanya’nın o dönemdeki normalliğinin dışarıdan gelenler için fazla çekici olduğunu söylemek yeterli olmayacaktır. Angela Schwarz “British Visitors to National Socialist Germany” (“Nasyonal Sosyalist Almanya’ya gelen Britanyalı Ziyaretçiler”) adlı makalesinde; “Britanyalı ziyaretçilerden büyük bir çoğunluğu Üçüncü Reich’a bir tur düzenleme kararı aldı, hatta sanırım bu turlardan bir tanesi bizzat hükûmet tarafından ayarlandı. Almanya’da her şey olabildiğine sessiz ve sakindi.” diye yazdı. Schwarz, 497.

12. “Koordinasyon” anlamına gelen *Gleichschaltung*...: Orlow, 29; Bullock, 149; Kershaw, *Hubris*, 479, Hughes ve Mann, 81; Gill, 238.

Rngelmann, 36; çok daha farklı ifade kullanıyor “hizaya getirmek.” Orlow, *History of the Nazi Party* (*Nazi Partisi Tarihi*) adlı kitabında bu ifadenin birebir tercümesinin “eşit devre” “aslında farklı tipteki elektrik akımının tek bir yerde

toplanması anlamını taşıyan” bir fizik terimi olduğunu söylüyor. Orlow, 29.

13. “Kendiliğinden koordine olma”: Kershaw, *Hubris*, 481; Gisevius, 96; Gellately, *Gestapo*, 11,137.

14. Gerda Laufer: Gellately, *Gestapo*, 97.

15. ve bir posta memurunun...: Crankshaw, 15.

16. Nazi kayıtlarındaki bir araştırma...: Gellately, *Gestapo*, 146.

17. Eylül 1933’te...: Gellately, *Gestapo*, 137-38.

18. “muhbirlik ve alçaklık devrinde...”: Aynı yerden, 139.

Gestapo’yla ilgili eğlenceli hiçbir şey yoktu ancak bu Berlinlileri gizliden gizliye –hatta çok gizlice– kuruluşla ilgili şakalar yapmaktan isimler takmaktan alıkoymuyordu. İşte onlardan biri; “Belçika sınır bölgesinde, bir grup tavşan belirmiş ve kendilerinin siyasi mülteci olduklarını söylemiş. “Gestapo bütün zürafaları devlet düşmanı olarak tutuklamak istiyor” –“İyi de siz zürafa değilsiniz ki!”– “Biliyoruz gelin de bunu Gestapo’ya anlatın!” Evans, *Power(Güç)*, 106.

19. Ocak 1933 itibariyle...sadece yüzde biri...: Dippel, xviii; Gill, 238.

Kershaw, *Popular Opinion and Political Dissent (Popüler Fikir ve Siyasi Muhalefet)* adlı kitabındaki istatistiklerde Almanya Yahudilerin yüzde 70.9’nun, popülasyonu 100.000’den fazla olan şehirlerde yaşadıkları görünüyor. Bavarya’da bu oran yüzde 49.5. Kershaw; “Bavarya’nın geniş yüzölçümü üzerindeki popülasyonun Yahudilerle hiç ilişkileri yok- ya da çok az var. Bu sebeple Yahudi Meselesi orada yaşayan bir çok kişi için soyut bir öneme sahip olmaktan öteye geçmiyor” Kershaw, *Popular Opinion and Political Dissent*, 226-27.

20. on bin civarında göçmen geri döndü: Dipper.

21. “Yahudilere verilen gözdağını neredeyse hiç kimse ciddiye...”: Zuckmayer, 320.

22. **“İkna edilmek kolaydı...”**: Dippel, 153.

23. **Messersmith, Hitler selamının....**: Messersmith’ten Hull’a mektup, 8 Ağustos, 1933, Messersmith Evrakları.

24. **“olay, bir grup akıllı insanın...”**: Aynı yerden, 4.

25. **Dodd ona şakasına Hitler selamı...**: Martha’dan Thorton Wilder’a mektup, 25 Eylül 1933, Wilder Evrakları.

26. **“Parkta yaptığımız bisiklet...”**: George Bassett Roberts’dan Martha’ya mektup, tarihsiz, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

27 **“Haklısın seni kim...”**: Aynı yerden.

28. **“benim güzel ve sevimli eski karıma”**: George Bassett’tan Martha’ya, 22 Ekim 1971, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

29. **“Bankadan gelen mektuplarla uğraşan...”**: George Bassett Roberts’tan Martha’ya 22 Eylül 1971, 8 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

30. **Harvard mezunu**: Conradi, 22.

7 Gizli Çekişme

1. **“ömrümde gördüğüm en güzel park** : Dodd’dan R. Walton Moore’a mektup, 22 Mart 1936, 124.621/338, State/Decimal.

2. **“Arkanızda asılı devasa duvar halısı...”**: Pillips’ten Dodd’a mektup, 31 Temmuz 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

3. **“felçli gibi sarsıla sarsıla koştuğunu”**: Martha’dan Thorton Wilder’a mektup, Eylül 25 1933; Wilder Evrakları.

4. **“Gordon aşırı titiliğin son raddesine...”**: Dodd, *Diary*, 16.

5. **“Almanya’ya Yahudilere yapılan yanlışları düzeltmek için”**: Aynı yerden, 13.

6. **Berlin’deki ilk çalışma gününde...**: Friedlander, 496.

7. **Elçilik’te ve Messersmith’in konsolosluğunda....**: Dodd’dan Hull’a mektup, 17 Temmuz 1933, 124.626/95, State/Decimal.

8. Konsolos General, kuryelerle...: Örneğin; Messersmith'ten Hull'a mektup, 15 Temmuz 1933, 125.1956/221, State/Decimal.

9. Pesonel raporlarındaki notlarında...: Dodd, Rapor, 1933, 40 numaralı kutu (1933-C), W. E. Dodd Evrakları.

10. "Protestan bir Hıristiyan": *New York Times*, 1 Temmuz 1933.

11. Hitler SA'nın gittikçe amacından sapmış...: Hitler ve Röhm arasındaki çekişmenin kısa bir özetini okumak için bakınız; Evans, *Power*, 20-26; Kershaw, *Hubris*, 505-7; ve Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 307-11.

12. escinselliğini kabul etmiş...: Tıbbi bir araştırmacıya yazdığı mektuplar gün yüzüne çıkarıldığında Röhm'ün sırrı da ifşa oldu. Bir mektubunda şöyle yazdı; "eğilimlerimi gizlemiyorum" ve Nazi Partisi "benim gibi suçlulara alışmaya" ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca ekledi; "Bugün bütün kadınlar benden tiksiniyor, özellikle de aşklarıyla benim peşimden gelenler." Hanrock, 625-29.

13. "Uluslar arası liderliğinin büyük oyununa...": Dodd'tan Newton Baker'a mektup, 12 Ağustos 1933, 40 numaralı kutu, William Dodd Evrakları.

14. "Bu adamlar Yahudilere yapılan zulmün...": Aynı yerden.

15. "yüzü tamamıyla...": Dodd, *Elçiliğin Gözünden*, 247.

16. "Nazileri eğitmeye çalışıyor...": Heineman, 66.

17. "O her zaman sadece ofiste kalır...": Aynı yerden, 82.

18. "en makul": Dodd, *Günlük*, 13.

19. "Hitler de bu akıllı adamların kuyruğuna takılacak...": Dodd'dan Newton Baker'a mektup, 12 Ağustos 1933, 40 numaralı kutu W. E. Dodd Evrakları.

20. "Zuckerman'ın belki de hiç geçmeyecek olan zedelenmeden...": Messersmith'ten Hull'a, 9 Ağustos 1933, Messersmith Evrakları.

21. “Kadının hamile olduğunu...” diye ekledi Messersmith: Aynı yerden, 4

22. “Yahudilere saldırmak SA askerlerinin...”: Messersmith’den Hull’a, 26 Temmuz 1933, Messersmith Evrakları.

23. “yanlış ve abartılı”: Messersmith, “Attack on Kaltenborn” (“Kalterborn’a Saldırı”), yayınlanmamış anı yazısı 2, Messersmith Evrakları.

24. “Alman asıllı olmasıydı...”: Aynı yerden.

25. “Almanya’ya gelen Amerikalıların ülkeyle ilgili...”: Messersmith’ten Hull’a, 26 Eylül 1933, syf 1, Messersmith Evrakları

26. Bunun da kanıtını 31 Apustos’ta...: aynı yerden, 3.

27. “Eğer Almanya’daki Amerikalılar...”: Aynı yerden, 3.

28. “Yahudilerin Rotary üyeliklerinin...”: Aynı yerden, 7-8.

29. “Almanya’ya gelen Amerikalılar...”: Aynı yerden, 15.

8 Putzi’yle Tanışmak

1. Zeki, çekici ve güzel olduğu için...: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 100.

2. “Restorandaki diğer tüm insanlar...”: Isherwood, *Berlin Stories*, 204.

3. “güzel neşeli ve...”: Shirer, *Berlin Diary (Berlin Günlüğü)*, 34.

4. O zamanlar rağbet gören şey...: Araştırmam sırasında, baş kahramanlarımin Berlin’de kaldıkları süre boyunca katıldıkları davetlerin kartlarından ne kadar topladıklarını öğrendiğimde çok şaşırdım. Martha’nı kartları -hepsinden fazlaydı- Library of Congress’teki evraklarının arasında 1 numaralı kutuda dosya 2’de bulunabilir. Martha’nın fazlasıyla istismar ettiği müstakbel sevgilisi Armand Berard kartlarından bir tanesine; “Seni boşuna aradım/Boşuna uğradım” yazdı. Martha’nın yakın bir arkadaşı Elmina Rangabe şifreli bir şekilde

şöyle yazdı; “durul, ruhum, durul; taşıdığın kollar çabuk burkular.” A. E. Houseman’ın *A Shropshire Lad* (*Shropshire’lı Bir Delikanlı*)’dan alıntılanmıştı. Martha Rangabe’ye olan samimiyetini göstermek için isminin yanına çarpı işareti koymuştu.

5. “eğer yapacak daha önemli bir işiniz yoksa...”: Aynı yerden.

6. “çok yenip içip yendiği ve fazlasıyla içki içildiği”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 25.

7. “müthiş bir hâlde”: Aynı yerden, 25.

8. “inanılmaz garip görünen...”: Dalley, 156.

9. “içgüdüsel olarak antipati”: Messersmith, “Dr. Hanfstaengl,” yayınlanmamış anı yazısı 1, Messersmith Evrakları.

10. “Kesinlikle güvenilmez biri...”: Messersmith’den Jay Pierrepont Moffat’a, 13 Hairan 1934, Messersmith Evrakları.

11. “Amerikalılara dostça davrandığını”: Reynolds, 107.

12. “Putzi’den gerçekten nefret etmek için...”: Aynı yerden, 207.

13. Harvard’da: Hanfstaengl, 27, 32; Conradi, 20.

14. Bir rivayete göre Hanfstaengl...: Conradi, 21.

15. “Dolf Amca”: Aynı yerden, 46.

Egon Hanfstaengl *Sunday Telegraph of London*’a (27 şubat 2005’te) Hitler’in muhteşem bir oyun arkadaşı olduğunu söyledi. “Onu çok seviyordum. Hitler bir çocuğun sahip olmayı isteyeceği türden en yaratıcı oyun arkadaşıydı. Onunla en çok trencilik oynamayı severdim. Ellerinin ve dizlerinin üzerine çöker bir tünel ya da köprüyol olurdu. Bende onun yaptığı tünel ya da köprüyoldun altından geçen buharlı tren olurdu. Ağzıyla buharlı tren sesi çıkartırdı.

16. “küstah teşhircilik”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 26.

17. “Yumuşak, kendisi sevdiren bir duruşu...”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 25-26

18.” Korkutucu bir şekilde büyük”: Fromm, 90.

19. “Putzi herkese, hatta...”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 25-26.

20. “Elçiliğini kemer sıkarak yürüten...”: Hanfstaengl, 214.

21. “Papa” Dodd: Conradi, 121.

22. “Dodd’la ilgili en güzel şey...”: Hanfstaengl, 214.

9 Ölüm Ölümdür

1. Mowrer’in en önde gelen kaynaklarından biri...: Mowrer, *Triumph (Zafer)*, 218.

2. Putzi Hanfstaengl, Mowrer’in bu kadar...: Aynı yerden, 219.

3. “Böyle bir öfkenin ancak ve ancak...”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 39.

4. “Boşu boşuna uğraştım. Kendisi bilir”: Mowrer, *Triumph*, 224.

5. “kendisi de en az Naziler kadar...”: Dodd, *Diary*, 24.

6. Gestapo lideri Rudolf Diels ne zaman...: Messersmith, “Some observations on my relations with the pres” (“Basınla olan ilişkim üzerine bazı gözlemler”), yayınlanmamış anı yazısı, 20, Messersmith Evrakları.

7. “insanların haklı öfkesi”: Mowrer, *Triumph*, 225-26.

8. “ömrümde yaptığım en zor....”: Messersmith, “Some observations on my relationship with thepres”, yayınlanmamış anı yazısı, 21, Messersmith Evrakları.

9. “Eğer gazeteniz sizi...”: Mowrer, *Journalist’s Wife (Gazetecinin Karısı)*, 308.

10. “Mowrer bu öğüdü yüzünden...”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 39.

11. “belki de en önde gelen kimyagerlerindendi”: Dodd, *Diary*, 17.

12. C × t = k: Bakınız “Fritz Haber”, JewishVirtualLibrary.org.

13.Ypres'te geçirdiği o gün özel hayatında...: Stern, 121.Ayrıca bakınız; "Fritz Haber", NobelPrize.org.

14. "Derin keder içerisindeki tek avantajım...": Aynı yerden, 53.

15. "baştan aşağıya titriyordu": Rapor, 14 Eylül 1933, 59 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

16. "Yahudi zulmüyle ilgili şimdiye kadar...": Dodd, Diary, 17.

17. "burada bilimde ayrıcalıklı bir yere...": Aynı yerden, 17.

18. "Biliyorsunuz ki alınacak göçmen kontenjanı...: Dodd'tan Isador Lubin'e, 5 Ağustos 1933, 41 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

19. "Görünen o ki Büyükelçi bu mevzuda...": D.W. MacCormack'tan Isador Lubin'e, 23 Ağustos 1935, 41 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

20.İngiltere'ye sığındı ve...: Goran, 169,171.

21.Zyklon B: Stern, 135.

22. "Keşke ben de sizin kadar...": Stephen S. Wise'dan Dodd'a, 28 Temmuz 1933, 43 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

23. Dodd'un "kandırıldığını"...: Wise, *Personal Letters*, 223.

24. "birçok bilgi kaynağı...": Dodd'tan Stephen S. Wise'a, 1 Ağustos 1933, 43 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

25. "başka türlü farkında olamayacağı gerçekleri...": Wise, *Personal Letters*, 224.

26. "Dodd, gözden geçirilmesi mümkün olmayan...": Wise, *Challenging Years*, 254.

27. "Özetle, kişisel güvenlik...": Messersmith'ten Hull'a, 24 Ağustos 1933, Messersmith Evrakları.

28. "bana kalırsa işin özünde...": Dodd'tan Roosevelt'e, 12 Ağustos 1933, 42 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

10. KISIM: TiergartenStrasse 27a

1. Devletin bu saray için o ana kadar yaptığı...: Dodd'tan William Phillips'e 13 Kasım 1933, 42 numaralı kutu.

2. "bana sorarsanız evimin sarayda olmasındansa...": Dodd'tan Sam D. McReynolds'a, 2 Ocak 1934, 42 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

3. Dodd Ailesi aralarından seçmek için çok fazla...: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 32.

4. "Kirası aylık sadece 150\$ olan...: Dodd'tan Roosevelt'e, 12 Ağustos 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

5. Ağaçlar ve bahçeler...: Araştırmalarım sırasında, Gianna Sommi Panofsky'yle –Dodd'ların ev sahibinin gelinini– görüşmenin zevkini tattım. Kendisi bana evin detaylı planlarını ve dıştan görüntüsünün fotoğraflarının kopyasını temin etti. Ne yazık ki ben bu kitabı tamamlayamadan öldü.

6. "New York'taki evlerinin iki katı büyüklüğünde...": Dodd, *Through Embassy Eyes*, 33-34.

7. "tamamıyla renkli ve altın mozaikle": Aynı yerden, 34.

8. "Tüm kalbimizle, sizin nazik çabanız...": Dodd'tan Bayan Alfred Panofsky'e, tarihsiz mektup, Gianna Sommi Panofsky tarafından temin edildi.

9. "Oraya gitmeyi seviyordum": Fromm, 215.

10. "ikinci ev": Ferdinand, 253.

11. "Hizmetçiler gözden kaybolur kaybolmaz...": Aynı yerden, 253.

12. "Prens Louis eğer söyledikleriniz hakkında...": Aynı yerden, 253.

13. "Birbirimizi seviyoruz...": Martha'dan Thorton Wilder'a, 25 Eylül 1933, Wilder Evrakları.

14. "kısa boylu sarışın itaatkar...": Dodd, *Through Embassy Eyes*, 147.

15. "Artık hicret başlıyor...": Carl Sandburg'tan Martha'ya, tarihsiz, 63 numaralı kutu, William E. Dodd Evrakları.

16.Martha, Bill Jr. ve Reynolds: Dodd, *Diary*, 22-23; Dodd; *Through Embassy Eyes*, 118.

3. BÖLÜM: BAHÇEDE ŞEYTAN

11 Garip Mahluklar

1. “Mulhivil iyi bir Amerika vatandaşı...”: Messersmith’ten Hull’a, 19 Ağustos 1933, Messersmith Evrakları.

2. “Çok genç, çok hareketli...”: Dodd, *Diary*, 26-27.

3. “pişmanlık dolu günah çıkarmalarını”: Dodd, *Diary*, 26-27.

4. “insanların coşkusu bize de bulaşıyordu.”: Dodd, *Through Embassy Eyes*, 28.

Bu bölümün detayları takip eden sayfalarda, özellikler de Martha’nın anı yazılarında sayfa 27-32’de bulunabilir ve Quentin Reynolds’ın anı yazılarında, sayfa 118-21

Martha’nın açıklamaları Reynolds’inkinden biraz farklılık gösteriyor. Martha, Reynolds’ın Nuremberg’ten direk telfraf çekmek yerine haberi Berlin’de dönüşünün ardından yazmayı ve Martha ile Bill’i haberinin dışında tutmayı kararlaştırdığını iddia ediyor. Reynolds ise sonradan yazdığı anı yazısında. Doddlara göndermede bulunan bölümleri haberdan çıkardığını ancak haberi hâlâ Nuremberg’teyken yazıp telgrafla yolladığını belirtiyor. Dodd, *Embassy Eyes*, 29; Reynolds, 120.

5. “kısa boylu, tıknaz...”: Kershaw, *Hubris*, 179.

6. Goebbels gülümsedi: Nazilerin Aryanlık takıntılarının yarattığı sorunlardan biri de rejimin en önde gelen liderlerinin hiçbir tanesinin uzun, sarışın, mavi gözlü modele uymamasıydı. Hitler, ateş püskürerek konuştuğu zamanlar dışında oldukça yavan bir tip, garip bıyıklı orta yaşlı bir orta ölçekli bir yönetici gibi ve Amerikalı komedyen Charlie Chaplin’e benzeyen bir adamdı. Göring aşırı kilolu, tırnaklarını boyamak ve bir günde sayısız kez üniformasını değiştirmek gibi aşırı dere-

cede garip narsistik gösterişlerde bulunan biriydi. Himmler bir çiftçiye benziyordu ki zaten Hitler tarafından kutsanmadan önceki mesleği de buydu; tavuk çiftçiliği.

Fakat Goebbels'in görüntüsü en alakasız olandı. Genellikle Nazi'nin nefret literatüründeki garip bir şekilde çarpıtılmış karikatürlere benzeyen sakat ayağıyla çökmüş bir tipti. Berlin'in köşe bucağında gizlice komik şiirler yazılıyordu: "Allah'ım kör et beni/ Belki o zaman Goebbels'ı Aryan sayarım" Gallo, 29.

7. **"Gençlerin çehreleri ışıldıyor..."**: Martha'dan Thorton Wilder'a, 14 Aralık 1933, Wilder Evrakları.

Birçok insan bu görüşü paylaşıyordu, en azından ilk başlarda. Berlin'de yaşayan bir ressam olan Marsden Hartley'in gözlemleri beni özellikle hayretler içerisinde bırakanlardan. 28 Aralık 1933'te şöyle yazmış; "Burada her zamanki gibi uygun adım yürüyüşlerini yapan gençleri görmek gerçekten nefes kesici. İnsan Almanya'nın bu şekilde uygun adım yürüdüğü hissine kapılıyor o canlılık, sağlık ve sahip oldukları fiziksel hakkaniyet." Hartley, 11.

8. **"Geri çevrildim."**: Dodd, *Diary*, 26.

9. **"çok hoş bir şekilde sıra dışı"**: Aynı yerden, 25.

12 Brutus

1. **"Her şey bitmişti"**: Dodd, *Diary*, 30-31.

2. **"Almanya'daki gerçekleri olduğu gibi yansıtmayarak..."**: Bu alıntı ve diğer detaylar Messersmith'in Kaltenborn bölümünden "Attack on Kaltenborn"dan alındı, yayınlanmamış anı yazısı, Messersmith Evrakları; Kaltenborn'un yazışmaları Wisconsin Historical Society'de (Wisconsin Tarih Cemiyeti); ve Kaltenborn'un anı yazısı, *Fifty Fabulous Years (Elli Muazzam Sene)*.

3. **"Bu eskide kaldı"**: Kaltenborn Evrakları.

4. **"aksi takdirde istenmeyen gösterilerle..."**: Dodd, *Diary*, 36.

5. **"Onların bu aşırılıkları için..."**: Dodd, *Embassy Eyes*, 36.

6. **"Her tarafta taze ve güçlü..."**: Aynı yerden, 36-37.

7. **"ve medyadaki haberlerin ve zulüm haberlerinin..."**: Aynı yerden, 37.

8. **"Almanya'ya ne zaman geri..."**: Mowrer, *Triumph*, 226.

9. **"Sen de mi Brütüs"**: Messersmith, "Some observations on my relations with the pres," yayınlanmamış anı yazısı, 22, Messersmith Evrakları.

10. **Mowrer'in "bir ara Berlin'de"**: Dodd'tan Walter Lichtenstein, 26 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

11. **"Ne yazık ki kitabı basıldıktan sonra..."**: Aynı yerden.

12. **"Dünyanın hiçbir yerinde ..."**: Reynolds, *Journalist's Wife*, 309.

13. **"Protokol Beyefendilerinin..."**: Dodd'tan Hull'a, 19 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

14. **"Gösteri bugün saat 5'te başladı"**: Dodd, *Diary*, 33.

15. **"Eğer son anda..."**: Dodd, *Embassy Eyes*, 236.

16. **"Si diplomasi heyetindekiler..."**: Dodd'dan Hull'a, 17 Şubat 1934 (gönderilmedi), 44 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

17. **"Size ayak uyduramıyordunuz"**: Aynı yerden.

18. **"başkalarına bulaştırdığı neşesi..."**: Dodd, *Embassy Eyes*, 233.

19. **"Almanya'da espriden anlayan çok az insandan biri"**: Aynı yerden, 233.

20. **Gazetede yayınlanan sıradışı bir fotoğrafta...**: Bu fotoğrafın bir kopyası burada bulunabilir; Dodd, *Embassy Eyes*, 118'in karşısındaki sayfa.

21. **"Flörtleşiyormuş gibi"**: Schultz, "Sigrid Schultz Transcript-Part I," 10 numaralı kutu, Schultz Evrakları.

22. **"Çünkü bu adamla aynı odada bulunmak..."**:

Schultz, Catalogue of Memoirs (Anı yazıları Kataloğu), kopyadan bir bölüm, 2 numaralı kutu, Schultz Evrakları.

23. **“Ben Göring’i her zaman daha etkileyici..”**: Reminiscences of John Campel White (John Campel White’in Yadigarları), sözlü tarih koleksiyonları, Columbia Üniversitesi, 87-88.

24. **“üç katı kadardı”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 221.

25. **“Size şöyle söyleyeyim...”**: Dodd’tan Hull’a, 19 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

26. **“Ama bu konukseverliğin...”**: Aynı yerden.

27. **Elçilikteki büfede...**: Berlin Embassy Post Report (Revision), sayfa 10, 124.62/162, State/Decimal.

28. **“Gümüş kayık tabakları kullanmayacağız.”**: Dodd’tan Hull’a 19 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

29. **“Çok yemek yeme, 5 çeşit şarap içme...”**: Dodd’tan Carl Sandburg’a, 21 Kasım 1934, 45 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

30. **“Baş ağrısı nöbetleri...”**: Dr. Wilbur E. Post’tan Dodd’a, 30 Ağustos 1933, 42 numaralı kutu, W.E.Dodd, Evrakları.

31. *Sonderzburg*: Metcalfe, 141.

32. *Şövalye Ölüm ve Şeytan*: Burden, 68.

13 Benim Karanlık Sırrım

1. **“Sanırım o zamanlar evli olduğumu...”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 41.

2. **Martha burada Putzi Hanfstaengl’la...**: Conradi, 122.

3. **Penisimin etrafında uçuşup...**: Vanden Heuvel, 248.

4. **“Sen beni bu dünyada kırabilecek...”**: Armand Berard’tan Martha’ya, tarihsiz, 4 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

5. **“Tabi ki de Tiergartenstrasse’deki...”**: Max Delb-

rück'ten Martha'ya, 15 Kasım 1978, 4 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

6. **"Bu konuda Büyükelçiye hep bir şeyler..."**: Messersmith'ten Jay Pierrepont Moffat'a, 13 Haziran 1934, Messersmith Evrakları.

7. **"O kadar yanlış tavırlar sergiliyorki..."**: Messersmith, "Goering", yayınlanmamış anı yazısı 5, Messersmith Evrakları.

8. **"Orası bir ev değil..."**: Brysac, 157.

9. **"kimse onu tanımasa bile..."**: Dodd, *Embassy Eyes*, 52.

10. **"Yeryüzünde gördüğüm en meşum..."**: Aynı yerden, 52.

11. **"yırtıcı, bozulmuş..."**: Aynı yerden, 53.

12. **"Kadınlarla sevişmek onun için..."**: Gisevius, 39.

13. **"Bu fidan gibi uzun..."**: Ludecke, 654-55.

14. **"Mefisto vari davranışlarından..."** Dodd, *Embassy Eyes*, 52.

15. **"oldukça az"**: Gellately, *Gestapo*, 44-45.

16. **"Çalışanların çoğu ne deli ne çıldırmış..."**: Aynı yerden, 59.

17. **"İnsan farkında olduğu, bildiği..."**: Gellately, *Gestapo*, 129.

Gestapo anı yazarı ve *To the Bitter End (Acı Sona Doğru)*, yazarı Hans Gisevius'a göre Gestapo içerisinde bile korku vardı: "Çünkü katillerin ininde yaşıyorduk ve ilk önce meslektaşlarımızı telefonla arayıp bu kadar tehlikeli bir yolculuğa niyetlendiğimizi bildirmeksizin, salonun karşısına, 3-5 metre öteye elimizi yıkamaya dahi gidemez olmuştuk" Patronu Gisevius'a sürekli duvara yakın yürümesini ve merdivenlerden çıkarken korkuluklardan uzak durması konusunda uyarıda bulundu. Çünkü bir görüşe göre bu nişancıların aşağıda temiz bir atış yapmasını güçleştiriyordu. "Kimsenin bir dakika bile güvende olduğu yoktu." Gisevius, 50-51

18. **"Ruhu çekilmiş birer kil yığının..."**: Gallo, 25-26.

19. “Pantolonumu çıkarmamı emrettiler.”: Rürup, 92.

20. “SA ve SS birlikleri...”: Metcalfe, 133.

21. “Tiergarten’ın altın cesedi”: Martha’dan Thorton Wilder’a, 10 Kasım 1934, Wilder Evrakları.

22. “ziyadesiyle patavatsız”: Wilbur Carr, Memorandum (rapor)’dan alıntılandı, 5 Haziran 1933, 12 numaralı Kutu, Carr Evrakları.

23. “Kafasına sürekli silah doğrultulduğu...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 56.

24. “Gerçek orada öylece romantize...”: Aynı yerden, 53.

14 Boris’in Ölümü

1. “Oldukça sıra dışı bir ağza...”: Agnes Knickerbocker, muhtelif notlardan, 13 numaralı kutu, 22. Dosya, Martha Dodd Evrakları.

2. **Yayınlanmamış bir günlüğünde...:** Martha ardında Boris’le olan ilişkisiyle ilgili zengin daktiloyla yazılmış kayıtlar bıraktı. Aralarında diyaloglardan paragrafların bulunduğu ve kimin hangi söze güldüğü, kimin kaşını çattığı gibi sayısız detayın bulunduğu kayıtlar... “*Bright Journey into Darkness*,” (“*Karanlığa Yapılan Aydınlik Yolculuk*”), 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

3. “zenci-Yahudi vızıltısı”: Kater, 15.

4. “Elçiliğin diğer çalışanlarının sus pus eden...”: “*Bright Journey into Darkness*,” 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

5. “direksiyona geçmeden evvel...”: Agnes Knickerbocker, muhtelif notlardan, 13 numaralı kutu, 22. Dosya, Martha Dodd Evrakları.

15 Yahudi Meselesi

1. **Ekonomik meselelerin konuşulmasıyla hoş başlayan...:** Dodd’un Neurath’la olan görüşmesiyle ilgili kayıtlarımı Dodd,

Diary, sayfa 35-37 ve 7 sayfalık Memorandum'undan aldım, 14 Eylül 1933, 59 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

2. **"Almanya'da başka ülkeleri hedef alan..."**: Leon Dominican'dan Hull'a ve Berlin Elçiliği'ne, 15 Eylül 1933, 862.113. GC, State/Decimal.

3. **Oldukça nahoş bir hadise de...**: Messersmith'ten Hull'a, 29 Temmuz 1933, Messersmith Evrakları.

16 Gizli Bir Talep

1. **"katlanılmaz ve müşkül bir iş"**: Dodd'tan Samuel F. Bemis'e, 7 Ağustos 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları

2. **"Size gelecek ayın sonunda..."**: Alfred Panofsky'den Dodd'a, 18 Eylül 1933, 42 numaralı kutu, William Dodd Evrakları.

3. **Dodd mektubunun ilk taslağında...**: İlk ve son taslağı görmek için bakınız; Dodd'dan Alfred Panofsky'e, 20 Eylül 1933, 41 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

4. **"Çok fazla kalabalık ve rahatsızlık..."**: Memorandum, tarihsiz, (1935 dolaylarında), 47 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

5. **"cesaret ve sıkı bağlılığın..."**: Klemperer, *Language (Dil)*, 32, 43, 48, 60.

6. **Woolworth ucuzluk mağazaları zincirinin yöneticisi**: Dodd, *Diary*, 44; Messersmith'ten William Phillips'e, 19 Ekim 1933, Messersmith Evrakları.

7. **İletişim Bakanlığı**: Miller, 53.

8. **"İnsanlık tarihinde Almanya'nın Yahudilere..."**: Messersmith'ten William Phillips'e, 29 Eylül 1933, Messersmith Evrakları.

9. **"dışarıdan müdahale"**: Aynı yerden.

10. **"Görünürde pek umut yok ve benim..."** Dodd'tan Edward M. House'a, 31 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

11. **“Tarih çalışmam baltalanıyor...”**: Dodd’tan Jane Addams’a, 16 Ekim 1933, 40 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

12. **“Eğer izin vermek konusunda...”**: Dodd’tan Hull’a, 4 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

17 Şeytan’ın Kaçışı

1. **“haşin ve hissiz bir ifade...”**: Diels, 328-31, ayrıca Crankshaw, 51-61.

2. **“Diels Bohemyadan, kaçtığı yerden...”**: Crankshaw’dan alıntılandı, 56.

3. **“Alman bir Frau’ya çok benzeyen...”**: Brysac, 200.

4. **“Fikirlerini beyan ederken ...”**: Yayınlanmamış anı yazısı sayfa 9 (8 olarak numaralandırılmış), 13 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

5. **Yurt dışındayken Rus istihbaratı...”**: Dallin, 236.

6. **“Nazilileştiğini...”**: Brysac, x.

7. **“Soft mavi ve yeşiller...”**: Aynı yerden, 111.

8. **“burada İngilizce konuşan insanlardan...”**: Martha’dan Thorton Wilder’a, 25 Eylül 1933, Wilder Evrakları.

9. **“Martha seni çok sevdiğimi...”**: Mildred Fish Harnack’dan Martha’ya, 4 mayıs (muhtemelen 1934), 5 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

10. **“Bu tadına doyulmayan...”**: Yayınlanmamış anı yaisı, sayfa 4 (3 olarak numaralandırılmış), 13 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

11. **“bir tutam keçi söğüdünün ya da...”**: Martha’dan Thorton Wilder’a, 14 Aralık 1933, Wilder Evrakları.

12. **“Orada, öylece koltukta oturuyordum...”**: Brysac, 419.

13. **“Şaşkınlık...”**: Aynı yerden, 146.

14. **“engin burjuva gençliği...”**: Aynı yerden, 154.

18 Bir Dosttan Gelen Uyarı

1. **“eğlenceli sohbetler, ilham verici fikirler...”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 86.

2. **8 Ekim’deki doğum partisi için...**: Anı yazılarında Martha 44 -45. Ve 65-66. sayfalarda yaptığı partilerine göndermede bulunuyor. Bu parti de onlarla aynı. Merhum Phillip Metcalfe 1933 adlı kitabında aynı şekilde bu göndermeleri bağdaştırıyor ve o göndermelerin Martha’nın doğum gününe işaret ettiğini büyük bir kesinlikle ortaya koyuyor. Metcalfe, 1990’daki ölümünden önce Martha Dodd’la mektuplaşma ayrıcalığına kavuşmuştu. Metcalfe, 195-96.

3. **“genç, topuk selamı veren...”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 44.

4. **“bu karma toplantılarda küstahça...”**: Aynı yerden, 67. “Horst Wessel Şarkısı” aslında Nazi’lerin hassasiyet noktalarının top noktasıydı. Bu şarkısın bir jaz versiyonunu yapmaya kalkışan bir orkestra şefi Almanya’dan kaçmaya zorlanmıştı. Kater, 23.

5. **“kendi kendilerinin en büyük düşmanları...”**: Dodd’tan Leo Wormser’e, 26 Eylül 1933’te, 43 numaralı Kutu, W.E.Dodd Evrakları.

6. **“Çok fazla haksızlığa ve zulüm eden...”**: Dodd’tan Jane Adams’a, 13 Ekim 1933, 40 numaralı kutu, William E. Dodd Evrakları.

7. **“Başkan benden (yeri geldiğinde)...”**: Dodd’tan William Phillips’e, 14 Ekim 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

8. **“Büyük bir baskı altına girdiği zamanlarda...”**: Dodd’un konuşma metni için bakınız, Dodd’tan Roosevelt’e gönderilen mektubun ilişiği, 13 Ekim 1933, Roosevelt Yazışmaları.

9. **Schacht’ın da “şiddetle alkışladığını”...**: Aynı yerden.

10. **“Her şey sona erdiğinde bütün Almanlar geldiğinde...”**: Dodd’tan Hull’a, 19 Ekim 1933, 41 Numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

11. “Sessiz ancak endişeli Almanya halkının tamamı...”: Aynı yerden.

12. “Hitler ve Hitlerciliğe karşı bu...”: Fromm, 132.

13. “Durum oldukça zor...”: Mtcalf, 164-65.

14. “Almanya’nın bütün liberalleri...”: Dodd’tan Roosevelt’e, 14 Ekim 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları. (Not: bu mektubun elle yazılmış versiyonu Roosevelt’in yazışmaları arasında ve 13 Ekim 1933 tarihini taşıyor. Görünüşe göre daktilo edilmiş versiyonu 14 Ekim tarihli olanı son ve doğru olarak tarihlendirilmiş kopyası.)

15. “Neurath’ın tutumu hükümetimize...”: Dodd’tan Hull’a, 13 Ekim 1933, 362.1113/13, State/Decimal.

16. “bir önceki gün yapılan konuşmaya...”: Dodd, *Diary*, 47.

17. “anavatanda yüz kızartıcı yorumlar...”: Dodd’tan Roosevelt’e, 14 Ekim 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

18. “vaziyetten bütünüyle haberdar olduğunuza göre...”: Dodd’tan Phillips’e, 14 Ekim 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

19. “öğrencilerine ders veren öğretmen”: Moffat, *Günlük*, 12 Ekim 1933.

20. “diğer bir çok elçinin içinde bulunduğu...”: William Phillips’ten Dodd’a, 27 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

21. “Başkan’ın, Berlin’de yaptığın işlerden...”: Edward M. House’tan Dodd’a, 21 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W.E.Dodd Evrakları.

22. “Bu düşünen bir adamın yaptığı...”: Dodd, *Diary*, 48.

23. “Müttefiklerin bu sefer Almanya’yı...”: Shrier, *Rise (Yükseliş)*, 211.

19 Çöpçatan

1. İlişkileri genelde felaketle...: Hitler’in aşk hayatıyla ilgili detaylar için bakınız; Kershaw *Hubris*, 284-85, 351-55.

2. “bezdirici sahipçilik”...: Aynı yerden, 354.
3. “Bana güven...”: Aynı yerden, 187.
4. “Hitler’in bir kadına ...”: Conradi, 121.

4. BÖLÜM: KEMİKLER NASIL SIZLAR

20 *Führer’in Öpücüğü*

1. “düzgün ve sağlam duruşuyla”: Dodd, *Diary*, 49.
2. “Chauffereska”: Kershaw, *Hubris*, 485.
3. *King Kong* favorilerindendi...: Aynı yerden. 485
4. “Hitler, izinli günündeki...”: Hanfstaengl, 22.
5. Büyükelçi ilk önce Amerikalılara...: Dodd, *Diary*, 49.
6. “Belki fazla açıksözlüydüm...”: Dodd’tan Roosevelt’e, 28 Ekim 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.
7. “Dünya barışının devamlılığı...”: Dodd’tan Hull’a, 17 Ekim 1933, 362.1112/19 GC, State/Decimal.
8. “Şansölye’nin verdiği sözler...”: Messersmith’den Wiliam Phillips’e, 19 Ekim 1933 (syf. 12-13), Messersmith Evrakları.
9. “Avrupa tarihini değiştirmek için görevlendirilmiş”: Dodd, *Embassy Eyes*, 63-65.
10. “Hitler,”...: Aynı yerden, 65.
11. “Birazcık kızmış ve...”: Aynı yerden, 65.
12. “Beni *Obersturmbannführer der SS* olarak...”: Diels’ten Himmler’e, 10 Ekim 1933 vol.11, sayfa 142, *Archives of the Holocaust (Holocaust Arşivleri)*.

21 *George ile ilgili Mesele*

1. “Alman hukuk tarihinde ilk kez...”: Henry P. Leverich “The Prussian Ministry Of Justice Presents a Draft for a New German Penal Code,” (“Prusya Adalet Bakanlığı Yeni bir Alman Ceza Kanunu Talağı Sunuyor”) 21 Aralık 1933, GRC 862.0441/5, State/Decimal.

2. **“tedavi edilemez hastaların öldürülmesine”**: Dodd Rapor, 26 Ekim 1933, 862.0441/3, State/Decimal.

3. **“sağığını ne parti kartı numarasını...”**: Dodd’un Hull’a yolladığı mektuba ilişitirilmiş, 13 Kasım 1933, GRC 362.1113 Kaltenborn, H.V./5, State Decimal.

4. **“Varlıklı çalışanlar öğleden sonraları...”**: Dodd’tan Hull’a, 19 Ekim 1933, 41 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

5. **“Almanya’da mevcut olan kronik durum...”**: D. A Salmon’dan William Phillips’e, 1 Kasım 1933, Phillips’ten Dodd’a gönderilen mektuba ilişitirilmiş, 4 Kasım 1933 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

6. **“Berlin Elçiliğindeki telgraf...”**: William Phillips’ten Dodd’a, 4 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

7. **“Bay Salmon’un çalışma biçimimi...”**: Dodd’tan William Phillips’e, 17 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

8. **“başka bir dünden kalma vakası”**: Dodd’tan Hull’a 6 Eylül 1933, 41 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

9. **“Bulunduğu mevki çok önemli ve...”**: Aynı yeden.

10. **Dodd, görünüşe göre...**: Stiller, 40.

11. **“Burada önemli pozisyonlarda...”**: Messersmith’ten William Phillips’e, 28 Ekim 1933 (sayfa 6,9-10), Messersmith Evrakları.

12. **“Rosenberg Yönetimi”**: Breitman ve Kraut, 225.

13. **“ sahip olduğundan çok daha fazla...”**: Dodd’tan William Phillips’e, 15 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

14. **“Çok hareketli ve sıkıntılı zamanlarda...”**: Aynı yerden.

15. **“herhangi bir kayba uğramadan...”**: Dodd’tan William Phillips’e, 17 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

16. “Bana öyle geliyor ki,...”: Dodd’tan William Phillips’e, 15 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, William Dodd Evrakları.

17. “Mektuplar ve raporlar...”: William Philips’ten Dodd’a, 27 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, William Edward Dodd Evrakları.

18. 29 Ekim Pazar günü...: Dodd, *Diary*, 53.

22 Uzun Çizme Giyen Tanık

1. “İçeri girdim ve önlere çok yakın...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 59-60.

2. “Sıkıntıdan esnemekten..”: Tobias, 211.

Hans Gisevius Sayfa 29’da, yavaş adımlar üzerine güzel yorumlar yapıyor: “Yavaşça, sanki ağır,yapışkan bir sıvı, görgü tanıklarının ve uzmanların deresi akıp gidiyordu...Duruşma beklenmeyecek kadar sıkıcıydı...”

3. “güçlü, haşin ve kaygısız”: Dodd, *Embassy Eyes*, 58.

4. “filin mabeti”...: Bullitt, 223.

5. “Herkes elektrik çarpmış gibi...”: Tobias, 223.

6. “Bir eliyle vahşice jestler...”:Gisevius, 32.

7. “ekstradan gergindi...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 62.

8. “Tek bir gaf...”: Holborn, 143.

9. “bu yüzden gerçek kundakçıların...”: Tobias, 226.

10. “daha önce baskı altındaki...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 60.

11. “Mahkeme ister tahliyesine karar...”: Tobias, 228.

23 Boris Tekrar Ölüyor

1. “Kes şunu Boris...”: Martha Dodd, “Karanlığa Doğru Aydınlik bir Yolculuk”, 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları. Martha Boris’in hikâyesini ve gezintiyi 15-16. sayfalarda anlatıyor.

24 Oyu Çıkartma

1. “Bir 11 Kasım gününde...”: Shrier, *Rise*, 211.

2. **“Gelin yarın milli birliğimizi...”**: Aynı yerden, 211-12.

3. **kısacası herkesin kendince evet oyunu...**: Messersmith’ten Hull’a, “Some observation of nov. 12 1933” sayfa 3, Messersmith’ten Dodd’a gönderilen mektupların ilişiginde, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

Ian Kershaw’ın *Hubris*’inde, bu oy pusuluların üzerinde yazanlara yer verilmiş: “Siz, Almanya’nın adamları ve Siz Almanya’nın kadınları, Reich’inizin bu politikasını onaylamaya ve bunu kendi iradenizin görüşünüzün bir ifadesi olarak açıklamaya ve iş birliğini göstermeye hazır mısınız?” Kershaw, *Hubris*, 495.

4. **“Bir habere göre, hastanelerdeki yatalak hastalar...”**: Messersmith’ten Hull’a “Some Observations on the election of nov 12, 1933” sayfa 5 Messersmith’ten Dodd’a gönderilen 18 Kasım 1933 tarihli mektuba iliştirilmiş, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

5. **“aşırıya kaçan propagandalardan”**: Klemperer, *Witness*, 41.

6. **“Kimse bihaber kalmasın diye...”**: Messersmith’ten Hull’a,” “Some Observations on the election of nov 12, 1933”, sayfa 7, Messersmith’ten Dodd’a gönderilen 18 kasım 1933 tarihli mektuba iliştirilmiş, W. E. Dodd Evrakları.

7. **Oy kullanabilecek Alman nüfusu...**: Messersmith’ten Hull’a “Some Observations on the election of nov 12, 1933” sayfa 2 Messersmith’ten Dodd’a gönderilen 18 kasım 1933 tarihli mektuba iliştirilmiş, W. E. Dodd Evrakları.

8. **“hakiki barış aşkına...”**: Aynı yerden, 2.

9. **“Buradaki seçim bir komedi.”**: Dodd’tan Roosevelt’e, 28 Ekim 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

10. **Dachau kampından çıkan sonuç**: Shrier, *Rise*, 212.

11. **“Bazı şahıslara karşı...”**: Roosevelt’ten Dodd’a 13 Kasım 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

12. **“belli bazı muhalif gazetelerin...”**: Dodd, *Diary*, 58.

25 Gizli (Esrarengiz) Boris

1. **“Onu, kendimi adamadan sevmek istiyordum..”:** Martha Dodd, “Bright Journey into Darkness”, 23, 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

2. **“gözün hep kötü şeyleri görüyor.”:** Aynı yerden, 29.

3. **“Seni Seviyorum”:** Aynı yerden, 29.

4. **“ne onunla ne de onsuz...”:** Aynı yerden, 21.

5. **“Martha!”:** Boris’ten Martha’ya, 1934 bahar, 10 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

6. **Kasvetli bir gündü....:** Boris ve Matha’nı bu buluşmalarının detayları yayınlanmamış anı yazısından alındı, “Bright Journey into Darkness”, 21-26, 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

26 Küçük Basın Balosu

1. **“Bir adamdan hikaye koparmak...”:** Schulltz, “Winter of 1933-34”, 4.Kişisel Yazılar, 29 numaralı kutu, Schultz Evrakları.

2. **“rahatsız edecek kadar kalabalık”:** , “Winter of 1933-34”, 2.Kişisel Yazılar, 34 numaralı kutu, Schultz Evrakları.

3. **“rütbelerini ya da nişanlarını gizli tutarak”:** Fromm, 137.

4. **“Weimar Cumhuriyetinin mezar kazıcısı”:** Aynı yerden.

5. **“Hindenburg bana güveniyor.”:** Gelately, *Gestapo*, 1.

6. **“Prangaları kendi bileklerine geçirene kadar...”:** Wheeler-Benett, *Nemesis*, 293.

7. **“Papen geldiğinde, ününün...”:** Schultz, “1934”, 3 Kişiler Yazılar, 34 numaralı kutu Schultz Evrakları.

Diplomatik olaylarda Papen sıklıkla Messersmith’in karısına yaltaklanır ve kadının politik olaylarla ilgili olan görüşlerini öğrenmeye çalışırdı. Mesela Amerikalıların Almanya’ya bakışı gibi. Kadın bu sıkıştırmaları porselen koleksiyonundan bahsetmek suretiyle geçiştirmeyi öğrenmişti. Papen “asla bir şey duyamadı” diye yazdı Messersmith, “Çünkü eşim sürekli

konuşmayı porselenlere çevirirdi.” Messersmith, “Conversation with von Papen in Vienna” (“Viyanada von Papen’le Görüşme”), yayınlanmamış anı yazısı 7, Messersmith Evrakları.

8. **“Motor sesi arttıkça...”**: Fromm, 136.

9. **“sen neden üzülesin ki?”**: Aynı yerden, 136-37.

10. **Örneğin o yılın başlarında Göring...**: Messersmith “Belin’e geldiğimde...”, yayınlanmamış anı yazısı 7, Messersmith Evrakları.

11. **“oturup gözünü kırpmadan...”**: Messersmith’ten William Phillips’e, 29 Eylül 1933 (sayfa 6, ayrıca bakınız; 4-5), Messersmith Evrakları.

12. **“Size şunu söyleyebilirim ki....”**: Schultz, “Winter of 1933-34”7, kişisel Yazılar, 29 numaralı kutu: Schultz “1934”, 4, kişisel yazılar, 34 numaralı kutu, Schultz Evrakları.

13. **“hunhar ve kaba”**: Fromm, 137, 3004.

14. **İntihar söylentileri oldukça yaygındı...**: Goeschel, 100.

15. **“daha fazla yaşayamam...”**: Fromm, 138.

16. **“oldukça güzel vakit geçirdik...”**: Louis Lochner’dan Betty Lochner’a, 26 Aralık 1933, Karşılıklı Mektuplar, 6 numaralı kutu, Lochner Evrakları.

17. **“Misafirler belki başka bir yerde...”**: Dodd, *Diary*, 59.

18. **“O günden sonra Papen...”**: Schultz, “Winter of 1933-1934” 7, kişisel yazılar, 29 numaralı kutu, Schultz Evrakları.

19. **“Bellachen, yeni düzenlemelerin...”**: Fromm, 138-39.

27 O Tannenbaum

1. **“Berlin soğukta sızlayan bir iskelet gibidir.”**: Isherwood, *Belin Stories*, 186.

2. **SA Noel ağaç satışını...**: Gilbert L. MacMaster’dan Clarence E. Pickett’a, 12 şubat 1934, vol.2, sayfa 49, *Archives of the Holocaust*.

3. **“kendisine karşı garezi olan...”**: Wollstein olayının detayları Raymond H Geist’tan Hull’a gönderilen mektupta bulunabilir, 15 Aralık 1933, GRC 362.1121 Wollstein, Erwin/1, State/Decimal.

4. **Martha, aile ağacı olan...**: Martha ağaç süsleme kısmını basılmamış anı yazılarında anlatıyor, “Bright Journey into Darkness” 14-17, 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

5. **“bana olan edebi ilgini bile mi kaybettin...”**: Martha’dan Thorton Wilder’a, 14 Aralık 1933, Wilder Papers.

6. **“bir keresinde gürültü o kadar fazlaydı ki...”**: Wilbur Carr konuşmasında Raymond Geist’la yaptığı konuşmada dikkatli notlar aldı ve 5 Haziran 1935 tarihli “çok gizli” bir raporda bunlara yr verdi, Carr Evrakları.

7. **“Bakıyorum ki burada bir daktilo...”**: John Campbell White’tan Jay Pieerepont Moffat’a, 17 Kasım 1933, White Evrakları.

8. **“teşhis konması neredeyse imkânsız...”**: Jay Pierrepont Moffat’dan William Phillips’e, 4 Aralık 1933, 42 numaralı kutu, William E. Dodd Evrakları.

9. **“Profesör Dodd Almanya Elçiliği...”**: Dodd’tan William Phillips’e, 4 Aralık 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

10. **“Tribune’a sizin gelecek...”**: William Phillips’ten Dodd’a, 22 Aralık 1933, 42 numaralı kutu, William Edward Dodd Evrakları.

11. **“Belin’deki Elçiliğin durumlarına...”**: Phillips, Günlük, 20 Aralık 1933.

12. **“Konuyu her türlü açıdan ele aldık”**: Moffat, Günlük, 14 Aralık 1933.

13. **“kendi çalışanlarına karşı cephe aldığını...”**: Moffat, Günlük, 13 Şubat 1934.

14. **“İkimizin de arkadaşı olan G.S.M...”**: George Gordon’dan Dodd’a, 22 Ocak 1934, 44 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

15. Lochner, Dodd'a...: Lochner'in Dimitrov'u kurtarmak için yaptığı planın detayları Metcalfe'den, 232-34; Dodd, *Diary*, 65-66; Conradi, 136-38.

16. "vatan hainliği, isyankar kundakçılık...": Tobias, 268.

17. "Evde hep beraber oturmuş...": Lochner, 26 Aralık 1933, 6 numaralı kutu, Lochner Evrakları.

18. Diels'in niyeti tam olarak...: "Wheaton, 430. Diels kampları tiksindirici bulsa da, o kadar da özverili sayılmazdı. Genel bir affın muazzam bir politik değeri olacağını ve Hitler'in imajını hem ülke içinde hem de ülke dışında tazeleyeceğini fark etti. Fakat genel bir affın SS kamplarının idaresini sağlayan Himmler'le karşı karşıya kalmak anlamına geleceğinin de farkındaydı ve tam da bu sebepten affın fikrinin bile Göring'in hoşuna gideceğini biliyordu. Hitler ve Göring fikri desteklediler ve Dachau Kampını bu aftan yararlanamaması ve sadece sınırlı sayıda mahkûmun bu af kapsamına alınması gerektiği konusunda ısrar ettiler. Kimin serbest bırakılacağı konusunda karar verme yetkisini Diels'a bıraktılar. Göring sayıyı açıkladı ve toplamda 5000 kişinin serbest bırakılacağını söyledi. Aslında af Göring iddia ettiği kadar geniş kapsamlı olmadı. Prusya'nın dışındaki birkaç kamp da af kapsamı dışında kaldı ve serbest bırakılan mahkum sayısı Göring'in söz verdiğinden daha azdı. Dahası, Prusya'daki kampların 8 bin mahkûm daha alabilecek kadar kapasitelerinin artırılmasına ilişkin planlar vardı. Grankshaw, 45-47; Wheaton, 429-30.

19. "Gizli polis lideri...": Dodd, *Diary*, 67.

20. "İnsan Almanların İsa'ya...": Aynı yerden, 66.

5. BÖLÜM: TELÂŞ

28 Aralık 1934

1 "Bana bunu bildirdiğiniz için...": Tobias, 284.

2. "O garip doğasına, benim şimdiye kadar...": Phipps, 40.

3. “Hitler kesinlikle gittikçe...”: Martha’dan Thorton Wilder’a, 14 Aralık 1933, Wilder Evrakları.

4. İşsizlikle ilgili yapılan bir...: Fritzsche, 57; Miller, 66-67, 136

5. İşçileri Bakanlığında ihtiyati...: Krausick ve diğerleri, 419.

Normallik belirtilerinden biri de hükûmetin 15 Ocak 1934’de bir Amerikalıya yapılan saldırıyla ilgilineme biçimiydi. O soğuk, yağmurdan ıslanmış pazartesi günü, Messersmith Amerika’dayken yerine vekil başkonsolosluk yapan Raymond Geist’in raporuna göre, Berlin’den pansiyon sahibi olarak görev yapan Max Schussler, “aşırı derecede kan kaybederek” Bellevuestrasse üzerindeki konsolosluğa geldi. Schussler Yahudiydi. Dodd’a danıştıktan sonra Geist ertesi gün Gestapo karargahına gitti ve Rudolf Diels’a bizzat itirazlarını ilettili. Kırk sekiz saat içerisinde saldırgan yakalandı, tutuklandı ve yedi ay hapis cezasına çarptırıldı. Dahası, yakalanma ve cezalandırma olayının haberleri radyoda ve gazetelerde geniş yankı uyandırdı. Geist Washington’a; “Alman hükûmetin bu kadar çabuk hareket ettiğini görmek oldukça gurur verici... Saldırıların son bulacağını düşünüyorum.” diye rapor etti. Zamanın da göstereceği üzere Geist yanılıyordu, ancak en azından o dönem için Amerika’nın gönlünü almak için hükûmet tarafından çaba gösteriliyormuş gibi görünüyordu.

Geist’in Diels’la olan son görüşmesini tamamıyla temelsiz bir görüşmeydi. Gestapo lideri Schussler’in ve diğer istismara maruz kalan Amerikalıların “o kadar da lüzumlu kişiler olmadığı” konusunda yakındı, Geist’in Diels’ın söylediklerinden hatırladığı kadarıyla. Dokundurma çok açıktı ve Geist’in tepesi attı. Geist; “Ona birinin Amerika vatandaşı olmasından ziyade hiçbir özelliği üzerinde durmadığımızı ve köken ve ırk konusunun tamamen meselenin bir kenarında bırakıldığını ve her Amerikan vatandaşının Amerika Hükû-

meti'nin himayesi altında olduğunu söyledim.” diye yazdı. Geist ‘tan Hull’a, 16 Ocak 1934, FP 362.1113 Schussler, Max/1, State/Decimal; Geist’tan Hull’a, 18 ocak 1934, 362.1113 Schussler, Max/8 GC, State/Decimal.

6. “Almanya’daki diğer bütün kamplardan...”: Gilbert L. MacMater’dan Clarence E. Pickett, 112 Şubat 1934, vol 2, sayfa 58-59, *Archives of Holocaust*.

Deschner yazdığı Reinhard Heydrich biyografisinde bu fırtına öncesi günler için; “Yahudiler Dachau Kampında Yahudi oldukları gerekçesiyle değil Nasyonal Sosyalizmin aktif politik muhalif, komünist, NS’ye düşman gazetelerde gazeteci ya da “irticacı” oldukları gerekçesiyle tutuluyorlardı”. Deschner, 79.

7. “Tolerans zayıflıktır”: Noakes ve Pridham, 284-86.

8. “Bu anlayıştan yola çıkarak...”: Krausnick ve diğerşeri, 433.

9. “Son gelişimde Berlin dışarıdan...”: Rapor, David Schweitzer’dan Bernhard Kahn’a, 5 Mart 1934, vol. 10, sayfa 20-30, *Archives of the Holocaust*.

10. 1933 yılının başlarında ayrılmış olan 10 bin...: Breitman ve Kraut, 25.

11. “1933 yılı bitmeden hemen önce...”: Raymond Geist’in ifadesi, Nazi komplosu ve Saldırıları, vol. 4, Dokuman no. 1459-PS, Avalon Project, Yale Üniversitesi Hukuk Okulu.

Almanya’nın Versay Antlaşması ‘nın ihlali karşısında sözde gizli silahlanması Berlinliler için o kadar da sır değildi aslında. Ve bu durum şöyle bir popüler şakanın türemesine sebebiyet verdi:

Adamın biri arkadaşına, bebeğine yeni bebek arabası alacak kadar yeterli parası olmadığı için yakını. Arkadaşı da bebek arabası üreten bir fabrikada çalışmıyordur ve babanın arabayı oluşturmaya yetecek kadar parçayı aşırma teklifinde

bulunur. İki adam tekrardan karşılaştıklarında çiçeği burnunda baba bebeğini hâlâ kucağında taşıyordur.

Fabrikada çalışan arkadaş şaşırır ve babaya neden yeni yaptığı arabayı kullanmadığını sorar.

“Gördüğün gibi,” diye cevaplar baba, “çok yoğunum ben ve mekanikten de pek anlamam, bana verdiğin parçaları üç kez toparlamaya çalıştım her seferinde de makinalı silah çıktı ortaya!” Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 336.

12. “Pazar günü ülke dışına çıkmak isteyen biri...”: John Campel White’tan Jay-Pierrepont Moffat, 27 Kasım 1933, Carr Evrakları.

13. “Bilmenizi isterim ki sizin gibi bir adama...”: Gallo, 7-8; Gisevius, 171. Gallo ve Gisevius Hitler toplantısıyla ilgili iki farklı çeviri ortaya koyuyorlar. Ben herhangi özel bir sebebi olmaksızın Galo’nunkini tercih ettim.

14. Ama çok kısa bir süre sonra Hitler...: Diels, 385-89, Diels, Yazılı İfade, Stackelberg ve Winkle’da, 133-34; Wheaton, 439; Metcalfe, 235-36.

15. “Önümüzdeki senede de siz ve...”: Kershaw, *Myth*, 63.

16. Röhm, Hausherr, yani evsahibi...: Oturma Düzeni, 23 Şubat 1934 “Davetler, 1 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

29 Çekişmeler

1. “Büyükelçi Dodd’dan gelen mektupların tamamını okumak için”: Moffat, Günlük, 26 Aralık 1933.

2. Yahudi çalışanların sayısından...: Dodd’tan William Phillips’e 14 Aralık 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları. Dodd bu mektubu elle yazdı ve kağıdın en tepesine de şöyle bir not ekledi; “Sadece sizin için.”

3. “Haklı mesafeli tavır”: Dodd’tan William Phillips’e, 14 Aralık 1933, 42 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları. Bu mektup, önceki mektupla aynı tarihi taşıyor ancak içeriği ve

formayı oldukça farklı. Daktiloyla yazılmış ve “Şahsi ve Gizli” olarak damgalanmış.

4. **“Her zamanki gibi Dodd...”**: Moffat, Günlük, 26 Aralık 1933.

5. **“Çalışanlarınız arasında istenmeyen...”**: William Phillips’ten Dodd’a, 3 Ocak 1934, 45 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

6. **“Bakanlıktaki birilerinin çalışanlarınızı...”**: Aynı yerden.

7. **“adam kayırmasını sınırlandıracağını”**: Dodd’tan Roosevelt’e, 3 ocak 1934, 45 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

30 Önsezi

1. **Ocak ayının başlarında...**: Bir kez daha fazlasıyla Martha’nın Boris’le ilgili yazdığı yayınlanmamış anılarına başvurdum, “Bright Journey into Darkness”. Ve bir kez daha bu anı yazısı bana paha biçilemez detaylar sağladı. Elçilikteki odasının kapısını açarken Boris’in gülümsediğini söyledim çünkü Martha, Boris’in o an gülümsediğini yazmıştı. Anılarının tamamının doğru olup olmadığını kimse bilemez. Fakat o an Martha oradaydı ve onun tanıklığına güvenebiliyor olmaktan memnunum, 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

2. **Kaus Horcher’ı amacı baştan çıkarmak...**: MacDonogh, 31.

31 Dehşet Geceleri

1. **“Adolf Amca nasıl?”**:Rapor, David Schweitzer’dan Bernhard Kahn’a 5 Mart 1934 vol10, sayfa 20-30, *Archives of the Holocaust*, Ayrıca bakınız; Grunberger, 27.

2. **Bir Alman, rüyasında...**: Peujert, 237.

3. **“Buradaki bütün topluma...”**:Brysac, 186.

4. **“sürekli tutuklanacaklar korkusuyla”**: Johnson ve Reuband, 288, 355, 360.

5. **%32 civarında bir oran Nazi karşıtı şakalar...:** Aynı yerden, 357.

6. **“neredeyse duyulmayacak şekilde fısıldadığını”:** Martha bu paragrafta Mildred’a ismiyle hitap ediyor -aslında anılarında Mildred ve yeni filizlenen grubunu tehlikeye atmak için hiç böyle bir şey yazmamıştı, fakat *Through the Embassy Eyes* adlı kitabındaki göndermelerinin çoğu Kongre Kütüphanesi’ndeki diğer materyallerle de birleşince bahsettiği kişinin Mildred olduğu anlaşılıyor. Dodd, *Embassy Eyes*, 227.

7. **Martha’yı bir gün ofisine davet etti...:** Aynı yerden, 53.

8. **“yüzündeki kötü gülümsemeyle”:** Aynı yerden, 55.

9. **Martha, babasının kalın bir kartonu pamukla doldurduğunu...:** Aynı yerden, 55.

10. **“Alman bakışı”:** Evans, *Power*, 338.

11. **. Fritz, her ne zaman bir aile konuşmasında...:** Dodd, *Embassy Eyes*, 56, 145, 147, 274, 278.

Ayrıca bakınız; “Bright Journey into Darkness”, 14 numaralı kutu, Martha Dodd Evrakları.

12. **“Kâğıttaki soğuk kelimelerle...”:** Dodd, *Embassy Eyes* 277.

13. **“Zaman geçtikçe...”:** Aynı yerden, 368.

14. **İletişim kurmak amacıyla basit kodlar buldu:** Aynı yerden, 276.

15. **Arkadaşı Mildred...:** Brysac, 130.

Başka bir örnek: *Beyond Tears (Gözyaşlarının Ötesinde)*, Irmgard Litten oğlu Hans’a Gestapo’dan çekilen büyük çile-den ve “Her cümledeki 4. kelimenin ilk harfinin saklı mesajı ele verdiği” kodlardan nasıl nefret ettiğinden bahsediyor. Litten, 60.

16. **“Bu inanılmaz. Eğer bunun kötü...”:** Peter Olden’dan Dodd’a, 30 Ocak 1934, 45 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

17. **“Ticaret Ataşesi’nin gizli rapor...”:** Raymond Geist’tan Hull’a, 8 Mart 1934, 125.1953/655, State/Decimal.

18. “Saat 11.30 gibi...”: Dodd, *Diary*, 63.

19. “Yarın sabah saat 12’de...”: Sir Eric Phipps’ten Dodd’a, 25 Mayıs 1935, 47 numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

20. Bu bakış açısının yaşamlarını....: Yine de Messersmith yayınlanmamış anı yazılarında; “iki kez neredeyse ya bir Gestapo, ya SS ya da SA aracı tarafından eziliyordum,”dedi. İki olay da Messersmith, Esplanade Hoteli’ne giden caddeden karşı karşıya geçmeye çalışırken gerçekleşti; her iki seferinde de dar bir sokaktan hızla gelen güçlü araçlar söz konusuydu. Messersmith, sürücülerin kendisini beklediğine inanıyordu. “Additional paragraph to memorandum on attempts on my life”, Messersmith, yayınlanmamış anı yazısı, Messersmith Evrakları.

21. “Uykusuz geçirdiğim geçeler boyunca...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 54.

22. “Histeri sınırlarına”: Aynı yerden, 54.

23. “Çoğu zaman öyle bir...”: Aynı yerden, 54.

32 *Fırtına Uyarı*

1. “fazla olan nüfus için daha büyük bir yaşam alanı”: Kershaw, *Hubris*, 504–5; Gallo, 81–82.

2. “Bu yeni Versay Antlaşması oldu”: Gallo, 83.

3. “Bu durumun olgunlaşması için zamana bırakmalıyız.”: Kershaw, *Hubris*, 505. Kershaw Röhm’ün şu dediklerini de alıntılar: “Gerizekalı çavuşun ne dediği bizi hiç ilgilendirmez. Hitler’in zırnık sadakati yok ve en azından izne gönderilmeliydi. Onunla olmayacaksa da, işi biz kendimiz halledeceğiz.” Ayrıca bakınız Gallo, 83, biraz farklı çeviri için.

33 “Hitler’le Yapılan Bir Görüşme’nin Raporu”

1. “Ülkesindeki insanlar ve benim...”: Hull, Rapor, 29 Şubat, 1934, State/Foreign. Temsili davanın tüm ayrıntıları için, bakınız Anthes.

New York Times ertesi gün manşetine taşıdığına göre, 17 Mayıs 1934'te, temsili davaya karşı yirmi bin "Nazi dostunu" Madison Square Garden'da bir araya getiren bir miting gerçekleşti. Bu miting kendilerine Yeni Almanya'nın Dostları diyen bir grup tarafından Almanya'ya yönelik yapılan "haksız Yahudi boykotu"na karşı olduğunu göstermek amacıyla düzenlendi.

2. **"bu davayı ertelemek konusunda"**: John Hickerson, Rapor, 1 Mart, 1934, State/Foreign.

3. **"Eğer olaylar Alman Hükümeti'nin..."**: Aynı yerden.

4. **"Almanya Hükümetinin, böylesi..." diye yazdı Hickerson**: Aynı yerden.

5. **konusmacılar "Federal Devlet'in kontrolü altında olmadığını"**: Hull, Rapor, 2 Mart, 1934, State/Foreign.

6. **"farkına vardı ve kızdı"**: Dodd, *Diary*, 86.

7. **"kötü niyetli bir gösteri"**: Rapor, "Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan Amerika Elçiliği'ne," Dodd'dan Hull'a, 8 Mart, 1934, State/Foreign.

8. **"hiç kimsenin bireysel ve kitlesel toplantıları yasaklamayacağını"**: Dodd, *Diary*, 87.

9. **"Bakanaburadaolupbiten..."**: Dodd'an Hull'a, 6 Mart, 1934, State/Foreign.

10. **"beklenmedik bir izlenim"**: Aynı yerden.

11. **"Mitingde sarf edilen hiçbir sözcüğün Amerika Hükümetinin fikrini yansıtmadığına dair bir açıklama"**: William Phillips, Rapor, 7 Mart, 1934, State/Foreign.

12. **Phillips buna da itiraz etti**: Aynı yerden.

13. **"meseleyidüşüneceklerini"**: Aynı yerden.

14. **Dava planlandığı gibi...**: *New York Times*, 8 Mart, 1934.

15. **"Hitler Hükümetinin Alman halkını..."**: Aynı yerden.

16. **"davanın sivil bir özellik taşıdığını..."**: Hull'dan Dodd'a, 8 Mart, 1934, State/Foreign.

17. **Dodd ilk önce Hitler'e**: Dodd'un Hitler'le yaptığı

görüşmenin detaylarını Dodd'un *Diary*'sinden, sayfalar 88–91, altı sayfadan oluşan “Memorandum of a Conversation with Chancellor Hitler,”den aldım, 59 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

18. On iki Mart günü Alman Dışişlerinden: Dodd'dan Roosevelt'a, 15 Ağustos, 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları; Dallek, 227.

19. “Dodd hiçbir intiba bırakmadı”: Hanfstaengl, 214.

20. “Büyükelçi Dodd bizden hiçbir talimat...”: Moffat, Günlük, 7 Mart, 1934.

21. “Bir adamın kendi valizlerini...”: Dodd, *Diary*, 92.

22. “bir ülke vatandaşlarının başka bir...”: Hull, Rapor, 13 Mart, 1934, State/Foreign.

23. “Gelecekte her ülke vatandaşının başka...”: Aynı yerden.

24. “dışarıda yağan kar kadar soğuk olmamasını”: Hull, Rapor, 23 Mart, 1934, State/Foreign. Amerika'nın Nazi Almanyası'yla olan ilişkisinin daha taze olduğu günlerdeki resmî raporlardan biridir bu. Bu rapor insanın içini kıpır kıpır ediyor. Kıpır kıpır derken, Hull'ın dolaylı ve belirsiz üslubu misali bir kıpır kıpırlık. Ne yazık ki bu özgürlük adına sadece bir mum ışıdıydı.

Müsteşar William Phillips bu mitinge katıldı ve Luther'in başlattığı “şiddet dili” karşısında hayrete düştü. Günlüğüne şöyle yazdı Phillips: “Bakan cevap verirken oldukça sakın ve ağır konuşuyordu. Yalnız ben, Doktor Luther'in bu soğukkanlı sesin altındakilerini anlayıp anlamadığına emin değilim. Phillips, eğer onunla karşı karşıya gelseydi, Luther'e ordan ayrılmasını ve “sakinleştikten sonra” geri dönmesini söyleyeceğini de ekledi. Phillips, Günlük, 23 Mart, 1934.

25. “diplomatik dile uymayan kaba bir ton”: Hull'dan John Campbell White'a, 30 Mart, 1934, State/Foreign.

26. “Almanya Reich Hükûmetiyle irtibata geçmesi için...”: Spear'den alıntılandı, 216.

27. “utanç verici bir pozisyona”: R. Walton Moore, Rapor, 19 Ocak, 1934, State/ Foreign.

28. “Dış İlişkiler Komitesi üzerindeki nüfuzunu...”: Spear, 216.

34 Diels Korkuyor

1. “birçok işi aynı anda”: Metcalfe, 201.

2. “Onun dediklerini pek ciddiye almazdık.”: Dodd, *Embassy Eyes*, 134.

3. “Hasta mısın?": Diels, 283. Metcalfe’da da geçer, 236.

4. Bir kez daha ülke dışına çıktı: Metcalfe, 237; Dodd, *Embassy Eyes*, 134.

5. “silik ve acınası yaratık”: Dodd, *Embassy Eyes*, 134.

6. “Mümkün oldukça çok konudan...”: Aynı yerden., 136.

7. “ürkek bir tavşan gibi”: Aynı yerden, 135.

8. “İçinde bulunduğunu düşündüğü tehlikenin...”: Aynı yerden, 135–36.

35 Kulüple Karşı Karşıya

1. “kısa bir süreliğine,...”: *New York Times*, 24 Mart, 1934; Dodd’dan “aile”ye, 5 Nisan, 1934, 61 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

2. “hoş limuzin”: Dodd, *Diary*, 93.

3. “vazife, fedakârlık için hazırlık ve disiplin”: Hitler’den Roosevelt’a, Hull’dan John Campbell White’a gönderilince nüshası alındı, 28 Mart, 1934, State/Foreign.

4. “garip mesaj”: Phillips, *Günlük*, 27 Mart, 1934.

5. “Hitler tuzakına düşmeyi engellemekti”: Moffat, *Günlük*, 24-25 Mart, 1934.

6. “iyileşmeadına memnuniyetle vekendi”: Roosevelt’tan Hitler’e, Hull’dan John Campbell White’a gönderilince nüshası alındı, 28 Mart, 1934, State/Foreign.

7. “Biz, Başkan’ın faşist olmaya doğru...”: Phillips, *Günlük*, 27 Mart, 1934.

8. **“küçük bir iç savaşın olabileceği”**: Dodd’dan Bayan Dodd’a, 28 Mart, 1934, 44 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

9. **“mümkünse olayları yatıştırmalarını”**: Aynı yerden. Ayrıca bakınız, Dodd, *Diary*, 95; Dallek, 228.

10. **“XIV. Louis ve Viktoria tarzı”**: Dodd, *Diary*, 94; Dallek, 231.

11. **“yüz odalı ev”**: Welles bu konağı kulübe 1953’te sattıktan sonra burası Cosmos Kulübü’nün yeni mekânı oldu. Gellman, 106–7, 395.

12. **Hakikaten de, söyledikleri**: R. Walton Moore’dan Dodd’a, 23 Mayıs, 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

Moore, Dodd’a Personnel Board’a olan (Çalışan Ekibi) teşrifinden dolayı şükranlarını sundu. Ancak küçümseyici bir edayla da şunu ekledi: “Board’daki başka üyelerin bunu duyduğuna memnun olduğundan pek emin değilim.”

13. **gerçek düşmanlıklarını dillendirmeye başlamışlardı**: Sözgelimi, bakınız, Moffat, *Günlük*, 16 Aralık, 1933; Phillips, *Günlük*, 25 Haziran, 1934.

14. **“Hiçbir şekilde makul düşünen biri değil.”**: Moffat, *Günlük*, 17 Mart, 1934.

15. **“Elebaşları”**: Dodd’dan Bayan Dodd’a, 28 Mart, 1934, 44 numaralı Kutu 44, W. E. Dodd Evrakları.

36 Diels’i kurtarmak

1. **“besbelli çok tedirgin bir vaziyette”**: Messersmith, “Goering,” Yayınlanmamış anı yazısı, 3–8, Messersmith Evrakları.

2. **Himmler’in Gestapo kontrolünün fotoğrafı**: Bu fotoğraf, Berlin’de meydana gelen Gestapo’nun gelişmesini ve açık alanlardaki Nazi terörünün izleri açısından eşsiz örnek sergileyen birçok fotoğraftan biri. Bir zamanlar bodrum katı ya da diğer bir deyişle Gestapo karargâhlarının ev ha-

pishanelerinin kısmen yerin altında kalan duvarları görülüyor. Dünyada belli başlı yerlere karanlık saha yoğun çöküyor gibi görünüyor: aynı duvar bir zamanlar Berlin Duvarı'nın temelini bir kısmını oluştuyordu.

3. **“Fiziksel cezayı uygulamak her yiğidin...”**: Richie'den alıntılandı, 997; Metcalfe, 240.

4. **Nisan ortasında Hitler...**: Evans, *Power*, 29; Shirer, *Rise*, 214–15; Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 311–13.

5. **“Şu insanlara baksana”**: Gallo, 35.

6. **“Gericiler, burjuva konformistleri”**: Aynı yerden, 37.

7. **İki gün sonraysa, hükümetin yaptığı bir açıklama**: Aynı yerden, 88–89; Kershaw, *Hubris*, 509.

8. **“Demir kalpli adam”**: Deschner, 61, 62, 65, 66; Evans, *Power*, 53–54; Fest, 98–101.

9. **“Burjuva haini olduğunun farkında ve...”**: Gisevius, 137.

10. **Hükûmet Nisan sonuna doğru**: Kershaw, *Hubris*, 743; Wheeler-Bennett, 312. Wheeler-Bennett hükûmetin 27 Nisan 1934'te yayınladığı bir “communiqué”i (bildiri) alıntıladı; fakat Kershaw, Wheeler-Bennet'in bu bildirinin varlığını kanıtlamak için hiçbir kaynak göstermediğini vurguluyor.

37 İzleyenler

1. **“Boris Winogradov'a, onunla bizi ilgilendiren...”**: Haynes ve diğerleri, 432; Weinstein ve Vassiliev, 51. Tercümeler birbirinden birazcık farklı olsa da her iki kitap NKVD'nin mesajına yer vermektedir. Ben Vassiliev'de internetten ulaşılabilen Haynes çevirisini kullanıyorum, Notebooks, White Notebook #2, s.13, 28 Mart, 1934.

38 Aldatılma

1. **çok sıkıntı veren şey**: Dodd'dan Hull'a, 17 Nisan, 1934, 44 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

2. **“Ben,” diye yazdı Dodd**: Aynı yerden.

3. Dodd makalenin varlığından: Dodd'dan R. Walton Moore'a, 8 Haziran 8, 1934, 44 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

4. "Onların Ekselansları, Bizim Elçilerimiz": "Their Excellencies," 115-16.

5. "benim sicil ve gayretlerim söz konusu olunca...": Dodd'dan William Phillips'e, 4 Haziran 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

6. "Fortune'daki makaleyi...": William Phillips'ten Dodd'a, 6 Temmuz, 1934, Kutu 45, W. E. Dodd Evrakları.

7. "Oraya varınca," diye yazdı Martha'ya: Dodd'dan Martha'ya, 24 Nisan, 1934, 62 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları. Dodd mektuba, "Dear 'Little' Martha." diye başlıyor.

8. "kendilerinin ve arkadaşlarının, dostlarını nasıl sakinleştirdiklerini": Dodd, *Diary*, 95.

9. "DOLAYISIYLA, UMARIM YENİ BİR ARABA GETİREBİLİRSİN": Bayan Dodd'dan Dodd'da, John Campbell White aracılığıyla, 19 Nisan, 1934, 44 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

10. "Buraya gelmeden önce de fark ettiğim gibi...": Dodd'dan Martha'ya, 25 Nisan, 1934, 62 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

11. "bir Büyükelçi için gülünç şekilde basit": Dodd, *Diary*, 108.

12. "Bu güzel bir gündü": Aynı yerden., 98.

13. "Tü.n Avrupalı insanların frengisi": Dodd'dan Roosevelt'e, 15 Ağustos, 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

14. "önceki kışın tüm düşmanlığı": Aynı yerden.

Dodd buna benzer bir bunalımı, Edward M. House'a gönderdiği ve utandığını ifade ettiği bir mektubunda dile getirir, 23 Mayıs, 1934, 44 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları. Şöyle

yazar: “Chicago’daki telaşı dindirmek amacıyla neler yaptığımızı hatırlıyorsunuzdur ve muhtemelen Yahudi öndegelenlerine, şayet Almanlar uzlaştırıcı bir tutum takınırlarsa, boykotu birazcık yumuşatma tavsiyesinde bulunduğumu da hatırlıyorsunuzdur.” Mektubu şöyle bitirir, “Tüm samimiyetimle bunun beni oldukça utandırdığını söylemek istiyorum.”

15. “Evde olduğum için mutluydum...”: Dodd, *Diary*, 100.

39 Tehlikeli Akşam Yemeği

1. **Avusturya Büyükelçiliği makamı:** Phillips, Günlük, 16 Mart, 1934; Stiller, 54–55.

2. Dodd Amerika’dayken: Louis Lochner’dan Betty Lochner’a, 29 Mayıs, 1934, Round Robin Letters (Cevap Gerektiren Mektuplar), 6 numaralı Kutu, Lochner Evrakları; “List of Persons Invited,” Numaralı Kutu 59, W. E. Dodd Evrakları.

3. “Yahudilerle ilgili neden bu kadar sorguya...”: Fromm, 162–64.

4. **Davetin ev sahipliğini yapan kişi: Regedanz akşam yemeğinin hikâyesini şu kaynaklardan alarak harmanladım:** Evans, *Power*, 26; François-Poncet, 139–40; Phipps, 66–67; Wilhelm Regedanz’tan Gestapo Başsavcısı Brendel’e, 2 Temmuz, 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları. Kıymetli Alman yayıncılık hanedanına mensup Herman Ullstein gizemli şekilde eğlendirici başka bir yemekten bahseder. Bu Potsdam’daki uğrak bir restoranda geçer. Bir adam, aralarında çekici ve koyu saçlı bir kadının bulunduğu bir grupla masada yemek yiyordu. Yan masadan oturan bir Nazi, sözkonusu kadının Yahudi olduğu sonucuna varıyor ve restoranda oturan gruptan dışarı çıkmasını rica ediyordu. Sandalyesinde oturan adam gülümseyerek, “Yemeğimiz bitirdikten sonra çıksak olmaz mı?” diye sordu. On beş dakika geçtikten sonra, grup hâlâ oturup yemek yiyor ve orda bulunmanın

tadını çıkarıyordu. Bu Nazi'nin geri gelmesine ve tekrardan grubun dışarı çıkmasını dile getirmesine sebep oldu. Oturan adam Naziye kartını sakın bir şekilde uzattı. Üzerinde "Fran-
çois-Poncet, *Ambassadeur de France*." yazılıydı. Ullstein,
287-88.

5. 24 Mayıs Salı günü Dodd önemli...: Dodd, *Diary*,
101-2.

40 Köşesine Çekilen Bir Yazar

1 Martha hayatının en önemli dersini almış oldu: Martha'nın Carwitz'te geçirdiği günle ilgili bilgilerim şu kaynaklara dayanmaktadır: Dodd, *Embassy Eyes*, 83-85; Martha Dodd, yayınlanmamış anı yazısı, 2-3, 13 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları; Hans Fallada'dan Martha Dodd'a, 8 Haziran, 1934, ve 18 Haziran, 1934, 5 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları; Williams, xvii, 126, 142, 150, 152-55, 176-78, 185-88, 194, 209; Schueler, 14, 66; Brysac, 148-50; Metcalfe, 193-95. Ayrıca bakınız Turner, "Fallada," boyunca.

Bu olaydan sonra, Martha ve Fallada arasında kısa bir mektup alışverişi gerçekleşti. Martha kendi hayatının kısa bir özetini yazdı ona. Fallada Carwitz'te o gün çektiği onca fotoğraftan birini gönderdi. Martha'nın fotoğrafıydı bu -"maalesef bu, çektiğim fotoğraflar arasından güzel çıkan tek fotoğraftı." Martha'nın hayatıyla ilgili şöyle yazdı: "Umarım yakında yoğun şekilde çalışabilmek için gerekli bol vakit ve iç huzuru bulursunuz -bu ufak örnekten söylebilirim ki buna değer." Martha cevaben gönderdiği bir mektupta Boris'e ait fotoğraflardan bir seçki gönderdi ve Fallada'ya onu tekrar ziyaret etmeyi umduğunu söyledi. Bu Fallada'yı oldukça rahatlatmış -şöyle cevap verdi, "Demek ki burası hoşunuza git-ti." Martha, Carwitz'e bir daha gitmedi. Yıllar geçtikçe, Fallada ve eserleri hakkında çok az şey duyuyor ve "hem şeref hem de hüner konusunda teslim olmuş olmalı," diye

düşünüyordu. Fallada'dan Martha'ya, 8 Haziran ve 18 Haziran, 1934, 5 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları; Martha Dodd, yayınlanmamış bir anı yazısı, 2, 13 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

2. Hans Fallada müstear isimli: Ditzen, müstear ismini, *Grimm Peri Masalları*'daki iki karakterden esinlenerek yarattı, Hans, "ŞanslıHans"tan, and Fallada from "Kuğu Kız"dan. Bu masalda, Falada (tek 'l' ile yazılıyor masalda) isminde bir at kafası kesildikten sonra dahi gerçeği ortaya çıkarabildiğini kanıtıyor. Williams, xi.

3. "kendi içlerine doğru göç": Ritchie, 112.

4. "Bu belki de benim hüsnü kuruntumdur...": Aynı yerden, 115.

5. "1934 baharı geldiğinde gördüğüm...": Dodd, *Embassy Eyes*, 131–33.

6. "Manzara çok daha az iç açıcı görünüyor": Dodd'dan Hull'a, 18 Haziran, 1934 (No. 935), State/Foreign.

7. Mayıs ayında Nazi Partisinin: Aynı yerden.

8. Almanya'nın aryan ırktan sayılan popülasyonu: Dodd'dan Hull'a, 18 Haziran, 1934 (No. 932), State/Foreign.

9. "Almanya ilk kez gözüme kurak göründü.": Dodd, *Diary*, 105.

10. "olağanüstü sıcaklık": Moffat, *Günlük*, May 20, 1934.

41 Komşudaki Bela

1. "gergin ve heyecanlıydı": Dodd, *Embassy Eyes*, 134.

2. Değişim aşikârdı: Gallo, 122.

42 Hermann'ın Oyuncakları

1. 10 haziran 1934 Pazar günü: Buradaki ürpertici şekilde çekici olan yazdıklarımın kaynakları şunlardır: Cerruti, 178–80; Dodd, *Diary*, 108–9; Phipps, 56–58. Aynı zamanda

Göring'in Carinhall fotoğraflarına ait portofoliosunu da inceledim, Lot 3810, Library of Congress fotoğraf arşivinde.

2. **“ona oldukça bağlanacak”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 220.

43 Bir Pigme Konuşuyor

1. **Önceki iki Şansölyenin ismi**: Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 315–17.

2. **“Gittiğim her yerde insanlar direnişten”**: Dodd'dan Hull'a, 16 Haziran, 1934, 44 numaralı Kutu 44, W. E. Dodd Evrakları.

3. **“Konuşmayı hazırlamak aylar sürdü”**: Evans, *Power*, 29–30; Jones, 167–73; Gallo, 137–40; Kershaw, *Hubris*, 509–10, 744 n. 57; Shirer, *Rise*, 218–19.

4. **“Prusya'da meydana gelen olaylara”**: Metin için, bakınız Noakes ve Pridham, 209–10; ve Papen, 307. Ayrıca bakınız Jones, 172; Gallo, 139–40; Kershaw, *Hubris*, 509. Papen 1953'te yayınlanan anı yazısında şöyle belirtir, “Konuşmamı büyük bir titizlikle hazırladım....” Bu iddia pek kaale alınmamıştır. Papen, 307.

5. **“Alkış tufanı”**: Gallo, 141.

6. **“Konuşmanın Almanya üzerinde yarattığı sevinç dalgasını”**: Wheeler-Bennett, *Titan*, 459.

7. **“Bu küçük kurtçuklara”**: Gallo, 143–44; Shirer, *Rise*, 219. Ayrıca bakınız Kershaw, *Hubris*, 510.

8. **“Eğer herhangi bir girişimde bulunmaya...”**: Kershaw, *Hubris*, 510.

9. **“restoranlarda, kafelerde müşterilerin ellerinden”**: Dodd'dan Hull'a, 26 Haziran, 1934, State/Foreign. Hükûmet tepkisine dair başka detaylar için, bakınız Evans, *Power*, 29–30; Jones, 172–74; Kershaw, *Hubris*, 510–11; Shirer, *Rise*, 218; Wheeler-Bennett, *Titan*, 460, ve *Nemesis*, 319.

10. **“Bunaltıcı havada bir şeyler vardı sanki”**: Gisevius, 128.

11. **Birisi bir binanın çatısından...:** Aynı yerden., 129.

12. “O kadar çok fısıldaşma...”: Aynı yerden., 129.

13. “Her yer bilinmez, heyecan içinde ve ketum.”: Klemperer, *Witness*, 71. Klemperer Hitler’in azledileceğine dair umudunu güçlendirmek için havaya baktı. Günlüğüne, “‘Güzel hava’ = sıcaklık + yağmurdan yoksunluk, tıpkı üç aydı tahribata neden olacak sıradışı bir yoksunluk. Hitler’e karşı bir silah!” *Witness*, 72.

14. “Almanya’ya büyük bir heyecan hakim”: Dodd, *Diary*, 114; Dodd, Rapor, 18 Haziran, 1934, 59 numaralı Kutu 59, W. E. Dodd Evrakları.

15. “Ben Marburg’ta Başkanın temsilcisi...”: Gallo, 152.

16. Propaganda Bakanlığının konuşma üzerine...: Evans, *Power*, 30; Kershaw, *Hubris*, 510.

17. “Bu çok saptırılmış bir hesaplamaydı...”: Gisevius, 131.

18. Ertesi gün 21 Haziran 1934’te...: Evans, *Power*, 30; Kershaw, *Hubris*, 510–11; Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 320.

19. “Eğer Hitler ve Hindenburg müdahale etmeseydi...”: Dodd, *Diary*, 114.

20. “Hafta büyük bir sükûnetle...”: Aynı yerden., 115.

44 Banyodaki Mesaj

1 “Büsbütün sakın ve kaderciydi...”: Wheeler-Bennett, *Titan*, 462.

2 “Ne yazık o kişiye ki...”: Wheaton, 443.

3 banyosundaki ilaç kutusuna...: Jones, 173.

4 “muhteşem Rhineland yaz günü”: Diels, 419.

45 Bayan Cerruti’nin Telaşı

1 “Son beş gündür duyduğum şeyler...”: Dodd, *Diary*, 115–16.

2. “Paris 1792’de Girondinler ve Jakobenler arasında...”: Aynı yerden., 116.

3. “bütün çekiciliğiyle ve sadeliğiyle...”: Martha Dodd,

“Bright Journey into Darkness,” 18, 21, 14 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

4. Stalin yönetimi altında çiftçiler geniş kolektifler...: Riasanovsky, 551, 556. Şahsi bir not: Pennsylvania Üniversitesinde lisans öğrencisiyken, özel bir akşamda bana ve oda arkadaşlarıma votkanın Rusya usulünce nasıl içildiğini öğreten Riasanovsky’nin kardeşi Alexander’dan iki muhteşem ders aldım. Fakat beni Rus Edebiyatı’nı, tarihini ve dilini Pennsylvania’dayken öğretmeye sevk eden şey, kendisinin harikulade ders verme tarzıydı.

5. Yine de Martha 9 numaralı Volga-Kafkasya-Kırım...: “Detailed Schedule of Tour No. 9 for Miss Martha Dodd,” 62 numaralı Kutu 62, W. E. Dodd Evrakları.

6. “Martha!” diye yazdı.: Boris’ten Martha’ya, 7 Haziran, 1934, 10 numaralı Kutu 10, Martha Dodd Evrakları.

7. “Hiçbir zaman Amerika Hükûmetini alaşağı etmek...”: Martha’dan Agnes Knickerbocker’a, 16 Temmuz, 1969, 13 numaralı Kutu 13, Martha Dodd Evrakları.

8. “O yazın en sıcak günüydü...”: Cerruti, 153.

9. “kendinden emin ve güler yüzlü...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 140.

10. “Siz ve Dr. Goebbels geçen gün...”: Dodd, *Diary*, 116.

11. “Neredeyse yere yığılacakmış gibi babamın”: Dodd, *Embassy Eyes*, 141.

12. “Sayın Büyükelçi, Almanya’da çok felaket...”: Aynı yerden, 141.

13. Bayan Cerruti bu dedikoduları saçma sapan...: Cerruti, 153, 157.

14. “Sıcaklık gölgede bile 38 buçuk dereceyi...”: Moffat, *Günlük*, 29 Haziran, 1934.

15. Üç adam soyunup, havuza atladılar.: Aynı yerden.

16. “Galiba Büyükelçi Başkan’a da şikayette bulunmuş.”: Phillips, *Günlük*, 15 Haziran, 1934.

17. “oldukça hoş ve neşeli”: Moffat, Günlük, 17 Temmuz, 1934.

46 Cuma Gecesi

1 29 Temmuz 1934 Cuma gecesinde...: Bu bölüm için şu kaynakları göz önüne aldım: Birchall, 203; Evans, *Power*, 31–32; Gallo, 33, 38, 106; Kershaw, *Hubris*, 511–15. Kempka’nın açıklamasına ait uzun alıntısı için, bakınız Noakes ve Pridham, 212–14.

47 “Ateş, Ateş!”

1. “sokaklardan huzurlu şekilde geçiyor”: Adlon, 207. Adlon sahibinin karısı Hedda Adlon beyaz Mercedes’iyle şehirde turlamaktan hoşlanıyor ve kendisinin 28 Pekin köpeğine sahip olduğu söyleniyordu. De Jonge, 132.

2. “Mavi, huzurlu, güzel bir gündü”: Dodd, *Embassy Eyes*, 141.

3. “Röhm,” diye bağırdı Hitler: Bu konuda pek çok farklı kaynak mevcut. Ben şunları esas aldım: Kershaw, *Hubris*, 514; Noakes ve Pridham, 213–14; ve Strasser, 250.

4. “Bir aramayı görmezden gelmek pek güveli değil”: Birchall, 193.

5. “ölesiye yorgunum- ağla[yabilirim]”: Schultz, *Daily Logs*, 5 Temmuz, 1934, Numaralı Kutu 32, Schultz Evrakları.

6. En çok telaşlandıran dedikodulardan biri: Birchall, 198.

7. Hanselbauer Oteli’nde, Röhm...: Noakes ve Pridham, 213.

8. “Führer tarafından ölüme mahkum edildiniz”: Kershaw, *Hubris*, 514.

9. “Birbiri arkasında duran muhafızların...”: Gisevius, 150.

10. Telaşlı görünüyordu.: Dodd, *Diary*, 117.

48 Parkta Silahlar

1. “Başımız dönüyordu...”: Dodd, *Embassy Eyes*, 142.

2. **“üzüntüyle”**: Der Stabschef der S.-A. ofisinden Dodd’a, Haziran 29, 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

3. **“Durumun belirsizliğine bakarak...”**: Dodd, *Diary*, 117.

4. **tahtadan bacağını**: Almanya Dışişleri Bakanlığı’ndan Dodd’a, 28 Mayıs, 1935, 47 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

49 Ölümler

1. **“dayanılmaz gerilim”**: Gallo’dan alıntılandı, 257.

2. **“Haftalardır gözlemliyoruz...”**: Birchall, 205–7; Gallo, 257.

3. **Hiç kimse tasfiye esnasında kaç kişinin hayatlarından...**: Bu ve hemen arkasından gelen paragrafı bir dizi kaynağı esas alarak oluşturdum: Hugh Corby Fox, Rapor, 2 Temmuz, 1934, 45 numaralı Kutu 45, W. E. Dodd Evrakları; H. C. Flack, Gizli Rapor, 7 Temmuz, 1934, 45 numaralı Kutu 45, W. E. Dodd Evrakları; Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 323; Gallo, 256, 258; Rürup, 53, 223; Kershaw, *Hubris*, 515; Evans, *Power*, 34–36; Strasser, 252, 263; Gisevius, 153; Birchall, 20; Metcalfe, 269

4. **Başka bir hedef ve General Schleicher...**: Gallo, 255; Martha kendi anılarında biraz farklı bir şekilde anlatır bunu: *Embassy Eyes*, 155.

5. **“Siam Kralı’na...”**: Adlon, 207–9.

6. **Bir de gariban Willi Schmid**: Shirer, *Rise*, 224n. Ayrıca bakınız Birchall, 207; Evans, *Power*, 36; Kershaw, *Hubris*, 515.

7. **Toplantısına katılmak için Amerika’daydı.**: Casey, 340; Conradi, 143, 144, 148, 151, 157, 159, 163, 167–68; *New York Times*, 1 Temmuz, 1934.

8. **“arkasında kankırmızısı bir gökyüzü...”**: Gisevius, 160.

9. **Bir radyo frekansında, propaganda lideri Goebbels**: Birchall, 205.

50 Hayatta Olanlar Arasında

1. “Tuhaf bir gündü”: Dodd, *Diary*, 117.

O Pazar günü, hâlâ çalışmakta olan Yahudi gazetesi *Bayerische Israelitische Gemeindezeitung*, still in operation —1937’ye kadar da devam edecekti— okuyucuları için bir güvenlik tavsiyesinde bulundu. Bir tarihçinin dediğine göre bu tavsiye, “halka açık yerlerde kimseyi rencide etmemek adına daha fazla ihtiyat, temkin ve incelik göstermek”ti.

O pazar öğle sonrasında Hitler, Şansölyelik binasında ka-binindeki üyeler, birkaç bakan, ve aileler için bir çay daveti verdi. Çocuklar da davet edilmşti. Davetin bir anında Hitler caddeye bakan pencereye doğru gitti. Caddede bir kalablık toplanıyor ve desteklerini haykırıyordu.

Her zaman her yerde mevcut Hans Gisevius da orada bulunuyordu. Hitler onu görünce selam vermek amacıyla elini havaya kaldırdı. Gisevius şöyle yazdı: “Daha sonra aklıma geldi de, şayet Hitler kafamda hangi düşüncelerin döndüğünü bilseydi beni derhâl vurdurtturdu.” Dippel, 150; Gallo, 269; Kershaw, *Hubris*, 516; Gisevius Gallo’dan alıntıladi, 270.

2. Girişi, SS gardiyanları arabayı görsün...: Dodd, *Embassy Eyes*, 142–43.

3. Parçaları daha sonra bir araya gelen hikaye şöyleydi...: Evans, *Power*, 33; Kershaw, *Hubris*, 176, 516.

4. Bundan sonra tam olarak neyin meydana...: Evans, *Power*, 33; Kershaw, *Hubris*, 516; Gallo, 270; Shirer, *Rise*, 221; Noakes ve Pridham, 215.

Röhm cinayetinden sonra Hitler, SA liderinin eşcinsel olduğu gerçeğinden bihaber olduğunu öne sürdü. Tabi derhâl Berlin sokaklarında yeni bir espri başını alıp götürüyordu: “Hitler, Goebbels’in yumru ayağını öğrendikten sonra ne yapacak acaba?”

Aynı zamana denk gelen ve yayılan başka bir espri daha vardı: “Röhm’ün Nazi Gençliğine olan hitabına ait önemi

ancak şimdi kavrayabiliyoruz, ‘Her Hitler Genci, bir SA eskeri olacak.’” Grunberger, 332, 335.

5. **Eicke mükafat olarak...**: Wheaton, 452.

6. **“Führer’in kendisi, askerî bir karar...”**: Noakes ve Pridham, 216; Biraz farklı bir yorum için bakınız, Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 325.

7 **“Lebst du noch?”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 151.

51 Sempatî’nin Sonu

1. **“Diplomatlar oldukça gergin görünüyordu”**: Fromm, 171–72. Fromm tasfiyeden sonra bir süreliğine yanında revolver taşıdığını, ancak daha sonra bir kanalizasyona attığını öne sürüyordu. Dippel, 150.

2. **Dodd ve karısı balo salonunun girişinde**: Dodd, *Embassy Eyes*, 157.

3. **“Der junge Herr von Papen”**: Aynı yerden., 158.

4. **“sarı tüylü bir tilki misali...”**: Aynı yerden., 157.

5. **“Artık sahibi olmayan o kıyafetlerin görüntüsü...”**: Cerruti, 157.

6. **“yürekten sevgilerini iletmesini...”**: Wilhelm Regendanz’tan Bayan Dodd’a, 3 Temmuz, 1934, 45 numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

7. **“Oğlundan bahsederken kendini daha fazla tutamadı.”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 163–65.

8. **“Sağ salim ulaştık.”**: Aynı yerden., 165.

9. **“Onlara o ana kadar hiç bir yabancıya...”**: Moffat, Diary, 5 Temmuz, 1934.

10. **“oldukça heyecan verici”**: Moffat, Diary, 17 Temmuz, 1934.

11. **“oldukça güç bir iş...”**: Dodd to Hull, 6 Temmuz, 1934, State/Foreign.

12. **“Dodd çok az mücadele ettiğini...”**: Moffat, Günlük, Temmuz 7–8, 1934.

13. Hull bir hışımla Moffat'a...: Aynı yerden.

14. "büyük bir gayret sarf ederek...": Hull'dan Dodd'a, 7 Temmuz, 1934, State/Foreign.

15. "Telgraf oldukça sertti.": Moffat, Günlük, 7-8 Temmuz, 1934.

16. "Büyükelçi Dud": Moffat, Günlük, 5 Temmuz, 1934.

17. "Bakan Hull Dodd'un bir çok yönden...": Moffat, Günlük, 11 Temmuz, 1934.

18. "bütün Dışişleri Departmanını": Aynı yerden.

19. "İnsanlarımız borç senetlerinin karşılıklarını...": Dodd'dan Hull'a, 2 Ağustos, 1934, vol. 37, Reel 11, Hull Evrakları.

20. "ilginç bir gezinti yapmasını": Dodd, *Embassy Eyes*, 170.

21. Bir fotoğrafçı Martha merdivenlerin...: Aynı yerden, opposite 198.

22. "Ömrüm boyunca bana yetecek kadar kan ve teröre...": Aynı yerden, 169.

23. "Herkes öyle ya da böyle bir şekilde ticaretin...": Dodd'dan Daniel C. Roper'a, 14 Ağustos, 1934, 45 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

24. "Elime geçen raporlardan sizin kararlı...": Wheeler-Bennett, *Nemesis*, 325–26.

25. "büyük hainliği engellemek konusundaki azmin-den...": Aynı yerden, 326n1.

26. "Göring'in gelmeyeceğini öğrenmek büyük bir rahatlama yarattı.": Dodd, *Diary*, 121.

27. "Benim buradaki görevim barış için...": Aynı yerden, 123.

28. Bir daha asla Hitler, Göring veya Goebbels: Aynı yerden, 126.

52 Yalnızca Atlar

1. "Konuşmayı izlemeye gitmeyeceğim.": Dodd, *Diary*, 127.

Sir Eric Phipps, kendi günlüğüne şöyle yazdı: “Reichstag yalnızca suçu yücelttiği ve Berlin’de görev yapan yabancı liderlere saldırdığı sürece, normal şartlarda Kral’ın temsilcisinin zevkle doldurmak istediği mevkiyi boş bırakmayı öneriyorum.”Phipps, 68.

2. “Vekiller,” dedi Hitler: Hitler’in konuşmasının tercümesi Gallo’da karşımıza çıkıyor, 298–307. Birçok kaynak Hitler’in yalnızca yetmiş yedi kişinin ölmüş olduğunu öne sürdüğünde ittifak ediyorlar, ancak en azında bir tanesi (Evans, *Power*, 39) Hitler’in bu sayıyı yetmiş dört diye telaffuz ettiğini belirtiyor. Ayrıca bakınız Birchall, 209.

3. Eğer Dodd orada olsaydı...: Birchall, 209.

4. “Kürsüde flaşlar patlarken yaklaşık bir...”: Aynı yerden.

5. “GOETHE VE BEETHOVEN’IN MEMLEKETİNİN...”: Dodd’dan Hull’a, 14 Temmuz, 1934, 44 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

Jay Pierrepont Moffat Washington’dayken Hitler konuşmasını radyodan dinleyebildi. “Banallıkla dolu ve Hitler’in şimdiye dek yaptığı en zayıf konuşma gibi geldi bana.” diye günlüğüne yazdı Moffat 13 Temmuz 1934’te. “Yayın fevkalade netti. Hitler’in tuhaf ve kulak tırmalayıcı, heyecan anlarında neredeyse çığlığa dönüşen bir sesi var. Anlaşmaya dair kanıt sunmadı ve dış dünya il alakalı söyledikleri de oldukça yüzeyseldi.” Moffat, Günlük, 13 Temmuz, 1934.

6. “kloroforma maruz kalmış gibi...”: Conradi’dan alıntılandı, 168.

7. “Birkaç gün önce Almanya’da...”: Hull’dan Roosevelt’a yapılan görüşmeden alıntılandı, 13 Temmuz, 1934, State/Foreign.

8. Dodd ilk önceleri gerçekten bir...: Dodd’un yaklaşımının değişim sürecini için bakınız; Dodd’tan Hull’a, 2 temmuz 1934; Dodd’tan Hull’a, 5 Temmuz 1934; Dodd’tan Hull’a, 7 Temmuz 1934, hepsi State/Foreign’de.

9. İngiltere Büyükelçisi Sir Eric Phipps...: Phipps, 14,61.

10. “Bu onun cazibesini ya da çekiciliğini artırmıyordu...”: Aynı yerden, 76.

11. “Al Capone’nun Sevgililer Günü Katliamı...”: Kershaw, *Hubris*, 522

12. “Benim...bu yıldırımli saatin...”: Diels, 382.

13. Bir istihbarat sürgün Sosyal Demokratların...: Kershaw, *Myth*, 87.

14. “30 Haziran’dan beri katlandıkları rejimden...”: Dodd’tan Hull’a, 2 Ağustos 1934, 44 Numaralı kutu, W. E. Dodd Evrakları.

15. “İnsanlar bunun tamı tamına bir hükûmet darbesi...”: Klemperer, *Witness*, 80.

16. “Bugün Hitler Almanya’nın tamamıdır”: Kershaw, *Myth*, 68.

17. “Neredeyse her Almanın en yakın arkadaşlarından...”: Dodd, *Diary*, 140-41.

53 Juliet #2

1. “Rusya’daki her şeyi sevmemiş olduğunu...”: Boris’ten Martha’ya, 11 Temmuz, 1934, 10 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları. Ayrıca Bakınız, Boris’ten Martha’ya, “late Temmuz-1934,” ve Boris’ten Martha’ya, “early Aug. 1934,” her ikisi 10 numaralı Kutu.

2. “Rusya’da buluşmak zorunda olmadığımızı...”: Boris’ten Martha’ya, 5 Ağustos, 1934, 10 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

3. Yolculuğunun bir yerinde NKVD ajanlarından: Weinstein ve Vassiliev, 52.

4. “Dodd Ailesi’nin tamamı...”: Aynı yerden, 52; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 25.

5. Stalin’in dilekçeyi grup...: Weinstein ve Vassiliev, 55; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 37, 14 Mart, 1937.

6. **“iş gerekçesiyle”**: Weinstein and Vassiliev, 58. A slightly different translation appears at Vassiliev, Notebooks, White Notebook#2, 33.

7. **“Evliliğim konusuna neden...”**: Weinstein ve Vassiliev, 58; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 45, 21 Mart, 1937.

8. **“Juliet #2”**: Weinstein ve Vassiliev, 58–59; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 45, 21 Mart, 1937.

9. **“Görüşme iyi geçti”...**: Weinstein ve Vassiliev, 59; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 51, 12 Kasım, 1937. Tercüme şöyle: “Liza’yla yapılan görüşme oldukça başarılıydı. Keyfi yerindeydi....”

54 Bir Aşk Rüyası

1. **“Katil olduğu herkesçe bilinen...”**: Dodd, *Diary*, 276.

2. **“Almanya hiç olmadığı kadar...”**: Dodd’dan Hull’a, 30 Ağustos, 1934, 44 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

3. **“Bana kalırsa, Almanya büyük bir kıta savaşına...”**: Dodd’dan Gen. Douglas MacArthur’a, 27 Ağustos, 1934, 44 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

4. **“Eğer Woodrow Wilson katedraldeki...”**: Dallek, 279.

5. **“dikkatli gözlemlleme ve özenle hiçbir şey yapma- ma”**: Dodd, *Diary*, 216.

6. **“Görevlisi olarak atandığı Hükûmetle konuşmayı...”**: Phillips, Günlük, tarih yok, 1219.

7. **“Beni bulduğuna..”**: Kershaw, *Myth*, 82.

8. **“Gittikçe büyüyen bir ordu...”**: Dodd’dan Hull’a, 19 Eylül, 1936, 49 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

9. **“Kimseye bundan bahsetme ama...”**: Dodd’dan Martha’ya, 28 Ekim, 1936, 62 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

10. **“Dodd’un hayran olunacak bir çok...”**: William C. Bullitt’ten Roosevelt’a, 7 Aralık, 1936, Bullitt, 194–95.

11. **“Kendisi Ticaret Odasında Alman dinleyicilere...”**: Moffat, Günlük, 27 Ağustos, 1934.

12. **“Beni burada tam bir felaket olmakla...”**: Dodd, *Diary*, 371.

13. **“Oldukça güç bir durumdayım...”**: Aynı yerden., 372.

14. **“Berlin’e gelene kadar seni düşündüm...”**: Bayan Dodd’dan Dodd’a, 25 Temmuz, 1937, 62 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

15. **“şiddetli baş ağrılarını”**: Dodd, *Diary*, 334.

16. **“65 yaşındaki birinin günleri...”**: Dr. Thomas R. Brown’dan Dodd’a, 7 Mart, 1935, 46 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

17. **“Dodd’a bir şeyler olduğu su götürmezdi.”**: Messersmith, “Visits to Berlin,” yayınlanmamış bir anı yazısı, 10, Messersmith Evrakları.

18. **“Almanya’da meydana gelen her şey...”**: Aynı yerden, 10.

19. **“işin iç yüzünü anlatmasını”**: Dodd, *Diary*, 426.

20. **“Welles’in uzun süredir bana ve benim...”**: Aynı yerden, 427.

21. **“Geçen Mayıs ayından beri Bakanlığın eylemleri...”**: R. Walton Moore’dan Dodd’a, 14 Aralık, 1937, 52 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

22. **“Almanya Hükûmeti için Dodd’un...”**: Dallek, 313.

23. **Hyde Parkta’ki evinde-“Mükemmel bir yer”**: Dodd, *Diary*, 428–29.

24. **“Bir kez daha Berlin’deyim.”**: Dodd, *Diary*, 430.

25. **“Başkan her ne kadar sizin için şahsi bir güçlüğe...”**: Hull’dan Dodd’a, 23 Kasım, 1937, 51 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

26. “Şu ana kadar Berlin’deki son...”: Boris’ten Martha’ya, 29 Nisan, 1938, 10 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

27. Çok kısa bir süre içerisinde nişanlandılar: *Chicago Daily Tribune*, 5 Eylül, 1938; *New York Times*, 5 Eylül, 1938; Weinstein ve Vassiliev, 61; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 56, 9 Temmuz, 1938.

28. “Benim için hayatımdaki...”: Weinstein ve Vassiliev, 61; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 56, 9 Temmuz, 1938. Weinstein ve Vassiliev’de, tercüme “canım” şeklimdedir; defterlerde ise, “aşkım.”

29. Boris’in onu hayal ettiğini söylediği mektubun...: Weinstein ve Vassiliev, 61–62.

55 Karanlık Çökerken

1. “uluslararası iş birliğinin anahtar...”: *New York Times*, 23 Aralık, 1937.

2. “İnsanoğlu büyük bir tehlikeyle karşı karşıya...”: *New York Times*, 14 Ocak, 1938.

3. “Her ne kadar şahsen Bay Dodd’dan...”: Moffat, *Günlük*, 14 Ocak, 1938.

4. “Büyük Britanya çileden...”: *New York Times*, 22 Şubat, 1938.

5. “Keşke hepimiz bir arada olsaydık”: Bayan Dodd’dan Martha’ya, 26 Şubat, 1938, 63 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

6. “Şimdiye kadar evle ilgili yapmak...”: Bayan Dodd’dan Martha’ya, 26 Nisan, 1938, 1 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

7. “keşke Chicago’dansa Washington’da...”: Bayan Dodd’dan Martha’ya, 23 Mayıs, 1938, 1 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

8. “Bu başıma gelen en büyük felaketti.”: Dodd, *Diary*, 446.

9. **“Korku ve dehşet dolu bir hayat”**: Dodd, *Embassy Eyes*, 370.

10. **“hepsini öldürmek”**: Bailey, 192, 194.

11. **“20. yüzyıl uygarlıklarında böylesi...”**: Breitman ve Kraut, 230.

12. **“Sizi daha önceden uyarmamış mıydım...”**: Sigrid Schultz’tan Dodd’a, 30 Kasım, 1938, 56 Numaralı Kutu, W. E. Dodd Evrakları.

13. **“Benim suçum değildi.”**: Bu versiyonu için, Bakınız *New York Times*, 9 Aralık ve 10 Aralık, 1938; 3 Mart ve 7 Mayıs, 1939; Bailey, 195–96; Dallek, 332.

14. **Başlık ise şöyleydi**: “Alman düşmanı provokatör...”, tarih yok, 2 Numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

15. **“hasta olduğu dolayısıyla kazadan bütünüyle mesul olamayacağı”**: Bailey, 199.

16. **“Eğer iş birliği içerisinde olsaydılar”**: Dallek, 332.

17. **Sonbahar geldiğinde Dodd artık**: Bailey, 199–200; *New York Times*, Şubat 10, 1940.

18. **Ölümünden iki gün sonra çiflikte gömüldü**: Martha daha sonra Dodd’un naaşını Washington D.C.’deki Rock Creek Cemetery taşıttı, Aralık 6, 1946, Bölüm L., Lot 37, Site 4. Sevimli bir bahar öğle sonrasında kızlarımdan biriyle Stoneleigh Golf ve Country Kulübü’nü ziyaret ettik. Burası Washington D.C.’nin batısında bir saat uzaklıkta bulunuyor ve devasa toprak parçalarına yapılmış koloniyel taklidi evleri de içine alan kalkınma projesinin dâhilindedir. Golf sahasının (18 delik 72 par) zorunlu olarak itina ile bakımı yapılıyor, ben yine de Dodd için bu arsanın ne kadar zor olduğunu sezinledim, özellikle de çiftliğin yumuşak tepelerinin derin huzur verdiği bir zamanda Berlin’den dönüp ilk kez evini ziyaret ettiğinde. Eski hangar hâlâ oradaydı, fakat eski taş çitlerden sadece bir kısmı kalmıştı geriye. Dodd, golf ve golf oyuncularına pek iyi bakmazdı, özellikle de Berlin’deki

kadrosunun arasında, işlerini sürekli Wann Club'ta birkaç el oynamak için kaytaranlardan pek hazzetmezdi. Martha'nın babasının naaşını oradan aldırması iyi bir şey olmuş çünkü aksi hâlde Dodd'un ruhu golf deliklerini tıkamak ve yuvarlanan topları sahanın bitişindeki tepelere ve taşlıklara göndermek suretiyle sahaya oldukça zarar verirdi.

19. Beş yıl sonra: Ryan, 418.

Savaş sonunda Tiergarten'ın artakalanları bir kez daha tecavüze maruz kaldı. Bu sefer açlıkla karşı karşıya kalan popülasyon, zaten harap olmuş ağaçları ve kütükleri yakacak odun hâline getirdi ve parkın birçok yerini sebze bahçesine çevirdi. 1947'de Berlin Valisi parkın tahribatını "Savaşın şehrimize açtığı en derin yara" diye tarif etti. Daum ve Mauch, 205.

20. "Dodd'un tarihsel gerçekliğe olan düşkünlüğü...": *New York Times*, 11 Şubat, 1940.

21. "Almanya'ya gelmiş olan Büyükelçilerin en iyisi.": Schultz, "Sigrid Schultz on Ambassador Dodd," Ocak 1956, 2 Numaralı Kutu, Schultz Evrakları.

22. "Dodd siyaset algısının yanı sıra...": Wise, *Challenging*, 234.

23. "Almanya'da gerçekten neler olup bittiğini...": Messersmith, "Some Observations on the appointment of Dr. William Dodd, as Ambassador to Berlin," 11, yayınlanmamış bir anı yazısı, Messersmith Evrakları.

24. "onurun ve inancın tazelenmesine": Thomas Wolfe'dan Maxwell E. Perkins'e, 23 Mayıs, 1935, Wolfe, *Selected Letters*, 228.

25. "Her şeyden önemlisi...": Brysac, 224.

26. "Yahudilerin kontrolünde": Stiller, 129; Weil, 60.

27. "Halkını ahlaki ve ekonomik bunalımdan...": Stiller, 129.

28. "saçma sapan şeylere": Weil, 60–61.

Messersmith'in başkanla yaptığı bir görüşmeden sonra, neticede Roosevelt'in bile Wilson'ın tutumu karşısında şaşırıldığını öğrendi. Bu vakitte Messersmith Dışişleri Bakanı yardımcısı olarak Washington'a atandı. 1 Şubat 1938 tarihli şahsi bir raporda Messersmith, başkanın söylediklerini özetledi. "O"—Roosevelt—"Wilson'un demokrasiler ve demokratik ilkeler üzerinde daha az durmamız gerektiğini öne sürmesi kaşısında epeyce şaşırıldı." Messersmith bun şöyle karşılık verdi: "İnsan psikolojisi, özellikle de Almanların, gibi bazı meseleler vardı ki, Wilson bunlara çok yabancıydı." Başkan'ın "Wilson fikirlerinden biraz rahatsız olduğunu," da ekledi. Messersmith, Memorandum, 1 Şubat, 1938, Messersmith Evrakları.

29. "Berlin'e Hugh'yu atayarak...": William C. Bullitt'ten Roosevelt'a, 7 Aralık, 1937, Bullitt, 242.

30. "Fakat tarih...": *New York Times*, 2 Mart, 1941.

SON SÖZ

1. "Nazilerin yaptığı kısırlaştırma yasasında...": Dodd, *Embassy Eyes*, 228.

2. "Martha'ya eğer benim mektuplarımı...": Messersmith, "Goering," yayınlanmamış bir anı yazısı, 7-8 Messersmith Evrakları.

3. Martha sonunda kendine ait başarılı ortam yarattı.: Vanden Heuvel, 248.

4. "gittikçe etkileyici": Martha Dodd, yayınlanmamış bir anı yazısı, 4, 13 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları. Neticede yeraltı ağında, Hitler'in telgraf odasında çalışan ve Luftwaffe'da bir üst düzey yetkili bulunuyordu. Arvid Harnack, Hitler'in ekonomi bakanına danışman oldu.

5. Fakat Martha o buluşmadan yıllar sonra...: Falk Harnack, "Notes on the Execution of Dr. Arvid Harnack," 13 numaralı Kutu 13, Martha Dodd Evrakları; Axel von Harnack,

“Arvid and Mildred Harnack,” *Die Gegenwart*’daki makalenin tercümesi, Ocak 1947, 15–18, 13 numaralı Kutu 13, Martha Dodd Evrakları; Falk Harnack, “2nd visit to the *Reichssicherheitshauptamt*,” 13 numaralı Kutu 13, Martha Dodd Evrakları. Ayrıca bakınız Rürup, 163.

Yeraltı ağı, Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne yapmayı planladığı sürpriz ilgalinin haberini aldı ve Stalin’i uyarmayı denedi. Stalin bu bilgiyi aldıktan sonra, bilgiyi getirene, “Alman hava kuvvetlerindeki ‘bağlantınızı’ alın, sikilmiş anasına gönderin! Bu “bağlantı” değil, yanlış bilgi veren biridir.” Brysac, 277.

6. **“Ve ben de Almanya’yı böyle sevdim.”**: Falk Harnack’tan Martha’ya, 29 Aralık, 1947, 13 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları. Arvid, “my beloved ones” a yazdığı ek bir mektupta, “Hepiniz tekrar görmeyi o kadar çok istedim ki. Fakat bu maalesef mümkün değil.” tarih yok, 13 numaralı Kutu 13, Martha Dodd Evrakları.

7. **“yetenkli, zeki ve eğitilmiş”**: Weinstein ve Vassiliev, 51, 62.

8. **“Kendini Komünist sanıyor...”**: Ibid., 62; Vassiliev, Notebooks, White Notebook #2, 61.

9. **Martha’nın bütün çabalarına...**: Haynes ve diğerleri, 440; Weinstein ve Vassiliev, 70–71; Alfred Stern’den Max Delbrück’e, 23 Kasım, 1970, 4 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları; Vanden Heuvel, 223, 252. Tualetleri bozlunuca Stern Ailesi, Çek Dışişleri Bakanlarını arar ve tamir etmelerini isterlerdi. Cézanne, Monet, Renoir’a ait tabloları bulunuyordu. Vanden Heuvel, 252.

10. **Yeni siyah bir Mercedes satın aldılar.**: Martha’dan “David”’e, 28 Şubat, 1958, 1 numaralı Kutu 1, Martha Dodd Evrakları.

11. **“kafayı takmıştı”**: Alfred Stern’den Max Delbrück’e, 23 Kasım, 1970, 4 numaralı Kutu 4, Martha Dodd Evrakları.

12. **“Dürüst olmak gerekirse...”**: Martha’dan Audrey

Fuss'a, 25 Temmuz, 1975, 5 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

13. Cologne'de geçirdiği iki yılın ardından...: Metcalfe, 288.

14. "Bu ömrümde tanık olduğum en çirkin...": Martha Dodd, "Chapter 30, August 1968," yayınlanmamış bir anı yazısı, 5, 12 numaralı Kutu 12, Martha Dodd Evrakları.

15. "Max, aşkım": Martha'dan Delbrück'e, 27 Nisan, 1979, 4 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları; Delbrück'ten Martha'ya, 15 Kasım, 1978, 4 numaralı Kutu 4, Martha Dodd Evrakları.

16. "o göt": Martha'dan Sigrid Schultz'a, 25 Nisan, 1970, 13 numaralı Kutu 13, Martha Dodd Evrakları.

17. "orjinal şaklaban": Martha'dan Philip Metcalfe'ye, 16 Nisan, 1982, 7 numaralı Kutu 7, Martha Dodd Evrakları.

18. Bassett, "üzerinden zaman geçse...": George Bassett Roberts'tan Martha'ya, Nov. 23, 1971, 8 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

19. "Nasıl da aşk mektupları...": Martha'dan George Bassett Roberts'a, 19 Şubat, 1976, 8 numaralı Kutu 8, Martha Dodd Evrakları.

20. "Bir şeyden eminim...": Martha'dan George Bassett Roberts, Nov. 1, "more or less," 1971, 8 numaralı Kutu 8, Martha Dodd Evrakları.

21. 1979 yılında federal mahkeme: *New York Times*, 23 Mart ve 26 Mart, 1979.

22. 1952 yılının Ekim ayında Bill Jr...: *New York Times*, 19 Ekim, 1952, ve 22 Nisan, 1943.

23. "Bill, hayal kırıklıkları ve ızdıraptan...": Martha'dan Audrey Fuss'a, 31 Ekim, 1952, 1 numaralı Kutu, Martha Dodd Evrakları.

24. "Eğer seçme şansımız olsaydı, sence nerede ölmek isterdik": Martha'a Letitia Ratner'a, 9 Mart, 1984, 8 numaralı Kutu 8, Martha Dodd Evrakları.

25. “Dünyanın hiçbir yerinde burada”: Martha’dan Van ve Jennie Kaufman’a, 6 Mart, 1989, Martha Dodd Evrakları.

26. Larchmont’taki muhteşem kızıl gürgenini...: *New York Times*, 4 Eylül, 1996.

FİNAL: “MASA MUHABBETİ”

1. Savaştan yıllar sonra: Hitler, 102. Hitler’in gayrı resmî değerlendirmeleri her ne kadar kaçınılmaz değişimlere maruz kaldıysa da, beyninin nasıl işlediğine dair ürpertici ve ilgi uyandıran birer ipucudur.

EPIGRAF

1 Isherwood, *Visit*, 308.

ARŞİV KAYNAKLARI

Carr, Wilbur J. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Dodd, Martha. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Dodd, William E. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Harnack, Mildred Fish. Papers. University of Wisconsin Library. Madison, Wisc.

Hull, Cordell. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Kaltenborn, H. V. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

Lochner, Louis P. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

Messersmith, George S. Papers. Special Collections, University of Delaware. Newark, Del.

Moffat, Jay Pierrepont. Diaries. Houghton Library. Harvard University. Cambridge, Mass.

Phillips, William. Diaries. Houghton Library. Harvard University. Cambridge, Mass.

Roosevelt, Franklin D. William E. Dodd Correspondence. Franklin Delano Roosevelt Library. Hyde Park, N.Y.

Correspondence online. (Roosevelt Correspondence)

Schultz, Sigrid. Papers. Wisconsin Historical Society. Madison, Wisc.

U.S. Department of State Decimal Files. National Archives and Records Administration. College Park, Md. (State/Decimal)

U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1933 and 1934*. Digital Collection.

University of Wisconsin. (State/Foreign)

Vassiliev, Alexander. The Vassiliev Notebooks. Cold War International History Project. Woodrow

Wilson International Center for Scholars. Washington, D.C.
Venona Intercepts. National Security Agency.

White, John C. Papers. Library of Congress Manuscript Division. Washington, D.C.

Wilder, Thornton. Papers. Beinecke Rare Book and Manuscript Library. Yale University. New Haven, Conn.

KİTAPLAR VE DERGİLER

Adlon, Hedda. *Hotel Adlon: The Life and Death of a Great Hotel*. London: Barrie Books, 1958.

American Jewish Congress. *Hitlerism and the American Jewish Congress*. New York: American Jewish Congress, 1934.

Andersen, Hartvig. *The Dark City*. London: Cresset Press, 1954.

Andreas-Friedrich, Ruth. *Berlin Underground: 1938–1945*. Translated by Barrows Mussey. New York: Paragon House, 1989.

“Angora: Pictorial Records of an SS Experiment.” *Wisconsin Magazine of History* 50, no. 4 (Summer 1967): 392–413.

Anhalt, Diana. *A Gathering of Fugitives: American Political Expatriates in Mexico 1948–1965*. Santa Maria, Calif.: Archer Books, 2001.

Anthes, Louis. "Publicly Deliberative Drama: The 1934 Mock Trial of Adolf Hitler for 'Crimes Against Civilization.'" *American Journal of Legal History* 42, no. 4 (October 1998): 391–410.

Archives of the Holocaust. Vol. 1: American Friends Service Committee, Philadelphia, part 1, 1932–

1939. Edited by Jack Sutters. New York: Garland Publishing, 1990.

_____. Vol. 2: Berlin Document Center, part 1. Edited by Henry Friedlander and Sybil Milton. New

York: Garland Publishing, 1992.

_____. Vol. 2: Berlin Document Center, part 2. Edited by Henry Friedlander and Sybil Milton. New

York: Garland Publishing, 1992.

_____. Vol. 3: Central Zionist Archives, Jerusalem, 1933–1939. Edited by Francis R. Nicosia. New

York: Garland Publishing, 1990.

_____. Vol. 7: Columbia University Library, New York: The James G. McDonald Papers. Edited by

Karen J. Greenberg. New York: Garland Publishing, 1990.

_____. Vol. 10: American Jewish Joint Distribution Committee, New York, part 1. Edited by Sybil

Milton and Frederick D. Bogin. New York: Garland Publishing, 1995.

_____. Vol. 17: American Jewish Committee, New York. Edited by Frederick D. Bogin. New York: Garland Publishing, 1993.

Augustine, Dolores L. "The Business Elites of Hamburg and Berlin." *Central European History* 24, no. 2 (1991): 132–46.

Baedeker, Karl. *Berlin and Its Environs*. Leipzig: Karl Baedeker, 1910.

_____. *Northern Germany*. Leipzig: Karl Baedeker, 1925.

Bailey, Fred Arthur. *William Edward Dodd: The South's Yeoman Scholar*. Charlottesville: University Press of Virginia, 1997.

Baird, Jay W. "Horst Wessel, and the Myth of Resurrection and Return." *Journal of Contemporary History* 17, no. 4 (October 1982): 633–50.

Bankier, David. *The Germans and the Final Solution*. Oxford, U.K.: Blackwell, 1992.

Bendiner, Robert. *The Riddle of the State Department*. New York: Farrar & Rinehart, 1942.

Benson, Robert L. "The Venona Story." Center for Cryptologic History. Washington, D.C.: National Security Agency, n.d.

Berard, Armand. *Un Ambassadeur se Souvient: Au Temps du Danger Allemand*. Paris: Plon, 1976.

Bielenberg, Christabel. *The Past Is Myself*. London: Chatto & Windus, 1968.

Birchall, Frederick T. *The Storm Breaks: A Panorama of Europe and the Forces That Have Wrecked Its Peace*. New York: Viking, 1940.

Bredohl, Thomas M. "Some Thoughts on the Political Opinions of Hans Fallada: A Response to Ellis Shookman." *German Studies Review* 15, no. 3 (October 1992): 525–45.

Breitman, Richard, and Alan M. Kraut. *American Refugee Policy and European Jewry, 1933–1945*.

Bloomington: Indiana University Press, 1987.

Brenner, David. "Out of the Ghetto and into the Tiergarten: Redefining the Jewish Parvenu and His Origins in Ost und West." *German Quarterly* 66, no. 2 (Spring, 1993): 176–94.

Brownell, Will, and Richard N. Billings. *So Close to Greatness: A Biography of William C. Bullitt*. New York: Macmillan, 1987.

Brysac, Shareen Blair. *Resisting Hitler: Mildred Harnack*

and the Red Orchestra. New York: Oxford University Press, 2000.

Bullitt, William C. *For the President: Personal and Secret*. Edited by Orville H. Bullitt. New York: Houghton Mifflin, 1972.

Bullock, Alan. *Hitler: A Study in Tyranny*. 1962. New York: HarperCollins, 1991 (reprint).

Burden, Hamilton T. *The Nuremberg Party Rallies: 1923–39*. New York: Frederick A. Praeger, 1967.

Burke, Bernard V. *Ambassador Frederic Sackett and the Collapse of the Weimar Republic, 1930–1933*. New York: Cambridge University Press, 1994.

Casey, Steven. “Franklin D. Roosevelt, Ernst ‘Putzi’ Hanfstaengl and the ‘S-Project,’ June 1942–June 1944.” *Journal of Contemporary History* 35, no. 3 (2000): 339–59.

Cerruti, Elisabetta. *Ambassador’s Wife*. New York: Macmillan, 1953.

Chapman, Cynthia C. “Psychobiographical Study of the Life of Sigrid Schultz.” Ph.D. diss., Florida Institute of Technology, 1991. (In Schultz Papers, Wisconsin Historical Society.)

Chernow, Ron. *The Warburgs*. New York: Random House, 1993.

Clyman, Rhea. “The Story That Stopped Hitler.” In *How I Got That Story*. Edited by David Brown and W. Richard Bruner. Overseas Press Club of America. New York: Dutton, 1967.

Cockburn, Claud. *In Time of Trouble*. London: Rupert Hart-Davis, 1956.

Conradi, Peter. *Hitler’s Piano Player: The Rise and Fall of Ernst Hanfstaengl, Confidant of Hitler, Ally of FDR*. New York: Carroll and Graf, 2004.

Craig, Gordon A., and Felix Gilbert, eds. *The Diplomats*,

1919–1939. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1953.

Crankshaw, Edward. *Gestapo: Instrument of Tyranny*. New York: Viking, 1956.

Dallek, Robert. *Democrat and Diplomat: The Life of William E. Dodd*. New York: Oxford University Press, 1968.

Dalley, Jan. *Diana Mosley*. New York: Knopf, 2000.

Dallin, David J. *Soviet Espionage*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1955.

Daum, Andreas W., and Christof Mauch, eds. *Berlin-Washington, 1800–2000: Capital Cities, Cultural*

Representation, and National Identities. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 2005.

“Death of Auntie Voss.” *Time*, April 9, 1934. de Jonge, Alex. *The Weimar Chronicle: Preludeto Hitler*. New York: Paddington, 1978.

Deschner, Gunther. *Heydrich: The Pursuit of Total Power*. 1977. London: Orbis, 1981(reprint).

Diels, Rudolf. *Lucifer Ante Portas*. Munich: Deutsche Verlags-Anstalt, 1950.

Dimitroff, Georgi. *Dimitroff's Letters from Prison*. London: Victor Gollancz, 1935.

Dippel, John V. H. *Bound Upon a Wheel of Fire: Why So Many German Jews Made the Tragic Decision to Remain in Nazi Germany*. New York: Basic Books, 1996.

Divine, Robert. “Franklin D. Roosevelt and Collective Security, 1933.” *The Mississippi Valley Historical Review* 48, no. 1 (June 1961):42–59.

Dodd, Christopher J., and Lary Bloom. *Letters from Nuremberg: My Father's Narrative of a Quest for Justice*. New York: Crown Publishing, 2007.

Dodd, Martha. *Through Embassy Eyes*. New York: Harcourt, Brace, 1939.

_____. *Sowing the Wind*. New York: Harcourt, Brace, 1945.

Dodd, William E. *Ambassador Dodd's Diary*. Edited by William E. Dodd Jr. and Martha Dodd. New York: Harcourt, Brace, 1941.

Engelmann, Bernt. *In Hitler's Germany: Daily Life in the Third Reich*. Translated by Krishna Winston. New York: Pantheon, 1986.

Evans, Richard J. *The Third Reich in Power 1933–1939*. New York: Penguin, 2005.

_____. *The Third Reich at War 1939–1945*. London: Allen Lane / Penguin, 2008.

Feingold, Henry L. *The Politics of Rescue: The Roosevelt Administration and the Holocaust, 1938-*

1945. New Brunswick, N.J.: RutgersUniversity Press, 1970.

Ferdinand, Prince Louis. *The Rebel Prince: Memoirs of Prince Louis Ferdinand of Prussia*. Chicago: Henry Regnery, 1952.

Fest, Joachim C. *The Face of the Third Reich*. New York: Pantheon, 1970.

Flynn, Edward J. *You're the Boss*. New York: Viking Press, 1947.

François-Poncet, Andre. *The Fateful Years: Memoirs of a French Ambassador in Berlin, 1931–38*.

Translated by Jacques Le Clercq. London: Victor Gollancz, 1949.

Friedlander, Henry. "Step by Step: The Expansion of Murder, 1939–1941." *German Studies Review* 17, no. 3 (October 1994): 495–507.

Friedrich, Otto. *Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920's*. New York: Harper & Row, 1972.

Fritzsche, Peter. *Life and Death in the Third Reich*.

Cambridge, Mass.: Harvard University Press/Belknap Press, 2008.

Fromm, Bella. *Blood and Banquets: A Berlin Social Diary*. New York: Harper, 1942.

Fuller, Helga. *Don't Lose Your Head: Coming of Age in Berlin, Germany 1933–1945*. Seattle: Peanut Butter Publishing, 2002.

Gallo, Max. *The Night of Long Knives*. Translated by Lily Emmet. New York: Harper and Row, 1972.

Gay, Peter. *My German Question: Growing Up in Nazi Berlin*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1998.

Gellately, Robert. "The Gestapo and German Society: Political Denunciation in the Gestapo Case Files." *Journal of Modern History* 60, no. 4 (December 1988): 654–94.

_____. *The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy, 1933–1945*. Oxford, U.K.: Clarendon Press, 1990.

Gellman, Irwin F. *Secret Affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.

"Germany: Head into Basket." *Time*, January 22, 1934.

Gilbert, G. M. *Nuremberg Diary*. New York: Farrar, Straus, 1947.

Gill, Anton. *A Dance Between Flames: Berlin Between the Wars*. London: John Murray, 1993.

Gisevius, Hans Bernd. *To the Bitter End*. New York: Houghton Mifflin, 1947.

Glass, Derek, Dietmar Rosler, and John J. White. *Berlin: Literary Images of a City*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1989.

Goebel, Rolf J. "Berlin's Architectural Citations: Reconstruction, Simulation, and the Problem of

Historical Authenticity." *PMLA* 118, no. 5 (October 2003): 1268–89.

Goeschel, Christian. *Suicide in Nazi Germany*. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2009.

Goldensohn, Leon. *The Nuremberg Interviews*. Edited by Robert Gellately. New York: Alfred A. Knopf, 2004.

Goran, Morris. *The Story of Fritz Haber*. Norman: University of Oklahoma Press, 1967.

Gordon, Mel. *Voluptuous Panic: The Erotic World of Weimar Berlin*. Los Angeles: Feral House, 2006.

Graebner, Norman A. *An Uncertain Tradition: American Secretaries of State in the Twentieth Century*. New York: McGraw-Hill, 1961.

Graf, Christoph. "The Genesis of the Gestapo." *Journal of Contemporary History* 22, no. 3 (July 1987): 419–35.

Graves, Robert, and Alan Hodge. *The Long Week End: A Social History of Great Britain 1918–1939*. New York: Macmillan, 1941.

Grey-Turner, Elston. "Pages from a Diary." *British Medical Journal* 281, no. 6256 (December 20–27, 1980): 1692–95.

Grimm, Jacob, and Wilhelm Grimm. *Grimm's Fairy Tales*. 1912. New York: Barnes and Noble, 2003 (reprint).

Grunberger, Richard. *A Social History of the Third Reich*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1971.

Guerin, Daniel. *The Brown Plague*. Translated by Robert Schwartzwald. Durham, N.C.: Duke University Press, 1994.

Hamilton, Gerald. *Mr. Norris and I: An Autobiographical Sketch*. London: Allan Wingate, 1956.

Hammond, Mason. "The War and Art Treasures in Germany." *College Art Journal* 5, no. 3 (March 1946): 205–18.

Hancock, Eleanor. "Only the Real, the True, the Masculine Held Its Value: Ernst Röhm, Masculinity,

and Male Homosexuality." *Journal of the History of Sexuality* 8, no. 4 (April 1998): 616–41.

Hanfstaengl, Ernst. *Unheard Witness*. Philadelphia: Lippincott, 1957.

Hartley, Marsden, et al. "Letters from Germany, 1933–1938." *Archives of American Art Journal* 25, nos. 1–2 (1985): 3–28.

Haynes, John Earl, Harvey Klehr, and Alexander Vassiliev. *Spies: The Rise and Fall of the KGB in America*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 2009.

_____. *Venona: Decoding Soviet Espionage in America*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1999.

Heineman, John L. *Hitler's First Foreign Minister: Constantin Freiherr von Neurath, Diplomat and*

Statesman. Berkeley: University of California Press, 1979.

Herzstein, Robert Edwin. *Roosevelt and Hitler*. New York: Paragon House, 1989.

Hitler, Adolf. *Hitler's Table Talk, 1941–1944*. Translated by Norman Cameron and R. H. Stevens.

London: Weidenfeld & Nicholson, 1953.

Holborn, Hajo, ed. *Republic to Reich: The Making of the Nazi Revolution*. Translated by Ralph

Manheim. New York: Pantheon, 1972.

Hughes, Matthew, and Chris Mann. *Inside Hitler's Germany: Life Under the Third Reich*. Dulles, Va.: Brassey's Inc., 2000.

Hull, Cordell. *The Memoirs of Cordell Hull*. Vol. 1. New York: Macmillan, 1948. Ickes, Harold L.

The Secret Diary of Harold L. Ickes: The First Thousand Days, 1933–1936. New York: Simon and Schuster, 1953.

Isherwood, Christopher. *The Berlin Stories*. 1935. New York: New Directions Publishing, 1954 (reprint).

_____. *Down There on a Visit*. New York: Simon and Schuster, 1962.

Jaskot, Paul B. "Anti-Semitic Policy in Albert Speer's Plans for the Rebuilding of Berlin." *Art Bulletin* 78, no. 4 (December 1996): 622–32.

Jelavich, Peter. *Berlin Cabaret*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993.

Johnson, Eric A., and Karl-Heinz Reuband. *What We Knew: Terror, Mass Murder, and Everyday Life in Nazi Germany*. New York: Basic Books, 2005.

Jonas, Manfred. "Pro-Axis Sentiment and American Isolationism." *Historian* 29, no. 2 (February 1967): 221–37.

Jones, Larry Eugene. "Edgar Julius Jung: The Conservative Revolution in Theory and Practice."

Central European History 21, no. 2 (June 1988): 142–74.

Kaes, Anton, Martin Jay, and Edward Dimendberg, eds. *The Weimar Republic Sourcebook*. Berkeley:

University of California Press, 1994.

Kaltenborn, H. V. *Fifty Fabulous Years*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1950.

Kater, Michael H. "Forbidden Fruit? Jazz in the Third Reich." *American Historical Review* 94, no. 1 (February 1989): 11–43.

Kent, Madeleine. *I Married a German*. New York: Harper and Brothers, 1939.

Kershaw, Ian. *Hitler: 1889–1936: Hubris*. New York: W. W. Norton, 1998.

_____. *The 'Hitler Myth': Image and Reality in the Third Reich*. Oxford, U.K.: Clarendon Press, 1987.

_____. *Popular Opinion and Political Dissent in the Third Reich: Bavaria 1933–1945*. Oxford, U.K.:

Clarendon Press, 1983.

Kessler, Harry. *Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler (1918–1937)*. Translated and edited by Charles Kessler. 1961. New York: Grove Press, 1999 (reprint).

Kessler, Lauren. *Clever Girl: Elizabeth Bentley, the Spy Who Ushered in the McCarthy Era*. New York: HarperCollins, 2003.

Klemperer, Victor. *I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, 1933–1941*. Translated by Martin Chalmers. New York: Random House, 1998.

_____. *The Language of the Third Reich: LTI—Lingua Tertii Imperii*. Translated by Martin Brady.

1957. London: Athlone Press, 2000 (reprint).

Koehl, Robert Lewis. *The Black Corps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS*. Madison:

University of Wisconsin Press, 1983.

Koeves, Tibor. *Satan in Top Hat: The Biography of Franz von Papen*. New York: Alliance, 1941.

Krausnick, Helmut, Hans Buchheim, Martin Broszat, and Hans-Adolf Jacobsen. *Anatomy of the SS*

State. Translated by Richard Barry, Marian Jackson, and Dorothy Long. New York: Walker and Co., 1968.

Kraut, Alan M., Richard Breitman, and Thomas W. Imhoof. "The State Department, the Labor

Department, and German Jewish Immigration, 1930–1940." *Journal of American Ethnic*

History 3, no. 2 (Spring 1984): 5–38.

Kreuder, Friedemann. "Hotel Esplanade: The Cultural History of a Berlin Location." *PAJ: A Journal of Performance and Art* 22, no. 2 (May 2000): 22–38.

Lachmund, Jens. "Exploring the City of Rubble: Botanical Fieldwork in Bombed Cities in Germany after World War II." *Osiris* 2nd Series, vol. 18 (2003): 234–54.

Ladd, Brian. *The Ghosts of Berlin*. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Langer, William L. and S. Everett Gleason. *The Challenge to Isolation, 1937–1940*. New York:

Harper and Brothers, 1952.

Le Tissier, Tony. *Race for the Reichstag: The 1945 Battle for Berlin*. London: Frank Cass, 1999.

Lipstadt, Deborah E. *Beyond Belief: The American Press and the Coming of the Holocaust 1933-1945*. New York: Free Press, 1986.

Litten, Irmgard. *Beyond Tears*. New York: Alliance, 1940.

Lochner, Louis P. "Round Robins from Berlin." *Wisconsin Magazine of History* 50, no. 4 (Summer 1967): 291-336.

Ludecke, Kurt. *I Knew Hitler*. New York: C. Scribner's Sons, 1938. MacDonogh, Giles. "Otto Horcher, Caterer to the Third Reich." *Gastronomica* 7, no. 1 (Winter 2007): 31-38.

Magi, Aldo P. "Thomas Wolfe and Mildred Harnack-Fish: The 1935 Berlin Interview." *Thomas Wolfe Review* 27, nos. 1 and 2 (2003): 100-114.

Mali, Joseph. "The Reconciliation of Myth: Benjamin's Homage to Bachofen." *Journal of the History of Ideas* 60, no. 1 (January 1999): 165-87.

Mann, Klaus. *The Turning Point: The Autobiography of Klaus Mann*. 1942. London: Otto Wolff, 1984 (reprint).

Mann, Thomas. *Diaries 1918-1939*. Translated by Richard and Clara Winston. New York: Harry N. Abrams, 1982.

Manvell, Roger, and Heinrich Fraenkel. *Dr. Goebbels: His Life and Death*. New York: Simon and Schuster, 1960.

McDonough, Frank. "The Times, Norman Ebbut and the Nazis, 1927-37." *Journal of Contemporary History* 27, no. 3 (July 1992): 407-24.

Merkel, Peter H. *The Making of a Stormtrooper*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1980.

Messersmith, George. "Present Status of the Anti-Semitic Movement in German." Sept. 21, 1933.

German Historical Institute. <http://germanlistorydocs.ghi-dc.org/>.

Metcalf, Philip. 1933. Sag Harbor, N.Y.: Permanent Press, 1988.

Miller, Douglas. *Via Diplomatic Pouch*. New York: Didier, 1944.

Milton, Sybil. "The Context of the Holocaust." *German Studies Review* 13, no. 2 (May 1990): 269–83.

Mowrer, Edgar Ansel. *Germany Puts the Clock Back*. New York: William Morrow, 1939.

_____. *Triumph and Turmoil: A Personal History of Our Time*. New York: Weybright and Talley, 1968.

Mowrer, Lilian T. *Journalist's Wife*. New York: William Morrow, 1937.

Myers, Denys P., and Charles F. Ransom. "Reorganization of the State Department." *American*

Journal of International Law 31, no. 4(October 1937): 713–20.

Nabokov, Vladimir. *Speak Memory*. 1947. New York: Vintage, 1989 (reprint).

Noakes, Jeremy, and Geoffrey Pridham. *Documents on Nazism, 1919–1945*. New York: Viking, 1975.

Norden, Peter. *Madam Kitty: A True Story*. Translated by J. Maxwell Brownjohn. London: Abelard

Schuman, 1973.

Nowell, Elizabeth. *Thomas Wolfe: A Biography*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960.

Offner, Arnold A. *American Appeasement: United States Foreign Policy and Germany, 1933–1938*.

Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1969.

Orlow, Dietrich. *The History of the Nazi Party: 1933–1945*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1973.

Owings, Alison. *Frauen: German Women Recall the Third Reich*. New Brunswick, N.J.: Rutgers

University Press, 1993.

Papen, Franz von. *Memoirs*. Translated by Brian Connell. New York: E. P. Dutton, 1953.

Peukert, Detlev J. K. *Inside Nazi Germany*. Translated by Richard Deveson. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1987.

Phillips, William. "The Reminiscences of William Phillips." Oral History Collection. New York: Columbia University, 1952.

_____. *Ventures in Diplomacy*. Portland, Maine: privately printed, 1952.

Phipps, Sir Eric. *Our Man in Berlin: The Diary of Sir Eric Phipps, 1933–1937*. Edited by Gaynor Johnson. Hampshire, U.K.: Palgrave Macmillan, 2008.

Pundeff, Marin. "Dimitrov at Leipzig: Was There a Deal?" *Slavic Review* 45, no. 3 (Autumn 1986): 545–49.

Reynolds, Quentin. *By Quentin Reynolds*. New York: McGraw-Hill, 1963.

Riasanovsky, Nicholas V. *A History of Russia*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1969.

Richie, Alexandra. *Faust's Metropolis: A History of Berlin*. New York: Carroll and Graf, 1998.

Ritchie, J. M. *German Literature Under National Socialism*. Totowa, N.J.: Barnes and Noble, 1983.

Roosevelt, Franklin Delano. *F.D.R.: His Personal Letters*. Vol. 1, 1928–1945. New York: Duell, Sloan and Pearce, 1950.

Roper, Daniel C. *Fifty Years of Public Life*. New York: Greenwood Press, 1968.

Roth, Joseph. *What I Saw: Reports from Berlin 1920–1933*. Translated by Michael Hofmann. 1996. New York: W. W. Norton, 2003(reprint).

Rürup, Reinhard, ed. *Topography of Terror: Gestapo, SS and Reichssicherheitshauptamt on the*

"Prinz-Albrecht-Terrain," *A Documentation*. Translated by Werner T. Angress. Berlin:

Verlag Willmuth Arenhovel, 1996.

Ryan, Cornelius. *The Last Battle*. New York: Simon and Schuster, 1966.

Schacht, Hjalmar. *My First Seventy-Six Years*. Translated by Diana Pyke. London: Allan Wingate, 1955.

Schleunes, Karl A. *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy Toward German Jews, 1933–1939*.

Urbana: University of Illinois Press, 1970.

Schueler, H. J. *Hans Fallada: Humanist and Social Critic*. Paris: Mouton, 1970.

Schultz, Sigrid. "Hermann Goering's 'Dragon from Chicago.'" In *How I Got That Story*. Edited by

David Brown and W. Richard Bruner. Overseas Press Club of America. New York: Dutton, 1967.

_____. Oral History Interview. William E. Wiener Oral History Library. American Jewish Committee.

New York Public Library, 1974.

Schwarz, Angela. "British Visitors to National Socialist Germany: In a Familiar or in a Foreign

Country?" *Journal of Contemporary History* 28, no. 3 (July 1993): 487–509.

Shafir, Shlomo. "George S. Messersmith: An Anti-Nazi Diplomat's View of the German-Jewish

Crisis." *Jewish Social Studies* 35, no. 1 (January 1973): 32–41.

Sherwood, Robert E. *Roosevelt and Hopkins*. New York: Harper and Brothers, 1950.

Shirer, William L. *Berlin Diary*. 1941. New York: Black Dog & Leventhal, 2004 (reprint).

_____. *The Rise and Fall of the Third Reich*. 1959. New York: Simon and Schuster, 1990 (reprint).

_____. *Twentieth Century Journey: A Memoir of a Life and the Times*. Vol. 2, "The Nightmare Years, 1930–1940." New York: Little, Brown, 1984.

Spear, Sheldon. "The United States and the Persecution of the Jews in Germany, 1933–1939." *Jewish Social Studies* 30, no. 4 (October 1968): 216.

Spender, Stephen. *World Within World*. New York: Harcourt, Brace, 1951.

Stackelberg, Roderick, and Sally A. Winkle. *The Nazi Germany Sourcebook*. London: Routledge, 2002.

Stern, Fritz. *Einstein's German World*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999.

Stiller, Jesse H. *George S. Messersmith: Diplomat of Democracy*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1987.

Strasser, Otto, and Michael Stern. *Flight from Terror*. New York: Robert M. McBride, 1943.

Stowell, Ellery C. "A Square Deal for the Foreign Service." *American Journal of International Law* 28, no. 2 (April 1934): 340–42.

Swett, Pamela E. *Neighbors and Enemies: The Culture of Radicalism in Berlin, 1929–1933*.

Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 2004.

"Their Excellencies, Our Ambassadors." *Fortune Magazine*, April 1934, pp. 108–22.

Tobias, Fritz. *The Reichstag Fire: Legend and Truth*. Translated by Arnold J. Pomerans. London: Secker and Warburg, 1963.

Turnbull, Andrew. *Thomas Wolfe*. New York: Charles Scribner's Sons, 1967.

Turner, Henry Ashby, Jr. "Fallada for Historians." *German Studies Review* 26, no. 3 (October 2003): 477–92.

_____. "Two Dubious Third Reich Diaries." *Central European History* 33, no. 3 (2000): 415–22.

Ullstein, Herman. *The Rise and Fall of the House of Ullstein*. New York: Simon and Schuster, 1943.

Urofsky, Melvin I. *A Voice That Spoke for Justice*. Albany: State University of New York Press, 1982.

U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation. Venona File. Washington, D.C.: U.S. Department of State. *Peace and War: United States Foreign Policy, 1931–1941*. Washington,

D.C.: U.S. Government Printing Office, 1943.

Vanden Heuvel, Katrina. “Grand Illusions.” *Vanity Fair* 54, no. 9 (September 1991): 220–56.

Waln, Nora. *Reaching for the Stars*. New York: Little, Brown, 1939.

Warburg, James P. *The Long Road Home*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1964.

Weil, Martin. *A Pretty Good Club: The Founding Fathers of the U.S. Foreign Service*. New York: W. W. Norton, 1978.

Weinberg, Gerhard L. *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933–36*. Chicago: University of Chicago Press, 1970.

Weinstein, Allen, and Alexander Vassiliev. *The Haunted Wood: Soviet Espionage in America—the Stalin Era*. New York: Random House, 1999.

Weiss, Stuart L. “American Foreign Policy and Presidential Power: The Neutrality Act of 1935.” *Journal of Politics* 30, no. 3 (August 1968): 672–95.

Weitz, Eric D. *Weimar Germany*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2007.

Wheaton, Eliot Barculo. *Prelude to Calamity: The Nazi Revolution 1933–35*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1968.

Wheeler-Bennett, John W. *The Nemesis of Power: The German Army in Politics 1918–1945*. London: Macmillan, 1953.

_____. *Wooden Titan: Hindenburg in Twenty Years of*

Germany History 1914–1934. New York: William Morrow, 1936.

White, John Campbell. "The Reminiscences of John Campbell White." Oral History Collection. Columbia University, n.d.

Williams, Jenny. *More Lives than One: A Biography of Hans Fallada*. London: Libris, 1998.

Wise, Stephen. *Challenging Years*. New York: G. P. Putnam's, 1949.

_____. *The Personal Letters of Stephen Wise*. Edited by Justine Wise Polier and James Waterman Wise. Boston: Beacon Press, 1956.

_____. *Stephen S. Wise: Servant of the People*. Edited by Carl Hermann Voss. Jewish Publication Society of America, 1970.

Wolfe, Thomas. *The Letters of Thomas Wolfe to His Mother*. Edited by C. Hugh Holman and Sue Fields Ross. 1943. New York: Charles Scribner's Sons, 1968 (reprint).

_____. *The Notebooks of Thomas Wolfe*. Edited by Richard S. Kennedy and Paschal Reeves. Vol. 2. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1970.

_____. *Selected Letters of Thomas Wolfe*. Edited by Elizabeth Nowel and Daniel George. London: Heinemann, 1958.

Wolff, Marion Freyer. *The Shrinking Circle: Memories of Nazi Berlin, 1933–1939*. New York: UAHF Press, 1989.

Wrench, Evelyn. *I Loved Germany*. London: Michael Joseph, 1940.

Zuckmayer, Carl. *A Part of Myself*. Translated by Richard and Clara Winston.

New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970.

Zweig, Stefan. *The World of Yesterday*. 1943. London: Cassell, 1953 (reprint).

Tiergarten'ın karlı düzlüğünde yürüdüm –bir tarafta param-parça bir heykel, bir tarafta yeni dikilmiş bir ağaç fidesi. Brandenburger Tor, kışın mavi gökyüzünde dalgalanan al bayrağıyla; ve ufukta parçalanmış muazzam bir demiryolunun iskeleti, tıpkı bir balinanın iskeleti gibi. Sabahın ışıığında her şey sana kendini kandırmamanı söyleyen tarihin sesi kadar ham ve dürüsttü; bu her şehrin, herkesin ve senin de başına gelebilir.

Christopher Isherwood

Down There on a Visit

YAZARA DAİR

Erik Larson *The Devil in the White City, Thunderstruck, Isaac's Storm* ve diğerkurgusal olmayan eserlerin yazarıdır. Bir dizi ulusal dergide yazmıştır ve *Wall Street Journal* ve *Time*'ın eski yazar kadrosundandır. Karısı, üç kızı ve Mrs. Peel adını verdiği eski bir İngiliz spor arabasıyla Seattle'da yaşamaktadır.

HEMEN KİTAP YAYIN LİSTESİ

KURTLAR SOFRASINDA KAN

EF SUN

PİCASSO İLE YAŞAMAK

BİR İNTİHARIN ÖNSÖZLERİ

HIRSIZLARIN EFENDİSİ

DURİD KRALLIĞI

AŞKIN POSTA KUTUSU

HERŞEY DAHİL TÜRKİYE

DERİN DEVLETİN KARA KUTUSU

DARBELERİN EKONOMİSİ

DİNLE KARDEŞİM

KÜRTLER ŞEYTAN SOYUNDANMI

BEREKETLİ TOPRAĞIN RENKLERİ

ARKSİST-LİBERAL

EĞRİSİYLE DOĞRUSUYLA AK PARTİ

MİLLİYETÇİLİK VE ÇETELER

KAĞITTAN KADINLAR

BİR İSLAMCI MERCEDESE BİNERMİ

HAYATA DOKUNMAK İSTEDİM

KÜRT SORUNUNU İNSANİLEŞTİRMEK

BİR NEFESTE BİN HİS

DİPLOMATİK MÜZAKERELER

HZ. MUHAMMED YAŞIYOR MU?

KÜRTLER VE TÜRKLER

SEÇENEK ETKİSİ

MİA

ORTADOĞUDA İDEOLOJİK BUNALIM

MEHMET DEMİRKAYA

ÖZLEM MALKARA

FRANÇOISE GILOT &

CARLTON LAKE

A. VAHAP KAYA

BEN MACİNTRE

NORMAN SPINRAD

BAŞAK EREN

ALİ SEFÜNÇ

MEHMET TIRAŞ

MEHMET ALTAN

M. OĞUZ MUCURLUOĞLU

MEHMET ALTAN

SABAHATTİN ŞEN

MEHMET ALTAN

MEHMET ALTAN

MEHMET ALTAN

UFUK SAKA

MURAT ERGİN

CANAN BARLAS

MEHMET ALTAN

FIRAT ÇİTON

CUMHUR MUMCU

MERT ASLAN

AHMET ÖZER

YILMAZ YUNAK

FUNDA SEZENLER

SABAHATTİN ŞEN

HEMEN KİTAP YAYIN LİSTESİ

KADIN TUZAKTIR

40 GÜN 40 GÖMLEK

CEHENNEM BENİM

SIFIR GÜN

ÇÖZÜLEMEYEN KÜRT SORUNU

GÜZELLİK GEÇİCİDİR AKIL BAKİ KALIR

BAB-I ALİ'DEN ÇİFTETELLİYE

İHANET ÇIKMAZI

DARBECİ ORDUNUN "HAİN" SUBAYI

CAMİ KIŞLA PARANTEZİNDE 28 ŞUBAT

PERVİN BULGAK'LA

GÜZELLİK VE YAŞAM FORMÜLLERİ

ERDOĞAN YİĞİT KISMETSE

ARTIK SIR DEĞİL

CANAVARLARIN BAHÇESİNDE

HER ŞEY HİÇBİR ŞEYMİŞ

A. VAHAP KAYA

GÖNÜL GÖZE

A. VAHAP KAYA

MARK RUSSUNOVICH

AHMET ÖZER

JUDY SHEINDLIN

CANAN BARLAS

JOHN ALTMAN

NAMİK ÇINAR

MEHMET ALTAN

PERVİN BULGAK

ÖCAL KEMAL EVREN

YASEMİN ÇONGAR

ERİK LARSON

CANAN BARLAS

**Kitap mı?..
Hemen...**

www.hemenkitap.com

